

MIHAIL SADOVEANU
OPERE

E D I T U R A M I N E R V A

MIHAIL SADOVEANU

OPERE

21

PROIECTAREA ÎNTELELECTUALĂ
BIBLIOTECA CĂRMĂZĂRII (1961)

44 DE ZILE ÎN BULGARIA. UVAR.
PĂUNA-MICĂ. POVESTIRI

E D I T U R A M I N E R V A

NOTĂ

Volumul de față continuă seria de *Opere* cu o nouă secțiune, care, așa cum a fost preconizată de autor în proiectul ediției, va cuprinde lucrări ce nu au fost inserate în volumele anterioare (romane, povestiri, nuvele, schițe, cărți pentru popor, scrieri inedite, traduceri etc.).

Volumul 21 are în sumarul părții întâi reportajul literar *44 de zile în Bulgaria* și romanele *Uvar* și *Păuna-Mică*, iar în partea a doua, povestiri din volumele *Priveliști dobrogene*, *File sîngerate*, *Dumbrava minunată*, *Istorisiri de vînătoare*, *Țara de dincolo de negură*, *Fantazii răsăritene*, *Printre gene*.

Pentru toate lucrările care alcătuiesc volumul de față s-a luat ca text de bază ediția ultimă apărută în timpul vieții scriitorului. Stabilirea textului s-a făcut prin confruntarea cu toate edițiile anterioare și, cînd a fost nevoie, cu manuscrisele. La transcrierea textelor s-au păstrat normele ortografice adoptate de autor pentru întreaga ediție *Opere*.

CONSTANTIN MITRU

44 DE ZILE ÎN BULGARIA

EPILOGUL RĂZBOIULUI BALCANIC

Bunule prietin, știi că am luat parte la expediția din Balcani ca locotenent de infanterie. Am avut norocul să străbat o parte din Bulgaria în brigada de avangardă: am ajuns foarte departe, am trecut Balkanii cei mari și m-am oprit cu regimentul meu la o zi de marș de Sofia. Știu că te interesezi, ca scriitor, de faptele și întâmplările omenești și-ți vei fi închipuind că-n zece săptămîni de marș, de oaste și de țară străină, s-au grămădit în mine multe icoane și gîndiri pe care ești doritor să le cunoști. M-am hotărît să-ți satisfac curiozitatea și să-ți aștern pe hîrtie ceea ce în multe seri, fără șir și fără multă legătură, aș fi povestit într-o odaie liniștită copiilor și rudelor, — dacă aș avea un cămin, dacă n-aș fi singur pe lume!

Deci așează-te bine în jîlț, fă așa ca o lumină dulce de toamnă să cadă pe aceste foi albe, și începe a ceti tot ce-ți voi spune despre mobilizarea oștirilor românești, despre marșurile grele pe căldurile lui iulie, despre trecerea Balcanilor, despre marea nenorocire a Bulgariei și despre fantoma holerei care ni s-a ridicat deodată în față, pe cînd regimentele noastre se întorceau spre Duîăre și spre căminuri.

Aș fi vrut să-ți spun lucrurile acestea ca pe o poveste frumoasă de demult ; ți-ar fi cîntat la fereastră vîntul toamnei, și prin lumina ochilor, cînd ai fi ridicat fruntea plină de gînduri, ar fi fluturat c-o melancolică poezie frunzele arse de brume. Căci știu că și tu ai fi vrut s-auzi, cum și eu aș fi dorit să-ți povestesc, despre răsunătoare bătălii, despre episoade eroice. Tunetul zeului războaielor ar fi trebuit să cutremure un cer de nouri deasupra oștirii noastre. În fulgere, între șrapnele, în sînge, ar fi trebuit să se răsucească și să moară biruind batalioanele, și duruitul repede și fatal al mitralierelor ar fi trebuit să culce la pămînt alte zeci de mii de bulgari. După o zi sîngeroasă, oștenii ar fi adormit trudiți pe un cîmp pustiu, și umbra de vis a gloriei ar fi trecut prin noapte pe deasupra lor, ca-n celebrul tablou de care cred că-ți mai aduci aminte... Pas cu pas, ucigînd, arzînd și prădînd, cu ochii aprinși de ațîtare și de ură, ar fi înaintat regimente după regimente ; pas cu pas, oră cu oră, zi cu zi, pînă la marele stăvilar de piatră al Balcanilor. S-ar fi ridicat încă o hecatombă în cîmpiile bulgărești, ca pe plaiurile Traciei, și s-ar fi întins doliul ca un zăbranic negru și asupra satelor noastre !

Această epopée omerică nu-ți va fi dat s-o cetești. A fost o rînduială scrisă undeva, în stele, ca sîngele copiilor acestei țări să fie cruțat pentru o cauză mai mare. Nu s-a vărsat sînge, — și expediția noastră a avut o înfățișare destul de prozaică. Totuși, mobilizarea în cîteva zile a cinci sute de mii de oameni, într-un avînt pe care-l cunoști, este un lucru vrednic de luare-aminte. În două săptămîni avangarda din care făceam parte a urcat culmea Balcanilor, la 1.500 de metri înălțime, purtînd pe brațe tunurile deasupra prăpăstiilor. Într-un marș fulgător, am călcat țara bulgărească, și războiul

fratricid din peninsula a trebuit să înceteze. Ce-a fost acest fapt de armă ?

Ah! prietine ! aş vrea să am pana marilor scriitori ca să pot zugrăvi cum se cuvine această sfortare uriaşă a unei armate. Zeci de regimente de infanterie înaintînd cu îndîrjire spre munţii cei mari din depărtarea zărilor, pe o căldură înspăimîntătoare de iulie, prin ţinuturi arse de secetă şi lipsite de apă, zeci şi sute de mii de oameni călcînd poştă după poştă subt ucigătoarea greutate a raniţei, de multe ori flămînzi, totdeauna însetaţi. Cînd are rezistenţă, o oaste se opreşte, dă lupte, înaintează încet, pas cu pas, se aprovizionează cu forţa. Oastea noastră de data asta a avut misiunea să facă marşuri grozave şi să rabde îndelung, căci populaţia regatului vecin a fost declarată sacră !

Lung şi penibil mi s-a părut marşul acesta pînă ce-am răzbit la cheile munţilor. Cînd în amurg, în ceasul cel mai blînd de popas, priveam hărţile şi drumurile străbătute, nu-mi venea să cred ochilor că am făcut atîta cale, şi aveam într-o clipă simţămîntul că am zburat. Bulgarii ne dăduseră pentru înaintarea noastră cîteva zeci de zile. Noi am trecut la 2 iulie Dunărea şi la 14, Balcanii. Această aprigă aruncare înainte a hotărît brusc încheierea păcii. Bulgaria era cuprinsă înainte de a fi avut vremea să-ntoarcă faţa spre miazănoapte. Cum foarte nimerit a spus cineva, oastea noastră şi-a îndeplinit misiunea „cu piciorul“. E un lucru rar, cum nu ştiu dacă s-a văzut de multe ori în istorie. Acuma, cetînd, marşul acesta grozav al ţăranilor noştri în cîmpiile bulgăreşti, slobod eşti să visezi la răsunătoarele fapte de armă pe care le-ai fi dorit ; crede însă că picioarele în-sîngerate, ochii sînşi şi gurile arse de sete şi toate rigorile disciplinei vor trebui să-şi aibă scrisă pagina lor de eroism în istoria patriei noastre.

Privită așa, ca un epilog al războiului balcanic, acțiunea noastră militară se înalță la adevărata ei valoare: e un mare fapt ostășesc. Și atunci se ridică în adevărata lumină țăranul nostru ostaș care a îndurat crudele marșuri, setea, foamea, holera și toate rigorile disciplinei, spre împlinirea unei misiuni repezi și energice. Poți ceti, iubite prietino, cu interes și simpatie impresiile mele. Ostașul țării tale n-a prădat și n-a violat. N-a întins mâna să fure și să taie. Într-o disciplină aspră, a trecut Balcanii și s-a întors avînd înaintea-i și-n spate și pretutindeni un grozav flagel. Prin suferințele și prin răbdarea lui s-a ridicat la eroismul unei națiuni civilizate.

DISCIPLINA

Înainte de a începe, te rog să-mi dai voie a mă opri la câteva considerații de ordin special. Va fi odată pentru totdeauna. E vorba de organizarea armatei noastre și de disciplină. Sîntem un popor tînăr, avem încă multe lipsuri : nu trebuie să ne înșelăm pe noi înșine ; mai ales că-n general avem un material așa de bun, încît putem nădăjdui că într-o viitoare campanie umbrele vor fi dispărut și puterea noastră adevărată se va ridica la o valoare deplină.

Armata noastră nouă pot spune că n-are o vechime mai mare decît un deceniu. În 1900, cînd mi-am început cariera, nici un ofițer și nici un soldat nu visa la o campanie. În țara noastră trăia un ofițer căruia îi plăcea să creadă că face parte dintr-o castă fericită și nobilă. Purta un strai elegant și colorat. Grija lui de căpetenie erau sporul lefei, datoriile și o căsătorie potrivită. Micile și marile reuniuni de tîrgoveți cu petreceri ușoare și mese de joc de cărți erau singura lui viață. Meseria lui începea și se isprăvea într-o plicti-seală de nedescris ; simțămîntul obișnuit pe care-l încerca în cazărmi era un dispreț infinit pentru „peisa-

nul“ pe care țara i-l încredința, cerîndu-i să formeze din el un oștean.

Ce era instrucția în acea vreme ? O serie de mișcări de paradă în ordine strînsă, marșuri cadențate, mînuiri de armă de un frumos ansamblu, care încîntau ochiul și uimeau pe trecătorii fără lucru ce înconjurau cu gura căscată cîmpurile de instrucție. Un ministru de război econom tăiașe din alocația de cartușe, și oșteanul român făcea o tragere de război săracă și neîndestulătoare. Haine vechi de zeci de ani, abia ținîndu-se petec de petec, pantaloni prea largi, tunici prea scurte alcătuiau de multe ori o comică îmbrăcăminte pentru bietul fecior de la țară. „Mînuirile“ de paradă erau lăsate în sama caporalului și a unui respectabil băț de corn, pe cînd domnul locotenent și domnul căpitan, așteptînd să sosească ora prînzului, căscau grozav și vorbeau într-o doară despre planeta Marte și despre crima din strada Izvor. Era încă pe vremea doro-banților cu schimbul, a teritorialilor lăsați în sama lui Dumnezeu și a domnului sergent-major ; era în vremea slăninilor, a ouălor și a găinilor reglementare ; era în sfîrșit pe vremea instrucțiilor cu arma de lemn.

A fost un timp cînd era poate să suferim o crudă umilire, în urma unui conflict cu Bulgaria. N-aveam trupă antrenată, n-aveam tragere de război, nici tunuri moderne. Poate momentul acesta a fost hotărîtor în viața noastră militară. Criza a trecut și prefacerea oastei a venit cu repeziciunea cu care vin toate lucrurile la noi.

Ofițerii cei vechi și noi s-au dus ; generații tinere de ofițeri au intrat în cazărmi și educația nouă a soldatului a început. Înainte fusese instrucție de paradă, acum începea educația oșteanului. Ofițerul tînăr și bun

nu se mai plictisea, căci avea puțința să-și închine toate ceasurile slujbei unui adevărat profesorat și apostolat. Recrutul trebuia să știe cine este, din ce neam de oameni face parte, ce așteaptă țara de la el. Omul tânăr afla lucruri care fuseseră ceva mort și neștiut pentru înaintașii lui: aspirații naționale, visuri ale viitorului. Flăcăul de la țară care nu trecuse prin școală găsea și învățatură de carte în compania lui. Instrucția nouă îl deprindea cu inițiativa, îl obișnuia să lupte singur și conștient, îl învăța să umble și să tragă cu pușca în vederea unui adevărat război. Orice mișcare, orice gest aveau în vedere lupta și dușmanul. În mijlocul acestei prefaceri, an de an, erau chemați la instrucție și cei vechi, învățăceii caporalilor.

Campania anului 1913 ne-a găsit în plină fierbere și prefacere. Contingentele vechi s-au amestecat cu cele nouă, ofițerii cei vechi de rezervă priveau oarecum uimiți pe cei noi și pe activi. Regimentele totuși s-au înjghebat iute și s-au revărsat în câmpiile de peste Dunăre cu un frumos ayînt.

Drept să-ți spun, n-am crezut că trupa aceasta amestecată va fi armata de mult visată a neamului nostru. A fost totuși plină de putere, omogenă și destul de disciplinată.

Aș fi vrut să merg mai departe, dar te văd zîmbind și-mi aduc aminte de cele câteva rînduri ale ultimei dumnitale scrisori, în care-mi vorbești cu indignare de unele fapte barbare semnalate de gazetele noastre în ultimele zile. Pentru a păstra o așa-zisă disciplină, o samă de ofițeri s-au dat la acte de sălbătăcie, stîlcind și ucigînd în bătai pe bieții oameni...

Ce trist lucru în adevăr! Un popor întreg se ridică plin de entuziasm ca un singur om și vine în trei zile

sub steaguri. Cu înflăcărare trece Dunărea, doritor să dea piept cu dușmanul. Și cum intră în campanie și încep greutățile, unii ofițeri devin călăi, ca și cum ar fi fost tocmiți de dușmanii noștri să stîngă din pieptul oștenilor orice pornire de entuziasm.

Recunosc că eu singur am fost grozav de uimit și de indignat cînd, intrînd în țară, după zece săptămîni de campanie, am aflat de grozăviile pe care le denunțau gazetele. Au fost oameni schingiuiți ca pe vremea inchiziției, au fost soldați bolnavi îngropați de vii. Ororile nu mai aveau sfîrșit.

Unde s-au petrecut aceste lucruri? Doar noi, cei care ne întorceam, fuseserăm la fața locului, trăiserăm viața de bivuac, de marșuri, de oboseli, de foame, sub amenințarea holerei. Se putea să fim noi străini așa de mult de mizeriile și ticăloșiile acestea? Și încă campaniile gazetelor păreau a se îndrepta asupra tuturor ofițerilor, fără alegere. Ce Dumnezeu? Ofițerul care formase generații de luptători, în cazărmi, care educase tineretul în vederea unei asemenea campanii acum devenise un fel de Saturn, pornit să-și mînînce propriile-i odrasle? Nu mai înțelegeam nimic. Căutam să mă reculeg.

Auzisem în adevăr, în pustietățile tristei Bulgariei, de unele lucruri urîte, de ofițeri superiori care, cum se ivise spectrul holerei, se izolaseră de trupă c-o lășitate și c-un egoism rușinos. Auzisem de ofițeri care nu-și putuseră stăpîni, în anumite împrejurări, instinctele sălbaticе. Dar cazurile erau destul de rare, pentru ca să nu cadă rușinea și dezgustul asupra unui întreg corp, asupra unei oștiri întregi. La malul Dunării mă aflam însă în fața unui strigăt de durere și de revoltă risipit în sute de articole, în zeci de gazete, ca și cum dușmani ai noștri ar fi plătit munți de aur ca să

puie în lucrare toate penele violente ale țării și să arunce un vâl de rușine și de ură împotriva unei oștiri ce-și făcuse pe deplin datoria.

La urmă, scrisoarea ta mi-a dat și mai mult de gîndit.

Astăzi însă poate-ți dai sama că neliniștitul nostru spirit latin, pornit totdeauna spre exagerări și generalizare, e marele vinovat. Articolașe neiscălite, zugrăvind orori, țipînd de dureri năprasnice, s-au revărsat cu disperare în coloanele cotidianelor. La un moment dat o țară întregă, cuprinsă de o dreaptă indignare, se ridicase în picioare. S-au dat cîteva nume izolate, s-au cerut cîteva anchete, și mîne uitarea va veni și alte preocupări vor fura spiritul orășenilor spre alte lucruri cumplite.

Tu însă, prietine, știu că nu poți fi așa de liniștit și ai nevoie de cîteva lămuriri. De la început îmi închipui că ai înțeles un lucru : ai despărțit cazurile izolate de acel lucru grav și trist în același timp care se numește disciplina.

Această otravă puternică, această doctorie aspră nu poate lipsi din nici o oaste a lumii. Marșurile lungi și chinuitoare, campania întregă cu toate amărăciunile și lipsurile, amenințarea morții ș-a dușmanului la fiecare pas sînt lucruri care trebuie să-ți dea de gîndit. Regimentele sînt aglomerări mari de oameni, și s-ar putea ca cei puțini, care înțeleg libertățile în felul lor, să sfărîme admirabila mașină care trebuie să lucreze supusă ca o pușcă cu repetiție. Între cei tari și hotărîți, slabul nu trebuie să șovăiască, între cei răbdători, nemulțămîtul trebuie să tacă ; între cei curajoși, poltronul trebuie să-și stăpînească tremurul. Insetatul trebuie să treacă pe lîngă izvor fără să se abată din drum ; flă-

mîndul trebuie să puie deoparte pînea mucegăită fără să mînințe. Casa și femeia dușmanului tău sînt la doi pași, tu însă nu te vei apropia de ele și vei sta în umezeală, pătruns de ploaie și ars de vînt. Toate le vei îndura, și rele și grozave, căci ești un singur individ dintr-o mare armată. Dacă te vei abate din calea legii, vei fi suprimat. Avîntul și convingerea ta pentru un scop cătră care ai pornit au valoare numai atunci cînd o disciplină de fier te ține la locul tău, între amărăciuni, în fața glontelui ș-a morții.

Bunul și blîndul nostru soldat a îndurat în adevăr destule, precum ți-am spus: setea, foamea, holera, căldura toridă și ploaia. A fost grozav în privința aceasta. Rigoarea, pe care o lege neînduplecată de război o dictează, s-a abătut asupra unora, — au fost din fericire foarte pușini aceștia.

Iar îmi voi începe cu acest prilej o veche plîngere a mea. În scumpa noastră țară, alcătuită din două neamuri bine deosebite, din orașeni și plugari, totdeauna am făcut deosebire între oșteanul pe care-l dădea straiul strîmt și cel care venea cu haina albă la cazarmă. Odată mă gîndeam că poate păcătuiesc; țăranul e deprins cu nevoile, orașanul e om mai subțire, deci cată să judecăm pe fiecare după sufletul, după creșterea și după puterea lui.

Dar o campanie, dragul meu, nu e un lucru de glumă. O campanie nu e o petrecere. Pleci într-adevăr cîntînd și strigînd toate cîntecele și toate frazele înflăcărâte, dar trebuie să te ții tare și dîrz pînă la sfîrșit. Să ți se umple sufletul de venin și carnea de durere și tu să zîmbești, căci războiul e război și oastea pentru poporul tău e o chestie de existență în viitor. Dar oștenii orașelor noastre, trăiți în plapome moi și hrăniți cu pîne albă, după ce au încercat totul să-și ușu-

reze situația rămânînd la cazarmă, la bucătării ori la trăsură, după ce și-au luat inima în dinți și-au intrat în rînduri cu ranița de patruzeci de kilograme în spinare, au simțit îndată cît e de nemernică această lume și cît e de tristă uneori această viață. I-e foame, i-e sete, e zdrobit de oboseală, dar trebuie să meargă înainte. Ofițerul nu-l iartă, căci sute de camarazi ai lui merg înainte, spre țel, fără șovăire. Cuvîntul de comandă e aspru, și grozav te doare cînd te vezi privit ca un număr neînsemnat din turmă, și tu ești din acei care s-au bucurat în viață de bunurile lumii.

Are dreptate. Viața lui era liniștită, cafeaua cu lapte, dimineța, era întovărășită de un corn proaspăt. Șprițul ori țuica, la amiază, îi dădeau gînduri și gesturi de fericire. Somnul îi era deplin și adînc după „spectacol”. Și-aici, pe lungul drum pustiu și plin de pulbere, simte nenorocirea și exasperarea abătîndu-se asupra capului lui, ca un corb funebru.

Soldatul acesta, acuma am văzut, n-are forța morală. Am văzut oameni cît munții căzînd, și niște becisnici îndîrjiți, cu ochii aprigi, zece săptămîni n-au șovăit o clipă.

Nici dintre fericiții fii ai orașelor n-au fost toți așa, mulțămesc lui Dumnezeu, dar cu mult mai puțini au șovăit dintre înfricoșatii copii ai plugarilor. Aceștia, oamenii pămîntului, ai trecutului și-ai viitorului, s-au supus suferințelor ca unei fatalități. N-au crîcnit, n-au murmurat, n-au umplut coloanele gazetelor. Acest lucru oribil, războiul, ei îl înțeleg în felul lor ; ei simt intuitiv că absurda armată este singura noastră tărie între limbile dușmane care ne împresoară !

LIPSURI

O armată tînără ca a noastră mai are fără îndoială lipsuri. Generația vechilor ofițeri ș-a vechilor vagmiștri nu s-a stîns cu desăvîrșire. Nici rănile noastre economice și sociale nu sînt tămăduite. „Două popoare, încă vrăjmașe!“ De cîte ori nu mi-ai rostit tu, cu un zîmbet amar, aceste dureroase cuvinte! Dacă ofițerul tratează încă ici-colo ca pe iloții moșiilor pe camarazii lui soldați, — aici trebuie căutată pricina. Dacă orășanul are convingerea că lui nu i-e dat să sufere ce îndură umilitul plugar, dacă va crîcni împotriva rigurilor și va ridica pînă la cer glasul lui, însemnează că el se socoate os sfînt, coborît cu hîrzobul din cer.

De multe ori, stînd pe spate cu ochii cătră nemărginire, în popasul cel lung de la Mircovo, dincolo de Balcani, mă gîndeam la toate acestea și la alte mărunte lucruri ale oștirilor noastre, care ar trebui în scurt îndreptate. Munții se întindeau pretutindeni în jurul ta-berei; zarea se deschidea numai spre Sofia, și-ntr-acolo se alungau privirile tuturor. O boltă de un curat albastru se rezema pe stîncile goale și cărunte ale Balcanilor. În nucii de pe tăpșanul pe care eram așezați

deasupra satului fîșia vîntul din munte, ș-un pîrău subțire susura aproape, în lungul corturilor bivuacului.

Cîțiva ofițeri se strîngeau la un loc, cînd soarele înoșa crestele asfințitului, și zvonul taberei se prefăcea într-un murmur tot mai blînd. Maiorul batalionului nostru visa la toate cîte ar trebui să-și pregătească pentru o nouă campanie, așa încît toate neplăcerile și lipsurile mărunte ale unui război să fie îndepărtate. „Asta e greu! zicea într-un rînd unul din noi. Un război cuprinde atîta neprevăzut, și greutățile sînt așa de multe! Ca stîlpul de telegraf de pe un drum lung: neconținut îți răsar în cale și parcă nu se mai isprăvesc!”

— De ce? întîmpină maiorul cu liniște. A răspunde tuturor nevoilor și a îndrepta toate lipsurile e o problemă, și nu este problemă care să nu poată fi rezolvată!

Ațîtat de întîmpinările noastre, comandantul începe deodată să-și desfășoare cu vigoare observările lui din repede expediție pe care o împlinise.

„Acuma pot lăsa la o parte cortul sistematic al ofițerului și bucătărioara de campanie, — și toate cîte ne trebuiesc pentru micșorarea suferințelor într-o campanie. Ar fi mai bine să lăsăm neprevăzutului cît mai puțin. Nu e poetic, dar e foarte sănătos. Mă gîndesc că sînt lucruri care privesc mulțimile cele mari în mișcare, și din drumul nostru prin țara bulgărească am tras multe și felurite învățăminte“...

Noi toți ne așezarăm mai bine pe lădițele de campanie și pe pămîntul stîncos. Maiorul nostru își aprinse o țigară bună și ne privi zîmbind. Noi nu mai puteam fuma decît tutun prost, mahorcă, de zece bani căruța. „Vedeți cum poate fi înlăturat neprevăzutul?“... grăi el făcînd un gest spre noi cu țigara-i fină. Sorbirăm

apoi din cafele, care erau însă mai mult niște semne ce ne aminteau felegenele parfumate din patrie. Nu puteam totuși să umilim și să jignim ordonanțele pentru zeama de prune pe care ne-o înfățișau solemn. O suportam cu resemnare și-o sorbeam în tăcere. Numai maiorul vorbea. Era și aceasta un mijloc ca să uite de conținutul ceștii.

„Ați observat dumneavoastră, domnilor, zise el, o corabie uriașă, purtată pe uscat de patru cai mai mult sau mai puțin slabi — care vine legănându-se în urmă, departe, departe de coada regimentului? Ați observat-o. E o corabie enormă și grea : e ambulanța ! Dar înăuntru cine șade ? vorba cîntecului popular. Șade un doctor, din cei patru. Ceilalți sînt ocupați la batalioanele lor în marș. Și ce se găsește în această ambulanță, domnilor ? În această ambulanță la plecare aproape nu s-au luat doctorii. Trăsura era destul de grea, și goală, pentru bieții căluți de rechiziție.

Drumurile bulgărești le-ați văzut, sînt înguste, nepietruite, pe alocuri prăpăstioase și fără poduri. Cum Dumnezeu a înaintat pînă peste munte această corabie ?“

— Aceasta este o taină, rosti grav unul din noi.

— Și ce menire a împlinit acest vas antideluvian ? urmă comandantul nostru. Căzuții în marș nu-i poate lua, căci pot fi atinși de un morb molipsitor, ca să mă exprim ca doctorul nostru de la școala militară. Atunci ce face corabia lui Noe ? Pe doctori nu-i duce, pe căzuți nu-i culege, farmacia pentru cei trei mii și mai bine de oameni n-o poartă... atunci care-i rostul ei ? Să trudească patru cai și să tocească de răcnete grozave gîtlejul conducătorului ?

Iată cum văd eu lucrurile într-un război, urmă cu seriozitate domnul maior : Văd o trăsura ușoară la

fiecare batalion. O poate purta un cal. Un sistem de saltare și tăbliți îngăduie doctorului călare să prepare imediat pentru cel bolnav ori istovit o doctorie ori o limonadă răcoritoare. Pentru căzuți, la coada coloanei, vin trăsuri în care se pot pregăti și târgi. Toate sînt ușoare, pot trece pe drumuri de munte, prin arături, aduc folos adevărat și alină suferințele...

Aici comandantul nostru nu vedea a doua cafea pe care i-o punea solemn dinainte ordonanța Ion Merișcă, dar își aprindea c-o deosebită plăcere a doua țigară.

— Vra să zică, asta-i una, continuă el. Acuma v-aș întreba care din dumneavoastră, domnilor ofițeri, n-ați suferit de ploaie și frig din pricină că trăsurile companiei erau departe în urmă și nu ne-ajungeau decît în puterea nopții, ori a doua zi dimineța? Acolo ai o foaie de cort, o manta, o pătură, și toate îți trebuiesc. Sînt bune, dar unde-s? Eu ș-aici văd un cheson ușor, care la poteci de munte poate fi despărțit lesne în două: doi cai la tren, doi la antetren. La acest cheson poate intra și campamentul ofițerilor: căci în vremuri de cumpănă și de asprimi lipsa lui poate fi fatală. Chesoanele merg după batalion și-n vreme bună și-n vreme rea, și pe drum mare și pe poteci prăpăstioase.

— Dumneavoastră vedeți foarte bine lucrurile, domnule maior, întîmpină sublocotenentul M., care era din firea lui cu mult tabiet și rînduială în toate ale vieții.

— În sfîrșit, camarazi, ce mai văd eu? grăi maiorul. Eu mai văd toate regimentele noastre de infanterie fără grozava povară a raniței. În viitoarele noastre acțiuni militare, ca și-ntr-aceasta, noi trebuie să răz-bim prin iuțeală și să luăm ofensiva. Să n-așteptăm pe alții la noi, să facem noi invazia în țara dușmană. Pentru aceasta ne trebuie un soldat sprinten. Ranița,

și-n vremea verii și-ntr-a iernii, într-o țară cu clima extremă, este o povară teribilă. Ea vlăguiește și înghe-nunche pe omul cel mai tare. Un al doilea sac la șold poate cuprinde cartușele și rația de rezervă. Cortul și mantaua în bandulieră. Și iată pe soldat ușurat, sprinten și vioi, capabil să calce și două etape reglementare într-o zi... Să calce și două etape prin apă, noroi și ninsoare, — c-o condiție : să i se dea în locul bocancilor o păreche bună de cizme, bine potrivite pe picior !...

Ridicînd ochii, deodată văzui lîngă cort, la spa-tele maiorului, un vistavoi care aproba din cap cu energie aceste vederi și rînjea fericit. Și lui i se prezenta viitoarea campanie într-o lumină mai simpatică. Și soarele lucind cătră Sofia, în asfințit, avea o lumină blîndă, îmbrăcînd într-un cadru de aur sfaturile și planurile noastre.

Se apropia ceasul amurgului. Cel mai tînăr dintre noi avea însărcinarea să-și amintească c-un aer grav și să rostească cu glas trist numărul zilelor de cînd ne părăsisem căminurile. De data aceasta introduse un ușor adaos la fraza lui melancolică :

— Domnule maior, sînt nouăsprezece zile de cînd am plecat de-acasă ! rosti el cu gravitate. Și după nouăsprezece zile încă nu ne-a fost dat să vedem un ofițer de intențență.

— Un ofițer de intențență a devenit un fantastic animal apocaliptic... adăogai eu privind în norii bizari ai asfințitului.

Maiorul începu a rîde. Dar căpitanul B., care mai avusese ieșiri împotriva marelui birocratism al armatei române, se aprinse pe loc :

— În timp de pace, din pricina lor nici nu putem răsufla, strigă el. Mii și mii de coli de hîrtie stricăm

pentru formele lor ; pentr-un ac spiral și pentr-un buton de două parale îți fac un caz ș-o lucrare de țî se ridică părul măciucă în vârful capului ! Ei, acumă să-i văd. Unde-s ?

De la cincizeci de kilometri de la Dunăre, a început a ne lipsi pînea. Apoi aicea în munte nici vorbă. Dacă nu ne-am treiera noi singuri grîul, dacă nu l-am măcina și n-am coace aluațul în toate cuptoarele bulgăroaicelor, am duce mult și bine dorul pînei. Pînea care ne-a sosit odată de peste munte a fost aprinsă și mucăgăită ș-a trebuit îngropată. Ce rost are deci acest mare mecanism al armatei noastre dacă slujba lui o împlinim tot noi, ofițerii de front ?...

— Nu te aprinde, dragul meu, zise cu blîndeță maiorul, căci și dintr-aceasta tragem o învățătură : pînea în campanie, pînea moale cel puțin, nu face două parale. În viitor ne trebuiesc munți de pesmeți. Galetul marinarului e ușor, hrănitor și cuprinde puțin loc...

Sfaturile acestea la Mircovo, în amurgurile liniștite, se prelungeau de multe ori pînă tîrziu. Mi-am adus aminte de ele astăzi pentru că se depăna mult adevăr în ele, și de la ofițerii de front, care au suferit de toate și au dus greul alătura de soldat, numai de la ei trebuie să se inspire reformatorii armatei. Toate nevoile și toate lipsurile s-ar îndrepta după norma cea mai bună, căci de la front trebuie să pornească observația, nu din visurile mai mult ori mai puțin sarbede ale cabinetelor.

Icoana și sfatul acesta țî-au arătat, prietine, și una din preocupările noastre în zilele de popas.

Expediția se desăvîrșea, eram la porțile Sofiei, dar sufletele noastre, ridicate o clipă deasupra prozei zilnice ș-a nimicurilor obișnuitei vieți, zburau mai de-

parte, și vedeam întinsurile viitorului, cu alți munți, cu alte plaiuri. Oastea noastră tămăduită de răni, c-un soldat mai conștient și mai sprinten, și țara noastră curățită de lepra nemernicilor...

Visam lucrul acesta de multe ori cu ochii plini de lacrimi. Atuncea vom putea îndrăzni și ceea ce nici în visurile lor cele mai fericite n-au cutezat să-și înfățișeze părinții noștri.

CHEMAREA

Abia la *Ghigen*, la cel dintâi popas după trecerea Dunării, în sara de 2 iulie, am avut răgazul și am simțit nevoia să mă cobor în mine însumi.

La avanposturi, în porumburi nalte, în liniștea unei nopți înstelate, după ce se potoliră soldații de la garda mare, mă învâlii în foaia de cort, îmi grămădii ceafa într-un moșiroi și deschisei ochii spre adîncea nemărginire de sus.

Căutam să-mi dau sama cum de născuse în ființa mea ceva năprasnic, un fel de vietate misterioasă și teribilă, care înăbușe simțămintele și preocupările vieții obișnuite. Niciodată în viața mea n-am simțit nevoia de a ucide și n-am urît pe fratele meu din alt neam. Acum însă acel ceva care născuse din negura instincțelor primitive, adormite numai sub o ușoară spuză, mă frămînta, mă neliniștea, îmi ridica în față viziuni de glorie și de sînge. Vedeam deslușit înaintea mea dușmanul [...], miroseam fumeșările și azeam bubuiturile tunului, și mi se năzărea furticarea și izbirea infanteriei. Aveam o convingere, iarăși nu înțeleg de ce, că la ciocnirea cea mare pe care o vedeam pe fumuria pînză a cerului eu voi conduce o coloană la un atac de învâ-

luire. Asta trebuia să hotărască o catastrofă a inamicului fără îndoială ; și mi se strîngea inima în piept de o stranie fericire : simțeam fiorul amarnic ce trebuie să fi cutremurat pe strămoșii noștri neliniștiți și prădalnici, care trăiau și mureau prin spadă.

Asemenea ceasuri, cînd simți că ai ieșit din viața ta de toate zilele, sînt rare. Acuma ajungeam să-mi lămuresc întrucîtva starea de enervare și de entuziasm care a cuprins țara întreagă. A fost ca un fel de boală aprigă, propagată ca o dîră de pulbere, din creștetul muntelui pînă în valea Dunării. Ce simțeam eu simțeau aproape toți mai puternic ori mai domol. Cîntecele, lacrimile și discursurile — pe care acum mi le amintesc c-un zîmbet — au fost și partea mea, cum a fost a multora, în ceasurile acelea fierbinți.

Stăteam așa neclintit, cu fața la stele. Văzduhul pătruns de arșița zilei se răcorea, și-n juru-mi simțeam cum cade roua peste tăcutele porumbiști. Soldații dormeau aproape, zdrobiți de oboseala marșului. La răstimpuri rare se auzeau, la postul mic, foșniri ușoare și șoptele schimburilor.

Începui să mă gîndesc la cele zece zile din urmă, la zilele nouă ale vieții. Prin cîtă însuflețire am trecut ! Înfloreau în mine o bucurie tînără, ca un soare de primăvară, și-mi șopteam fără glas : Ai fost fericit, ai văzut cum se ridică țara la glasul trîmbișilor ș-a clopotelor. Nimeni nu bănuia că va izbucni așa de formidabil energia horopsitului popor.

Zîmbeam prin întuneric.

Sîmbătă noaptea, la 22 spre 23 iunie, știam că se va petrece ceva deosebit. Era noaptea cînd începea mobilizarea. Ieșii cătră miezul nopții în grădină. Orașul, revărsat pe vale, părea amorțit și afundat în somn. Sa-

tele din apropiere dormeau liniștite în întuneric, ca totdeauna.

Deodată, cum stăteam singur și neclintit, auzii undeva, departe, în pacea nopții, o goarnă a unui rezervist sunând deșteptarea. Cînta dulce într-un colț de țară, la marginea Bucovinei. Tăcu o clipă. Apoi, scurt, prinse a suna ațacul. Și, ca și cum ar fi fost un semnal așteptat, un clopot de spaimă începu a bate lung și îngrozit într-o biserică necunoscută. Printre bubuirile arămii, auzeam răcnete și chiote de oameni.

Ascultam înfiorat. Clopotul conteni ; dar acum auzeam altul, mai depărtat și mai stîns, spre satele din munte. Și curînd, ca și cum ar fi sosit o vijelie, porniră a cînta și arămile orașului.

De unde venea vîntul care-mi răcorea fruntea fierbinte ? Ce se petrecea în mine ? Cînta goarna, sunau clopotele, chiuiau frații mei de pretutindeni și mă umfla un val nebiruit spre necunoscut. Viața nevrednică a celor cinci simțuri, viața micilor mizerii, cădea deodată în fața morții rodnice. Înțelegeam, nu știu de ce, deodată, jertfa generațiilor pentru un *mai bine* nedeslușit, jertfa aceasta, care pare absurdă în ceasurile obișnuitului egoism. Entuziasm, nebunie, inconștientă amintire a vieților de demult, — cine poate spune ce anume ridică într-o pornire fatală mulțimile și le mîină spre viziunile neguroase ale biruinții ș-a morții ?

Cînd se făcu liniște și conteniră clopotele, prin întuneric, pe drum, începură a trece săteni spre gară și spre cazarmă. Vorbeau cu însufletire și pașii le sunau repezi și sonor pe trotuar.

Mă apropiai de poartă ; ascultam.

Doi trec pe drum ; un călăreț, în trap, îi ajunge din urmă și-și stăpînește calul. Acum umblă la pas ; îmi în-

chipui că se pleacă în șa și caută să recunoască pe ceilalți. Întreabă vesel :

— Aha ! voi sînteți, măi fraților ?

Pașii celor pe jos bat o clipă în loc ; s-au oprit. Un glas vorbește :

— Cine-i ?

— E Dumitrache Ieruncă... răspunde altul.

— Aha ! da ! Vra să zică, măi Dumitrache, te duci cu calul la reghiment ? Tu ești în călărași la Botoșani ?

— Da, răspunde blînd glasul lui Ieruncă.

— Apoi iaca-i bine. Și noi ne ducem pînă devale : poate ne-om îmbrăca azi...

O clipă de tăcere. Apoi unul din pedestri vorbește.

— Măi Dumitrache, acu toate s-au încheiat. La război știi că te duci, da' de-ntors știe numai Dumnezeu...

— Ce ți-i scris în frunte ți-i pus, rostește grav al treilea glas.

— De asta așa-i, răspunde Ieruncă. De ce am a mă teme ? Dacă-i rînduit, pot muri ș-acasă pe laiță. Încaltea acolo, dacă mă duc și-mi fac datoria, se chiamă că am un *onor*, și am ș-un drept cînd mă întorc. Nu-i așa ?

— Așa este ! întărește glasul grav și gros. Vra să zică mergem în țara bulgărească.

— Da ! răspunde Ieruncă. Am auzit că *boierii* au încurcat *Silistra*, și noi trebuie s-o descurcăm...

Cei trei încep a rîde și pornesc încet la vale.

— Acu toate-s bune, grăiește Ieruncă c-un glas de ușoară mîhnire, da' cu *muerea* am avut un val. Plîngea, *dommule*, de nu știam ce dracu are.

— Parc-a noastră ce-a făcut ? vorbește glasul cel grav.

— Așa i-i dat femeii... zice al treilea.

— Bine, urmează Ieruncă, eu zic așa : „Măi *fumeie*, eu încă n-am pierit. De ce mă bocești ?“ Ea începe și mai

tare. Cît mi-i ea de dragă, și cît mi-era de jale, da' atuncea tot m-am supărat.

Îi zic așa : „Ia ascultă, măi soție ! de ce mă jelești ca la moarte și-mi strici tu mie inima *me* ? Că eu ție de toate ți-am lăsat. Vacă și făină ai. *Copchii* ți-am făcut. Lasă-mă să mă duc eu la treaba *me*, că altfel te *cîrpăsc* !” Așa, am sărutat eu copiii, am sărutat-o și pe dînsa și-am încălcat pe cal. De-acù m-am dus. Apoi, măi fraților, să ne vedem cu bine. Căutați să cîștigați și voi niște *cocorășii*, ca boierii...

Rîzînd, Ieruncă își pornește calul în trap și se depărtează prin întunecime. Ceilalți doi rămîn în urmă și-și urmează mai domol sfatul.

Trec alții. Sînt patru ori cinci. Au cizme grele și răsunătoare. Sînt cam cu chef și grăiesc tare. Unul strigă c-un glas neobișnuit la sătenii noștri.

— Măi, dac-om cădea într-o *cumpanie*, cum am mai fost, să ne ținem tare, ca să nu ne facem satul de rîs !...

Drept răspuns, ceilalți chiuie ca niște nebuni.

— Măi, strigă iar cel dintăi, noi sîntem *infanteri*. La noi e puterea ! Cel cu tunul bate pe dealuri, cel cu calul fuge pe șesuri. Numai noi, *sireacii*, mergem cu puterea pămîntului și răzbim.

— Pe cine ? Pe bulgari ? întreabă cineva.

— Cum ? răspunde cu dispreț oratorul. Pe orișicare ! Parcă ce ne pasă nouă ? Noi îi *fărmăm*, și pace !...

Trec și-aceștia. Vine apoi un cîrd foarte vesel, cu femei care suspină pe de laturi și-n urmă. Apoi trec alții, și alții, tot mai mulți, prin întuneric. Numărul lor crește neconținut ; s-amestecă tropote de cai cu huruiri de căruțe.

Mă simt din ce în ce mai ațîțat și mai mișcat. Îmi iau pelerina în spate, îmi îndes chipiul pe frunte și ies pe uliță. Umblu încet și rătăcesc printr-o mișcare ce

crește neconținut. Clopotele iar au prins să sune, și flăcăii răspund de prin toate părțile târgului cu chiote.

Încet-încet, întunericul scade și se înflăcărează zarea răsăritului. Orașul forfotește. Un călăreț trece pe lângă mine și-mi aruncă două vorbe cu o prietinie deosebită : „Vin muntenii !“

Mă îndrept spre marginea târgului, pe drumul muntelui. Și când ajung la marginea orașului, lângă țintirimul cel vechi și lângă biserica cea singuratică, mă opresc înfricoșat. Căruțe multe, într-o îmbulzeală enormă, s-au oprit în lungul șoselei. Femei cu catrințe și cămăși înflorite, copii, bătrâni umplu căruțele. Iar bărbații pe muchea dealului, deasupra târgului, deodată dau drumul dintre ei preoților, și buciumași întind surle lungi spre răsărit și-ncep a suna prelung...

S-a înfățișat la datorie tot plaiul muntelui, cu preoții și cu buciumele, ca pe vremea voievozilor celor vechi. Când am văzut icoana aceasta, cu îmbulzeala oamenilor, a cailor, cu murmurul greu al vocilor și tunetul buciului, am simțit că se desăvârșește în mine simțirea aceea grozavă și furtunoasă care trebuia să mă dezlege de toate.

Răsărea soarele în straturi sîngeroase de nouri și mulțimea se revărsa de pe toate dealurile. Atunci, în cea dintâi lumină a zilei, parcă mi s-au deschis ochii, ș-am văzut cu uimire că trăiam de ani în mijlocul unui popor pe care nu-l cunoșteam îndeajuns. Venea ca talazurile nebiruite ale mării. Așa, ca în marginea orașului meu, curgea pe toate drumurile țării. Erau oștenii cei vechi, tari și nebiruiți ai lui Ștefan-Vodă, — erau țărani noștri cei năcăjiți, care veneau la jertfă, avînd înaintea ochilor lumina unei soarte mai bune.

MOBILIZAREA

O lumină tristă, cernută prin nouri, umpluse lumea, în ziua aceea de 23 iunie. Mii de căruțe și cai de rechiziție veneau pe toate drumurile târgului. Oamenii, și cei cu căruțele, și rezerviștii, păreau liniștiți, senini acuma, și îmbrăcați toți în straie de sărbătoare. Pe cîmpul cel mare al iarmaroacelor tăbărise toată țărănimea din valea Moldovei, dintr-a Siretului, de pe Șomuz și de pe Bistrița, și tocmai de la Dorna, de unde plăieșii au făcut două zile de cale. Erau acolo vitele, toată averea țaranului, și oștenii, toată tinereta și puterea lui. Cît cuprindeam cu ochii, numai cară, oameni, cai, și iar căruțe, oameni și cai. Ș-un forfot, ș-o zarvă adîncă și gravă, cum niciodată, în douăzeci și mai bine de ani, nu văzusem chiar în cele mai pline iarmaroace ale lui Sînt-Ilie. Între fugarii deshămați, sub chilne, femeile înfipseaseră cujele în pămînt, ațîțaseră foc și aninaseră/ceaunele de mămăligă. Scoteau brînză din răclite și pui fripți din ștergare curate, și pregăteau cu toții o masă de despărțire. Femeile suspinau.

Aud glasuri în drumul meu.

„Ia, drăguțu mamei, și gustă din pui, că de-acu ai să rabzi de foame și de sete, și nimeni n-are să-ți steie înaintea cu nimic !“ ...

„Of ! Doamne ! ofta o muiere. Se duce rumăn și frumos ca o floare, și s-a veștezi și s-a usca prin străine pământuri !“

„Tătucă și maică, zicea un flăcău, nu mă jeliți. Când m-oi întoarce, mi s-a părea lumea mai dragă !“

„Iar tu, măi nevastă, rostea rar un gospodar, ridicând în sus degetul, fii cu credință și cu dreptate cătră mine, precum sînt eu cătră țară“ ...

Văd că se ridică la dreapta mea, între căruțe, un om cărunț, cu pieptul împodobit de decorații. Are un pahar de vin în mînă și-l închină cătră doi feciori care stau pe oiștea căruței, cu capetele descoperite.

„Măi copiii mei ! zice omul mîngîindu-și cu stînga mustățile. Să vă duceți și voi cum m-am dus și eu în războiul cu turcul.

Să vă întoarceți cu vrednicie, cum m-am întors și eu. Măi copiii mei, să nu mă faceți de rușine, eu atîta vă spun, și gata !“ ...

Flăcăii, balani și cu ochii blînzi, beau pe rînd paharul plin și sărută mîna părintelui lor.

O femeie în vîrstă, învăluită la cap cu ștergar alb, povestește între neamuri cum i-a plecat feciorul la Roman, la „antileri“.

„Acu, dragii mei, la noi la Mănăstioară a venit o veste, dar nimeni nu știa ce-i. Delegatul iese pe drum răpede ; îl vedeam, că șade peste drum de noi și nu știam ce i s-a întîmplat. Mă gîndesc că poate să-i fi picat o vită la îmaș. Când să facă pe hudița lui Irimie, dă piept în piept cu băietul, și-l apucă de umeri. «Măi Răduțule, zice, du-te răpede și ia cheia de la dascăl, suie-te în clopotnița bisericei și trage clopotul cel mare»... «Da' ce

este, bădică Gavril?»... «Ce să fie? Este ceva; ți-oi spune eu pe urmă. Acù tare te rog, fă tu ce-ți spun eu»... Băietu se răpede, drăguță, la dascăl și pe urmă se suie în clopotniță și prinde a trage clopotul într-o dungă ca de primejdie... Trage el, trage... Iaca se suie și bădica Gavril la el cu alți doi gospodari... Atuncea, trăgînd el de funie, află de ce-i vorba: că se scoală țara pentru război. Se oprește și zice cătră delegat: «Bădică Gavril, să apuce oamenii aceștia de funie, că eu am o treabă»... Ș-așa cum era, coboară din clopotniță și-o apucă pe drum la vale. Eu îl văd. «Ce este, măi băiete? Unde-o pornești așa de răpede? Ce s-a întîmplat?» El gîfîia și se uita ia așa țintă la mine. «Mămucă, zice, mămucă! sărută-mă grabnic, că eu trebuie să mă duc. De aici la Roman îi cale lungă și eu n-am cînd sta!»... Încep eu a-l boci, îl apuc de mîni, îl sărut. «Da' stai, dragu mamei, de-ți ia schimburi și mîncare.» «Nu, măicuță! aista nu-i ceas de așteptare!»... Și s-a dus, drăguță, de-atuncea; și nu l-am mai văzut!»...

Vocea femeii gîlgîia în lacrimi. Cei din juru-i nu răspunseră nimic, nici cu vorbe de mirare, nici cu vorbe de mîngîiere.

În freamătul mulțimii îmi simții privirea tulbure.

Ce este? ce se petrece în jurul meu? Acesta-i țara-nul nostru cel hulit, inconștient și sălbatic? Acesta-i omul cu mintea neguroasă, care nu știe nimic dintr-ale lumii, dintr-ale politicii civilizate? Acesta-i robul cel disprețuit al brazdei?

Cum s-a deșteptat un suflet în el și-o conștiință? Din ce adîncuri scoate el vorbele acestea pline de măreție, poezie și resemnare? De unde suflarea aceasta misterioasă, în armonie cu dulcea pîclă a munților noștri și-a apelor noastre? Oastea pămîntului moldovenesc nu mi-am

închiptuit-o niciodată așa de aleasă și de tare în fața unui crîncen ceas !

Mă întorc pe gînduri spre obor. Acolo funcționează cu grabă o comisie de rechiziție. Un prietin mă trage deoparte și-mi arată cu amărăciune și cu vorbe de ironie cum unii fericiți într-ale lumii și-ntr-ale vieții, oameni cu averi și cu multe vite, au izbîndit să nu dea pentru nevoia țării ș-a războiului decît niște mîrtoage cu coastele ieșite a numărătoare, așa de slabe, încît repede au trebuit trase la o parte, ca să nu cadă din picioare și să piară în fața onoratei comisii.

Simțesc că mi se răcorește fruntea înfierbîntată, și zîmbesc, căci îmi răsună în urechi încă vorbele pe care le-am auzit în rătăcirea mea printre căruțe, printre focurile de popas și printre caii cei mărunți care erau sortiți să facă și ei războiul, singuri, numai cu stăpînii lor, ori cu feciorii stăpînilor lor, neamestecați nici cu hamuri scumpe, nici cu crupe lucitoare.

Prin deschiderea oborului, intră bărbați și femei cu caii. Sînt unele animale frumoase și mîndre, altele triste, obosite de muncile pămîntului. Toate sînt bune și toate rămîn pentru treburile armatei, pentru miile de trăsuri, chesoane și tunuri.

Un moșneag mărunț, cu barba și mustățile țepoase, intră ținînd de căpăstru un armăsăraș vioi. Prefectul își mîngîie barba, privește cu dragoste calul, căci e cunoscător, și-l prețuiește dintr-un cuvînt la opt sute de lei.

— Bun preț, moșule ? zice el vesel.

— Bun, cucoane, răspunde omul. L-am crescut eu și l-am hrănit cu mîna mea. Nu-l am de vînzare, dar îl dau cu toată inima, pentru că trebuie !

— Bun pentru artilerie !...

Omul și calul trec. Vine o babă c-o iapă roaibă.

— Atîta am la gospodărie, grăiește ea sfioasă cătră

boieri. Cu ea mă hrănesc eu și cresc nepoții care au rămas de pe urma fecioru-meu...

Prefectul iar își mîngîie barba și-o privește cu blîndețe.

— Apoi ce-i de făcut, mătușă ? întrebă el cu îndoială.

Bătrîna nu răspunde un cuvînt. Se întoarce și-și sărută roaiba pe botul negru, apoi trece și ea umilită și dă căpăstrul unui ostaș. Atuncia ridică ochii și zice încet :

— O dau, — cine știe dacă s-a mai întoarce la noi !...

Încep a trece apoi, hotărîți și dîrji, plăieșii de la munte. Ei toți își dau caii, nu se tocimesc, și se întorc spre tabăra de cară, cu mîinile în chimiruri și cu pălăriile pe-o sprînceană.

Unul face semn cu ochiul spre comandantul de brigadă, care privește mișcat acest spectacol, și spune cătră un tovarăș, zîmbind cu fudulie :

— Ia uită-te, măi cuscre, cum îi rîde barba !

★

În cazarmă. S-au desfumat magaziiile cu arme și muniții. Cei dintăi concediați sosiți așteaptă să fie îmbrăcați și să-și primească povara de luptă. Ofițerii zoriți aleargă în toate părțile, primesc și dau ordine. La cancelaria mobilizării zece mii de capete s-au îmbulzit așteptîndu-și rîndul. E prima zi de mobilizare, și s-a înfățișat toată lumea.

Într-adevăr, rîde barba domnului comandant de brigadă.

La „infirmierie“ doctorul primește zeci de oameni, înfrigurat și ostenit, îi dezbracă, îi ciocănește, îi cercetează. E un om negricios și tînăr, cu înfățișare simpatice. Deși-i

grăbit, privește cu luare-aminte pe oameni, îi iscodește și se interesează de toate ale vieții lor.

— Cîți frați mai ai, întrebă el pe unul.

— Doi.

— Au făcut oastea ?

— Unul, — s-a dus la călărași.

— Bun ! zice încet doctorul, bătîndu-l ușor cu palma peste spate.

Se înfățișează altul. Se descheie. Domnul doctor se pleacă și observă lung o rană la coasta stîngă, o rană largă, abia cicatrizată. Ridică capul, privește în ochi pe țaran. Îi zice încet :

— Tu ai caz de scutire.

— Nu se poate, domnule doftor, răspunde liniștit omul. Eu știu că-s tare, și *mărg*.

— Apoi, măi băiete, rana-i abia vindecată. Așa scrie la carte, nu te pot lua.

— Trăiți, domnule doctor, eu ies la raport ; nu se poate să rămîn...

E un om simplu, cu privirea blîndă și cam rușinoasă.

Alături de el, așteaptă un gospodar negricios, cu privirea dusă și întristată. Doctorul trece la el și-l întrebă zîmbind :

— Da' tu ce stai așa pe gînduri ! Și de ce ți-s ochii roși ?

— Apoi, domnule doctor, n-am dormit, și mi-a fost tare *jele* cînd m-am despărțit de copii...

— Așa ? și cîți copii ai tu ?

— Șase, domnule căpitan...

— Hm ! (doctorul dă din cap și apleacă privirile în pămînt, apoi iar îl privește drept). Mi se pare mie, zice el domol, că dumneata ai suferit...

— Dă, domnule doctor, ca omul...

— Ai avea caz de scutire... ai șase copii și nu ești tocmai zdravăn...

— Ba de ce ? slavă Domnului, îs zdravăn, trăiți, domnule căpitan !

— Cum, nu vrei să te întorci acasă ?...

Omul răspunde cu hotărîre :

— Nu mă fac eu de rîs, domnule doctor. De-acu mă duc înainte cu ceilalți...

Ciudat doctor și ciudați oameni !

LA GHIGHEN, ÎN AVANPOSTURI

În liniștea nopții, deodată răsună glasul scurt și sperios al sentinelei de la arme :

„Cine-i ?... cine-i ?... Stăi !“

S-aude foșnet prin porumburi și murmur de glasuri : se-ntoarce o patrulă. Posturile noastre, de flanc, ocupă ieșirile unei văi. Înaintarea am făcut-o în puterea nopții, și patrula a fost trimeasă să stabilească legătura cu linia cea mare a avanposturilor, înălțată pe dealurile de la Ghighen.

În noaptea fără lună, înălțimile de la miazăzi se deslușesc sumbre, cu linii moi, pe cer. Nu s-aude nici o mișcare într-acolo, totuși, sentinelele îndoite veghează cu fața spre Balcani. Îndată ce-am trecut Dunărea, am intrat în necunoscut. Soldații, deși zdrobiți după două marșuri grele pe căldură năprasnică, stau neclintiți și încordați la datoria lor.

Somnul țaranului e scurt. Îndată ce și-a întors oiștea Carul-Mare ș-a răsărit luceafărul de ziuă, aud șoapte în apropierea mea. Cu capetele ridicate din foile de cort, doi camarazi din Munții Neamțului vorbesc.

— Măi Neculai, zice unul, ia acu într-adevăr că sîntem departe de satul nostru...

— Apoi dac-am trecut Dunărea, de-acu tot ne depărtăm...

— Oare avem să mergem mult ?

— Pîn' la Sofia. Acolo-i un oraș cum ar fi la noi București. E capitala țării lor...

— Da' peste armata bulgarilor cînd avem să dăm ? Se chiamă că sîntem în țară la dînșii, și n-au să ne lase ei să umblăm așa pe drumul mare ca prin satul lui Cremene !

— Nici vorbă. Trebuie întăi să ne batem cu ei și pe urmă să răzbim mai departe. Parcă de ce-am trecut ? Da' noi avem, măi băiete, oaste multă, greul pămîntului, și nu pot sta ei în calea noastră.

Puțină tăcere.

— Măi Neculai, începe iarăși camaradul, spunea tătuca (tu știi că el a fost în războiul cu turcii) că la început, cînd încep tunurile și puștile, te apucă așa un fel de *sîială*...

— Dă, ca omu nenvățat...

— Așa-i, da' pe urmă te deprinzi și cu asta, cum se deprinde omu cu toate...

Pauză. Iarăși încep :

— Măi frate, cînd am văzut eu atîta lume, cîtă frunză și iarbă, atîta pușcă și-atîta tun, cînd am văzut cum s-a ridicat țara noastră la război, măi, mi-a crescut inima-n piept ca o pîne și mi s-a înfierbîntat capul. Atuncea am văzut eu cît sîntem de mulți și de tari. Eu socot așa că...

— Ce socoți tu, măi Mihăilă ?

— Hm ! eu socot așa că noi avem mare putere. Am auzit așa, că s-au bătut bulgarii cu turcii, și de partea bulgarilor au fost și sîrbii și grecii. După ce au răpus pe turc, iștialalți, care erau într-o unire, s-au apucat să se mînince între ei ca cîinii de la hoit... Azi război,

mîne război, dac-a văzut ș-a văzut regele că nu mai conțesc, a slobozit oastea, ca să se ducă să-i bată pe toți și să-i astîmpere !

— Se poate. Parcă se pot ei pune cu noi ? Cîtă oaste a curs la Dunăre, eu singur m-am îngrozit !..

Tac un răstimp lung. Acuma, cu ochii la stele, se gîndesc și ei la zilele din urmă, la cele văzute și auzite. Un șoșot dulce trece prin foile ca săbii ale păpușoilor, și răcoarea dinaintea zorilor se face simțită.

Aceștia doi sînt două suflete din sutele de mii care s-au ridicat la chemarea țării. Siguri și nepăsători își merg drumul lor între cei mulți. Ca ei sînt toți. Blînzi și disprețuitori de primejdie, ca arcul cel moale și nepăsător care stă într-un colț fără scop, și deodată se încordează și zbîrnîie în mîna arcașului, trimețînd moartea, asemenea ei se ridică în fața dușmanului și a morții, ca o putere elementară și fatală. O simțire puternică, poate inconștientă, a tresărit în ființa lor, ca un fulger în negură. În ei se deșteaptă trecutele generații de oșteni și tot ce i-a legat pe cei duși de mana pămîntului, de nașterea primăverii, de durerea și bucuria morții ș-a vieții care totdeauna au fost tainic legate de același colț de cer și de aceeași brazdă verde. Noi rostim *patrie* și raționăm asupra acestui cuvînt ; uneori zîmbim. Aceștia doi stau gravi și fără judecată în fața vieții, pe care o îndură ca pe o fatalitate, și-n fața morții, care-i leagă cu mii de rădăcini de mormintele părinților și strămoșilor.

După ce am plecat din orașul meu, — și iar începui să visez cu fața cătră stele, — am prins a întîlni în gări gălăgioasele convoiuri ale trenurilor. Erau un fel de viermăte, nesfîrșitele șiraguri de vagoane. Concediații și rezerviștii stăteau ticsiți ca sardelele în cutii. În vagoane nu mai putea răzbate nimeni, și stăteau mii

de oameni și deasupra pe vagoane, cu flori, cu ramuri de copaci și cu copaci întregi. Mașinile, împodobite și ele, fluierau parcă într-un chip deosebit, strident, ca de alarmă. Toată viața națiunii se concentrase în gări și pe îngustele drumuri-de-fier, pe care treceau monstruoasele convoiuri cu etaje de oameni. Și-n lungul terasamentelor așteptau și priveau tîrgoveți și țărani. Strigau cei de jos, chiuiiau cei de sus, mașinile gîfîiau și fluierau și sunau dumbrăvile și văile. La opriri își căutau loc sute de tineri disperăți, își fluturau pălăriile, parlamentau cu cei urcați, apoi deodată se aburceau deasupra pe acoperișuri, ori ridicați pe brațe și trași repede, dispăreau pe ferestrele vagoanelor.

În orașul regimentului meu, mobilizarea era în toi. Ofițerii munceau din zori de ziuă îmbrăcîndu-și oamenii, și la armurărie, în rîuri de scînteii, se ascuțeau baionetele. Tîpătul năprasnic al fierului și pulberea de stele care acoperea pe lucrători aveau ceva deosebit de impresionant.

O scenă interesantă mi se opri înaintea privirilor.

Meseriașii orașului, concentrați cu toții, lucrau pe capete la cele din urmă centuroane și glugi. Îi priveam. Cei mai mulți evrei, palizi de veghere, împungeau și trăgeau sforile cu înfrigurare.

La ofițerul de serviciu se înfățișează un meseriaș cărunt, curat îmbrăcat, c-o cărticică în mîină. Trage după el de mîină pe un tinerel balan și voinic.

„Trăiți, domnule locotenent, sînt negustor și mi-am făcut datoria cătră țară la 77. Iată livretul meu (și întinde spre ofițer cărticica). Fecioru-meu — iată-l — nu stă în tîrg aicea ; a venit as-dimineață, dar știe o meserie. Încă nu-i soldat, — e leat 1914. L-am adus și pe dînsul, să lucreze tot ce trebuie...”

Omul mă privește pe mine, apoi pe domnul locotenent, apoi își ia feciorul de mână și-l împinge în atelier.

„Du-te și tu și lucrează pentru oaste!”

Omul e mândru și ascultă cu ochii mari cuvintele bune pe care i le spune ofițerul. Apoi pleacă. Dar îndată după el, alții, doi oameni supărați, cu o deosebită demnitate în înfățișarea lor. Sînt tot evrei meseriași.

Se opresc. Salută. Unul, mai nerăbdător, face un pas înainte și vrea să vorbească. Celălalt îl oprește, îi pune mîna în piept și-l dă înapoi.

— Lasă-mă să vorbesc eu ! zice el hotărît.

— Despre ce e vorba ?

— Trăiți, domnule locotenent, iaca ce-i. Noi am fost duși ieri ș-alaltăieri la Roman. Cînd ne-am întors, acum, am aflat că a fost domnu subcomisar în mai multe rînduri ca să ne cheme la regiment....

Celălalt iar vrea să vorbească. Cestălalt îl liniștește c-un gest hotărît.

— Lasă-mă, domnule, să vorbesc !... Trăiți, domnule locotenent, noi știm că trebuie să ne facem datoria, și noi am venit aici, dar fără poliție. Vă rog să ne dați de lucru...

— Domnule locotenent ! izbutește în sfîrșit și celălalt să strige cu însuflețire, venim cu dragă inimă, dar noi n-avem nevoie de polițai. Noi venim singuri. Noi trebuie să ne facem datoria, domnule locotenent !...

Trec și ei în atelier, vorbind tare, cu gesturi dezordonate, cîștigați de însuflețirea obștească.

Icoane după icoane, amestecate, mi se perindă în amintire.

Sînt numit apărător din oficiu al dezertorilor, — pe care trebuie să-i judece grabnic un consiliu. Trec prin ganguri întunecoase, și sentinelele îmi aduc de la închi-

soare șapte ori opt oameni. Îi chem pe rînd și-i cercetez.

Soldatul Leuștean.

E un om înalt și voinic, cu fruntea bombată, capul tugiuit și ochii scăpărători.

— Trăiți, domnule locotenent, îmi răspunde el, eu am dezertat și am pribegit peste Prut ; am fost o vreme și la muscali la Moscova ; pe urmă iar m-am apropiat de țară. Acuma am auzit chemarea ș-am venit de-a dreptul la regiment.

— De ce ?

— Trăiți, domnule locotenent, ce-a fost a trecut. Acuma mi-ar fi rușine să rămîn de contingentul meu.

— Apoi acuma mergem la război, măi Leuștean...

— Tocmai de-aceea, domnule locotenent...

Ceilalți toți, ciobani din munții Bistriței, un meseriaș evreu, un scripcar care se dusese să cînte ciardașul la Borsesc, toți au fugit din oaste dintr-o pricină ori din alta, ș-au venit la regimentul lor îndată ce-au prins a suna clopotele de primejdie.

Dintre toți, vagabondul, Leuștean, are o privire iute și neliniștită.

— Trăiți, domnule locotenent, îmi vorbește el încet, eu mai am o daraveră... M-am bătut cu poliția ș-am fărîmat și irosit niște lucruri la o muiere unde stăteam ascuns... Cu mine-i mai greu. Nu mi-i de alta, da' n-aș vrea să rămîn. Luați-mă la dumneavoastră, domnule locotenent. Eu sun din corn, sînt bun trăgător și-mi fac datoria. Aveți să fiți mulțămît, domnule locotenent.

Leuștean într-adevăr, amnistiat și el, a intrat între oamenii plutonului meu. Cînd treceam cu batalionul prin gări, la sfîrșitul lui iunie, cornul lui suna înfricoșat, avea un fel de răget pe care îl cunoșteam cu toții. Cele cincizeci de vagoane care alcătuiau convoiul batalionului nos-

tru urmau după alte convoiuri, sute, se opreau în gări, treceau spre Dunăre, în chiote, în cîntările muzicei, în lungul țării înfrigurate, de la poalele munților la Corabia. Și Leuștean suna grozav tuturor văilor și dealurilor, și cînd treceam pe lîngă vagonul lui, la opriri, ochii lui de hoț mă priveau plini de mulțămire și întrebări...

Deodată, în rumeneala zorilor, simțesc că cineva s-a strecurat lîngă mine și s-a oprit. E șeful patrulei, sergentul Gheorghies :

— Trăiți, domnule locotenent, am fost pînă la avanposturile de pe dealuri, de-am făcut legătură. Cu trei oameni buni : Nedelcu, Handoca și Leuștean. Nici o știre de la inamic...

— A fost și Leuștean ?...

— Am fost, domnule locotenent, răspunde Leuștean înălțîndu-și fruntea bombată peste umărul sergentului. Am recunoscut ș-o stîină de pe coastă... Dormeau niște pui într-un salcîm...

— Ei ?

— Acuma nu mai dorm, trăiți, domnule locotenent... Încolo bine-pace...

În cele dintăi luciri roșii din răsărit îi lucesc dinții și cornul pe care-l ține strîns la șold.

Visurile mele se cufundară în răsăritul înflăcărat ; și cînd mă înălțai deasupra porumburilor, văzui în juru-mi o țară sarbădă și pustie, un deal gol, și-n dosul nostru, la cîteva sute de metri, un sat străin, cu case de ciamur.

— Pe-aici nu-i ca pe la noi, domnule locotenent, grăi melancolic sergentul. Au rămas departe munții, codrii și izvoarele...

TRECEREA DUNĂRII

Trei mii șase sute de oameni îmbrăcați și echipați. Zeci de trăsurile și chesoane pline așteaptă cu caii înhămați. Ofițerii și-au încins centurile. Se deschid lăzile de cartușe și soldații își primesc în tăcere încărcătoarele. Tocilele, care zile întregi au țipat strident aruncând rîuri de scînteii, au tăcut. Cîte-un camarad trage din teacă fierul și-i cercetează cu arătătorul minii drepte vârful și tăiușul.

Baioneta și cartușele ! Ofițerii și soldații sînt acuma gravi. Constituiți în plutoane sau companii, se recunosc, își simt cotul și au conștiința puterii, a primejdiei și a misiunii. Ranițele negre, cu toată zestrea de război, așteaptă înșirate în rînduri regulate, lîngă piramidele de arme.

S-aude semnalul cornului. Trebuie să ieșim la cîmp. Astăzi e ziua binecuvîntării.

Soldații se încing, își reped în spate ranițele și se încătărămează grabnic ; pun mîna pe arme și se-nșiră, fiecare la unitatea lui.

În cîmpul de instrucție, pe o vreme mohorîță și ploioasă, cu zvîcniri de vînt rece, ne așezăm pentru revista generalului ; apoi, întovărășiți de toată mulțimea

adunată, alcătuim *careul* pentru slujba preoților. Foarte multe femei în juru-ne, de la dama elegantă pînă la umila gospodină dintr-un sătișor sărac. Le sînt deesebite hainele, dar fețele lor sînt totuna de speriate, cu ochii strălucitori de lacrimi.

Sub tristeța cerului, bătuți din cînd în cînd de învăluri de ploaie, ascultăm cu toții o lungă rugăciune. În batalioanele îndesate e o tăcere adîncă, și glasul preotului are o înmlădiere jalnică, crescînd și coborînd pe fîlfîirile vîntului și pe tremurul ploii. Ochii care fugeau în jur spre un obraz cunoscut, spre o ființă dragă, încet-încet se întorc spre odăjdii și spre cartea cu scoarțe tari. Gîndurile duse se strîng ; o curioasă reculegere intră în toate inimile și pe fețe se zugrăvește o luare-aminte întunecoasă, fără zîmbet, căci preotul înalță spre posomorîtul cer o tristă rugăciune. Glas pentru morți și deslegare de păcate : „Iartă-le lor, Doamne al puterilor, strigă preotul, toate păcatele cu voie și fără voie ; iartă-le pentru tot ce au păcătuit cu fapta ori cu gîndul“... Iartă-le ! strigă parcă deodată o voce în mine, căci lasă în urmă toate ale lumii lor și pleacă spre necunoscut. Moartea îi pîndește în umbră și mulți vor cădea jertfă !... Mă uit în juru-mi. Și ochii celor mai nepăsători și veseli ofițeri oglindesc ceva din negura cerului, și soldații s-au încruntat la glasul simplu al slujitorului și la tristele cuvinte din cartea cea veche cu scoarțe negre...

Preotul închide cartea ; vîntu-i flutură barba cărunță. Glasul deodată i se înalță. Ascult cîteva cuvinte de îmbărbătare, pe care nici o altădată în viața lui nu i-a fost dat să le rostească. Și-n clipa de tăcere care urmează colonelul își ridică brațul deasupra capetelor și cere credință regimentului.

Fără comandă, ca un fulger, miile de oșteni își reped în sus de pe umeri armele cu baioneta fulgerătoare.

Strigăte formidabile : jurăm ! mă cutremură și-mi umplu ochii de lacrimi. Jurăm ! Jurăm ! — și cele trei mii de baionete repezite spre cerul posomorît au ceva măreț și înspăimîntător.

C-un gest simplu, preotul binecuvîntează armele noastre.

Un freamăt trece printre rînduri.

„De-acu, măi camarazi, șoptește lîngă mine sergentul Gheorghies, — de-acu ne-am despărțit de toate și ne-am rupt din lumea asta... Acu, urmează el rîzînd,

rămîi, dragă, sănătoasă,
de-acu moartea mi-i mireasă.“

Un regiment are mulți oameni și multă zestre. Soldați, cai, trăsuri, chesoane, se încarcă într-o sută cincizeci de vagoane, care se despart în trei trenuri, cîte unul de batalion.

Batalionul nostru își încarcă tot calabalîcul, și plecăm de la munte înspre valea Dunării. Plecăm undeva spre inamic, dar nu știm unde. Vremea s-a făcut frumoasă și-un soare puternic aurește holdele. Cîmpurile sînt toate goale, oamenii au părăsit lucrul, ca-n vreme de sărbătoare ; totuși, pentru cei rămași, zilele acestea și cele care vin aduc ceasuri negre de tristeță, de nesiguranță și așteptare.

Pentru camarazii noștri însă, ticsiți în vagoane, golul lanurilor și-al cîmpiilor, adunările întristate și înlăcrămate din gări și de pe marginile satelor parcă n-au însemnătatea cuvenită. Chiuiе, ridicînd ecouri clocotitoare în văi și păduri ; rîd și strigă prostii fetelor și nevestelor care-i petrec cu ochii, hăulesc cutremurați de nebulnia care i-a cucerit și i-a amețit. Dar poate chiuiе ca să uite ce lasă în urmă și să tulbure icoanele ce se înfățișează limpede ochilor lor : munca începută și ne-

isprăvită, casa cu nevoi, datorii, năcazuri și toate câte învăluie pe un om sărman în viața asta și-l tîrăsc spre volburile aceluiași sfîrșit. Entuziasmul și pornirea aceasta mi se înfățișau în unele clipe ca o beție a unui om plin de năcazuri. A băut ca să uite. Ș-un gînd parcă se strecura în mine, ș-atunci, și mai tîrziu, de multe ori, cînd cugetam la *furia* mobilizării, la înspăimîntătoarea lavină care s-a prăvălit din sate spre cazărmi. Era și conștiința vredniciei fără îndoială, și disciplina, și datoria, dar — cine știe! — poate era înc-o plată ș-o dobîndă, pentru ca în sfîrșit nimeni să nu le mai precupească în țara lor dreptul la o existență omenească... Cine știe câte s-ascund în vîlvătăile focului, care cuprinde, ascunde și acopere toate.

Am cugetat și m-am îndoit. Cugetul de multe ori e dușmanul omului. Dar în clipele acelea eram copleșit de simțămîntul înflăcăării, de voia bună și de nepăsarea tuturor flăcăilor noștri. Toate cîntecele, toate strigătele glumețe, toate epigramele cu putință, toate prostiile copilărești le-am auzit. Chiar complectășul cel mai bărbos și mai mohorît devenea copil în puhoiul de viață veselă care-l lua înainte. La popasurile cele mai mari din gări, cîntau fluiere și se-ncingeau bătute. Trenul nostru ducea spre Dunăre un forfot de putere și de viață, care ațîțase și nebunise și pe cei mai reci și mai cumpăniți comandanți ai noștri. Cornistul nostru Leuștean, în mijlocul pornirii obștești, avusese însă răgaz să cugete adînc asupra mașinăriiilor acelora nemțești de prin stații. Vîri un pitac, tragi de un mîner, și cade un pachet de bomboane ori o bucată de ciocolată.

Bag de samă într-un răstimp că, la opriri în unele gări, în jurul automatelor acestora se alcătuiesc un fel de cor-doane tăcute și tainice. Fără grabă, fără gălăgie, c-o rînduială deosebită, mașina neamțului funcționa și deșertă

adâncurile. „Leuştean și cu soții lui, îmi zise cineva râzînd, au căutat să opue ingeniozității neamțului un mecanism cu mult mai simplu. Au legat gologanul găurit c-o sfoară. Îi dau drumul în mașină, trag de manivelă, scot ciocolata, apoi își trag banul înapoi cu ața... Și operația urmează așa înainte c-o simplitate minunată și c-o grabă stăpînită într-o solemnă tăcere“...

Asupra acestei tainice invenții a cornistului meu am căutat să păstrez tăcerea. Nici nu m-am apropiat ca să controlez despoierea nelegală a automatelor. Mărturisesc că ideea tăcuților operatori mă încînta, ca și-n vremea aurită și de mult trecută cînd, copil fiind, cugetam și eu la asemenea iscodiri ingenioase în preajma dulcețelor acestei lumi !

Cu jocuri, cîntece și copilării, trenul își ducea spre Dunăre povara de cartușe, arme, baionete și oameni sortiți morții... Eram un convoi funebru, pe care camarazii noștri îl împlînzeau c-un zîmbet, c-un cîntec și c-o șagă.

Ofițeri eram cincisprezece, mi se pare, în vagonul nostru. Mulți erau rezerviști, oameni cu ocupații liniștite ori grave. Prima lor concentrare serioasă, între noi, era aceasta. Își lăsaseră viața lor tihnită și intrau în furtună. Își lăsaseră „țivilia“ lor, de multe ori așa de disprețuitoare pentru noi, profesioniștii armelor, ș-acuma, uimiți, primeau parcă o inimă nouă ș-o păreche de ochi cu totul deosebită de aceea de acasă. Fără îndoială, ce eram noi înainte vreme pentru ei, noi ofițerii de carieră ? Învățam a mînuî spada, a comanda la paradă ; ne învățeam la sunetul unui vals cu „duduile“ în saloane ; nu ceteam cărți de filozofie, și chiar marele Anatole France izbutea să ne aducă somnul în orele tîrzii... Viața noastră era o deșărtăciune pentru ei. Repezile ore pe care le petreceau ei între noi în cîteva zile de concentrare erau numai niște

accidente în scurt uitate. Dar iată-i acuma îmbarcați, cu mii de camarazi, pentru o acțiune hotărâtă. Iată-i și pe ei cîștigați de însuflețirea cea mare a tuturor. A tresărit ceva în ei. Iată-ne frați. Ne așteaptă, la un loc, luni de viață de campanie, cu trude, suferinți și cu întunericul misterios în care își desfășură aripile teribilul înger al morții. Acuma toate cele din urmă sînt vane. Acuma și zădarnica noastră meserie are un scop. Și zi cu zi, ceas cu ceas, crește un simțămînt care ne leagă, și se întinde asupra noastră acea dulce legătură care se chiamă camaraderie. Și naște spiritul de corp, acel curios resentiment pentru „ceilalți“, care n-au cinstea să poarte sabie în asemenea momente. Și pentru domnul judecător de la Hangu, și pentru domnul avocat de la Alexandria ceilalți au devenit niște simpli „țivili“. Imberbul ofițer din fața lor, care nu cunoaște mărețele speculații ale lui Kant și n-a tresărit niciodată la armonia unui vers de Musset, care în schimb murmură o frivolă strofă de cançonetă, s-a apropiat acum foarte mult de sufletul lor ; pentru că acest nou camarad are o privire energică, o pornire aprigă în simplele lui cugetări asupra campaniei și o hotărîre de a izbîndi într-un fapt de arme ori a pieri, în mugetul tunului, ca un simplu erou, zîmbind și nemai-aducîndu-și aminte de toate cele deșerte ale vieții lui...

Așa se explică, iubite prietino, de ce unul dintre acești ofițeri de rezervă, grav ca și tine, cu viața plină, legat ca și tine cu mii de fire de toate elementele culturii, ale vieții pașnice, s-a ridicat deodată *altul* în ochii mei. Tulburat, înfrigurat și pornit ca oricare dintre neînfricoșaii copii ai plugului, îndată ce-am ajuns la Dunăre și ne-am îmbulzit în luncile de la Corabia ca să trecem podul cei dintâi în țara dușmanului, s-a zvîrlit pe un cheson și-a aruncat batalionului o înflăcărată cuvîntare... Era și el ostaș ca și noi cei de meserie, era și el sălbatic și hotărît,

simplic și dezlegat de toate, cum trebuie să fie orice oștean în fața morții.

Era într-o zi de căldură copleșitoare, și noi eram mulți, nenumărați, lângă luncile de la Corabia. Tunurile, cavaleria erau campate pretutindeni, în șes, în luncă, pe văi și șosele. Balcanii erau în fund, departe, în ceață către sud, și pontonierii isprăveau grabnic podul de vase peste fluviu. Eram în ceasul trecerii și-mi bătea inima. Cu armele pe umeri, cu stînga pe chingile ranițelor lăsate la picioare într-o oră de odihnă, soldații stăteau iarăși grămădiți, ascultînd ș-acest glas de însuflețire. Caii, căruțele și conducătorii erau gata și așteptam comanda din urmă, ca și cum trebuia să fulgere deodată înaintea noastră o sabie de foc.

Rezervistul vorbea de pe chesonul lui către frați și camarazi, despre trecutul cu morții lui cei mari și despre prezentul cu sîngeroasa lui vijelie, în care o generație trebuie să se oștească pentru a pregăti alta mai bună. Ș-acest cuvînt avea în sufletul meu un răsunet ș-un înțeles deosebit.

Așa, cu regimentul meu am trecut Dunărea la 2 iulie, într-o după-amiază fierbinte, și-mi bătea inima de tulburare. Era fericire, mîndrie? Știu că eram bine încredințat în ora aceea că încep a trăi cele mai frumoase zile ale vieții.

UN DISCURS Ş-UN MARS

„Dragii mei camarazi de arme...”

Îmi închipui că ești întrucîtva curios să afli cam ce cuvinte a căutat și a găsit tovarășul meu ofițerul de rezervă ca să facă pe oștenii-plugari să înțeleagă ridicarea oștilor românești și rostul lor în frămîntarea balcanicilor. Momente ca acelea prin care treceam noi au marele privilegiu să facă a înțelege și pe cei mai „subțiri” că *patria* nu e un cuvînt zadarnic și că vorbele simple pot merge fără cotituri în toate inimile. Armata în primul rînd e primitivă și democratică. Ascultă, dacă ești curios, și închipuiește-ți o mie și ceva de oameni sub arme, trăsurile înhamate, podul gata lîngă lunca Dunării, un soare arzător de iulie și-un văzduh limpede pînă la siluetele fumurii ale marilor Balcani. În jur, nenumărate oști solemne în fulgerări de oțete, zeci de mii. Și mai închipuiește-ți bătăile de inimă și înfrigurarea unui ceas mare.

„Dragii mei camarazi de arme ! știu că nimănui în această clipă nu-i pare rău după ce-a lăsat în urmă, casă curată și nevastă harnică, căci acel ce se va întoarce cu vrednicie după biruință va avea bucurie însutită. Știu că n-am nevoie să vă spun cuvinte de îmbărbătare ; avîntul

cu care ați răspuns la semnalul de chemare arată că știți pentru ce ați venit. [...]

Iubiții mei camarazi ! Ales între toate neamurile din acest colț de lume a fost poporul românesc. Trăind într-o țară mîndră și îmbielșugată, blajin, creștin și primitor, senin la obraz și drept la inimă, a fost pus parcă aici anume de Dumnezeu ca să înflorească între pustiuri și neamuri sălbatice. Așa în vechi vremuri aici la Dunăre și Carpați, neamul nostru a făcut așezare frumoasă după ce, cu ajutorul Domnului și cu braț de criță, a zdrobit fălcile tuturor liftelor păgîne. Asta a fost în vremea cea din bătrîni povestită, cînd voievozii noștri cei de demult au înălțat steagurile cu țărani, răzășii și boierii lor, cînd Mircea-Vodă și Ștefan-Vodă cel Mare au bătut pe turci, care aveau atuncea cea mai mare împărăție a lumii, cînd au bătut pe unguri, pe leși, pe tatari, amestecînd sîngele și oasele lor cu țărîna ogoarelor noastre !

Însă, cum arată scriitorii noștri și bătrîni, de la mărirea aceea, prin nemila vremii care ne-a fost ca o maștină, poporul nostru a căzut în risipă vreme îndelungată, împilat de păgîni și de alte lifte, trăind în obidă și lacrimi, sub gîrbaci : asta a fost în vremea fanarioților ș-a robiei.

Casa noastră cea veche, gospodăria bătrînilor, căzuse în risipă, și urmașii lăsau în paragină livezile și pustii grădinile ; pînă ce Dumnezeu s-a îndurat și ne-a întors cu fața cătră soare. Atunci, ca nepoții cei harnici, s-au ridicat românii ș-au înfiripat iar gospodăria strămoșilor. Cuza-Vodă a ridicat harapnicul de pe spatele nostru ; măria-sa regele Carol a făcut cu părinții noștri războiul împotriva Turcului ; și iarăși vechea Țară Românească s-a încheiat ca un codru în primăvară. [...] Din pămîntul țăriii parcă se suie în noi, din morminte, vîrtutea strămoșilor celor tari, și în pieptul nostru simțim tăria cea veche a celor care au făcut rînduială cu sabia.

Cată să mergem cu vrednicie să facem cu puterea noastră rînduială. Să uităm trecătoarele năcazuri și ticăloșii ale vieții, să fim ca omul acela vrednic care răsa-dește pomi pentru nepoții nepoților lui. Cu rîvnă și cu durere să intrăm în luptă pentru vechea și dulcea noastră țară. La sunetul armelor noastre să se cutremure iarăși, ca de trăsnet, inimile dușmanilor noștri“.

Cuvîntul acesta al unui țivil burghez sceptic era înflorit, dar eu simțeam în el, sub pornirea oșteanului, înduioșarea amară și rîsul dureros pentru crudele stări de lucruri care dăinuiesc încă în țara noastră, pentru vetrele sărmane, pentru permanenta nedreptate, pentru pustiul sufletesc al trecătorilor tirani de o zi. Cu toate acestea oștenii din jurul meu erau înduioșați adînc pentru vechea lor „moșie“ și se priveau unii pe alții cu ochii umezi.

Își ridicară în spate grelele ranițe și înaintară cu voie bună și c-o ciudată nepăsare spre podul care ne despărțea de pustiul mal bulgăresc. Pașii lor sunau domol pe scîndurile legate deasupra vaselor și inimile lor blînde găseau vorbe de glumă și de haz. Era totuși o oaste care se îndruma spre măcel.

Nu-ți voi mai vorbi de însuflețirea ofițerilor și de uralele lungi ce se ridicaseră spre cer, cînd ajunserăm pe malul gol din dreapta Dunării, pe-o pajiște pustie, cu iarba arsă. Soarele se înclina spre asfințit, într-al patru-lea ceas al după-amiezii, și punea o dîră înflăcărată în lungul Dunării. Paseri de baltă filfîiau rar pe sus, cu țipete scurte. Ogoarele și luncile țării rămaseră în urmă și coloana noastră se înfundă pe un drum năsipos și cotit. Cîteva femei, cîteva copii, un păstor care cîrmuia prin văiuge și smîrcuri un cîrd de oi și capre — priviră trecerea noastră de pe un tăpșan. Vorbeau românește, erau de-ai noștri, dar ne priveau numai cu curiozitate. Cel dintăi bulgar bătrîn și bărbos, cu straietele mohorîte și cu

căciulița rotundă în cap, umbla după niște vite, în preajma noastră, și părea că nu ne vede.

— Bre ! ești bulgar ?

— *Bălgar ! Bălgar !* răspunse el. Era liniștit, întunecat și trist.

Satul sta pitulat după o cută de pământ.

Îl lăsarăm la stînga ; lăsarăm în urmă și femeile, care zîmbeau curioase, grăiau românește și erau împodobite cu fote, — una lungă dinainte și alta foarte scurtă și-ncrețită dinapoi. Înaintarăm înlăuntru, departe, avînd însă neconținut în vedere șesul lin și mareața apă a Dunării : acolo nășteau colorații stranii și cuibare de foc în valuri, și deasupra pluteau aceleași paseri singuratice, cu strigăte tot mai stînse.

Căldura zilei era încă înăbușitoare și pulberea măruntă, răscolită de pași, se ridica în juru-ne în perdele uriașe. Așa merserăm un ceas, două, ca-ntr-o pustie, fără să dăm de-o locuință ori de-o fîntînă. Numai într-un timp, de pe un îmaș gol, ne priviră trecerea niște cîrduri de bivoli îmbrăcați în scoarțe de mîl cenușiu și cîțiva cai mărunți și slabi.

Greutatea marșului pe căldura lui Cuptor începu a se simți...

Ranița, cu toate ale ei, cu mantaua și cu cartușele ; pușca și sacul de la șold, cu pînile și cu rațiile de rezervă ; cîntura cu cartușierele — ticsite de zecile de încărcătoare, pe zăpușeala din miezul verii devin o povară cumplită.

Oamenii mei, cei mai mulți munteni vîrtoși, deprinși însă numai cu răcoarea Bistriței ș-a codrilor de brad, umblau acuma cu capetele plecate, cu obrazurile aprinse și înecate în sudoare. Ne sculasem în zori de ziuă într-o mahala a Corabiei, coborîsem la Dunăre și așteptasem ora trecerii pînă la trei după douăsprezece, pe o înspăi-

mîntătoare căldură. Pe șesul gol nu era umbră, apa era sălcie, mîloasă și încropită. Arși de focul de deasupra și de setea dinlăuntru, trecuserăm podul ; cu aceeași suferință înaintam într-un peisagiu cu pulbere multă, fără cumpănă de fîntînă. Nu adia boare de vînt, aerul părea mort. Prin bluzele tuturor răzbătuse sudoarea în pete mari ; curelele și chingile străpungeau carnea înfierbîntată, povara din spate își înzecea greutatea...

Ah, prietine, și-n ziua aceasta și-n altele multe care au urmat, cu cîtă strîngere de inimă am învățat a prețui și mai ales a iubi suferința celor răbdători. Îți mai spuneam : o luptă e sălbatică și feroasă, sîngele și carnea ruptă sînt o grozavă priveliște ; dar drumul înainte, care se cîștigă pas cu pas, încet-încet ; sălbătăcia aprovizionărilor forțate în satele inamicilor zdrobiți ; inconștiența pasiunilor dezlănțuite și uitarea a tot ce-i omenesc, așezat și civilizat, alcătuiesc în război o viață specială. În vălmășagul acela viforos rămîne tare puțin din *om* ; conștiința împlinirii unei datorii pălește în fiorul morții ; curajul personal, instinctiv și sălbatic mîna înainte oastea ; energiile se exasperează, cresc ca-ntr-o bătaie de furtună ; și-o beție feroasă te răsplătește de înspăimîntătoarele momente ale atacului, cînd ai ajuns să calci în picioare sfărămăturile dușmanului. Numai gîndindu-mă la asemenea momente cumplite, mă simțeam ridicat și purtat de vifor de vijelie.

Dar un marș care se eternizează astăzi, care va fi mîni, și poimîni, și-n alte zile, aceleași și aceleași, c-o nesigurantă penibilă învăluind sufletele, cu necunoscutul înainte și-ndărăt, cu deplina conștiință a suferinții, c-o căldură de cuptor, c-o sete care te frige, c-o povară care te apasă tot mai mult, kilometru după kilometru, douăzeci, treizeci, patruzeci de kilometri, — o, e cu totul altceva ! Din pricina asta, instinctiv, fiecare soldat dorea lupta. Voia să vadă în sfîrșit pe inamicul acela nevăzut. Să-l vad, să-l

pipăi, să mă opresc ! Gîndul morții mă neliniștește acuma poate, dar atuncea nu mă mai tem !

„Atuncea mă înfierbînt și-mi cresc puterile“ ... îmi zicea sergentul Gheorghieș, săltîndu-și în spate ranița.

Și-n ziua aceasta, ca-n multe care au urmat, m-a pătruns un fel de teamă și-un fel de respect pentru tovarășii mei așa de greu împovărați, așa de răbdători și așa de supuși. Ba-n năcazul lor găseau și cîte o glumă. O rostea unul zîmbind și cei din juru-i rîdeau cu aceeași voie bună.

„Mai spunem cîte-o *polojenie* și rîdem... zicea același sergent Gheorghieș. Asta ne mai ține loc de apă rece“...

Și-n acest marș greu pe pămînt străin, privind coloana împovărată în nemila văzduhului, m-am gîndit la „cuvîntul“ camaradului meu rezervist. Se pare că el cunoștea pe țărani cînd le vorbea. Nu rostise fraze umflate și vorbe mari ; nu vorbise de dușmănie și de ură. Le spusese cîteva cuvinte simple, potrivite pentru suflete blînde, pentru minți deschise. Oamenii mei sufereau în tăcere, își îndulceau nevoia c-o glumă ; și n-am auzit un murmur, n-am văzut la nici unul privirea aceea de stranie dușmănie care m-a izbit și la cel mai liniștit bulgar. Eram însă încredințat că la atac vor fi viforoși și înspăimîntători ca puhoaiile verii, așa cum izbucniseră, în ziua chemării, din amorțirea și liniștea căminurilor lor.

Am mers în ziua aceea pînă noaptea, tîrziu, și răcoarea unor lunci de sălcii și adierea serii ne-au mai potolit focul care ne mistuia. Am intrat într-un sat pustiu și tăcut, la Ghighen.

ÎN ȚARA DUȘMANĂ

Ghigen părea sat mare și cuprins.

Regimentul trecut *dincolo*, spre inamic, și bivuacat în niște spinării, își pregătea corturile și culcușul de noapte. Pe dealuri, mai departe, se împânzea linia de sentinele.

Compania noastră primise o misiune specială : apărarea unei văi, spre răsărit. După ce ne pornirăm cercețaii, ne înfundarăm și noi, cu oamenii noștri trudiți, pe ulițele întortochiate, căutînd o ieșire.

Ca și în timpul cît se scursesese întreaga coloană în întunericul nopții, găsirăm aceeași tăcere pustie printre casele întunecate, acoperite cu olane, și printre împrejuririle de ciamur. Nu se simțea în sat nici cea mai mică mișcare de viață omenească. Nu zăream o lumină, nu s-auzea un glas. Totul părea mort și fantomatic, ca-ntr-un basm. Numai cîinii nenumărați lătrau, se zbăteau în lanțuri și urlau sălbatic.

Soldații umblau trudiți sub raniți, printre mohorîtele case. Rar doi întrerupeau tăcerea, grăind cu glasuri scăzute și făcînd observații în apropierea mea.

— Halal, măi camarade ! frumoasă primire ne fac bulgarii și bulgarcele !

— Apoi mi se pare c-au intrat în pământ. Ei socot c-am venit să-i tăiem...

Un sergent mormăiește lângă mine.

— Nu cumva ați fi vrut, oameni buni, să ne iasă înainte cu flori și cu bucate ?

Căpitanul V., un om voinic și bun, își oprea din vreme în vreme calul și privea împrejurimile.

— Ce-i de făcut ? zise el. Cu cine să te înțelegi în pustietatea asta ? Și cum să te-nțelegi ? Îmi aduc eu așa aminte de vreo zece vorbe sîrbești pe care le-am învățat în copilărie la malul Dunării ; da' tare mă tem că s-or părea chinezești ! Și nici n-am cu cine vorbi.

— Trăiți, domnule căpitan, băgă de samă sergentul, la urma urmei am putea să *deranjăm* vreun gospodar...

— Unde se poate ? grăi rîzînd căpitanul. Oamenii s-au culcat și dorm. Nu-i politicoș. Dar să-ncercăm. Să văd și eu cum ne-om putea înțelege. Sînt foarte curios. Intră într-o ogradă și poștește pe cineva să se scoale !...

Soldații se opri ră, înveseliți și curioși, așteptînd și ei.

Sergentul puse baioneta la armă, cercă o poartă închisă bine, apoi sări sprinten pe deasupra. O jumătate de duzină de cîni își spori lătrăturile și urletele într-un concert îngrozitor. Poarta se deschise ; alți doi soldați răzbătură, și-ndată, din umbră, răsăriră trei femei cu părul vîlvoi, răcnind și apucîndu-se cu mîinile de cap, făcînd semne deznădăjduite că vor să-și smulgă părul.

Soldații începură a rîde. Căpitanul privea nedumerit. Cu țipete și cu vorbe de jale, femeile spuneau ceva grozav. Căzură în genunchi, bătură o metanie în țărînă, apoi își ridicară brațele tremurătoare spre botul calului.

— Domnule căpitan, eu nu înțeleg nimica ! zise sergentul de la spatele lor.

— Hm ! făcu căpitanul cu demnitate, după cît văd, se roagă să nu le luăm viața !

— *Dostă, bre !* răcni el înălțînd brațul. Ho, țară ! adăogă el apoi și pe românește. *Mir, bre ! mir !* Asta însemnează pace, îmi spuse el pe alt glas, întorcînd spre mine capul. *Dostă, bre ! mir ! mir !*

Femeile își conteniră urletele amestecate cu zăpăiturile dulăilor și ridicară spre el capete cu ochi holbați și cu gurile căscate.

Căpitanul le făcu și cu mîna semn de liniște. Apoi întrebă ceva care părea a fi într-adevăr într-o limbă străină. Auzeam cuvîntul *peti*, care, după glosar, știam și eu că înseamnă drum.

„Le-ntreb unde duce drumul !“ îmi lămuri încet căpitanul.

Femeile, ridicînd tustrele glasurile, începură s-arate cu brațele spre răsărit, și răspunseră cu vorbe multe amestecate și pentru mine foarte neînțelese.

— *Dobre !* rosti căpitanul cu gravitate. Drumul ne scoate unde voiam. Dar apă unde este ? strigă el apoi către femei. *Cădé e vodă, cădé e cișmé ?...*

— *Tucă ! tucă !* strigau femeile arătînd cu brațele undeva, foarte aproape.

— Acum am înțeles și eu... rosti sergentul, că cișmeaua e aproape.

— Așa este ! încuviință căpitanul. Dați-le drumul. Lasă-le să se ducă la culcare... *Mir ! mir !* mai spuse el femeilor cu veselie și cu bunătate. Apoi se întoarse spre mine : Hm ! după cît văd, tot e bine... Se chiamă că am întregat, mi-au răspuns, și ne-am înțeles !

Femeile, care se zbučiumaseră de groaza morții, rămaseră în picioare lîngă poartă, uimite și tăcute. După ce ne mișcărăm înainte, ieșiră chiar în drum și priviră după noi.

— Acuma au înviat ! observă sergentul Gheorghieș.

— Ați văzut ? zise căpitanul. Aici se știe atîta : că oastea trebuie să prade, să ardă și să ucidă...

— Da' ce-avem noi cu *muerile și cu copchii* ? mormăi soldatul Mihăilă chiar lîngă mine. Trecurăm mai departe printr-aceeași pace funebră, și cîinii urlau pretutindeni fără astîmpăr. Găsirăm o cișmea mare de piatră, care zvîrlea apă rece prin țevi de aramă : soldații se grămădiră în jurul ei cu bidoanele ; și ne sosiră și cercetașii de la marginea satului.

Urcarăm după aceea un deal, și într-un fel de me-dean mare, în lumina sură a nopții, ni se arătară bor-deie scunde acoperite cu pămînt, triste și neîmprejmuite. Băteau și aicea cîni întăritați, și printre buruienile ce creșteau pe coamele de țărîină filfîiau stegulețe albe de pace.

„Aicea stau turci“... ne zise sergentul întors din re-cunoaștere.

Cîțiva oameni cu turbane și șalvari ne întîmpinară și ne salutară ducînd mîna la piept, la gură și la frunte.

„Turci ! Turci !“ strigară ei cu oarecare teamă și îndoială. Apoi începură a alunga și a lovi cîinii care se împrăștiară chelălăind.

„Drumul la cîmp ?“ întrebă căpitanul în bulgă-reasca lui.

Un turc făcu semn c-a înțeles, și ne călăuzi printre bordeie. Din cînd în cînd se oprea și mormăia ceva cu blîndeță. În bătături dormeau pretutindeni, sub cerul de vară, gospodari, cadîne și copii.

„Băgați de samă, băieți, grai căpitanul, să nu deștep-tați copiii“...

Turcul ridică spre el capul. Camarazii se strecurau cu luare-aminte printre trupurile risipite la pămînt. Se

auzeau suspinele femeilor. Copiii, fără grijă, dormeau cu fețele în sus și cu brațele în laturi.

— Așa... aici se sfârșește drumul și colo-i valea... vorbi turcul românește, întinzînd brațul.

— Mă miram eu de ce-mi pricepe așa de bine bulgăreasca... îmi șopti căpitanul.

— Noi turci, noi sîntem prietini... adăogi turcul făcînd iar o temenea... Voi români... voi oameni buni...

Și, rîzînd, gospodarul iar prinse să zburătăcească cotarelele gălăgioase.

Bordeiele rămaseră pe delușor și compania coborî în porumbiște. Acolo ne rînduirăm posturile și străjile, și-n curînd se întinse asupra trudei noastre adîncă pace a nopții de iulie.

★

A doua zi, o dată cu arătarea soarelui, pătură a ieși și gospodarii de la Ghighen din întunecimea spaimei lor. Soldații, pe la porți, făceau semne prietinești cu bani din România, întrebau de crîsmă, de paseri, de brînză și de făină de păpușoi. Nimeni nu tăia, nu împușca, nu spînzura. Ieșiră bărbați de prin poduri și copile de prin pivnițe. Babele îndrăzniră să iasă și-n uliți.

Ordonanța mea, domnu Ion, arătînd un ban alb, cerea, între niște muieri, în gura mare, o găină ori un pui, și nimeni nu-l înțelegea. Gospodinele stăteau la porți cu mîinile goale și se uitau la el. Una, în sfîrșit, milostivindu-se, își trase tulpanul pe gură și se apropie la doi pași de el. Îl întrebă prin semne, cu ochii și cu degetele : ce pottește.

— O găină ! n-ai o găină de vînzare ? întrebă domnu Ion.

— *Nema!* răspuse femeia fără să înțeleagă. Acest *nema* era în orice caz un răspuns prevăzător.

— Nu, o găină! strigă cu putere ordonanța.

— *Ništo!* adăogi îndată femeia, înălțînd din umeri.

Atunci, în disperare de cauză, domnu Ion, văzînd că nu-i chip de înțelegere, se uită în juru-i să vadă prin vreo ogradă bipedul la care rîvnea. Dar paserile bulgărești stăteau bine dosite. Ce-i de făcut? Omul atunci, luînd o atitudine curioasă, cu brațele ridicate și cu degetele rășchirate, holbă ochii la femeie și începu a cotcodăci subțire și spăriat: „Cotcodac! cotcodac!”

Bulgarca se năpusti îndărăt spre poartă, îngrozită în prima clipă; apoi se opri, văzu pe domnu Ion rîzînd și prinse a rîde și ea, împăcată și în sfîrșit înțelegînd despre ce era vorba.

— Aha! *cocoșcă!* *iaîță!* strigă ea cu veselie. (*Coșoșcă* însemnează găină și *iaîță*, ouă.)

— Da! *cocoșcă!* răspuse cu mîndrie domnu Ion.

Muierea păru a se gîndi o vreme în ce ceruri și sub ce pămînturi se poate găsi o găină ș-un ou, apoi se înșenină, privi pe dos și pe față banul omului meu și, intrînd în ogradă, se întoarse îndată cu o duzină de ouă în poală și cu doi pui cîrcîitori în mîna dreaptă. Amîndoi se arătară mulțămîți de schimb și se despărțiră buni prietini.

Satul ieși din amorțire și lumea prinse a umbla pe uliți.

Cătră amiază, la cișmeaua cea mare din vremea turcilor, a lui Isim-pașa, unde curgea apă îmbielșugată, veneau fără grijă gospodari, femei și copile, cu cobilițele pe umeri, ca să-și umple vedrele de aramă. Acolo își adăpau și oamenii noștri caii de la chesoane, și beau îndelung, pînă ce se săturau, de la gurguiile de metal. Groaza nopții dispăruse, cîinii nu mai lătrau; soldații

rîdeau și glumeau veseli, și bulgarii, liniștiți și împăcați, totuși serioși și circumspecți, treceau printre ei căutîndu-și de treburi.

O copiliță de șapte ani, cu cobiliță mică și cu vedre mititele, își făcu loc prin îmbulzeală, și observînd că nu va putea răzbate ușor la apă, ridică fruntea nemulțămîtită și împinse pe un soldat la o parte.

„*Begă, bre ! ferește bre !*“ îi zise ea scurt.

Soldații zîmbiră.

„Lăsați, bre, *copchilița*, să-și ieie apă“, grăi unul cu blîndeță, și-i făcu loc.

Mai pe urmă trecură două femei tinere și frumoșele cu ciudata fotă scurtă și creață rotindu-se și zbatîndu-se în dosul șelelor.

— Încotro, leliță ? întrebă un flăcău.

— Ne ducem la cîmp, avem treabă... răspunse una, gureșă și înțepată.

— Îs românce, măi, îs de-a noastre !... strigă altul cu mirare.

Ele se opriră. Un caporal balan se ridică de lîngă jgheabul de piatră și le zise rîzînd :

— Ei, ce mai zici, cumătră ? Ce fac bărbații voștri ? Pe-aici voi toate vă măritați cu bulgari...

— Bărbații noștri-s la război... răspunse femeia.

— Așa ? Și-s bulgari ?

— Da, îs sîrbi.

— Apoi trimeteți-le răvaș c-avem să ne-ntîlnim, ș-avem să-i răpunem rău !...

Soldații rîdeau. Femeia deodată se încruntă cu răutate.

— Unde să vă-ntîlniți ?... Bărbații noștri nici nu știm dacă mai trăiesc. Poate-au pierit. Duceți-vă ! O să pieriți și voi cu toții !... O să pieriți.

Femeile aveau o căutătură întunecată și dușmănoasă. Soldații își ridicară capetele, privindu-le cu curiozitate...

— Hm ! zise caporalul. Lăsați-le să se ducă la treaba lor. Ce-avem noi cu ele ?... Du-te, cuscră ! adăogi el iar vesel. Dacă ne-om întâlni cu oamenii voștri, avem să-i strângem de beregată, c-așa-i legea la război, dar voi duceți-vă în treaba voastră. Văd că pe lumea asta toate femeile-s la fel...

Oțărîte și rele, femeile plecară filfiindu-și fota cea scurtă și creață, iar caporalul dădu din cap repezindu-și capela pe-o sprinceană. Privea în urma lor și-avea el un gând al lui...

TURCII DE LA GHIGHEN

În Ghighen am văzut de-aproape numai gospodării turcești, pe tapșanul cel gol, unde dormeau noaptea la pământ, sub stele, femeile și copiii. Acuma, ziua, cădinele erau dispărute. Printre bordeiele mari, împodobite încă cu stegulețe albe, umblau băieți cu fesuri și fețițe cu șalvari. Ușoare ridicături de pământ bătut arătau granițele între casă și casă. Bordeiele bivolițelor și a cailor erau așezate, fără nici o rînduială, printre lăcașurile omenești, și dintrodată între unele și altele deosebire mare nu se putea vedea. Bărbații, cu turbanele lor mari, cu brîiele, cu șalvarii enormi și cu picioarele desculțe în iminei, își vedeau greoi de treburile gospodăriei. Satul cel mare bulgăresc se revărsa pe coastă și-n cîmpie, cu ogrăzi bine închise și case bune.

Acolo era foasta *raid*, robii de altădată, cu capetele plecate sub iatagan ; și-aici, în bordeie, foștii stăpînituri.

Turcii sînt oameni liniștiți și melancolici, — cel puțin cei de la Ghighen îmi păreau așa. Cînd le amintii, în puține cuvinte, de stăpînirea lor de-odinioară, oftară dînd din cap, cu privirile înnegurate. Cu prietinie și cu blîndeță, ne conduseră, pe mine și pe căpitan, într-un

bordei larg, destul de urît pe dinafară, dar înlăuntru strălucitor de curăţenie. Podoabe de hōrbote şi chilimuri se vedeau în colţul fiecărei încăperi ; pe divanuri, covoare, şi arme vechi sîdefate aninate în părete. În fund, în stative mari, o pînză cu alesături. Gospodina cu cîteva clipe mai înainte sārise de la vatale şi fugise de privirile străinilor.

— Uite dumneata, îmi zise căpitanul, de-afară nici nu m-aşteptam să intru într-o încăpere aşa de curată şi de frumoasă...

Turcii zîmbeau.

— Tot aşa-i şi la bulgari ? întrebă căpitanul V.

Ei făcură semne de afirmaţie cu capul, dar asta, peste Dunăre, ştiam că însemnează *nu*.

— Nu ? întrebă căpitanul.

— Nu, răspuse gospodarul de gazdă într-o românească destul de bună. La bulgari frumos şi mare pe dinafară ; ei trăiesc mulţi, un neam întreg la un loc.

— Dar înlăuntru ?

— Înlăuntru nu-i ca la noi... răspuse zîmbind turcul. Aveţi să vedeţi...

Ceilalţi turci păreau mulţămîţi de acest răspuns. Unul îşi scoase luleaua aprinsă din şalvarii cei largi şi începu a trage din ea cu poftă. Ne aşezarăm pe divan, — ei se cinchiră pe pămîntul curat lipit ; şi prinserăm a vorbi despre război şi despre risipirea împărăţiei osmanlıilor.

— Asta a fost supărarea lui Alah ! zise cel mai bătrîn. Împărăţia o duc astăzi oameni slabi, care se ceartă pentru *chiselele* cu bani. Au uitat de lege, joacă cărţi, beau vin... Acuma oamenii care se temeau de noi ne alungă şi ne taie...

— Noi, grăi gazda, am fi putut avea acolo, în împărăţie, oaste de zece ori mai mare decît bulgarii, sîrbi şi grecii la un loc... Dar cine s-o ridice şi cine s-o

stăpîneasă?... Oamenii noștri cei mari au murit de mult !...

Gospodarii dădură cu tristeță din cap și-și plecară frunțile spre pămînt.

— La Kîrc-Kilisè și Lule-Burgas, vorbi căpitanul V., oștile turcilor au fost crunt bătute, iar cetatea Edirneh a căzut.

— Șucri-pașa a apărât-o ca un leu, răspuse bătrînul : dar așa este, la urmă a căzut.

— Dar la Ceatalgea, zise cu vioiciune gazda, n-au mai putut răzbate.

— Asta-i slabă mîngîiere, spuse cu zîmbet trist bătrînul, căci nu trebuiau să ajungă la Ceatalgea.

Apoi, în româneasca-i ciudată, bătrînul ne întrebă cu cîtă oaste au trecut românii Dunărea și ce avem de gînd să facem.

— Cum ce să facem, strigă căpitanul. Nu vezi că se mînîncă și se bat ei în de ei ?

— Lasă-i să se bată, zise cu nepăsare turcul.

— Asta nu se poate ; războiul lor pricinuieste tulburare în toată lumea. Bulgarii nu vor să s-astîmpere : am venit noi să-i liniștim.

— Asta-i bun. Aveți oaste multă, curat și frumos îmbrăcată... Și tunuri, — de cele mari și de cele mici cu gloanțe... Cu tunuri de acestea au ucis turcii mulți bulgari la Ceatalgea... Hei ! oftă turcul, voi sînteți altfel de oameni.

— De ce altfel de oameni ? întreb eu.

— Așa. Voi veniți, vorbiți bine cu toată lumea, plătiți ouăle și găinile, nu faceți nici o vătămare nimănui... Ofițer bun, soldatu ascultă...

Convorbirea aceasta bineînțeleș că nu se făcea cu ușurința cu care e scrisă. Turcul cel bătrîn rupea ceva românește, tînărul gospodar de gazdă grația mai bine ;

ceilalți gospodari, cinchiți la pământ, voiau și ei să știe despre ce-i vorba și cereau în orice clipă deslușiri; la aceste deslușiri adăogau și ei în turcește părerile lor, care trebuiau și ele tălmăcite. Un răspuns al nostru iarăși trebuia tălmăcit și provoca alt răspuns care ni se întorcea prin tălmăci. Schimbul acesta de vorbe mergea destul de repede de la turban la turban și de la turbane la noi, și la urmă ne înțelegeam noi cum da Dumnezeu; dar era un amestec de turcească, de românească și bulgărească și de gesturi și schime care tălmăceau unele cuvinte, încît noi singuri ar fi trebuit să ne strîmbăm de rîs în acest improvizat Babilon dacă subiectul dezbaterii n-ar fi fost așa de trist și dureros!

Un copil aduse cafele în filigene, pe o tupsie. Răsu-cirăm țigări, sorbirăm în tăcere și cu sprîncenele înălțate din băutura fierbinte. Fum albastru se răspîndi în toată încăperea răcoroasă. Pe ferestruici razele soarelui de iulie intrau, străpungînd cu lumină nouașii de fum.

Turcii oftară. Bătrînul ridică fruntea-i pleșuvă.

— Voi altfel de oameni... grăi el încet; altfel de oameni... Voi mergeți să vă bateți cu oaste, asta-i frumos. Aici unde este copil mititel, nevastă fricoasă, voi nu faceți nimic și spuneți vorbă bună... Hee... voi altfel de oameni... Noi vedem, și înțelegem, și avem așa o dragoste pentru voi.

Turcii ceilalți, văzîndu-l mișcat pe bătrîn, îi cerură îndată lămurire, și gazda le spuse repede despre ce-i vorba: ei dădură din cap, semn că înțeleg, și dintrodăată mișcați, cu ochii înduioșați, rostiră în cor vorba pe care o auziră: dragoste, dragoste...

— Însă trebuie să vă spun un lucru... urmă bătrînul. Față de bulgari zadarnic sînteți voi buni. Ei asta n-o înțeleg. Aicea, în sat, cînd au auzit că vin *vlașchi voi-*

nițiti, s-au ascuns toți, și unii au fugit, căci toți credeau c-aveți să ucideți și să dați foc satului. Ei altfel nu știu... Acuma i-am auzit vorbind. Ei văd că nu le faceți nimica și că dați parale pentru ce luați. Asta-i foarte bun. Dar ei nu înțeleg de ce faceți voi așa.

Unul din musafirii cu turban, avînd înțelegere despre ce-i vorba, lămuri și el în limba lui că soldații de la noi „au ceva bun în inimă de la Alah“ (și turcul se tot scociora la piept în dreptul inimii). Au ceva... în inimă, — și nu uită că au lăsat și ei acasă neveste și copii, ș-o gospodărie... Ș-aici, cînd vin, găsesc tot așa gospodăria și copilul și femeia unui oștean plecat la război. Asta trebuie cruțat... Ce ți-au făcut ei, săracii? Femeile și copiii sînt slabi și fără apărare... Dar bulgarii nu cruță. Eiucid pretutindeni.

— Bulgarii omoară... mormăiră și ceilalți turci.

— Așa este, urmă gazda. Voi faceți așa, dar ei nu înțeleg. Voi faceți bine, dar ei rîd și spun așa : că vă este frică să-i tăiați, ca să nu vă taie pe urmă și ei pe voi... Asta spun ei. Și de-aceea le dați parale pe ouă și pe pui. Și ei rîd, și zic că nu se tem de voi !

Căpitanul tăcu ; mă privi. În ochii lui văzui că nu crede vorba turcului.

O fetiță subțirică, în șalvari, intră și începu a aduna filigenele. Căpitanul îi puse mîna în creștet și zise cu blîndeță : „*Cîzlarîm, cîzlarîm*“ (fetiță). Căpitanul meu începea să vorbească și turcește.

— *Cîzlarîm !* răspunseră turcii cu bunătate.

— Cum aş putea eu să omor un copil ca acesta, care nu mi-a făcut nimic ? întrebă căpitanul.

Turcii oftară iarăși și dădură din cap. Turcul bătrîn zise încet :

— Bulgarul a fost robul nostru : îl cunoaștem ; el nu știe ce-i mila ! Soldații lor sînt voinici, viteji și fără

milă ! Eu știu ce spune căpitanul... Oastea trebuie să fie ca-n vremea veche : voinic cu voinic !

— Fără îndoială, întâmpin eu.

— Hei, așa-i, grăi gazda. Așa ar trebui să fie. Dar ținuturile noastre turcești pînă la mare au rămas pustii, arse, cu leșurile oamenilor risipite în toate părțile.

Fetița ieși, se întinse un răstimp tăcere, și fumul albăstriu, străbătut de suluri de soare, plutea lenș în jurul capetelor. Armele sidefate sticleau în covor, pe părete, netrebnice, triste mărturii din zilele de altădată ale vitejilor oșteni turci... De afară răzbătea larma veselă a copiilor care se jucau și se hîrjoneau fără grijă și neștiutori de cumplita cădere a împărăției părinților și străbunilor lor.

SPRE STAROSELȚ

De la *Ghigben*, unde batalioanele noastre au făcut grabnice lucrări de pământ, *ne mișcăm* în ziua de 4 iulie spre *Staroselț*, în lungul Ischerului. Fac parte din semi-batalionul însărcinat, în timpul marșului, cu paza flancului stîng ; deci o zi întreagă suim dealuri pieptișe și coborîm văi prăpăstioase, într-un soare tropical, avînd neconținut în vedere coloana care se mișcă pe valea apei, ca un șarpe lung, sclipind din solzi metalici. Despre inamic încă nu se știe nimic. Numai de la cavaleria armatei de vest, îndreptată iute spre Bercovița, a venit un zvon cum că o divizie bulgărească din regiunea Vidinului se retrage în marș forțat spre Sofia. Țara-i pustie și bulgarii pare că n-au de gînd să se împotrivească. La granița grecească și sîrbă, oștile care au cîștigat marile biruinți împotriva semilunei se zice c-au fost bătute și sînt în retragere. Slăbite și sfirticate, cu moralul căzut, în fața unui puhoi străin, ce vor putea face aceste triste armate ? S-au războit zece luni de zile în asprimile iernii, au fost secerate de holeră și de tifos, s-au prăpădit în umezelile și înghețurile șanțurilor la Adrianopol și Ceatalgea, răniții au pierit cu miile fără îngrijire, pe cîmpuri, pradă cînilor și corbilor ; o tristeță nemărginită s-a abătut

asupra bietului suflet omenesc. Oricîtă putere, pornire și îndîrjire au putut avea soldații aceștia voinici și primitivi, sălbatici în vitejia lor ca și pe vremea lui Crum și Asparuc, dar acuma se vedea că nu mai pot. O istovire bolnavă îi cuprinsese ; disperarea lor se întinsese asupra țării întregi ; o simțisem și noi la cei dintâi pași pe care-i făcusem pe pămîntul bulgăresc.

Eram avangarda ; aveam misiunea să înaintăm repede spre Sofia. De la dușman însă n-aveam știre. Înaintea noastră simțeam golul. Eram într-o țară care părea a fi biruită înainte de a fi ridicat o armă împotriva-ne. Aveam totuși o nădejde : după cît se spunea, tot nedeslușit, bulgarii hotărîseră să ne puie împotrivire la trecătorile Balcanilor. Se mai spunea că se desăvîrșise în dosul frontului de luptă spre sîrbi și greci concentrarea întregilor puteri bulgare. Într-o izbitură formidabilă, dușmanii noștri nădăjduiau să dea peste cap pe aliați, după care, întorcînd o parte din arme împotriva noastră, urmau să ne opuie o crîncenă și îndîrjită împotrivire la cetățile de piatră ale Balcanilor. După asemenea vești, între altele multe felurite și fără acord, înțelegeam întrucîtva cuvîntul de ordine care se strecurase între ofițeri : „Înainte, repede ! Trebuie să punem stăpînire pe cheile munților !“

Înainte, fără îndoială. Acesta era să fie într-adevăr singurul nostru cuvînt de ordine.

Dar de la Ghighen la Staroselț urcînd treizeci și nouă de dealuri și coborînd treizeci și nouă de văi, nu era un lucru de șagă. Și pe urmă de la Staroselț în Balcani, cîtă cale ! Și cîtă căldură, Doamne-Dumnezeule ! Și nu vedeam un sat cît cuprinde ochiul. Și nu zăream o fîntînă. Binecuvîntată fie țara părinților noștri, în care satele înfloresc pe toate costișele și fîntînile cu cumpănă și șipotele — îngrijite de creștini pentru sufletul morților --

se arată la fiecare cotitură de drum călătorilor trudiți și însetați !

După ceasuri de drum fără popas, cînd apa s-a istovit din bidoane, ni se arată într-o văiuță, lîngă un tufiș sărac și prăfuit, un ghiol cu apă verzuie și noroioasă, acoperită cu mătreață. După urmele din nomolul de la margine, se vede că avem de-a face cu o scaldătoare de bivoli. Camarazii, înveseliți de departe de lucirea apei, grăbesc pasul și se apropie cu nădejde ; pe urmă își lasă la locul lor bidoanele de metal, își pleacă capetele în piept, răbdători și supuși, și trec mai departe la dealul oblu, mai însetați, cu privirile înfrigurate și trudnice.

„Haideți, băieți, s-avem răbdare. Asta nu-i apă ; asta-i otravă !“ zice cu blîndeță căpitanul nostru. Și soldații își saltă ranițele și trec, luînd în piept dealul cu iarbă arsă.

La amiază, pe-o culme pustie, auzim de la patrulele și oamenii de legătură semnalul popasului și ne oprim. Soarele bate în creștete ca o trîmbă de foc, vîntul nu adie, cerul alburii se boltește deasupra-ne fără nici un nour.

Ranițele jos ; oamenii răsuflă. Dar o veste îi ridică iar în picioare. Undeva, departe, în cotiturile văii, se pare că este-o fîntînă ori un izvor. Cîteva echipe se încarcă cu bidoane și pleacă pe loc. Ceilalți gustă în tăcere din mîncarea rece, apoi anină de piramidele de arme foi de cort și la puțina umbră se întind pe spate cu palmele sub ceafă.

Setea aduce lui Gheorghieș, sergentul, care-i puțin poet, gînduri ciudate.

— Măi fraților, zice el încet, privind cu ochii duși în nemărginirea alburie, tot e bună și viața asta. Acuma, eu, drept să vă spun, învăț a prețui pe *cealaltă*, cu toate nevoile și năcazurile ei.

Tovarășii lui la foaia de cort îl privesc în tăcere. El zîmbește cu bunătațe.

— Ascultă, măi Mihăilă, urmează el. Știi tu cît e de frumos la noi în munți ? Păduri de brad colo, păduri de brad dincoace. Bistrița curge repede și clipind. Măi Mihăilă, cîte plute am dus noi la Piatra, și pe urmă pe Siret, mai departe, pînă la Galați ?

— Phii ! îngîină Mihăilă. Parcă cine le mai poate ști sama și numărul !

— Ei, îți aduci tu aminte, măi Mihăilă, cum sună codrul cînd chiui eu de la cîrmă : *la pădure ! la cîmp !* Tu ești dălcăuș... și-ncepi a lucra la cîrma ta de dinapoi. Ici un sat, dincolo alt sat. Trece un ținc de cincini ani cu cîțiva cîrlănași și se uită cum ne ducem la vale pe apa Bistriței... Pe urmă iaca rîde la noi o leliță cu catrință și cu furcă-n brîu... Măi Mihăilă, frumoase muieri îs la noi la munte !

Mihăilă oftează. Gheorghieș își răsuțește o țigară.

— Iaca, bre omule, zice el iar ; eu nu-nțeleg de ce atîta vreme, cît am umblat noi prin codrii noștri, și pe Bistrița, și chiar mai la vale, noi de sete n-am răbdat. Și nu că n-am răbdat, dar nici n-am știut ce-i setea. Colo fîntînă, dincolo budăi ori șipot, bei, te ștergi cu mîneca la gură și te duci mai departe cu toporul pe umăr, nici nu-ți pasă... Da' acuma, măi băiete, știi tu cum am început a mă gîndi eu la asta ? Este într-un loc, într-o văgăună la mal, un izvorăș care sare dintr-o stîncă... Parcă-i o sălbătăciune, parcă-i un ied, așa sare ; și clo-cotește apa și fierbe-n stropi, și cînd îți vîri obrazu-ntr-însa, parcă te frige ca ghiața... Se chiamă acolo *La izvorul lui Vălinaș*... Este și cîntec :

„Frunză verde toporăș,
Dragul mamei Vălinaș...”

Îl cîntam pe plută cîntecul ista, eu și cu Mihăilă... De cîte ori ne-am oprit noi, măi Mihăilă, sara, la izvorul lui Vălinaș ? Făceam foc lîngă izvor și nici nu ne uitam la el.

— Doamne, domnule sergent, răspunse amărît soldatul ; cum de ți-a venit tocmai acuma să vorbești de Bistrița și de izvoare ! Of ! tare-i arsă inima-n mine !

— Dă, măi Mihăilă, eu știu de ce mi-a venit ? Așa-i omu, ticălos : dorește tocmai ce-i lipsește ! De s-ar face acu, măi Mihăilă, izvorul lui Vălinaș, care sare ca un ied și parcă-i stropi albi de ghiață, — să bem o gură bună, pe urmă să stăm și iar să mai bem ; să ne întindem colo pe spate, pe mușchi moale, și pe urmă să lungim gîtul și iar să mai tragem vreo două înghițituri.

— Hof, domnule sergent Gheorghieș ! izbucni Mihăilă, de ce-mi chinuiești așa sufletelul !...

— Ei, măi Mihăilă, ce să fac ? Eu mă gîndesc așa, că de-om ajunge să ne-ntoarcem cu bine în părțile noastre, întăi și întăi acolo în locul acela să ne ducem, ș-acolo să rîdem, cum oftăm acuma, și să ne-aducem aminte de dealul ista pustiu și de cuptorul în care fierbem...

Corvoada de la apă se-ntoarse aducînd în bidoane ceva ud și călduț... Semnalul de plecare ne sosi și pornirăm iar prin nemilostiva căldură. Viziunile sergentului Gheorghieș mă chinuiau și pe mine. Mi se năzăreau atîtea locuri blînde și poetice, și în suflet îmi adia, ca o pedeapsă, o mireasmă de brad... Cine-a avut halucinațiile setei știe să prețuiască viața și pentru un neînsemnat pahar brumat de apă rece.

Am mers, am mers. Am suit ș-am coborît. Am dat de fînețe cosite. Am simțit numai apropierea locuințelor omenești, dar n-am văzut satul. Și dealurile, și văile nu se mai istoveau ; ba parcă creșteau și se-nmulțeau, cu cît truda mai mult ne vlăguia. Coloana se scurgea pe Ischer,

noi băteam coclaurii. Un sat se arată între două dealuri ca-ntr-o căldare, lungul șirag al brigăzii dispăru după el, noi trecurăm înainte. Și soarele începu a se lăsa în asfințit ; o adiere binefăcătoare prinse a-mi răcori fruntea.

Mă chinuia setea. Foarte ciudat lucru ! Acuma tot mai bine îl înțelegeam pe Gheorghies șerghieș sergentul. Și cugetam în mine-mi la nenumăratele fericiri pe lângă care trecusem în viața mea și nu le pricepusem. Disprețuisem de-atâtea ori umbra unui copac și de-atâtea ori mă opriam la un izvor și băusem apa lui rece, fără să mă gândesc la clipa asta, cea mai dulce a vieții. O umbră de răchită, prin care străbat fulgi de lumină ; un izvor care curge, fuge și săgetează în soare. Cît e de nesimțitor și de puțin inteligent omul în fugarnica-i viață ! Și-n ceasuri ca acestea, de arșiță și de foc, cît preț dobîndește o clipă ca aceasta pierdută și cum se ridică o clipă neînsemnată în amintire și în suflet la puterea unei suferinți ș-a unei remușcări !

Oamenii, trudiți de nesfîrșitul marș, tăceau. Soarele se cufunda în nouri rumeniți, și umbra pustiei ne împresura, alergînd parcă din zări spre noi de pretutendeni. Și tot mai aveam de mers, departe, cine știe unde. În sfîrșit, prin întuneric, undeva, în niște văgăuni, dăm peste furgoane de cavalerie. Caii se întind și se smuncesc zadarnic în ștreanguri pe-un drum care urcă la deal, scurt, aspru și ponoros.

„Măi fraților ! strigă prin întuneric un ofițer. Dați o mîna de ajutor. În țara asta nu sînt drumuri și rămîn cu căruțele sfărîmate pe-aici“ ...

La o comandă, compania dinaintea noastră împresură furgoanele, pune mînila, dar caii tot zadarnic se zbat și smuncesc, și oamenii sînt trudiți și fără chef. Atunci căpitanul V. se întoarce cătră compania noastră și începe a rîde cu dispreț :

„Măi băieți ! ați văzut cum nu poate face o treabă ca asta un sat de oameni ! Măă ! urlă el cu glas grozav ; ia dați-vă la o parte, să puie câte-un deget băieții mei... Cum să rămîie oamenii cu căruțele-n rîpă ! Hai, băieți !... Da' luați sama, încet, să nu zvîrliți furgoanele peste deal ! Hai, că pe urmă ajungem și noi *acasă*, nu mai avem mult.“

Ușor înveseliți la glasul căpitanului, oamenii își scutură grozava trudă, se reped, pun mîină de ajutor, așa cum e datoria creștinului la nevoie, și furgoanele luate mai mult pe sus urcară dealul.

Apoi iarăși, prin întuneric, pornim trudiți înainte, cău-tînd locul de popas al regimentului, — și oamenii noștri încep a glumi ș-a rîde de voinicii dinainte, care n-au putut zvîrli peste dealuri furgoanele cavaleriei.

Cineva începe a cînta cu glas dulce :

„Doamne-ajută
Cui sărută
Și sporește
Cui iubește !“

LA MAHLÎTA

La Staroselț dormim cîteva ceasuri, pe ploaie, în corturi în grabă făcute noaptea ; și în dimineața de 5 iulie o pornim mai departe, spre Mahlîta.

Aici găsim o așezare întinsă, gospodării cuprinse, case și acareturi acoperite cu olane. Oamenii se vede că stau bine, au pășuni mari în jurul satului și vite multe. Ici-colo, observăm și cîteva case cu înfățișare europenească : într-însele locuiesc *ciorbagii*, cum zic bulgarii fruntașilor ori „boierilor“ lor. Pe Ischerul cel mic, care curge pe sub sălcii, în marginea satului, este o moară sistematică cu mașinării nouă, purtată de o turbină puternică. Zăgăzurile, opusturile cu lanțuri, canalul de beton și clădirea sînt de curînd ridicate, alături de moara cea veche, scundă, lăsată într-o parte, sălbatică și primitivă. În mijlocul Mahlîtei este ș-o piață, cu cafencele, crișme și prăvălii. Sat și tîrgușor totodată, locuit de plugari, păstori și negustori, așezarea aceasta arată încă tristeța trecutului de robie și progresul Bulgariei nouă.

Trupa primește ordin să intre în cantonament. Îmi caut cu plutonul meu gazda ; pătrund pe-o hudiță ș-ajung la o poartă care se deschide între mărăcini uscați ; dar ograda e curată, casa mare și părăind încăpătoare pe

dinafară, cu șoproane largi acoperite cu țiglă : gospodărie de om chiabur.

În șoproanele împrejmuite cu țarc aud behăituri de oi ; și gospodarul, cu mînicile suflecate și c-un hîrdău în mîină, se arată și ne iese întru întîmpinare.

E un bătrîn voinic, cu șalvari, cu papuci în picioarele desculțe, cu barba și mustățile cărunte și cu căciulița bulgărească în cap. E tuns scurt, barba i-i neîngrijită. Are cincizeci ori șaizeci de oi în șopron și cîteva vite albe, dar e îmbrăcat în straiile cele mai rele pe care le poate avea. Are un zîmbet silit pe obrazul negricios și ochii foarte pătrunzători. Își șterge de șalvari degetele bătătorite și ne întinde mîina.

„Bună ziua !“ ne zice el pe bulgărește.

Căpitanul îl lămurește că am căzut în gazdă la el ; gospodarul dă din cap, înțelege despre ce-i vorba și ridică din umeri. La întrebarea noastră, arată că ne poate da lapte, se pot găsi ouă și-un pui.

„Zăs pării (cu parale) !“ îi spune căpitanul.

Bătrînul clatină din cap : se poate ! După aceea se întoarce la hîrdăul și la oile lui.

Soldații noștri își fac piramidele de arme și ranițe și, după obiceiul lor la orice popas, repede caută vreascuri și ațîță focuri. Ori este ceva de pus la foc, ori nu, dar e bine să pîlpîie acolo cîteva găteje, să te așezi împrejur și să stai de vorbă. Focul e mîngîierea omului la popas, semn de omenie și de prietinie.

Intru în casa largă și încăpătoare.

Două odăi se deschid la dreapta și la stînga. Le privesc cu uimire, căci nu m-așteptam să le găsesc murdare, pline de ațe de painjeni pe sus și-așa de goale. Una-i împodobită cu cîteva rogojini făcute sul într-un colț. În cealaltă o laviță și cîteva țoale. Nu-i masă, nu-i scaun. Este însă în părete un portret al țarului Ferdinand și două ori trei

stampe înfățișînd victorii ale armatei bulgărești, — aceste cromolitografii însă nu sînt apărute de rame și sticlă : sînt bătute de-a dreptul în părete cu piroane groase, iar degetele și gîngăniile le-au pătat și le-au necinstit.

Din tindă, dau în fund, într-o odaie mai mare, întunecoasă. Aici e vatra și toată gospodăria familiei. În această încăpere răspund ușile de la două cămări, în care gospodarii își țin grîul, făina, brînza, sarea, care-i de mare preț, ardeii, fără de care omul nu poate mânca cum se cade, lîna oilor, care prețuiește aur, și pieile care sînt bogăție și ele. Lăcăți puternice țin închise aceste tainice ascunzișuri.

Mă uit în juru-mi. În părete un dulap deschis, primitiv, cu rafturi. În aceste rafturi sînt înșirate cîteva scăfiți, linguri și străchini. Alătura, aninate în cuie de lemn, stau vedrele de aramă, spoite și pe dinăuntru și pe dinafară, ș-un polonic cu care toată lumea bea apă. Ș-atît. În partea cealaltă, un horn uriaș, sub care, la pămînt, arde focul familiei. Un cui, o tingire și cîteva căldări, — ș-am văzut tot ce se poate vedea în gospodărie. Nicăieri o podoabă, un semn care să desmierde ochiul. Un fund înălțat o palmă de la pămînt e masa. Niște scăunașe pe care le puteai acoperi cu palma și pe care niciodată n-am putut sta completează mobilierul. Omul doarme la pămînt, pe rogojină. Ce nevoie are de toate celelalte prisosuri ale vieții ? N-are nevoie nici de curățenie exagerată. Păreții au fost văruiți cîndva, în timpuri foarte vechi. În ferestre stau netulburate rețele de painjeni, ș-un geam spart dintr-o întîmplare, odinioară, nu va fi înlocuit niciodată. Toate sînt deșertăciuni. Lucrul de căpetenie este că gospodarul are cămările pline și chimirul plin. Încolo, poate trăi fără pat și scaun, poate răbda gîngăniile pulberii ; căci de ce trăiește omul pe lumea asta ? „Trăiește ca să poată strînge cît mai mulți bani la *chisea*.”

Acest adînc adevăr l-am înțeles de la *dediu* Andrei, stăpînul gospodăriei, care s-a înfățișat pe urma noastră la vatra străveche. De lîngă foc s-a ridicat și baba lui Maria, cu fotele-i negre peste cămașa albă, și ne-a privit zîmbind prin ochelarii ei rotunzi. Era o femeie mititică, adusă de șale, dar fusese frumoasă odinioară ; pe obrazul ei mai stăruia încă urma acestei noblețe. Și îmbrăcămintea-i curată arăta încă o grijă veche, care de altminteri era numai a ei, căci nora, urîță și cu fața spăriată, sta într-un colț, c-un prunc în brațe, îmbrăcată în cel mai dizgrațios și mai puțin curat costum din lume.

— *Imăș iaiță, babo ?* întrebă căpitanul V. în bulgăreasca lui.

— *Imă !*

— *I cocoșcătă ? i sireni ?*

— *Imă baba, iniă !* răspuse bătrîna c-un glas dulce și ne zîmbi ; apoi își luă din vatră luleaua, o îndopă c-un cărbunaș și, picăind, se sculă și începu să caute brînză și puii, pentru foamea noastră.

Unul dintre camarazi, ofițer de rezervă și fost judecător în Dobrogea, observînd că te poți înțelege într-o limbă și c-un capital de douăzeci de cuvinte, după cum făcea o strălucită dovadă bunul nostru prietin căpitanul V., se gîndi să îndrăznească și el. Și, încercînd, reconstituindu-și fraze și amintindu-și de viața lui în satele bulgărești, văzurăm toți cu mirare, și el împreună cu noi, că se face lesne înțeles și de *dediu* Andrei și de bătrîna cu ochelari.

În preajma focului, grămădiți, gheboșați și răsuciți pe scăunașele pitice, pe cînd baba pregătea cina, se legă între căpitan, sublocotenentul M. și bătrînul Andrei un sfat foarte interesant.

Lui *dediu* Andrei îi plăceau „politicalele“. Sfaturile la cafenea, fără nici o ceașcă de cafea înainte, căci cafeaua

costă parale, îl puseseră și pe el în curent cu toată politica internă și externă. Știa și el, ca toți concetățenii lui, că Bulgaria izbândise în mari fapte de arme și că domnul Danev la urmă încununase politica patriei lui c-o enormă greșală.

— Cum v-ați gândit voi, dediu Andrei, întrebă sublocotenentul M., să porniți război împotriva fraților voștri de ieri, cu care ați biruit pe turci și care v-au înlesnit să luați Odrinul ?

— Asta nu-i bine, răspunse bătrînul privindu-ne cu ochii lui ageri. Asta-i greșala lui Danev.

— Acuma la ce-ați ajuns ? Vă bat sîrbii și grecii ș-a trebuit să trecem și noi Dunărea cu oaste, ca să potolim războiul.

— Noi am venit pentru pace, dediule... observă cu blîndeță căpitanul.

— Știu, grăi bătrînul. Acuma se vede c-am ajuns foarte rău. Feciorii noștri de zece luni de zile duc războiul, mulți au pierit, mulți au să moară, și nu putem ajunge la nici un sfîrșit bun...

Baba suspină cu durere la focul ei.

— Avem și noi doi feciori la război... șopti ea cu lacrimi.

— Avem ! grăi dediu Andrei, și ochii i se înnegurară. La noi în țară acuma este mare dușmănie împotriva lui Danev. E un ticălos ș-un cîne, ș-ar trebui spînzurat. Numai Danev e nenorocirea noastră...

— Și ce vă fac copiii ? întrebă sublocotenentul M.

— Nu știu. Se bat la sîrbi.

— Ați primit veste de la dînșii ? Trăiesc ?

— Am primit scrisoare săptămîna trecută. Trăiesc. Dar eu știu ce se poate întîmpla ?

— Au să se întoarcă acasă, moșule... vorbi căpitanul. Noi am venit să scriem pacea cu sabia...

— Of ! să te-audă Domnul ! murmură bătrîna.

— Dacă-i așa, ați făcut bine, zise bătrînul Andrei deodată însuflețit... Să vă dăm și vouă ce cereți, și să se sfîrșească odată. Destul război și destulă moarte. Ne-am săturat. Ne-a ajuns pînă-n gît ! Nu mai putem...

Se făcu tăcere un răstimp, și bătrîna ne privea cu ochi lucitori prin ochelarii ei rotunzi.

— Toată lumea așteaptă să se întoarcă acasă oamenii noștri de la război, bărbații și feciorii. De s-ar întoarce și copiii noștri...

— Acuma se sfîrșește, vorbi încet și serios dediu Andrei... Pe lume, toate trebuie să aibă sfîrșit !

— Mîncă-l-ar cîinii pe Danev, și viermii ! blăstămă baba Maria, buchisind focul cu cleștele.

— Nu ne mai trebuie război ! începu iar bătrînul cu ură în glas. Am auzit zvon precum că, cu voi, soldații noștri nu vor să se mai bată... Au să puie jos armele. S-au săturat ! Vor să se întoarcă la vetrele lor !

În umbra odăii se arată deodată un oaspete nou ; un țaran bulgar urît și murdar, chior de un ochi. Zîmbea, și obrazul lui se răsucea parcă într-o mască oribilă. Ne salută cu bună ziua, dădu mîna cu noi și se așeză la foc. Spuse două vorbe lui dediu Andrei, apoi întoarse spre noi masca stranie a feții lui : vedeam însă că cearcă să ne zîmbească cu prietinie. Bătrînul de gazdă, legînd din nou vorba, îi lămuri și lui Stoico politica pe care o descusese cu noi. Oaspetele asculta și da din cap zîmbind și murmură și el : „*Danev ! cuciu Danev !*“

— Bai-Stoico ! întrebă deodată sublocotenentul M., ai copii la război ?

— Unul ! zise bulgarul ridicînd un deget în sus.

— Un singur fecior a avut !... grăi cu glas încet și dediu Andrei, fără să se uite la oaspetele lui.

Și dintrodată, masca lui Stoico se strîmbă mai cumplit. Își puse la obraz mâinile negre, bătătorite și păroase și izbucni într-un plîns, într-un răget nestăpînit. Își ținea strîns acoperit obrazul și gema răgușit, clătîindu-și capul la dreapta și la stînga.

— A avut un singur fecior... suspină baba Maria, ș-a murit la Ceatalgea... *Umreht na Ceatalgea!*...

Bai-Stoico își conteni plînsul și privi rătăcit în iuru-i. Apoi stătu liniștit, ascultînd sfatul nostru, care se lega iar încet-încet. Dar acuma plutea ceva întristător în încăperea luminată de pîlpîirile focului. Afară se întindea înserarea și-n juru-ne ungherele se umpluseră de umbră. Vorbeam despre cumplitul război și despre moartea care secerase pe toți oamenii tineri ai Bulgariei...

— La noi nu-i casă fără mort... șopti oftînd baba Maria. Și nouă ne-a murit un ginere...

Și iarăși, la lucirea roșie a focului, masca tăcută a lui Stoico se răsuci; palmele iar se ridicară la frunte, și plînsul grozav și răgușit izbucni într-o durere crudă și sălbatică. Dediu Andrei oftă, iar baba își plecă fruntea spre șaratic, și ochelarii rotunzi i se udară de lacrimi.

DEDIU ANDREI

Dediu Andrei, după cît am înțeles, era unul dintre fruntașii de la Mahlîta. Era gospodar cu pămînt îndesulător, cu vite albe și cu oi care se bucurau de pășune multă în jurul satului, cu cămările pline și cu economii aprig strînse într-un cotlon tainic, numai de el cunoscut. În casa lui cuprinzătoare trăiau sub disciplina lui de patriarh feciorii și ginerii, muncitori sombri și tăcuți ca și el. Cînd îl vedeam umblînd încet, cu pas rar, în straiile lui zdrențeroase și mohorîte, prin gospodărie, mormăind ceva cătră boi, strigînd răstit cătră babă ori cătră o noră, cînd îl observam cum ne privește pe noi, străinii, cu fruntea încrețită și cu obrazul amărît, cum cerceta cu grijă banii pe care-i primea de la noi pentru mîncare și-i înfunda cu luare-aminte într-o pungă veche și într-un buzunar adînc, mă simțeam straniu impresionat. Preocuparea lui de căpetenie părea agonisita fiecărei clipe. Munca aspră a pămîntului îi încovoiasă umerii, grija fiecărei zile îi încrețise fruntea, și toate ale vieții lui păreau concentrate într-un gînd aspru și unic. Pentru el părea a nu fi fost tinereță, petrecere și zburdălnicie ; dragoste, cîmp înflorit și cer albastru ; avînt și mărinimie ; privire senină asupra veșniciei care-l împresura. Mă uitam lung la

dediu Andrei și mă încredințam tot mai mult că-n viața lui el de puține ori a rîs ; deșertelor veselii ale vieții el nu s-a datat ; moartea îl va găsi neînduplecat și sever, tare, îngust la inimă și la cugetare, om al unei datorii lugubre parcă.

Iată dimineața, după ce a răsărit soarele, nepoțelul lui, Vasile, numai de zece ani, se înfățișează înaintea bunicului, cu traista aninată de gît și c-un toiegel în mîna dreaptă.

— Ești gata, Vasili ? îl întreabă întunecat bătrînul.

— Gata, dediule.

— Bagă sama să nu prăpădești vreo oaie. Stai, să-ți dau tainul.

Intră în casă, caută într-o cămară tainică, aduce și pune în traista nepotului o bucată de turtă de grîu, bine măsurată pentru vîrsta și foamea lui. Pe urmă îi zice simplu : „Hai, pleacă“... și copilul pornește, după poruncă. Așa a fost și dediu Andrei de mult, pe vremea turcilor. Abia am văzut umbra unui surîs pe obrazul lui, și copilul nu i l-a zărit. Copilul acela nu cîntă și nu zburdă, și, ca dediu Andrei, nu va ridica fruntea spre cer. Îndărătnic și tăcut, va munci cît îi va ținea tinereța, se va însura pentru că trebuie și pentru că poruncește cel bătrîn, supus ca unui neînduplecat destin, va munci din greu, va aduna și va chivernisi ; va fi răbdător, tare, aspru și nemilostiv, econom și sobru, voinic și vînjos pînă la adîncă bătrîneță ; și nu va cugeta că și astfel dusă viața lui e tot o deșertăciune a deșertăciunilor !

Fără să vreau, observînd pe dediu Andrei în toate ale lui, cu puternicele calități ale poporului său, făceam comparație cu țaranul nostru, așa de oropsit, așa de năcăjit, așa de filosof și așa de împăcat cu viața lui Dumnezeu și a fatalității.

Ce deosebire grozavă de omul munților și văilor noastre, nepăsător, îndelung răbdător pînă la nesimțire, care nu se îngrijește de ziua de mîine și îndrăznește să judece și pe Dumnezeu. Tineretea și-o petrece cum îl îndeamnă o inimă iute și ușoară, se bucură de cîntecele și florile lumii lui Dumnezeu între cele mai triste ceasuri ale amărăciunii, zîmbește durerii și robiei, zîmbește bielsugului, găsește mîngîiere în prietinie și omenie și-n toate ale vieții lui pătrunde încredințarea că toate la urmă se sfîrșesc la fel, la aceeași groapă de cîțiva coți ; de aceea lipsa de rîvnă pentru aspră agoniseală, de aceea veselia fără stăpînire în rari ceasuri ale vieții, de aceea prietinia blajină, primirea frățească, cuvîntul bun și găzduirea necunoscutului care a întîrziat în drumul lui, venind din necunoscut și trecînd în necunoscut. E năvalnic și furtunos ; nu-i aspru și răzbunător. Nu-i sobru și econom, dar știe să facă viața mai bună c-o faptă, c-un cuvînt, c-un zîmbet... Dediu Andrei, om chiabur și econom, trăia într-o casă largă, însă goală și murdară, în care găsesc iarna sălaș și mieii și vițeii gospodăriei lui. Îmi înfățișam, privind casa lui, atîtea gospodării din ținuturile noastre Suceava și Neamțu, așa de albe, de curate și de îngrijite, așezate pe pajiștea ogrăzilor ca pe niște tipsii verzi. În case, podoabe care desmiardă ochiul, curățenie, rînduială și flori, ș-un aer de prietinie, de bunătate, sporit de zîmbetele și vorbele blajine ale gazdelor...

O, dediule Andrei, om al unui neam aspru, ești vrednic de respect ! Dar cît vă iubesc pe voi, bunii mei părinți și frați, cu inimile pline de veselia primăverii și de melancolia cerurilor de toamnă, țărani cu suflete mlădioase și cu mințile ascuțite, popor capabil de sentimente generoase și în stare de a primi și de a răsfrînge lumina bunătății și a civilizației !

Îmi plăcea să urmăresc pe dediu Andrei în afacerile gospodăriei lui. Poate-l judec greșit. E adevărat că deseori caracterizările generale păcătuiesc. Iarăși e adevărat că noi eram o armată de invazie și el era cetățeanul conștient al unei țări peste care se abătuse o grea nefericire. Nu-i puteam cere să ne zîmbească și e cam greu să pretind că trebuia să fie în acele ceasuri ca-n toate celelalte zile ale vieții lui. Dar dediu Andrei, dînd tuturor cînilor și tuturor spînzurătorilor pe domnul Danev, căruia îi spunea simplu *Dănev*, și chiar pe țarul tuturor bulgarilor, pentru care n-avea nici o stimă, părea că regreta uneori vremea cea bună și veche a turcilor, cînd „afacerile“ mergeau mai bine și părea că se acomodează îndestul cu blînda și bănoasa noastră ocupație militară. Era mai ales interesantă atitudinea lui și figura lui cînd primea arginții cu capul regelui Carol și cu armele țării noastre. Cu cîtă dragoste serioasă îi privea, îi pipăia, îi mîngîia și-i strîngea cu grijă în tainițele șalvarilor lui. Numai atuncea zîmbea puțin, și era dispus, dintr-o politică lesne de înțeles, să acorde argumentelor și punctelor noastre de vedere cea mai desăvîrșită aprobare.

Disciplina și blîndeța armatei noastre nu-l puteau încredința desăvîrșit că avutul lui e la adăpost de răpire și foc și viața lui în deplină siguranță. Chiar din sara zilei dintăi umbla neliniștit prin gospodărie, își vedea de afaceri și stătea cu noi de vorbă slobod, dacă nu ca cu niște oaspeți bine veniți, cel puțin ca cu niște trecători care-i vor plăti bine găzduirea ; dar ochiul lui era cercetător și la pîndă.

Așa, între neliniștile și zîmbetele lui prefăcute, i-am putut afla părerile asupra politicei interne și externe și a dat libertate babei lui, Maria, să ne pregătească sub hornul uriaș o *mleşniță*, lapte fiert cu un amestec de făină, ouă și zahar, — mîncare națională de care se arăta destul

de mîndru. Buna lui voință a mers și mai departe. La jumările de douăsprezece ouă, s-a hotărît să adauge cel mai fin și mai picant condiment al bucătăriei bulgărești : ardei pisat. Era o bunăvoință vrednică de luare-aminte, și-acest articol culinar a fost scos tot de sub niște încuie-tori unde era cu scumpete păstrat. E adevărat că ardeul pisat ne-a adus lacrimi în ochi și ne-a făcut să tușim un ceas, dar asta a bucurat și a satisfăcut pe dediu Andrei, căci l-a încredințat de bunătatea și tăria acestui articol național. Cîteodată și bucătăria unui popor e în armonie cu firea lui.

— Așa-i că-i bun ardeul ? ne întrebă biruitor dediu Andrei.

— Foarte bun ! declară domnul căpitan V., cu ochii în lacrimi. (Trebuia să fim musafiri îngăduitori, deși plăteam.)

— Dar *mleșnița* mea ? așa-i că a fost dulce ? ne întrebă baba Maria, privindu-ne prin ochelarii ei rotunzi.

— Minunată ! se grăbi s-o asigure sublocotenentul M., care se silise pe cît putuse să potolească cu grozava dulceață a acestei mîncări arsura ardeiului.

Bătrînii se arătară mulțămîți și zîmbiră. Apoi, cum după masă trebuia să vie numaidecît rîndul somnului, dediu Andrei, ca vrednic amfitrion, își dădu cu părerea că cele patru rogojini pe care le avea sînt îndestulătoare ca s-acopere lipitura odăii noastre ; și n-avu nimic de zis nici la propunerea ordonanțelor ca să punem subt aceste rogojini cît mai multe paie, deși paiele, la dreptul vorbind, pentru dediu Andrei erau un lucru absolut de prisos cînd e vorba să te-ntinzi pe ele : paiele au altă menire și-o altă întrebuintare mai logică ; și, oftînd cu mulțămire, gospodarul găsi prilej să ne vorbească cu laude despre doi boi ai lui foarte frumoși. „*Vulovi ! vulovi !*“ zicea el cu mîndrie.

Simplicitatea și moralitatea într-adevăr patriarhală și-o vădi dediu Andrei cu prilejul unui *compliment* al camaradului nostru, sublocotenentul M. Baba Maria se arătase cătră noi cu mult mai blajină și mai îngăduitoare decât moșneagul ei. Era o ființă simpatică și avea glasul dulce. Și, cum am spus, umbla în straie curate ; și obrazul bătut de bruma vremii păstra urmele unei alese frumuseți.

Deci stînd la lumina focului de sară pe scăunelele cele mici și „imposibile“, sublocotenentul M. se gîndi să facă o plăcere bătrînilor. Și le zise, cu zîmbetul cel mai prietinesc :

— Dediule Andrei, baba dumnitale e cuminte și bună la inimă — și-a fost femeie frumoasă în tinereța ei !

Bătrîna rămase nemișcată lîngă foc, iar dediu Andrei ne privi cu răutate, deodată supărat :

— Cum ? zise el cu glas de ceartă. Baba mea n-a fost nici frumoasă, nici urîță ; a fost nevasta mea, și nimeni nu trebuie să se uite la dînsa !

Mărturisesc că acest răspuns, care ar fi încîntat pe un turc cu harem, ori pe un puritan, mie mi-a adus un zîmbet de nedumerire și de milă. Moșul pufni ridicîndu-se în picioare, se uită și mai urît la babă, apoi, c-o privire piezișă spre noi, ieși din odaie, cu desăvîrșire indignat de scandaloasele cuvinte ale camaradului nostru.

Peste noapte, am dormit un somn bun ; apoi, cătră ceasul două după miezul nopții, simții în ogradă mișcarea oamenilor noștri, care aprindeau focuri. Auzii și glasul tînguitor al lui dediu Andrei, care parcă toată noaptea stătuse la pîndă. Pumnul lui bătu în ușă, întăi mai sfios, apoi mai hotărît, și se treziră și camarazii mei.

— Ce este, dediu Andrei ? întrebă căpitanul V.

Bătrînul deschise ușa și vîrî în încăpere mîna înarmată. c-o lampă afumată și-un cap spăriat.

— Domnilor ofițeri ! strigă el. Soldații dumneavoastră mi-au furat tot grîul și-l fierb afară la focuri... Afară de asta, toate vreascurile pe care le am și eu adunate în ogradă, cu cîtă greutate numai Dumnezeu știe, le-au luat, le-au rupt, le pun pe foc... M-au lăsat calic, lipit pămîntului !... Ce fac eu ? Nu mă lăsați !

Căpitanul sări de la locul lui.

— Nu se poate, dediu Andrei !

— Ba da ! ba da ! strigă cu disperare bătrînul.

La strigătul înfricoșat al căpitanului se înfățișă în grabă un sergent.

— Ce-i cu grîul ? de unde aveți grîul și cu ce-l fierbeți ? întrebă el scurt.

— Domnule căpitan, răspuse omul ; asară, precum știți, oamenii s-au culcat fără să li se dea pînea reglementară... Am făcut și noi ce-am putut : am cumpărat făină, ne-am nevoit, am mai răbdat...

— Ei ?

— Și peste noapte a venit veste că se distribuie grîu, ca să-l fierbem... Ne-am dus la aprovizionare, am luat partea noastră, ș-acuma îl fierbem cu cîteva vreascuri de la bulgar...

Bătrînul mormăia ținînd deasupra capului lampa, și nu înțelegea. Totuși, se uita neîncrezător și dușmănos la sergent, văzînd scăzută mînia căpitanului.

— Dediu Andrei, zise căpitanul nostru cătră bulgar, du-te și te uită bine în magazia dumnitale... Oamenii noștri, după cît spune sergentul, au primit grîu de la stăpînire...

— Așa ? îngîină dediu Andrei, privind pieziș pe sergent, dar cu vreascurile cum rămîne ?...

— Ți-au luat cîteva vreascuri : le plătim.

— Mi le-au luat pe toate, domnule ofițer !

— Auzi, Gheorghieș, zice că i-ați luat toate vreascurile!

— Trăiți, domnule căpitan, vorbi sergentul rîzînd. Are destule : mormanu-i întreg în mijlocul ogrăzii ; puteți să vă încredințați. Nici nu se cunoaște de unde am luat și noi cîteva ușcături, pentru nevoia noastră.

Căpitanul tălmăci bătrînului răspunsul lui Gheorghieș. Dediu Andrei dădu din cap năcăjit.

— Vra să zică, ți-au luat ori nu grîul ? întrebă rîzînd căpitanul.

Bătrînul nu răspunse.

— Dar gătejele ?...

— Au să mi le ardă pe toate ! se tîngui cu umilință gospodarul.

— Vra să zică de aceea ne-ai trezit din somn ?

— Vra să zică aveți să-mi dați despăgubire ? întrebă cu îndoială dediu Andrei.

— Moșule, du-te și te culcă... hotărî căpitanul ; și lasă-ne în pace să ne hodinim !

Moșneagul clătină din cap și oftă.

— Of ! boii ! îngîna el. *Vulovi ! vulovi !* mă tem să nu-mi ieie boii la rechiziție... Ce mă fac eu ?... Dar pentru rechiziție cît se plătește ?... Puneți un cuvînt pentru mine !

Căpitanul răspunse așa fel încît dediu Andrei trase grabnic lampa. Îl auzirăm mormăind în tindă : „*Vulovi !*“

Și pînă la ziuă îl simții umblînd fără astîmpăr, cotrobăind, cuprîns de o teamă bolnavă. Își cerceta cămările, bunurile, banii cu zimți, ascunși la tainic loc, și din cînd în cînd ieșea ca să privească cu durere spre mormanul lui de vreascuri scumpe. În vremea asta soldații, la focuri vioaie, vorbeau vesel și povesteau, fierbîndu-și săraca mîncare de grîu, și nici unul nu cugeta la înfiorătoarele fapte pe care le visase toată noaptea bătrînul bulgar.

VIATA ÎN MARȘURI

De la Mahlita, încep a se grăbi marșurile trupelor spre trecătorile Balcanilor.

La 8 iulie, ajungem la Devenci.

La 9 iulie, începem a intra în regiunea munților, prin Lucoviț, la Blesnicevo.

La 10 iulie, răzbim, prin Albanița, la Miscova.

La 11 iulie, ajungem la Etropol, în Balcanii cei mari.

Vremea, dragă prietine, era prielnică și frumoasă, deși căldurile amiezii îmi ridicau în tîmple valuri iuți de sînge și-mi cojeau pielea obrazului ca o dogoare puternică de foc. *Stara Planina*, munții cei mari, se apropiau : într-o dimineață îi văzurăm măreți, deslușindu-se treptat din pîcle dese ; și într-alt răsărit de soare, după o furtună rece a nopții, piscurile ne apărură îmbrăcate în albul ninsorii.

Satele erau rare, dosite în cotiturile văilor. Turme de oi și capre pășteau pe costișe, cirezi de vite se îndreptau în amurg pe cărări spre așezările gospodarilor, vite multe și bune, care se hrăneau îmbielșugat pe imașuri nesfîrșite.

Țara era liniștită. Brigada mixtă a generalului Seracov se predase cavaleriei noastre la Ferdinandovo, și vestea

se împrăștiase în satele bulgărești ca fulgerul. Chiar de la Devenci începurăm a ne întîlni cu soldați din brigada prinsă, dezarmați și trimiși cu jurămînt la vetrele lor. Se arăta a fi adevăr ceea ce ne spusese dediu Andrei : că oștenii Bulgariei, trudiți de un război prea lung, sînt hotărîți să nu mai lupte cu armatele noastre.

Întorșii erau primiți cu veselie prin sate ; și mai ales bătrînii îndurerăți și femeile nefericite priveau acum oastea noastră cu alți ochi : eram liberatorii soților și copiilor lor dintr-un măcel fără rost. De aceea, nu fără mirare la început, vedeam în zilele acelea, în drumul nostru, femei bătrîne plîngînd la porți cînd treceau flăcăii noștri, și neveste tinere și fete, ieșite din umbra ascunzătorilor, aținîndu-ne calea cu vedrele de apă rece. Bătrînele ne petreceau cu ochii și-și aduceau aminte de feciorii lor ; nevestele aveau în ochi bucuria întoarcerii celor plecați spre cîmpiile morții. Unele ne spuneau un cuvînt bun în limba lor neînțeleasă ; flăcăii noștri priveau în tăcere și socoteau în gîndul lor cîtă grozavă despărțare îi desparte de munții cei de la miazănoapte și de cei rămași acasă, care numai noaptea, în trudnicele somnuri, veneau la ei, ca umbre cu aripi de visuri. În clipele acelea nu ne simțeam deloc fioroși și nu ne mai credeam în țară vrăjmașă. Totuși, eram dușmani, și bărbații cei tineri ne priveau fără zîmbet pe sub sprîncenele lor dese, și-n ochii lor, eu cel puțin, simțeam dușmănie pentru călcarea pămîntului lor, pentru umilirea neamului lor.

Deosebirea aceasta de simțăminte — între femei și părinți pe de o parte și bărbații nedomoliți și dîrji de alta — se vedea chiar la 8 ori 9 iulie, cînd detașamente mici ale noastre, risipite pentru rechiziție prin unele sate, primiră focuri de pușcă. Cătră Blesnicevo și Miscova chiar se semnalaseră bande de comitagii. Soldații se îndîrjiră.

Lacrimile trecătoare ale femeilor nu înfățișau adevărul ; în dosul lor, și-n jurul lor, pretutindeni, adevărata și fireasca dușmănie a țării se vădea în umbră. La popasuri, flăcăii hotărâți pentru rechiziție și perchezitii își lepădau repede ranițele, uitau truda, puneau baioneta la armă și se împânzeau prin sate. Cercetau cu luare-aminte merindele, confiscau armele, apoi privegheau coacerea pâinei. Erau liniștiți, disciplinați, însă cu sprinceană lăsată pe ochi.

Convoiurile noastre de aprovizionare fiind rămase în urmă, ne făceam acuma gospodăria singuri : tăiam vite, rechiziționam brânză și legume și puncam pe bulgari să ne coacă pâinea. Soldații și ofițerii împlineau acest prisos de muncă fără să murmure și dădeau dovadă de o tărie deosebită și mai ales de o omenie rară ; căci fiecă drăm luat se plătea și casa și cinstea pămîntenilor erau strict respectate.

În zilele acestea de marșuri neconținute, după nevoile și dibuirile de la început, viața noastră începuse să se organizeze deplin. Detașamente făceau rechiziția în grabă, primarii și fruntașii satelor veneau și primeau plata în bani buni sunători ; carnea și legumele se distribuiau la trupă ; și-n bivuacul repede ridicat pe-o coastă ori într-o vale, sub protecția avanposturilor, se aprindeau focurile. Pînă ce carnea se fierbea în minunatele bucătării de campanie, alți flăcăi soseau cu carăle încărcate cu pîni calde. Focurile ardeau și noaptea, și-n cazane se pregătea și se-nchidea mîncarea ce ținea caldă pînă a doua zi. Pînă ce mîncau oamenii, pînă ce-și căpătușeau corturile cu paie aduse de multe ori de la mari depărtări, pînă ce se linișteau deplin, se făcea tîrziu. Și pînă ce adormeau, mai trecea un timp cu sfaturile și poveștile la foc. De altminteri, tabăra nu se liniștea decît după miezul nopții, căci feluritele corvezi și feluri-

tele însărcinări purtau neconținut pe oameni. Dacă-ți închipui că după un marș trdnic, o dată ajunși, cădeam la hodină și la somn, te înșeli. Viața unui regiment în marș e așa de complicată, mîncarea celor 3.600 de oameni e un lucru așa de însemnat, încît și starea pe loc e o neconținută frămîntare. Timpul de odihnă e destul de scurt. E adevărat însă că puținele ceasuri le dormeam adînc și fericit.

Iarși să nu-ți închipui, prietino, că ceasurile acestea fericite oamenii noștri le dormeau regulat. Comandantul regimentului nostru era un om cumpănit și sigur de sine, care în nevoile prin care treceam știuse să îndrepte lucrurile, dar ceasurile plecării nu le știa nici el, și organizarea gospodăriei noastre suferea izbiri de furtună. Fulgerul care vestea o grabnică plecare producea tulburări și frămîntare. Mîncarea trebuia pregătită în puterea nopții, pînea distribuită oamenilor la focurile bivacuului, ceaiurile fierse, înainte de a se face ziuă și așa mai departe. O încolonare trebuie făcută la minut și la secundă, căci altfel tot marșul trupelor ar fi un haos. Deci la ora și minuta hotărîtă corturile se desfac, ranițele se încătărămează, ofițerii își rînduiesc oamenii și coloana se formează în grabă, pe drumul hotărît, la punctul știut. Trăsurile trebuie să fie gata, proviziile la locul lor, și abia porniți se ridică grija popasului viitor și hranei viitoare. Somnul deci de multe ori ne era puțin și odihna îmbucătătită. Calitatea somnului însă era superioară: căci numai în zilele acelea noțiunile de fericire și somn s-au amestecat. Să crezi și pe alți camarazi ai mei care îți vor vorbi de ceasurile de fericire din această expediție a noastră. Fericirea este condiționată de nenorocire și năcaz. Și numai în împrejurările prin care treceam noi, o mîncare mediocră și frugală putea să ne producă

o mulțămire deplină, și un pahar de apă rece o fericire fără pereche !

Pînă la Mahlîta, noi, ofițerii, ne bucurasem de o *popotă* în comun. Vorba vine că ne bucurasem, pentru că niciodată nu izbîndisem să ne adunăm la un loc, din pricina avangărzilor și avanposturilor care ne țineau neconținut împrăștiați la popasuri. În marșuri iarăși îți închipuiești că o popotă este ceva iluzoriu. De două ori mi se pare că am făcut cunoștință cu ceva rece și gras, despre care se spunea că ar fi ciorbă, și cu o friptură căreia un dentist i-ar fi putut da o bună întrebuințare, înlocuind cu ea cleștele de scos dinții și măselele. A trebuit să renunțăm la plăcerea de a ne chinui în tovărășie, și colonelul ne-a îndemnat să ne facem gospodăria cu ordonanțele noastre, pe batalioane și semibatalioane.

Deci îndată ce ajungeam la un popas, în apropierea unui sat, ordonanțele noastre porneau ca vrednice iscoade în căutarea lucrurilor de care aveam nevoie : apă bună, ouă și pui, brînză, unt și pîne proaspătă, ceapă și usturoi. La o bucătărioară mică, scurmată în pămînt, se aprindea focul și se așezau tigăile și tingirile. În același timp, la corturile tuturor flăcăilor se ațîtau indispensabilele focuri de bivuac, unde, dacă era mîncare puțină, în schimb era sfat mult și veselie, și, ca printr-un farmec, toate gardurile de vreascuri din vecinătate dispăreau. Fenomenul acesta, dispariția gardurilor pe o întindere de un kilometru, era într-adevăr un lucru vrednic de mirare, care, nu știu de ce, producea întotdeauna o zarvă și-o veselie nespusă. În cele cinci minute, cît se petrecea această ciudată întîmplare, domnul colonel privea cu luare-aminte spre dealurile și văile care se întindeau în cealaltă parte a bivuacului. Cînd întorcea capul zîmbind, împrejuririle bieților gospodari bulgari nu mai erau, și din locul unde fuseseră ele odată se ară-

tau păgubașii cu glasuri tînguitoare și cu mîinile întinse. Domnul colonel îi liniștea și-i despăgubea ușor, și, toată lumea fiind împăcată, focurile vioaie prindeau a luci vesel în toate părțile, și-n fața tingirilor și oalelor noastre se așeza, cu mînicile suflecate, sublocotenentul M., care vădise o deosebită pricepere în arta culinară.

După ce mîncam tologiți pe pămînt o ciorbă, un scrob, o friptură ș-un număr respectabil de căței de usturoi, cu *bleab* copt în cuptoarele bulgarcelor, închinam în cinstea majestății sale regelui Carol cîteva pahare de apă limpede, și ordonanțele noastre plecau în altă expediție după saltelele de noapte — adică după paie de grâu, de care erau pline toate cîmpurile de curînd secerate.

În nouri înflăcărați de la apus, deasupra munților, se cufunda soarele și se întindea în juru-ne un amurg lung de vară ș-o răcoare dulce. La focuri, între corturile bivacuului, sfătuiam flăcăii, povesteau și cîntau ; iar la gospodăria noastră de cîteva ceasuri căpitanul V., care, după fiecare masă, mărturisea că-n viața lui n-a mîncat mai împărătește decît atunci, începea să cînte un cîntec lung și trăgănat, pe care nu-l putea isprăvi niciodată... La al o sutălea vers, protestam cu toții, căci eram amenințați să mormăim pînă la ziuă refrenul, și ne tîram ca niște crocodili sub corturi, pe culcușurile moi de paie. Adormeam îndată adînc, sub stele, învăliți în mantăli, în murmurile soldaților, care țineau încă cislă la focuri, și zorii dimineței îndată se arătau. Ordonanțele, așezate la vatra din ajun, fierbeau ceaiul ori cafeaua ; ne stropeam ochii cu apă de izvor, după ce ne strîngeam în centuri și ne pregăteam de marș, pe cînd căpitanul B., vechi elev al școalei de marină și cu cunoștinți de italie-nește, ne saluta vesel cu cîteva versuri în armonioasa limbă a lui Dante :

„Rondinella pellegrina,
Che ti posi sul verone,
Ricantand'ogni mattina
Quelle flebile canzone...
Che voi dir'mi in tua favella,
Pellegrina rondinella ?“

Soldații își pregăteau ranțele și-și îndreptau privirile spre neguroșii Balcani, spre care din zi în zi tot mai tare ne apropiam. Repede ne opăream gîtul cu ceai, înghițeam o felie de brînză, ne parfumam cu eternul usturoi, intram între flăcăi și-i porneam înainte, tot înainte !

PURCELUL LUI LEUȘTEAN

Cătră Lucoviț și Blesnicevo, dădurăm de Balcanii cei mici și intrarăm într-un ținut pietros și sărac. Nu mai aveam înaintea ochilor noștri cîmpiile mănoase din valea Dunării. Aici creștea un grâu rar și sărac, în schimb ovezele erau frumoase și iarba puternică. Pe coastele munților pitici se înmulțeau turmele.

Înfățișarea satelor era alta. În regiunea Dunării văzusem case mari, acoperite cu olane roșii ; aici erau căsuțe mărunte, acoperite cu lespezi mari de piatră vînată, așezate în chip de solzi. Pietrele acestea greoaie și neregulate, zidurile scunde și leproase, ferestrele prăfuite, cu geamuri sparte, parcă se armonizau cu înfățișarea mai posomorîtă a oamenilor. Și femeile, uscate și mărunte, cu obrazul în unghiuri mai ascuțite, cu frunțile înguste, purtau o haină mohorîtă, un fel de laibăr de șiac roșcat, care le ascundea sîinii și șoldurile, dîndu-le o ciudată înfățișare de ființi fără sex.

Drumurile erau un fel de poteci, croite mai mult la voia întîmplării. Trenurile noastre înaintau anevoie pe dealuri oable, prin hîrtoape și văgăuni. Cu toate acestea, pe ploi, înaintările nu erau așa de grele cum ne închipuiam dintru început. Terenul pietros și nășipos sor-

bea și alunga repede apele, și după un ceas de soare poțecile erau iarăși uscate și tari.

Pe marginea acestor poțeci, în preajma satelor, începură a se arăta pîlcuri de pomi roditori, un soi de pruni, plini ciucure c-un fel de curcudușe mărunte, galbene ori negre. Nicăieri mere, pere, vișine ori cireșe, ci numai curcudușele mărunte. Soldații noștri rîdeau de asemenea poame sărace și fără gust ; cu toate acestea, le mînceau fără măsură, și rodul acesta păcătos al munților a înlesnit mai tîrziu întinderea cumplită holere.

Prin gospodării și prin imășuri vedeam vite albe, oi și capre. Cai aș putea zice că nu erau nicăieri. Bulgarul își face muncile cu boii și cu bivolii : cu ei poartă un car uriaș nelegat în fier și cu roțile fără șine, ori un plug fără roțile, cu brăzdarul de lemn, unelte simple din vremurile cele străvechi. O notă deosebită, și pentru soldații noștri comică, o dădeau măgărușii, în spatele cărora bulgarii clădeau mormane de vreascuri și încălecau și ei deasupra. Așa veneau de la pădure, și ghionteau pe bietul animal c-un băț ascuțit. La vederea acestei priveliști — un om mare călare pe un urechiat mărunț — flăcăii noștri nu mai conteneau cu hohotele, cu chiotele și cu glumele. De multe ori se părea că bulgarul duce între picioare pe măgar, ca-n povestea lui Dănilă Prepelcac.

La Blesnicevo ne întîlnirăm cu cei dintăi prizonieri turci, liberați de armatele noastre la Orhanie mi se pare. Treceau convoiuri după convoiuri de sute de prinși nenorociți, flămînzi, slabi și în zdrențe.

Erau turci de toate vîrstele, de la flăcăiandri a căror mustață abia înfiera, pînă la bătrîni cărunți. Erau și oameni mari și negri din Asia. „Aistia-s *harapi* cu buzele mari“... ziceau soldații noștri arătîndu-i cu degetul.

Ei treceau slăbiți, cu capetele aplecate ca subt o grea povară. Mulți erau desculți, cei încălțați nu înțelegeam

de ce mai poartă în picioare bucățile acelea informe de piele ruptă și zdrențuită. Hainele curgeau în petice de pe ei. Toți aceștia luaseră parte la cruntele și nefericitele lupte din Tracia. Nedisciplinați, fără muniții și flămânzi, comandați de ofițeri incapabili, fuseseră zdrobiți de avântatele puhoai ale bulgarilor și căzuseră prinși în masă. În țara străină înduraseră o aspră captivitate, chinuiți de aceeași foame, în zdrențe în puterea iernii, umiliți de biruitori, ticăloșiți de boli ; și după luni de zile iată că soarta armelor se întoarce împotriva bulgarilor, și altă oaste-i liberează și-i îndrumază spre Dunăre, Marea Neagră și țara lor.

Ce simțeau oamenii aceștia despărțiți de un an de căminuri, morți pentru ai lor, ce simțeau ei când se vedeau în sfârșit liberi și puteau privi o oaste de invazie în țara celor care-i zdrobiseră ! Cu toată suferința care strălucia în ochii lor, cu toată truda mădularelor lor, când dădeau cu ochii de noi cercau să zîmbească cu însuflețire, salutau, ridicau cușmele în aer și strigau în limba lor : „Trăiască România ! trăiască armata românească !“ Am avut un simțămînt de stranie durere când am auzit pe un prizonier de aceștia zdrențeros trimețîndu-ne în franțuzește salutul acesta. Era un ofițer și era un om de neam ales, căci trăsăturile feții lui îi erau fine ; dar era desculț, murdar, ticălos și trist ca toți ceilalți.

Convoiurile acestea, care curgeau spre Dunăre pe valea Ischerului, erau escortate de călărași dobrogeni, turci de neam, cu uniformă românească, însă cu fes în cap. Și asta era o ciudățenie a soartei. Și ce deosebire între călărașii aceștia *ai noștri* voinici, pe cai frumoși, și între ceilalți oșteni prăpădiți, umiliți și stînși ! Călărașii noștri încă parcă priveau c-un fel de dispreț la prizonierii lor.

Astfel se duceau prin căldura zilei și prin pulberea fierbinte a drumului, și flăcăii noștri îi priveau tăcuți și miloși. Soldatul Ion Cosmuță lămurea celor din jurul lui că „robii“ aceștia au stat închiși zece luni...

— Și bulgarii, măi băieți, îi scoteau cu harapnicele la muncă... Și-i purtau încolo și înapoi, și-i munceau ziua toată, și sara iar îi aduceau la închisoare ; și mîncare le zvîrleau acolo cîte o bucată de carne crudă, ca la cîni...

— Da' de ce-i chinuiau așa, măi Cosmuță ? întrebă cineva.

— Apoi dacă-s robi... Așa făceau și turcii cînd prindeau pe creștini, în vremea veche...

— Aș ! întîmpină cu dispreț cornistul Leuștean. Asta nu se poate. Dacă ar fi așa, apoi și turcii ar chinui pe *prezonerii* luați de la bulgari. Măi Cosmuță, tu nu ești purtat prin lume și nu știi multe...

— Ba știi, Leuștene, răspunse rîzînd soldatul. Iaca, trec pe lîngă noi : întrebă-i și te încredințează...

Camarazii începură a rîde în umbra de nuc sub care stăteau. Prizonierii care treceau pe drum luară asta drept un semn de prietinie și prinseră și ei a rîde. Unii ridicau brațele și strigau ceva, și rosteau c-un fel de bunătate o vorbă : „Rumun, rumun !“

— Nu-i așa cum spun eu ? îi întrebă Cosmuță făcîndu-le semn cu mîna.

— *Vive Roumanie !* îi strigă un turc tinerel, ridicînd în aer o cușmă desfîndată.

— Iaca așa-i ! grăi Cosmuță, întorcîndu-se liniștit spre Leuștean. Ai auzit ?

— Într-adevăr, întări și Leuștean, am auzit ; dar eu știi turcește, ș-am înțeles c-a spus altceva.

— Ce-a spus ?

— A spus așa că bulgarul de peste drum are un purcel balan pe care trebuie să-l frigem noi desară !

Sfatul acesta la umbra nucului stârni în toată compania un râs grozav, care se întinse îndată și la călărașii dobrogeni, și la nefericiții prizonieri ai sultanului...

După convoiurile de prizonieri porniră a trece convoiuri încărcate cu armele și munițiile de la Ferdinando. Și prin căldura care creștea întruna, la marginea satului, la rezerva avanposturilor, dădui peste ofițeri care stăteau de vorbă cu oșteni bulgari eliberați de divizia de cavalerie Bogdan.

Dintre ei se alesese și intrase în sfat un subofițer de artilerie, de loc din Rusciuc, care știa foarte bine românește. Luase parte, după cât spunea, la toate luptele mari din Tracia, fusese și la Ceatalgea și se luptase acum și-mpotriva sîrbilor.

— Cum v-ați luptat cu turcii ? îl întrebă un ofițer.

— Bine, zise el zîmbind. Ei nu știau instrucție ; infanteriștii nu puteau mînuî înălțătorul armei și tunarii nu știau ce să facă cu tunul... *Pihota* noastră înainta la atac și la baionetă pe sub traiectoria gloanțelor lor... Împotriva turcilor am luat toate bătăliile cu baioneta...

— Dar cu sîrbii cum a fost ?

— A, cu sîrbii a fost altfel. Ei au artilerie bună, și infanteria lor trăgea bine și nu fugea de baioneta noastră...

Cineva îl întrebă despre luptele de la Ceatalgea.

— La Ceatalgea a fost cumplit, răspunse el. Acolo ne-au prăpădit tunurile cele mari și mitralierele... Au murit mii și zeci de mii de-ai noștri și n-am putut trece...

Omul, scund și bine legat, răspundea cu vioiciune și cu hotărîre. După părerea lui, scurt exprimată, pe bulgari, în noul război, nu i-au bătut grecii, nu i-au bătut

nici sîrbii : peirea ș-a unora ș-a altora era sigură, dacă nu s-ar fi amestecat românii...

— Dacă nu veneați voi... ne zise el zîmbind. Acuma nu se mai poate. Ni-i lehamite de-atîta război, și ne-am săturat ! Mai bine c-ați venit, ca să ne ducem la casele noastre...

Omul făcuse zece luni de campanie, luase parte la ne-numărate atacuri, răbdase gerurile iernii, umezeala ploilor, ucisese, siluise, trăise ca o fiară, și acuma zîmbea înaintea noastră și se bucura că se întoarce la căminul lui... Fără îndoială că tot omul este cea mai ciudată viețuitoare a pămîntului.

Mă întorsei pe gînduri spre grădina unde ridicase corturi plutonul meu. Căutai un colț de umbră, și mă întinsei cu fața în sus. Un vîntișor slab purta frunzarul ș-un fir de lumină îmi mîngîia neconținut fața. Urmă-rindu-i cu ochii jocurile și florile pe care le alcătuia sus, cînd bolta se mișca la o creștere a suflării vîntului, adormii brusc.

Cînd mă trezii, era întuneric și ardea un foc mare în preajma mea. Cel dintăi lucru care-mi izbi privirea fu cornistul Leuștean, care-n rumeneala flacărilor, c-o religioasă luare-aminte, făcea toaleta purcelului de peste drum. Era așa de cufundat în operația lui, încît parcă acesta îi era unicul scop al vieții. Iar Ion Cosmuță și cu alți camarazi îi urmăreau mișcările c-o admirație nemărginită. Era tăcere, și focul puternic lumina scena aceasta mută. Mă sculai ca o fantomă, din umbra mea. Și n-o să uit niciodată clipa în care tovarășii de la purcel, simțindu-mă, au întors ochii holbați și gurile căscate spre mine ș-au rămas așa nemișcați : e un tablou de nespusă frumuseță, care din nefericire nu-i zugrăvit decît în amintirea celui ce scrie aceste rînduri.

SPRE INAMIC

De la Blesnicevo, brigada de avangardă, după o așteptare înfrigurată și după felurite zvonuri, porni ca după obicei, tot în puterea căldurii, spre Miscova : inamicul fusese semnalat ; patrulele de cavalerie luaseră chiar contact cu el.

Pînă în ziua aceasta marșurile noastre obositoare și lungi, în necunoscut, fără scop lămurit, aduseseră un fel de oboseală sufletească și o discordare în ofițeri și trupă. Acum, deodată, toată lumea privi cu luare-aminte spre colonel, care trecu în galop spre capul coloanei : părea îngrijorat și atîțat. Ofițerii, adunați o clipă înainte de a purcede înainte, vorbeau cu însuflețire : în sfîrșit, părea că se apropie cel dintăi ceas interesant al campaniei noastre. Soldații, înainte de a le spune noi ceva, aflaseră cu toții că bulgarii sînt aproape și că vom da piept cu ei. Cine le spusese ? Vestea fusese ca o lumină de fulger care orbise toți ochii.

Pornirea în această zi mi s-a părut foarte deosebită. Armele începură a sticli la soare, mecanismele de încărcare sunau ; toți oamenii își inspectau țevicele și cartușierele. Marșul a fost viu și dîrz dintru început ; ofițerii vorbeau cu trupa foarte de aproape ; luarea-aminte

a tuturor era neconținut înainte : de-acolo se aștepta un semnal, o lovitură de pușcă, ori mugetul adânc al tunului. Grija trenarilor n-am mai avut-o în ziua aceea : o forță nouă sporise rezistența tuturor. Mulți, și dintre ofițeri și din trupă, erau vorbăreți și mișcați ; alții erau gânditori și tăcuți ; în mulți din jurul meu observam o nepăsare și-o fudulie, pe care cu umilință mărturisesc c-o aveam și eu. Capela puțin pe-o sprinceană, o privire în jur și-un zîmbet grozav : privind la sergentul Gheorghieș, la Leuștean, la Țăpuc și la alții zîmbeam în sine-mi și-i recunoșteam în mine ; eram rude bune de la ma'ul Moldovei, cu puțină deșărtăciune și trufie, cu fatalismul neamului și cu disprețul morții.

— Măi băieți, acu-i acu ; astăzi avem să dăm piept cu inamicul...

— Domnule locotenent, răspuse Gheorghieș ; mai întâi și mai întâi, am ajuns să nu mai cred în una ca asta. Nu vezi ? De cînd umblăm degeaba !

— Adevărat.

— Ei, asta nu-i bine. Eu, cînd mă duc la vînat, dacă nu-mi iese dihania, drept să-ți spun n-am nici un *coraj*...

Țăpuc, caporalul, începu a rîde, c-o voce răgușită și oarecum întăritată.

— De ce rîzi, Țăpuc ?

— Rîd, domnule locotenent, de vorba lui dom' sergent Gheorghieș : ne-a spus și nouă istoria asta asară !

— Care istorie ?

— Ei, le-am spus și eu o istorie, domnule locotenent, grăi sergentul. Le-am spus eu cum acum doi ani, pe-o iarnă tare, cu omăt greu, am umblat după urma cerbului din zori și pînă cătră asfințit, de-mi ieșise limba de-un cot... Mă tîrîiam acu spre casă și gîndeam eu în gîndul meu : Doamne, acuma văd de ce-a făcut omul

pat moale și sobă caldă !... Și pe cînd umblam greu și vîram în troian un picior și scoteam altul, iaca dă dracul și văd caprele în poiana lui Ichim, sub Runc... Apoi eu nu-nțeleg ce putere mi-a venit de-am tulit-o cu cînele într-acolo, și le-am luat pe urme, și le-am căutat pînă ce m-a apucat noaptea în codru... Mi-a pierit și silă, și trudă, și tot, ș-am uitat patul moale și soba caldă... Acu eu am spus povestea asta, unde am văzut cît năcaz este între noi, și căldură, și greutăți, și unii rămîn în urmă și ne dau de sminteală ; dar acu, domnule locotenent, mi se pare că-i ca atunci cînd am zărit eu caprele : s-au îndîrjit cu toții ș-ai să vezi dumneata că Țăpuc are să s-apuce să cînte de-a lui...

— Și de ce să nu cînt ? răspunse Țăpuc scurt și repede.

— Adevărat, de ce să nu cînti ?...

Caporalul Țăpuc avea un repertoriu grozav de bogat și, cu vocea-i răgușită, neconținut își îndemna camarazii să înalțe spre cer cele mai ciudate cîntece militare ; el era totdeauna conducătorul lor foarte însuflețit, ș-avea și vocea cea mai falșă ; așa încît nici un cîntec nu se putea isprăvi cu bine. Deci ș-acum, deși cu toată dragostea începută, strofa lui Țăpuc se înecă într-un concert înfiorător. Vocea lui, foarte puternică și foarte falșă, porni cu avînt :

„Hai să tragem hora mare
Mai pe ici și mai colea,
Mai aproape de hotare,
Ca să trecem Dunărea“...

Dar soarta tuturor cîntecelor o avu și acesta, și Țăpuc, năcăjit și roș la obraz, începu să-și certe camarazii su-părat :

— Măi, de ce sînteți voi ticăloși și cîntați falș ! de ce nu vă luați după mine ?

Gheorghieș zîmbi cătră mine și oftă cătră Țăpuc :

— Ei, ce să-i faci, măi Țăpuc, dacă n-au *talant* ca tine !

Țăpuc își mută capela de pe sprînceană dreaptă pe sprînceană stîngă și luă înfățișarea unui om nemîngîiat :

— Domnule locotenent, dacă n-am cu cine cînta cum știu eu !...

Merserăm o vreme în tăcere prin căldura nemiloasă. Gîndindu-mă la istoria lui, îi zisei într-un timp lui Gheorghieș :

— Ș-așa cu caprele tale, Gheorghieș...

— Așa, domnule locotenent... Acu eu am auzit pe cineva că striga și se tînguia că sîntem moi și că nu mergem... Da' să nu-ți fie cu supărare, domnule locotenent, cel mare își are grijile lui și nu se gîndește că mergem treizeci de kilometri, și patruzeci, și mai mult... Cald, — ranița, — sete... mai cad, mai rămîn în urmă... Da' acumă, cînd a pocni întăia pușcă, ai să vezi dumneata cum se ușurează ranița și cum se scurtează dealul !...

Din toată atitudinea soldaților din jurul meu, vedeam cît e de profundă și adevărată observația camaradului meu Gheorghieș.

În ziua aceea am mers mult, încordați și așteptînd. Dar inamicul — o jumătate de batalion numai, după cît am aflat mai în urmă — se predase cavaleriei. După un marș lung și trudnic, am ajuns în regiunea de la Miscova, pe care trebuia să punem stăpînire, ș-am bivuat la malul Ischerului, într-un întuneric orb. Avangposturile au trecut înainte. Ne-am culcat pe pămîntul rece, fără focuri de popas de data aceasta, ș-am dormit

îmbrăcați, așteptînd toată noaptea semnalul cel cumplit : sufletul parcă era un arc încordat, care din clipă în clipă aștepta să zbirnîie și să dea drumul săgeții ascuțite. Somnul mi-a fost și mie, ca multora, tulburat și întrerupt și, sub stele, cu urechea ațintită, ascultam freamătul valurilor rîului, care se zbăteau între stîncile de granit.

A doua zi, în dimineața cețoasă, am aflat că *primejdia* trecuse. Soldații primiră vestea tăcînd : încordarea scăzuse ; marșul începu iar ca și-n trecutele zile de trudă, și Țăpuc nu mai avu curajul să încerce cumplitetele lui cîntece. Deocamdată, cu vocea lui răgușită și aspră, găsi de cuviință să adreseze inamicilor noștri cîteva invective în care erau amestecați deosebiți dumnezei și sfinți din calendarul ortodox.

În dimineața aceea, pornind de la sălbaticul mal al Ischerului, ne-am întîlnit c-o tabără de cară încărcate cu pîni din țară. Căraușii, oameni luați cu nepusă masă, cu boii lor, de la munca cîmpului, intraseră în Bulgaria, și, din etapă în etapă purtați, ajunseseră pînă aici, pe vînturi și ploi, numai cu căciulile și opincile, fără sumane, fără corturi, fără țintă hotărîtă. Ne întrebau cînd au să fie sloboziți, se tînguiau de năcazul în care au intrat, cereau să dea cuiva pe samă poverile lor de pîne și blăstămau pe bulgari...

— Numai bulgarii sînt de vină, domnule locotenent ; din pricina lor am ajuns noi pe-aici... Am plecat pe-o zi, ș-acuma au trecut zece, și ne pare că avem să trecem și munții pînă-n țara turcilor...

Amăriți și oțăriți, umblau cu cușmele în mîină de la maior la maior și de la colonel la colonel ; și după ce dobîndiră pușină nădejde, după ce-și vărsară din plin focul asupra supușilor țarului Ferdinand, se adunară iar la carăle lor, mai împăcați. Înainte de plecare, soldații

noștri intrară în vorbă cu ei, ș-un sătean, între altele, spuse o istorie simplă, pe care eu o ascultai mai de la o parte, dindărătul unui cheson, fără să fiu observat...

Întîmplarea se petrecuse cu trei zile în urmă. Tabăra de cară făcuse popas la marginea unui crîng, cu escorta ei de puști.

Pe ogoare, bulgari rămași la căminuri secerau grîu. La marginea crîngului, aproape de oamenii noștri, se năcăjea o bătrînă slabă și corogită, cu secerea, făcînd foarte puțin spor.

— S-o fi văzut, mă vere, zicea povestitorul, cît era de ticăloasă... Mă mir că mai putea ține secerea... Și cînd se îndrepta din șale gema și spunea ceva în limba ei... Zic eu : își chiamă feciorii, ori îi jelește, că pier în bătălie... Acu, vorbind noi și uitîndu-ne la ea, ce ne vine ? Zicem : hai să secerăm babei grîul !... Ne sculăm, ne ducem pe ogoare la alți bulgari, luăm seceri, și venim la babă... Ce ? noi eram o mulțime de oameni. Cît ai fuma o lulea, i-am dat grîul jos și i l-am legat snopi... Ea nu-nțelegea ; plîngea : socotea că-i furăm averea ca să ne hrănim boii... Dar pe urmă, cînd a văzut că nu-i așa, a început a rîde și se tot învîrtea în jurul nostru... Dar ea știe ce spunea ! Și pe urmă noi ne-am înjugat boii și am pornit înainte cu poverile... Era bătrînă și neputincioasă : las' să fie de pomană pentru morții noștri...

Amărîți, goi și arși de soare, oamenii stăteau lîngă carele lor, lîngă boii trudiți cu boturile umede lăsate spre pămînt : soldații noștri împovărați de ranițe, cu buzele arse, îi ascultau cu luare-aminte. Sfatul nevoilor lor avea ceva blînd și tainic, acolo, în țară străină, lîngă zgomotosul Ischer, c-o clipă înainte de a porni iarăși mai departe pe drumul morții.

ETROPOL

De la Miscova trecem înainte la Etropol, într-o în-cîntătoare regiune a Balcanilor. După trudnice zile de marșuri lungi, ajungem în sfîrșit în inima Bulgariei, în cheile munților, în defileuri inexpugnabile. Dacă punem stăpînire pe trecătoarea Zlatiței, după ce armata de vest a ocupat Orhania cu celelalte pasuri ale munților, o jumătate din țara inamicului și Sofia sînt în deplina noastră stăpînire. Bandele de comitagii semnalate de cavalerie s-au tras pe înălțimi. Prizonieri liberați trec la veste. Toți spun un singur lucru : armata Bulgariei, obosită și sleită, nu mai poate lupta. Sîrbii, încurajați de acțiunea noastră, îi răzlesc și-i bat pretutindeni. Triști, zdrențuiți, privesc armata străină în țara lor și par a nu avea altă dorință decît să ajungă odată la cămin și la odihnă. Se duc prin pulberea fierbinte, printre căsuțele tăcute acoperite cu olane : aproape la fiecare poartă flutură o pînză cernită, și-o femeie plînge în umbra zidului un mort iubit... Cei mai mulți vorbesc cu ură de Danev și de rege și ne încredințază că o revoluție mare va sîngera din nou Bulgaria, după retragerea oștirilor noastre.

În partea aceasta a țării nu mai suferim de sete. Ape sticlesc la tot pasul ; șuvoaie poartă mori la cotiturile

drumurilor. Munții cei mari ai bătrînilor Balcani se ridică în cer, aproape ; dar pînă a ajunge la ei trecem prin pasuri înguste și pe sub clinuri mărunte, ce par mai mult niște pui de munți, printre care pasc turme de oi și capre și sună poetic tălăngi.

Ajunsă la Etropol, divizia întregă poposește într-o poiană largă, și avanposturile urcă înainte, pe înălțimi. Focurile de bivuac se aprind ca de obicei, și, cînd vine sara, tabăra are o înfățișare fantastică, cu miile de flăcări, cu furnicarea oștenilor, cu fumurile luminoase. Un murmur greu sună în tot cuprinsul ș-o viață nouă și aprigă se frămîntă în singuraticele locuri unde altădată, cu zeci de ani înainte, au mai sunat chemări de război și-au pierit luptîndu-se oameni. Privit din munte, de la solitara mănăstire a Troiței, bivuacul pare noaptea un vis ciudat, cu fantomele trecutului ș-ale morții deodată deșteptate. Tîrziu se alină zvonul, flăcării trudiți adorm pe pajiștea pietroasă, ș-o adiere vine din văgăunile munților cu zvonul nedeslușit a apelor care cad, murmură și se frămîntă din veșnicul trecut.

Tîrziu, noaptea, stam încă treaz, pe cînd tabăra dormea, și mă gîndeam la țara așa de depărtată, la ai mei, apoi la drumul străbătut într-un marș viforos și la camarazii mei, care în sfîrșit erau aproape de împlinirea datoriei. Dormeau toți în juru-mi, zdrobiți de trudă, și visau toți căminurile părăsite, ogoarele nesecerate, nevoile neîmpăcate... Toți pînă în această clipă, ca și mine, poate nu cugetaseră la cele lăsate ; nimeni nu privise în urmă, căci puterea întregă a ființii noastre ne purtase înainte, numai înainte. Dar acum, din zvonurile sosite, se părea că campania se apropie de sfîrșit, și Bulgaria, biruită, își pleacă fruntea cu tristeță și cu resemnare. Într-un cort, în apropiere, auzeam șoapte. Mă ridicai,

mă apropiiai ascultînd. Negreșit despre aceasta vorbeau doi care nu aveau somn.

— Oare avem să mai stăm mult ? ce zici tu, Dumitrașcule ?

— Apoi se vede că tot mai avem a sta, răspundea o voce moale. Pînă ce nu s-or potoli toți și nu s-a iscăli pacea, nu vedem noi casele noastre... Pe urmă, se poate ca la urma urmei să se burzuluiască bulgarii și s-avem de furcă cu dînșii...

— Ascultă, Dumitrașcule, răspunse hotărît cel întăi, și eu cred că fără asta nu se poate. Războiu-i război și trebuie să curgă sînge... Dar nu știu de ce mi-a venit așa azi un dor de acasă...

Cei doi necunoscuți vorbitori tăcură deodată : ca și cum amîndoi căzuseră într-o prăpastie a gîndurilor. Stă-tui mult lîngă cort, în tăcere, și simțeam cum mi se strînge în piept inima. Parcă-i vedeam : nu dormeau ; stăteau cu ochii deschiși ; și parcă de pretutendeni din liniștea din juru-mi mă împresura o simțire de suferință nelămurită. Focurile de găteje mureau printre corturi ; un susur de apă venea de departe ; pe urmă mi se păru că acest zvon slab contenește, și porni undeva, în umbră, o melodie dulce și înceată de trișcă... Suna ca la noi, în Munții Neamțului ș-ai Sucevii, dar era așa de stranie, așa de tristă, — părea o amintire din vremuri vechi și bune...

Surul oraș turcesc, cu luminile stînse, se ridica aproape. Era mut și funebru ; părea un țintirim... Îl văzusem la lumina zilei, cu ulițele lui înguste, întortochiate și murdare, cu prăvălioarele sărăcăcioase, cu negustorii tăcuți și întunecoși privindu-ne din praguri. Ferestre cu zăbrele, cerdacuri la rîndul al doilea, ieșite deasupra uliței, cișmele de piatră ridicate de vechii stăpîni,

— toate aminteau trecutul și gloria sultanilor de odinioară. Cetățeni voinici, scunzi și păroși beau, c-o prefăcută nepăsare poate, cafele în filigene fără toartă, stînd pe scăunașe înaintea cafenelelor joase. Unii priveau la noi c-un fel de mînie și îndîrjire ; alții se făceau că nu ne bagă în samă și-și urmau sfatul tainic și politicele încurcate. Femei, pășind prin mîzgă cu tălpi de lemn în picioare, aduceau la pităria publică pînile crude, înșirate pe scîndurele și acoperite cu peșchiruri. Își așteptau tăcute rîndul, în straiile lor mohorîte, ne priveau triste, cu ochii lor negri, melancolice și dizgrațioase. Cîte un rănit, întors din vîltoarea războiului, trecea printr-o dîră de lumină în uniformă roșcată și zdrențuită. Îi adresa cîteva cuvinte în limba lui un ofițer de-al nostru ; el răspundea încet, fără să salute, și rămînea locului, mohorit ca și vechiul și tristul orașel...

În tîrgul de sus am văzut gospodării închise cu ziduri, ca niște cetățui. Un pîrau iute și limpede de munte trece pe marginea străzii, scaldă temeliiile de granit, intră pe sub bolți în ogrăzi, iese și aleargă la vale... Ferestre prăfuite, porți înalte, vinete, — singurătate. În fața dușmanului tîrgoveții au tras zăvoarele grele, ș-un cărturar al mahalalei a compus pentru împrejurare placarde îngrijit caligrafiate în franțuzește. Omul a împărțit fără îndoială cu mîndrie aceste foi menite să îndepărteze pe necivilizații năvălitori... *Entrez interdit !* a scris el mare, cu mai multe puncte de exclamație. Intrarea e oprită ! Și pe alocuri acest ciudat filolog a căutat, tot în limba lui Voltaire, să lămurească de ce intrarea e așa de oprită : *parsk nus avon donez pain et fromaj et ne avon rien...* Adînc încredințați de puterea acestor cuvinte, gospodării stăteau tupilați în cetățui, și pașii noștri sunau pe

caldarîm ca-n singurătăți... Numai pîrăul de munte su-sura pe lîngă noi și avea sclipiri vesele de rîs...

La mănăstirea Troiței, pe pisc, începu a fremăta încet toaca, cu ecouri care se înmlădiau dulce prin văi și văgăuni, în pacea nopții. Era tîrziu. Venea vînt rece din munte. Mă învălii strîns în pelerină și mă pregăteam să mă strecor în cort lîngă camaradul meu, sublocotenentul M., cînd deodată auzii dinspre tîrg larmă mare, chioțe și răcnete... Era o ceartă, o bătaie, — nu-mi puteam da bine sama. Un glas strident de femeie sfredelea întunericul nopții. Strigăte întăritate îi urmară. Se făcu un răstimp liniște, apoi un bocet sinistru sfîșie noaptea, un bocet disperat, ca la căpătăiul morților. Soldați cu somnul mai ușor se treziră și ieșiră de prin corturi. Curînd auzii și vocea maiorului nostru întrebînd ce s-a întîmplat. La marginea tîrgului bocetul nu mai contenea.

— S-o fi întîmplat vreo blăstămăție ! zise cu glas supărat comandantul nostru. Să se ducă un sergent să vadă ce este !

Larma creștea, voci se amestecau ; curînd veni și raportul asupra întîmplării. Au bătut sentinelele pe un bulgar la margine ; omul pare pe moarte și femeia urlă la căpătăiul lui ca o fiară înjunghiată.

— Încurcături și năcazuri ! strigă nemulțămît domnul maior cînd află că pricinașii fac parte chiar din batalionul nostru. Nu s-a putut să nu intrăm într-un chichion !

— Dar ce-a fost, frate ? Cum s-a întîmplat ? întrebau voci somnoroase de ofițeri în preajma mea.

Casa cu pricina nu era departe ; glasul disperat al femeii nenorocite mă călăuzea.

Cînd ajunsei acolo, un jandarm al pretorului și începu să facă cercetarea. Omul, bărbos și cu obrazul sîn-

gerat, sta lungit pe prispă ș-o femeie slabă, cu fața ascunsă în palme, scheuna înfiorător, aplecată asupra lui. Un sergent făcea întrebări. Gospodina își întrerupea țipetele și răspundea.

— Ce-a fost ? ce s-a întâmplat ?

— Ce să fie ? răspunse sergentul. Omul a voit să-și apere gardul de stricăciune... Băieții noștri au obiceiul să-și pregătească vreascurile pentru foc din gardurile gospodarilor... Bulgarul nu vrea să știe de bani și despăgubire. El a pus mâna pe un par și s-a așezat la pîndă de cum a înserat... A așteptat așa pînă după miezul nopții... A avut, cum se vede, răbdare grozavă. După miezul nopții, un soldat de-ai noștri, Zănoagă îl chiamă, a venit să cerceteze dacă au mai rămas vreascuri la marginea tîrgului. Gospodarul s-a ridicat în picioare, s-a opintit și l-a trăsnet cu lemnul în cap. Cînd a căzut, flăcăul a slobozit un strigăt de ajutor ș-au năvălit cele două sentimentele de la margine.

Muierea începu să țipe chinuit...

— Spune, grăi iar sergentul, că ea l-a sfătuit pe omul ei să nu stea cu parul... dar el n-a voit. Scrișnea și sta cu parul în dosul gardului, așteptînd...

Omul, bătut, nu-și pierduse cunoștința : îi vedeam ochiul negru și fioros ațintit asupra noastră. Alte gospodine de prin vecini năvăliră la fața locului și întăriră corul morților. Tîrziu de tot se făcu liniște, și bulgarul rămase la locul lui, cu privirea-i crîncenă, îndîrjită și sălbatică ațintită în sus și lucind straniu la lumina felinarelor.

Noaptea era spuzită de stele și tabăra dormea. Mă îndreptai pe gînduri spre cort. Vechiul tîrg, cu lumea lui tăcută și îndărătnică, mi se păruse că-l văzusem oglin-

dit deodată în privirea bulgarului culcat pe prispă. Și toată sălbătăcia, îndârjirea, mândria și zdrobirea țării pe care o călcam parcă mi se arătase în întunecosul gospodar de la Etropol. Aveam de-a face cu un popor primitiv și tare, cu sufletul împietrit ca munții lui, urînd ca un rob vechi și răzbunându-se cu sete. E trist ca vechiul târg turcesc și nefericit din pricina neșterselor umilinți ale trecutului...

TRECEREA BALCANILOR

La Etropol sosește vestea armistițiului : Bulgaria e într-o stare disperată și cere încetarea armelor în vederea păcii. Sîrbii și grecii înaintează, armatele noastre au ocupat pasurile Balcanilor, cavaleria independentă a generalului Mustață s-a apropiat de porțile Sofiei și detașamente de recunoaștere au coborît pînă la Tatar Bazargic, cătră Filipopol ; armata e dezorganizată, țara, în stăpînirea dușmanului. Renunțarea supremă și pacea sînt ultima soluție ! Stăm trei zile pe loc și auzim în acest răstimp despre pregătirile unei păci la București. Dar lucrurile nu par încă deplin lămurite. Al doilea război, între aliați, a pornit din pricina feloniei bulgare, și sîrbii și grecii nu mai cred se vede în cuvîntul vechilor lor tovarăși. Atunci (după cît auzim), ca o ultimă rușine, reprezentanții bulgari declară că sînt gata a primi în cîmpurile lor ofițeri români care să privegheze respectarea stipulațiilor. Asta, firește, nu se putea, ar fi fost umilitor din cale-afară. Dar cum bunăcredința bulgară era încă suspectă, se luură măsuri de precauțiune, și brigada noastră, a 13-a, primi ordin să treacă Balcanii și să ocupe regiunea Zlatiței și drumul Sofiei. Pregătindu-ne grabnic de plecare înainte, noi

ofițerii așa lămuream între noi lucrurile, și mai credeam în continuarea campaniei, după armistițiul de cinci zile. Condițiile de pace erau grele, și atunci, tratativele rupte, Sofia trebuia ocupată. Onoarea de a pune piciorul în capitala dușmanului am fi avut-o noi cei dintâi... Ca toate lucrurile dezbătute între ofițeri, și vestea aceasta pătrunse ca fulgerul între soldați. Încă ei erau mai încredințați decît noi că mergem la Sofia.

Leuștean al nostru avea un zîmbet poznaș cînd spunea c-un fel de taină :

„Măi băieți, mergem la Sofia. Ne așteaptă cu plăcinte calde și *tiutium*“...

Ordonanțele, mîna dreaptă a ofițerilor, grămădiră în gente bucățile de carne pîrpălite pe cărbuni de găteje ; de apă nu aveam nevoie ; și pornirăm „la deal“ în dimineața de 14 iulie.

Drumul înălțimilor era anevoios pînă în vîrfurile muntelui pentru trenurile regimentare și artilerie, de aceea înaintea noastră lucraseră detașamente de pioneri ca să fixeze marginile cătră prăpăstii, să astupe gropile, băltoagele și rătăcăniile. Un regiment întreg avu însărcinarea să poarte tunurile cu brațele pînă sus.

Pornirăm cu vioiciune, și trișca lui Săcară, camarad din a unsprezecea companie, începu să sune între munți în tempo de marș : „Pe o stîncă neagră într-un vechi castel“... Pădurea deasă de fag, carpăn și jugastru ne împresură cu răcoarea ei, și prăpăstii sălbatice, cu poteci de capre și bungeturi, prinseră a se arăta la fiecare cotitură.

„Pe-aici nu-i brad, ca la noi“, observă într-un timp Gheorghies, sergentul.

Într-adevăr, *Stara Planina* e lipsită de brazi cu desăvîrșire. Muntele e măreț și sălbatic ; piscuri, deasupra

noastră, se ridicau pînă la înălțimi mari de 1.700 de metri ; însă verdele sumbru al brădetului, cu tainicele și severele lui adîncuri, cu poezia lui veșnică, lipseau ; și mi se părea ciudat muntele cu codru verde-deschis, gol iarna, mai luminos vara ; mai vesel, însă mai scăzut și mai puțin *etern*.

Drumul trecea printre prăpăstii în fundul cărora urlau torente spumoase. La o cotitură, o cascadă își repezea apele în adîncuri și o rază pierdută de lumină fugea și tremura pe jerbiile de apă. Trecurăm pe lîngă ea, printr-un tunet înăbușit, și abia într-un tîrziu, urcînd pieptiș o colină, codrul rămase tăcut și freamătul apelor se stîNSE.

Treceam prin locuri singuratice și triste ; nu zăream zbor de pasere mărunță prin ramuri ; deasupra nu plutea nici un vultur ; glas în codru păreau a avea numai izvoarele, care, ici-colo, țîșneau din stînci și fugeau tremurînd la vale.

Camarazii, în sfîrșit, acumă puteau să se îndestuleze cu apă rece și să se răzbune de lungile și cumplitele zile de arșiță din urmă. La fiecare izvorăș își desprindeau bidonul de la șold, îl muiau în unda licăritoare și cercău gustul apei.

„E bună și asta“... zicea Leuștean cu mulțămire, plescăind din limbă.

Fluierul cînta neconținut *Pe o stîncă neagră* și noi urcam fără oprire. Drumul șerpua spre cer și părea fără sfîrșit ; dimineața era tot mai rece, și de la o vreme o ceață deasă și străbătătoare ne învăluia ca-ntr-o pînză de umezeală. Apoi cerul se arată iar albastru-curat și nourii prin care trecuserăm rămaseră dedesubtul nostru, ascunzînd adîncurile. Vîrful e aproape și

cotim cătră el. Aici facem popasul, lîngă o stîină primitivă, unde ciobanii încep pe dată a vinde cașcaval. Stîina aceasta e în apropierea locului unde o bandă de comitagii a primit cu focuri un detașament al caveriei noastre. Întăriturile de pămînt și nuiele au rămas părăsite, și ciobanii de la stîină, mai practici, caută să-și vîndă cît se poate mai scump fructul oilor și caprelor lor.

Pe vîrf, în popasul de o jumătate de ceas, după o gustare în grabă, stau privind depărtările. Aproape de mine, un izvoarăș minuscul șerpuieste spre valea cealaltă a munților, înspre Zlatița. Deodată mă simt mișcat și-mi dau sama că în ziua aceea, urcînd într-o întinsoare, am ajuns la înălțimi mari de 1.500 de metri, la clina care desparte bazinul Mării Negre de al Mării Egee. Izvoarele reci, torențele și cascadele fugeau spre Etropol și spre Dunăre. Izvoarășul neînsemnat de la picioarele mele pornește spre alte cîmpii, spre alte ținuturi mai calde, spre albastra Mediterană... Ridicîndu-mi de la el ochii spre sud, văzui strîmtorile munților lărgindu-se, un drum șerpuitor coborînd ca înspre niște porți de piatră, și, mai departe, cîmpii luminate de soare puternic. Acolo era *Zlatița*, cătră care înaintam noi. Acolo era drumul cel mare al Sofiei. Acolo mergeau muntenii noștri, acolo veneau tunurile pe care în urma noastră le purtau la deal, pe brațe, opintindu-se și gemînd, flăcării altui regiment... Alte cîmpii, alt soare parcă, altă țară... Observai deodată că-n juru-mi toată lumea privește aceleași depărtări și e mișcată ca și mine.

Ziua aceasta, după aceea a trecerii Dunării, mi s-a părut cea mai însuflețită. Soldații priveau cu ochii umezi zărilor și, cînd se dădu ordinul de pornire înainte, se lăsară la vale repede, cîntînd și chiuind. Acuma ne lumina soarele, drumul era curat și pietruit și flori luceau

pe costișe, în toate părțile. Albăstrele și toporași împodobiră capelele flăcăilor și capetele cailor; era o însuflețire ș-o veselie nespusă.

„Înainte, băieți, înainte!“ zicea sergentul Gheorghieș.

Și oamenii tăiau de-a dreptul costișele, scurtînd șerpuiturile drumului. Între ai lui, Leuștean spunea cu haz o altă istorioară din frămîntata lui viață, c-o *Sofiică*, care i-a făcut un bocluc, și camarazii rîdeau, căci cornistul îi încredința, pe cuvîntul lui, că acum are să dea iar ochii cu dînsa. Sprinteni, muntenii săreau pîraiele, copacii căzuți și mîncăturile de ape, și încă nu era amiaza sosită cînd regimentul poposi în vale, la gura defileului, aproape de Zlatița, după un marș de 28 de kilometri.

Camaradul meu, sublocotenentul M., era firește, ca noi toți, flămînd, după un drum așa de lung, „după o excursie în munți“, cum zicea el. Își strigă deci, tot ca după obicei, ordonanța. În geanta ordonanțelor e totdeauna scăparea în asemenea împrejurări.

— Humeucă! strigă el cu veselie de pe pajiștea din marginea drumului, unde se așezase.

— Humeucă! repetă un soldat de-aproape, dar ordonanța nu răspunse.

Domnul sublocotenent se îndreptă din șale și privi cu luare-aminte în juru-i.

— Unde să fie nenorocitul? întrebă el c-un accent de disperare.

— Humeucă! strigă atunci cu glas mare Gheorghieș, și adăogi îndată, către soldați: *Comunicați înainte, măi băieți!*

— Humeucă! Humeucă! începură atunci a urla camarazii de prin toate părțile. Humeucă! Humeucă!

Ordonanța însă dispăruse. Sublocotenentul M., așezat iar pe marginea șanțului, începu să reflecteze în sine la nenorocirile care se vor fi putut întâmpla servului său și mai ales mîncării din geantă.

— Uite așa mă năcăjesc eu cu dînsul... zise el dînd din cap ; n-am avut parte de un flăcău vrednic...

Humeucă într-adevăr era de pomină printre ordonanțe. Recrut la muzică, fără instrucția armei complete, fusese dat ca ordonanță, ca să fie și el folositor cu ceva și să lase în rînduri un pușcaș bun. O ordonanță se bucură de oarecare avantaje în ceea ce privește ranița și hrana, însă are datoria să fie harnic și iute, folositor și totdeauna la îndemînă. Humeucă însă înțelegea în felul lui aceste din urmă îndatoriri, și cum stăpînul lui, rezervist, era din fire om blajin și îngăduitor, el se dădea deseori odihnei prin desigurii și uita de setea și foamea camaradului său. Cînd se arăta, masiv și greoi, cu ochii mici și somnoroși pe fața umflată ca o lună plină, sublocotenentul M. îl întreba cu compătimire :

— Unde ai fost, măi Humeucă ? ce-ai făcut ? unde te-ai prăpădit ? Am crezut c-ai dezertat !

— Eah ! n-am dezertat, domnule sublo'nent ! răspundea alene Humeucă. Nu m-am putut ține de *companie* ; am rămas mai în urmă.

— De ce ai rămas mai în urmă, nefericitele ?

— Mă rod *bocîncii*...

— Așa ? Vino-ncoace, ființă păcătoasă, și dă geanta, că nu mai poți de foame. Ai căutat apă rece ?

— Am căutat, domnule sublo'nent, da' n-am găsit !...

Sublocotenentul M. întorcea o privire disperată spre noi.

— Da' de așternut pentru cort te-ai îngrijit ?

— N-am găsit paie... răspundea cu liniște Humeucă.

— Atuncea ce-i de făcut cu tine, măi băiete ?

— Știu eu, domnule sublo'nent ?...

Camaradul nostru ridica din umeri. Dar disperarea lui se potolea repede, căci celelalte ordonanțe ale noastre aveau apă rece, mîncare din bielșug și aduseseră snopi îndestulători pentru cort. Îndată se împăca, îi venea inima la loc — și după aceea privea cu milă spre Humeucă și ne declara că oricum „nenorocitul“ băiat e simpat, că cel puțin are inimă bună și nu minte.

Dar de data asta și gentele noastre erau sărăcăcioase, și ordonanțele plecaseră în expediție după *pili* și *iaitã* (pui și ouă), — așa încît camaradul nostru nu putu găsi o mîngîiere imediată. Mai strigă de cîteva ori cu disperare : „Humeucă !“ și soldații „comunicară“ gălăgioși în toate părțile. Văzînd că lucrurile merg rău, se sculă de la locul lui și porni să caute pe dezertor.

Peste soarele fierbinte soseau din cînd în cînd pîlcuri de nouri, și scuturături de ploaie cădeau din cer. Cînd se lumina, se vedea aproape Zlatița, cu sclipirile ei de acoperișuri. Popasul se prelungea ; flăcăii noștri dormitau la marginea șoselei, învăliți în foile de cort. Într-un tîrziu văzurăm că sosește camaradul nostru cu sprîncenele-i puternice încruntate, și după dînsul își tîrîia picioarele obosit Humeucă, mai umilit ca oricînd, dormind pe picioare, c-o grozavă nepăsare întipărită pe obrazu-i roșcovan și plin ca o lună întregă.

— Unde l-ai găsit ? îl întrebarăm noi veseli.

— L-am găsit dormind în niște tufe ! Strigă întunecos sublocotenentul M.

— Bună dimineața, Humeucă ! bună dimineața, Humeucă ! începură a rosti de primprejur soldații scoțînd capetele de sub foile de cort. Ordonanța părea că nici nu-i aude.

Camaradul nostru se întoarse spre flăcău și-l întrebă întăritat :

— Bine, măi băiete, așa îți faci tu datoria ? Mă ! tu trebuie să te ții ca umbra de mine !

— Da, domnule sublo'nent !

— Ce-ai făcut ? ai dormit !

— Cădeam de pe picioare, domnule sublo'nent ! nu mai puteam.

— Ș-ai mâncat curcudușe !

— Da, domnule sublo'nent ; m-am răcorit : îmi era sete. Și curcudușele țin și de saț...

— Of ! izbucni cătră noi camaradul nostru. Nu știu ce să fac cu el. Îmi vine să-l dau dracului ! E leneș, încît nu cred să se fi spălat de cînd a plecat de-acasă ; e somnoros și lacom ca un urs. Un lucru are, urmă el rîzînd mai împăcat, nu spune minciuni. El, săracu, spune drept. Măi Humeucă, așa-i c-ai dormit ?

— Da, domnule sublo'nent, răspunse Humeucă înveselit și el puțin.

— Ș-ai mâncat prune multe ?

— Multe, domnule sublo'nent !

Sub foile de cort, soldații rîdeau cu lacrimi în jurul nostru.

Dar chiar atunci trecea călare pe lîngă noi, venind cu ordine din Zlatița, aghiotantul regimentului.

— Ce veste ? ce veste ? întrebaram noi cu toții, întorcîndu-ne de la Humeucă.

— Veste rea, domnilor, zise în trecere ofițerul. În Zlatița e holeră. Au murit ieri doi soldați din cavalerie. Ordin să nu se atingă nimeni de curcudușe... Gastro-enterita și holera ne amenință !

— Ai auzit, măi Humeucă ? grăi Leuștean de lîngă mine ridicînd capul. Ai mâncat multe curcudușe. De-acu du-te și-ți cioplește crucea !...

Cu ochii dintr-odată lărgiți, ordonanța se așeză la marginea șanțului, înghiți de două ori în sec și privi cu disperare la sublocotenentul M.

— Măi Humeucă ! du-te și te culcă ; altfel e primejdie de moarte ! îi zise rîzînd cu bunătate camaradul nostru.

Fără nici un cuvînt, tulburat puțin din liniștea lui, flăcăul se ridică de jos și porni să-și caute un culcuș. Se uita la șanț, la tufe, șovăia și părea un urs care își caută bîrlogul.

Rîdeam cu toții și eram foarte veseli, cu toate acestea prunele sălbatice ale lui Humeucă au fost mai tîrziu pricina tuturor nenorocirilor noastre în cîmpiile cu soare de la Zlatița și-n alte părți...

ZLATIȚA

În aceeași zi de 14 iulie, cătră sară, străbatem Zlatița, orașel luminat de câteva clădiri moderne, și căutăm prin mlaștinile din preajmă un loc de bivuac. Găsim după multă trudă, în sfârșit, prin fumegarea amurgului și prin învăluiri de ploaie, pământ sănătos și sălcii ocrotitoare, și ne-ntindem, la lumina focurilor, căsuțele de pînză.

Pînă într-un târziu vorbim cu oarecare îngrijorare de vestea cea nouă : *holera*. Apa pe care-o aduc ordonanțele noastre începem a o privi lung și cu îndoială, ca și cum ar fi amestecată cu otravă. După cum se cuvenea, o fierbem bine, — apoi bem vin roș de la o crîsmă care într-un ceas și-a făcut faimă în tabără. S-au dat trușelor ordine severe : să nu bea apă decît de la anumite izvoare și să nu se atingă de curcudușe, de altminteri singurele fructe din partea locului... Oamenii, fără îndoială, înțeleg foarte bine ce le spunem, dar eu știu că vom avea amară muncă cu nepăsarea lor firească.

Humeucă, ordonanța, care rezistase destul de bine la prima încercare a curcudușelor, găsi de cuviință să aducă stăpînului său o apă de culoare îndoielnică, în care pluteau miliarde de „sfînți“.

Sublocotenentul M. se scărpină în cap cu obidă și măsură de sus pînă jos cheresteaua de urs a flăcăului :

— Bine, bre omule nenorocit, tu vrei să mă omori ? ! izbucni el ridicînd în lumina focului apa cenușie.

— Nu vreau să vă omor, domnule sublo'nent... răspunse cu simplitate Humeucă.

— Cum nu vrei să mă omori ? Dar asta ce fel de apă e ? Eu ce ți-am spus ?...

Humeucă ridică ochii în sus gînditor și căută să ce-tească în stele răspunsul.

— Nu ți-am spus, măi Humeucă, grăi după un oftat camaradul nostru, că ne amenință primejdia holerei ?

— Da, domnule sublo'nent.

— Că nu trebuie să mai mînînci prune bulgărești ?

— Așa ați spus, domnule sublo'nent.

— Că trebuie să aduci apă de la un izvor bun, și încă și pe aceea s-o fierbem ?

— Da.

— Apoi ce fel de apă mi-ai adus tu ? În pîraiele acea-
tea din jurul nostru mișună *vibrionii*, ai auzit ? așa se
chiamă sămînța holerei... Cum de-mi aduci tu asemenea
apă ?

— Apoi m-am uitat eu bine, domnule sublo'nent, și
n-am văzut într-însa nici o sămînță de vrăbioi...

Cu toată stăpînirea pe care voia s-o aibă asupra-și,
sublocotenentul M. izbucni în rîs. Humeucă găsi și el
de cuviință să rîdă, deși cu oarecare sfială și rușine. Dar
camaradul nostru își cunoștea mai bine omul : ridică
fruntea și porunci scurt lui Humeucă :

— Ia adă-ncoace sacul de pesmeți !...

Humeucă nu se clinti din loc.

— Să vedeți că atîta calitate are și el : nu minte ! ne
comunică cu voce scăzută tovarășul nostru. Humeucă !
adăogi el tare : ce ai în sac ? îl văd grozav de umflat.

— Trăiți, domnule sublo'nent ! am cules și eu niște curcudușe !

— Apoi nu ți-am spus, mă băiete, măi nenorocitul, că dacă mînînci curcudușe, dă peste tine holera ?...

— Da' nu mai mor, domnule sublo'nent... Am mîncat și la amiază și dumneavoastră mi-ați spus să mă culc, că dacă dorm nu mă mai bolnăvesc... Nu mi-a fost nimica, domnule sublo'nent.

— Așa ? ș-acuma vrei să le mînînci și să te culci iar !

— Da, domnule sublo'nent... răspunse cu blîndeță Humeucă.

— Ei, nu ! că omul acesta are să mă puie în mormînt ! izbucni sublocotenentul sărind în picioare. Asta-i apă ? urlă el cătră Humeucă, și zvîrli sticla într-o cioată de răchită, de-o făcu țanduri. Adă sacul ! adăogi el apoi scurt și aspru. Humeucă se supuse numaidecît. Curcudușele fură risipite, nimicite, zdrobite, călcate în picioare, amestecate cu cenușa vetrei din foc.

— Acuma vîră-ți mințile în cap, grăi sublocotenentul M., aplecîndu-se amenințător spre Humeucă, cu mîinile în șolduri. Dacă te bolnăvești tu de holeră, mă bolnăvești și pe mine. Prin urmare să nu mai mînînci prune și apa întăi s-o fierbi ; s-o văd și eu, și pe urmă s-o bei..

Humeucă dădu din cap, în semn c-a înțeles ; pe urmă se retrase înspre cortul lui, scărpinîndu-se la ceafă și dîind din cap cu obidă : viața începea să fie grea și complicată pentru dînsul și mai ales grozav de neînțeleasă... La urma urmei, ce putea face ? ordinele, chiar cînd sînt absurde, trebuiesc împlinite. Nu-i vorbă, nimic nu-l putea împiedica să le calce. Și chiar a doua zi, camaradul nostru îl surprinse pe Humeucă cu apa fiartă în bidon, bînd apă bună și proaspătă de pîrau ; și luat din

scurt, bietul flăcău mărturisi că a mâncat și curcudușe, dar numai vreo două, așa, ca să-i treacă pofta !

Humeucă fără îndoială era un tip rar și umoristic printre flăcăii regimentului nostru, totuși și cu ceilalți avurăm greutăți, deoarece prejudecățile și nepăsarea sînt foarte anevoie de biruit. Abia după ce căzu primul nefericit la marginea drumului și-l văzură mulți cu fața vînată, cu buzele spumate și cu ochii bolovăniți, o lumină de turbure adevăr își făcu loc printre camarazii noștri. Inevitabilele pedepse disciplinare întăriră acest început al înțelegerii, ș-așa ajunserăm să rezistăm o vreme, cu rîndurile nespîrcuite, împotriva grozavului flagel.

A doua zi dimineață primirăm ordin să intrăm în cantonament. Intrăm în mahalalele orașelului ; dar cum ne așezarăm, se zvoni că vom ieși cu totul din Zlătița din pricina amenințării holerei. Gazda la care așteptam această nouă poruncă, o bulgăroaică ofilită, cu fața pămîntie, ne primise c-o bunătate și c-o prietinie pe care n-o întîlnisem încă în țara de dincolo de Dunăre... Se învîrtea în jurul nostru cu mîinile încrucișate pe piept, ne vorbea cu blîndeță în limba ei și ne căina pentru năcazurile noastre.

— Vai, frățiorilor ! eu și cu barbatul meu știm cîte crîncene năcazuri îndurați, căci avem și noi carne din carnea noastră la bătălie... Uite, aici am să vă fac pat de odihnă, cu fîn moale și poclăzi de lînă. Ș-am să tai o găină să fac o mîncare bună, ca la noi. Am copt chiar azi și am pîne proaspătă. Ia ședeți, dragilor mei, căci trebuie să fiți trudiți ; știu că veniți din depărtate locuri... Dar acum a s-aude că războiul contenește...

Căpitanul V. și sublocotenentul M. se grăbiră să-i lămurească în bulgăreasca lor afacerile externe, înfrîngerile bulgarilor, politica nenorocită a lui Danev și

celelalte, și celelalte, pe care de atâtea ori le auzisem de la Dunăre pînă la acele meleaguri.

Se așezase, cinchit pe dușamea, și gospodarul femeii și asculta ca într-un fel de piroteală. Cînd părea a nu înțelege, ridica spre nevastă ochii de sub sprîncenele groase, și nevasta îl lămurea cu două-trei vorbe, după care omul întunecos își pleca iar fruntea spre pămînt.

Cînd căpitanul V. rosti cu glas mare cuvîntul „pace“, ochii femeii se umplură de lacrimi.

— Are să se facă pace, Mario ! vorbi omul de la locul lui.

Gospodina își uni palmele, îi tremurau buzele, — și suspina răspunzîndu-ne :

— *Mir, brate, mir !* pace, frate, pace !... și, ca un refren, aceste cuvinte reveneau neconținut, suspinate, în tînguiriile ei.

Pe cînd omul sta neclintit și dormitînd parcă în colțul lui, Maria Ivanova umbla cu hărnicie pregătind masa. Repede ieșea, grabnic intra și ne mai spunea cîteva vorbe de frăție, și iar ieșea. Cînd toate fură gata, și ne așezarăm în jurul mesei, sosi grabnicul ordin de plecare. Abia aveam timpul să îmbucăm ceva din fugă și din picioare. Maria Ivanova se tînguia, plesnindu-și palmele una de alta.

— Uite, dragii mei, n-aveți nici răgaz să luați o îmbucătură... Ascultați-mă ! zise ea dînd din mîni spre noi ; eu am să vă dau un sfat... Pe unde ajungeți, nu vă uitați că oamenii cei răi cîrtesc : luați pîne, ouă, brînză, pui, luați tot ce vă trebuie... Așa e oșteanul ; pe el nevoia nu-l rabdă, și el nu trebuie să plătească... Luați, dragii mei, și lăsați-i să țipe, că la urma urmei tot voi sînteți mai năcăjiți... Voi v-ați lăsat mamele acasă, și

soțioarele și copiii, ș-ați pornit spre moarte, dragii mei...
Luați și mâncați ! v-am dat din toată inima !...

Avea o voce blajină și plină de lacrimi Maria Ivanova. Bani, fără îndoială, n-a vrut să primească. Și când plecarăm, ne însoți suspinînd pînă în uliță și, ca o soră bună, ne întinse cîte o floare de veșnică despărțire... Multă vreme mi-a răsunat în urechi și în suflet glasul acestei femei rare...

Tot în Zlatița am avut parte să văd alt tip al acestui interesant popor, însă cu totul de altă natură.

Înainte de a ieși din orașel, trupa sta rînduită la locul de adunare și mulți tîrgoveți și copii ne priveau cu oarecare curiozitate : eram dihăanii rare pentru ei, cei mai mulți dintre noi oameni blonzi, și în straie albastre ca cerul. Păroși și sprîncenați, cetățenii ne priveau cu o nepăsare care în intenția lor trebuia să fie ofensatoare. Copii și copile purtau în mîină buchete, — de vînzare.

Un oștean bulgar, întors din bătălie, sta rezemat în băț în apropierea noastră și lămurea probabil cunoscutilor lui întîmplările de la Ceatalgea și Lule-Burgas. Era un flăcău scund, spătos, cu căciulița națională pe vârful capului, cu straie roșcate, cu opinci, și cu gleznelor înfășurate într-o abă care ar fi putut să fie curată. Oștile noastre nu intraseră în măcel : deci înțelegeam întrucîtva ce spune cu atîta foc camaradul nostru de alt neam.

Eram gata de plecare cînd un biciclist de la divizie se opri lîngă noi. Adusesese ordinul. Era un băiat cu trăsături fine, un om care „acasă la el“ însemna ceva. Își aprinse o țigară și privi în juru-i. Oșteanul de la Ceatalgea se uita la el fără să clipească. Asta probabil nu prea plăcea tînărului nostru ; pe lîngă asta se vede că un om cu gusturi ca el avea și mania colecțiilor rare. Așa-mi lămuresc de ce biciclistul făcu doi pași spre

bulgar și c-un gest hotărît arată că ar dori să aibă cocarda de la căciulița națională.

— Asta nu se poate ! răspunse oșteanul bulgar înălțînd capul.

— Da ? răspunse zîmbind omul nostru, de ce să nu se poată ?... Și, foarte liniștit, întinse mîna, luă cușma, desprînse de pe ea cocarda și o strecură în cartușieră.

Soldatul celălalt se supuse fără murmur ; își puse în cap căciulița și rămase tăcut și serios la locul lui.

Biciclistul îl privi cu atenție, apoi, întorcînd ochii spre partea noastră, a ofițerilor, băgă de samă o privire de stînjnire.

— Se vede c-am făcut o prostie... zise el cu un zîmbet bun.

Și vîrînd repede mîna în buzunar, scoase o monedă albă și-o întinse bulgarului. Eram bine încredințat că bulgarul se va face că n-o vede. Dar nu : omul întinse mîna în chip firesc și luă banul. Pe urmă schiță parcă un ușor zîmbet. Poate mi s-a părut, poate aceeași iluzie a avut-o și biciclistul, căci, apropiindu-se, zise pe un ton vesel :

— Vrea să zică, ne-am împăcat. De acuma sîntem prieteni. Dă mîna !...

Oșteanul celălalt puse bine banul de argint într-un buzunar adînc — și rămase nepăsător și dușmănos la gestul tinerelului nostru.

În clipa aceea comandele răsunară și ne puserăm în marș. Subțirele bicliclist dispăru într-un nauraș de pulbere înaintea noastră, ducînd cu el cocarda și poate un ușor învățămînt. Soldatul, din urmă, îl petrecea cu priviri de dispreț și de mîndrie, pe cînd c-o mîna mîngîia în buzunarul cel adînc moneda cea scumpă...

MIRCOVO

După ce ieșirăm din Zlatița, ne întoarserăm la gura defileului, cu ordinul să cantonăm în sătișorul Chisechioi, drept sub munte. Vremea era învăluită și neconținut soseau pe vînturile înălțimilor scuturături de ploaie. Întreg regimentul căuta să-și facă loc în cele douăzeci de gospodării bulgărești, pe sub șuri și șoproane largi. Intrai și eu cu compania în ograda școlii. Găsii o clădire nouă și frumoasă la un sătișor de cîteva case. Soldații observară și ei acest lucru. Gheorghieș sergentul chiar își formase o părere hotărîtă în această privință.

— *Ei* cu școlile stau bine, domnule locotenent, ca și cu pămînturile...

— Care pămînturi, Gheorghieș ?

— Apoi acesta-i întăiul lucru pe care l-am aflat noi în țara bulgărească, domnule locotenent : tot pămîntul la ei s-a împărțit între plugari...

— Cum se poate ? de ce ? întrebai eu cu foarte mare mirare.

Dar flăcăul se vede că era mai șiret de cum voiam să fiu eu. Îmi răspunse cu nevinovăție :

— Eu știu, domnule locotenent? s-a întâmplat să n-aibă boieri : i-au tăiat turcii în vremea veche... În privința boierilor, bulgarii stau rău !..

Dar cum stăteam de vorbă și căutam să ne rînduim la adăpost, o stafetă grabnică ne vesti că iar ne schimbăm locul. Fără prea multă mirare, ne schimbaram locul : ieșirăm din ograda școlii. Pășisem și la Zlatița de două ori același lucru.

Trecurăm pe hudiți înguste, sărirăm pîraie și ne rînduirăm pe povîrnișul pietros la marginea satului. În sfîrșit, ne întorsesem iar la corturile noastre. Cu cantonamentele n-aveam noroc. Într-o clipă camarazii întinseră și prinseră foile și bătură țăruii. Pe cînd se lucra cu mai multă ardoare, ca să zic așa, altă stafetă grabnică : poruncă să se desfacă corturile și trupa să se deplaseze mai departe de sat : la jumătate de kilometru.

— Eu cred că ori un drac, ori holera încurcă toate ordinele acestea... vorbi cu filosofie și cu resemnare Gheorghieș. Hai, băieți, umflați în cap foile de cort și să ne strămutăm sălașul în altă parte...

Ne depărtarăm de sat, merserăm un timp pe sub rîpele muntelui, pînă ce comandantii ne făcură semnul de oprire. Ordin : să se facă corturile !... Dar acuma începeam să-mi dau samă cum se alcătuieste înțelepciunea popoarelor. Soldații făceau haz de mutările acestea neconținute — și parcă așteptau ceva... Stăteau cu foile în mîină, dar nu se grăbeau deloc să-și alcătuiască sălașurile.

— Să se facă corturile ! îndemnau ofițerii.

— Hm ! mormăi încet, lîngă mine, înțeleptul Gheorghieș.

Nu știu care să fi fost pricina ; nu știu ce cusur să fi găsit noului bivuac ochiul napoleonian al celui care conducea destinele noastre în ziua aceea ; știu că deodată

ne sosi încă un ordin : nu e bine aici, să ne așezăm mai departe ! De data aceasta o veselie fără păreche cuprinse pe toată lumea : ofițeri și trupă... Cerul era posomorît ; ne învăluiau vârtejuri de ploaie ; era de mult trecută amiaza și trupa n-avusese încă răgaz să mînce ; ce are a face ! ne mutarăm și de data asta, c-un chef nespus. Ba încă ni se părea că am fi fost nenorociți toată viața dacă am fi rămas pe costișa cealaltă, în loc să venim pe ceastalaltă ! Cînd ne oprirăm, un ofițer tînăr privi în juru-i și declară foarte serios :

— Nici aici nu-i bine ; eu cred că să mai așteptăm puțin cu corturile...

Dar înțelepciunea popoarelor și aici se vădi, căci toate pe lume au o măsură. Soldații într-o clipă fixară corturile și porniră după vreascuri pentru obișnuitele focuri de bivuac. De data asta se vede că nimerisem, pe întinsul pămînt, cel mai potrivit loc pentru cîteva ceasuri de odihnă.

Ziua aceasta de 15 iulie a rămas de veselă memorie printre noi, ș-un filosof a găsit cu cale să tragă un învățămînt din peripețiile ei : „Să nu te încrezi în vorbele femeilor și-n poruncile generalilor !“

A doua zi, dis-de-dimineată, pornirăm iar, și-nsfîrșit făcurăm ultimul marș cîtră capitala Bulgariei. O parte din trupele brigăzii ocupară Dolni-Camarăți ; noi ne făcurăm bivuacul la Mircovo. O zi de marș ne mai despărțea de Sofia, și eram așa așezați încît țineam deschise pentru armatele celelalte defileurile de la Etropol și Orhanie.

Zilele de la Mircovo, de liniște și de odihnă, mi-au rămas plăcut întipărite în amintire. Tîrgușorul, cu caracterul lui oriental, era revărsat pe clină, la poalele muntelui. Deasupra, drept sub piscuri, era așezat bivuacul nostru, în lungul unui pîrăuaș care purta mori la

fiecare pas. Livezi și sălcii în apropierea noastră ; de parte, în ceață, către Sofia, zări tot mai line... Vîrtejurile de vînt aduceau în fiecare zi din munți scuturători de ploaie. Pietrișurile și năsipurile sugeau însă repede apa și soarele înveselea îndată cuprinsurile... Munții, sălciile, pîrăul veșnic murmurător, orașelul cu clădiri sure de piatră, morile, toate alcătuiau un decor romantic și bizar pentru noi. Gospodarii greoi și serioși, femeile mohorîte, cu costume dizgrațioase, veneau pînă la marginea taberei ca să vîndă fruct, paseri și ouă. Încet-încet, o înțelegere se stabilea între inamici : banul românesc avea un farmec nespus pentru strîngătorii cetățeni din partea locului... La morile înșirate pe pîrău toate companiile își măcinau grîul și porumbul. Dintr-un sentiment de dușmănie lesne de înțeles, stăpînii acestor scunde și mărunte clădiri de piatră într-o singură noapte le făcuseră să nu mai funcționeze. Dar la fiecare companie se găseau flăcăi morari care pricepură betșugul, și pietrele fură puse îndată pe făină, spre marea uimire a localnicilor...

— Acestea-s mori ? ziceau cu dispreț morarii noștri ; niște rîșniți care într-o zi abia macină un sac.

— Mititele și multe... spunea înțelegătorul Gheorghieș.

Interesantă era mirarea gospodărilor bulgari cînd vedeau că niște sălbatici de departe pricep un meșteșug așa de greu, ca al morăritului. Ici era înfundat un uluc, dincolo lipsea o pîrghie, toate se îndreptau cu ușurință, cu dragă inimă și cu haz. Și pretutindeni în lungul pîrăului se frămîntau albe de spumă roțile, tăcăneau teicile și hîrîiau înăbușit pietrele...

În preajma pîrăului, printre moriștile de piatră, într-o căsuță curățică, la marginea tîrgușorului, am văzut și cel dintăi profil frumos de fată. Această primă apariție a fost considerată ca o minune, ca și cum s-ar fi

ivit pe cer o stea cu coadă. Ofițerii începură prea des a bate la poarta căsuței, întrebînd de *pili și iaiță*... Mama fetei îi mulțamea pe toți c-un zîmbet, c-o vorbă bună și le dădea ce avea și ea, ca o femeie văduvă ce se afla ; însă babele cu fete frumoase și cîni cu măsele de fier se bucură de aceleași priviri dușmănoase și piezișe... Încet-încet, însă, se domoli și bătrîna, pieri și teama fetei, și puturăm vedea mai de aproape, la lumina zilei, frumosul obraz al Stoianchei. O gură cu buze rumene, cam mare, însă frumos tăiată ; ochi migdalați și sprîncenați de cadîna ; cam scundă și mlădiosă ; însă oricît am fi cîrtit noi, fată frumoasă, cu privirile pline de lumină și cu zîmbetul șiret... Nu-i vorbă, nemulțămirea multora puteau fi pricinuite și de sentimentul pe care-l avea vulpea în fața strugurilor așezați prea sus ; dar ce era de făcut ? Stoianca nu era numai frumoasă, era și cuminte. Iar cei înțelegători — între care mă număram și eu, sărmane prietene — se bucurau de vederea ei ca de privesliștele minunate ce se desvăleau în jurul bivuacului. Un colț de cer albastru ca toporașul, o floare sălbatică la malul pîrăului, glasul Stoianchei într-o limbă pe care n-o pricepeam și ochii ei mari și buni erau totuși mîngîieri în depărtatele locuri în care ne aflam și în leneșa amorțire în care ne cufundasem.

După ce am văzut prima frumuseță în Bulgaria, am avut norocul să văd și pe primul intelectual. Eram coborît în orașelul din vale, prin ulițele înguste și noroioase și printre casele vinete. În cele cîteva crîșme se vindea neîntrerupt un vin roș, cu mare nume, un vin care nu se mai isprăvea și curgea ca dintr-un nesecat izvor... Crîșmarii bulgari îl laudau ca pe un produs al unor vestite podgorii regale, și mulți dintre înșelații noștri camarazi îl beau cu entuziasm ; un prozaic chimist însă, cercetîndu-l într-un laborator, a găsit în el acid

acetic, apă, fuxină, alcool și celelalte ingrediente, ceea ce dovedește că și regatul vecin intră pe calea civilizației.

În pragul unei asemenea crîșme cu vin renumit, camaradul nostru, sublocotenentul M., legase vorbă cu un om mare, voinic și mîndru la înfățișare. Era un bărbat cu trecere în orașel : îl salutau trecătorii. Era un om care făcea politică : îi erau pline buzunările de gazete. Era un om sigur de sine : ne privea cu un aer de superioritate.

Firește, despre ce se putea vorbi ? Despre război, despre nenorocita politică a Bulgariei și celelalte. Căpitanul V., care și el era nelipsit, își și începuse tipica perorație asupra acțiunii noastre pacifice, dar dușmanul nostru era aprins și nerăbdător în discuție.

— Dați-mi voie, dați-mi voie, strigă el cu putere, întinzînd spre noi mîna cu palma întoarsă ; trebuie să înțelegeți că asupra lucrurilor acestora eu sînt mai bine informat decît dumneavoastră... Mai întăi de toate eu cetesc cărți și gazete, al doilea sînt în legătură cu doctorul Radoslavof, din al cărui partid politic fac parte... E adevărat că doctorul Danev a adus pentru moment calamități asupra țării noastre, dar veți vedea că adevărații patrioți vor ști să salveze Bulgaria...

— Nu știu cum se va face asta, răspunse sublocotenentul M., deocamdată însă văd că Bulgaria e îngenunchiată.

— Da ? strigă cu dispreț politicianul. Vi se pare. Avem noi mijloace de rezistență. Dumneavoastră nu le cunoașteți.

— Mă rog, mă rog, dă-mi voie, răcni camaradul nostru la rîndul lui, e adevărat ori nu că oștile bulgărești au fost biruite de greci ?

— Nu ! răspunse cu hotărîre inamicul nostru.

— E adevărat că sîrbii au biruit pretutindeni armatele bulgare ?

— Hm ! răspunse cu îngăduință omul cel măreț. Dumneavoastră nu pricepeți planurile noastre. Trebuie să vă fac cunoscut că aici e pur și simplu o tactică. Luptele preliminare n-au importanță. În vremea asta oștile noastre se adună, iau poziție, și-n lupta decisivă vor zdrobi și pe greci și pe sîrbi, și le veți da voie pe urmă să se întoarcă și-n altă parte, să curețe țara și de alți dușmani !

— Bine, domnule ! ce vorbești dumneata ?

— Adevărul, domnule, adevărul ! Dumneavoastră nu-l cunoașteți, eu îl cunosc. Dumneavoastră credeți că e glumă. Aflați că Bulgaria ridică șapte sute de mii de oameni !

— Acum ? după Lule-Burgas și Ceatalgea ?

— Da. Acum, după Lule-Burgas și Ceatalgea !

— Atuncea cît au grecii și sîrbii ?

— O, cu mult mai puțin. Acțiunea lor în războiul cu turcii a fost neînsemnată.

— Atunci cîtă armată crezi că am ridicat noi ?

— Dumneavoastră ? România poate mobiliza două sute cincizeci de mii de oameni...

— Vra să zică și asta o știi dumneata mai bine decît noi ?...

— Cu toată neplăcerea dumneavoastră, și asta o știu mai bine decît dumneavoastră !...

Omul nostru avea o siguranță desăvîrșită și părea fericit de adevărurile pe care le stăpînește și de patriotismul lui.

— În curînd, cei ce rîd acum vor plînge amar ! ne zise el c-o intonație semnificativă.

Atunci sublocotenentul M., dezarmat, îl întrebă cu taină și cu mult interes :

— Și toate adevărurile acestea le știi din gazeta domnului Radoslavof ?

— Da ! răspunse cu îngăduință politicianul. Biruitor, făcu apoi semn de prietinie unui târgovăț care-l salutase trecînd pe uliță, și, crezînd de prisos să mai întîrzie, sfîrși discuția : Îmi pare rău, dar n-am ce vă face !...

Dădu din cap cu măreție și intră în cafeneaua de aproape, unde îl văzurăm, fericit, gesticulînd și explicînd, între târgoveți foarte mulțămîți, cum a biruit și a înfundat pe niște bieți ofițeri români.

ZILE LINIȘTITE

Zilele de la Mircovo treceau line, și începea să ni se facă dor de casă, pentru că înțelegeam că expediția noastră ia sfârșit și trebuie să începem retragerea. Rechizițiile din satele din apropiere, măcinarea făinii, menținerea disciplinei igienice ne umpleau o parte din timp. Încolo, uneori ne coboram în târgușor, ca să vedem aceleași și aceleași prăvălioare, cu aceiași negustori în șalvari, aprigi la câștig, însă ținuți în frâu de jandarmii noștri rurali care făceau poliția în acele locuri ; iar alte dăți ne dădeam lenei, pe malul pârăului, între sălcii, sub cerul albastru : cu mâinile căpătăi sub cap, cu ochii în nemărginire, visam la toate cele iubite lăsate în urmă...

Primul nostru holeric, Moroșanu, din plutonul meu, se îndârjise să trăiască și ne veneau vești bune de la el, din spitalul de la Zlatița. Dar pe ici, pe colo cădeau alții. Deși erau puțini și deși boala avea o formă ușoară, îngrijorarea, cu cât bivacuul nostru se prelungea într-un singur loc, ne cuprindea. Ajunsesem în sfârșit să ținem pe cei neînțelegători în frâu ; camarazii judecându-se ei în de ei, pe grupe, pentru curcudușe și necurățenie, aplicau pedepse foarte aspre, pe care le mai domoleam noi,

ofițerii ; totuși, o mulțime așa de mare de oameni ușor se putea preface în cuib de boliște... Vestea primului mort ne veni într-un amurg și se răspîndi grabnic printre corturi. Glasurile de sfat tăcură, în preajma focurilor, soldații stăteau gînditori, și în pîcla serii cu toți cugetau la cel căzut pe țărnm străin și la cei care acasă, în satul din munți, în același ceas, grăiau de el și-i așteptau întoarcerea...

Bivuacul era ținut foarte curat, ca o casă de gospodină harnică ; în pîrăul de lîngă tabără se improvizau întinse băi și spălătorii ; apa de băut se aducea de la izvoare bune. Curcudușele atîrnau ciucuri, nesupărate, în livezi. Fără îndoială se găseau și recalcitranți, dar tribunalul cel neînduplecat hotărîse pentru fiecare fruct mărunț o lovitură de toiag. Camarazii din cort, care duceau împreună gospodăria, se priveghiau unii pe alții. Într-o dimineață, am fost față la o scenă ciudată, pe care de altminteri toată lumea o privea cu o deosebită seriozitate : într-un cort se auzeau glasuri întăritate de muștrare și chiar oarecare p. meniri de sfinți ; voiam să știu ce este, cînd văzui deodată ieșind de sub pînză mai mult zvîrlit dinlăuntru decît ieșind, un flăcău năcăjit, gol pînă la brîu, cu cămașa în mîină... Trei ori patru camarazi răsăriră după el, muștrîndu-l cu aprindere. Se aplecau și-l priveau de aproape în cap, arătau cu gesturi disprețuitoare cămașa pe care celălalt o ținea în mîină, ca și cum voia s-o dea în dar cuiva ; apoi, de comun acord, dădură o sentință oarecare, pe care eu, destul de departe fiind, n-o puteam înțelege... Nu știu ce s-a mai întîmplat ; însă mi-a rămas în minte tabloul celui expulzat, stînd cam rușinat și umilit la o parte, căuțînd, în lumina puternică a soarelui să stîrpească pricinile care ridicaseră asupra-i atîta urgie...

Din liniștea aceasta adormitoare ne mai scoteau și zilele de rechiziție. Soldații mergeau totdeauna veseli și sprinteni în asemenea expediții : mai întâi vedeau ceva nou, al doilea puteau cumpăra și ei câte ceva de pe la gospodari, care să le mai varieze bucătăria, și în sfârșit nădăjduiau să găsească tutun, a cărui lipsă de un timp se prefăcuse într-o adevărată suferință.

În drumurile acestea, am văzut împrejurimile de la Mircovo, sate mici ascunse în cutele munților, ogoare pietroase cu holde sărace și nesfârșitele cîrduri de vite mari și mici, singura bogăție a acelor locuri. Ajuns, într-un rînd, în sat la Bunovo cu cei douăzeci de soldați ai mei, găsii primăria pustie, și cu foarte mare greutate se hotărî să iasă la lumină primarul, ca dintr-un bîrlog depărtat și ascuns... Îl întrebai unde era cînd îl căutam. Eu știu ? Era undeva, prin munți, ori la tîrg, ori la ogor. Nici el singur nu știa bine unde fusese. Dar asta nu mai avea importanță, pentru că, în sfârșit, se înfățișase.

Cu glosarul în mîină, îi arătai într-o frază compusă *ad-hoc* pentru ce-am venit. Domnul Nicola înțelese de bună samă un singur cuvînt : „Requisiția !“ și se scărpină în cap cu un aer de tristeță și de îndoială...

— Nu mai este nimica ! zise el tălmaciului, dînd dintr-o mîină, nu mai este nimica. Au fost pînă acum la noi cinci rechiziții. Au luat tot. Nu mai avem nimic !

— S-a plătit ?

— Da, răspunse omul, așa fel ca și cum faptul acesta n-ar fi avut nici o importanță.

— Și vi s-a lăsat ceva și pentru trebuințele voastre ?

— Lăsat, vai de capul nostru ! răspunse amărît primarul. Dar dumneata ce mai dorești ? Eu mai am puțină brînză și aș putea-o da cu un preț bun...

— Eu am venit pentru altceva, chir Nicola. Am nevoie de douăzeci de cară cu boi ori bivoli.

— Douăzeci de cară ? A, asta-i foarte greu.

— Se plătește.

— Știu, dar noi n-avem nici cară, nici vite... Afară de asta, vitele sînt sus, la munte... Nu se poate. Eu nu pot...

— Bine, chir Nicola. Dacă pînă la ora șase nu-mi înșiri aici cele douăzeci de cară, eu te iau cu mine la Mircovo să dai samă generalului...

Îi spusei, după obicei, vorbele acestea cu liniște și-i pusei sub nas ceasul. Domnul Nicola rămase gînditor și la urmă își aduse aminte că are el doi ori trei oameni care ar putea coborî boii de la munte. După aceea mă întrebă, cu oarecare nepăsare, cam ce preț plătește comenduirea noastră pentru brînză și făină. În sfîrșit, își arată dorința să cunoască și pentru căruțe ce chirie se plătește ; nu că ar avea și el de dat două ori trei, dar ca să știe, și să se poată înțelege cu oamenii. Cu prilejul acesta, mă întării mai bine în convingerea mea că primarii de pretutindenii n-au naționalitate și, bulgari ori români, fac parte din aceeași interesantă familie.

Sara, porni spre Mircovo șiragul de cară pe o potecă de munte, care mergea cînd pe albia unui pîrau, cînd pe lîngă rovine adînci, prin locuri aspre, rele și primejdioase. Carăle, mari, grele, butucănoase, nelegate în fier și cu roțile neșinuite, hodorogeau pe drumul frămîntat, trase de boi cuminți. Mergeam în frunte cu căpitenia cărăușilor, un moșneag trecut de șaptezeci de ani, dar drept și vîrtos încă. Amîndoi stăteam pe maldăre de fîn, și bai-Ivan răspundea cu bunătate întrebărilor mele, slujindu-se de douăzeci de cuvinte românești... De mult, acum patruzeci și cinci de ani, stătuse o jumătate de an în Țara Românească, și, cu nedeslușitele amintiri ale altei vîrste, îi rămăseseră și cîteva cuvinte ale limbei

noastre. Îmi spunea de pământ, de vite, de feciorii care s-au bătut în război. Unul a murit.

— A murit, bai-Ivan ? unde ?

— La Ceatalgea.

Cuvîntul acesta îl auzeam veşnic în Bulgaria, ca un refren funebru.

Bătrînul oftă şi rămase un timp tăcut prin întuneric. Noaptea era fără lună ; cerul era spuzit de stele ; şi tăbăra de cară înainta prin rovine încet. Dintrodată bătrînul slobozi un răcnet cătră cei din urmă şi cu varga lovi uşurel boii pe dreapta. Carul se răsuci, se cumpăni, coborî ; apoi, scîrţîind din încheieturi, urcă un hop.

— Aici este un loc rău... îmi lămuri moşneagul.

Îmi adusei aminte că ziua trecusem pe lîngă surpături bolovănoase şi rîpi. Un pas dac-ar fi greşit boii şi carul dac-ar fi mers alături numai c-o palmă, ne-am fi răsturnat şi ne-am fi zdrobit de stînci. Cum puteau înainta carăle așa de liniştit prin asemenea locuri şi pe un întuneric de nu-ţi vedeai mîna ?

Bai-Ivan reîncepu sfatul ; vorbea chinuindu-se, căutînd şi amintindu-şi cuvinte, pînă ce, la un moment dat, îmboldit ca de un instinct maşinal, iar dădea drumul strigătului de comandă şi de alarmă, pe care ceilalţi căruţaşi îl repetau pe rînd cu voci guturale.

Iar treceam prin locuri rele.

Aşa, domol, călătorii pînă cătră miezul nopţii spre Mircovo, prin noaptea opacă, sub stele, în carul bătrînului Ivan, printre rătăcăni şi pe albi pietroase de şuvoaie. Era o linişte desăvîrşită în tot cuprinsul, şi pe dinaintea noastră fulgerau licuricii zburători ca nişte scînteuţe, lăsînd fire de aur în urmă-le... În româneasca lui chinuită, ţăranul îmi vorbea de griji şi năcazuri, pe care de şaptezeci de ani le îndură în colţul acela de ţară, în-

tre munți. Avea o voce tristă, și din cînd în cînd își aducea aminte de feciorul mort și ofta.

...Altădată intrai în alt sat, frumos și curat, cu numele Bencovo. Erau acolo vreo patruzeci de case acoperite cu olane roșii, împresurate cu ziduri de ciamur și piatră streșinite. În mijlocul satului cișmeaua obișnuită, biserică și școală cum se cuvine ; și crîșma, cea mai arătoasă clădire a locului. Satul avea însă o înfățișare de tristeță și pustietate din pricina lipsei pomilor. Ajutorul de primar ne dădu toate lămuririle, apoi intrarăm în crîsmă, ca să gustăm o bucată de brînză, un ou și-un talger de iaurt cu pită proaspătă bulgărească.

Odaia largă a crîșmei de bună samă că era locul de sfat al gospodarilor, și hornul cel mare din colț, cu jarul adormit sub spuză, și ibricul de cafea, arătau că obiceiurile economilor localnici nu-i îndeamnă la chefuri gălăgioase : stau la cislă, fac politică și pun țara la cale în zile de sărbătoare și de ploaie, sorbind cîte puțin și îndelung dintr-o ceașcă de cafea.

Pe păreți, ca-n multe alte crîșme, observarăm numeroase stampe colorate, cu scene din ultimul război : lupte de la Kîrc-Kilisè, Lule-Burgas, Ciorlu : toate erau naive și grosolane, cu bulgari falnici și turci prizăriți și mizerabili. O hartă a mării Bulgarii sta la locul de cinste, însemnînd cu roș marea împărăție a vecinilor noștri, în care intra Dobrogea, Macedonia toată și Tracia, cu insulele din Marea Egee... Gospodarii satului o priveau cu oarecare indiferență, și camaradul meu, sublocotenentul M., le lămurea cît de știrbit a rămas acest vis glorios.

— Ei, ce să-i faci ? așa au vrut împrejurările și proștia oamenilor... zise împăciuitor ajutorul de primar.

Cîțiva bătrîni din sat îmi dădură lămuriri asupra averii satului, asupra stării gospodarilor. Îmi spuneau că au

vite îndestulătoare, imaș întins, pădure, și, din ceea ce arătau ei, o mijlocie de treizeci de pogoane de gospodar...

— După cît văd, stați bine, le spusei eu.

— Da, trebuie să ne mulțămim cu ce avem, îmi răspunse unul din bătrîni. Avem ceva avere, dar stăpînirea ne cere și dări multe. Plătim pentru drumuri, pentru car, pentru școală și alte biruri multe... În privința asta noi, bătrîni, știm că stăteam mai bine pe vremea turcilor... Pe-atuncea aveam pămînt cît puteam cuprinde, feciorii noștri nu făceau oaste ; și cînd era vorba de biruri, ușor puteam trage pe sfoară pe păgîni... Așa era pe-atuncea...

Se vede că bătrîneța e totdeauna nemulțămîtă, pretutindeni : nu se împacă cu stări nouă de lucruri, pe cînd în realitate regretă o tinereță care nu se mai poate întoarce... — Priveau și bătrîni mei harta de la Bencovo a mării Bulgarii, ascultau ce le spune sublocotenentul M., și dădeau din cap cu tristeță.

— Nu știi de împărăție... răspunse unul încet... Eu am avut trei flăcăi la oaste. Și au pierit toți... Din sat a plecat toată tinereța și n-are să se mai întoarcă !...

Bulgaria-Mare stătea înaintea noastră pe părete ca o pată de sînge ; stampele bătăliilor glorioase se înșirau de o parte și de alta a ei ; bătrîni le priveau în tăcere, cu ochii plini de gînduri și durere.

ÎN RETRAGERE

Zilele de liniște s-au prelungit, iubite prietino, pînă la 24 iulie. „S-au prelungit“ : acesta e cuvîntul. Am stat pe loc, în Mircovo, numai o săptămîină și ceva, însă aveam senzația că ne aflăm de o veșnicie, uitați acolo, într-un colț de lume.

Cărți de cetit n-aveam ; tutunul ne lipsea cu desăvîșire, soldații „duhăneau“ frunze uscate de copaci ; ca să-mi umplu vremea, mai coboram în tîrgușor. Acolo, cîte-un automobil venit de la divizie ori de la corpul de armată ne mai aducea cîte-o gazetă. Aflam lucruri triste și despre mersul holerei, care începuse să muște adînc din unele regimente.

Plimbîndu-mă alene pe ulițele înguste, ceteam cîteodată și ordonanțele pretorului, care căutau să înfrîneze lăcomia negustorilor localnici. Asistam și la cercetările jandarmilor noștri, care totdeauna mi se păreau curioase într-o țară străină. În unele zile veneau la pretor și afaceri ciudate locale, care nu prea făceau cinste vechii administrații a țarului Ferdinand. Ici se zărea un primar care își însușise pur și simplu banii casieriei comunale ; dincolo, alt domn primar vînduse vite de-ale sătenilor regimentelor noastre pe preț de 80 de lei bucata și plă-

tise gospodarilor numai opt lei vita. „Atîta a dat generalul!“ Un întunecos gospodar vînduse unui ofițer de cavalerie o claie de fîn de cîmp, cu preț bun, și a doua zi vine altul și reclamă că fînul era al lui. Mai ales de această tîlhărie între frați, — în asemenea vremuri de nenorocire pentru țară, — se mirau fără sfîrșit soldații noștri.

Mai văzui o dată și pe intelectualul rado-slavofist, care ne biruise într-o memorabilă discuție. Ne arată, într-o crîsmă, zîmbind potrivit și cu stăpînire, harta marii Bulgarii ș-o ilustrație împrăștiată în mii de exemplare în toată țara. Era un soldat voinic, rînjind cu dinți mari pe un cîmp de bătălie și ținînd sus, înfipti în baionetă ca într-o frigare, cinci dușmani. Dedesubt explicația, în bulgărește : *Pet na noje* : cinci în baionetă ! Era o glumă, o caricatură, însă în ea se întrupau toată mîndria, vitejia, eroismul și îndrăzneala vecinilor noștri. Intelectualul nostru ne privea cu coada ochiului și deodată i se ivi pe față parcă același rîs sarcastic ca și al oșteanului de pe ilustrație, și parcă vedeam în privirile lui dorința să ție el în mînă o pușcă cu baionetă formidabilă, și noi, nenorociții, să ne zbatem în această uriașă frigare, ca și cei cinci turci schilavi.

În unele dimineți făceam băi reci la căderile de apă ale morilor, apoi ne duceam să cerem un pahar de lapte la mama Stoianchei Caraghiorghiev. Laptele, fără îndoială, ni-l aducea cu zîmbetul ei cuminte însăși *Stoianche* și ne întreba dacă în ziua aceea are să cînte în tabără *banda*, adică muzica militară. Sublocotenentul M. o întreba în limba ei despre logodnic, despre frați, despre zestre și nuntă, și ea rîdea îmbujorîndu-se la față și răspundea fără sfială :

— Mama îmi face zestre, dar încă nu mi-a venit vremea...

— Însă nu ți-i drag încă nimeni, Stoianche ?

— Nu știu... răspundea ea, plecîndu-și ochii în jos.

Atunci mama, zăvodul neadormit, intervenea și trimețea pe fată la o foarte grabnică și depărtată treabă a gospodăriei. Uneori, cînd nu era mama aproape, stătea lipcă lîngă fată un frățior de zece ani, un sfredeluș vioi, care asculta cu grozavă luare-aminte vorbele camaradului nostru și ne cerceta pe toți cu ochi negri și iuți ca de drac...

Așa, încet-încet, trecură zilele, și la 24 iulie ne sosi poruncă să schimbăm bivuacul. Era o măsură de igienă : cazurile de gastro-enterită se înmulțeau. Cu tot calabalîcul în spate, batalioanele se mișcară mai la deal, sub munte ; dar îndată ce așezarăm din nou corturile, sosi și vestea retragerii.

N-aș putea spune, prietine, ce-am simțit lămurit în clipa cînd acest cuvînt, retragerea, a sunat la urechile mele. De o lună de zile, pornit cu hotărîre și c-un scop spre inamic, imaginile celor rămași în urmă nu-mi prea tulburau viața. Parcă împrejurările și starea mea sufletească puneau între ele și mine o perdea neagră. Acum deodată vălul acesta căzu : ca-ntr-o revărsare de lumină îmi apăru țara, căminul, cu tot ce-mi era drag, și din această clipă rămase stăpînitor numai un singur dor aspru și nemilostiv : întoarcerea, cît mai curînd ! Ofițerii deodată se înviorară, și sfaturi însuflețite începură. Trupa deveni gălăgioasă ; grupe-grupe, camarazii se strîngeau, și-n vorbe repezi evocau deodată tot ce lăsaseră în urmă, tot ceea ce zile și săptămîni ținuseră închis în sufletele lor ca-n niște morminte. Ici-colo izbucneau chiote sălbatice și nestăpînite.

Era o vreme dulce și lină în ziua aceea și, de dogoarea soarelui, miriștea de curînd secerată și snopii clădiți în apropiere răspîndeau o mireasmă de grîu copt. Nu adia vîntul, zările depărtării erau învăluite în ceață.

Vremea mi se părea că trece foarte încet... În amurg apoi, deodată cuprinsă ca de o viață nouă, tabăra începu a fremăta ; focurile, între corturi, se aprinseră vioaie, și corniștii, strînși la un loc, îndreptară spre țară cornurile și, pentru întâia oară de cînd trecusem Dunărea, sunară. Zvonul glasurilor tăcu. Prelung și duios, corniștii cîntară „încetarea manevrei și chemarea rătăciților“, apoi amurgul și rugăciunea... Soldații se descoperiră și se întoarseră spre miazănoapte : acolo era Dunărea și muntele *nostru* cel plin de brazi... Cînd tăcură cornurile în bivuacul nostru, auzirăm altă rugăciune, la alt batalion, dulce și stînsă de depărtare, melancolică, ca o chemare de buciom.

Stăteam subt un prun sălbatic, deasupra unui mal, și sub mîncătura de pămînt, prin flăcări și fum, se frămîntau soldații, pregătindu-și cina. Larmă însă nu era, căci urechile ascultau duiioasele vibrații ale depărtărilor. Cînd se stînseră ș-aceste sunete, din umbră, foarte aproape de mine, un soldat necunoscut, care stătuse acolo neclintit ascultînd, dădu drumul unui lung suspin, amestecat parcă cu lacrimi : „Of ! măicuță, măicuță ! tare mi-i dor de-acasă !“

Apoi în tabăra înviorată începură cîntările de trișcă și porniră frumoasele danțuri din munții Moldovei.

Trebuia să începem marșul de retragere a doua zi în zori. Trupa avea a-și pregăti ceaiul rece la bidon, pe urmă îi rămîneau cîteva ceasuri de hodină. Dar în noaptea aceea știu foarte bine că n-a dormit nimeni. Au ars focurile ș-au stat la taifas camarazii pînă ce a răsărit steaua ciobanului. Atunci începură să desfacă corturile și să se pregătească de drum, iar corniștii sunară c-un fel de disperare „deșteptarea“, apoi semnalul „înainte“.

— Asta însemnează înainte, spre țară... zise rîzînd Humeucă.

— Acuma s-a deșteptat și-a făcut și el clonț ! răspunse de la focul nostru o ordonanță.

Între glasurile de corn, se simțea unul puternic, adânc și gros :

— I-auzi cum rage goarna lui Leuștean ! băgă de samă un camarad.

— Știe el, săracul, de ce zice cu toată inima, vorbi altcineva. Fiecare avem ale noastre năcazuri. De-acu, dacă nu mai este lucrul pentru care am plecat, se deșteaptă dorurile și nevoile cele vechi...

Tresării la observația aceasta : căci era o altă tălmăcire a simțămintelor mele.

Am plecat repede de la Mircovo. Stăteau în calea noastră, privindu-ne cu bucurie cum trecem, multe obrazuri necunoscute. Au rămas toate acolo, ca și cum nici n-ar fi fost. Numai ochii Stoianchei ne-au stăruiet în amintire mie și camarazilor mei. Ea ne privea cu oarecare prietinie, și mâna ei mică ne întinse în trecere câte-un mănunches de flori.

— Rămii cu bine, Stoianche, și fii fericită ! îi zise sublocotenentul M.

— *Stoianche, ubăvă uciti!* (Stoianche, ochi frumoși), adăogi căpitanul V., salutînd-o larg cu buchețelul de flori albastre.

Fata, zîmbind, își acoperi ochii migdalați cu mâna stîngă, pe cînd fratele ei mai mic, rîzînd ca un drac, scăpăra din privirile neliniștite spre noi. Rămaseră pierduți în mulțime în clipa următoare, și deodată pentru mine parcă muriseră cei mai frumoși ochi ai Bulgariei : nu-i voi mai vedea niciodată !

Ce-aș putea să-ți spun mai interesant din marșul acesta al întoarcerii, iubite prietine ?

Un dor imens de țară apăsa asupra tuturor, și retragerea se făcea cu anevoință. O armată așa de mare, cu

toate trenurile ei, cerea timp ca să se poată scurge pe cele două ori trei drumuri bune spre podurile Dunării. Dorul acesta se întinse ca un zăbranic pe inimi, când fantoma holerei apăru ca-n ceață deasupra noastră... Teama de moarte în atacuri cred că pe foarte puțini dintre noi îi străbătuse. Însă gândul sfredelitor al unei otrăviri din aer și din apă, al unei morți stupide, înfiora deseori nopțile noastre de gânduri... Cădea după marșuri lungi câte-un flăcău, îl duceau sanitarii către un spital undeva : camarazii lui rămâneau tăcuți ; și neconținutele opriri picurau cu fiecare clipă trecătoare un fior de venin în inimi. Entuziasmul primelor zile, truda marșurilor viforoase și izbînda pe care o cîștigasem prin ele turnaseră în toate sufletele noastre o siguranță a puterii și o mulțămire a unui fapt împlinit : acumă crîncena pîndă a fatalității clipă cu clipă rodea ca un vierme din ele.

Dacă am fi intrat în furtuna gloanțelor, morții de tifos și de holeră ar fi sporit și mai mult, căci nimeni n-ar mai fi dat în așa împrejurări importanță măsurilor obișnuite de igienă ; și-apoi în asemenea caz jertfele nu s-ar mai fi numărat. Afară de asta sălbătăcia lucrului ne-ar fi ridicat ori ne-ar fi coborît pînă acolo unde nu mai este conștiință limpede. Dar acum, liniștiți, în drumul spre vetrele noastre, fără rost și fără scop să te simțеști în încleștarea fiorului morții... Chiar cei din urmă dintre soldații noștri simțeau nedeslușit absurditatea acestei situații.

Totuși, între zilele acestea sumbre mi-a rămas înaintea ochilor o zi cu soare, cînd, după ce trecurăm iarăși Balcanii înapoi și lăsarăm și Etropol în urmă, ne oprirăm la malul Ischerului într-o poiană încîntătoare, între munți mici, și sărbătorirăm încheierea păcii...

Era o zi limpede, poate cea mai frumoasă zi a campaniei. Pajiștea era verde, munțișorii — ca un decor de

operă. Ischerul, cu toate gîrlele morilor, ne împresura de toate părțile cu murmur moale de valuri. Și tot regimentul, format în careu pe un podiș, asculta rugăciunea. Altarul era improvizat sub un arbore rotat, singurul arbore de pe podișul unde ne adunasem, și cei doi monahi de la Mănăstirea Bistriței, care făcuseră campania cu noi, înălțară în cuprins glasuri armonioase și limpezi...

Poate și lucrarea zilei și amintirea patriei încă depărtate dădeau atîta farmec acestei clipe. Era ultima zi frumoasă a campaniei. Un camarad din a zecea companie se simți mișcat și inspirat, îndată după serbare, și-l găsirăm scriind versuri, într-un carnețel unsuros, stînd pe pîntece lîngă cortul lui...

Dacă ești curios să afli acest produs poetic al *căpuralului* Ștefan, îți pot transcrie aici versurile, te rog însă să fii îngăduitor : camaradul n-a avut intenția să le tipărească în nici una din revistele noastre literare.

CINTECUL SOLDATULUI

Ș-am zis foaie verde fir mașcat,
Vinerea cornu-a sunat,
Țara s-a mobilizat.
Noi de-acasă am plecat,
La cazărmi ne-am echipat
Și la *trin* ne-am îmbarcat,
Spre Dunăre am plecat.

Ș-am zis verde ș-o lalea,
Voinicii trec Dunărea,
Podul la Corabia
Și trec în Bulgaria,
Direcția Sofia.
Și am tot înaintat
Pîn' la Mircovo în sat

Ș-acol-am răpusat
Pîn' regii s-au împăcat.

Și de-aicea ne-am întors
Pe la Zlatița în jos
Și iar am înaintat
Printr-un *defilău* înalt,
Pîn-am ajuns într-un sat
Și muzica ne-a cîntat.
În vale la *Itropol*
Muzica cînta cu dor.

Dimineața ne-am sculat
Și la drum iar am plecat.
Ș-am trecut o apă dină
Cu cizmele în mînă...
Ș-am zis verde măr pătat,
La copacul izolat
Trupele s-au adunat.
Și preoții s-au rugat
Să ne scape de păcat
Și de cîte-am îndurat.

Muzica iar ne-a cîntat ;
Generalu-a cuvîntat :
Ascultați, măi camarazi,
Ofițeri, căprari, soldați,
Pentru ce-am înaintat.
Ce-am dorit am cîștigat.
Ș-am zis verde de doi brazi,
Dar la pomii depărtați
Zac o parte dintre frați
De holeră săcerați,
Mii și sute-nmormîntați —
De Domnul fie iertați !

HOLERA

Ce frumoasă era noaptea de 1 august, la Golemi-Izvor ! De la Mircova ne abătusem din vechiul drum, ca să tăiem un șirag de înălțimi și să trecem în valea cealaltă a Vidinului, pe drumul cel mare al Lovcei și al Plevnei. Înainte de a trece *dincolo*, făcusem un popas într-o văiușă, între păduri, în preajma unui izvor imbielșugat, din care își astîmpăra setea întreg regimentul. Ziua fusese caldă, înserarea căzuse domol ca o pleoapă somnoroasă, apoi luna răsărise plină deasupra pădurii negre. După zvonurile obișnuite, tabăra se potolise, și în tăcerea cuprinsului auzeam în juru-mi numai ușorul țîrîit al cosașilor, la care se adăoga murmurul moale al izvorului.

Stăteam treaz și mă gîndeam la zilele pustii pe care le mai aveam de îndurat în pămîntul acela străin. Vești triste de morți de holeră ne soseau neconținut de la alte regimente... Îmi aduceam aminte cum, cu două zile înainte, după tedeumul pentru încheierea păcii, un camarad îmi pusese în mîină un binoclu și-mi îndreptase privirile spre o pădurice îndepărtată, dincolo de Ischer. Cruci mărunte și morminte proaspete acopereau un tapșan ; acolo dormeau flăcăii dintr-un regiment de artilerie.

rie. Era așa de trist și de singur colțul acela de lume cu cruci străine și morți necunoscuți ! Fanfara cînta departe, ușor, după serbarea păcii, și sunetele înăbușite treceau riul și adiau cătră colțul acela al morților noștri...

Stam așa cu ochii deschiși și analizam în mine feluritele sentimente care întovărășeau părerile de rău : dorul de țară, mila pentru miile de camarazi și în același timp respingerea pentru mulțime. Oroarea de pînditoarea lovitură de trăsnet a fatalității ar fi fost un chin de fiecare clipă, dacă o dată cu ea n-ar fi născut siguranța celui *nu se poate*, care izvorăște din puterea și setea noastră de viață și este cel mai mare apărător împotriva gândului morții.

Pe luna rotundă trecu un zbor de pasere de noapte și izvorul cel veșnic cînta în umbră.

Nu știu de ce astăzi, iubite prietino, mi se pare că toate împrejurările și peripețiile prin care am mai trecut și după aceasta le-am *văzut* și-n noaptea de la Golemi-Izvor. Mă văd *acolo* stînd cu ochii în lună și visînd.

Iată, flăcăii, întruniți în zilele de repaos, sînt mai voionici și mai grași decît la plecare. Marșurile *îndărăt* le fac c-o vioiciune nespusă. De cîte ori, după repausuri nesuferite, se dă ordinul de plecare, izbucnesc chiote și fluiorul pornește cîntece de joc. Pe drum, la popasuri scurte, se adună pîlcuri-pîlcuri în jurul ghidușilor, care spun diferite snoave și drăcovenii, și rîsurile lor au izbucniri de tunet... Dar holera asiatică a intrat între noi. Dimineața și cîteodată și-n puterea nopții, cîțiva oameni se trezesc cu *dureri de inimă*... Frămîntări în stomah, — după care urmează vărsăturile și celelalte manifestări ale cumplitei boale. Repede la doctor !

Ah ! doctorul nostru și sanitarii lui cît eroism au trebuit să desfășoare în zilele acelea cumplite ! Era o datorie, — dar o datorie grozavă. Obosit de nesomnuri și

încordări, cu fața prelungă și cu ochii în cearcăne, medicul nostru părea o ființă fără astîmpăr și fără rost. Neconținut umbra printre corturi, neconținut cerceta, întreba, dădea sfaturi, și neconținut, la enorma trăsură a ambulanței, îndopa pe bolnavii de pînțece cu bismut și limonăzi lactice. Sanitarii lui erau adevărați hamali ; pe bolnavii slăbiți trebuiau să-i poarte în brațe ori în spate pînă la trăsuri, — și după ce-i duceau la lazareturi, acolo îi descărcau.

Unul dintre sanitari, cu numele Măucă, bine legat și voinic, n-avea somn și odihnă nici zi, nici noapte. Acum era la corturi, izolînd o grupă din care căzuse un bolnav, acum îngrijea și tăbîrcea în toate părțile un holeric, acum, cu acidul fenic și alte doctorii, alerga cu gîtul lungit înainte spre alt colț unde se dăduse un strigăt de alarmă. Mîinile lui erau negre, cu pielea arsă de dezinfectante, avea fața pîrlită și sălbatică, dar ni s-a părut omul cel mai frumos, cu sufletul cel mai deasupra ; căci era un țaran simplu, fără cultură, și înțelegea să-și facă cu foc și cu eroism datoria.

Mai era la corabia uriașă, ce purta numele de ambulanță, și-un omușor mititel, cu ochii vioi și vocea moale. Era un voluntar. Profesor și om cu o cultură deosebită, urmase armata dintr-o pornire simplă și puternică. Intenția lui, după cît îmi spunea, fusese să dea ajutoare răniților pe cîmpul de luptă. De altminteri, cu statura lui și cu blîndeța de fată pe care o vădea la fiecare gest, cu greu ar fi putut deveni un războinic, care să împrăștie moartea în rîndurile inamicului. Atacuri n-avuseseră loc. Molima însă îl făcuse să-și suflece mînicile și să alerge la datorie. Deci alături de doctor și Măucă, mărunțelul nostru voluntar B. ducea lupta împotriva morții.

Din această mică oaste a datoriei făceau parte și doi doctoranzi ieșeni, băieți fără mustață, care-și începeau

cariera în împrejurări foarte dramatice. Și prietinel care-ți scrie aceste rînduri a avut nenorocul să-i vadă în fața lui, fixîndu-l, cercetîndu-i pulsul, cu ochii spăriați și rostindu-i sentința c-o voce în care pătrundeau mila și disperarea...

A, am simțit și eu mușcătura aceea veninoasă a fiarei care intrase nebănuită în mine. După un somn penibil într-o după-amiază de arșiță, am simțit răul cel înspăimîntător. Cu ochii coborîți înlăuntrul-mi, îl cercetam și-l înțelegeam c-o disperare rece.

Biata-mi ființă, zguduită și frămîntată, nu mai însemna nimic și nu mai putea avea nici o putere de stăpînire asupra celor mai umilitoare manifestări. Sanitarii ardeau cu acid fenic locurile pe unde treceam și lăsam urme, și-n clipele de răgaz cei doi doctoranzi îmi luau pulsul și mă priveau c-o funebră luare-aminte.

În sfîrșit, sentința fu dată ; la urma urmei, simțeam în mine încă destulă tărie morală ca să n-am nevoie de ocoluri și subînțelesuri. Cu voce simplă și tristă unul îmi zise : „E holera asiatică“...

Camarazii stăteau deoparte și mă priveau cu ochi de spaimă. Înțelegeam că deodată devenisem pentru ei o bestie apocaliptică. Cînd însă încredințai celui care-mi era mai aproape dorințele mele, ultimele poate, și dădui însărcinări cătră toți cei iubiți care mă așteptau, văzui durerea adevărată și crudă în toate privirile... Cu toate acestea, nimeni nu mi-a întins mîna cînd am plecat. Ce copilărie ! Mă gîndeam eu singur mai pe urmă, de cîte copilării leagă omul simțămintele cele mai puternice ale sufletului.

Am plecat spre un lazaret. Pot însă să-ți spun că n-aveam disperări, nici tristeță înfiorătoare. Un singur sentiment era stăpînitor în mine : mă supravegheam și așteptam...

Am avut fericirea să mă pot întoarce curînd la regiment și la camarazii mei. Aceste clipe de tribut morții, însă, mă fac să înțeleg mai bine tragedia care s-a desfășurat în mulțimile imobilizate dincolo de Dunăre în jumătatea a doua a lunii lui august.

De la Golemi-Izvor, regimentul trecu în valea Vidului, luînd drumul Lovcei. Primul popas în lungul acestui țarm nou îl făcurăm la Vidschi-Most (Podul Vidului), pe o ploaie pătrunzătoare și rece.

Alte regimente trecuseră pe acolo înaintea noastră ; locuri arse de bivouac înnegreau pretutindeni miriștele, poienile și costișele. Era urît, trist și ploua, și corturile fură întinse în aceste locuri, care, mai tîrziu am aflat, fuseseră frămîntate și călcate de regimente pătrunse adînc de molimă.

Acest popas, în umezeală și răceală, în locuri infectate, a fost pricina reală a nenorocirilor regimentului nostru. Pînă la Golemi-Izvor, luptasem cu gastro-enterita și cu cazuri izolate. La Vidschi-Most, Sopot și Lovcea începurăm să fim bîntuiți și noi cu adevărat de fantomaticul musafir al celeilalte lumi. Aici truda doctorului și-a lui Măucă nu mai avea sfîrșit ; de aici porneau spre lazareturi căruțele stropite cu var, în care, tăcuți și cu ochii arzători, clipoceau moleșiți flăcăi doborîți.

Foarte mulți dintre ei s-au întors la vetre, totuși era jalnic spectacol să vezi pe acești învinși în lupta c-un dușman nevăzut. Și cei treizeci și ceva de camarazi ale căror cruci stau risipite în cîmpiile și văile Bulgariei sînt o dare aspră și crudă pentr-un regiment. Mormintele lor necunoscute vor fi acoperite cu ierburi ; vor sta ca-n pustiuri, fără lacrimi, așa de departe de căminuri, sub un cer străin !

Din cînd în cînd, în lungul drumurilor, dădeam peste cîte un spital divizionar, ale cărui corturi erau așezate

lîngă o poiană și lîngă o curgere de apă. La cîteva obrațe mai în sus, un cimitir mic, cu cruci proaspete înfipite pe moșiroaie negre.

Regimentul se scurgea în tăcere prin arșița lui august, și flăcări vorbeau încet, arătîndu-și din ochi crucile. Într-un rînd, la o asemenea trecere, băgai de samă că cornistul Leuștean oftează cu adîncă amărăciune.

— Ce-i, Leuștean, de ce oftezi ?

— Hei, domnule locotenent, sînt și eu supărat...

— De ce ? parcă acuma nu te mai aud cîntînd din corn ca mai înainte...

Leuștean clipi din ochi, apoi își plecă fruntea în piept.

— Domnule locotenent, zise cineva lîngă mine ; avea un frate în compania nouă, ș-a murit de holeră...

— Cum se poate ? A murit, Leuștean ? E adevărat ?

— Adevărat, domnule locotenent, răspunse cu voce înăbușită cornistul.

— Și unde-a căzut ?

— La Vidschi-Most...

Iarăși oftă și-și trase capela mai tare pe sprîncene.

— Domnule locotenent, acolo a fost o pacoste pentru noi, grăi el întunecat. Acolo am stat pe ploaie și-n locuri spurcate. Acolo mai degrabă ar trebui să-i spuie la Vidschi-Mort...

Cu toată supărarea, camarazii ceilalți începură să rîdă, ș-un zîmbet ușor se arătă și pe obrazul năcăjit al cornistului.

Așa mergeam spre Lovcea, cu sufletele pline de amărăciune și de dor de țară.

LOVCEA

Cînd făceam marșul spre Lovcea (4 august), un marș foarte lung, care părea că nu se mai isprăvește, regimentul nostru trecea prin cea mai acută criză. La Sopot, în ajun, căzuseră treizeci de flăcăi. Acuma, în ziua fierbinte, orice trenard care se așeza încet și trudnic la marginea șanțului, știam că e încheștat de răul cel înspăimîntător. Doctorii și sanitarii circulînd printre compănii, cînd înainte cînd la coada coloanei, erau cu ochii morți de trudă și cu fețele răvășite.

În lungul nesfîrșitului drum, alt spital divizionar, cu obișnuitele corturi și morminte. Aici însă vedem și ceva nou. Pe o placă înălțată lîngă drum sta scris, pentru trecători, firește, cu litere mari și groase, acest avertisment funebru :

„Locul e infectat de holeră.
Trecerea primejdioasă.“

Ridicîndu-și fruntea de sub greutatea raniței și ștergîndu-și sudoarea neagră de pe pleoape, flăcăii din jurul meu silabiseau încet aceste cuvinte ciudate.

— Dacă locul e *infectat*, atuncea de ce trecem pe aici ? întrebă deodată un camarad lîngă mine.

— Dar pe unde vrei să trecem, măi frate, răspuse din urmă altul ; dacă pe aici e drumul ? Doar n-avem *areoplane*, să zburăm prin văzduh.

— Atuncea de ce-au mai scris vorbele acelea ?

— Ca să otrăvească inima omenirii !... răspuse cu ușor dispreț filosoful meu Gheorghieș.

La popasul amiezii făcut în marginea unui crîng, ofițerii își cercetară oamenii, apoi, în dogoarea căldurii, toată lumea caută puțină umbră și scoate la lumină merindele. Camarazii vorbesc vioi între ei — căci marșul zilei ne apropie cu 40 de kilometri de casele noastre. În umbra unor carpeni rotați, ne așezăm și noi, ofițerii, care fuseserăm tovarăși nedespărțiți pe toate drumurile Bulgariei și, pe hărțile întinse, cercetăm rezultatele păcii de la București, despre care în sfîrșit aveam știri precise. Vorbele înfierbîntate, discuțiile despre nemulțămirile vecinilor ne duc la alte conflagrații, la alte războaie și furtuni... În vremea aceasta, Vasile, ordonanța maiorului nostru, pregătea cafeaua...

Cafeaua, țigara și ordonanța maiorului nostru se pot bucura de o poveste întreagă.

Comandantul nostru era un sibarit ireductibil. Și în muntele de lăzi, cu toate bunătățile și „comoditățile“ lumii, pe care le cărăbănisă cu el de acasă, se aflau și cîteva mii de țigări foarte fine și, de la o vreme, și cîteva cutii de cafea fără păreche. Era un amestec de moca, martinica și alte varietăți, din care rezulta o licoare ce ar fi făcut să pălească de invidie și pe cafegiul sultanului. Însă după adîncă convingere a maiorului, nu cafeaua era totul, ci modul cum era preparată. Ș-aici intervenea o altă mîndrie a camaradului nostru : ordonanța Vasile.

Era un flăcău balan, cu ochi șireți și vii de hoț. În picioare totdeauna și la datorie, cunoscînd cele mai mici

slăbăciuni ale stăpînului său, pregătea cu un talent rar mîncările în „vase speciale“, și pentru cafea avea o îngrijire care în fiecare zi făcea pe domnul maior să scoată aceleași strigăte de admirație.

Cînd făcea cafeaua, Vasile oficia : avea încruntări de sprînceană și gesturi tainice și asta mai ales pentru că știa că-l observă și-l admiră domnul maior.

Acuma și Vasile avea un aghiotant : un servitor, care-i căra în spate toate boclucurile gospodăriei. Era o măgăriță neagră de dincolo de munte, de la Zlatița : o mînză tînără, cuminte și inteligentă. Vasile o îngrijea „ca un adevărat frate“, cum spuneau soldații, o gătise cu cordele și-i întocmise un samar pentru puterile ei.

Deci la popasul de sub carpănul rotat, Bălcănița sta lîngă foc și admira și ea pe Vasile cum pregătește cafeaua cea neprețuită. Cînd ordonanța o împărți ofițerilor, ea întoarse capul și ne privi semnificativ, cerînd fără îndoială semnele de admirație. Modest și cu ochii ușor plecați, Vasile aștepta înaintea noastră. Iar domnul maior, înălțîndu-și sprîncenele, sorbi o dată, apoi declară, aprinzîndu-și țigara : „E bună, Vasile !“ Atunci Vasile răsufală mulțămît și se cinchi vesel la foc, iar măgărița dădu și ea satisfăcută din coadă.

Acum venea rîndul țigărilor.

— Domnule maior, dumneavoastră aveți cele mai bune țigări din lume ! declară căpitanul B. ; mai dați-mi una !

— Nu se poate ! răspunse liniștit domnul maior.

— Ultima, domnule maior !

— Așa ai spus și ieri : nu se poate !

— Apoi ultima astăzi, domnule maior... La o asemenea cafea, se poate să nu ne dați și cîte-o asemenea țigară ?...

Vasile, mișcat, ridică capul de lângă foc ; apoi, cunoscînd obiceiurile, caută într-o lădiță și se apropie cu cutia de țigări.

— Stai, zise maiorul ridicînd mîna, să vedem dacă avem provizie suficientă... Cîte țigări mai sînt, Vasile ?

— Patru sute cincizeci și două, domnule maior, și ne mai vine un transport de acasă.

— Așa ? Atunci, Vasile, dă cîte-o țigară bună la toți domnii ofițeri...

Rotogoale de fum se înălțară spre crengile stufoase ale carpanului, și toată lumea era așa de mulțumită, încît Bălcănița, pătrunsă și ea de atmosfera care stăpînea în juru-i, începu să ragă. Avea un răget subțire și pătrunzător ; și soldații întinși la umbră, ca la o comandă, îi răspunseră prin chiote vesele.

— Sergenții de zi să iasă la raport ! strigă o voce între hohote de rîs.

Cătră asfințit intrarăm în Lovcea, într-o prăfărie enormă, cu muzica și cornurile sunînd. Se ordonase defilare înaintea generalului de divizie, mai mult ca să se ție rîndurile strînse și întregi în trecerea prin orașul plin de holeră... Cu flori și verdeață la capele și arme, regimentul trecu defilînd. La foarte multe case erau aninate plăci mari roșii pe cari scria cu slove negre : „*Holerna*“. Treceam deci prin locuri pline de boliște, și soldații umblau strînși, bine rînduiți și grăbeau pasul, ca să treacă mai curînd *dincolo*. În același timp între nenorociții orașeni care priveau uimiți această trecere cu fanfară, observam fereală și batiste la nas : căci și noi purtam în rînduri sămînța blăstămatei boale...

Dincolo de Lovcea, la o depărtare de cîtiva kilometri, pe un podiș, ne oprim și întindem corturile, pentru un

popas de cîteva zile. Din oraş primim veşti că holera seceră cu mînie. Tabăra e închisă înspre partea aceea ; ne ţarcuim şi de cătră alte regimente campate în preajmă ; şi chiar de a doua zi băgăm de samă cu bucurie că boala e în descreştere... În cele din urmă zile, cînd, cu ochii în lacrimi, vedeam sticlind Dunărea în depărtări, flăcării erau sănătoşi şi zdraveni, şi nici un trenard nu se mai oprea, sumbru, la marginea şoselei...

Dar marşul cătră oraşul bulgăresc, în ziua aceea fierbinte de 4 august, îl însemnasem cu mulţi căzuţi. Pe unii îi încărcaseră căruţele vărute, dar alţii se trăsaseră la umbră în porumbişti şi rămăseseră pierduţi. A doua zi, cîţiva ofiţeri, porniţi în cercetare cu doctorul, îi găsiseră în cotloane singuratice, gîfîind cu feţele pămîntii, cu ochii rătăciţi şi cu buzele arse de sete... Unul era despoiat de haine şi muniţii, şi cum ne văzu, grăi cu voce stînsă :

— M-au dezbrăcat bulgarii şi mi-au luat arma. Mă frămînta boala, şi nu m-am putut apăra...

Era aşa de tragică înfăţişarea lui, în groapa în care se afla, între mărăcini... Pe un hat, la cincisprezece paşi de el, stăteau neclintiţi doi cîni, cu limbile atîrnate, privindu-l fix.

— Din zori de zi mă pîndesc aşa, grăi flăcăul zîmbind cu durere... Dar de-acuma, dacă am durat eu pînă azi, tot am să biruiesc boala...

Avea o voce aşa de dureroasă, încît îmi simţii ochii umeziţi de lacrimi.

În tabăra de la Lovcea, după aceste din urmă tragice jertfe, flăcării, văzînd că boliştea deodată conteneşte şi simţînd, după privirile şi veselia doctorilor, că trecusem de otrăvitele văi ale morţii, îşi înălţară iar inimile cătră

veselia și nepăsarea de altădată. Numai întârzierea neconținută mai punea ca un ghimpe în sufletul acestei bucurii înnoite...

Scriitorul acestor rînduri, bunule prietin, știi că e un mare prisăcar și prietin al albinelor înaintea lui Dumnezeu. Nu știi prin ce împrejurare i-a fost dat, în popasul de la Lovcea, să vadă învîrtejindu-se un roi tîrziu într-o salcie pletoasă de la marginea unui pîrău... Vechiul zumzet al harnicelor lucrătoare îi aminti de tovarășele lui dintr-o liniștită prisacă, la poalele munților suceveni. Înduioșat de rătăcirea roiului, sortit morții de spulberile vînturilor și ploilor, îl stropi cu apă ca să se așeze, apoi îl culese din salcie cu tot cu creanga de care se aninase, ca un strugure mișcător...

Acest mic dar al întâmplării a fost instalat într-o cutie înjghebată în grabă din scînduri, și harnicele surori își începură îndată lucrul spornic. Știubeiul a rămas acolo la umbra unei sălcii, și pe el, sub captar, a fost lipită o foaie de lămuriri : era o pomană pentru creștinul din partea locului, care ar fi dat peste acest dar. Iată și inscripția, care a fost făcută de fostul holeric, cu gîndul la crîncenele biruri plătite pe plaiul Bulgariei :

„Acesta este stup alcătuit și colonizat de locotenentul X. în amintirea trecerii pe aici a regimentului X. și a morților lui.

„O, tînără și nefericită Bulgarie ! nu face ca acea matcă neprevăzătoare, care, în timpul unei veri secetoase, trimete roi mulți în toate părțile zării, încît ea se istovește și pierе, iar tinerele colonii mărunte rebegesc la cele dintăi vînturi reci de toamnă ; ci ia pildă de la această colonie tînără și harnică, care-și organizează munca, și-n primăvara vieții ei strînge cu grabă mana florilor pămîntului ; nu rîvnește la strînsura altui roi

și păstrează acele răzbunătoare numai pentru adevărații dușmani din afară !“

Aceste rînduri, în gustul clasic, nu știu ce soartă vor fi avut și nu știu dacă roiul nostru a avut parte să se înmulțească și să-și umple magaziiile pentru lungul somn al iernii... L-am lăsat în singurătățile de la Lovcea, cum lăsasem în Bulgaria atîtea cruci și morminte, și-am plecat spre țară.

UVAR

I

Încă de atunci prietinel meu profesorul, despre care e vorba în această istorisire, mi-a relatat o întâmplare a părinților lui. Cum avea obiceiul, a pus în ceea ce-mi spunea amănunte interesante și oarecare umor, fără a-și simți întru nimic înlănțuit destinul de acest fapt divers. Alte fapte le-am aflat de la inginerul rus ; la altele am participat eu însumi ; asupra seriei, însă, înclin a crede că stăpînea ceva în afară de noi oamenii.

Era în 1917, toamna, într-un sat de cătră munte.

Lumea se deprinsese cu năcazurile și cu veștile de la război. Din cînd în cînd treceau coloane de ruși înspre întăriturile din Carpați ; acolo în sat la Roznov, însă, nu se opreau. În serile limpezi de septembrie, femeile și copiii ieșeau pe prispe și în cerdacuri, ca să asculte în depărtări pulsația tunurilor, ca din măruntaiele pămîntului. Cu toate tulburările, neliniștile, fiorurile și moliemele, satul își ducea fără prea mare zdruncin viața la malul Bistriței, cînd, într-o noapte, s-a petrecut între neamurile prietinelui meu un lucru dintre cele mai ciudate.

Ca de obicei, părinții profesorului, oameni tihniți și blajini, se culcaseră odată cu găinile. După cîntarea în-

tăia a cucușilor, bătrîna, cu urechea mai ascuțită, se ridicase în capul oaselor, pîndind un zvon care se iscase în vecini. Nu deslușea ce-ar putea să fie. Stătu așa o vreme, cu tîmpla aplecată, apoi coborî din pat ca să sporească lumina candeliei. Dădu la o parte perdelețele și-și vîrî nasul în fereastră. Bătrînul sforăia ușor pe patul de lîngă sobă.

Ce putea să fie ? Umblau pași pe-afară ; se amestecau glasuri.

„Să știi că au venit iar moscalii, cugeta bătrîna. De nu mi-ar fura purcelul. De nu s-ar sui în pod, să găsească, după hogeag, clondirul de rachiu. Varvarii aceștia sînt în stare să facă toate blăstămățiile.“

Pe cînd descînta singură, se auziră la ușa de afară, dincolo de tindă, bocănituri.

„Nu-s rușii, își făcu socoteală bătrîna, pentru că ei dau cu picioarele și cu stratul puștii, suduind. Aceștia văd că bat oarecum cuviincios. Trebuie să fie creștini de-ai noștri.“

— Stați, stați ! zise ea, trecînd în tindă. Care-i acolo ? Ce este ?

Niște mormăieli, din care nu putea desluși cu desăvîrșire nimic, se învîlmășiră dincolo de ușă, pe urmă stătură.

— Care-i acolo ?

Murmurul se stîrni iar. Acuma înțelegea bine că nu-i vorbă moldovenească. Cineva bătu iarăși în ușă, nu cu îndîrjire, nici cu nerăbdare.

„Apoi tot nu-s moscali, se încredință pe sine însăși, cu oarecare mulțămire, mătușa Verona. Cugetînd bine, nu pot fi nici soldați de-ai noștri. Las' că i-aș înțelege, chiar dacă s-ar strîmba bolborosind păsărește ; dar afară de asta nu s-ar fi putut stăpîni atîta vreme fără izbi-

turi și sudălmi. Întru acest nărav, ai noștri îs mai viteji și decît rușii. Poate nu deslușesc eu bine, ș-a fi fiind cineva tot din sat ; mă chiamă la vreo nepoată, ori la vreo fină. Cere intrare pe lumea asta încă vreun năcăjit, neștiind de blăstămul omenirii, în care trăim. Mai bine ar fi fost să nu vie.

— Care-i acolo ?

— Kitai, kitai ! tresăriră niște glasuri ascuțite, dincolo de ușă.

— Vai de mine și de mine ! Tot moscalii trebuie să fie. Scoală, omule, și nu mai dormi. Vină încoace și vezi ce este. Auzi că vor să ne taie.

— Kitai, kitai ! chelălăiau glasurile de afară.

Moșneagul veni și întinse și el urechea. Dădu nedumerit din cap.

— Nu se arată să fie ruși. Or fi fiind alte lighioi, de care ș-a umplut acuma țara. Care-i acolo, măi ? răcni el cu semeție și puse mîna pe furca din cotlon.

— Kitai !

— Ți-am spus eu, moșnege.

— Tu taci din gură, măi femeie. Nu mai taie ei nici pe dracu ! Care kitai, bre ?

Cei de afară șopteau. Se sfătuiau, nu știau ce să răspundă. Atunci bătrînul, care era cărturar vechi și dascăl la biserică, își aduse aminte de un înțeles tulbure al acestui cuvînt. Trase zăvorul, smunci ușa și aplecă furca.

— Care-i acolo ? Fă înapoi, că te străpung în ochi.

Bătrîna îndrăzni să întindă capul pe după umărul lui și văzu, la lumina fînașelor pe care străinii le ridicaseră deodată în sus, monștre întunecate, dar obrazuri prietinoase. Erau însă niște obrazuri cum nu mai văzuse de cînd trăia pe lumea asta : cu nasurile turtite, cu ochii pieziși, cu bărbile spînatice.

— Aceștia-s de la Sibir, zise bătrînul fără să se teamă.

— Sibir, Sibir ! răspunseră străinii.

Bătrîna pricepea și ea că-s oameni de departe, din vreo sălbătăcie de la marginea pămîntului ; dar nu se arătau cu nici un fel de dușmănie. Erau șapte. Acuma stăteau liniștiți, și unul din ei, care părea mai deștept, se grămădea spre stăpînii casei, făcînd felurite semne : să fie lăsați să intre, să se culce jos, să-și plece tîmplele pe ceva. De mîncare n-au nevoie : au trăistile pline la șold — le băteau cu pumnii. N-au nevoie de băutură ; au bidoane pline : le zgîlțiau. Le trebuie numai hodină ; vin de departe, de departe...

Cel care grăia arăta cu mîna în urmă, peste capete, în întuneric.

— Vai de steaua voastră ! le zise cu milă dascălul Ion. Hai, intrați aicea în tindă. Tu, Veronă, aprinde-le focul în vatră.

Dintrodată acei străini de la marginea lumii s-au împrietinit cu bătrînii de la Roznov și au început a vorbi în limbi deosebite, fără să se priceapă de loc. Bătrînul asculta cu atenție, apoi scutura din cap rîzînd, lepădînd la o parte cu palma vălmășagul de vorbe care-l învăluia. Spunea și el ceva și scuturau din cap kitaii. Rîdeau și ei, căscînd niște fălci cît gura cuptorului. Bătrîna se retrăsese cătră icoane, făcîndu-și cruce și stupind în sîn.

Aceasta a fost intrarea chinezilor în sat la Roznov, într-o noapte rece de toamnă. Erau bărbați din provinciile asiatice de la Amur și din alte părți ; între ei erau amestecați nomazi de pe Obi, alții din cercul polar. Fuseseră ridicați de autoritățile împărătești și trimiși în Carpați, să sape tranșee.

În tot satul a fost în noaptea aceea zvon, însă nicăieri nu s-a întîmplat nici o răutate. Numai femeile s-au spă-

riat întâi, dar pe urmă le-a trecut, și au rîs de asemenea arătări ca de pe tărîmul celalalt.

A doua zi dimineața, cînd au ieșit localnicii în priveală, au văzut cu adevărat minune. De pe prispe, din tinzi și din șuri kitaii se tîrîseră pe cele dintâi raze ale soarelui, se cățăraseră în toți prunii de prin toate grădinile și mîncău cu grabă și cu lăcomie poamele. În uniforme lor albastre, păreau niște omizi fantastice. Au înghițit toate prunele, cu tot cu sîmburi, apoi s-au coborît rînjind cătră copii și muieri și bătîndu-se cu palmele peste pîntece.

Asta a fost prima ispravă a lor, față de care dascălul Ion nu s-a arătat prea supărat. El era împăcat că are de-a face cu oameni blajini. Mîncaseră prunele, dar nu dărimaseră pomii.

— Să-i bată Dumnezeu ! zicea mătușa Verona, întorcînd obrazul într-o parte și strîmbîndu-și gura.

— Nici rachieu n-au cerut, urmă dascălul ; n-au furat nici slănina din pod, nu le trebuie nici mămăligă, sînt și ei niște făpturi a lui Dumnezeu.

— Mai bine ar fi rămas acolo, sub pămînt, mormăi bătrîna.

— Unde sub pămînt ?

— Ce ? Nu știi ? Aiștia se trag din căpcăuni și trăiesc sub pămînt. Nu se închină, nici se spală. Aiștia-s de cei care fură copii și-i mînîncă nefripti.

— De unde ai auzit, femeie, asemenea bazaconii ?

— Am auzit. Cum s-a ridicat soarele la amiază, ne-au și picat vești din alte părți. Deocamdată ne-au mîncat perjele, pe urmă au să ne roadă și părul din cap.

— Dar de copii cine ți-a spus ?

— Care copii ?

- De copii, cum că-i frig și-i mîncă.
- N-am spus că-i frig.
- Dar ai spus că-i mîncă. Cine ți-a spus ?
- Nu mi-a spus nimeni, dar așa trebuie să fie, după cum cetești și dumneata prin cărți despre limbile păgîne.

Spaima aceasta ascunsă a stăruit în sat toată ziua, și gospodinele și-au ascuns în pod odraslele. Dar înainte de asfințitul soarelui, cîțiva kitai iscodind, au găsit cîțiva din acești pui de om și i-au coborît la porți, purtîndu-i în brațe. Îi mîngîiau pe capetele balane, le dădeau bucățele de zahar.

Îndată femeile s-au îmblînzit. Sara, s-au aprins focuri în ogrăzi și localnicii au învățat pe kitai să mînce porumbi tîrzii copti.

Dascălul Ion se fălea că el știa mai dinainte, din cărțile lui, că asemenea prepusuri despre străini nu pot fi decît zvonuri proaste. Au să mînce păpușoi tîrzii de prin grădini, cum au mîncat poamele, dar de asta nu-nici o supărare ; să fim noi sănătoși și s-ajungem cu bine la primăvară, să sămănăm alții. Aceștia-s oameni din pustie și au venit flămînzi ; altă pricină nu-i.

Într-adevăr, kitaii n-au săvîrșit stricăciuni, fără decît au ros păpușoi ; pe urmă au cules toate ouăle clocite de prin cuibare ; după aceea au fiert în căzănelele lor mîncăruri misterioase, a căror compoziție oamenii n-au înțeles-o decît după ce au băgat de samă că li se împuținează de lîngă casă căței și mîțele.

Cînd au plecat străinii, femeile au rămas povestind o săptămîină încheiată, unele făcîndu-și cruce cu uimire, altele stupind cu greată... Dascălul Ion îi liniștea pe toți arătîndu-le că, în cărțile lui filosofesti, se spune despre asta și că el n-are nici o mirare.

— Unele seminții de oameni mîncă miel ; altele mîncă mîță. Fiecare cu mîncarea lui, precum i-a poruncit Domnul-Dumnezeu.

Bărbații au înțeles acest adevăr și s-au liniștit, dar femeilor le-a fost greață patruzeci de zile.

II

Cum e astăzi au trecut trupe și coloane spre munți ; cum e poimîni, au început a se învîrteji îndărăt. Erau împinse de regimentele răzvrătite de pe front. Sovietele de soldați luaseră comanda înlocuind stăpînirea veche, și acuma toate oștirile cenușii se învăluiau unele după altele, ca stolurile de ciori înaintea viscolului. În toată valea Bistriței erau huruiri de căruțe, chesoane și tunuri, tropote și nechezări de cai, cîntece trăgănate de stepă, chiote de bucurie, clocot de ecouri împrăștiate în toate văile.

Dascălul Ion și mătușa Verona ieșiseră în cerdac și priveau ațintit, cu brațele încrucișate, înspre podul Bistriței. Acolo nu-și mai găseau rînd convoiurile, într-un furnicar neostoit și o fierbere neîntrepută de glasuri.

Viermătul de oameni și amestecul coloanelor se petreceau fără conținere, în vîrtejuri de pulberi. Toată oastea rusească grămădită pe front se rupsesse din disciplină, și acuma se revărsa fără frîu, înspre zări nedeslușite, de fericire și libertate. Pe cînd roiurile acestea cenușii se frămîntau ca să se desfacă din munți și din văi înguste spre orizonturile cele fără de sfîrșit ale Răsăritului, stoluri iuți de soldați pămînteni treceau Bistrița mai la vale, pe poduri de plute, ca să se suie în munte, la întăriturile părăsite.

Rușii îi vedeau de pe caii lor și din căruțe și hohoteau făcând gesturi de dispreț și în același timp de renunțare.

— Mai bine să se întoarcă și aceia acasă. Dacă ne ducem noi, stă războiul ; de acuma-i pace !

— Într-adevăr, așa să fie ? se bucura, cu îndoială, bătrîna.

— Asta numai Dumnezeu poate ști, răspunse filosofic dascălul Ion. Da ! Da ! se întoarse el apoi către moscalii care se învăluiau pe drum, dincolo de hudiță, urlînd și agitînd șepcile ; da ! da ! svoboda ! mir ! răspublica ! și se silea și el să rîdă către rînjetele căscate ale mulțimii.

— Ducă-se pe pustii locuri ! se scutură mătușa Verona.

Ziua de toamnă era senină, fără nici un nor. Aerul, limpede ca un cristal. Pădurile dinspre munte păreau apropiate ; zarea cîmpiei n-avea, în fundul cel mai depărtat, decît o ușoară pîclă. Părea o zi dumnezeiască de sărbătoare și de liniște ; totuși, ulițele satului păreau bătute de viscol și frămîntate de munci. Toată lumea era în păr la porți și în ogrăzi, păzindu-și vitele și strînsura. Dar oștirea dezlănțuită n-avea nevoie să se încarce cu nimic dintr-al pămîntenilor ; dimpotrivă, se ducea scuturîndu-se de toate. Oamenii îi așteptau să treacă și să se depărteze, ca să poată culege, din șanțuri, felurite unelte și cioveie. Primarele hotărîse că armele le adună stăpînirea. Nici arme nu le mai trebuiau. Lumea și viața erau ale lor. Nu le mai trebuiau armele mai ales după ce îndeplineau una din acele porunci a suferinții lor, una din acele zvîrcoliri de stihie, a căror taină o avea închisă în el numai apocalipsul bătrînului dascăl Ion. Dincolo de Bistrița, cu jumătate de ceas mai înainte, se auziseră, în două răstimpuri, împușcături. Valurile de mulțime scăzuseră, apoi sporiseră iar la podul de peste rîu. Bătrîna

nu întreba ce sînt acele împuşcături ; bătrînul tăcuse. Privind la toate cu luare-aminte, urechea lor urmau să o aibă atentă spre acele zgomote seci ca ruperi de vreascuri, pe care le bănuiau iar că se pregătesc și le așteptau iar să le străpungă urechile pînă în inimă.

Pe hudița lor intră deodată în pripă și în fugă aplecată un ostaș mărunț, fără arme, numai cu tașca și bidonul aninate în curele încrucișate și zbătîndu-se la coapse. Îl urma de aproape un ofițer, după cît se vedea, tînăr și subțiratic, cu capul gol, cu revolver la centură, fără sabie. Purta în mîna dreaptă o cravașă cu care tăia într-una aerul în mers.

Casa bătrînilor era în fundul hudiței, la treizeci de pași departe de drum și de cursul mulțimii.

Îndată ce se apropie de poartă oșteanul cel mărunț care venea întăi, bătrîna păru a-l cunoaște.

— Să știi, omule, că acesta e unul din kitaii care au fost la noi în noaptea aceea...

— Se poate, răspunse dascălul. Nu mi-am pus ochelarii, dar tot îl văd. E cel care nu grăia nici un fel de limbă și stătea deoparte de ceilalți.

Străinul scutură poarta ; strigă cu grabă, ca și cum ar fi cerut ajutor :

— Uvar ! Uvar !

— Așa spunea că-l chiamă, lămuri bătrîna.

— Într-adevăr, încuviință dascălul, așa i-i numele ; altă vorbă n-am putut nici într-un chip desluși de la el. Deschide poarta ! strigă el străinului, făcîndu-i semne cu mîinile.

Oșteanul cel scund deschise poarta. Ofițerul cu cravașă îl ajunse din urmă ; el se feri, făcîndu-i loc să treacă.

O clipă, cît mai avură vreme să-l privească, bătrîinii putură vedea un obraz oacheș, cu buzele strînse și genele neguroase. Un obraz cu trăsături subțiri și aproape

femeiești. Era un tânăr care nu părea să aibă mai mult de douăzeci și cinci de ani.

În hudiță, pe urmele celor doi, dintr-odată se năpustiră zece ori doisprezece soldați, urlând ca într-o beție mînioasă și scuturînd deasupra capetelor săbii încovoiate. La zece pași după aceștia veneau alți patru-cinci soldați, descheiați și descătărămați, cu puști.

Cei cu săbiile urlau, suduiau și porunceau ceva, amestecîndu-și glasurile răgușite.

Uvar poftea pe tinerel să treacă și să intre la adăpost. Putea să se strecoare în beci, putea să sară într-o grădină și de acolo în alta, pînă la dumbrava de lîngă apă. Toate acestea părea a le socoti Uvar, care cunoștea locul. Le judecă dintr-o privire și ofițerul, dar nu se folosi de îndemn. Ca și cum l-ar fi împuns pe la spate urletele și injuriile următorilor, se răsuci deodată, se întoarse drept, îi privi aprig, cu fruntea puțin aplecată. Grupul se opri brusc, la cinci pași. Cei din urmă își domoliră mersul, ca și cum li s-ar fi discordat genunchii. Ofițerul rosti scurt ceva, o întrebare ascuțită. Apoi se mișcă repede, înălță cravașa și lovi de cîteva ori. Cu săbiile în mînă, soldații își fereau capetele cînd cătră un umăr, cînd cătră celalalt ; cîțiva se întoarseră în loc.

— Plecați ! le strigă ofițerul, săgetînd asupra lor brațul. Soldații șovăiră. Ofițerul le întoarse spatele. Uvar intrase în ogradă și arătă cătră bătrîni un rîs tăcut, cu dinții albi și buzele întinse.

Din grupul al doilea al următorilor se desfăcură deodată doi, care se îndemneau unul pe altul ghiontindu-se ; ridicară puștile și fulgerară pe ofițer din spate. Odată cu pocnetul carabinelor, ofițerul căzu grămadă. Cei cu săbiile se năpustiră și-l loviră. Îl izbiră cu picioarele și-l întoarseră cu fața în sus. Era sfîrșit, nu mai mișca ; unul

dintre cei cu armele se apropie cel din urmă și-l mai străpunse cu un glonte.

Dînd din mîni, întorcînd nasurile unul cătră altul, vorbind și strigînd neînțeleș, se retraseră cu toții, fără să mai privească înapoi.

Uvar, din ascunzișul lui de după șură, întinse gîtul, cercetă cu ochii, trase cu urechea, apoi ieși strecurîndu-se grabnic pînă la mort și rămase neclintit asupra lui, ca și cum l-ar fi mirosit.

Bătrîni: încă nu-și veniseră în fire. Se uitau unul la altul cu obrazurile pălite, apoi iar întoarseră priviri înfricoșate spre poartă.

Bătrîna răsuflă silnic de cîteva ori și începu a blăstăma, apăsîndu-și tîmplele cu pumnii :

— Vai ! nu i-ar mai răbda Dumnezeu și Maica Domnului ! Cum au putut ei prîgoni un asemenea tînăr ! cum au putut să-l omoare !

— Aceasta trebuie să fie o judecată a lor, socotea dascălul ; e rînduiala lor cea nouă.

— Dumneata, dascăle, vorbești ca din carte, răspunse mătușa Verona cu glas încet, privindu-l ascuțit ; iar creștinul acela a murit fără lumînare și sufletul lui rătăcește spre negură.

Dascălul mormăi ceva neînțeleș :

— Hm ! ce pot să-i fac eu ? Eu nu-i pot face nimica...

Sub privirea nemulțămîită a bătrînei, ridică din umeri și scoborî treptele cerdacului, apoi se hotărî și trecu spre poartă.

Curînd îl ajunse din urmă bătrîna, cu o făclioară aprinsă. Amîndoi se alăturară de Uvar și de mort. Bătrîna îngenunche și-i așeză lîngă tîmpla dreaptă făclia. În ochii care începeau să înghețe, subt umbra frasinilor, licăriră deodată două steluțe.

Omul cel scund și străin privea împrejurii acuma, cu nedumerire încă și cu spaimă, după aceea cuprinse mîna bătrînei, mîna dreaptă, care potrivise făclia, și o sărută în tăcere.

III

Mortul stătu în pulbere cu făclioara lui cît se scurseră pe șleah mulțimile. Uvar îl priveghea de după un stîlp al șurii. Aștepta neclintit acolo, respingînd domol cu dosul mîinii mîncarea cu care îl îndemna bătrîna.

— Ia și mîinîcă, băiete, stăruia mătușa Verona.

El făcu același semn, înlăturînd o umbră din preajmă, fără să-și întoarcă fruntea.

Cînd îmbulzelile conținea la pod și cele din urmă pîlcuri trecură cu aceeași larmă și neorînduială, străinul dădu semn. Ieși din umbră, se cățăără pe stîlpul porții, apoi pe streșina șurii, cercetînd cu ochii ageri valea. Își scosese șapca, purtînd-o în mîină. Acolo sus, o privi pieziș, după aceea o aruncă în dudău, la spatele clădirii. Cu capul rotund tuns chilug, sucindu-l cînd într-o parte, cînd în alta, cu mișcări repezite de pasere la pîndă, urmă să cerceteze drumurile din urmă, pînă ce înțelese că mișcarea mulțimii a stătut.

Soarele se lăsa spre munți într-aceeași pace și liniște de sărbătoare. Incepu a se auzi melodios toaca bisericii. Uvar o ascultă cu luare-aminte. Cînd își întoarse urechea cătră zvonul dulce, bătrîna băgă de samă pe obrazul lui o lumină și un zîmbet.

După ce conținea toaca, se coborî cu grabă și trecu lîngă ofițerul ucis, în hudiță. Se învîrți de două ori împrejurul lui, apoi rămase iar neclintit, ascultînd acum clopotele.

— Nu știe ce să facă cu mortul, șopti bătrîna.

Dascălul înțelesese și se hotărîse. Coborî din cerdac, trecu și el lîngă cel căzut, povățui pe străin cu semne, și amîndoi ridicară mortul și-l purtară cu luare-aminte subț adăpostul șurii.

Cu grabă, bătrîna stropi și mătură în jur, înlăturînd și rînduind cioveiele. Alcătuiră pat de fîn, așternură poclăzi și bărbații grijiră mortul. După ce-l așezară cum poruncește datina, cu mîinile pe piept, cu fața în sus și ochii închiși, bătrîna veni din nou, înlătură apa caldă și ștergarele și adaose asupra degetelor crucea și banul vămilor. Așeză făclie proaspătă și presără în jur busuioac sfărîmat și frămîntat în palmă.

Îndată după aceea glasul ei se înălță cătră vecini. Pe hudiță și prin fundul grădinii, peste pîrleaz, sosiră femei.

Uvar sta așezat pe un scăunaș cu trei picioare, în umbra din fund a șurii, și privea cu cea mai mare luare-aminte atît la gesturile, umbletele și descîntecele bătrînei, cît și la mișcarea femeilor sosite. Ascultă un schimb îmbielșugat de vorbe subțiri și mirate. Glasul gros al dascălului părea că voiește să le potolească. Mătușa Verona se răsuci spre bătrîn și păru a-i da o poruncă. Dumnealui încuviință dînd din cap. Trăgînd dintr-un colț un toiag lustruit, ieși pe poartă.

Femeile urmau să vorbească cu glasurile ceva mai potolite. Unele din ele priveau din cînd în cînd spre străinul cel sălbatic și tăcut. Cîteva se adunară frunte lîngă frunte, își șoptiră la ureche ceva tainic și prinseră a rîde. Uvar închise o clipă ochii lui oblici și oftă.

Nu tîrzie vreme, bătrînul se întoarce cu preotul. Era un popă tînăr, care învățase graba în vremurile acelea de război și boliști. Din legătura pe care i-o purtase dascălul, trase pripit cartea și patrafirul, sărută și trecu pe după gît haina blagoslovită, deschise cartea cu paginile

pătate de degete și picurate de ceară și prinse a ceti cu un glas cu totul felurit. La un semn al bătrînului, Uvar se ridică și el în picioare, părăind a asculta cu aceeași luare-aminte încordată.

Cînd preotul conteni, cu toții se așezară în jurul mortului pe lăiți, scăunașe și buturugi, și Uvar tresări ca de o spaimă cînd unele dintre femei începură a suspina dintr-odată și a boci. Cu o clipă mai nainte îl priviseră pieziș pe el, cu zîmbete ascuțite, și acuma plîngeau pe mort, clătînîndu-și asupra lui capetele și picurîndu-i fruntea cu lacrimi.

Și priveghiul din noaptea aceea și rînduielele celeilalte zile, cînd s-a făcut înmormîntarea în țintirimul satului, au părut a fi pricini de mirare pentru străin. Băgînd de samă la toate, se grăbea să îndeplinească și el ce făceau alții, asculta cu fruntea plecată, îngenunchia, săruta crucea, privea, fără să le deslușească, icoanele din biserică. În fumegarea turbure, îi apăreau ca umbre de morți din altă lume. Umbla domol în convoi, se aplecă fără să pară prea mult surprins asupra gropii în care avea să treacă la veșnică hodină mortul. Cîntările, bocetele, clopotele îi aduseră lacrimi în ochi. Totuși, cu toată tulburarea, căuta să găsească în înțelegerea lui deslușiri asupra opririlor la poduri și la răspîntii, asupra găinii negre, pe care mătușa Verona o trecu preotului peste groapă, asupra vinului, pe care părintele Dumitru îl stropi peste fruntea neclintită a mortului.

După ce oamenii bătură capacul sicriului și astupară cu țărînă leșul tovarășului său, Uvar se simți mai singur, cu sufletul împovărat deodată ca de o negură a miezului nopții. Atunci veni la dînsul mătușa Verona, îi cuprinse mîna stîngă și-l duse la pomenile înșirate lîngă groapă. Îi dădu să beie un pahar de rachiu și, într-o

străchинуță, îi înfățișă colivă. Acel grâu fiert cu miere și îmbunătățit cu mirodenii, dulceață a praznicelor celor vechi din fundul veacurilor, îi plăcu în chip deosebit.

— Îi place, ziceau femeile din juru-i, rîzînd.

Mătușa Verona îl mîngîia în creștetul capului, ca și cum ar fi vrut să-l ocrotească. El înțelese că-i vorba de dînsul, înghiți încet și cuviincios îmbucătura și puse la o parte ce mai rămăsese în talger.

— Bogdaproste ! suspinau femeile făcîndu-și cruce. Dumnezeu să-l ierte și să-l hodinească ! Cine va fi fost ? unde se ducea ? avea părinți și frați ?

— Cel-de-Sus știe ! îngînă mătușa Verona. Așa și cu acest pribeag care se uită spăriat în juru-i și nu știe ce să facă. Cine știe de unde vine ! Cine știe dacă are pe cineva pe lume !...

— Trebuie să fie de la Sibir, ca și toți ceilalți cu care au venit, vorbi dascălul. Dar nu-i kitai, pentru că nu se înțelegea cu tovarășii.

— Poate-i mut, observă cu veselie una dintre muieri.

— Nu poate să fie mut, hotărî preotul, numai că nu vorbește limbile cunoscute. Nici rînduielile creștinești nu le cunoaște. După cît se vede, e un idolatru.

Dascălul, vecinii și femeile aproară din cap cu deplină încredințare, și acesta a fost al doilea nume al lui Uvar, adică numele nației din care se trăgea. Căci națiile pămîntului, pe lîngă multe cunoscute, cuprind și unele necunoscute, care se chiamă astfel. Nu se știe unde locuiesc și ce fac, dar iată, războiul a adus de la ele pe acest om scund și spătos, cu obrazul lat, negricios și un-suros, cu ochii puțintel pieziși, în care fulgeră ca o sclîpire de ghiață.

— E tot o făptură a lui Dumnezeu, oftă mătușa Verona. Dacă vrea, s-a duce în lumea lui ; dacă nu, s-a

găsi și pentru el la noi o bucățică de pîne. Pare liniștit și cuminte.

Astfel a rămas în sat la Roznov Uvar. S-a oploșit pe lîngă gospodăria dascălului Ion. A înțeles ușor ce are de făcut și a început a sluji în jurul casei și la vite din zori și pînă în sară, fără să i se audă glasul. Mînca în tăcere ce-i da bătrîna la ceasuri hotărîte, nu ieșea în hudiță fără treabă, nu se ducea la crîsmă. Numai duminica urma ca o umbră pe dascălul Ion, se așeza într-un ungher din fund și asculta rugăciunile, cîntările, zvonul clopotului din turn, și părea că se gîndește undeva, de parte. Tot în ziua aceea a odihnei, trecea pe la mormîntul ofițerului ucis. Se oprea acolo cîteva clipe, privind pămîntul. Poate se îndoia că mai este ceva dedesubt ; poate mortul s-a mistuit cătră mijlocul pămîntului, pe alt drum, ori a lunecat cătră ape și plutește sub negurile mării...

După ce stătea așa puțin, se grăbea cătră casă. Acolo avea multe de făcut și de învîrtit, căci toate erau pentru el nouă. Era o lume cu înfățișări multiple, cu bogăție de ființi și de plante pe care se silea cu hărnicie s-o cerceteze și s-o învețe. Deși avea două nume, unul mărturisit de el și altul adaos de părintele Dumitru, vecinii care îl observau și femeile care-l pîndeau i-au găsit îndată pe al treilea. Chiar după ce a început a îngîna vorbe moldovenești, i-a rămas numele Mutu.

Întîmplarea cu ofițerul și bunăvoința lui Dumnezeu, care avusese grijă să le trimeată slugă nouă la gospodărie, dascălul Ion le deslușise în felul lui, în cîteva scrisori cătră feciorul său, doctorul Iacob Melinte, la Iași. Sluga cealaltă, Niculiță Pletosu, se prăpădise în furtuna războiului. Nimene nu putuse aduce știre lămurită dacă rămăsese într-o vîgăună de munte, ori se ridicase în vîrtejuri cătră nouri, ori cursese în puhoaiie cătră văi.

Dintr-același necunoscut le sosise un idolatru. Dascălului Ion îi plăcea vorba asta a părintelui Dumitru. O scria cu grijă, după ce-și mai potrivea o dată întâi penița, pe urmă ochelarii de pe nas, înclieiați cu ceară. Se silea să dea și lămuriri doctorului Iacob despre această vorbă, sub care se ascundeau taine ale lumii.

Profesorul le cetea zîmbind, cu coatele pe birou și cu fruntea sprijinită în palme, în laboratorul său de la universitate. Era acolo o tăcere desăvîrșită, ca și în poienile din preajina Bistriței, unde își petrecuse copilăria.

Acest bărbat grav, specializat la Berlin, cu ochelari și cursuri complicate, rămăsese în fond un primitiv și un sentimental. Lăsa ceaiurile de la ora 5 ale soției sale, cucoană de neam cu rînduieli și nacafale, zicea el, și venea aici ca să evoce atmosfera familiară de la Roznov, anii de altădată și pe iubiții lui bătrîni. Stătea de vorbă cu ei și cu copilăria. Se revedea pe plute, ori cu vitele în prund, ori la smeură și la afine, ori ascultînd mugetul cerbilor toamna, din cotloane tainice, cu prietinelul său Niculiță Pletosu, mare vînător. Revedea horele și clăcile, și nunțile — toată viața pasionată a oamenilor din acel colț unic de pe pămînt, pe care el îl socotea lumea lui adevărată. Tot ce devenise el după studii harnice și strălucite, societatea apuseană prin care trecuse, societatea nouă în care se mișca acum, îi apăreau de multe ori ca ceva străin și ostil. Ființa lui tindea cătră paradisul pierdut. De mult își pusese el diagnoza acestei aprige nostalgii. Și mai ales după ce avea discuții aprinse cu nevasta și o lăsa în nervii ei ca într-o baie, venea aici, unde își ținea corespondența cu Roznovul, și lua definitiv aceeași hotărîre, pe care cîndva își propunea s-o aducă la îndeplinire, să lese tot și să se așeze într-o sihăstrie, la malul apei lui, lîngă bătrîni, în peisagiul de odinioară.

Prin urmare, își murmură el cu plăcere, bătrînii au un servitor de care sînt mulțămîți. Și numai decît să știe lumea că acest servitor este un idolatru. N-are nici un vițiu, nici măcar pe cel al vorbirii. Nu pot să-i aducă decît laude ; însă totuși ar trebui să vie cîndva doctorul să vadă ce-i cu dînsul. Să-l asculte, să-l ciocănească și să-l întrebe. Poate i-a nimeri și limba pe care o pricepe. Într-adevăr, un doctor, într-atîtea școli, trebuie să fi învățat toate limbile de pe lumea asta și nu se poate să nu dezlege și graiul lui Uvar.

Îi părea rău să pricinuiască dezamăgire în privința asta. Căutînd o soluție, care să apere nu atît prestigiul lui, cît farmecul bătrînilor, își propunea de cîteva săptămîni să ia cu sine la Roznov, într-o expediție, pe un inginer rus, pripășit între ieșeni, vînător iscusit, fost bogătaș mare și călător neobosit în epoca împărătească.

Îi era bun prietin și le plăcea de multe ori să se uite singuri într-o odăiță tainică, cu sticle de vin vechi dinainte. Asculta povestirile felurite ale rusului și închinau amîndoi, bînd subțirel și cu evlavie din păhărele de cristal. Pentru inginerul Anton Rohalschi, după măcelurile revoluției și căderea burgheziei, huzurul unui asemenea ceas era ceva neprețuit, ca o înviere după o suferință de moarte. Doctorul găsea plăcere mai ales în această sete de viață și în această împăcare senină a pribeagului, într-un liman de liniște. După ce sorbea vinul, se răsturna în scaun și-l aștepta să-i străbata în toată ființa, apoi își pipăia rîzînd brațele și capul și făcea observația că-i mai bine să fie aici la Iași, sub privegherea lui Muți, cel care le dădea o băutură atît de bună, decît desfăcut și trecut în pîntecele peștilor, în fundul mării, la Odesa, cum fusese soarta tuturor camarazilor lui. Toate erau pricină de bucurie în asemenea ceas, începînd cu însuși Muți, ovreiu cel mărunt și vioi, care își trecuse bacalaureatul

ca să poată servi mai inteligent pe musafirii crîșmei lui : venea și el să asculte discuții filosofice, despărțindu-le cu cîte-o anecdotă, ca să fie mai puțin plictisitoare, și încheind totul cu altă sticlă de vin de Cotnari, care, în toate aceste chestii și împrejurări, fără îndoială se vedea a fi singurul adevăr.

După multe șovăiri și amînări, doctorul se hotărî în sfîrșit să părăsească măcar pe două zile universitatea și nevasta, să vadă ce-i cu Roznovul, ce-i cu bătrîni și ce-i cu Uvar.

Într-adevăr, nu mai putea întîrzia ; era în cele din urmă zile ale lui noemvrie. Ca să fie mai sigur de sine, scrise mai întăi o telegramă pentru bătrîni și o trimese la poștă. Pînă la întoarcerea servitorului, compuse scrisoarea cătră nevastă. Trebuie să se ducă imediat și neapărat la Roznov, chemat telegrafic. Trenul pleacă peste două ceasuri. O oră și jumătate are curs. Servitorul va trebui să-i aducă la gară geamandanul. Știe că acasă sînt musafiri, la ceaiul obișnuit. Salută pe toată lumea, dorește tuturor petrecere bună ; roagă să nu se deranjeze nimeni. Într-o altă scrisoare porunca rusului să ia arme pentru o expediție în munți și să se înființeze la laborator în timpul cel mai scurt cu putință.

Astfel, smulgîndu-se violent din ceea ce numea el minciună, profesorul Iacob Melinte a venit cu prietînul său Anton Rohalschi la Roznov. Simțindu-se iarăși muntean și copil, și-a plecat capul la pragul căsuței bătrînești și i-a pătruns pînă în fundul sufletului mireasma pipărată de flori uscate grămădite în coardă.

Candela ardea la icoane, păreții erau împodobiți cu scoțuri, ferestrele aveau sprîncene de ștergare vrîstate cu borangic. Bătrîna zîmbea ca-n poveștile de demult, numai cît părea mai obosită. Profesorul o cerceta cu sufletul mișcat și cu ochi care nu se puteau înșela.

— Asta-i măicuța mea, zise el cătră rus.

Inginerul se plecă ceremonios cătră icoane, apoi cătră mama prietinelui său. Îi sărută mîna. După aceea se întoarse și strînse cu putere dreapta dascălului.

— Să se ducă slujitorul dumneavoastră Uvar, s-aducă puștile și boclucurile de la trăsură, ceru doctorul.

— Uvar e la pădure, răspuse bătrîna. Sporește în fiecare zi provizia de lemne pe iarnă. Pînă în sară se întoarce și ți-l arăt.

Bătrînul rîdea. Începu să-și povestească epistoliile.

Doctorul Iacob știa că un borș de găină ca la Roznov nu se mîncă nicăieri pe lumea asta. Îi și simți în nări mirosul cunoscut de cimbru și povățuia pe bătrîna să nu uite de mămăliguță.

— Știu că are să-ți placă și dumnitale, lămurea el lui Rohalschi, deși aceeași mîncare pentru dumneata e lipsită de elementul esențial.

— Nu se poate, răspuse inginerul. De cînd am ieșit din moarte, elementul emoțiune se sporește cu al noutății, așa încît borșul mamei dumnitale are să aibă tot ce-i trebuie ca să biruiască nu numai spațiul, dar și timpul.

A fost bun și rachiul ; deosebit de bun și vinul adus de la Iași în sticle cu grijă împachetate. Mai neprețuit decît orice era pentru profesor ceasul cel dintăi de după masă, după ce se întunecă ferestrele și s-aprinde lampa.

În sobă ardea foc ; bătrîinii stăteau în preajmă, tihniți, însă atenți la tot ce putea spune feciorul lor și curioși de toate minunățiile pe care le împrăștia cu vorba, prin fumul țigării, rusul.

Nu prea le venea a crede toate ; își făceau semne de înțelegere cu ochiul, ceea ce sporea plăcerea doctorului, care-i observa. Era vorba, în istorisirile puțintel cam încîlcite ale lui Anton Rohalschi, de felurite neamuri care

trăiesc în nemărginirile Rusiei și ale Siberiei. Dintr-un trib oarecare, de la vreo latitudine nedeslușită, va fi fiind și acest Uvar, despre care-i vorba. După nume, e un asiatic. Dar ce fel de asiatic? căci în provinciile de dincolo de Urali trăiesc trei sute șazeci și cinci de neamuri, vorbind trei sute șazeci și cinci de idiome. Și sînt risipite aceste neamuri în niște întinderi pe care exploratorul trebuie să le străbată zece ani fără a le putea cuprinde, din ținuturile calde de la marginea Chinei pînă la mările din Răsărit și pînă la Cercul polar, unde se fac, la un an o dată, iarmaroace la o temperatură de șazeci de grade sub zero și laptele se vinde înghețat, în bucăți cubice, tăiate cu fierăstrăul. De la un sat la altul umbli trei sute de verste. La anul, cînd te întorci, nu mai găsești satul. Oamenii din acele părți nu cunosc viața decît sub aspectul foamei, și Dumnezeu, pentru ei, e un fel de bestie feroasă din negurile Nordului. Smîrcuri, tundre, pustiuri, animale multe și puținei oameni, încercînd a se vîna unii pe alții.

— Doamne, ferește! Așa să fie? se crucea bătrîna. Uvar e om blajin; nu pare a veni din asemenea sălbătăcie.

— E om ca toți oamenii, întări bătrînul, numai cît nu poate vorbi încă limba noastră. După cît arată părintele Dumitru, ar fi din țara idolatriilor, unde va fi fiind și asta...

Doctorul Iacob zîmbi.

— Se poate.

Rusul înțelese că nu se cuvine să mai dea vreo altă lămurire.

Bătrîna avea și alte nedumeriri.

— Atuncî acele țări vor fi fiind la marginea pămîntului. După cum se arată în povești, de-acolo se poate trece pe tărîmul celalalt.

— Eu n-am trecut... se veseli Anton Rohalschi.

Bătrîna zîmbi ascuțit.

— Mama nu crede nimic, observă doctorul. Amestecă ce spui dumneata cu basmele pe care mi le șoptea în copilărie.

Rusul se veseli nespus. Apoi se înnegură.

— Așa este... suspină el. Aici Dumnezeu stăpînește asupra florilor și cîntecelor și sezonul înghețat nu-i pus decît pentru contrast. Dumnezeuul acestor locuri e blajin și vesel. Cîteodată e cu chef și spune anecdote, adaoase el în franțuzește cătră profesor. Din grădina aceasta nimeni nu simte nevoia să evadeze.

Doctorul Iacob oftă și el și-i strînse mîna în tăcere.

Afară, în ogradă, se auzi glas. Feciorul bătrînilor înălțase fruntea, atent.

— E Uvar... vesti bătrîna.

— Pe cît vād, a început a vorbi moldovenește cu boii... rîse doctorul.

Bătrînul se ridică și ieși.

Iacob Melinte avea o nerăbdare copilărească. Bătrîna îl privea pieziș, cu dragoste și cu puțină maliție.

Cînd intră sluga, după bătrîn, doctorul avu un simțămînt de dezamăgire. Se aștepta să vadă un uriaș cu privirile tîmpe. Dimpotrivă era o ființă mărunță, cu ochii foarte ageri.

Nu se știe de ce și cum, privind la oaspeți, servitorul înțelese că unul din ei e feciorul stăpînilor. Îi zîmbi, închinîndu-se cătră el. Doctorul îi întinse mîna. El își șterse întăi palma de straiul unsuros și atinse ușor degetele lui de ale doctorului.

— I-i rușine de zdrențele de pe el, observă mătușa Verona. Duminica se îmbracă în straiie albe, de-a noastre.

— Începe să se adapteze la mediu... zîmbi inginerul.
Brusc, zvrîrli omului o întrebare în rusește :

— De unde ești ?

Uvar păru lovit în piept. Privi ager cătră inginer.
Apoi se trase un pas spre ușă.

— Nu te teme, Uvar... îl potoli mătușa Verona.

Omul se opri. Se întoarse c-un umăr spre Rohalschi și
răspunse ceva într-o limbă bolborosită. Nu știa rusește.

— Să încercăm altfel, se veseli prietinel Anton. Să-i
vorbitm tătărăște. Cunosc și unele dialecte mongole. Ceva
trebuie să scot de la el.

Rosti cîteva cuvinte guturale. Uvar păru atent, dar
scutură din cap. Ingerul se înfierbînta. Își aprinse altă
țigară, fumînd-o pripit. Sorbi aproape fără să-și deie
sama un pahar de vin, după aceea păru rușinat. Se în-
vierșuna ca la dezlegarea unui rebus. După cîteva alte
încercări, se opri la alt sistem, pe care și doctorul îl so-
coti ingenios. Fără să cunoască limba, înțelegea, — căci
inginerul începuse a rosti nume de localități, munți, și
ape. Astfel, cunoștințele lui geografice îl duseră pe ur-
mele pribeagului. Răsuflînd mulțămît, sorbi, conștient de
data asta, alt pahar și apoi altul, și declară că, în sfîrșit,
a izbutit să identifice ființa misterioasă pe care o aveau
în fața lor.

Uvar dăduse semne. Era un iacut, de pe fluviul Lena,
din nord-estul extrem siberian.

Aceste vocabule nedeslușite nu spuneau nimic bătrî-
nilor.

— Vra să zică, nu-i idolatru ? se interesa dascălu, cu
neîncredere.

— Acuma-i moldovan de-a noștri... zise, cu zîmbe-
tu-i malițios, bătrîna. L-am învățat *Tatăl nostru* și face
cruce.

IV

Niciodată nu și-ar fi putut închipui cineva că iacutul acela, lepădat de vînt în sat la Roznov, ar fi în stare să stîrnească tulburări și prefaceri în viața oamenilor de aici. Fără îndoială, amestecul lui era cu totul pieziș; abia cunoștea pe doctorul Iacob și habar n-avea de soția lui — regina ceaiurilor de la ora cinci. Cu toate acestea, înfățișarea lui aproape religioasă între bătrîni, hotărîrea înfricoșată care se cetea în toată ființa lui, să intre în viața nouă de la Roznov ca într-un rai visat tulbure de generații ale suferinții, au pus în mișcare în doctorul Iacob o serie întreagă de judecăți, adică de emoțiuni, care l-au dus cătră hotărîri extraordinare.

În ceasurile cînd își rumega singur amărăciunile, mai ales asta era dorința lui: să poată rosti răspicat, cu privirea încruntată, dar liniștită, cîteva cuvinte bine alese, la auzul cărora doamna Eufrosina Melinte să întoarcă ochii peste cap, să scoată un țipăt stîns și să cadă pe canapea, în poziția clasică, cu mîna dreaptă în lungul spătarului și cu stînga atîrnînd pieziș sub sîn.

Faptul într-adevăr s-a produs; adică a venit ceasul zăporului Bistriței, și el s-a suit pe plută. Dar sfortarea i s-a părut cu mult mai mare decît rezultatul. Doamna Melinte i-a dat replica întocmai ca într-o repetiție de teatru, fără să puie pasiune adevărată și fără să provoace, prin urmare, la dînsul, acel accent pe care el singur îl pîndea, așteptîndu-l să izbucnească. I-a trebuit o adevărată silință ca să scoată răcnete. Trebuia să se mulțamească c-o jumătate de biruință și era nevoit s-o și argumenteze.

În definitiv, sufletul lui nu mai putea îndura minciuna și deșertăciunea acelei vieți. El era un om simplu. Dacă-i făcea plăcere cucoanei, era gata să accepte că a

rămas un țaran necioplit. Știința sălășluia sus, în dosul ochelarilor, numai printr-un accident, și-i era femeii cu totul indiferentă. Ea avea nevoie de un bărbat, și mai ales de unul binecrescut. Înțelesese el prea bine asta. Îl jignise îndeosebi disprețul pe care îl arătase ea, întâi mascat, pe urmă fățiș, naturii și oamenilor de la Roznov. Nu s-ar fi putut niciodată hotărî să petreacă patru zile acolo. O vacanță întreagă la Roznov i se părea desigur o monstruozitate. Se întovărășea, în această respingere, și o lipsă de considerație pentru părinții lui. Erau într-adevăr oameni simpli și necultivați, dar aveau un suflet cătră care el venea ca la un altar. Nu putea încuviința nici un fel de atingere a celor sacre. Cu toate protestele ei, el îi înțelesese încă de la început doamnei Melinte sentimentele adevărate, ascunse sub poleiala vorbelor banale. Asta mai ales n-o putea suferi el cu nici un preț.

— Asta nu pot suferi eu cu nici un preț.

Aceste vorbe simple ar fi trebuit să le rostească echilibrat și demn ; nu cu urlate spumegate. Ha-ha ! e bine zis „urlate spumegate“, însă e expresia ei. Așa ar fi trebuit ; și nici retragerea n-a fost bună, cu gesturi mari și dezordonate și cu uși izbite. Aici în birou s-a trântit într-un fotoliu, dezumflându-se și servindu-și toate aceste observații amărâte și zadarnice. Negreșit, bine ar fi fost să fie stăpîn pe sine și cît mai ironic. Acuma, după ce i se potoliseră bătăile inimii și zvîcnirea tîmplelor, găsea cu ușurință vorbele cele mai potrivite și mai de spirit, cele care taie cu mult mai fin decît expresiile triviale. Ar da mult să le poată șterge brusc pe acestea din scena care avusese loc ; din nefericire, nu erau un simplu manuscris ; erau sînge și lacrimi. Doamna Melinte se oprise înfricoșată la auzul acelor vorbe brutale, și singur acest gest i le întoarse lui în obraz.

— Ce vrei dumneata ? încheiase el congestionat ; eu nu sînt decît un bădăran de la Roznov.

— Se vede... îi răspunsese ea cu o privire anumită, o privire studiată și neprețuită.

Subt acea privire, el s-a grăbit să desfășure numai decît planul lui, pe care-l socotea măreț, că s-a hotărît să lese cucoanele și boieria, ca să poată iar deveni un om liber.

— Hm ! aș dori s-o văd și pe asta, îi răspunsese ea, privind cu dispreț în altă parte.

— Ai să vezi ! ai să vezi ! strigase el ; și acum repeta din nou acest strigăt triumfător geamandanelor și bibliotecii, privindu-le de aproape, prin ochelari.

Socotea pe degete ce are de făcut.

Își încarcă tot ce-i trebuie, ca pentru o călătorie lungă. Își ia mai cu samă cărți multe. Face o vacanță prelungită la Roznov și duce cu dînsul și pe rus. Are înaintea lui sărbătorile de iarnă, cu toate obiceiurile păgîne și pitorești din veacuri vechi, și partidele de vînătoare cu Anton Rohalschi. Pe urmă va vedea ce are să mai fie. Negreșit va trebui să însărcineze pe avocatul lui ca să se ocupe de divorț.

— Stimate și iubite Iacob Ioanovici, divorțul acesta nu poate fi un lucru serios, îi obiecta inginerul, sosit în pripă și privind cu mîinile în șolduri la camera învălmășită. Cum îți închipui că aș putea să adaog sfaturile mele la asemenea hotărîri ? Dumneata ești un om intrat în altă lume ; înapoi nu te mai poți întoarce fără primedie ; ai contractat obligații aici ; nu poți abandona, dintr-un caprițiu, ceea ce ești acum. Viața dumnilale, oricît ai căuta să te înșeli singur, de fapt e aici, în acest oraș și la Universitate, nu la Roznov. La Roznov putem

petrece două săptămîni destul de plăcute ; pe urmă trebuie să te întorci acasă.

— Dragă rusule, răspunse profesorul, dumneata nu cunoști ce fel de om sînt eu. Am spus așa, fac așa.

— Admit că ești un om extraordinar, dragă Iacob Ioanovici, așa cum credem fiecare despre noi înșine ; însă nevasta nu ți-o poți părăsi cu asemenea ușurință.

— Ba o părăsesc ; nu cu ușurință, ci după serioasă chibzuire.

— Atunci pomul înflorit sub care v-ați întîlnit s-a uscat ?

— Într-adevăr, am momente cînd cred c-o urăsc... mărturisi profesorul.

— Pe cine crezi că urăști, iubite Iacob Ioanovici ? Pe soția dumnilale ? Cred că glumești ; ori te înșeli. Sînt de părere să nu ne grăbim. Sentimentul ei e poate mai îndărătnic, și în acest caz se găsesc în el rezerve pentru dumneavoastră amîndoi.

— Nu cred. Ne-am spus vorbe grele. Eu cel puțin i-am servit lucruri destul de urîte. Regret puțin, mai mult pentru mine, dar n-am ce-i face.

— Te rog să mă crezi că asta nu-i bine, stimate și iubite Iacob Ioanovici. În căsătorie nu trebuiesc rostite cuvinte ireparabile. Viața-i mai complicată decît își închipuie copilul de la Roznov. Dumneata, dacă vrei să mă crezi, ești un naiv. De ceea ce ai fost cîndva te-ai desfăcut ; ai devenit un dezrădăcinat ; ai iluzia numai că te poți întoarce îndărăt. Viața de la Roznov nu te mai poate satisface ; dumneata ești altul.

— Ba cred că mă poate satisface și am rămas același.

— Te înșeli, stimate și iubite Iacob Ioanovici ; să nu cumva să stăruiești din ambiție. Cînd va veni ceasul, să te întorci și să săruiți, zîbind plăcut, mîna Eufrosinei Andreevna.

— Nu cred să se întîmple asta.

— Dacă te iubește încă, are să te ierte. Este încă vreme să fiți înțelepți și fericiți. Dumneata, iubite Iacob Ioanovici, ai fost răsfățat al soartei ; n-ai cunoscut nefericirile și dezastrele prin care am trecut noi, rușii. Numai noi, care am născut iar din moarte, putem prețui cu adevărat această clipă trecătoare, acest fulger între două veșnicii. Mie mi s-a întîmplat, iubite Iacob Ioanovici, un lucru foarte nostim. Eu am fost divorțat de nevastă-mea, cu care am avut un proces întrucîtva asemănător cu al dumneavoastră. Nu ne puteam suferi, găseam că viața nu ne dă destulă dulceață. Dacă nu mă înșel, am ajuns și la o luptă corp la corp, în care era cît pe ce să-mi pierd ochii. Deci ne-am despărțit și ne-am socotit mai fericiți, ceea ce, se înțelege, era o simplă iluzie, ca și a dumnitale. Iată că a venit războiul. Vei conveni că această jucărie a adus lumii puțină suferință. Dumneata n-ai cunoscut-o îndeajuns, căci ai făcut campania într-un laborator și dumneata ești un om distrat, iubite Iacob Ioanovici. După război a venit revoluția. Asta, pentru noi, burghezii, a fost o otravă de care ar putea să mai piară o dată toți ascendenții noștri trăiți și morți în huzur. Am trecut prin ignominia vieții celei mai înjosite. Pe urmă, ajuns în acest liman, s-a întîmplat să mă întîlnesc cu fosta mea soție, scăpată și ea din infern, și ea ca și mine singură și înfricoșată de moarte. Cînd ne-am văzut iar subț același soare, pe care altădată nu-l puteam suferi, ne-am îmbrățișat cu lacrimi și ne-am iubit ca doi oameni năcăjiți. Prostia omenească, iubite Iacob Ioanovici, nu găsește leac decît în suferință. Eu aș pune pe toți miliardarii americani și pe toți lorzii care se plictisesc să taie cinci ani sare în ocnă. După aceea le-aș da drumul, ca să vie să-mi mulțamească cu recunoștință.

— Ba ceea ce se întîmplă cu mine, rusule, e ceva cu totul special. Așa cum sînt, naiv, distrat și romantic, înțeleg să ajung fără complicații și fără filosofie la libertatea de care am nevoie. Dumnezeu a pus în mine un dar ; împrejurările au făcut să-l pot verifica ; eu sînt un om de știință, nu sînt un om de lume ; doamna Eufrosina Melinte nu mai e pentru mine o necesitate ; simplific deci prisosurile și rămîn deci profesorul Iacob, cu laboratorul meu și cercetările mele, și în adaos cu bucuriile mele primitive.

— Bine, bine, zîmbi rusul ; vom vedea. Eu aș putea să pun cu dumneata un rămășag, dar mă tem că n-ai destulă onestitate, adică ai o doză prea mare de copilărie. Cred că ai să te plictisești la Roznov. Cînd vei rămîne singur, căci eu am să mă întorc la ale mele, nici măcar n-ai să poți sta de vorbă cu iacutul, ca să-ți spuie el ce înseamnă o rază de soare.

— Tocmai pentru că prețuiesc raza de soare, de aceea fug din salonul nevastei.

— Mi se pare mie, iubite și stimate Iacob Ioanovici, că dumneata ești și poet, ori soția dumnilale ți-a trecut lipsa ei de logică. Soarele dumnilale e altceva decît al lui Uvar și strălucește pe alt plan al vieții. Dar, în sfîrșit, să lăsăm vorbele, adică neputințele, și să ne gîndim ce arme și ce muniții luăm la Roznov. Să nu uităm mai ales vinul, pentru zilele de negură și nopțile lungi.

— Trebuie să aleg și o ladă de cărți... vorbi doctorul privind în juru-i, la rafturi pline și la teancuri de reviste și broșuri clădite prin toate colțurile.

— Ce să facem cu cărțile ? protestă inginerul. Acolo nici n-ai unde le înșira. Să le alcătuiesti o ladă solidă, ca pentru două călătorii. Eu îți mărturisesc de mai nainte că nu cetesc nimic. Prefer să stau de vorbă cu Verona Vasilievna, mama dumnilale.

Profesorul, împăcat, privi cu recunoștință pe inginer și începu a trage la întâmplare volume din rafturi.

Cînd sosiră la Roznov, găsiră iarnă. Iacutul îi aștepta la gară, ca să le ia bagajele, într-o sanie cu oplene, la care era înhămat un cal murg bine îngrijit. Se cunoștea mîna harnică a slujitorului.

Doctorul întrebă vesel, fără a avea nevoie de răspuns :

— Ce mai faci, Uvar ?

Iacutul mormăi ceva, privindu-l cu blîndeță. Făcea bine. Mîngîie calul pe frunte, potrivi boclucurile, apoi se sui în sanie și porni la pas.

— Urme de lupi sînt la pădure, Uvar ? întrebă iar profesorul.

Străinul nu înțelegea bine.

— Urme de lup... urme de lup, la pădure, sînt ?

— Sînt, răspunse Uvar.

— Le-ai văzut tu ?

— Văzut.

— Le cunoști ?

— Cunosc, zîmbi iacutul. Eu pot prinde lupi cu capcana... adaoase el într-o vorbire încîlcită.

— Noi, Uvar, n-avem nevoie de capcană. Avem puști.

— Știu, încuviință slujitorul.

— Avem să te luăm cu noi la pădure.

— Bun, zise Uvar, vesel.

— Mergem acolo unde ai văzut urme.

— Da-da... încuviință iacutul.

Pricepea el bine despre ce-i vorba. Privirea lui dădea a înțelege că n-are nevoie de prea multe explicații. Deși se mai trăsese puțin la trup, părea mai voinic și era mai sprinten. Lepădase straietele muscălești. Avea pe el pieptar de piele și suman scurt. În picioare, opinci foarte bine alcătuite. În cap, căciulă de oaie. Era un om care se vedea

bine că nu suferă de frig. Se afla oarecum în elementul lui, în peisagiu alb și între zări înghețate. În toată ființa lui era o siguranță cumpănită. Puținele vorbe pe care le rostise dovedeau un prisos de viață. Îndemna cu privirea pe oaspeți să-l mai ispitească și despre altele.

Dar profesorul începea să fie îngrijat. Se întreba ce va fi făcând bătrîna. Părinții, și mai ales bătrîna, erau vechiul și neistovitul lui amor. Simțise din ultimele ei scrisori că n-o ducea tocmai bine cu sănătatea. Pe iacut nu-l putea întreba de asta. Trebuia să aibă răbdare. Găsea în el tot mai multă aprobare și justificare a actului pe care-l săvîrșise și a pedepsei pe care o administrase boieroaiței. Mai mult parvenită de cît boieroaică. Nu se putea lipsi de rochie scurtă, de *five-o'clock*. Ba găsisse cu cale să se și tundă.

— Cine a găsit cu cale să se tundă ? întrebă rusul.

— Cum ? A ! vorbeam singur. Te rog să mă ierți.

— Cine a găsit cu cale să se tundă ?

— Nevastă-mea.

— Foarte bine a făcut. Ai fi voit să pozeze și să pară bizară ? Ce-ar fi dacă dumneata, Iacob Ioanovici, te-ai prezenta la bal în Țări ? Uite, și iacutul a rezolvat în chip firesc problema.

— Îi stă mai bine așa.

— Găsești ? Frații lui, dacă are și dacă ar putea veni să-l vadă, l-ar găsi oribil. Ar fi în stare să-lucidă. Primitivii au mai puternic sentimentul tradiției. E instinctul lor de conservare.

— Nu mă supăr că mă socoți primitiv, se veseli doctorul. Observațiile dumnitale au oarecare adevăr.

— Au și n-au. Dumneata ești un poet și eu sînt un om ca toți oamenii.

Vorbind, umblau pe jos prin liniștea satului, pe uliți minse, în urma șaniei. Deodată veni cătră ei gălăgie veselă

de pe o hudiță dinspre Bistrița. Într-acolo ieșiseră copiii cu săniile. Amintirile îl sfredeliră în tot trupul pe doctor ca o mireasmă violentă. Rusul, sceptic, îl spiona cu coada ochiului și se veselea în sine de reflecțiile pe care le făcea, fără să i se arate pe față nici un semn.

Dascălul Ion le ieși întru întâmpinare la poartă. Era cam gîrbov. S-ar fi putut să aibă pe el un strai mai bun. Însă nu era zi de sărbătoare. Dădu mîna cu inginerul. Îmbrățișă pe Iacob.

— Ce face mama ?

— Hm ! ce să facă ? Cu boala pe care i-o știi și de care ți-a scris. Așteaptă să-i aduci niște doftorii, de cele de care i-ai adus anul trecut.

Bătrîna era îmbrăcată și stătea în fundul divanului, lîngă soba caldă. Cum își văzu băiatul, i se însenină obrazul.

— Iată o doctorie mai bună decît oricare... zise rusul pe cînd o observa cu atenție. Dumneata, Verona Vasilievna, suferi de mai multă vreme de răunchi.

— De șase ani, se tîngui bătrîna. Am luat feluri de feluri de doctorii, pe care mi le trimete de la Iași Iacob, însă n-am prea folosit. De data asta am pus pietre fierbinți înfășurate în flanelă, în josul șalelor, și beau cînd și cînd puțintel rachiu, în care Uvar a pus un fel de buriană. O știe numai el ; zice că nu înflorește niciodată.

Profesorul se simți jignit.

— Se poate, mamă, îi șopti el, să iei alcool la o afecțiune de rinichi ?

Ea se tîngui încet :

— Așa-s bolnavii, dragul mamei, încearcă azi una, mîni alta. De-acum, dac-ai venit tu, mă fac bine. Să n-ai nici o grijă.

— De asta sînt încredințat, șopti inginerul către profesor, destul de tare ca să-l audă bătrîna, pe cînd își

ridicau lucrurile pentru a le trece în cealaltă odaie. Pot să-ți spun, stimate Iacob Ioanovici, că mama dumnitale are încă niște ochi tineri, pe care i-ar rîvni o femeie frumoasă ; ochi calzi, cercuiți de umbră cenușie. De la Verona Vasilievna ai moștenit dumneata însușirile dumnitale cele mai plăcute.

Profesorul se simți încîntat și măgulit de această observație, mai cu samă cînd bătrîna, munteancă vie încă și femeie, se mișcă din locul ei uitîndu-și suferința. După un sfert de ceas îi căută în odăița lor, cu îmbrăcămintea ușor înflorită și c-o grimea cu horbotă asupra frunții, sub casînca neagră.

Era bine așa ; în casa părintească era plăcut și călduț, deși mirosea puțin a colb stropit și a piele de oaie.

-- Să știi că Uvar nu miroase așa prin toate colțurile cum faci dumneata, observă rusul. Toate sînt relative ; acestea pentru el sînt miresme, și el nu-și pune problema cum ar putea face o baie în vreme de iarnă, așa cum ți-o pui dumneata acuma. Dumneata ai venit aici cu poezia, iar Eufrosina Andreievna a rămas acasă la Iași cu baia de faianță.

— Lasă asta, rusule, rîse cu voie bună profesorul. Să vedem acuma ce mîncăm, ce bem și unde ne ducem mîni la vînat.

— Nu desfaci lada cu cărți ?

— Ești nesuferit. Mai bine roagă pe mama să ne dea puțin din rachiul ei înbunătățit de Uvar.

V

Oricît era de ahotnic doctorul și oricîte minuni vînatorești visase în somnu-i agitat, se simți nemulțămît cînd auzi la ferestre ciocăniturile lui Uvar.

— Cîte ceasuri să fie ? mormăi el trăgînd un chibrit. Abia ne-am culcat, și nebunul cel de iacut ne trezește.

— N-ai ce face ; de acuma trebuie să ne supunem lui, răspunse inginerul ; și sări din pat, începînd să umble prin casă ca o fantomă. Da ! da ! răcni el vîrîndu-și părul zbîrlit în fereastră. Probabil că e ger mare afară, se întoarse el cătră Iacob Melinte. Ce ? nu cumva ai de gînd să mai dormi un somn ?

— Dar mai sînt trei ceasuri pînă la ziuă... se împotrivi, somnoros, profesorul.

Se așeză, căscînd, la marginea patului și începu să tragă spre el cizmele și straietele de vînat, pe cînd Rohalschi, îmbrăcîndu-se pripit în zvîcnituri și sărituri comice, aprindea în același timp o mașină de spirt și pregătea ceaiul.

— Cum spun moldovenii ? rîdea el. Sculatul de dimineață și însuratul de tînăr...

— Așa este ; dar asemenea proverbe ai face mai bine să le spui lui Uvar. N-ai auzit ce zicea tata asară, admirîndu-l, în privința asta, că le învață bucuros și le ține minte.

— Cred. În țara asta aud zicători foarte înțelepte ; însă nimeni nu le urmează. Nu uita să-ți iei cojocelul. Mai bine să-l lepezi în pădure decît să-i simți nevoia. Poftim ceaiul. I-auzi : asiaticul vine să bată iar în geam. A adus sania ; s-aude cum își scutură calul zurgălăii.

— Foarte bine face că vine ; eu sînt gata.

— Mai stai pușintel, te rog, iubite Iacob Ioanovici, să pun în rînduială sacul cu provizii.

— Ba nu stau deloc ; afară trebuie să fie o vreme minunată ; mă duc să-i mulțămesc lui Uvar că a avut o idee așa de bună, să se scoale cu două ceasuri mai devreme.

— Tocmai de asta, mai stai puţinţel, omule ! Iacutului ce-i pasă ? El se socoate în nopţile lui polare. E treaz de obicei ; doarme numai după ce a mâncat, iar asta nu se întîmplă prea des. Văd că te grăbeşti foarte mult, însă ai uitat să-ţi încingi cartuşiera, iar în loc de puşcă ai luat bastonul.

Profesorul se întoarse rîzînd şi-şi sfîrşi ceaiul, apoi amîndoi se încărcară cu toate halaturile de vînătoare. Uvar le primi la uşă şi le rîndui cu grijă în sanie. Afară era o lună strălucită şi o linişte de farmec. Toate erau albe şi ireale pînă la brazii sumbri din munte.

Dascălul Ion şi iacutul erau în cojoace şi cu căciuli nalte.

— Buna dimineaţă, buna dimineaţă ! zise bătrînul, arătîndu-şi dinţii ştirbi în lumina aurie. Asta-i o vreme cînd se liniştesc şi apele ; înghiaţă şi tac. Paşii prin omăt nu s-aud, căci e ninsoarea proaspătă, de asară. Uvar are să poată ceti şi urmele dihăniilor care au intrat iar în locul lor, în sihlă. La asta se pricepe el bine, ca cel mai prima pădurar.

— Ar fi trebuit să-i dăm şi lui o puşcă, zise doctorul.

— Nu se poate ; nu vrea ; plăcerea lui e să umble numai cu băţul în mîna şi să le caute. Dacă vrea, pune suliţă în vîrful acelui băţ şi le fulgeră de departe. Dar dacă are în traistă slănină afumată şi pîne, zice că n-are nevoie să străpungă nici o dihanie.

Uvar rîdea, cu gura întinsă spre urechi.

— Are dreptate, încuviinţă doctorul.

— Da' ce dreptate poate să aibă ? Vînătoarea la om nu-i decît o patimă. Uvar e un prost.

— Uvar prost, Uvar bun... răspunse iacutul în moldoveneasca lui bîlbîită. Apoi se îndreptă şi puse mîna pe hăţuri, ca şi cum s-ar fi gătit pentru o declaraţie solemnă.

— Gata !

Bătrînul se așază în față, lîngă el. Rohalschi și profesorul se cuibăriră îndărăt. Fînul răscolit sub lăvicere dădu mireasmă plăcută în aerul rece și neclintit. Calul porni, cu zurgalăii sunînd argintiu.

— Ai auzit în ce chip a rostit el vorba din urmă ? întrebă pe profesor Anton Rohalschi.

— Am băgat de samă, răspunse doctorul cu plăcere. Eu îl observ cu atenție pe omul acesta simplu și-mi place din ce în ce mai mult. Vorba asta i-a lovit auzul în tot lungul drumurilor-de-fier care l-au adus cine știe de unde în acest colț de lume. Atuncea o asculta în situație de rob ; acuma o stăpînește el și o rostește ca pe o bucurie a ființii lui. După cît s-arată, se îndreptă el cătră dascăl, idolatrul dumnilale se pricepe să poarte calul și cunoaște drumurile.

— Asta nu-i cine știe ce filosofie, răspunse cu dispreț bătrînul. Am vrut să-l învăț buchile și nici nu vrea să audă. Cînd vede o carte, i-i greață.

— Ș-aici are el dreptate, declară cu hotărîre inginerul Rohalschi.

— Ce dreptate poate să aibă, cucoane ? se indignă dascălul Ion. Apoi cartea e totul pe lumea asta. Fără carte, rămîi un biet om ; cartea îți dă slujbă și leafă.

— Trebuieș și oameni de aceștia, îl împacă profesorul cu voie bună. Altfel n-ar avea cine ne duce la pădure într-o noapte frumoasă ca asta. Ia spune-mi, tătucă : crezi că s-or fi adunat haitașii căroră le-ai trimes răspuns ?

— Cum nu ? Am repezit pe pădurarul Vasile Cuijbă să-i adune. Avem să-i găsim în bordei, lîngă Rîpa-Jidovului. Dumneavoastră vorbiți de slugă, se întoarșe el la obiectiile lui. Într-adevăr, și mie îmi place și-s mulțămît de dînsul. Verona iarășî n-are ce spune, îi pare rău că

n-are pentru ce-l mustra. Dar cum să vă spun eu dumnea-voastră ? e un fel de om care stă de vorbă mai degrabă cu calul decît cu mine. S-ar părea că vrea să rîdă cînd și cînd, rar, dar atuncea numai își întinde buzele, ca să arate și el chip de om ; dar nu cunoaște cu adevărat ce-i aceea plăcerea rîsului. Eu, cucoane, cînd intru în cabaz-lîcuri, apoi rîd cu lacrimi. El nici rîde, nici plînge. N-aș putea zice că-i prost, dar încă nu s-a dezghețat într-însul inima ; și el, din vorbe, nu poate alege multe. De pildă acuma el nu poate pricepe anume ce spunem despre dînsul. Dar cu ochii despică și înțelege, parcă ai ceti dumneata în gazetă. Are el ale lui. Și se teme de sfinți. Stă în biserică și se uită la dînșii c-un fel de groază. Cum iese la lumină, răsuflă ușurat, parcă i s-a luat ceva de pe suflet. Încolo-i și el o făptură a lui Dumnezeu, cum spune Verona.

Făptura lui Dumnezeu vorbea cu calul într-o limbă a lor, pe care noi o bănuim numai, fără s-o cunoaștem. La urcușuri, în pas domol, cînd zurgalăii conteneau, Murgul răspundea ciulind și mișcînd urechile și nechezînd ușurel, ca și cum i se stîrnea în trup un tunet ușor. Pădurea veni cătră vînători misterioasă, cu adîncuri la ale căror porți de umbră lumina se oprea, ca și cum s-ar fi troienit în fulgi morți.

Merseră mult printre brazi și poposiră cătră ziuă la bordeiul de lîngă Rîpa-Jidovului. De acolo ieșiră oameni pletoși, cu obrazuri afumate. Pădurarul Vasile Cujbă, bătrîn nalt și uscățiv, cu fruntea pleșuvă, pofti bun sosit boierilor și-și numără oamenii. Luna asfintise ; în pădure se făcu noapte.

Iacutul își îngriji calul și-l acoperi cu poclăzi, în vreme ce mîntenii mutau afară focul din bordei. Inginerul trase din torbă o gărăfioară lată, de sticlă groasă, pe care moș Cujbă o cunoștea și o aștepta.

— Moșule, zise Rohalschi, îl iei pe Uvar și cercetați locurile.

— Numai decît, cucoane. V-aducem știre, ca să cunoaștem unde să înconjurăm. Da' te-aș întreba dacă-i tot de cel tare.

— E de cel bun, zîmbi Rohalschi.

Trase păhărelul de metal, turnă în el lichidul și-l trecu pădurarului.

După ce închină, moș Cujbă îl zvîrli ușurel și repede în fundul gurii și-l înghiți adînc, holbîndu-se deodată de plăcere. Tuși moale, se șterse la gură, clătină din cap, închizînd numai un ochi, dînd astfel mare laudă bună-tății alcoolului.

— Hai, mutule, zise el vici, înturnîndu-se către iacut.

Uvar îl urmă în tăcere. Dispărură îndată la o cotitură, fără zgomot, prin omătul moale. Cei rămași făcură loc pe buturugi profesorului, inginerului și dascălului Ion, sporiră focul cu dărîmături de fag și așteptară să se facă ziuă.

Cînd se luminează arcul de aur al răsăritului, Uvar și moș Cujbă apărură deodată din altă parte, pe o cărare, de subt întuneric de cetini. Iacutul ducea pe brațul stîng, cu coada atîrnînd, o blană de vulpe. O spînzură cu grijă sus, într-un cep de brad, după aceea veni liniștit la foc.

— Ce s-a întîmplat? întrebă profesorul Iacob Melinte.

— Acest mut are în el un meșteșug pe care eu nu-l cunosc... mărturisi pădurarul. Umblă ca mine și ca dumneata, adu-mecă vîntul, se uită pe sus, îmi arată cu ochii o ieruncă ori o scorbură de jder; pe urmă dintrodată ocolește spre niște tufe și începe a ceti urmele de dihanii. Cînd m-apropii, le văd și eu și le pot desluși; dar el le-a văzut mai dinainte. Se uită pe sus și le-a văzut jos. Era cu mine în cărare și le-a văzut la douăzeci de pași sub

tufe. Îl întreb, el îmi face semn să tac. Își scoate din teacă sulia, o potrivește și o împănăază la bățul cu care-l vedeți umblînd. Mă lasă să umblu pe cărarea din margine. El se dă mai sub pădure. Cotește pe după tufe și pe după dîmburi. Dacă n-aș ști că-i acolo, nu l-aș simți. Iaca, de subt un mal, îmi trece vulpea la doi pași. S-a uitat la mine, m-am uitat la dînsa ; a înțeles că-s cu pușca în spate și nu-i primejdie, și s-a dus în drumul ei nu cu prea mare grabă. Dar mutul o simțise și stătuse în loc. Pe el nu l-a putut vedea, căci ea rîdea în sinea ei de mine și, cu coada ochilor, avea grijă îndărăt, cînd dintr-o parte, cînd din alta. Așa că mutul a pălit-o cu sulia. Cum a făcut, nu știu ; dar se vede că nu dă greș niciodată. Dacă apucă a vedea el întăi pe vulpe, apoi nu-i mai scapă.

Sătenii și vînătorii se uitau cu admirație neprefăcută spre idolatru. El își cercetă calul, rîndui mai bine bo-clucurile din sanie. Nu veni cătră adunare, n-avea nevoie de foc. Era fără cojoc, sprinten și fumegînd putere ; era în aerul rece ca-n elementul lui adevărat.

— Îi merge mai bine iarna decît vara, observă dască-lul Icn. Pare mai deștept ; acu mai că s-ar uita și una din moldovencele noastre la dînsul.

— Vino încoace, Uvar, îl pofti profesorul. Domnul inginer vrea să te cinstească c-un păhărel de rachiu. Cred că-ți place.

— Place, răspunse Uvar.

— Foarte bine. Ciocnește cu mine. Și mie îmi place cum ai vînat vulpea. Dar urmele lupilor le-ați găsit ?

— De asta uitasem, își reîncepu vorba moș Cujbă. Le-am cunoscut și le-am înconjurat, lîngă rîpa știută, sub stîncă, unde a fătat anul trecut o haită. De acolo-i luăm ca din oală și-i aducem la puștile dumneavoastră.

— Foarte bine. Tu, Uvar, ești un om cum îmi place mie. Ești atent și observi. Ai fi fost bun să lucrezi în-

tr-un laborator. Toarnă-i, rusule, rachiu de-al dumnitale; toarnă-mi și mie. Pe urmă, ne facem datoria.

— Te previn, stimată Iacob Ioanovici, zise inginerul, că băutura mea e puțințel cam tare.

— Nu face nimic.

Uvar o bău, dădu păhărelul și se retrase fără a mulțami.

— Mai are nevoie de învățătură, mormăi dascălul, mai mult cătră sine.

Profesorul dădu și el de dușcă păhărelul său. Simți o vâpaie înfricoșată în gitlej și-n piept. Pierdu răsuflarea, se clătină, gata să se dărîme la pămînt. Apoi, încet, își veni în fire și răsuflă adînc, ca printr-o strună dureroasă, printr-un junghi.

— Ce-i asta ? bolborosi el cu mînie și cu uimire. Eram să mor.

— Toate-s relative, stimată Iacob Ioanovici, rîse inginerul. Nu-i nimica ; astfel începem cu multe lucruri plăcute. Acuma ai să simțești în toată ființa o flacăară generoasă, și vînătoarea de azi n-ai s-o uiți niciodată. Sînt sigur că ai să împuști lupul.

— Mi s-a părut că înghit ținte înroșite în foc... încercă a rîde profesorul. Și întoarse ochii plini de admirație spre iacut. Îi descopăr tot mai multe talente. Mă rog, cînd a avut vreme să jupească vulpea ? strigă el, ca și cum abia atunci ar fi băgat de samă și și-ar fi adus aminte.

— Acesta-i alt meșteșug al lui, se veseli moș Vasile Cujbă. A crestat-o numai în vreo două locuri și a și întors-o pe dos, cît ai clipi.

Uvar părea că n-aude ; însă auzea foarte bine.

Vînătoarea s-a desfășurat după toate rînduielile cunoscute din Moldova ; lupii au fost împresurați și aduși la vînători ; doctorul avu plăcerea să tragă și să lovească ;

sarmalele înfierbântate la foc cu mămliguță prăjită pe cărbuni au avut un gust cu totul deosebit în peisagiul de iarnă. Dar doctorul, în satisfacția deplină pe care o avea, rămase cu o preocupare ciudată, cu nevoia de a studia în iacut acele însușiri minunate pe care primitivii, pe cât se vede, le mai au, pe când oamenii evoluți le-au pierdut.

— Ce mă străduiesc eu să fac în laborator el realizează, în chip firesc, în natura înconjurătoare, încerca el să explice lui Anton Rohalschi. E un subiect interesant pentru mine și ar putea să-mi fie poate și un auxiliar prețios.

Aici trebuie căutată pricina de căpetenie pentru care împăcarea dintre doctor și doamna Eufrosina Melinte nu s-a putut face decât în parte.

— E o ființă adorabilă, în fața căreia ar trebui să cazi în genunchi și să-i ceri iertare, căuta Anton Rohalschi să-l convingă pe profesor. E frumoasă cât se poate, brună, așa cum se cuvine unui om blond ca dumneata, grațioasă și inteligentă. E destul de instruită pentru vremurile în care trăim, poate susține orice fel de conversație frivolă și e în curent cu romanele la modă. E destul de serioasă și destul de cuminte ca să nu te facă ridicol : deci știe să prețuiască ce-i distins în dumneata. Cum ai putut dumneata merge dincolo de jignire, pînă la insultă, asta îți spun drept că nu pot înțelege.

— Nici eu. Probabil că sîntem din lumi deosebite și temperamente iremediabil disonante. Ființa mea nu și-a găsit în ea jumătatea pe care o caută din eternitate. Recunosc că are calitățile pe care le-ai enumerat ; eu însă îi mai cer să iubească prostiile de la Roznov și pe cei care mi-au dat mie viață.

— Stimate și iubite Iacob Ioanovici, și în împrejurarea asta observ cu regret că greșești atribuindu-i repulsiuni

pe care nu le are, atribuindu-i repulsiuni exagerate ; în orice caz, exagerându-ți dumneata pretențiile. Poți cere dumneata, iubite Iacob Ioanovici, unei persoane așa de delicate să se înmormânteze la Roznov ? Ai văzut cît de drăguță a fost venind ea singură să te caute de sărbători ? A stat două zile de Crăciun la Roznov ; putea oare să stea mai mult ? Te întreb.

— Nu i-a plăcut mirosul de piei și-i lipsea baia parfumată.

— Vezi cum ești ? Îmi pare rău, Iacob Ioanovici ; îți spun sincer că-mi pare rău. Să-mi răspunzi dacă dumnitale îți place mirosul acela care-ți pătrunde pînă în fundul sufletului ? Nu-ți place nici dumnitale, găsești în alte lucruri compensație pentru el. Cum vrei dumneata să-i placă Eufrosinei Andreievna ? Dumnitale îți place iacutul ; ei nu-i place. Găsește că-i un primitiv și că ar trebui să se spele mai des. Îi vorbești de atenția religioasă cu care observă natura...

— Hm ! dumneata găsești că asta-i puțin lucru ?

— Știu, știu, e lucru interesant și pentru mine ; dar de ce pretinzi numaidecît să se extazieze Eufrosina Andreievna ? Aici greșești dumneata. Pe urmă, de ce vrei să-i placă aceste obiceiuri de sărbători, rămășițe din barbaria primitivă ? Iacutului știu că-i plac. El dintr-o dată le-a primit pînă în fundul sufletului, ca și cum ar fi fost minuni, farmece și bazaconii ale șamanilor din țara lui. Dar unei ființi cultivate cum vrei să-i placă ? Mă iartă, mă iartă, te rog, iubite Iacob Ioanovici ; vrei să spui că-ți plac dumnitale și nu poate pretinde nimeni că nu ești o persoană cultivată. Dar cu dumneata e altceva. Dumneata mai păstrezi iluzia de pe cînd erai în ton și-n culoare cu toți ai dumnitale de aici. Fii însă sincer și mărturisește că ai avut deziluzii, că sufletul dumnitale de acum n-a mai fost sensibil ca odinioară farmecului. Ai înțeles

că ai de-a face cu un teatru primitiv — lovit de o mizerie care nu se poate să nu te jighească : în fond, și acești actori vor să câștige. Ai văzut singur cum flăcăi voinici au atacat pe copii ca să le răpească bănuții câștigați cu uratul. Nu trebuie să-ți fie prea rușine de această prostituire a poeziei. Asta-i viața. Dă-i voie însă Eufrosinei Andreievna să nu fie încântată.

— Bine ; m-am împăcat, m-am întors acasă ; ce vrei mai mult ?

— Eu nu vreau decît să îngenunchezi și să-i săruți mîna. E o femeie adorabilă.

— Se poate, e chestie de gust. Eu sînt mai atent la cercetările mele de laborator și-mi urmăresc ideile mele, pe care cu orice preț vreau să le aduc la îndeplinire.

— Fii sigur că soția dumitale nu se împotrivesc ; însă nu-i cere să te urmeze în pustietăți. Vină o dată pe săptămîină aici, fă baie și asistă la un ceai ; dacă socoți potrivit, mergi cu delicateța și mai departe, pînă în iatacul ei ; pe urmă fă ce poțtești.

— Dacă voi crede de cuviință și voi putea, am să fac și asta. Deocamdată te poftesc, rusule, să mă ajuți nu atît ca să dregem oala spartă a căsniciei mele, cît ca să cumpăr și să amenajez proprietatea aceea de la Pîrăul-Negru, de care am nevoie. Este acolo o casă convenabilă, unde ne putem simți mai bine decît la Roznov. E și foarte aproape de părinții mei și de ceea ce numești dumneata nebunia mea. Lîngă casă, am obiectul de căpetenie al explorărilor mele : iazul acela de cincizeci de hectare întindere și cu o vechime de veacuri, în care am găsit cea specie unică la noi de lotus și unde o floră îmbielșugată ațîță înmulțirea unei faune extraordinare. Pot pescui, cerceta, umple eprubete. Îmi pot rîndui viața cum de mult visez.

— Ai să-ți transporti acolo lădoiul de cărți pe care l-ai lăsat la Roznov ?

— Dacă-ți face plăcere, am să-l duc acolo ; și, dacă vrei, am să-l deschid.

— Poți să-l mai lași bătut în cuie. Dacă-ți ceri iertare în genunchi de la Eufrosina Andreievna, îl aduci acasă, și pune ea singură cărțile la locul lor.

— Fii drept, rusule, ar putea veni ea la Pîrăul-Negru din cînd în cînd. Așa poate am ajunge la o soluție durabilă. Te previn însă că va trebui să suporte pe iacut. În zestrea laboratorului meu să știi că adaog numai decît pe acest primitiv.

— Atunci are să fie greu. Să nădăjduim însă. Viața noastră e alcătuită din compromisuri, iubite Iacob Ioanovici ; din compromisuri, armistiții și neconținute încercări de a-i da un sens și a-i atribui un scop. Mă tem însă că adevărul stă în iacutul de la Roznov, care nu cere vieții decît ce-i poate da și e recunoscător pentru o rază de soare mai mult. Dumnitate, iubite Iacob Ioanovici, nu-ți trebuie iazul de la Pîrăul-Negru, ci puțină suferință.

VI

Cu toate acestea, doctorul Iacob respinse suferința cătră care, în chip vag, îl îndemna rusul și preferă iazul de la Pîrăul-Negru. În chestiile care-l preocupau și-l pasionau, acest om naiv punea o putere vrednică de mirare, o stăruință care neliniștea mai ales pe doamna Eufrosina Melinte și o dibăcie care pricinui disperaarea misitului Avram Gold, însoțită însă, în același timp, de complecta lui aprobare.

— Că vrea să aibă numai decît o baltă, asta mie mi s-a părut lucru foarte bun, explicase lui Rohalschi domnul Avram Gold, subîindu-și între degetele mîinii drepte favoritele roșcate, făcînd parte dreaptă cînd unuia, cînd altuia ; oamenii trebuie să vîndă și să cumpere, ca să poată trăi misiții. Nu-i așa ? Dar de ce numai decît iazul de la Pîrăul-Negru ? Mai sînt și alte moșii, unele mai mari, altele mai mici, care au iazuri. Sînt altele care au crîșme bine așezate. Decît un iaz, nu-i mai folositoare o crîșmă ? Dar să zicem că domnului profesor îi trebuie numai decît iaz. La Iași nu poate să-l ducă. E nevoie să se ducă neapărat dumnealui unde-i iazul. Dacă trebuie să se miște dumnealui, atuncea poate să se ducă orișunde. Așa că eu i-am propus o serie de moșioare cu baltă, pe care le-am socotit mai avantajoase pentru mine. Domnul profesor n-a vrut. Atuncea, dacă domnul profesor urmărește numai decît un interes și vrea anume acel iaz, i-am făcut cunoscut că nu se poate cumpăra cu ușurință ; că munca mea e foarte anevoioasă și pretențiile moștenitorilor cam mari. Știți dumneavoastră ce mi-a spus ? Mi-a spus să-i aduc moștenitorii, să-i convingă dumnealui. Atuncea ce rost mai am eu ? Iar dacă nu-i aduc moștenitorii ori nu vor să vie, atunci se duce domnia-sa la dînșii. Poftim ! M-am mai gîndit că vrea să facă o crescătorie de gîște și i-am oferit paseri și ouă de rasă. Dumnealui mi-a comunicat că n-are nevoie de nici o gîscă. Ar fi mai degrabă amator de o luntre. I-am oferit îndată o luntre, și acuma stau și-mi bat capul unde s-o gălesc. Vrea să producă pește ? Îi trebuie crap auriu ? Nu. Îi trebuiesc niște zidari, ca să-i clădească un pavilion pentru cercetări științifice. Acuma aud întăi că la pavilion de cercetări științifice trebuie numai decît baltă. Și ce-i mai trebuie ? Îi trebuiesc servitori ? Închipuți-vă că nici servitori nu-i trebuie. Are nevoie numai de unul, pe care-l aduce de la Roznov.

De ce numai decît de la Roznov ? „Aici e un mister !“ a rîs domnul profesor. Bine, fie ; să lăsăm profesorul și să vedem dacă nu trebuie reparată iezătura și prefăcut stăvilarul. „Ba asta da ; trebuie ; să-mi aduci un meșter bun. Dar mai ales am nevoie de altceva, a adăos domnul profesor. Am nevoie de bani cu împrumut.“ La asemenea declarație, am avut motiv să mă socotesc cu totul mulțămît. Pot lăsa la o parte caprițiile și misterele unui profesor așa de învățat și de ciudat și ne putem ocupa numai de bani, dobînzi și termene. Într-asemenea materie mai ales, pot spune că sînt specialist. Dar închipuiți-vă dumneavoastră, domnule inginer, că domnul profesor a pus mîna pe condei și a început a face socoteli. Adunînd două depozite la două bănci și adăogînd și o rată din salariu vreme de un an, și mai punînd ș-un împrumut la creditul funciar agricol, iată că nu putem face nimic nici cu polițele și dobînzile. Atuncea — zic — voiți numai decît să cumpărați Pîrăul-Negru ? Nu doriți ceva mai avantajos și mai aproape de Iași ? Imposibil ? Cu totul exclus ? V-ați gîndit bine la toate dificultățile cu moștenitorii ? Am eu o afacere cu mult mai bună. Dacă nu se poate altfel, atuncea veți avea Pîrăul-Negru în condiții avantajoase, pe care numai eu vi le pot face, și vă rog să binevoiți a-mi da în antrepriză repararea digului și a stăvilarului. Asta nu se poate ? Aveți dumneavoastră un plan anumit și doriți să-l executați singur ? Bine, atuncea nu mai stăruiesc, și faceți afacerea cum doriți, socotind pentru năcazurile și străduințele mele încă cincisprezece centime la sută la prețul cumpărării. N-a vrut să-mi adauge nimic și a trebuit să mă aranjez cu vînzătorii, ca să-mi deie dînșii. Vă spun drept, domnule inginer, că am avut mult năcaz. Am tranșat afacerea, am încheiat actele, m-am dus ș-am predat iazul și acaretele. Bună casă,

bune acarete. Iazul vechi, cu sălcii scorburoase pe maluri. Atîta nu mi-a plăcut : sălciile scorburoase, dar domnul profesor se arăta încîntat de ele. Pește în iaz cred că să fie. Zice că sînt și multe rațe sălbatice, dar eu nu pot da garanție ; nu le-am văzut. Acuma îmi bat capul să găsesc luntrea și să descopăr dacă domnul profesor nu vrea cumva să exporte ouă de rață sălbatică în străinătate. Acest om, care la început pare ușor de condus, are, după ochelarii lui, niște idei teribile și o încăpăținare, încît m-am spăriat chiar eu.

La povestirea îmbielșugată, însoțită de mimică și schime, a rusului, doctorul Iacob Melinte adăogea un rîs tăcut, care-i lumina ca un soare interior expresia feței. Cu toată naivitatea lui, înțelegea că Rohalschi exagerează nu numai spre a-i face plăcere, ci și pentru a-și menaja interesul lui de pribeag care vrea să înceapă o viață nouă în țară străină. Are nevoie de cetățenie, de un post ori de o antrepriză, și profesorul numără prietini influenți. Doctorul știe și calea cea bună care-l putea duce pe Rohalschi la liman ; de aceea îl propusese, fără știrea lui, membru în clubul vînătorilor. Trăgător eminent, povestitor minunat, bun tovarăș de petrecere : cu asemenea însușiri, un naufragiat își poate reface viața. În zîmbetul doctorului era și puțină ironie, și simpatie pentru un prietin bun, cu experiență în toate ale vieții.

Stăteau amîndoi cu pahare de vin dinainte, în cerdacul casei de țară, la Pîrăul-Negru, privind întinderea iazului, cu stuh agitat ușor de vînt. Era într-o zi caldă de sfîrșit de noemvrie. O zi de primăvară și de despărțire de sezonul fericit, cugeta doctorul Iacob. Stoluri de grauri amestecați cu ciori treceau din cînd în cînd pe deasupra iazului, în lucirea aurie a zilei. În răstimpuri de liniște, cînd pămătufurile trestiei rămîneau neclintite, izbucneau dintr-un cotlon aproape măcăituri de rațe sălbatice, apoi

se auzeau din fund, de departe, răspunsurile, ca niște ecouri înăbușite de sub pământ. La ochiuri line de apă, se arătau crihance, răzuște mărunte și vioaie, care se confundau sub undă ca și cum s-ar fi jucat, apoi băteau din aripi spre înălțimea cerului, făceau un ocol pînă în zarea dealurilor și se întorceau în grabă ; pluteau cîteva clipe asupra locului lor, apoi iar plecau spre alt orizont. Cei doi prietini priveau toate fără de a-și conțeni sfatul și povestirile. Profesorul era atent și spre sălciiile cele vechi tocmai din coada iazului, de la izvoarele de sub culme. În dreptul lor se alegea un luciul cu acele plante rare, dintre care unele își păstrau verdeața și-n timpul iernii. Acolo era loc bîntuit de braconieri și de hoști de pește. În căsuța cu grabă clădită pe mal chiar în toamna aceea așezase pe Uvar, în una din odăi. Îi dăduse armă și cîni. În odaia a doua își instalase în pripă laboratorul de care avea nevoie, cu gîndul să se servească de el mai ales în vara următoare. Îl folosea totuși și acuma în zile frumoase, admirînd gîngăniile extraordinare și plante ca niște filigrane prețioase. Grija lui întăia și cea mai mare fusese iezătura, cu stăvilarul. După ce pusese totul în bună stare, înnoind stavilele și lanțurile, avea bucuria să se socotească nu numai stăpîn, ci și Dumnezeu al acelei lumi aparte.

Mai avusese oarecare năcaz cu domnul Avram Gold, pînă ce-i adusese luntrea. După ce i-o adusese, misitul ținuse să se plimbe și el cu dînsa pe iaz, probabil cu intenția ascunsă de a descoperi undeva, între stuhuri, instalația misterioasă pe care o bănuia. Fusese nevoit să se întoarcă la Iași fără această plăcere, ceea ce nu era mare lucru, dar mai ales cu problema nedezlegată, ceea ce, pentru capitalul lui de investigații și cunoștinți, era o pagubă. În sfîrșit, se reluse, cu prilejul instalației aici, și acea chestie delicată și dificilă căreia doctorul nu-i pu-

tuse da soluție într-adevăr multămitoare. Era chestia pentru care pleda inginerul Rohalschi : aranjamentul cu Eufrosina Andreievna. Doctorul propusese soției lui ca în lunile de toamnă, cât mai urma vacanța universitară, să vie să-l ia de la Pîrăul-Negru, dacă avea nevoie de el la Iași pentru recepții, vizite și alte interese ale ei. Doamna Eufrosina Melinte într-adevăr venise și doctorul o urmasse o dată. A treia zi el s-a întors înapoi. După o săptămînă, doamna Melinte s-a prezentat iar, dar profesorul a refuzat în chip josnic să-și ție angajamentul contractat. La obiecțiile, insistențele și supărările nevastei, avusese iar nedibăcia să răspundă fără stăpînire de sine, așa încît toată opera de îmbunătățire a inginerului Rohalschi căzuse în iaz. Vorba asta era a doctorului, și Rohalschi încerca să rîdă, dar în realitate era nemîngîiat.

— Să știi, iubite Iacob Ioanovici, zise cu pătrundere inginerul, că toate se plătesc, pe lumea asta chiar. Respingi de la dumneata acum o femeie drăguță și binecrescută ; deci, la vîrsta de cincizeci și cinci de ani are să ție se întîmple o mare nenorocire. Ai să dai cu piciorul în laborator, dărîmîndu-l în baltă, și ai să te amorezezi nebun de o cusutoreașă cu pistrui pe obraz și cu glasul răgușit, care are să-ți bată din picior și are să-ți facă zile fripte.

— De ce cu pistrui și răgușită ?

— Nu știi, acesta este un secret al zeilor.

— Bine, rîse profesorul ciocnind paharul ; să nădăjduim că profetul din dumneata e inferior vîntătorului și va da greș. Pînă la acea epocă depărtată mai este timp să mă împac cu nevastă-mea. Se poate să găsească chiar ea felurite metode de răzbunare. Dar eu nu pot să-mi las rînduiala vieții mele, care-mi poruncește să fac ceea ce e în natura mea, ceea ce e justificare ființii mele. Din pricina asta am avut și la Roznov o discuție care m-a

costat. Era cît pe ce să mă cert cu părinții mei. Le-am cerut pe iacut și ei n-au vrut să mi-l deie. Mai ales mama spunea că-i trebuie, ca să-i găsească pe dealuri leacul de care are nevoie. Iar tatăl meu pretindea că nu se poate să nu-i desăvîrșească educația ortodoxă și nici nu se cuvine să i-l iau tocmai acum, cînd îl deprinde să-i ție izonul în strană. În sfîrșit, după multe obligații și făgăduieli, i-am hotărît să mi-l deie. În schimb, le plătesc alt servitor și-l și îmbrac, și din cînd în cînd li-l expediez acolo pe Uvar, ca să caute buruiana. E adevărat că, în data ce am adus pe asiatic, m-am simțit bine și mulțămît. Mai ales în conducerea luntrii se dovedește meșter, iar pescuitul n-are pentru el nici o taină. Scoate din iaz ce vreau : pește pentru mine și material pentru laborator. Și-a dresat cîinii, învățîndu-i să patruleze în jurul iazului. A pus căpcăni, unele pentru vidre, altele pentru braconieri. Taie stuh și face cotețe, pe uscat pentru paseri, în baltă pentru pește ; aduce lemne de la pădure, construiește săni și patine de lemn pentru iarna ce vine, împletește plăși, ascute ostii și harpoane. Toate le face în tăcere și cu liniște. E un om neprețuit. Îl am gata și pentru soția mea, cînd ar vrea să mă amenințe cu musafiri și vizite prelungite. I-l înfățișez. Numaidcît strîmbă din nas și se duce. Antipatia ei e olfactivă. Așa încît, cu toate riscurile, mai ales în ce privește bătrînii mei de la Roznov, eu cu iacutul am făcut o bună afacere. Odată cu sosirea lui, au efectuat și cărțile ultima lor călătorie pînă aici. Zilele acestea mă gîndesc să le desfacem și să le așezăm în rafturi.

— Cu plăcere, iubite Iacob Ioanovici ; însă poate ar fi mai potrivit să le lăsăm cît mai multă vreme în liniștea lăzii lor. Te încredințez că ele nu doresc să fie tulburate ; iar noi încă n-avem nevoie de ele. Cît ține vremea bună, putem bate pîrloagele și spinăriile. Avem iepuri și stoluri

de potîrnichi. Avem pasajul de rațe, sara. Eu chiar propun să nu lăsăm să treacă neîntrebuințată o zi fericită ca asta. Ar fi bine să-ți pregătești cartușele.

— Pînă în sară mai este, răspunse doctorul. Pînă în sară se poate schimba vremea.

— Vrei să glumești, iubite Iacob Ioanovici. Asemenea soare splendid...

— Ei, asemenea soare splendid, asemenea cer albastru... Eu nu mă uit numai la asta. Mă uit și la altele. Văd convoiurile de ciori, și cîrdurile de vrăbii, și stuhul care face semne, și zarea din miazănoapte, care are fiori de neliniște... Dumneata, rusule, de ce nu vrei să vezi că rătuștele mereu se duc într-acolo, ca și cum s-ar uita de sus într-o genună, în care se frămîntă ceva? Aparatele mele din laborator și din preajmă au făcut de asemeni mișcări bizare. Ele-s mai proaste, bineînțeles, decît animalele și paserile, dar arată și ele ceva. Vîntul s-a schimbat în cursul după-amiezii, făcînd cerc de la asfințit la nord-est. Deci încă înainte de apusul soarelui poate s-avem vreme rea.

— Glumești, iubite Iacob Ioanovici.

— Nu glumesc de loc ; poate să și ningă. Dumneata, rusule, ești mai mult bun trăgător decît vînător, ești un produs al tirurilor de porumbei ; și mai ales ești un filosof și un cetitor în inimile omenești. Eu pe dumneata nu te pot ceti, cum mă cetești dumneata pe mine ; în fața naturii, însă, dumneata rămîi opac, pe cînd eu sînt pătruns pînă în toate fibrele de înțelegerea ei. În privința asta am oarecare înrudire cu Uvar. Îl văd de aici cum își adună uneltele și cioveiele la adăpost și cum își tot ridică nasul și miroase depărtarea.

— Dumneata, Iacob Ioanovici, susții că are să ningă, și eu răspund că așa ceva mi se pare imposibil.

— Foarte bine, rusule. Să bem încă un pahar de vin și s-așteptăm.

Intr-adevăr, când ajunse soarele asupra munților, deodată păru mai palid. Uvar, din preajma căsuței lui, la malul iazului, își văzu o clipă imaginea în fundul luciului, unde s-adunau izvoarele cele vii ; dar într-o clipă acea imagine se desfăcu și pieri. Balta se încreți de înfiorări repezi ; sălciile și trestiile dădură zvon. În schimb, paserile bălții tăcură deodată. Din adâncul miezului nopții iacutul văzu venind acea fantomă a negurilor și a vârtejurilor, de care se înfricoșase în toată vremea copilăriei lui. Sosea din prăpastiile și vîltoarele oceanului ; era șamanul cel neînduplecat, cu bici de foc și barba de țurțuri de ghiață, prigonitorul omenirii celei sărmâne. Ajungea și pînă subt acest cer fericit ; dar Uvar știa că aici poate să-și arate spre el dinții cu dispreț. Mormăind, trase pe mal luntrea și-i luă vîslele la el în odăiță. Ieși iar, cu capul gol și nasul înălțat, aninîndu-se de alte lucruri și unelte din preajmă. Dintrodată apărură sub cerul alburii ciori, în amestec de viscol. Îndată după ele prinseră a se îmbulzi nouri. Ploaia rece, cu zloată, începu a bate cînd se întunecă deplin.

La opt ceasuri, în odaia doctorului ardea focul în sobă, și la ferestre fîșîia și bătea din aripi de ninsoare viscolul. Iacutul lepădă încă un braț de lemne lîngă vatră, după aceea, fără cojoc și cu capul gol, trecu prin dreptul ferestrelor, bocănind cu cizme grele. După cină, cei doi prietini, întinși în jîlțuri, cu cafele și țigări, într-un fel de beție unică a tihnei, auzeau încă pe servitor umblînd pe afară, prin ogradă și cerdacuri, la paseri, la vite, la magazii. Într-un tîrziu, mai aduse un braț enorm de lemne și-l lepădă ca pe un nou argument disprețuitor împotriva șamanului vijeliei.

— Uvar, zise inginerul ; fii bun, te rog, și adă lada de cărți, pe care ai cărat-o de la Roznov. O știi ?

— Știu, răspunse iacutul. Dar ce nevoie de acele hîrtii ? Am adus lemne.

— Adă lada aici, urmă Rohalschi rîzînd. Îmi trebuie ș-un clește, un ciocan ș-o daltă. Avem s-o desfacem, să scoatem din ea poveștile și minciunile. Pe asemenea vreme n-avem ce face cu adevărurile.

Iacutul clăti din cap fără să înțeleagă adaosurile poruncii. Părăsi camera, și amîndoi prietini socoteau că s-a tot dus la sălașul lui, cînd auziră bufniturile cubului, asupra căruia slujitorul se opintea cu umărul răsturnîndu-l pe toate fețele. Deschise canaturile ușii și-l dădu în-lăuntru, gîfîind. Lepădă din sîn clește, daltă și ciocan, apoi se duse.

Rohalschi lucră tihnit și cu atenție, pe cînd profesorul îl privea leneș. Desfăcu vravurile de cărți și le înșiră în juru-i. Petrecea cu ochii titlurile, întîrzia la ilustrații, din cînd în cînd își aprindea altă țigară și sorbea din păhărelul de coniac de pe măsuta din preajmă.

Profesorul întinse mîna și cuprinse la întîmplare un tom, despre civilizația veche, îl răsfoi cîțva timp, căscînd, apoi ațipi la locul lui, în vuietul furtunii.

Se trezi tîrziu, cătră miezul nopții. Furtuna sporise ; ferestrele aveau afară chenare de viscol. Rusul cetea cu luare-aminte în preajma focului. Nu mai fuma ; însă sticla de coniac era pe jumătate deșertată.

Doctorul Iacob Melinte auzi afară cîntînd un cucuș fantastic.

— Ce faci acolo ? întrebă el pe inginer.

— Cetesc, răspunse Rohalschi. Fii treaz la ce-am să-ți spun, pentru că se poate întîmpla să mă fi îmbătat. Urmează, după cît înțeleg, a se vădi încă o verigă dintr-un lanț de fapte care pot părea neexplicabile, însă eu sînt

sigur că s-au produs în virtutea unei legi ce mișcă în jurul nostru seriile de fenomene. Îmi permiți să mă explic în altă limbă, deși știu moldovenește ceva mai bine decît Uvar ; nu vreau să apară într-o armătură comică chestii așa de serioase. Hazardul, stimate Iacob Ioanovici, nu-i decît o ordine inexorabilă a cauzelor și efectelor. Noi putem privi cu ochi holbați rezultatele, avînd aerul că nu înțelegem nimic și chiar refuzînd a înțelege ceva, însă toate se produc cu rînduială, declanșate de un factor inițial. Legăturile ne scapă ; asta însă nu înseamnă că nu există. Nu te uita așa de semnificativ la mine ; sticla nu-i deșartă decît pe jumătate. Deși uneori am obiceiul josnic să mă îmbăt complet și absolut, acum te încredințez că sînt în toată firea. Iată despre ce-i vorba...

— În sfîrșit ! Să vedem, s-auzim ! se veseli doctorul.

— Iată despre ce-i vorba. Știi că mai mult ne-am veselit decît ne-am mirat cînd am auzit povestea Veronei Vasilievna despre sosirea kitailor în Roznov. Ei bine, ai să te convingi, sper, că apariția lor n-a fost o simplă întîmplare idiotă. Ca să te convingi, e destul să observi deocamdată că unul din acei soli ai întîmplării, cu numele Uvar, care nici măcar nu e chinez, s-a întors. S-a întors în niște condiții așa de extraordinare, încît a rămas pe loc. A trebuit ca un ofițer, probabil nevinovat, să fie asasinat în poarta bătrînilor la Roznov, pentru ca Uvar să nu mai poată pleca. Dar asasinii, dar casa bătrînilor, dar atmosfera de amenințare care l-a fixat ca și cum l-ar fi înlănțuit aici o divinitate, nu observi că se înșiruie într-o logică absurdă, care totuși pare a elimina arbitrarul ? Toate elementele erau pregătite și veneau unul cătră altul. Ca să-ți mai dau o dovadă că erau pregătite, trebuie să adaog că și dumneata, iubite și stimate Iacob Ioanovici, te-ai simțit atras acolo de anumite scrisori și de anumite stări sufletești. Eufrosina Andreievna făcea tot ce-i sta în

putință ca să te oprească, și dumneata tot te-ai dus, cu riscul de a rupe un contract social. Mai mult : fără nici o necesitate serioasă, ai luat cu dumneata acest lădoi de cărți, pe care atuncea nici măcar nu l-ai deschis.

— Ei, și ce-i ? mormăi doctorul, căscînd somnoros.

— Ai să vezi numaidecît, iubite și stimat Iacob Ioanovici. Urmez... Nu poți tăgădui că n-ai fi stăpînul acestei proprietăți dacă nu s-ar fi produs anume sugestii, cele mai însemnate în legătură cu această umilă epavă a omenirii, care este sluga dumnitale, iacutul. Are dreptate Eufrosina Andreievna să nu-l poată suferi. Fii atent mai departe. Această ladă de cărți putea să fie uitată și părăsită la Roznov. Deși nu-ți era întru nimic utilă, deși era în strămutarea asta a dumnitale un balast, dumneată ți-ai adus aminte de dînsa și ai pus pe iacut să se întoarcă la Roznov, să ți-o aducă aici numaidecît. Mai este ceva. După ce s-a ostenit Uvar, dumneata nu te-ai grăbit deloc să desfăci cărțile. Puteau să mai steie astfel nedesfăcute, în ladă, treisprezece ani, ori pînă la sfîrșitul timpurilor. Dar să zicem că puteau sta nedesfăcute numai trei zile, ori numai o lună. Nu. Au stat cît trebuie, exact pînă în această sară, cînd a sosit o veste grabnică din necunoscut. Cărțile trebuiesc desfăcute numaidecît. Totuși, ar fi putut să mai steie, dacă Uvar, disprețuind ce am spus eu ori neînțelegînd porunca, se ducea în treaba lui. Destinul lor nu atîrna de o hotărîre fermă a noastră ; după un ceas puteam uita toată afacerea. Dar iacutul a adus cărțile ; și eu le-am desfăcut. Am întins mîna, am eliminat cîteva, și am ales tocmai pe aceea pe care trebuia s-o aleg. Ca să pot s-o deschid și s-o ceteșc, dumneata, iubite Iacob Ioanovici, trebuia să adormi. Iar acea cărțulie pe care am pus eu mîna e istorisirea lui Uvar cel bătrîn.

— Care Uvar cel bătrîn ? tresări cu grijă profesorul.

— Fii liniștit, scumpe Iacob Ioanovici. Sînt destul de treaz și nu sînt nebun. E istorisirea vieții lui Uvar cel bătrîn, pe care a scris-o el singur acum șazeci ori șaptezeci de ani. Uvar cel bătrîn a fost un iacut cum n-au mai fost alții, de la începutul lumii. A învățat slovă rusească. Așa ceva nu s-a pomenit nici înainte lui, nici după el. Cu acea slovă rusească s-a îndemnat a-și scrie viața, după instigațiile unui filolog suedez, care n-avea probabil altă treabă decît să pregătească uimirea noastră din această sară.

— Ai cetit dumneata asta acolo ?

— Am cetit. Poftim, cetește și dumneata. Uvar al dumnitale e nepotul aceluia bătrîn.

— Asta-i legătura ? Tocmai asta aș vrea să pricep de unde-o scoți dumneata.

— N-o scot eu ; o scoate logica înlănțuirilor. Și fără îndoială aceste înlănțuiri nu se opresc numai la identificarea servitorului dumnitale ; merg cătră alt destin.

— Mă sperii, rusule.

— Bine, bine ; dumneata rîzi, dar să știi că nu se poate să fie altfel. Ca să înțelegi, iubite Iacob Ioanovici, ceea ce pentru mine e destul de clar, te sfătuiesc să ieși cartea și s-o cetești. Într-un ceas ai isprăvit și ai priceput totul, ca și mine. Ai să observi singur, din prima clipă, că nu e vorba de o ficțiune, dintre acele pe care le alcătuiesc romancierii pentru distracția copiilor. E ceea ce s-ar putea numi un document omenesc. O confesiune publică, simplă de altfel și fără nici o împlinare extraordinară, pe care o autentifică un savant cu barbă și ochelari ; i-aș putea spune „spovedania negurii“... Cetește și vezi. Pîn-atunci eu am să trec într-o anumită stare, ca să nu fiu martor la spaima de care ai să fii cuprins.

— De ce spaimă ?

— Nu știi ; așa mi se pare mie : spaimă.

Aici se află transcrisă întocmai istorisirea lui Uvar cel bătrîn, tipărită într-o broșură veche, în nemțește, la Petersburg. Profesorul universitar Iacob Melinte de la Iași a cetit-o în sara de 21 noiembrie 1922, în casa lui de la Pîrăul-Negru, după cum arată însemnarea lui proprie pe marginea foilor. Inginerul rus Anton Ilici Rohalschi dormea în jîlt, dinaintea focului, cu părul zbîrlit atîrnînd într-o parte și cu mîna stîngă căzută pînă la dușamea, într-o stare cu totul nevrednică de un intelectual. Afară viscolea.

„Milostive Otto Nicolaievici Boehtingk, își începea Uvar bătrînul dedicația, și umbra lui se prelinse pe ferastră, din viscol, și veni să se așeze în tăcere în preajma profesorului ; îndeletnicindu-te cu studiul limbilor feluritelor seminții, ai venit la mine în luna lui martie 1847 și, arătîndu-mi că ai dori să scrii ceva despre idiomul iacutilor, mi-ai cerut să-ți alcătuiesc un memoriu despre viața mea și despre acest popor. Am socotit de a mea datorie să-ți împlinesc dorința și-ți trimet aceste foi. Sînt încredințat că ceea ce am scris eu nu va folosi nimănui. Poate ai să cetești domnia-ta, dar nimeni n-are să te imi-teze. Totuși, munca mi-a fost destul de anevoioasă, căci înaintea mea nimeni nu s-a aflat să scrie în limba iacută și nici nu cred să mai încerce altul după mine. Mă simt bucuros totuși că am putut face ceva pentru iubiții mei.

Pe malul stîng al fluviului celui mare Lena, la o sută de poște de cetatea Iacuțc, aproape de Marea de ghiată, se află Gigansc. În acel tîrg a trăit tatăl meu, ca oblăduitor de plasă ; acolo m-am născut.

După ce Gigansc a căzut din treapta de tîrg, tatăl meu a trebuit să se întoarcă la Iacuțc. N-aveam atunci decît patru ori cinci ani. La vîrsta asta un copil își în-

seamnă în mîntea lui puține lucruri, totuși, mi-a rămas ceva din acel timp depărtat. Tata era silit, din pricina slujbei lui, să facă în fiecare an călătorii lungi și grele. Lipsea de acasă cîte nouă luni ; în vremea asta eu și mama plîngeam de amărăciune și plictis.

În două rînduri a fost cît pe ce să-mi pierd viața : înțaiia oară am vrut să trec un pîrâu, agățîndu-mă de un trunchi, și m-am dus cu capu-n jos în apă ; a doua oară am căzut în căldarea în care fierbea mîncarea cînilor.

Într-o dimineață m-am înfricoșat de moarte cînd am dat cu ochii de un hoț, care stătea dinaintea ușii, afară, cu pușca pe braț. Se uita crunt, pîndind la dreapta și la stînga. Am înțeles că stătea strajă, ca să apere avutul nostru de prădăciunea celorlalți hoți.

Era vorba de o bandă de vreo paisprezece ori cincisprezece răufăcători, care scăpaseră din închisoarea de la Ocoțc, unde erau osîndiți să muncească silnic la fierberea sării. În calea lor prădaseră mai multe caravane de neguțători. De la Aldan coborîseră pînă la Lena și ajunseseră la Gigansc cu luntrile, în vremea nopții. Ieșiți la uscat, apucaseră în somn pe cazaci și pe soldați, îi legaseră de mîni și de picioare și le turnaseră pe gîtlejuri rachiu, îmbătîndu-i pînă la nesimțire. Îi lepădaseră atunci în închisoarea tîrgului, îi încuiaseră acolo, iar ei se desfăcuseră în cîteva grupe, jefuind casele locuitorilor.

În aceeași dimineață, la ceasul mulsorii vacilor, i-am văzut pe toți adunați în casa noastră, după ce își săvîrșiseră isprava. Erau niște oameni groaznici la înfățișare, cu nasurile tăiate și obrații însemnați cu fier roș, pîrînd cărnuri crude la lucirea mangelului. Cînd tatăl meu și mama intrară pe ușă, ei îndată încercară să-și îmblînzească figurile cu zîmbete, deși pe ei se cunoșteau încă

stropiturile de sînge ale tîrgoveților uciși. Au mulțămît părinților mei că și-au făcut pomană cu niște oameni sârmani și prigoniți ca dînșii.

O asemenea faptă încă nu se întîmplase pînă atunci în țara iacuților. Căpitanul hoților, georgian de naștere, nu părea deloc tulburat de ceea ce se petrecuse. Era un om nalt, cu brîul plin de arme. Purta nădrași roși, cu vipușcă de argint. M-a luat în brațe și mă îndopa cu felurite lucruri dulci, pe cînd eu plîngeam.

Părinții mei nu puteau să fie decît recunoscători că, în acea zi a nenorocirii, fuseseră cruțați. Hoții puteau să le ia tot și să dea foc. După ce au mîncat și au băut cu îmbielșugare, oamenii aceia înfricoșați s-au coborît la fluviu, s-au suit în luntre și s-au dus. Nu pot să arăt tînguiri și plîngerile celorlalte familii, în număr de vreo treizeci, după ce au ieșit din pădure și s-au întors la casele părăsite.

În aceeași vară, nu mai țin minte la cîte luni după asta, hoții au fost ajunși la șaptezeci de poște de Gigansc, de cătră soldați de la Iacuțc. Nu s-a mai găsit la ei decît puțin din ce răpiseră oamenilor de la noi.

Cine stă și se uită la împrejurimile de la Gigansc nu poate vedea nimic deosebit și frumos. Numai pășuni, între dealuri și între huceaguri dese ca peria, unde nici cînele nu-și poate vîrî botul. În altă parte, după ce ai trecut zece pași în pădure, dai de mlaștini și de smîrcuri în care te cufunzi pînă la genunchi. Ici și colo poți culege puține afine, coacăze roșii și merișoare de răsură.

Iarna ține acolo opt luni, în care timp nu poți ieși din cojoc. Dacă mai socoți o lună de toamnă și una de primăvară, mai rămîn cîteva săptămîni pentru o vară jalnică.

Omătul se adună în troiene mai nalte decît casele; vîntul bate atît de cumplit, încît nu te poți ținea pe

picioare ; gerul îți taie răsufarea ; soarele se arată puțin în tot timpul iernii, și două luni e pierit aproape cu totul. Mărturisesc că nu mi-aș fi ales niciodată eu singur, de bunăvoie, asemenea loc de naștere.

Locuitorii din Gigansc sînt tunguzi în număr de patru-cinci sute de oameni. Trăiesc din vînat, ocolind pustietăți de două sute de poște jur împrejur. Adună dinți de animale mari, care acuma nu mai sînt, vînează reni și lupi, vulpi roșcate și vulpi cu guler castaniu, urși albi și negri, samuri și vidre.

Singura petrecere a localnicilor în curgerea anilor e soarele de vară, care stă două luni neconținut pe cer și nu asfințește. Străinii care se duc acolo, neavînd cunoștința de asta, nu știu cînd trebuie să se odihnească și să doarmă.

Apele din acel ținut n-au samăn în ceea ce privește mulțimea și bunătatea peștilor. Pescarii prind mai ales păstrăvi, moruni și nisetri și alte multe neamuri și feluri, pe care însă le părăduiesc și n-aleg dintr-însele nimic. Asta din pricina lipsei de sare, dar și din pricina obiceiurilor. Tugunzii sapă, chiar aproape de locul unde vînează peștele, o groapă adîncă, pe care o căpтуșesc cu scoarță. Peștele, după ce-i scot oasele și măruntaiele, îl aruncă acolo grămadă și-l lasă pînă ce se albăstrește și se moaie. Putrezit astfel, îl mînîncă cu mare plăcere. Am mîncat și eu și mi-a plăcut, și, dacă m-aș mai duce acolo, aș mîncea iarăși bucuros. Doctori mari și învățați scriu cum că peștele învechit e otravă. Iată, eu nu pot să cred una ca asta. Zice că s-ar fi văzut oameni murind de pește care nu-i proaspăt. Tugunzii mînîncă de cel putred și nu mor decît la bătrîneță.

La mijlocul veacului trecut trăia la Gigansc o rusoaică pe care o chema Agripina. Bunica o cunoscuse și ne povestea de dînsa cum că ar fi fost vrăjitoare. Cei la care se

uita ea cu voie bună se puteau socoti fericiți ; cei care nu-î plăceau se puteau aștepta la toate nenorocirile. La cuvîntul ei se închinau toți, ca și cum ar fi fost sfînt. Înconjurată astfel de încredere și teamă, se retrăsese într-un loc singuratic, la patru poște în sus de Gigansc, clădindu-și acolo o chilioară, ca să-și petreacă bătrîneța. Prin preajma aceluia loc nu trecea nimeni fără să se abată la dînsa, ca să-i ceară binecuvîntare și să-i lese un dar. Vai de cei care nu-și îndeplineau asemenea datorie ! Îndată îi ajungea pedeapsa. Vrăjitoarea se prefăcea în corb negru, stîrnea asupra-le vîrtejuri de vînt, le risipea boclucurile în revărsări de ape, le lua mintea. Chiar și acum, multă vreme după ce a murit, călătorii nu uită să lese daruri acolo, la chilia unde a viețuit ea. Numele ei, Ögröpönö, îl rostesc și astăzi localnicii de la Gigansc și toți iacuiții din ținut. Se zice despre o femeie nebună că a fost lovită de Agripina de la Gigansc. Se spune cum că vrăjitoarea aceasta a ajuns vîrsta de optzeci de ani ; că era grasă și scundă, cu obrazul stricat de vărsat. Avea ochi scînteietori ca steaua dimineții și-un glas limpede, ca sloiul de gheață cînd îl lovești. Astfel a rămas amintirea ei în țările de la miazănoapte.

Cum am spus, aveam puțini ani cînd ai mei au părăsit Gigansc și s-au dus să se așeze la Iacuțc. După cum e obiceiul, am luat într-o garafă țărîină din locul meu de naștere, ca s-o amestec cu apă și s-o beau cînd mi-a fi dor de ce părăsisem ; însă asta nu s-a întîmplat niciodată. N-am mai văzut Gigansc și Dumnezeu știe dacă am să-l mai văd.

La două poște și jumătate cătră miazănoapte de Iacuțc, este un loc care se numește Kilem. Acolo tata și mama își clădiseră, înainte de a se duce la Gigansc, o căsuță frumușică de modă rusească. Foarte aproape de

acolo trăiau în sălașul lor bunicul și bunica după mama, care erau foarte bătrâni.

Nici la Gigansc, nici cît călătorisem nu văzusem cîmp deschis, nici întindere de apă cît poate cuprinde ochiul, nici munți și dealuri în lungul unui fluviu, nici păduri nepătrunse. Urechea nu-mi fusese încă desmierdată de cîntecul ciocîrliei și de melodiile altor paseri cîntărețe. N-auziseam decît croncănitul corbului și al ciorilor și țipătul botgrosului. Plante nu cunoscusem decît trestiiile și papura.

Închipuiască-și oricine uimirea mea cînd am ajuns la Kilem. Înaintea ochilor mei se desfășurau fînețe care-mi păreau fără sfîrșit : vîntul le mișca în valuri, și erau smălțuite de felurite feluri de flori. Ici și colo se vedeau dumbrăvioare de larice ori de mesteacăn. Toată această întindere era străbătută de o apă repede și limpede, cu maluri nalte. Dincolo de rîu, fulgerau, ca de argint în soare, coasele cosașilor. În acest loc larg pășteau herghelii și turme. Din loc în loc, adunate cîte cinci-șase, casele iacuților, lipite cu lut, sau iurtalele lor de vară, colibe conice și albe de mesteacăn. Ferestrele de foi de mica străluceau ca niște pietre prețioase. În fundul acestui peisagiu, pe deal, se ridica și casa noastră.

Pentru sufletul meu de copil, nimic nu putea fi mai frumos decît aceste locuri. Așa ceva nu mai văzusem. Mi le închipuiam întinzîndu-se fără de hotar. Aveam în mine o bucurie pe care niciodată n-aș fi putut-o lămuri cu vorbe.

Dar abia ne-am așezat în țara iacuților, și nenorocirea trecu pragul casei noastre. Într-o zi, sculîndu-se de la masă, tata, care era în vîrstă de șaptezeci și doi de ani și nu fusese niciodată bolnav, căzu dintrodată fără cunoștință și-n puține clipe își dădu sufletul.

Pierderea aceasta a lovit greu pe mama. După înmormîntare, a văzut că rămîne într-o stare de plîns ; moștenea după tata datorii de opt ori nouă sute de ruble, ceea ce era mult pe atunci. După nouă ani petrecuți la Gigansc, părinții mei găsiseră la Kilem numai puține vite din cîte lăsasera. Le apucaseră vecinii care dincoțro. Iar casa o pustiiseră cu desăvîrșire.

După ce i s-a mai potolit durerea, mama s-a grăbit să puie rînduială în treburi ; și cu stăruința ei vitele noastre s-au mai înmulțit în cei cinci ani cît am mai stat la Kilem.

Am început a înțelege că viața nu-i așa de plăcută cum îmi apăruse într-o clipă. Zilele curgeau cu puține bucurii. Din pricina frigului groaznic, jumătate din lunile anului trebuia să stăm închiși în casă. În această vreme nimeni n-ar fi putut avea îndrăzneala să coboare în șes. •

Cît am trăit acolo, am cunoscut mulți iacuți, care mă iubeau ca pe copilul lor și care-mi erau și mie dragi. Am deprins de la ei vorba și obiceiurile locului. Ascultam cu plăcere povești, cîntece și istorisiri de demult. Îmi plăcea să mă duc la sărbători, la praznice și la jocurile din vremea verii. Am cercetat bălțile de prin împrejurimi, pline de felurite soiuri de rațe. Am străbătut păduri, unde vedeam iepuri, potîrnichi și cucuși sălbatici. Primăvara, după zăpor, și toamna, după ce puii își pot lua zborul, nu puteam dormi de larma gîștelor și rațelor sălbatice, a lebedelor, a cocorilor și a stolurilor fără număr ale altor paseri felurite de apă. Cît am petrecut în asemenea locuri, am vînat dihăanii fel de fel și paseri felurite, mai mult decît oricare om de pe lumea asta. Cînd porneam, umblam fără hodină zile și noți, fără a cunoaște truda. Toamna, mă culcam pe-o coastă, avînd perină un trunchi de copac, și fără a mă învăli cu ni-

mic pe vreme de ploaie ori de lapoviță. La pescuit, umblam toată noaptea prin apă ca ghiiața, cercetînd vîrșele. Deprinderile acestea din copilărie mi-au fost destul de folositoare după aceea în viață.

După ce a trebuit să ne mutăm la Iacuț, mama a pus să se desfacă și să se transporte la oraș bucată cu bucată casa noastră de la Kilem ; și a alcătuit-o din nou, într-un loc potrivit. Pe urmă am intrat în slujba împăratului, scriitor la tribunal. Lucram sub mîna unuia Gorgonov, om din neam de rînd și slab scriitor. Fiind ocrotit de cei mai mari, chinuia pe cei mai mici fără cruțare. În fiecare zi lucram din zori și pînă-n noapte, în total șaptesprezece ceasuri, și pentru asta nu mi se da decît două ruble de aramă pe lună, adică doi franci. După ce m-am nevoit astfel doi ani, am ajuns cap de masă ; și după alți patru ani, conducător peste șapte mese. Nu mult după asta am fost numit cancelar privat al guvernatorului, și aveam sub diriguirea mea zece scriitori, cu care munceam din greu. Mă nevoiam mai ales din pricină că mai toți erau niște bețivi cumpliți ; iar care nu aveau patima asta erau copilandri pe care aveam datoria să-i învăț ; așa că toată munca trebuia s-o fac singur. Munceam douăzeci de ceasuri pe zi și eram plătit cinci franci pe lună. Dar dragostea pe care mi-o arătau mai-marii mei, plăcerea micii mele și vaza de care mă bucuram în ochii lumii îmi dădeau putere. Pe lîngă asta aveam încredințarea că sînt folositor.

Mama își pierduse soțul. Din treisprezece copii, doisprezece muriseră. Nu-i rămăsesem decît eu. Așa că nu trăia decît pentru mine. Cînd s-ar fi putut și ea bucura de puțină tihnă, dintrodată a căzut bolnavă și din zi în zi i-a fost tot mai rău. Am stat fără somn la căpătăiul ei nouă zile și nouă nopți. Înainte de a muri, mi-a dat multe sfaturi bune.

— Să nu mai stai la Iacuțc, mi-a spus ea ; aici sînt prea mulți ruși care te zavistuiesc. Localnicii ți-ar arăta fără îndoială dragoste, dar asta i-ar îndîrji și mai rău. Dacă ai răspunde la provocările lor, ai cădea în nenorocire și ți-ai pierde libertatea. Vinde casa și du-te la scaunul împărăției. Acolo ai să vezi pe împăratul și ai să fii fericit. Ai să rămîi singur pe lume, dar să-ți aduci aminte de sfaturile mele, care au să-ți fie mîngîiere în năcazuri. Ajută pe aproapele tău cu vorba și cu fapta ; asta-i datoria oricărui om. Mîni am să mor ; la răsăritul soarelui chiamă pe preot, împreună cu toți prietiii și rudele.

Era într-o zi de toamnă. Preotul a venit în zori. Mama s-a mărturisit și a primit împărtășania, iertîndu-se cu toți cei de față, apoi m-a îmbrățișat și a rămas cu fruntea pe umărul meu, pînă ce am simțit-o înghețînd. Atunci cei de față au strigat : «A murit !» Într-adevăr, își dăduse cea din urmă suflare.

Cu dînsa am pierdut tot ce aveam bucurie pe pămînt. Fără frate, fără soră, fără soție și copii, am rămas singur pe lume, amărît, oriunde pribeag și străin.

Ținutul nu mai avea pentru mine farmec. Toate îmi păreau posomorîte. Iacuții din zi în zi mergeau în scădere din pricina slujbașilor stăpînirii. M-am hotărît să mă duc de-acolo, dar am mai stat, oprit de guvernator, care ținea la mine ca la un copil al lui.

Cînd nici el n-a mai fost, mi-am vîndut casa și lucrurile, mi-am plătit datoriile și m-am dus la Ircuțc, unde am intrat în slujbă tot la cancelaria guvernatorului, cu leafă de optzeci de ruble pe lună. Am trăit acolo în pace un an și jumătate. Îmi pusesem în gînd să mă duc în Rusia și mă și pregăteam, cînd sosi în oraș guvernatorul nou pentru Iacuțc. Aflînd că eram cunoscător al locurilor, al oamenilor și rînduielilor din acea țară, mi-a cerut să merg

și eu cu dînsul. Deocamdată am fost în îndoială, pe urmă, pîrîndu-mi-se că e om hotărît și vrednic, m-am gîndit că-i bine să mă întorc cu el, mai mult pentru folosul iacuşilor mei decît pentru al meu. Bănuiam că mă aşteaptă năcazuri și trude, ceea ce s-a adevărit.

Îndată ce măria-sa guvernatorul a ajuns la Iacușc, a descoperit o mulțime de răutăți și ticăloșii și a dat afară pe unii slujbași. A început a umbla și a cerceta căutînd să aline pretutindeni suferințele poporului. Vreme de cinci ani a stat treaz și nu s-a ostenit făcînd binele, așa încît cred că și astăzi oamenii de-acolo îl pomenesc, bine-cuvîntîndu-i numele.

Cam spre miazăzi-răsărit de Iacușc, la o sută de kôs, adică poște depărtare, se află un ținut cu numele Ut, avînd un înconjur de vreo cinci sute de poște, foarte îmbielșugat în vînat. Rușii îi zic Udscoi. Granița lui merge pînă la Marea Ocoșc, pînă la împărăția Chinei și pînă la alte ținuturi care se chiamă Nercinsc, Olecminsc și Hanganghi.

Acest ținut, față de țara iacuşilor, pare o pustie. În toată întinderea lui nu viețuiesc decît patru pînă la cinci sute de tunguzi nomazi. Rușii și iacuşii se îndeamnă într-acolo din pricină că pot lua pe nimic dobînda vîntătorilor, înșelîndu-i în toate chipurile. Ca să se curme necinstea și hoția în dauna acelor oameni sărmani, măria-sa a hotărît să mă trimeată pe mine comisar împărătesc la Udscoi.

Cu două luni înainte de plecare, am avut sarcina să pun în rînduială feluri de feluri de hîrtii. În aceeași vreme îmi făceam toate pregătirile de drum. Au fost zile și săptămîni de osteneală, început al grelelor mele năcazuri, într-o călătorie așa de îndepărtată.

A trebuit să iau cu mine trei rînduri de straie de iarnă, patru de vară, zahar, ceai, pesmeți, pastramă, pulbere,

halice, arme, puțin rom, rachiu mai mult, unt rusec, unt de la iacuți, toate rînduite în saci de piele de cîte cincizeci de kilograme ori în lăzi de scînduri și de coajă de mesteacăn. După ce toate au fost pregătite așa încît apa să nu le poată răzbate, au fost legate cîte două și cîte trei la un loc cu curele tari și potrivite pentru cai în greutate care să nu întrecă o sută de kilograme.

Era în luna lui februarie și gerul era destul de aspru. Argintul viu, cu care rușii măsoară caldul și frigul, era coborît sub numărul treizeci cînd am plecat de la Iacuțc, cu cei doi cazaci care-mi fuseseră rînduiți sub porunca mea. Într-o sanie cu doi cai am ajuns pînă la Amga, depărtare de douăzeci de kös. Acolo, după ce am încărcat sacii și lăzile pe șapte cai anume pregătiți, am încălecat și am pornit mai departe, avînd doi călăuzi.

Caii erau bine ținuți și zburdau întruna prăvălind de pe ei sarcinile ; de aceea în ziua întăia am socotit potrivit să ne oprim după trei poște de umblet, și oamenii mei au alcătuit popasul de noapte.

Întăi, conducătorii cailor au coborît și au rînduit lăzile și sacii. După aceea, cu lopețile, au dat la o parte omătul, descoperind loc pentru foc. Au adunat vreascuri. Au umplut cu zăpadă samovarele și cazanul și le-au atîrnat deasupra flacărilor.

După ce ne-am încălzit sîngele cu ceai, călăuzii au pregătit culcușurile. Au grămădit un strat de cetină mărunță, peste care au întins cergile cailor ; apoi au așternut deasupra blăni de urs. După ce am cinat, ne-am desfăcut repede din straițe și ne-am vîrît sub blăni. Cizmele, colțunii, mănușile erau umede de sudoare. Călăuzii le îngropară în omăt, ca să le soarbă umezeala ; astfel s-au uscat mai bine decît la foc. Îndată ce ne-am încălzit locul și învăliturile, am adormit. Dimineața, îndată ce ne-am frecat cu omăt, clănțănind de frig, am tras pe noi straițele

în pripă ; am băut ceai fierbinte și am pornit la drum. Am umblat noi în acest chip pînă ce au început a se topi omăturile.

Mărturisesc că cel mai greu lucru în asemenea călătorie, iarna, este dezbrăcatul în frig, ca să te culci ; dar și mai greu e sculatul dimineața, cînd te speli cu omăt în ger și pui unul după altul atîtea vestminte. Trebuie să fii bine clădit ca să nu te îmbolnăvești.

Băuțuri spirtoase nu beau de nici un fel și nu știu de ce folos pot fi. Cred că ceaiul e singur cu adevărat folositor în asemenea împrejurări. Bineînțeles, nu vorbesc de iacuți și de tunguzi, care, născuți și crescuți fiind în viscol, pot umbla trei zile neîntrerupt fără să mînînce nimic.

După patru zile de umblet am ajuns la țărmlul unui fluviu mare cu numele Aldan, în dreptul locului unde, în partea cealaltă, se varsă în el rîul Uciur. Am făcut popas într-o iurtă de tunguz, ș-acolo am aflat că înaintea noastră, cale de zece poște, se găsește troian de mai mult de șase palme grosime și că prin acea parte nu putem răzbate.

Vestea aceasta ne-a pricinuit mare tulburare. Aveam poruncă să trec cu orice preț înainte. Ca să ocolesc piedica, ar fi trebuit să fac un ocol de douăzeci de poște și să iau cu mine reni, pentru poveri. Renii însă nu pot duce decît greutatea mici, și ceea ce nu puteam pune pe ei n-aveam unde lăsa. Deci am hotărît să ne facem cale în susul rîului Uciur. Vreme de două zile, cît am poposit în iurtă, ne-am alcătuit patine de omăt și n-am dat fîn celor doi cai fără poveri. În ziua a treia am trecut peste Aldan și, cum am intrat în albia Uciurului, omătul mare a început să îngreuieze umbletul cailor.

Unul dintre călăuzi, care-și pusese patinele, ducea înainte de căpestre cei doi cai fără povară. Caii aceștia săreau în două picioare și sfărîmau omătul înghețat, că-

zînd asupra lui cu copitele de dinainte. În pîrtia aceasta intram noi, și după noi caii cu poverile înșirați unul cîte unul. Umblînd de dimineață pînă în sară, abia am putut face o jumătate de poștă. Și ca să străbatem pînă la o cale ceva mai bună, ne-au trebuit zece zile. Iar în cursul acestor zece zile, aproape n-am putut sta în șa. Căi erau siliți să facă atîtea salturi, opintiri și zvîcnituri, încît nu era cu putință să ne ținem cumpăna. Am umblat deci cu patinele pe omăt.

Uciurul curge între stînci prăpăstioase și între colțuri de sihlă deasă ca peria. Cînd făceam popas de noapte, ne așezam în albie, coboram caii sub rîpă, îi despo-văram și-i lăsam să-și caute puțină hrană subt omăt ori în mugurii desişurilor de sălcii și mesteacăn.

După ce am trecut viscoliturile, am dat peste alt nă-caz. Zăgăzuit în albia-i stîncoasă de cătră sloiuri de douăsprezece palme grosime, puhoiul Uciurului zbu-cnise rupînd închisoarea și se revărsase deasupra gheței. Pe-alocuri caii umblau pînă la genunchi în apă; prin alte părți apa înghețase și făcuse polei pe care caii ne-potcoviți nu se puteau ține. Lunecau chiar renii. Ca să putem trece înainte pas cu pas, doi dintre oameni mer-geau în frunte și crestau lunecușul cu topoarele și cu-țitele. Cînd era de unde, presărau lut ori năsip. Într-un loc unde nu se luaseră destule măsuri, toți cei șaisprezece cai se prăvăliră, poverile se rupseră din chingi și se desfăcură. A trebuit să stăm o zi întreagă ca să dregem stricăciunile și să punem iarăși toate în rînduială.

În calea aceasta anevoioasă, ne opream uneori subt înălțimi care ne înfățișau minunate priveriști. Apele adu-nate sus, pe plai, rupseseră închisoarea sloiurilor și, curgînd pe treptele rîpei, înghețaseră. Cînd lumina soa-relui de primăvară bătea de cătră asfințit, prefăcea lu-ciul ghețarului în mii de curcubeie și roiuri de pietre

scumpe. Sub rîpă, fluviul curgea în puhoi repede, care nu îngheța niciodată.

În luna lui aprilie am început a sui pe rîpa dreaptă a apei Egne, afluent din stînga Uciurului. Într-o zi am văzut de departe ceva negru stînd neclintit pe țărmul rîului. Am crezut întăi că-i vreo sălbătăciune. Însă, apropiindu-ne, am văzut că-i un tunguz. Stătea jos la pămînt și plîngea. Cînd am fost în preajma lui, s-a sculat și ne-a făcut salut, după obiceiul neamului său. Întrebîndu-l ce suferință are, a început să ne povestească.

— Ieri am ieșit la vînat, zicea el, și am dat peste urme de ren sălbatic. Bucuros, m-am întors acasă, pregătindu-mi pușca. M-am odihnit și am ieșit iar, cu cînele, cătră miezul nopții, cînd se întărise ninsoarea din cursul zilei. După ce am ajuns în locul unde găsisem urme, am așteptat două ceasuri, fumînd din lulea, pînă ce s-a luminat de ziuă. Atunci am cunoscut iar semnele, am pus cînele să adulmece și i-am dat drumul, urmărindu-l și eu cu patinele. Am umblat așa mai mult de o poștă, peste ape și munți. Renii, zdreliți la copite de ghița omătului, lăsau picături de sînge ; după copce, îi simțeam că au început să ostenească ; curînd am auzit și chefnitul cînelui ; mă apropiam deci de vînat și eram bucuros. Dar dintrodată copoiul a slobozit un chelălăit de moarte ; m-am cutremurat ca și cum aș fi fost lovit eu ; m-am repezit înainte cu toată puterea și la două bătăi de pușcă am găsit pe omăt bucăți de carne însîngerată. Cînd cînele ajunsese turma, îi grămădise pe reni într-o rîpă de pîrau și le da ocol, ca să-i ție pe loc. Dar chiar atunci se lăsaseră din munte lupi flămînzi, năvăliră asupra lui, îl înșfăcară de cap și de coadă, rupîndu-l. Renii s-au risipit în toate părțile. Cînele meu era în vîrstă de șapte omături ; de la șase luni era vîntor și nu mă lăsase, vreme de șase ani, o singură zi fără hrană.

Cum descoperea o urmă, fie de elan, fie de ren sălbatic, fie de zibelină, fie de orice alt animal, nu se putea să nu-mi aducă vînatul la pușcă. Nu l-aș fi dat pe zece reni trăgători. Cu el, eram bogat ; acum am rămas cel mai sărac dintre oameni. Nici nu citez să mă întorc acasă ; muierea și copiii îl așteaptă să-l dezmierde ; bocetele lor au să-mi străpungă inima ca un cuțit știrb ! Of și vai de mine !

După ce l-am ascultat, i-am spus tunguzului cîteva vorbe de mîngîiere. Nu era în puterea mea să-i dau vreun ajutor. L-am lăsat și am trecut înainte.

Părăsind țărmlul apei Egne, aveam de trecut peste un munte nalt și prăpăstios, ca să ieșim iar în albia Uciurului. După ce-am făcut două poște, am dat peste o tabără de călători. Am aflat de la dînșii că în munte omătul e de treisprezece palme grosime și că nimeni nu poate sui și răzbi pe-acolo. După ce am ajuns la locurile grele, oamenii mei, legîndu-și patinele, au luat, dintre caii și renii noștri și ai drumetilor, cîte zece, descărcîndu-i de orice povară. Astfel i-am suit în munte, ca să rupă pîrtie. A doua zi am început urcușul ; și am ajuns la iarmarocul de la Uciur în ziua întăia a luni mai. Acolo am ridicat iasakul, adică tributul împărătesc, și am împlinit și alte porunci ale guvernatorului. După ce caii noștri, istoviți cu desăvîrșire, au dobîndit iarăși putere, am pornit din nou la drum, cătră Udscoi, luînd cu noi zece reni, cumpărați de la localnici. Era la întăia iunie.

Locul de adunare al nomazilor, pe țărmlul Uciurului, e cam la cincizeci de poște depărtare de Udscoi, însă drumul e deosebit de greu. Călătorul trebuie să treacă neconținut ape ori să se cațere pe țancuri. Cînd ploua, trebuia să împingem cu biciul animalele în apă, ca să treacă înot. Alte dăți eram nevoiți să le grămădim pe plute înjghebate

în pripă de noi. Întinderile ni se arătau cînd presărate de stînci, cînd rupte de bălți și de mlaștini fără fund.

Dacă o vită cade în asemenea mocirlă, nu se mai poate scula. Într-un rînd, cei șaptesprezece cai ai noștri s-au înnomolit toți. Călăuzii au trebuit să intre în glod pînă la brîu, să desfacă poverile și să le aducă una cîte una pe un grind uscat. După ce au tras și caii, au avut năcaz să dreagă și să închidă lăzile desfăcute ori rupte din chingi. Cum am pornit iar, n-am făcut douăzeci de pași, și caii s-au cufundat iar în mlaștină. A trebuit începută munca de la capăt. Altădată a trebuit să intru și eu în mocirlă, ca să ridic deasupra apei capetele a trei cai căzuți. Chiar în clipa cînd mă nevoiam să-i scap pe aceștia, al patrulea se scufundă lîngă mine, zbătîndu-se, pufnind de două sau trei ori, înfricoșat, după aceea s-a înecat. Oboseala noastră era sporită și de o arșiță nemilostivă, care ne ardea și ne secătuia, și mai ales de nourii de țînțari, care ne împiedicau răsufletul. Eram osîndiți să mîncăm și să bem învălmășiți și copleșiți de aceste gîngăanii fioroase. Cum vărsam ceva într-un pahar ori răsturnam o mîncare într-un taler, ele cădeau deasupra, ca un viscol negru.

Spre lauda călăuzilor iacuți, pot spune că toată vremea au îndurat fără murmur orice năcaz de orice fel, mulțămindu-se c-o simbrie de nimic, nici jumătate din ce li s-ar fi convenit. La sfîrșitul unei asemenea zile de suferință, după ce a înotat prin mocirlă, după ce a fost bîntuit de arșiță, de țînțari, viespi și tăuni, după ce s-a opintit la atîtea munci cu toată sila puterilor lui, călăuzul e silit să vegheze asupra taberei pînă la miezul nopții, să-și cîrpească straietele și să dreagă hamurile fărîmate. După asta trebuie să puie piedici cailor, dîndu-le drumul la păscut; dar din jumătate în jumătate de ceas se duce să-i cerceteze, ca să nu se încurce undeva, devenind astfel

prada fiarelor. Îi mai rămîn poate două ceasuri de somn. E o viață dintre cele mai amărite.

I.a zece poște de la țărnul Uciurului, am dat peste un lanț de munți căruia localnicii îi zic Giungiur. În limba rusească se cheamă Iablonoï. Asta e spinarea Siberiei, înaltă pînă cătră nouri și întinzîndu-se fără întreprere în depărtări pînă la marea de ghiață. Era trecută amiaza cînd am ajuns la poale și am făcut popas ca să odihnim animalele. A doua zi, înainte de răsăritul soarelui, pe răcoare, am început urcușul, cu piciorul. Căii veneau slobози, unul după altul, fără nici o povară. Nici unul nu s-a aninat de cepii brazilor, n-a căzut într-o crăpătură de stîncă, nici n-a poticnit într-o rîpă de puhoi. La cel întăi pas greșit, s-ar fi prăvălit în prăpăstii fără fund. Am suit în piept astfel patrusprezece ceasuri și am ajuns pe culme, de unde se vād întinderile lumii. Ne împresura un frig aspru. Aerul, curat, fără țîntari și viespi. Mi s-a părut că se sleiește sîngele în mine cît am stat sus, vreme de două ceasuri, ca să hodinim căii. Munții mari pe care-i străbătusem mi se păreau niște dealuri mărunte de-acolo de sub cer. De pe amîndouă costișele curgeau spre văi ape argintii în salturi. Nourii, lunecînd ca niște neguri, treceau peste pisc ori atîrnau pe prăpăstii.

Coborișul l-am făcut cu mult mai repede. Dar după șaisprezece ceasuri de umblet, și noi și dobitoacele eram așa de zdrobiți, încît nici nu ne mai puteam mișca. Cum am găsit un loc bun de popas, ne-am oprit, am despo-vărat renii, am aprins foc și-am făcut fum împotriva țîntărimii. Tocmai sorbeam o ceașcă de ceai, cînd mi-am auzit cînele, pe care-l lăsasem slobod. Am înțeles că dăduse de vînat în apropiere. Ca prin farmec mi-au pierit truda, sudoarea de care eram înecat, foamea și setea. Fără a mai cugeta că animalul putea să fie un urs ori o altă dihanie sîngeroasă, am pus mîna pe pușcă și

m-am repezit, luînd cu mine unul dintre călăuzi și cazacul cel mai tînăr. Umblînd cu juțeală, ne cercetam încărcăturile și cremenile. Ne-am îmfundat în pădure după glasul cînelui. Am suit din rîpă în rîpă înapoi cătără culmea muntelui, și undeva, pe un clonț de stîncă, am văzut stînd cu coarnea în apărare un berbec sălbatic. Cînele bătea subt el. Ne-am ferit printr-o sihlă, ne-am cățărat din copac în copac prin margini de rîpe oable, pînă ce-am ajuns la o sută de pași de sălbătăciune. Am aprins tustrei odată, doborînd-o. De-acolo, din pisc, trebuia s-o aducem după ce s-ar fi spînzurat unul din noi, cătără ea, cu funia, pe deasupra adîncului. Dar căzînd, berbecule se dusesse de-a rostogolul, bătînd cu coarnea-i mari părății prăpastiei, sfărîmîndu-se și rupîndu-se în toate așchiile de stîncă pînă într-un afund nemăsurat. Priveam cu uimire. Acolo ne-am fi putut prăvăli și noi, dacă vînatul ar fi rămas sus și ne-am fi cățărat să-l luăm.

Cînd ne-am întors la popas, am văzut un lucru de care iarăși ne-am mirat. Ceilalți cîni ai taberei descoperiseră niște paseri care, izbucnind din tufărișuri, se așezaseră în crengile unui mesteacăn. Îndată am vrut să trag cucoșul puștii, dar călăuzul m-a oprit. Pentru așa vînat, zice el, nu-i nevoie de pușcă. A tăiat îndată o vargă lungă. După ce-a curățat-o, i-a potrivit în vîrf un laț de păr. A suit lațul pînă la paserea cea mai de jos. Cînd a întins gîtul să vadă ce-i stă dinainte, iacutul i-a trecut lațul și a coborît-o. I-a sucit gîtul și a întins îndată prăjina cu laț înspre alta. Așa le-a prins pe toate. Găinușei aceștia iacuții îi zic karaki, iar rușii, dicuta. E puțintel mai mică decît ierunca, avînd carnea cam cu același gust. În altă parte de lume n-am mai văzut asemenea vînat. Și chiar în locurile acelea se arată destul de rar. Se crede că din pricina prostiei ei, o distrug nu numai oamenii, ci și toate celelalte dihăanii.

După ce am ieșit de sub Giungiur, am început a face popasurile de sară la coturi de ape, în locuri potrivite, unde puteam să întindem măstriile de pescuit. Totdeauna găseam dimineața pești, mai ales un fel de păstrăvi, cu care eram prea mulțămiiți, căci altfel am fi fost nevoiți să mîncăm numai crupe și unt rînced.

Cătră mijlocul verii am ajuns la Udscoi. E un oraș așezat în stînga apei Ut, într-o vale destul de largă. De aici pînă la Marea Ocoțc mai sînt nouă poște. Tot poporul acestei așezări se alcătuieste dintr-un preot cu eclesiarhul său, dintr-un căpitan de cazaci care are sub mîna sa cincizeci de oameni, din vreo zece țărani, vreo patru iacuți și trei ori patru sute de tunguzi, care nu stau pe loc nici vara, nici iarna, ci umblă de ici-colo, vîînd. Fiindu-mi rînduit să cercetez viața și năravurile neamului acestuia, am stat puțină vreme ca să mă odihnesc și am purces să-i caut, avînd cu mine doi cazaci și doi călăuzi. M-am lăsat c-o luntre în josul apei Ut, cătră Marea.

La revărsare, am găsit trei tunguzi care stau acolo și prind mari cîtimi dintr-un fel de păstrăv care se cheamă kete. Prind și mulți cîni de mare. Pe lîngă asta, adună untură de balenă. În fiecă an talazurile mării leapădă pe gura fluviului una ori două balene lungi de cîte zece ori doisprezece pași. Pe cîinii cei bătrîni de mare îi vînează cu puștile ; pe puii lor îi omoară cu ciomegele, cînd îi prind pe uscat la retragerea mării. Pielea lor, pe care acești tunguzi o taie, o usucă și o afumă c-un meșteșug al lor, e cea mai bună și mai tare pentru încălțări din cîte se pot afla. Se mai găsesc în aceste locuri tare multe gîște sălbatice, și rațe, și mai ales fluierari de multe soiuri. Acești fluierari se grămădesc așa de mulți pe ostroave cînd se trage marea îndărăt, încît mi s-a întîmplat să împușc cincizeci și trei dintr-un foc, cînd se ridică ștolul.

După ce am stat patru zile în acel loc, am pornit înapoi la Udscoi, întovărășit de șase oameni, în două cio-bace de plop. Am plutit foarte greu împotriva apei, ajutându-ne cu ghiondere ferecate. Sara a început a ploua și a căzut asupra noastră apă toată noaptea. Dimineața, puhoiul s-a ridicat pînă la luncile de pe țărmuri. Grăind cu oamenii, am aflat că, la vremea asta, ploile țin cîte două săptămîni fără contenire, deci cată să grăbim pe cît ne era cu putință, ca să nu rămînem fără provizii în pustietățile apei. Am mers deci așa înainte, acățîndu-ne cu cîngile de la copac la copac ; n-am făcut nicăieri popas, timp de cinci zile și cinci nopți. Eram cu desă-vîrșire istoviți ; nu mai aveam nici merinde, și ne mai rămîneau de făcut pînă la Udscoi trei poște pe apă sau una și jumătate prin pădure. Călăuzii încredințîndu-ne că pîraiele care străbăteau pădurea nu ne-ar împiedeca umbletul, mi-am luat pușca și o secure și am pornit numai cu un cazac și cu unul din călăuzi. Socoteala mea era să caut vînat și, sara, să mă întorc la tovarăși. Dar abia am făcut cale de un ceas în pădure, și am dat peste un pîrau umflat. Hotărîndu-mă să ocolesc, ca să trec dincolo pe la izvorul lui, am umblat jumătate de zi și am trecut prin apă pînă la brîu. După aceea am dat peste alt puhoi, pe care nu-l mai puteam ocoli. S-a întunecat ; și am petrecut noaptea pe un grind, în ploaie, fără nici un acoperămînt, neavînd cu ce ne învăli. Am tremurat așa pînă ce s-a făcut iar ziuă. Atunci ne-am gîndit să alcătuim o plută, ca să trecem dincolo. Dar lemnul era verde și greu ; nu putea duce la celalalt țărm decît un om. Am poruncit călăuzului să treacă și să ne aducă ajutor o luntre de la Udscoi. Cînd pluta a ajuns în mijlocul apei, s-a desfăcut și omul s-a scufundat răcnind. Îl vedeam cum se zbate și eram cu inima străpunsă de chemările lui ; nu-i puteam da nici un ajutor. Noroc că

știa să înoate și că a găsit un loc unde să stea un răstimp în picioare, ca să-și vie în fire și să se odihnească. Îi sta numai capul deasupra apei. Așa, încet-încet, s-a dus înotînd către Udscoi. Eu și cazacul am rămas singuri și am sporit focurile, ca să nu s-apropie urșii. Am stat astfel și a doua noapte în ploaie și, abia cînd s-au luminat iar zorile, am văzut cu bucurie sosindu-ne ajutorul, doi oameni c-o barcă. Am ajuns către miezul nopții la Udscoi, pătrunși pînă la ciolane de umezeală, nemîncăți de trei zile. Umblasem în total șapte zile cu straiete ude. Nimeni dintre noi însă nu s-a îmbolnăvit.

Am mai făcut tot astfel un drum, care a fost ceva mai greu. Era în luna lui septembrie; nopțile, reci; apele începeau să înghețe. Am pornit cu doi cazaci și trei călăuzi să văd o adunare de tunguzi, la zece poște depărtare. Pe cînd mă întorceam, la cel dintăi popas, a început a ninge. Călăuzii, cercînd renii în vremea nopții, nu-i mai găsiră. Sosiseră asupra lor lupii, împrăștiindu-i în pădure. Au pornit atunci să-i caute, și eu am rămas așteptînd, cu cazacii. Călăuzii au umblat căutînd trei zile prin viscol de zloată. Locul de popas se prefăcuse în mlaștină; provizii nu mai aveam. În ziua a patra, oamenii s-au întors cu șase reni. Pe ceilalți nu i-au mai putut găsi. Am pornit cu mare greutate, după ce ne-am chinuit multe ceasuri ca să dezghețăm cortul, pe care se prinsese polei de trei degete grosime.

Luna lui septembrie e puțin prielnică, după cum am spus, călătorilor. O pojghiță de ghiață ninsă se întinde asupra rîurilor ierboase, asupra lacurilor și mlaștinilor. Cum pui piciorul în asemenea locuri înșelătoare, ghiața se rupe. Uneori renii se duc la fund și dispar. Călătorul e neconținut în primejdie de moarte.

Abia pornisem de la un popas, și m-am și cufundat în apă. Ud pînă în măduva oaselor, am umblat de la

amiază pînă în noapte, și vreme de șapte ceasuri am fost sloi de ghiață. Nu-mi mai simțeam nici mînile, nici picioarele. Mă așteptam să cad bolnav ; dar după ce m-am așezat dinaintea unui pojar, după ce-am băut ceai fierbinte și m-am învălit în pături calde, m-am simțit foarte bine. A treia zi după aceea am fost iar la Udscoi. Acolo am mai stat zece zile pregătindu-mă și după aceea am pornit în călătoria cea mare, cu cei doi cazaci, cu doi călăuzi și treizeci de reni. Era la sfîrșitul luni septemvrie, cînd apele sînt înghețate și ninsorile cad cu îmbielșugare.

Ne-am dus întăi la Borucan, care-i la cincizeci de poște, cătră revărsarea fluviului Amur în Marea. De la Borucan la izvoarele apei Biraia sînt alte cincizeci de poște. Și de la Biraia la fluviul Silimgi alte treizeci. Și, de la Silimgi la Udscoi, șaizeci.

În ziua întăia a călătoriei ne-am oprit în popas numai după două poște de umblet. Îndată renii au fost despo-vărați ; oamenii le-au dat drumul să-și caute hrană, după ce le-au atîrnat de gît cîte un butuc care le bătea genunchii, ca să nu fugă și să-i poată prinde cu ușurință. După asta unul din călăuzi a cercat c-o prăjină lungă locul dedesubt, să vadă dacă-i pămîntul sănătos. Pe cînd eu și cei doi cazaci dădeam la o parte, cu lopețile, omătul, unul dintre călăuzi făcea cu barda surcele de foc, iar celalalt tăia vreo treizeci de prăjini, le cojea și le aducea la locul pe care-l curățam. După ce au așezat trei prăjini și le-au legat la vîrf, oamenii au rînduit pe celelalte de jur împrejur, acoperindu-le cu piei de ren potrivite și cusute anume pentru asemenea treabă. Sus a rămas o deschizătură pentru fum. De jur împrejur au grămădit omăt. Jos au lăsat o bortă de vizunie prin care ne tîriam pe brînci. În sfîrșit, pe pămînt au împrăștiat cetină de un lat de mîna și deasupra au așternut blăni. În vatra pe care o lăsaseră drept în mijloc au aprins foc și au pus

la fiert ceainicul și cazanul. Toate aceste rînduieli și pregătiri, împreună cu mîncarea, au durat îndelung. Nu ne-am putut vîri în culcușuri decît la miezul nopții. Fumul era așa de des, încît nu puteam răsufli și mă ustureau ochii.

Ne-am sculat înaintea zorilor, am tras din omăt straietele, unde le pusesem ca să se usuce, ne-am îmbrăcat și-am băut ceai fierbinte. După ce s-a făcut ziuă, călăuzii au pus mîna pe juvături și s-au dus să prindă renii. Treaba aceasta oamenii de acolo o fac cu multă dibăcie, ținînd într-o mîna ghemul de funie și zvîrlind cu cealaltă. Coarda se duce ca săgeata și s-anină în coarnele renului. Cum se simte prins, animalul stă neclintit pînă ce omul vine să-i puie căpăstrul. În vremea iernii, adeseori tunguzilor le degeră degetele de la mîna în timpul cînd prind renii, deși sînt oameni deprinși cu cele mai cumplite geruri.

După ce au adus animalele, călăuzii potriviră pe ele poverile ; apoi, după ce am strîns sul pieile și-am rînduit toate celelalte lucruri, am plecat, o dată cu răsăritul soarelui. În asemenea chip am umblat eu toată iarna, vreme de șapte luni, fără să dorm măcar o singură noapte subt acoperiș de casă. Cîte întinderi am străbătut, numai în două ori trei locuri am găsit cîteva iurtale de ale tunguzilor.

Pustia aceasta de două sute de poște înconjur e acoperită de păduri dese și de munți rîpoși prin care se zbat puhoai. Drum nu se află nicăieri. Călăuzii tunguzi știu numele fiecărui pisc, a fiecărui pîrau și nu rătăcesc niciodată. În multe locuri, unde e omătul mare, își pun patinele și se duc cu cîtiva reni înainte, ca să rupă o pîrtie. În alte părți nu puteau trece prin sihlă decît după ce tăiau cu bărzile și cosoarele desimea. Atunci nu puteam face decît o poștă pe zi.

Piscul de la Biraia l-am trecut cătră mijlocul iernii. Sara, am mas şubt el. A doua zi am purces şi am ajuns în vîrf cînd amurgea. A fost una dintre cele mai grele munci ale vieţii mele. Toată ziua a trebuit să ne rupem drum cu lopeţile prin omăt îngheţat. Ajunşi la o stîncă prăvălită, a trebuit să aburcăm mai întăi pe unul din oameni sus ; pe urmă acela a tras pe al doilea la el cu o funie. Şi după aceea am stat ş-am urcat astfel cu funia poverile, animalele, oamenii. De trudă, abia ne mai puteam mişca. Straiele de piei erau numai apă. La popas ştiam că nu avem decît prea puţină hrană. Şi spulbera vînt aşa de grozav, încît nu ne puteam ţine pe picioare. Nu mai aveam înfăţişare de om şi-mi închipui că n-am să uit chinurile acelei zile nici în mormînt.

Pe cînd suiam cătră pisc, trudit şi asudat, nu m-am putut opri să nu iau în gură omăt, ca să-mi potolesc arşiţa. Din pricina asta, cum am ajuns în popas, m-am simţit scuturat de friguri, mi s-au aprins obrajii şi fruntea şi m-am socotit pierdut acolo sus, în frigul înălţimii. Vedeam încercuindu-mă umbra morţii. Nu-mi părea rău de viaţa mea, căci nu aveam pe nimeni în lumea asta ; îmi părea numai rău că atîtea crude silinţi fuseseră zadarnice şi nu putusem împlini pînă la sfîrşit poruncile pe care le promisem de la mai-marii mei.

Nu pot povesti cît m-am zbatut şi cît am luptat, în cursul acelei nopţi, cu moartea. Cei doi cazaci m-au vegheat şi au avut mai ales grijă să nu mă dezvălesc şi să îngheţ. Cătră ziuă am adormit şi, cînd m-am deşteptat, eram înecat de sudoare, parcă stăteam într-o baie. Pînă în sară m-a mai ţinut durerea de cap. A doua zi am pornit iar la drum.

După şase luni am isprăvit ce aveam de făcut şi m-am întors la Udscoi.

Am trecut iar prin locuri grele, fără drumuri, cu sihle nepătrunse, cu munți prăpăstioși și ape nebune ; am găsit însă mare bogăție de vînat de tot soiul, fiare, de la urs, lup și rîs pînă la sobol și paseri, de la lebădă și gîscă pînă la potîrnichea albă.

După ce m-am întors, am stat pe loc două săptămîni. Apoi am făcut drumul îndărăt la Iacuțc în luna lui aprilie. În vremea asta pe călător îl amenință alte primejdii. Urșii abia au ieșit din vizunii, sînt flămînzi de carne și însetați de sînge și se zvîrl asupra celei dintăi vietăți pe care o întîlnesc. Călătorul trebuie să aibă un vînat asupra lui, ca să li-l arunce. Dacă n-are, și nu-i în tovărășie și în putere, fiarele îl jertfesc pe el. Altă primejdie în aprilie sînt ghețurile zăporului, care plutesc pe rîuri. Puhoaietele din munți umflă apele și le scot din albie. Cînd treci pîraiele, apa bate așa de tare, încît se suie pînă sub șa. Într-o zi renul meu a lunecat pe un bolovan și a căzut. Vîrtejul de apă mi-a trecut îndată peste umeri. Dacă n-aș fi avut bățul ca să mă sprijin dintr-o parte și nu m-aș fi agățat de șa, într-o clipă aș fi fost dus la vale și amestecat cu bolovanii.

Pe alocuri renii sar toți odată în rîu, și călătorul trebuie să-și dea drumul cu dibăcie, așa încît să cadă călare pe grumazul animalului. De zece ori pe zi se întîmplă asta, și, cînd vine sara, nu găsești un locușor curat ca să te odihnești. Pămîntul, desfundat de apele care năvălesc din munte, nu-i decît o mocirlă în care te cufunzi pînă la genunchi. Nu poți ridica un cort, nici face foc. Așa încît nici nu te mai ostenești să cauți loc de popas. Oamenii taie doi copaci groși, îi răstoarnă, și-n curmezișurile lor alcătuiesc, din cetină de larice, un pătul pe care așează lucrurile și potrivesc culcușurile. Pentru foc și mîncare faci ce poți și nevoia te învață.

Întorcându-mă pe la iarmarocul Uciurului, am stat acolo cincisprezece zile, și am intrat în Iacuțc la mijlocul verii, după ce luptasem șaptesprezece luni cu greutate și nemaipomenite.

O lună după aceea, mi s-a poruncit să mă duc la Olecminsc, șaiszeci de poște depărtare. După ce m-am întors și de acolo, la mijlocul iernii, am pornit iar spre Viliuisc, de unde m-am întors pe la Suntar și Olecminsc, după un drum de două sute treizeci de poște.

Orașul Viliuisc e la asfințit de Iacuțc, cale de șaptezeci de poște pe apa Viliui. Între amîndouă aceste orașe se întinde un deșert de vreo patruzeci de kös. După ce treci dincolo, dai de un ținut bogat și-n animale domestice, și-n sălbătăciuni, așa că oamenii nu duc lipsă de nimic, nu cunosc foamea și trăiesc fericiți, binecuvîntați de Dumnezeu.

Trei lucruri de mirare am cunoscut eu acolo.

Pe malul unei ape care se cheamă Kempendei, se vede în vremea iernii un deal mare de sare, în trei culori : alb și străveziu, galben-roșcat și albastru ca cerul. Sarea de-acolo-i mai mărunță de două ori decît celelalte săruri ; dar n-o mînîncă decît localnicii. În alte părți n-o ducе nimeni. Zice că-i prea scumpă : nu înțeleg de ce. Cum vin ploile primăverii, se topește și se ducе toată. Cum vine iarna, se clădește iar la loc.

Al doilea, am văzut și am cercetat în toate apele niște pietre rare, străvezii și frumoase, pe care le socotesc de preț. Nu au nume în limba iacuților. Ar trebui să se ducă acolo un învățat să le cerceteze.

Al treilea, am văzut pe acele locuri lemn împietrit. Zice că ar fi căzînd în fluviu copaci de pe maluri cînd vin puhoaiе. În fundul apei se prefac într-un fel de piatră. Am văzut și eu așa, o bucată de mesteacăn. Am pălit-o cu amnarul și dădea scînteii.

În ținutul Suntar, o sută de poște la apus de Giocuscai, am văzut grâu, care crește și se coace. Preoții de acolo nici nu cumpără făină din altă parte.

Călătoriile acestea necontenite încet-încet îmi ruinau sănătatea. Gerurile iernii, arșițele verii vîrîseră în mine boli necunoscute. De aceea hotărîsem să mă retrag din slujbă, cînd tocmai sosi din Rusia o comisie, însărcinată să sporească tributul iacușilor. Trebuia să umble în ținutul acestora și al tunguzilor ; era poruncă să ajungă pînă la Udscoi. Erau vreo zece slujitori împărătești ; pe lîngă ei, tălmaciul, scriitorii și cazacii. Pentru asemenea drum cheltuielile s-ar fi ridicat cine știe cît, poate și la patru mii de franci, de aceea s-au sfătuit să mă trimeată numai pe mine singur.

Cunoșteam ostenele fără sfîrșit care mă așteaptă într-un asemenea drum lung. De-abia mă întorsesem din suferință și mă simțeam așa de slăbit, încît era cu puțință să nu mă mai întorc la lume. Îmi era sufletul plin de gînduri negre ; aș fi dorit să ies din asemenea robie. Dar văzînd o însărcinare așa de mare, cu care veniseră zece boieri, și înțelegînd să împlinesc cu orice preț o poruncă împărătească, m-am supus soartei mele și am mai făcut o dată calea la Ut, întovărășit numai de un cazac.

Această trudă nouă a durat șapte luni, cu suferinți sporite. Ziua umblam ; noaptea scriam ceea ce aveam poruncă să însemn. Trebuia să arăt despre fiecare sălaș cum trăiește și cît vînat a prins în zece ani — de la urs și sobol pînă la cucuș sălbatic și stîrc alb. După ce am făcut tot ce mi se poruncise, m-am întors înapoi și-am spus : Gata, de-acuma nu mai pot sluji.

Asta-i viața mea ; după cum vezi, mi-a fost scris să nu pot face mare lucru ; și nu-mi rămîne decît să intru în mormînt, nădăjduind acolo ceva mai bun decît aici.“

. . . . .

Era noapte târzie cînd doctorul Melinte ridică privirile, nemaisimțind în sine șoapta fantomei. Focul adormise ; Anton Ilici intrase în planul unui vis nedeslușit și lipsea cu desăvîrșire. Prin bubuitul viscolului, doctorul percepu o trîmbițare slabă de cucos și înțelese că bătrînul corci dintr-un pribeag rus și o muiere iacută stă gata să treacă iar de unde venise. Îl privi cu luare-aminte și văzu printr-însul toate lucrurile din casă la locurile lor, însă puțin șterse, ca de depărtare. Puse, fără cuvinte, așa cum se cuvenea, cîteva întrebări. Bătrînul Uvar clătina cu întristare de moarte din cap :

— Nu mai pot spune nimic profesorilor și savanților nebuni... Ce-am avut de spus am spus.

— Acele locuri de care vorbești dumneata mi se par totuși un rai al vînătorilor, murmură profesorul.

— Fără îndoială, în poveștile altora și lîngă focul din vatră...

Melinte privi în juru-i. Nu știa dacă a vorbit el ori a răspuns fantoma. Se simți înțepat de un fior rece și se gîndi să mai arunce cîteva lemne în sobă. Cum se mișcă, umbra bătrînului vînător de la Ut se lungi în ciolanele-i reumatice și se înșurubă iar, prin geam, în viscolul de afară.

VIII

Povestirea bătrînului iacut stîrni în doctorul Melinte o mare tulburare. Începu el să argumenteze ciudățenia legăturilor ei, și inginerul îl asculta aproape indiferent, ca și cum jucăria pe care o alcătuisese nu mai avea haz.

— Dumneata nu vrei să înțelegi, rușule, ce coincidențe extraordinare s-au produs aici ?

— Cum să nu înțeleg, Iacob Ioanovici ? chiar eu ți-am atras luarea-aminte asupra lor ; însă mi se pare că nu trebuie să exagerăm. Era o simplă ipoteză a mea și se poate să nu fie nimic adevărat. Să nu ne speriem noi singuri de produsele fantaziei noastre.

— Ba asta însemnează, om fără credință și înveninat de scepticism, că dumneata stai numai în marginea vieții și că nu ai antene ca să-i pătrunzi tainele.

— Un poet ar spune : adâncurile misterioase.

— Așa este : adâncurile misterioase. Pentru asta nu-i îndestulătoare inteligența. Trebuie o intuiție deosebită. Trebuie ceva din sentimentul acelu om nordic neînsemnat în aparență, care, încercînd să deie vieții lui un scop, s-a apropiat de divinitate. Numai decît am să stau de vorbă cu Uvar al nostru. Nici nu se poate ca între acesta și celalalt să nu fie o legătură. E adevărat că încă stau la îndoială dacă e bine ori nu să pun anumite întrebări ; mă tem oarecum să nu stric armonia coincidențelor ; totuși, am să-l întreb cîndva, și el are să-mi răspundă așa cum cer aceste împrejurări cu totul excepționale. Dumneata ai dat, rîzînd, o definiție a hazardului ; pe urmă nu te-ai mai interesat ; poate nici nu crezi într-însa. Dar eu am reținut o întîmplare din sutele de fapte diverse care mi se perindează zilnic pe dinaintea ochilor, în gazete. O stîncă a căzut asupra unei camionete care făcea drumul de la Tîrgu-Ocna la Slănic. Cine poate găsi pricină de meditație în această întîmplare absurdă ? Nici chiar dumneata, care te oprești, cu inteligența dumnitale, la marginile lucrurilor. Notează că faptul nu s-a produs în vremea unui cutremur de pămînt, nici n-a fost o surprătură de munte ori o lunecare de straturi după ploii lungi. Stîncă s-a desfăcut din echilibrul ei într-o clipă anumită și a căzut asupra camionetei și asupra călătorilor. Toți fuseseră grăbiți să apuce locul, ceruseră conducătoru-

lui exactitate și grabă : trebuiau să sosească acolo neapărat în clipa hotărîită din eternitate. Pentru asta s-a extras fierul și s-a cules cauciucul, și s-a tăiat lemnul, din care a fost alcătuit în America vehiculul. Pentru asta l-a cumpărat cineva și l-a adus în preajmă. Pentru asta s-au adunat oameni împrăștiați — și ar fi socotit o nenorocire să nu poată călători în ziua aceea. Pentru asta, în sfîrșit, acum o mie de ani, să zicem, cîteva părțile neînsemnate din structura muntelui s-au clătuit, și o stîncă și-a schimbat locul căzînd ceva mai jos, unde a stat la pîndă pînă acum, în clipa cînd trebuia să-și îndeplinească misiunea. Chestia cu Uvar e mult mai simplă și mai lozică. Afară de asta, am avut viziunea lucrurilor și înțelegerea adevărului în acea noapte cînd accentul glasului lui a pătruns de dincolo de moarte pînă în fundul sufletului meu. Dumneata erai într-o stare de umilință ; dar eu eram treaz și atent. Nu rîde. Eu privesc chestia cu seriozitatea pe care o merită și voi verifica-o cu Uvar al nostru cînd va sosi timpul.

— Ba sînt de părere să nu-l întrebî nimic, ca să nu se uite pe furiș și cu teamă la dumneata.

— M-am gîndit și la asta și am să procedez cu grija pe care o pun în celelalte cercetări ale mele. Am observat în dimineata asta la dînsul privirea despre care vorbești, cînd nu m-am putut stăpîni să nu-i pun o primă întrebare, dacă bunicul lui trăiește. Îl las deocamdată ; nu e acuma vremea să stăm de vorbă. E și extrem de ocupat, cînd în gospodărie, cînd la pădure, cînd la baltă. Închipuiește-ți că sînt foarte nerăbdător să mă întorc la Iași, să spun nevestei toată afacerea.

— Foarte bine ; să potrivești așa ca să fie la ora ceaiului. Eufrosina Andreievna să te asculte zîmbind, și musafirii ei să se privească cu coada ochiului, pe cînd își mestecă zaharul în ceașcă. Eu, pe lîngă zahar, am să

pun și un păhărel de rom și am să rîd, protestînd cel dintăi.

— Nu ; am să povestesc numai nevastei și am s-o anunț că musafirii pot veni să-mi asculte conferința. Da-da. Am de gînd să țin o conferință despre tristeța vieții, despre robiiile polare. Am să povestesc ce am auzit de la Uvarbătrînul. E conferința pentru coloniile școlare de vară ; am făgăduit-o soțici mele cînd a venit aici, la începutul toamnei. Tot căutam un subiect și nu-l găseam. Acuma l-am descoperit.

Inginerul îl privi cu luare-aminte.

— Plecăm la Iași ? întrebă el, înălțînd sprîncenele.

— Așa cred. În orice caz, sînt hotărît. Sper că viscolul nu ne va împiedica. Chiar de aceea mă și grăbesc. Peste două ori trei zile va fi mai greu.

— Bine, iubite și stimate Iacob Ioanovici. Îți atrag mai întăi băgarea de samă că n-am nimic împotrivă ; ba mă gîndesc că și eu am de comunicat unele lucruri agreabile tovarășei mele, cu care m-am văzut după ce ne-am întors din morți. Însă, cum știe orișice vînător și după cît am înțeles și de la dumneata, cea dintăi zi de liniște după viscol își are rînduiala ei. Ar fi trebuit să ieșim pe omăt proaspăt, și să căutăm satele iepurilor și vizuniile vulpilor.

— Asta e adevărat. Dar mi-am adus aminte de conferință și am și alte lucruri. Ne întoarcem după aceea numaidecît ; avem vreme și pentru vînat.

— Iubite și stimate Iacob Ioanovici, nu trebuie să argumentezi mult, nici să te scuzezi.

— Am primit o scrisoare de la nevastă-mea.

— Da. Știu. Era potrivit să începi cu asta ; mai ales pentru asta îmi pare bine, iubite Iacob Ioanovici.

— N-are de ce să-ți pară bine, reluă profesorul. Cînd am chemat-o, în toamna asta, a sosit numaidecît ; a fost

foarte amabilă ; și nu trebuie să uit că anul trecut a venit și la Roznov. De când am avut scena aceea penibilă, după care ne înțelesesem că trebuie să ne desfacem viața, relațiile noastre s-au îmbunătățit. Pot să afirm că am intrat într-un stadiu de prietinie.

— Știu, zîmbi rusul ; un lucru, însă, încă nu l-ai făcut. N-ai căzut în genunchi și nu i-ai cerut iertare, cum s-ar cuveni, sărutîndu-i mîna. Eu așa te sfătuisem.

— Asta încă nu ; și nici nu cred să ajung pînă acolo, protestă cu semeție Iacob Ioanovici.

— Bine, bine. Deocamdată să ne facem bagajele.

— Care bagaje, rusule ? Nu facem nici un bagaj. Ne întoarcem îndărăt aici, în sărbătorile de iarnă.

— De acord ; să ne întoarcem cînd vrei ; va trebui probabil s-o consultăm și pe Eufrosina Andreievna.

— Ba n-o consult deloc.

— Dacă n-o consulți și dacă nu vine, viața se poate să ni se pară mai puțin plăcută.

— Deloc. N-o consult. Vine ori nu vine, mi-i indiferent. Ți-am mai spus, rusule, că încă nu mă cunoști.

Puțintel atins și iritat mai ales de tonul decît de vorbele tovarășului său, doctorul Iacob dădu cu piciorul în vraful de cărți, scăpat din închisoarea lăzii. A doua lovitură o dădu în broșura lui Uvar. După ce-o trimise într-un colț al odăii, se duse și o culese, răsfoind-o cu grijă, ca și cum ar fi vrut să se încredințeze că nu i-a pricinuit nici o vătămare. Inginerul tăcu, lăsîndu-l singur, și se duse să caute în dulap, la locul știut, o altă sticlă de coniac.

Doamna Eufrosina Melinte era o ființă a cărei înfățișare nu se potrivea deloc cu aceste trei vocabule solemne. Și nici vorba „cucoană“, pe care doctorul își făcuse cîndva obicei s-o întoneze într-un anumit chip, n-o încadra în rama hieratică în care i se păruse lui c-o vede. Era

o femeiușcă „puțintică la trup și cam țigăncușă“, cum o categorisise mătușa Verona, sprintenă și ageră, cu părul brun și ochii castanii. Acei ochi copilărești se adînceau uneori și se umpleau de gînduri. Avea douăzeci și opt de ani, adică șase ani mai puțin decît profesorul ; dar — se veselea doctorul — de cînd își tunsese părul, părea că a rămas repetentă în clasa a treia de liceu. De ce în clasa a treia ? se mira ea, zîbind și arcuind sprînce-nele, și de ce nu într-a patra ? Și de ce repetentă, cînd în fața ei s-ar fi putut prezenta la examen doctorii și profesorii universității ?

— Într-adevăr, sînt prea puțintică și n-am decît patru-zeci și șapte de kilograme, se resemna ea ; dar n-am hotărît eu acest lucru, și nici alegerea pentru profesorul Melinte n-am făcut-o eu.

Și părinții ei, proprietari bogați la podgorii în Țara-de-Jos, și bătrînii de la Roznov pricepeau în alt chip frumuseța femeiască. O femeie frumoasă cu adevărat nu poate cîntări numai atît. Poate chiar și profesorul își păstrase, din viața-i anterioară, acest punct de vedere ; deci acum începuse a se deprinde și cu alte mere decît cele pădurețe.

— Ba acum m-am deprins cu fructele fine, protesta Iacob Melinte. E adevărat că nu ești vinovată nici pentru înfățișarea de elevă repetentă, nici pentru accidentul care ne-a unit. Ca orice student sărac, am rîvnit o căsătorie bună. Misiții și cucoanele bătrîne s-au amestecat, și noi am căzut jertfă. Dar nu-i nimic ireparabil ; legile noastre ne pun la îndemîină mijloace de a ne relua libertatea.

Doctorul îi adresase cîndva și o observație veninoasă, de care el nu-și mai aducea poate aminte și pe care ea nu îndrăznea s-o mai scoată la lumină din întinericu-i otrăvit. Cînd dînsa îi pusese înainte argumentul zestrei,

Iacob Melinte își îngăduise a discuta originea nu tocmai onestă a averii fostului vechil și arendaș Andru Moisei, tatăl Eufrosinei.

Într-adevăr, trecutul de cuceritor puțin scrupulos al tatălui ei putea fi pentru Eufrosina Melinte un obiect nu tocmai plăcut de cugetare. Totuși, deși acum își permitea să-l judece, își aducea cu lacrimi aminte de dragostea lui pentru copii și îndeosebi pentru dînsa, de curățenia vieții lui familiare, de atitudinea lui severă de boiernaș de țară, sobru și religios. Primirea lui de oaspeți, cununiile și botezurile nenumărate erau celebre în tot ținutul. De asemeni, și de vinul lui Moisei se vorbea ca de cel mai cinstit vin. Totuși, cel dintâi trup de moșie îl dobîndise, se zice, printr-o felonie. Odinioară ea n-ar fi crezut asta cu nici un preț. Doctorul îi deschisese înțelegerea asupra lucrului, odată cu o adîncă rană a sufletului și a amintirilor celor mai scumpe.

— Îmi pare bine c-ai venit, zise ea cătră Melinte, ieșindu-i întru întîmpinare și ajutîndu-l să-și scoată blana.

El protestă, încercînd s-o oprească :

— Unde-i, mă rog, servitoarea ?

-- Vine numaidecît. Intră aici. Cum ai călătorit ?

-- Foarte bine, răspunse profesorul, privind în juru-i cu oarecare nedumerire. N-ai primit telegrama mea ?

— Ba da.

— Voi ai să pleci de-acasă ?

— Nu.

— Atunci unde ți-s musafirii ? E ora cinci. Voi am să beau și eu un ceai și să-ți povestesc un lucru foarte interesant.

— Vei avea ceaiul, răspunse ea, privindu-l cu agerime, în răstimpuri ; și ai să-mi spui povestea. De musafiri cred că nu-i numaidecît nevoie ; nu te cunoșteam atît de doritor de prezența lor. Doream să-ți spun și eu ceva. Cu

două zile înaintea viscolului m-am întors de la Mîndrești. Am găsit pe tata singur și hursuz. De la moartea mamei nu mai vrea să iasă din bîrlogul lui...

Iacob Melinte se așezase într-un jîlț larg ; așteptă să iasă slujnica, trase cătră el ceașca de ceai și privi cu oarecare interes pe soția lui. Ce va fi punînd la cale ? Îl sărutase la sosire, în treacăt și convențional. Avea umbra ei de gînduri în ochi și o ușoară paliditate a feței. În zîmbet, puțină mîhnire.

Văzînd-o că se oprește, o îndemnă :

— Ce-ai făcut acolo ?

Ea ocoli răspunsul c-o întrebare a ei :

— Spuneai că vrei să-mi povestești ceva.

— Bine, bine, am să-ți povestesc. Dar ce-ai făcut acolo?

— Dacă nu se poate să mă mai cruți, îți spun îndată.

Ai să ții conferința de care te-am rugat ?

— Da. Tocmai e în legătură cu povestea ; cu a mea.

Ea îl privi țintă și ochii i se umeziră de lacrimi.

— Iacobe, vorbi ea c-un glas deodată grav ; mi se pare că tata nu mai are mult de trăit. Cînd m-a văzut, a părut foarte bucuros, pe urmă a rămas privind într-o parte, ca și cum, după o clipă, eu nu mai eram acolo. Am încercat să-i spun de ce-am venit ; mi-a fost cu neputință. Am vrut să am o deslușire asupra acelei jigniri pe care, într-o zi, te-ai crezut în dreptul tău să mi-o faci.

Profesorul îi cuprinse mîna ; apoi își simți obrajii fierbinți.

— Care jignire ? întrebă el, cu îndoială. Însă înțeleșese, și, fără a-și da sama de ce, îi era lui rușine.

— Am vrut să cunosc ceva precis despre acel început — nedelicat aș zice, dacă îmi permiți — al averii pe care a cîștigat-o. N-am avut puterea să-l atac direct și am recurs la o investigație piezișă. I-am cerut informații asupra lui Negreanu, boierul de altădată, fostul lui stă-

pîn. În puține vorbe, tata m-a pus în curent cu acea lamentabilă lichidare morală și materială. Se pare că un fecior de bani gata îndeplinește o funcție socială utilă, părăduind tot. Tata îmi arăta pe geam toate acareturile, viile și livezile de-acum, într-o strictă rînduială și avînd în înfățișarea lor toate semnele prosperității. Înainte, pe vremea lui Negreanu, toate erau pustie și dezordine. Am înțeles în sfîrșit că lucrurile se vor fi petrecut așa precum ai spus și m-am mîhnit. Găsind în mintea mea o mie de justificări și iertări, m-am simțit oarecum depărtată de părintele meu și străină. Ca să mă înșel pe mine înșămi, mi-am plecat fruntea pe mîna lui și am plîns vorbind despre mama. După aceea a trebuit să-i justific de ce am venit și i-am vorbit despre viața noastră nepotrivită și despre necesitatea de a ne izola poate unul de altul...

Profesorul tresări, privind-o ațintit :

— De ce i-ai spus asta ?

— Să nu te superi ; n-am făcut rău. Tata e un om cu soluții. M-a ascultat fără să mă privească, apoi a clătinat din cap. Mi-a hotărît de la început : „Nu se poate“. „Ce nu se poate, tată ?“ l-am întrebat. „Nu se poate să desfăceți voi ceea ce a alcătuit Dumnezeu, mi-a zis el. Știu că voi rîdeți de asemenea vorbe. Însă eu nu rîd. Știu că voi, în ziua de azi, trăiți altfel de cum am apucat eu : tu într-o parte, bărbatul tău în alta. Tu te-ai tuns și porți rochie scurtă. El poate-și are cine știe ce alte petreceri. Copii n-ați fost vrednici să faceți încă. Cît ești curată și fără vină, stai la locul pe care ți l-a poruncit soarta.“ După cît vezi, mi-a vorbit ca dintr-o carte de demult.

Profesorul asculta, atent și curios în același timp.

— Ți-a spus bătrînul asemenea vorbe ? Într-adevăr ?

Ea răspunse cu ochii întunecoși și mai palidă la față, silindu-se să nu pară sfîșiată :

— Da, mi le-a spus. E acel bătrîn pe care l-ai dărimat și de care am înțeles că mă despart. Cînd va muri, dacă ne desfacem și noi, am să rămîn cea mai mizerabilă ființă. Deși nu m-ai iubit și nu mă iubești, deși ai fost de atîtea ori nedrept și brutal cu mine, eu am avut, doctore, pentru dumneata, poate, prietinie, și te-am prețuit pentru tot ceea ce ai bun, încercînd să te cîștig. N-a fost cu puțință ; trebuie să mă resemnez ; dumneata porți toată răspunderea.

Iacob Melinte se sculă deodată în picioare, împinse ceașca de ceai la o parte și privi cu sprînceană încruntată în direcția soției lui, fără s-o vadă.

— Nu înțeleg unde vrei să ajungi, vorbe el, încă stăpînindu-se și ținîndu-și răsufierea. Se vede bine că sînt iremediabil naiv. Mă gîndesc să-ți fac o plăcere ; îmi părăsesc îndeletnicirile de la Pîrăul-Negru ; intru aici bine dispus ; vreau să petrec și eu un ceas plăcut în casa mea, și poftim ! iată cu ce vorbe de bună-venire mă întîmpini.

— Dar mă rog dumnitale, doctore, ce este ? ce s-a întîmplat ? întrebă doamna, făcîndu-se mai mică și îmblînzindu-și cu desăvîrșire glasul.

Apoi rămase copleșită de nedreptate și-și întoarse fruntea spre foc, cu buzele strînse și c-o mutrișoară de copil îndărătnic.

— Ha-ha ! pufni profesorul. Iar începem. Cazi din cer mirîndu-te de ce este și întrebînd ce s-a întîmplat. Dar mi se pare că ne-am înțeles odată pentru totdeauna să lăsăm la o parte tot ce-a fost.

— Ca pe-un gunoi al vieții noastre... suspină ea, c-o privire piezișă.

— Ei da, ca pe-un gunoi al vieții... și să încercăm a ne îmblânzi... Poftește acuma și începe a-mi număra toate cusururile, a-mi aduce aminte de toate așa-zisele brutalități ; nu înlătura nici cel mai neînsemnat amănunt ; scoate-mă din fire și pune-mă iar într-o stare de disperare.

Ea urma să-l pîndească pieziș, cu o ciudată liniște.

— De ce să ne despărțim ? strigă profesorul deodată.
Cînd ți-am vorbit eu de asta ?

Doamna Melinte nu se simți în stare să răspundă.

— De ce taci ? Cînd ți-am vorbit eu de asta ?

— O, în multe rînduri, șopti ea cu blîndeță.

— Cînd ? cînd anume ?

— Mai de demult, în timpuri imemoriale.

— Atunci ce fel de logică e asta ? Îți bați joc de mine ?

Ea ridică din umeri.

— Răspunde !

Doamna Melinte îl înfruntă c-un fulger, înălțînd și coborînd pleoapele, și urmă să tacă.

— Răspunde ! strigă deodată profesorul cu glas de tunet. Asemenea absurdități și nedreptăți nu le pot eu suferi. Am venit de la Pîrăul-Negru — aș putea zice — numai pentru tine. Și poftim !

— Numai pentru mine ? La urma urmei, se poate ; nu ne-am văzut de mult.

Era în glasul ei o intenție malițioasă. Doctorul se simți umilit.

— Ce înseamnă asta ? se răsuci el, șuierîndu-și vorbele.

Ea tăcu iarăși, copleșită, cu o expresie a feței și a ochilor de profundă nenorocire. Doctorul urma să-i ceară neconținut explicații, pe care ea nu voia să le deie, ca și cum ar fi fost un secret de moarte. Unul din nenorocitele și absurdele lor ceasuri de discuție se repetă aproape automat, cu singura deosebire că profesorul intrase acasă

cu desăvîrșire liniștit și bine dispus, iar doamna Melinte nu lăsase să cadă între ei nici una din vorbele ei teribile. Ea însă avea în atitudine ceva care-l izbise, ceva care i se părea străin. „Fără îndoială, cugeta doctorul, din vorba mea, din felul meu neprefăcut de a fi, a simțit că a început a încolți în mine un sentiment nou. O simt închizându-se în ea și respingându-mă; vrea să-mi dea dovadă că mă pricepe și mă disprețuiește. Am câteodată impresia că între noi zace o dușmănie iremediabilă, ca o fiară care năvălește asupra noastră să ne sfîșie de câte ori ne apropiem unul de altul.“

— Știu la ce te gîndești... grăi deodată, cu voce nealterată, doamna Melinte, după ce îl lăsă să-și isprăvească vorbele învălmășite și mînioase. Acuma dumneata, doctore, cugeți la un final romantic al tragediei noastre. Să mă duci la Pîrăul-Negru, să mă mai plimbi o dată pe baltă, să mă vîri în desisuri de stuh și să mă îneci în ghiolul cel mai adîne.

Doctorul rîse fals, cu o uimire neprefăcută. Într-adevăr, fulgerase în el acest gînd de dușmănie.

— Am să-ți fac această plăcere, adăogi cu bunătate doamna Melinte; am să merg cu dumneata la Pîrăul-Negru.

— Prostii și nebunii! se scutură el, încrețindu-și obrazul.

— Bine, prostii și nebunii. Dar nu-i așa că mă iei la Pîrăul-Negru?

— Ce însemnează asta? se zbîrli iar profesorul.

— Înseamnă ce trebuie să însemne. Îndrăznește a spune că nu te cetesc, ca pe un copil. De ce ești rău? De ce izbucnești fără pricină? de ce nu încerci a te stăpîni? Ce-ai găsit nesuferit în vorbele mele, ca să-mi dai asemenea spectacol? Și încă dacă ar fi fost cîntat! Dar a fost răcnit. Acuma s-ar cuveni, la rîndul meu,

să-mi țin și eu discursul, să-mi spun rolul, cum zici dumneata. Ca să-ți fiu bună parteneră, ar trebui să-l iau pe-o notă foarte înaltă. De data asta am să te cruț. Și am să te rog să mă ierți pentru tot ceea ce ți se pare c-am greșit ; însă eu n-am greșit nimica. Mă simțesc așa de singură și uneori așa de nefericită, încât am dreptul la un tratament mai puțin aspru. Te rog, liniștește-te și spune-mi povestea pe care mi-ai făgăduit-o.

Doctorul voi să se supere încă o dată. Era, într-adevăr, extraordinar ! După ce-l ațîță și-l scoate din fire, acumă îi cere istorisirea lui Uivar. Dar și atmosfera specială s-a risipit ; și fantomele coincidențelor s-au evaporat ; și entuziasmul lui a înghețat. Ea înțelege perfect asta ; de aceea zîmbește și stă gata să-i mai adreseze ceva ascuțit. E o ființă teribilă femeiușca asta. Doctorul simte că a mai prins și alt fir. După asemenea scene de violență, el mai are uneori și inferioritatea de a trece, cînd e posibil, la desmierdări, pe care ea pare a le suporta cu resemnare. I-a pus deci diagnoza din prima clipă. În ochii, în glasul lui cetise fără greș ceva. Ea se apăra, poate nu împotriva lui. Viclenia ei feminină n-avea poate la bază ostilitate ; dimpotrivă. Răsuflă prelung, deodată ostent și întristat.

Ea se apropie de el, îi cuprinse mîna și-și lipi fruntea pe umărul lui, suspinînd.

— Cît sîntem de proști și de nefericiți ! zise el mișcat. Ascultă, să-ți spun întîmplările acelu iacut bătrîn din pustietățile siberiene, despre care vreau să vorbesc și altora, în aula Universității. Întăi vreau să-ți istorisesc ție, ca să vezi cît de relative sînt plăcerile și nefericirile.

Eufrosina Melinte îl ascultă cu oarecare atenție, păstrîndu-și însă fața mîhnită și ochii întunecoși. După ce-i istorisi destul de încîlcit întîmplări care, pentru ea, nu

păreau a avea semnificație, doctorul se opri, nemulțămît de sine.

Doamna Eufrosina oftă ușurel, ca trezită din vis.

— Asta-i conferința dumnitale ? se miră ea căscînd și arătîndu-și limba de mîțucă. E destul de interesantă. Într-adevăr, trăiește acolo, în regiunile arctice, o lume a suferinții, cum spui. Preocuparea dumnitale pentru acei primitivi e vrednică de laudă, ca și cercetările în flora și fauna cotloanelor de la Pîrăul-Negru. Cu destulă uimire văd că le pătrunzi toate și le interpretezi. Aș dori numai să ai același ochi atent și pentru o ființă omenească din altă regiune. Stai față de ea la depărtări telescopice, și ea, în realitate, ți-i cea mai aproape. Te rog să mă ierți că poate — precum ai înțeles — am întrebuițat arme speciale. N-am altfel de apărare. Folosind un limbaj care-ți place, viața nu-i numai iacutul, ori numai balta, ori numai Roznovul. Ne-am desfăcut din veșnicie și am venit unul cătră altul nu ca să ne spunem vorbe dușmănoase. Așa ar trebui să-ți spun. Eu însă tac și nu spun nimica. Dacă ai să mai fii tot așa de rău, sfîrși ea privindu-l deodată cu ochi mari și tragici, n-are să fie nevoie de sforțări mari ca să mă zvîrli în baltă ; mă arunc eu singură.

El se desprinse de ea cu gesturi de disperare :

— Iar ? Pentru numele lui Dumnezeu, încetează !

— Vezi ? îl muștră ea și-i făcu loc, ca să se așeze iar lîngă dînsa.

Profesorul îi văzu atunci rochia de culoarea cafelei prăjite și-i găci zalele și cătărămile de dedesubt, care-i țineau încordate toate rotunzimile. Mirosea plăcut ; avea mînuți fine și piciorușele cele mai mici din lume în colțuni de matasă și pantofi de piele de șarpe. Avea în ea viclenie și delicateță. Probabil că ea îi descifra perfect sentimentele și gîndurile, oricît de profesor încerca să

se păstreze. Generația puțin scrupuloasă a lui Andru Moisei își împlinise o misiune eliberând lumii o ființă subțire și educată ca această femeiușcă. Nu putea spune același lucru despre raportul dintre el și cei de la Roznov. El rămăsese tot sub semnul lor și al iacutului. Oftă și sărută mînuța care se întindea cătră el. „Însă în genunchi, cum spune rusul, niciodată !” încerca el să se reculeagă cu trufie.

— De multe ori, se întoarse el cătră Eufrosina Melinte, am încercat să te conving că numele tău e imposibil. Aș fi dispus să accept că numai aceasta e greșala de neiertat a bătrînelui Andru. Trebuie să-l schimbăm ; să-ți spun Fina.

— Cine știe ! poate să vie și asemenea clipă, răspunse ea, fără emoțiune, ca și cum s-ar fi depărtat dintr-odată.

IX

După conferințele și succesele iernii, în cele dintăi zile de primăvară, doctorul Iacob își luă rusul și se așeză la Pîrăul-Negru, ca să fie de față la trecerea gîștelor sălbaticice. Înțelegerea era că, după ce se închide vînatul, inginerul pleacă și vine doamna Eufrosina Melinte, să ție tovărășie profesorului.

Cei doi prietini au găsit pe Uvar cu luntrea gata cătră-nită și călăfătuită. În preajma laboratorului, pămîntul fumega zbicindu-se într-un soare strălucit. La asfințit, cătră munți și păduri, încă albeau omături. Balta se desfăcuse la limpezișuri ; cele din urmă sloiuri luceau între stufuri, topindu-se. Plutea peste toate un abur străveziu ; ramurile goale ale sălciilor își schimbaseră culoarea și pompau sevă cătră muguri.

Lîngă luntrea priponită stăteau drept, cu cozile înfipte în pămînt moale, lopețile. Uvar le smulse și le potrivi la locul lor. Apoi trecu în căsuța cu ușa și ferestrele deschise și aduse cîteva unelte de pescuit, două băncuțe, pe care le potrivi între crivace, și un ispol. Deasupra băncuțelor adăogi perne acoperite cu lăvicere. Doctorul le cunoștea : erau lăvicere de la Roznov. Deci Uvar se grăbise a face o vizită bătrînilor și căutase iarba de leac.

— Ce face mama, Uvar ?

Iacutul îl privi mai mult cu spaimă decît cu mirare. Fără îndoială că acest om învățat are multe meșteșuguri tainice pentru a cunoaște cele mai ascunse lucruri.

— Am găsit-o lîngă sobă, răspunse el.

— I-ai dat buruienile și s-a bucurat, nu-i așa ?

— Așa este ; și a întreat de dumneavoastră. I-am spus că duminică vă duceți la Roznov, ca să-i vedeți pe dumnealor. Tatăl dumneavoastră e sănătos și a dorit să asculte cîntări care le-am învățat cu dumnealui. Însă eu le-am cam uitat. Am învățat altele de la oameni de aici. Cîntece de lume.

— Cum ? Ce-ai învățat ?

— Cîntece de lume, domnule profesor, șe veseli Uvar, cu gura largă, arătîndu-și dinții de fildeș.

— Asta nu-i rău. Dar de ce ai vestit că mă duc duminică la Roznov ? N-aveai de unde ști. Eu nu ți-am poruncit nimic în privința asta.

— Astăzi e joi, socoti Uvar uitîndu-se pieziș la baltă. M-am gîndit că două zile umblăm la vînat. A treia e pentru odihnă. Mergem să ne închinăm la biserică la Roznov. Mama dumneavoastră spune că pregătește cea mai bună mîncare din lume, în număr de o sută cincizeci.

— E vorba de sărmăluțe... se întoarse profesorul cătră Anton Rohalschi.

— Întocmai, stimate și iubite Iacob Ioanovici. Sînt bucuros că nu vom lipsi de la masă. Iacutul e un om înțelept.

Cercetară cotloanele pînă cătră prînz și găsiră cîteva cîrduri de rațe. Dar lumea iazului încă nu era așezată ; zările de cătră amiază încă nu-și deschiseseră porțile. Cu tot soarele, vîntul era rece și sufla de la miazănoapte. În ochiuri negre, între papuri și sălcii, în partea izvoarelor vii, broaștele își depuseseră ouăle fără număr, dar nu se mișcau din taințele de sub luciul, păstrînd în gușele lor alburii tăcerea bălții. Amurgul acelei zile dintăi a avut o lucire străină și înghețată. Dar a doua zi dimineață glasul lui Uvar îi chemă vesel. Iacutul bătea în obloane, trezindu-i fără nici o sfială din somn.

— Ce s-a întîmplat, Uvar ? Intră ! îi porunci doctorul.

Slujitorul intră bocănînd. Se uită în juru-i ; luă puștile și cartușierele și vru să iasă cu ele.

— Mai stai, Uvar ; spune întăi ce s-a întîmplat.

Iacutul se întoarse de la ușă :

— Îndată după miezul nopții, lămuri el, s-a răsucit vîntul de cătră munte. Era tot aspru, ca de pe omăt. După aceea, în zori, l-am simțit încălzindu-se. Au venit cîrduri de răuște ; după ele s-arată și nouri. Dar pînă la amiază nu cred să ploaie. Cît nu plouă și ține soare, intrăm pe baltă. Trebuie să fi sosit și cufundari de la marea, de cei care nechează ; și fluierari. Se cuvine numaidecît să-i căutăm.

— Bîne, iacutule, rîdea inginerul ; asemenea poruncă nu se poate să n-o ascultăm. Venim neapărat.

Intrară pe baltă la prînzișor și vînară pînă la amiază. Găsiră-ntr-adevăr cîteva soiuri de paseri străine, călifari, cufundari de marea, rațe cu penajuri albe și cu moț. Erau numai un fel de cercetași înaintați ai nemărginitelor stoluri care se pregăteau să vie. Înghețul și vîntul potrivnic

le opriseră. Acuma erau gata să treacă spre mările libere din miazănoapte, spre gurile fluviilor siberiene, spre ostroave misterioase, unde se țin soboruri extraordinare ale dihăniilor mării și văzduhului. Vîntul sporea, din ce în ce mai umed și mai cald, și nouri pluteau pe munți și păduri, lăsînd libere în cer lacuri adînci de azur. La două după amiază, cînd ieșiră din luntre ca să se ducă la masă, vîntul avu un răstimp de liniște. În acel răstimp solemn, pe care-l comandase parcă o poruncă din eternitate și din bălțile de sus, izbucni deodată, fără nici un semnal prealabil, în toate bălțile de la Pîrăul-Negru, tunetul broaștelor. Dintrodată porniră toate, formidabil, din pămînt pînă în cer. După ce-și îndepliniră oficiul, se liniștiră. Profesorul și inginerul se opriseră înfricoșați, cu inimile bătînd. Iacutul își vedea nepăsător de treburi. Cu toate acestea, ascultase și el acel semnal al veșniciei și-l înțelesese, fără să-i caute argumente și justificări.

Vîntul se trezi iar și îndată sosiră și stropi de ploaie. Soarele rămase sub nouri toată după-amiaza. Înserarea veni c-un fel de presiune tăcută și egală a vîntului, în care șopotul ploii pe ape se auzea distinct, ca un cîntec. Cu întunericul compact al nopții, stihiile părură a se mișca înspre steaua polară. Cei doi prietini stăteau ascultînd freamătul migrațiunilor uriașe de primăvară. Multă vreme oprite de curenți ostili, în preajma mărilor din mijloc, acuma se îmbulzeau spre nord în șiraguri nesfîrșite și etajate, chemîndu-se, din fundul cerului pînă la linia stufurilor. Iacutul aprinsese foc de găteje în fața laboratorului ; profesorul și inginerul ascultau din cerdac acel zvon pe care numai vînătorii au bucuria de a-l cunoaște. N-aveau lămpi ; stăteau în jîlturi, învăliși în blăni, și ascultau. Îi lumina dintr-o parte

focul. Observară și pe Uvar cum stă cu urechea întoarsă către văzduhul nopții.

— Ce cîntec ascuți, Uvar ? îl întrebă doctorul Iacob.

— Ascult, ca să știu ce trece, răspunse vesel iacutul. Sînt obișnuit cu asemenea glasuri și le cunosc de cînd eram mic. De răul lor nu puteam închide ochii.

— Într-adevăr, el le deosebește și le înțelege... întări Anton Rohalschi. Gîștele și lebedele le-aud și eu ; dar celelalte mi-i cu neputință să le deslușesc. Sînt sute și mii de specii de paseri.

— Eu le știu... rosti încet iacutul. Nu mi-au putut spune numele în limba de aici, căci ele grăiesc altă limbă ; dar după înfățișare le cunosc.

Le asculta atent și visător.

— Uvar, grăi doctorul aprinzîndu-și o țigară, nu mi-ai răspuns niciodată dacă ai mai avut un bunic pe care-l chema ca și pe tine.

— Nu știu, răspunse iacutul ; bunic trebuie să fi avut, dar nu l-am cunoscut. Mama a murit tînără și m-a lăsat singur. Tata a căzut într-o rîpă umblînd după reni. Foarte puțin îmi amintesc cum că ar fi spus el ceva despre bătrînul lui, că era chior de ochiul stîng ; și nu bea rachiu — dovadă că nu era bărbat vrednic ; dar a fost prin țări străine și se zice că ar fi văzut pe împăratul alb. Dar asta poate fi și o vorbă. La noi toți oamenii visează să vadă pe împăratul și trăiesc cu asemenea nădejde în colibecele lor înghețate pînă ce mor.

— Poate acel împărat e soarele... rîse inginerul.

Silueta slujitorului rămase o clipă neclintită, cu gura căscată, pe fondul de lumină.

— Așa e ; asta este, se veseli el. E soarele. Cine ajunge la el nu mai vrea să se întoarcă înapoi. Acolo am fost rob și în toți anii eram să mor de foame. Aicea

sînt prietinu oamenilor, adaoae el rînjind larg, și nu mai sînt rob. Aici e raiul de care spun poveștile.

— Cum se poate, Uvar ? se miră profesorul. Ție nu ți-i dor de locul tău ? Nu ți-ai luat pămînt într-o sticlă ?

— Ba mi-am luat ; dar l-am lepădat pe drum, în gară la Kiev.

— N-ai avut nevastă ?

— Nu.

— Poate ai fost prietin c-o fată.

— Se poate ; dar ea a rămas acolo și eu am venit la împăratul. Aici am găsit una care rîde. Băgați de samă, începu el altă vorbă, înălțînd palma dreaptă lîngă ureche. Acuma au început a trece gîștele cele mari. Pînă acum am auzit numai gîrlițe. Unele coboară cătră noi ; mîni le găsim la margine, în apele dezghețului.

Ploaia urma să cînte în baltă.

— Ascultă, iacutule, încercă iar doctorul, eu am aflat și trebuie să-ți spun că pe bunicul tău l-a chemat ca și pe tine, Uvar, și a fost un om vrednic și drept, dar n-a avut viață fericită.

— Nu mă mir și se poate, răspunse cu indiferență slujitorul. Dumneata, fiind un fel de șaman, poți cunoaște orice. În țara aceea toți oamenii trăiesc cu dreptate, dar nimeni nu cunoaște bucurie.

— După cum văd, rîse inginerul, omul nostru e eliberat de dorul pămîntului natal și de glasul strămoșilor. Iubite Iacob Ioanovici, te rog să nu te superi și să-i dai dreptate. Acolo e nevoit să facă sforțări îngrozitoare ca să nu crape de foame. Aicea dă numai dintr-o mîină și se ține deasupra. Poate ai fi curios să afli ce crede el despre oamenii de-aici, care se simțesc așa de rău acolo unde el se simte atît de bine.

Iacutul își dezvăli iar rîsul tăcut, în lumina focului. Nu-și putea da lămuririle lui încîlcite, dar se părea că știe foarte bine din ce pricină. Rămase visător și neclintit, urmînd să asculte zvonul stihiei care fremăta pe uriașe curbe ale aceleiași latitudini pămîntești.

— Paserile și dihăniile sînt mai multe decît oamenii... zise el cătră europeni, și se cufundă iar, imediat, în visul lui și-n puhoiul primăverii.

X

Doamna Eufrosina Melinte a venit la Pîrăul-Negru cu o zi mai devreme decît hotărîse, cătră mijlocul lunii aprilie. Inginerul Anton Rohalschi nu era acolo. Băuse coniacul, își spusese vorbele și se dusese și el la treburi ale lui. Doctorul se cufundase în mîluri, cu entuziasmul obișnuit, avînd tovarăș pe iacut, din care nădăjduia să scoată un destul de bun laborant, însă de clasa a doua, din pricina mînilor lui prea mari. De la mîlurile calde se ducea la odăița cu fiolele și cu ochianele, în care se deprinsese a ceti și asiaticul. Apoi iar se întorcea pe baltă. A avea în jurul lui, în luntre, rețele și vase felurite. Cufunda rețelele sub luciul, aducea în lumină ființi și plante minuscule, le privea foarte de-aproape, le potrivea sub lupă, le împărțea într-o străchinuță ori într-o cutie; și era așa de absorbit, încît nu băga de samă nici mersul soarelui (ceasornicul și-l uitase acasă), nici căldura sporită, nici umbreluța roșie, care se mișca pe mal cătră luciul izvoarelor. Acea umbreluță părea un mac ce-și schimbă într-una locul. Ar fi putut părea o minune, dacă regiunea pe care doamna Melinte o cerceta cu ochi destul de indiferenți n-ar fi fost, în realitatea vieții ei necunoscute, ceva cu mult mai extraor-

dinar. Balta era, de la un capăt la altul, de la suprafață și pînă în nomol, o creație neconținută și violentă de ființi și fenomene, asupra cărora profesorul se înclina cu o uimire religioasă. Încă din clipa cînd la răsarit se schițau coloane și arcuri de abur purpuriu pentru intrarea zeului vieții, privighetori de baltă și pitulici cît o alună își spuneau numele cu glasuri fărîmate mărunț și delicat în pliscuri. Stăteau înfiorate pe vîrfuri de trestii și ierburi și așteptau să li se prefacă ochisorii în juvaeruri ale bucuriei. Bîtlani neclintiți se lămureau din noaptea cotloanelor, la coada ghiolurilor, între tipsiile verzi ale frunzelor de nufăr. Stăteau posaci și fioroși ca niște asasini, așteptînd o pradă, pe care o săgetau cu clonțul și o înghițeau într-o clipă, într-o convulsie enormă a gîtlejului. Gaia, vulturul cel bătrîn, trecea pe deasupra, în zbor lin, răsfirîndu-și penele în cele dintăi coarne de lumină și, acolo unde clonțul bîtlanului părea că împutinează, el vedea foind miliardele de cođați, puzderiile de pești ca niște ace, viermi fără de număr suind scara vieții pe lujerele lianelor. Cei din fund sînt informi, cei de sub luciul boldesc ochi de perle, cei care au întepenit în ghemul unei morți aparente, în aer, scapă ca niște aeroplane pitice de aur și albastru, ca să împlinescă virajele dragostei în veșnicia de o clipă a dimineții. Alte nenumărate gîngăanii ale apei par neconținute încercări. Unele sînt discuri mici cît o linte, altele se lungesc, altele se subțiază ; unele au zale de abanos și tiviluri roșii și vîslesc în sus și în jos pe o rază, ca pe un fir solid de lumină ; altele au fost abandonate înainte de a li se așeza coada. În fund, la rădăcina stufului, s-au deschis scoicile. Cătră larg, unde începe a se zimțui luciul, plutesc melci, așteptînd adierile dimineții, ca să pornească la descoperirea unei Americi dincolo, sub sălcii. În cetățile lor, rățoii spun ceva moale

și catifelat, pe cînd rațele ascultă atente pe cuibare. Apar șerpi pe plăvii ; s-arată o clipă virgulele negre ale lipitorilor. Balta întregă începe a fremăta cu toate neamurile ei de zburătoare, chemînd la actul măreț al răsăritului tainițele și fundurile. În sulurile de lumină doctorul putea bănui numai, fără a încerca s-o aprecieze, acea înfricoșată desime a vietăților pe care ochiul omului de obicei le confundă cu limpezimea. La această lungă vibrare a răsăritului se întovărășeau și toate elementele fixe ale vieții : de la plantele uriașe pînă la cele mai subțiri decît ața painjenului. Aceasta e clipa cînd explodează florile și semințele. Cu pălăria pleoștită într-o parte pe cap, într-o poziție dintre cele mai incomode, profesorul Iacob se străduia să sondeze ici și colo această picătură de infinit, avînd deșertăciunea să creadă că poate explica și înțelege ceva. Absorbit și cu gura căscată, iacutul îi urmărea toate mișcările și toate operațiile, holbîndu-se și el în cutii și asupra tuburilor de sticlă. Deodată se auzi cîntînd cucul.

Doctorul Iacob înălță fruntea, înlătură toate sculele din juru-i, răsuflă obosit și-și aprinse o țigară. Soarele se înălțase cu mult deasupra pămătufului trestiilor și vîntul adia ușurel.

Cucul cîntă a doua oară.

— Pînă acuma nu l-am auzit. Cum se cheamă, iacutule, paserea asta ? întrebă doctorul.

— Se cheamă cum spune, rîse Uvar ; cucu.

— Nu-i adevărat, iacutule. Cînd eram copil și pășteam caii în prund la apa Bistriței cu alți băieți de sama mea, am auzit o poveste despre cuc. Ți-o spun și ție, ca să cunoști adevărul. Au fost, în lumea de demult, doi frați care se iubeau și umblau nedespărțiți. Pe unul îl chema Cucu și pe celalalt Ștefan. Niște împrejurări de care nu-mi mai aduc bine aminte i-au rupt unul de al-

tul. Cucu s-a dus pe cealaltă lume. Iar în lumea asta Ștefan a fost prefăcut de Dumnezeu în pasere. Și tot umblă și-l strigă pe celalalt, ca să-l găsească. Se duce în alte părți de lume și-l caută ; nu-l găsește și se întoarce iarăși aici, primăvara. Așa încît paserea care s-aude chemînd e Ștefan.

Uvar ascultă cu luare-aminte, încredințat că altfel nu poate fi.

— Atunci Cucu va fi fiind în țara iacușilor, își dădu el părerea. Acolo Ștefan nu vine niciodată să-l cheme.

Doctorul zîmbi, copleșit de soare, și-și așează pălăria pleoștită mai comic, strîngînd-o asupra frunții. Uvar se desfăcea și se-ntindea în căldura zilei, ca și cum era încorporat vieții care viermuia în juru-i, deasupra și dedesubt.

— Eu am mai învățat un cîntec... zise el cătră doctor.

Zîmbea, însă avea în ochi o melancolie suspectă, care nu scăpase profesorului.

— De la cine l-ai învățat, Uvar ?

— L-am învățat din lume.

— Nu cumva ți l-a cîntat doamna moașă Amalia ?

Slujitorului i se ridică sîngele în ochi. Nu dădu răspuns.

— Bine, s-aud, vorbi doctorul, aprinzîndu-și altă țigară și răsturnîndu-se între lăvicere și maldărele de stof.

Uvar începu să cînte, c-o voce neașteptat de plăcută la un asiatic. Acel ceva străin care era în el dădea un accent nou melodiei.

„În grădină la Ion
Toate paserile dorm,
Numai una n-are somn.
Tot zboară din pom în pom
Și strigă : Ion, Ion.
Tot zboară din creangă-n creangă
Și strigă : Ioane dragă !”

— Ce spune despre cîntecul tău doamna moașă Amalia ? întrebă doctorul Iacob.

— Îi place, răspunse slujitorul. Eu mă rog, domnule profesor, să-mi dai voie să mă cheme Ion, ca și pe alți oameni.

— Ești un prost, Uvar.

— Nu-i adevărat, clătină din cap iacutul, veselindu-se.

— Ești un ticălos, Ioane, zise doctorul bătîndu-l cu palma peste umăr. Ai noroc că moașa-i văduvă și nu se pot supăra flăcăii din sat. Altfel te-ai duce la fundul bălții, să te mînințe racii.

Iacutul scutură din cap cu energie : nu se temea de asta.

De cătră mal, cucul cîntă a treia oară. Slujitorul păru intrigat ; întinse gîtul, înălță fruntea, privi printre trestii și sălcii și rîse cu toată gura și cu toți dinții.

— Nu-i Ștefan, zise el, închizînd dintr-un ochi și făcînd semn cătră țarm.

Melinte se ridică în luntre, se uită spre laborator, văzu mișcîndu-se macul, și slujitorul trebui să-l sprijine și să-l oprească. Înțelegînd că voise să pășească în baltă, doctorul se așeză la loc, aruncă țigara și porunci iacutului să vîslească din toată puterea.

Întîlnirea a fost cu mult mai puțin caldă decît ar fi dorit doctorul. Doamna Eufrosina Melinte părea totuși destul de veselă și de bine dispusă. După ce-și retrase mînuța, pe care profesorul, în ultima clipă, nu se hotărîse decît s-o strîngă între degetele lui groase și pîrlite de soare, ea se interesă de iacut, ceea ce era o noutate.

— Ce mai faci, Uvar ? Parcă te-am auzit cîntînd. Asiaticul tăcu, rușinat.

— Într-adevăr, el cînta, mărturisi doctorul.

— Mi-a plăcut, rîse doamna Melinte ; în orice caz, era mai frumos decît strigătul meu de două silabe.

Profesorul ar fi voit să dea altă interpretare aceluia cuc nou al primăverii, dar nu se putea hotărî și-i era în general rușine de cuvintele neobișnuite.

— Uvar, lămuri el, s-a hotărît să-și schimbe numele.

— Ion ! întări iacutul, și-i păru bine că doamna se veselește nespus.

— Ne-a rugat să-l chemăm cu acest nume localnic, urmă profesorul, ca să i se potrivească și lui cîntecul cu paserea dorului.

— Asta-i interesant, suspină cuconița ; sălbaticul dum-nitale începe să-mi devie simpatic.

Doctorul, la marginea bălții, se pleca, culegînd apă în pumn și spălîndu-și mînile. Într-un buzunar avea săpun, în altul spirt. Urma să explice :

— Cîntecul lui e în legătură cu primăvara, pe care eu o observ de cîteva zile în baltă. E o presiune uriașă și irezistibilă. Uvar a găsit un drum cotit pînă la casa cu flori în fereastră a doamnei moașe Amalia. Această văduvă are proporții pe care el le acceptă cu aceeași recunoștință cu care primește toate darurile acestui paradis în care l-a adus Dumnezeu.

— Ioane, ține-mi, te rog, umbrela... porunci doamna Eufrosina Melinte.

Slujitorul primi umbrela. Chiar atunci doctorului îi veni în minte că a sosit clipa cînd ar putea îndrăzni și el să reducă la două silabe titulatura pompoasă și atît de puțin expresivă a soției lui. Era însă o imposibilitate, își făcea în același timp el socoteală, să asocieze botezul asiaticului cu acest moment întru toate deosebit. Se mulțami să simtă numele ei nou vibrînd numai în sine, așa cum vibrau viețile nebănuite în fundul lacului.

— Ce fac eu cu asta ? întrebă slujitorul, nedumerit ; mie nu-mi trebuie. Și întinse doctorului umbrela.

Doctorul luă macul cu stînga, în timp ce femeia îi cuprindea brațul drept și-i lămurea că pînă la masă mai este timp și că ar dori să cunoască și ea ceva din acea lume de pe pămîntul celalalt, unde trece el neconținut cu luntrea. Se duc singuri și probabil vor trece printr-o arcadă de sălcii.

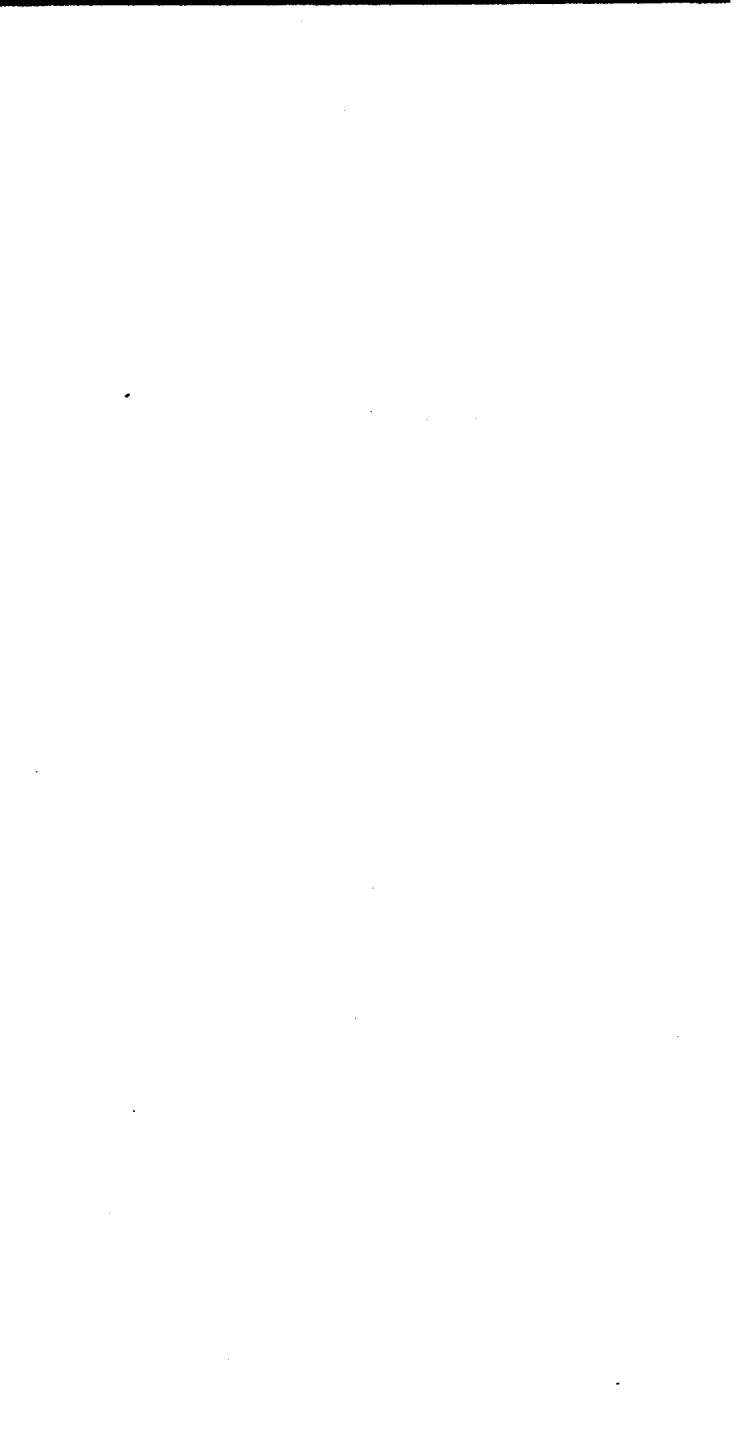
— Să trecem dincolo, îndemnă ea.

Într-adevăr, doctorul a vîsilit cătră un portal de umbră, trecînd în regiunea apelor vii ale iazului de la Pîrăul-Negru.

Acolo, cu o viclenie de care doctorul se ilumina pînă în fundul ființei lui, ea își plecă fruntea, urmărind lîngă tîmpla lui, în aer și în ape, minunile eternului zeu al vieții. Doctorul părea tulburat ; se simțea neîndemnatic și c-un fel de pudoare față de pădure și de atîția ochi de flori și de gîngăanii care se deschideau în juru-le ; și mulțami în sine slujitorului că i-a lepădat acel obiect colorat, de ocrotirea căruia nu-și închipuise că s-ar putea vreodată folosi.

Astfel, prin coincidențe în aparență absurde, bătrînul și severul iacut din mormîntul lui de subt arcul aurei boreale a încălzit și a împăcat două inimi în altă regiune a spațiului și a timpului.

PĂUNA-MICĂ

*Autorul anunță că istorisirea
aceasta e în totul adevărată.*

*Din motive lesne de înțeles, nu-
mele de oameni și de localități au
fost schimbate.*

M. S.

I

Așa leapădă câteodată riul, într-o cotitură, lemne pe care le rupe puvoiu-n vifor de ici, de colo.

Se aflau în Păuna câțiva refugiați, aduși acolo de nenorocirile războiului din urmă. S-au oploșit prin gospodării și s-au înțeleș destul de bine cu gospodarii localnici, ca niște umiliți ce erau. Cândva fuseseră și ei, poate, în rînd cu lumea ; acum erau niște orfani, cum spunea unul dintre ei, meșterul Iosif Rafailă.

Altul dintre dînșii aruncase o vorbă potrivită : „Tună și ne-adună“... Le-a plăcut păunenilor. Îl chema Neonil Roșca. După părerea tuturor, era cărturar și filosof, dar țăran ca dumneata și ca dumnealui. Însă și mai simpatic se dovedise unul Costică Bibescu, bărbat tînăr, vînturat prin lume, vorbitor cu tîlc la botezuri și nunți. Pe acel Costică Bibescu îl chemau ades păunenii la petrecerile lor.

Mai erau și alții : fiecare cu ale sale. Au trăit în sat pînă ce a început a lucra comisia locală de împrumut. Atunci au stîrnit vorbă unii dintre frunțașii păneni că nu s-ar cuveni să intre în proprietățile nouă niște venetici ca aceștia. Destul de strîmtorați sînt și așa păunenii. N-ar fi rău să-i lepede pe asemenea locuitori vremel-

nici într-o lature, ca să nu ia dreptul băștinașilor la împărțirea loturilor ce se alegeau atunci din exproprierea moșiilor.

Așa se face că le-a rămas acelor refugiați o limbă de pământ, mai mult mlaștină, tocmai dincolo de mănăstioară și de vii, la marginea unei pădurici, în vederea luncilor și stufăriilor Dunării. Bună socotință a fost că numai acolo e potrivit să se așeze cei câțiva nepoțiți. Dacă nu le place, facă ce-or ști ; ducă-se de unde au venit...

Străinii nu s-au bucurat de asemenea rînduială. Unii totuși au fost de părere că e bine să vadă cu ochii lor despre ce e vorba. În împrejurarea asta au arătat înțelepciune Iosif Rafailă, meșterul, și Neonil Roșca.

S-au dus amîndoi la Păuna-Mică, au privit locul, l-au măsurat din ochi. La întâia vedere, nu se putea scoate nimic din mlaștini de pășunat și din fînațuri de rogoz. Se întindea la poalele grindului o baltă : meșterul a cercetat-o. A prubuluit totul în lung și în lat, strîmbîndu-și trupul fel și chip, ca un inginer fără scule. Au ajuns, el și Roșca, la înțelegerea că s-ar putea da, cu meșteșug mecanic, apă pretutendeni. Locul ar fi potrivit deci de grădinării. S-ar putea merge cu irigația chiar pînă la ogoșele din capătul proprietăților.

— Asta-i una la mîină, mă frățioare, a hotărît meșterul.

Neonil Roșca a cercetat pe grind niște bordeie vechi ale unor pescari de demult, care trăiseră acolo pe cînd balta avea pește. Acuma canalul Păuna-Mică era cu totul potmolit ; în balta singuratică nu se mai putea ține, fără îndoială, decît puțină albitură. Mai stăteau în picioare și cîteva acareturi, care puteau fi cu ușurință reparate.

— Cu balta om vedea ce-om face, a fost de părere filosoful, dar bordeiele și acareturile sînt în fîință. Asta-i două la mîină, căci ne-am putea așeza chiar acum.

— Ne așezăm, mă frățioare, dacă se poate alcătui to-vărășia. Aici, ori lucrăm toți într-o unire, ori ne ducem în lumea noastră.

Cînd au venit la fața locului și ceilalți tovarăși, Neculăieș Mînecuță și-a răsucit mîndru mustățile cîrligate și a strîmbat din nas :

— Care lac ? Nu văd nici un lac. O fi fost cîndva. Neonil a zis împăciuator :

— Ne-om învrednici s-aducem apă nouă la primăvară.

— He-he ! De unde ?

— Din gîrla cea mare.

Mînecuță și-a cîrnit iar nasul :

— Oi vedea-o și pe asta. Deocamdată e o baltă putu-roasă.

Atuncea l-a înfruntat alt împrorietărit, Gheorghe Omu :

— Ei, și ce poștești ? Vrei orezării și palat ?

— Ba nu.

— Atunci nu ne mai otrăvi.

Iosif Rafailă și Costică Bibescu Leventu s-au uitat pe furiș unul la altul. Cînd vorbea Gheorghe Omu se lumina o gaură în cer și-n același timp se împrăștia în jurul lui ca o sfială. Nu rîdea ca toți oamenii și grăia dintr-o amărăciune, din ploii care-i plouau și din ninsori care-i nîngeau pururi.

Neculăieș Mînecuță a lăsat chestia bălții, dar s-a întors cu alte pretenții :

— Întăi de toate, a zis el cu osebită seriozitate, să-i găsim locul de aici un nume.

— Ce să-l găsim, mă frățioare ? s-a întors cătră el meșterul. E găsit gata. Aici e Păuna-Mică.

— I s-ar potrivi mai bine „Adunați“...

— Potrivit nume, a încuviințat Neonil. Dar dacă toată lumea îi spune altfel, de ce să ne punem noi împotriva și să stîrnim bătălie pentru asta? M-am săturat de război ca de mere acre. Ș-avem altceva mai bun de făcut.

Au încuviințat cu toții :

— Așa e.

— Apoi dacă nu se poate, atunci n-am făcut nimica... s-a boșumflat Mînecuță.

Fie și Păuna-Mică... Dar i s-ar fi putut face și lui o plăcere... Totuși, ca băiat cu inimă bună, s-a învoit cu hotărîrea tovarășiei.

Au ales bordeiul pentru oameni, au chibzuit întrebuintărea bordeielor celorlalte. Mai nădăjduiau în șase săptămîni de vreme frumoasă. Se puteau spoi păreții. Își puteau aduce treptat din sat lucrurile pe care le aveau pe lîngă ei și proviziile pe care le agonisiseră. Roșca aducea tovarășiei doi cai și un cîne ciobănesc pe care îl găsisese pe drumurile lui de rătăcire. De la o nuntă, Costică Bibescu se făcuse c-un rățoi ș-o rață, de sămînță. Puteau da drumul în bătațură cîtorva găini, unele ale lui Omu, altele ale lui Mînecuță ; iar cucoșul cel alb era al lui Traian, fratele mai mic al lui Neculăieș.

Se strecurau șoareci pe subt acoperișul de stuf.

A zis Neonil Roșca :

— Piscică ne-aduce abia la primăvară, soră-mea Ana.

Neculăieș Mînecuță se plimba cu nemulțămire de aici-colo. Apoi s-a oprit cu buzele strînse și s-a uitat spre depărtările Dunării. Fluviul nu se vedea ; era dincolo de lunci și stufuri ; dar vecinătatea covîrșitoare i se simțea și-n verdele mai întunecat al depărtării, și-n mișcarea sălbătăciunilor aripate care se țeseau pe linia orizontului.

II

Pînă la Sfinții Arhangheli, cînd se așezaseră pe grindul singuratic, toamna fusese blîndă. În una din duminici, după slujba dumnezeiască de la mănăstioară, dascălul Iov îi întovărășise pe coloniști pînă la Păuna-Mică. Îi plăcea să-i asculte sporovăind. Avea și-un interes să și-i facă prietini : asta era politica lui și a popei. La orice șovăire a acelor oameni trecători, el și părintele Petrea să fie gata a scoate un folos.

Cînd au ajuns aproape de grind, Mînecuță a trecut înaintea, cu o trufie care-i venise așa, din senin.

— Mai ales aici îmi place mie, a zis el arătînd cu brațele spre plopii și sălciile dumbrăvii ; că mă simțesc liber.

— Adevărat, a întărit Neonil Roșca, bocănind cu cizmele în bătătura de lut.

Neonil era omul împăciuirilor.

— Sîntem liberi, completă Bibescu, după ce achităm fiscului ce i se cuvine.

— Asta e de văzut, cîrni din nas Mînecuță. Fiscul ne dă nouă ceva ?

— Adevărat și asta... încuviință badea Neonil.

Mînecuță ridică lîngă tîmplă degetul mîinii drepte :

— Aș putea pretinde că sînt mai mult decît liber. Mă pot socoti domn.

— Badea Neonil ar putea încuviința și asta, rîse Bibescu, dacă-ți lustruiești papucii și dacă-ți tai ciucurii de la pantaloni.

— De ce ? Sînt domn cu ciucuri ; are mai mult haz.

— Ba, dacă ar fi Iosif Rafailă de față, zise domol filosoful, ne-ar pretinde să lăsăm vorbele de prisos și să punem mîna, ca să ne îmbunătățim așezarea...

— ...cu accesoriile absolut necesare... adaose Bibescu.

Avea Bibescu Leventu ceva cu aceste „accesorii absolut necesare“. Ele erau, după părerea lui și a doctorului Calalb, „primul pas spre civilizație“ : două accesorii curate, cu păreți și acoperișuri de stof.

Lui Mînecuță nu-i plăcea tonul pe care îi cînta Leventu acel cîntec igienic nu numai despre oameni, ci și despre animale, și paseri, și despre absolut tot. Întoarse cătră tovarășu-i mai tînăr o privire piezișă. Leventu își bătea c-o vîrguță carîmbii cizmulițelor.

— Îți bați boieria, rînji el.

— O scutur ; nu-mi trebuie ! rîdea Bibescu. Doresc să ne schimbăm din bordeie în case omenești și să văd alta... decît balta !

— Asta-i greu... rînji iar Mînecuță. Cum s-ar putea schimba asemenea sărăcie ?

— S-ar putea, cu energie, nene Mînecuță.

— Ce-i aia ?

— Mă mai întrebi ? Parcă nu le știi toate ?

— Ba da, ba da... se înfoie Neculăieș ; știu.

— Trebuie muncă, nene Mînecuță.

Iar nu-i plăceau lui Neculăieș asemenea vorbe :

— Oi munci, dacă oi vrea.

Neonil Roșca se opri.

— Stai, stai puțin, Neculăieș. Nu e așa. Chestia asta își are cîntecul ei. După cîtă învățătură am dobîndit de la unii și de la alții și de prin cărți, ți-oi spune că cel ce lenevește e frate cu cel ce strică.

— Așa glăsuiește și la înțelepciunea lui Solomon, încuviință mulțămit Anastase Iov.

Îi plăcea dascălului de la Păuna-Mare ciorovăiala. Se uita însă cu grijă cătră Gheorghe Omu, care se închisese într-o tăcere îndărătnică.

— Ce-o fi avînd ? O fi fost cîndva bolnav și i-a mai rămas în trup și-n suflet o drojdie de suferință ? Tîmp

nu-i ; se poartă cîteodată ca și cum ar fi în puterea sănătății ; iar alteori se întunecă. Necazurile pe care le-o fi avînd bine ar face să le mărturisească ; s-ar mai ușura.

Să-l ducă lui popa Petrea să-l spovedească ?

Nu era prea încredințat de evlavia acelor străini și n-ar fi vrut să-și strice vorbele fără folos. Din ce spun ei, din felul cum se poartă și cum ascultă liturghia, se putea observa că urmează un obicei moștenit, fără aprindere a credinții, așa cum e toată lumea din ziua de azi...

Dascălul ar fi doritor să afle povestea lui Omu.

Să vedem. Într-o sară îl chiamă la dînsul acasă, să zicem la o țuică, și atuncea, poate, i s-a dezlega limba. Știe că un dascăl prea chibzuit n-o să facă asemenea poftire, dar îi place să-și închipuie.

Dascălul Iov avea în el pornirea aceasta de dărnicie, care se sugruma îndată ce era vorba s-o prefacă în fapte. Pretindea, cînd își mărturisea preotului păcatele, că nu-i avar, ci sărac. Adevărate erau și una, și alta...

— Ne-om vedea odată la mine acasă... a zis el fără convingere.

Ceilalți și-au aruncat priviri, zîmbind. Minune ar fi nu să-i poftească dascălul, ci să creadă ei una ca asta...

Gospodăria coloniștilor era ținută deosebit de curat.

De la bordeiul cailor și paserilor ieșea, c-un tîrn mare într-o mîină și c-o lopată de fier în cealaltă, Băiatu, fratele lui Neculăieș Mînecuță. Se cunoștea că-i muncitor priceput, de și n-avea decît cincisprezece ani vîrstă. Ochii negri ca păcura și-i aținea deodată asupra celui cu care vorbea, și-un zîmbet șiret i se lumina pe obraz. Acel zîmbet i se potrivea cu părul castaniu învîrtejtit deasupra frunții, parcă-l bătea vîntul întruna și din toate părțile. Avea pe el o singură parte a îmbrăcămîntei în bună stare : cămașa, primită în dar de la Costică Bi-

bescu. Încolo, desculț, și nădragii cu sfîșieturi rușinoase. Purta pe umeri în ziua aceea un zăbun vechi al filosofului Neonil. În alte zile lua un cojocel tot așa de vechi al lui Gheorghe Omu. Cei care soseau îl priviră un timp în tăcere, cu gânduri felurite. În urechi le suna bîzîitul vîntului vestitor al iernii.

— Eu știu la ce cugetați dumneavoastră, le zise Băiatu rîzînd, și intră iar în bordei, cu tîrnul și lopata.

— Traian ăsta e deștept foc... suspină filosoful.

Cînele cel tărcat le veni întru întîmpinare, fluturînd din coada-i tufoasă.

În amiaza de toamnă plutea lumină aurie și rece.

Bordeiul unde locuiau era numai pe jumătate îngropat. Au coborît două trepte. Au intrat. Toate erau bine rînduite pe poliți, la vatră și pe laviți.

— ...e vrednic ca o fată mare, își urmă vorbit gîndurile Neonil Roșca.

Mînecuță își strîmbă într-o parte nasul pe fața-i smeadă. În acest fel își arăta întotdeauna nemulțămirea.

În mijlocul încăperii, o masă grea, împresurată cu cîteva scaune de tei, fără spătar. Afară de icoanele de la răsărit, dar de la stăreția mănăstioarei, singurul lucru mai de preț se afla a fi o lampă lustruită și gătită, așa cum nu se vede în locuințele de la țară. Era tot un dar, de la cel care lipsea acuma dintre ei, Iosif Rafailă. Acest „cadou de casă nouă“, cum îi zicea Bibescu, n-ar fi avut prețul pe care-l arăta, dacă doi dintre oamenii coloniei nu s-ar fi îngrijit îndeaproape de curățenia și alimentația lui. Aceștia erau Gheorghe Omu și Costică Bibescu. Ei cei dintâi îi dădură ocol cu luare-aminte, apoi zîmbiră mulțămîți unul cătră altul.

— Șezi, dascăle, grăi Roșca. Bei cu noi un păhărel de țuică ?

— Cu plăcere, bade Neonil. Am adus un colac din darurile de la sfânta slujbă, răspunse dascălul Iov, scoțînd de sub haină pînea albă și așezînd-o pe masă. Dar domnul Iosif de ce n-a venit ?

— Vine duminica viitoare.

— Prietinel nostru Iosif Rafailă, lămuri Costică Bibescu, se ocupă de pompa pe care o așezăm în lac la primăvară. E un mecanic renumit. Ne cîștigă și celelalte mașini și instrumente de care avem nevoie. De aceea întîrzie în oraș la cunoscutei lui.

Mînecuță începu a picura din el răutate :

— Ce ne folosesc atîtea mecanisme pentru o sărăcie de pămînt ?

— Îl muncim, după cum am avut onoarea să-ți mai spun, îl săgetă Bibescu.

— Ce să muncești ? uscăciunea ori mocirla ?

— Pe amîndouă.

— Asta s-o creadă mută ; eu nu cred.

— N-am ce-ți face ; liber ești să crezi ce poștești. Dar eu am văzut pustia unde nu plouă cu anii.

— Știu, rînji Mînecuță, acolo ar fi pridvorul raiului ! Povești de astea am mai auzit.

— Și de ce nu le-ai crezut ?

— Aș vrea să știu dacă n-aș avea dreptul să cred ori nu...

— Voia dumnitale, se răsuci spre el, neguros, Omu. Nu crede... Taci și lasă-ne pe noi să ascultăm.

Mînecuță își înghiți celelalte vorbe ca pe ceva amar.

— Îmi pare rău, amice, că mă ofensezi fără motiv, i se adresă Bibescu nemulțămîntului, privindu-l de sus. Dacă te-ai duce unde am fost eu, în Africa, la Aramin și la Grenada nouă, și la Derek, lîngă Alger, ai afla de la fermierii arabi de trecerea mea pe-acolo. Cum se știe, eu mă aflam, la izbucnirea războiului, în Franța ;

fusesem trimes acolo c-un lot de muncitori cu brațele, în 1930. Îndată ce-au început ostilitățile, am intrat la o flotilă de aviație. Nu știam să pilotez, nu eram observator; făceam parte din personalul auxiliar. Am fost rănit, am zăcut în spital șase săptămîni. Am trăit în Paris ca vai de lume, cu toate că mă duceam la teatru. După multe peripeții, împreună cu alți francezi și străini, ne-am salvat în Africa, unde se afla armata liberă. Cîte am văzut pe unde am rătăcit nu se poate spune. Socot așa, că toți părinții și strămoșii mei la un loc, în sute de ani, n-au cutreierat și n-au văzut ațîta lume cîta am cutreierat și am văzut eu. De aceea sînt acum un individ care nu mă supăr și prefer să fiu vesel, căci am scăpat de zeci și sute de ori de la moarte: deci știu să prețuiesc viața.

Acolo în Africa am văzut ținuturile fără ploaie. Pretutindeni grădini și vii, toate cu irigație.

— Aș vrea să văd și eu acele locuri.

Vorbise Băiatu, care intrase nesimțit în bordei și asculta rezemat de ușorul ușii.

— Tu erai? îi zîmbi Bibescu. Ai să le vezi aici, cînd vor veni mașinăriile prietinelui nostru Iosif.

Băiatul păru bucuros de răspuns. Fratele lui mai mare, însă, mormăi după obicei, apoi tăcu deodată, cînd Gheorghe Omu își întoarse cătră el negura de sub frunte.

După ce își bău pătura de țuică, dascălul lov se veselii și-și aduse aminte de altele.

— Iubite prietino Bibescule, zise el, dumneata te-ai bucurat de la început de simpatie în sat la noi. Mă întreb dacă a fost nuntă ori cumetrie de la care dumneata să lipsești.

— Ba aș păcătui dacă n-aș recunoaște că totdeauna am fost invitat.

— Mai întâi, iubite Bibescule, gospodarilor de la noi le place cum vorbești. Ca din cărți. Se vede c-ai fost student.

— N-am fost student, domnule Iov, de ce să te mint? Dar am avut de-a face cu fel de fel de lume și mi s-a subțiat limba. Dacă vrei să știi, mi s-a subțiat și caracterul. Am cetit cărți singur. Din necazuri mi-a venit și cuminenția. Eu nu sînt în stare să jignesc pe semenii mei.

Făcea semn cu coada ochiului spre Mînecuță. Acesta părea a nu înțelege.

— Asta-i foarte frumos, urmă dascălul. Îmi aduc aminte de astă primăvară, cînd ai cîștigat paserile. Ai spus orații. Pe urmă ai vorbit ca un deputat. Așa so-cot eu; că de auzit n-am auzit niciodată cum vorbesc deputații. Ai vorbit sincer. Îți părea rău că gospodarii de la noi aveau o lipsă. Vrednici sînt, bogați sînt, dar au o lipsă.

— Așa este: toate le au bune, dar îmi părea rău că sînt analfabeți.

— Tocmai vorba asta ai spus-o. Și noi am stat mi-rîndu-ne. Iar femeile, cînd au auzit, au început a plînge. Atunci a venit la dumneata soacra mare, te-a cuprins de după grumaz, te-a sărutat și ți-a făgăduit două rațe.

— Mi le-a și dat. Le îngrijește Băiatu. Ce fac rațele, Băiatule?

— Sînt pe baltă, răspuse Traian, rîzînd cu toți dinții.

Grozav îi plăceau lui Traian asemenea discuții și povești.

Nemulțămîtul tresări iar, cîrnind din nas.

— Rațe sînt alea?

— Îmi pare rău că nu-ți plac, stimate domnule Mînecuță.

— Mai întâi să mă lași cu „stimate“. Al doilea ce fel de soacră o fi fost aia?...

— N-ai fost acolo, dar o cunoști. Nu-i chiar soacră, e sora lui Pintilie, socrul. Băiatul orfan, Stanca a ținut locul mamei.

— Asta înțeleg, dar de ce numaidecât să te sărute?

— N-ai decît să te duci s-o întrebi.

— Cum să întreb de așa ceva o femeie tînără? Sînt persoană delicată.

— Atunci întreabă rațele.

Mînecuță cel mic dădu drumul unui rîs ascuțit. Rîdeau și ceilalți, gros. Neculăieș se făcu mai întunecat la obraz și i se încrucișară ochii de ciudă.

— Nu dau voie, strigă el deodată... nu dau voie să discuți cu mine așa! Eu sînt un om care am multă mîndrie.

— Ai multă?

— Am, să știi dumneata.

— Atuncea ar fi bine să vinzi o parte și să cumperi haine și încălțări biet copilului ăstuia.

Rîsul băiatului se auzea acuma de-afară.

Ca și cum n-ar mai fi avut nimic de spus, Neculăieș Mînecuță se ridică în picioare, umflîndu-se, și sui treptele. Părea că se duce să se răcorească. Îndată după ce ieși el, se auzi țipătul lui Traian.

— Nu mă ucide, bădie!

Cei dinlăuntru se ridicară uimiți în picioare. Pe ușa deschisă smuncit se prăvăli băiatul răcnind:

— Mă nene, nu mă lăsați; îmi desfundă coastele!

Coborî după el, din urmă, și Neculăieș Mînecuță:

— Îți arăt eu ție!

— Stai, năcăjitule! îl opriră ceilalți cuprinzîndu-l.

— Eu am mîndria mea! răcnea Mînecuță, vărsînd vorbele ca după o greață.

— Știu, toți avem mîndria noastră, îl potolea Neonil filosoful.

— Nu vreau să mă-nfrunte nimeni.

— Cred ; ai dreptate ; îți cerem iertare.

— Eu am onoarea mea !

— Aoleu ! se tînguia băiatul. Mi-a dat o onoare în coastă de m-am făcut cîrlig ; și încă una peste falcă, de am văzut stele verzi !

În acea clipă Mînecuță s-a dezumflat de veninul mîniei și a izbucnit și el în rîs. Rîdea ca și prîslea, numai ceva mai plin.

— Mă, fire-ai să fii ! Ești isteț, nu știu de unde le mai scoți ! Știe și carte, se îndreptă el cătră ceilalți. As-cultați cîte dă din el !

Bibescu se fuduli :

— Eu i-am fost profesor ! Eu l-am împodobit pe dinlăuntru, eu am să-l împodobesc pe dinafară.

— Nu se poate, Bibescule ; asta-i datoria mea de frate mai mare.

— Foarte bine, îmbracă-l și dumăeata, că merită.

Roșca mormăi filosofic :

— Să știți că rămîne copilul tot gol...

Se făcu un răstimp liniște în bordei. Dascălul își goli păhărelul verzui de țuica rămasă pe fund. De afară răzbi de trei ori cîntecul cucoșului.

— Au să vă vină oaspeți... își dădu părerea dascălul Iov.

— S-ar putea, rîse Costică Bibescu. Deocamdată văd că pleacă cel care ne-a venit. Țuică nu mai este ; cîte-am avut de spus le-am spus.

— Îmi pare rău că mă iei așa, Bibescule, se apără dascălul. Aveți cumva bănuială că nu v-aș fi bun prietin ?

— Ferească sfântul !

— Atuncea să știți că vă aduc data viitoare un ulcior de țuică, să nu mai aud vorba de mai înainte.

— Bun cuvînt, se veseli Bibescu. Să trăiești, chiar și fără ulciorul de țuică.

— Bine, atunci am să v-arăt altfel prietinia mea. Iar în ce privește cîntarea cucușului, eu cunosc despre ce oaspeți e vorba.

— Nu cumva vine la noi și popa, ca să ne mărturisească ? Aduce și el ceva ? Doară graba ; e frate cu expresul.

— Iar rîzi, Bibescule ? Părintele Irimescu merită tot respectul. Vin cloncanii din Păuna-Mare, ca să vadă ce gînduri aveți. Poate vă schimbați planurile, poate vă lăsați de plugărie. Poate faceți cu ei o tovărășie, dînșii cu nouă părți și dumneavoastră cu una... Vin primarele și perceptorul, cu Pintilie chiaburul, cel care și-a însurat feciorul. Eu m-am sfătuit cu preotul. Dacă aveți o nevoie asupra iernii, dacă vă mai trebuie ceva nutret la cai, ori boabe la orătării, ca la oamenii care pornesc din nou gospodăria, să știți că la noi găsiți și o să ne înțelegem. Creștinii cată să fie cu milă și cu voie bună unul cătră altul. Dar de cei care vin să vă feriiți : ascultați-mă pe mine.

Toți se sculareră în picioare în jurul dascălului. Mînecuță se scărpină la tîmplă : căuta o pricină care să-l oțetească iar.

— Dascăle Iov, grăi Neonil Roșca, ca niște străini ce ne aflăm, ne-am uitat de-aproape la oamenii cu care avem de-a face și, cît am stat în Păuna, i-am cunoscut și pe cei buni, și pe cei șmecheri. Cu dumneata ne-am înțeles.

Neculăieș Mînecuță strigă cu întăritare :

— Să se știe că aici e dreptul nostru și stăpîni sîntem numai noi !

— Te-ai supărat pe mine ? se miră dascălul Iov.

— Nu m-am supărat, îi zîmbi strîmb Neculăieș, măcar că nu cred nici eu în promisiuni.

— Ba crede, rîse dascălul, ca să-ți fie bine. Vă las cu sănătate !

Dădură mîna. Neonil Roșca bătu cu palma umărul dascălului.

— Ascultă, prietine Iov, grăi el domol. Mîncăți și păscuți am fost noi săracii de cătră cei bogați ; și i-am slujit. Făcut-au rînduiala ca să mînînce ei pînea pe care o munceam noi. Drept este ca munca noastră să ne folosească nouă. De aceea s-au pustiit Roșculeștii la Letea ; de aceea m-am rătăcit eu aici. Căutăm dreptatea.

— Cam greu, mormăi Mînecuță.

— Ba așa să fie, izbucni Gheorghe Omu.

Neculăieș Mînecuță își înghiți iar vorbele.

Ieșiră plecîndu-și capetele la treapta cea mai de sus. Dascălul își făcu roată ochii asupra gospodăriei. Subt un șopru se aflau grămădite paie. Alătura se înălța o glugă mare de coceni. Lîngă gluga de coceni, o stivă înaltă de rădăcini amestecate cu dărîmături de sălcii scorburoase.

La marginea bălții din vale, în țipirig, pășteau caii.

Dascălul Iov stătu o clipă în cumpănă. Voia să înnoade iar sfat. Dar cucoșul cel alb mai trîmbiță o dată prelung, vestindu-l că are a se grăbi. Se închină spre oamenii coloniei și se depărtă pe cărarea care ducea la mănăstioară.

— Își apără omul afacerile lui, îngînă Costică Bibescu. Uite, vin și ceilalți.

Intr-adevăr, pe drumeagul dinspre sat soseau cei trei săteni pe care-i vestise dascălul. Erau primarele și per-

ceptorul, bărboși amîndoi și cu ochii bulbucăți : Uță și Tase Oproiu. Al treilea, spînatic, mai plin decît ei, însă bleg și cu privirile adormite : era cel mai bogat om din sat, Pintilie Vițelaru. Cei dintăi erau îmbrăcați în straie nemțești. Hainele acestuia din urmă erau amestecate.

— Ați ieșit să vă vedeți moșia ? strigă Pintilie, cu voce îndrăzneată și puternică.

Trei dintre stăpînii de la Păuna-Mică tăcură. Mînecuță primi un semn telegrafic din ochii lui badea Neonil. Așa că ieși el întăi la hartă.

— Mai mult decît avem nu putem vedea... se îndîrji el. Are cineva ceva cu noi ?

— Fără supărare, urmă rîzînd gros Vițelaru. Ați dat acatist la biserică ? Pînă ce-ți aduce voi mașinile, trebuie ploaie.

— Acatiste să dea cei bogați. Noi om face ce-om putea cu brațele noastre și cu dreptatea.

— Să știți că Neculăieș Mînecuță s-a supărat, se întoarse Vițelaru cătră soții lui. Așa era și în sat. Îi sărea bîzdîcul dintr-o nimică.

— Ascultă, Pintilie, grăi primarele, pălind pe bogătan cu umărul ; dacă-l știi supărăcios, de ce nu-i dai pace ?

— Nu-l vezi că vrea să se încontreze cu mine ? Bă Mînecuță, vrei tu să te-ncontrezi cu mine ?

— Mă-ncontrez.

Vițelaru căscă ochii c-o uimire nemaipomenită. Din cealaltă lature îl păli cu umărul și Tase receptorul.

— Noi am venit cu pace, nu cu ceartă, zise acesta cu voce de bas.

Vițelaru trase de la brîu o naframă de borangic și se șterse cu măreție la nas.

— Eu nu mai am nimica de spus... își răsfârșise el buzele groase, fugind cu ochii cătră ceața Dunării. Primarele și receptorule, vi-l dau vouă pe mîna.

— Noi cu prietinie... grăi blajin primarul Uță, dîndu-l oarecum la o parte și zîbind ascuns cătră Bibescu.

Dar Costică Bibescu nu-și socotea venit rîndul : își bătu cizmulițele cu varga și rămase în rezervă. Făcu Gheorghe Omu un pas spre oaspeți :

— Bine-ați venit cei cu pacea, vorbi el domol, măcar că nu ne-ați dat bună dimineața. Nu știu ce război vrea Pintilie Vițelaru.

— Eu sînt „domnu“ Pintilie Vițelaru.

— Nu știu ce război vrea domnul Pintilie Vițelaru. La trîntă să ne luăm, ori în săbii să ne tăiem...

Primarele și receptorul priviră cu admirație făptura îndesată și spătoasă a lui Omu. Îl pîndea pieziș și Pintilie. Porni a rîde deodată fără noimă, scuturînd din cap :

— Apăi nici la trîntă, nici în săbii. Și eu tot cu pacea. Își trecu iarăși naframa pe la nas.

Uță și Tase Oproiu au rîs cu voie bună. Apoi receptorul se întoarse cătră badea Neonil Roșca. Era știut că e cel mai cuminte dintre toți, ca un filosof ce se afla.

— Mi se pare c-a fost pe aici dascălul Anastase Iov. Ori ni s-a părut...

— Ba a fost. A venit cu noi după sfînta liturghie.

— Atunci tot el a fost. Se ducea spre mănăstire și a apucat pe altă cărare, ca să nu ne întîlnească. El urmărește un interes cu dumneavoastră.

— Domnule receptor, în ziua de azi cine nu umblă după interes ?

— Bine ; așa e ; fitecine umblă după cîștig. Dar unul se mulțamește cu mai mult, altul cu mai puțin.

— Noi ne mulțămim cu puțin, domnule perceptor.

— Cred ; ca și noi. Dar popa și dascălul sînt niște speculanți. Mai ales dascălul. Și tatu-său a fost o pramatie, de fura cloșca de pe ouă. Să nu cumva să vă luați după sfaturile lui. Dacă voiți să faceți o combinație cu pămîntul, cu grădinăria, chiar cu balta, noi ăștia aici sîntem.

— Dar ce combinație, domnule perceptor, cu pămîntul ? Bucuroși am fi să nu-l muncim în pagubă. Iar grădinăria, știu eu ? Om vedea. Balta, mai mult mlaștină ; nu știu dacă s-ar putea face un comerț cu lipitori.

Pintilie Vițelaru rîse :

— Ha-ha ! Apoi tocmai de aia n-ar fi rău să vă gîndiți la o afacere cu niște gospodari mai bogați. Dascălul Iov e un pirpiriu, popa Irimescu de-abia acum se înfiripă.

Neonil Roșca înălță din umeri.

— Avem vreme toată iarna să ne facem socotelile. Om vedea la primăvară.

— Să nu fie prea tîrziu.

— Nu, fiecare lucru la vremea lui. Ne-om aduna puterile la vremea năcazului ș-om lua atunci și hotărîrea.

Tăcură un răstimp, apoi primarele Uță își schimbă tonul :

— Eu doresc s-ascult ce zice Costică Bibescu.

— Eu, domnilor, răspunse cu modestie Bibescu, fiind cel mai tînăr, v-ascult pe dumneavoastră.

— Nu ne uita la cumetrii și la nunți.

— Fiți pe pace ! La asemenea ceremonii e locul și timpul meu.

Primarele se întoarse iar la filosof :

— Să știi că ai o scrisoare. Dacă veniți cu noi pînă la comună, o iai. Vă poftesc pe toți. Gustăm și cîte un țoi de țuică.

— Asta nu se refuză... se învoi Bibescu.

— Țuica o dau eu ; fac cinste ! se făli Vițelaru ; și cred că vom fi prietini.

— De acord, încuviință Bibescu. De altminteri, nici n-am fost inamici. Și chiar dacă am fi fost, cată să încheiem pace.

Farmecul lui Bibescu era și în cuvintele lui, aidoma cu ale unui orășan, și în felul cum le rostea. Nimeni nu mai putea adăogi ceva. Rămaseră privind cu toții gospodăria săracă, apoi o luară agale cătră Păuna-Mare. Frunza căzută a luncii suna sub pașii lor. Mînecuță mergea înainte. Pintilie îl privi, parcă abia atunci îl descoperea. „Cum poate un golan ca ăsta să se întrezireze cu mine ?“ cugeta el cu uimire. Împotrivirea pe care o găsea la coloniști îl supăra. După rînduiala pe care o știa ca cel mai bogat păunean, oricine își pleca cerbicea față de el.

Aici, la Păuna-Mică, nu era cine știe ce afacere, după cum se și vedea, însă Vițelaru și autoritățile care-l însoțiseră ar fi vrut să afle ce-i cu planurile, cu mașinile nouă și mai ales cu ocrotirea prefectului. Au aruncat o sondă : poate scot ceva la lumină. Sărăcilă nu vrea să-și ostenească limba ; arată chiar trufie și schimbă sfatul într-o înșiruire de vorbe sarbede.

Însă, după cît s-a vorbit și altădată, cînd era meșterul Rafailă de față, poate or să facă o grădină de legume, și meșterul o să le așeze o pompă. Toți păunenii au clătinat din cap : nu le trebuie lor așa ceva. Trudească-se veneticii la munca pe care o încep pînă ce le-or ieși ochii din cap. Cînd i-a strînge în chingi nevoia, or veni ei singuri să joace după alt cîntec.

III

În urma celor plecați bătătura rămase numai o clipă goală. Îndată se arătă în lumină Traian „Băiatu“, ieșit ca un popîndoc din ascunzătoare. Ascultase din adăpostul șopronului toate cîte se spusese. Voia să se încredințeze că într-adevăr stăpîinii locului se duc pînă la Păuna-Mare. Se luă tiptil pe sub dumbravă, ocolind împrejurimea. În scurtă vreme se întoarse, pe altă cărare. Cu ochii lui ca de păcură cercetă caii în mlaștină, găinile care ciuguleau la niște coceni și rațele tupilate cu capetele subt aripi în bătaia soarelui de amiază. Bîzîia în ciulinii prăvălișului, ușurel, baltărețul. I se părea băiatului ca un cîntec de departe.

„Vra să zică i-a venit lui badea Neonil încă o scrisoare de la soră-sa Ana“, își făcea el socoteala. Strîngînd la piept zăbunul de împrumut, ca și cum ar fi avut o înfiorare de frig, dădu fuga la bordei și coborî în pripă treptele. Lăsă ușa deschisă și se duse întins pînă la polița de subt icoane. Acolo se aflau cărțile lui Neonil Roșca. Băiatului îi plăcuse *Poveștile unchiașului sfătos*, *Fabulele* lui Esop, *Istoria lui Alexandru Machedon*, și începuse a se îndeletnici cu *Calendarul pe 150 de ani*, în care se află zodiile și alte multe învățături din vremea veche. Se mai aflau în raft și alte cărțuții și gazete politice, cătră care nu se simțea îndemnat. Cu vremea, se gîndea el, are să le dezlege și pe acelea. Din marginea raftului, trase *Evangheliile*, legate în piele, și de sub tartajul de la sfîrșit scoase două cărți poștale.

Erau scrisori de la Ana Roșca, sora lui „bădița Neonil“, cum îl numea ea în cărțile poștale. Una venise mai de demult. Alta de cînd se aflau așezați aici, la Păuna-Mare. Nu-i fusese ușor să le dezlege. Dar auzind în cîteva rînduri istorisirile și lămuririle bătrînului Roșca,

acuma pricepea toate, și cele cîte se aflau scrise, și cele cîte nu se aflau scrise.

Badea Neonil trăise pînă la acest din urmă război în ostrovul Letea, la gura Dunării. Bătrîni lui erau de obîrșie de la ținutul Neamțu, de pe apa Bistriței. Dobîndiseră loturi bune de pămînt și se înstăriseră. Cu neamurile rămase la Călugăreni, lîngă Piatra-Teiului, în acești patruzeci și mai bine de ani nu s-au mai văzut. Și-au scris în vremea asta puține scrisori. Aveau știință numai, aceștia din balta Dunării, că la Bistrița se află cei mai mulți din neamul lor Roșca. Iar ceilalți de la munte erau încredințați că cei care au plecat de la baștina veche nu s-au înecat în Deltă, nici i-au mîncat lupii din stufării.

S-au fost așezat la Letea doi frați. În patruzeci de ani se făcuseră douăzeci și doi de Roșculești. Cînd s-a abătut peste lume viforul celui dintăi război, erau mai puțini. A trecut și asupra lorurgia, spîrcuindu-i și sărăcindu-i. Au prăpădit oile; le-au ars acareturile. S-au liniștit o vreme și începuse a le fi iarăși dragă lumea, cînd s-a abătut asupra lor grozăvia războiului acestuia din urmă. Potopuri, cutremure și moarte. Unii au pierit pe front. Alții au pierit la sălașurile lor, detunați de avioane, secerăți de mitraliere. Cîți au mai fost în satul Roșculeștilor au împuns-o la fugă, căutînd o scăpare înaintea lor unde vedeau cu ochii. Pojarul a mistuit așezările; vitele au fost jertfite de oameni ori de fiare. În ostrovul acela îmbielșugat s-a întors singurătatea pustiei. Iar cei fugari s-au prăpădit aproape toți. Rătăcind printre primejdii, Neonil Roșca s-a trezit singur, pînă ce-a nimerit la Păuna. Sora lui badea Neonil a apucat drumul Moldovei, cum le fusese înțelegerea. Pe lîngă dînsa mai era bărbatul ei, Vasile Calistru, și un copil al lor de doi ani, ș-o soră mai mică a Anei.

Fiind în îmbulzelile unui tren, între Galați și Tecuci, au dat asupra lor paserile de fier. Mecanicii au oprit ; oamenii s-au risipit în câmp și-n niște lăstărișuri. Au prins a clănțani asupra lor mitralierele din înălțime. Vasile Calistru și copilașul pe care îl ducea el în brațe au fost ciuruiți chiar subt ochii Anei și chiar alătura de ea. A plîns și-a blestemat femeia măcelurile și împărății pînă ce n-a mai avut lacrimi să plîngă și glas să blesteme. Valurile și pîrjolurile și prigoanele sînt partea mai ales a oamenilor sărmani. Și-a lăsat morții într-un loc pe care nu l-ar mai cunoaște, după aceea s-a dus cu ceilalți care scăpaseră, să-și caute lucrurile în trenul părăsit. Așa, cu greutate mari și pe drumuri încurcate, cu soră-sa mezină, a ajuns slăbită și spăriată la Călugăreni, de unde plecaseră bătrînii ei cu atîția ani în urmă. Ea nu fusese niciodată acolo ; se născuse în Deltă. Lumea se prefăcuse, de cei plecați nu-și mai aducea nimeni aminte. S-a oploșit în sat ca o străină. Cu toate acestea, fiind femeie robace și cuminte, s-a lipit pe lîngă niște bătrîni singuri : le căzuseră toți feciorii și ginerii și fetele și surorile în vîltoarea morții, care a bîntuit lumea asta.

„Bine ai făcut, bădiță Neonil, spunea Ana în întăia carte poștală, că ai scris aici la comuna Călugăreni și m-ai însemnat cu numele Roșca. Acuma știu unde te afli și dumneata. Nu-ți pot da vești bune, dar să știi că sînt în viață, împreună cu sora noastră Aurica. Binele meu și bucuria mea să le aibă cei care au stîrnit mișelia asta ce se chiamă război, și să dea Dumnezeu să nu mai putrezească și să le rămîie numele pururea sub pecetea blestemului.“

Băiatul se gîndea :

„A cetit și ea cărțile acestea a lui badea Neonil pe cînd trăiau în ostrovul Letea.“

Într-a doua carte poștală, Ana dădea știre că a avut un vis, și în acel vis primea înștiințare să se ducă la o apă mare, unde se află o mănăstire.

„...așa cum mi-ai scris dumneata că se află o mănăstioară în locurile unde trăiești. Astfel fiind vestirea, eu m-oi pregăti, căci te știu singur și n-are cine te îngriji. Iar dacă nu vrei și ți-ai găsit femeie, n-oi veni și m-oi nevoi și eu cum oi putea în astă lume amărită.“

Traian Mînecuță smîrcîi de înduioșare și rămase un timp pe gînduri, privind cărțile poștale. Apoi le potrivî la loc la sfîrșitul evangheliei, sub tartaj, și ieși iar afară. Soarele trecuse de amiază, și băltărețul își sporea bîzîitul. Toate animalele gospodăriei dădeau semne că poftesc să fie hrănite și adăpate. Alergă repede cu porumb la purcel. Aruncă puține boabe găinilor. Chemă ratele, care-i răspuseră din mocirlă.

— Cînd ați ajuns acolo ? le strigă el de sus.

Caii nechezară din pășunea lor, apoi începură iar a ronțai. Veni cînele Tărcuș și ceru o vorbă și-o mîngîiere. Traian îl trase de o ureche și-i făcu muștrare :

— Cînele mîmîncă o dată cu oamenii. Așteaptă și tu pînă ce s-or aduna toți. Pînă atunci fac mămăliga.

Cînele ascultă cu plăcere aceste vorbe și se înfioră, gudurîndu-se sub mîna băiatului.

Traian căută ceaunul, pregătindu-l. Aduse apă de la fîntîna de sub grind. Ațîță focul sub șopru. De pe poliță coborî cratițele de mîncare ca să le încălzească la jar. Pe cînd trebăluia toate cu mare hărnicie, se gîndea ațintit. Avea el un gînd.

„Poate pînă ce-or veni lelea Ana și cu soră-sa, oi fi și eu îmbrăcat cum se cuvine. Acuma parc-aș fi cerșetor. Așa-i pe vremea războaielor și a pustiirilor.“

Focul de rădăcini ardea vesel și el sta cinchit alături, văzînd aieșea un fecioraș sprinten cu ochii negri și chica zbîrlită. Frumoase-s aceste locuri primăvara; toate înfloresc; cîntă privighetorile în lunci pînă hăt-departe, la Dunăre... Poate or coborî pînă atunci și acei oaspeți de departe de la Călugăreni. Poate or mai întîrzia pînă ce s-or întoli oamenii de aici. Dar de venit tot au să vie.

„Eu nu cred în semne, urma a se gîndi Traian Mînecuță. Astea-s prostii. Nu crede nici badea Neonil, nu crede nici Costică Bibescu. Totuși, zic eu așa, că, dac-a veni astăzi vulpoiul de la stuf să-și încerce norocul la rațe ori la găini, cum vine cîteodată, apoi poate s-or înțelege bădia și cu Bibescu și mi-or tocmi niște haine pe măsura mea, fie și vechi. Fără haine nu sînt bun de nimic la iarnă. Pe ger mare, crapă inima în mine.“

Ciorba de varză începu a forfoti la foc. Apa din ceaun se înfiora, sub vălul de malai presărat deasupra ei.

Deodată băiatul își așinti urechea, apoi sări în picioare. Măcăiau rațele în smîrc. Cînele schelălăi cu întăritare. Cînd ieși băiatul la lumină, vulpoiul fugea pe cărarea lui, cu coada tîrîș. Îi dădu și el un chiot. Tărcuș se izbi pe urma dihăniei. Locul din vale rămase singuratic și se auzi un timp cînele țâhnind ca un copoi.

— Nea, Tărcuș, vino acasă! îl strigă băiatul, apoi se întoarse la foc și turnă malaiul în ceaun. „Parcă tot ar fi să fie ceva, urmă el, vorbind cu toate cioveiele de sub șopru și cu cratițele care bolboroseau și săltau lîngă jar. Eu socot că Bibescu se ține de cuvînt. Nenea Neculăieș e mai lăsător și uituc.“

Rațele măcăiră iarăși. Într-o clipită fu și el afară. Venea o vulpe acuma, pe urmele vulpoiului. Tărcuș se

întorcea. La o cotitură simți și văzu sălbătăciunea. Dar simțise și văzuse și vulpea. S-au învăluit o clipă.

— Du-te, cumătră, și nu mai sta ! striga de pe deal rîzînd băiatul. Ca și cum îl înțelesese, cumătra codană fugea înapoi. Tărcuș nu se întoarse decît după cinci minute, cu limba lungă atîrnîndu-i în laturea gurii.

— Acuma-i gata, grăi cătră toate din juru-i Traian. Dacă se mai arată ceva, apoi îmi vin țoalele singure aici, că tot nu mă pot duce în sat ori la tîrg în zdrențele pe care le port. Mă Albule cucoșule, sloboade și tu un cucurig, ca să-mi fie încredințarea deplină.

Albu trîmbiță de două ori, mirîndu-se el singur de mîndreța cucurigului. Veni cu găinile pînă în preajma băiatului și află și el că straietele sînt pe cale.

A treia vulpe nu s-a mai arătat, dar sosiră din sat stăpînii de la Păuna-Mică. Veneau, nu veneau, dar de vorba lor suna lunca. Numai Gheorghe Omu, posomorît și cel din urmă. Băuse și el cîteva țuici, ca și ceilalți, dar cînd se veseleau ceilalți, mîhnirea lui se făcea mai crîncenă.

— Mă copile, gata mîncarea ? îi strigă de departe Mînecuță.

— Gata, bădie Neculăieș, răspunse Traian. Dar dumneata mi-ai adus mie ?

— Ce să-ți aduc ?

— Ce-aștept eu.

— Apoi de unde să știu eu ce-aștepți tu ?

— Ai dreptate, bădie Neculăieș. Sînt un prost. De unde să știi dumneata ce-aștept eu ?

Bibescu veni la băiat și-l bătu pe spate.

— Uite, eu știu ce aștepți tu.

Neculăieș Mînecuță se împotrivi :

— De unde să știi dumneata ? Doar nu ești gîcitor. Nu știi nimica.

— Ba îți arăt îndată că știu. Traiane, uită-te în ochii mei.

— Mă uit, bădie Costică. Văd că știi.

Îndată Neculăieș Mînecuță își răsuci pripit cozile de rățoi de sub nas și începu a pufni cu supărare.

— Haideți la mîncare, mormăi el. Cu gîcitorile voastre eu nu mă satur.

— Mergem. Dar îți aduci aminte că am avut o tocmeală cu sora lui Vițelaru.

— Ei, și ce dacă ai avut ? Noi cu Vițelaru și cu țuica. Dumneata cu partea femeiască, așa cum ți-i feleșagul.

— Eu am discutat cu sora gospodarului și Traian înțelege despre ce.

— Înțeleg, desigur, se mîndri băiatul.

— Tu leagă haita, că te cîrlesc.

— Ba eu cunosc și ce spune în cartea poștală care i-a venit lui badea Neonil.

— Ptiu, drace ! minunați-vă, creștinilor ! Dacă o știi și pe asta, apoi te-ai înțeles cu Sarsailă. Ce spune în cartea poștală ?

— Spune că, după ce trece iarna, vin la noi surorile lui badea Neonil Roșca.

Ochii lui Mînecuță se încrucișară de uimire ; ai lui Gheorghe Omu se subțiară în coada pleoapelor.

— Apoi tot trebuie să te lovesc, ca să iasă duhul rău din tine !

Fratele mai mare se repezi după mezin cu pumnul drept înălțat. Copilul o zbughi ca din arc. Cei rămași se uitară în jur. Ptiu ! Acu fu aici și acum nu mai e.

— Vii tu la mîncare ! amenință Neculăieș Mînecuță.

Dar băiatul n-a venit la mîncare. Stătea într-un dos, pe-o claie de țipirig. Era destul de departe de bordeie ; nu-și punea nimenea mintea cu el ca să-l caute pînă acolo. Stătea tolănit pe spate, cu palmele sub ceafă, și se uita ațintit în cerul curat ca vioreaua. Urechea îi era însă ațentă, ca a vulpoiului din stufuri. Se rotea un vultur hoitar în înălțime ; din cînd în cînd striga spre depărtări.

Traian era bucuros și se gîdea la primăvara ce vine. Nu se gîdea la ceva anumit, dar îi era ființa plină de bucurie. Cînd să ațipească, simți că-l bate cineva pe umăr și sări în picioare.

— Stai, nu te speria, Traiane, îi zise Bibescu. Mîni dimineață mergi cu mine la mănăstire. Acolo ne întîlnim cu lelea Stanca. Îți aduce niște straie de ale lui Voicu mirele, cînd era copilandru. Zice că să nu știe Vițelaru. E o zgîrcioabă de nu mai are pereche.

— Așa e, nene Costică, de aceea îi dă Dumnezeu după inima lui ; trăiește singur și pustiit ; pe cînd dum-nitale îți ies toate bine, după inima pe care o ai. Și folosește și un sărăcuț ca mine.

Copilul întoarse fruntea, ca să mai vadă hoitarul din albastrul cerului și ca să nu-i observe Bibescu ochii înduioșați.

IV

A doua zi, după ce se ridică soarele în ceașă — semn de vreme bună, Costică Bibescu își chemă tovarășul, după tocmeala pe care o avuseseră în ajun. Băiatul aștepta de mult acest îndemn. Toate treburile gospodăriei

erau gata, și-n bordeiul oamenilor și pe-afară. Tovarășii ceilalți coborîseră cu greble și furci ca să adune țipirigul cosit. Cît ținea binecuvîntarea stihiiilor, mai aveau de tăiat stuf și de sporit stiva de lemne. Mai plănuseră și o împrejmuire naltă de trestie pentru răsadnițele de la începutul lui martie.

Era destul de răcoare. De cînd știa că i se izbăvește în sfîrșit dorința, Traian nu mai putea suferi pe el zdrențele și îi era mai frig decît în oricare dimineață. Aștepta cu neliniște pe Bibescu și întreba pe Tărcuș :

— Ce zici, mă Tîrcălabă, ne ducem ori nu ne ducem ?

Cînele îi da răspuns, fluturîndu-și steagul cozii, cu bucurie :

— Șmecherule ! întreabă-mă pe mine... îi strigă din pragul bordeiului Costică Bibescu. Hai !

Au pornit pe cărarea mănăstioarei, pe sub copaci bătrîni. Era o dumbravă ferită de viiturile cele mari ale Dunării. Apele înecau numai luncile din șes, cît se vedea cu ochii. Nu însă în toți anii. Acuma se vedeau, între luncile joase și stufuri, cărări alburii. Vara fusese secetoasă.

Curînd le dispăru din privire șesul, ca și cum s-ar fi scufundat. Pașii le sunau sub bolțile plopilor tremurători. Erau copaci de-un veac. Se amestecau și arini, și sălcii ; se înălțau ici-colo perdele de plante acățătoare. Traian ar fi vrut să grăbească ; Bibescu însă umbla agale, jucîndu-se cu vărghuța lui de alun.

— Nu grăbi, băiatule, că nu s-a mutat mănăstirea din loc. Te așteaptă toate. Ai vreme să dai puțin ajutor și maicii Evlampia.

Era vorba de prisăcărița sfîntului locaș. Cea mai bătrînă dintre călugărițe. Îngrijea o stupină de vreo cinci

zeci de coșnițe și buduroaie. Acuma nu mai avea puterea și iuțeala de altădată. Fusesse și bolnavă cu doi ani în urmă ; se subțiasse și se uscasse de istov. În trecuta vară îi stătuse întru ajutor Traian. Îi era drag să învețe și el meșteșugul albinăritului, iar maica Evlampia băgase de samă că avea dar : nu-l înțepau muștele. Adevărat că nu uita niciodată sfatul bătrînei. Înainte de a intra în prisacă, se scufunda într-un capăt de baltă. Și prisăcărița îi dădea ș-o cămașă curată. Pe lângă asta, îi făcea în fiecare luni lăutoare de buruieni alese, ca să nu-l urască adunătoarele de miere. În luna mai, oriunde s-ar fi adunat roiul, pe-o creangă cît de sus, băiatul îl cobora cu dibăcie și cu mișcări cumpănite. Avea și-un obicei ciudat, că vorbea cu albinele, încît maica Evlampia îl scuipa furios, ca să nu-l deoa-che, și făcea asupra lui semnul crucii. În vremea roilor, în toate zilele line, se repezea din sat de la Păuna-Mare și priveghia, ascultînd cîntecul prisăcii. Cînd se înălța zvonul cel mare al ieșirii roiului, se sufleca, își vîra mîinile și obrazul în apă rece și dădea fuga după roiniță și mătăciune.

Soarele lumina cînd și cînd în dumbrava rară. Pe alocuri, unde era desime, trecerea lor se umbrea. Pe o rază aurie fîlfii ușurel un pițiguș, dîndu-le ocol. Băiatul îi urmărea cu luare-aminte zborul. Apoi îi fluieră subțire. Păsărica trecu înainte și se așeză pe o smicea de sînger. Țîrîi cătră drumeți :

— Cum te — cum te — cum te simți ?

— Mă întrebă pe mine, rîse Traian.

Bibescu tăcea. Traian fluieră iarăși printre dinți o frîntură de cînticel. Pițigușul îl observa cu ochisorii lui sticliți. Își luă iarăși zborul, dînd ocol. Veni asupra lui alt pițiguș, mai micuț, care dădu celui dintăi un răspuns :

— Cîrpiți ! Cîrpiți !

— Într-adevăr, vine iarna, mă puilor... șopti copilul, ca și cum ar fi fost numai el cu zburătoarele cele mărunte. Aveau penițe cenușii și negre. Fîlfiiră în lumină înălțîndu-se, apoi iar coborîră mai spunînd ceva și se duseră.

— Mă Traiane, zise cu glas coborît Bibescu, la ce te gîndești tu, parc-ai fi singur ? Nu cumva vorbești cu paserile ?

— Vorbesc, bădie Costică, răspunse oarecum rușinat băiatul. Poate așa mi se pare mie. Adesea mă împresoară astfel cînd trec prin luncă, și eu stau cu ele și le răspund. De asemeni vorbesc și cu cucoșul nostru, și el m-ascultă. Sînt și alte paseri aici, niște granguri și niște mierle, care mă cunosc, și mă îngîn cu ele, vara. Acuma s-au dus.

Bibescu își urmă drumul, gînditor.

— Va fi fiind un dar al tău, ca și cu albinele. Păcat de tine, că nu te putem da încă la învățătură ; ne-nă ăsta al tău nu e om de înțelegere.

— Să nu-i spui de astea, bădie Costică ; frate-meu zice că-s prostii și mă bate.

— Vai de tine, mă sărăcuțele !...

— Mă gîndesc și eu, bădie Costică, să am un drept la pînea cea de toate zilele. Muncind, mă pot hrăni. Dar mai mult m-aș bucura să am un drept la învățătură, ca să nu rămîn prost și umilit.

Bibescu îl privi cu mirare :

— Așa-i. Cum ți-au venit asemenea gînduri ?

— M-am mai uitat prin cărțile lui badea Neonil.

Bădia Costică oftă plin de obidă.

Cum abăteau spre marginea dumbrăvii, unde erau ogoarele și petecele de vie ale păunenilor, sări dintr-un

luminiș, de sub lăstari, un iepuroi bătrîn. O apucă la fugă spre cîmp. Mai încolo se opri și se așeză, ca și cum ar fi vrut să tragă din lulea. Dar îndată își luă sama și o rupse iar de fugă.

— Asta-i sărăcia mea, zise Traian. Ducă-se !

Bibescu îl privi iar dintr-o lature, cu mirare stăpînită. Băiatul avea în el o bucurie care îi lumina darurile firești ale ființei lui.

— Traiane, așa cum ești tu astăzi, nu te-am văzut parcă niciodată.

— Sînt bucuros, bădie Costică.

— Ascultă, Traiane, aș dori să-mi spui de unde sînteți voi și ce a făcut tatăl vostru pe lumea asta.

Băiatul se întristă, ca și cum s-ar fi retras din lumina de-afară în umbra dinlăuntru lui.

— Dumnitale îți spun, bădie Costică, dar să nu afle frate-meu, că el are niște socoteli ale lui...

Se opriră în loc, și băiatul îl privi cu ochi mari. Bădia Costică își puse palmele pe umerii lui, cuprins ca și în alte rînduri de o milă aprigă, simțămînt pe care nu-l avusese niciodată față de alți oameni. Parcă se curăța de toată răutatea omenească lîngă acel nevinovat.

— Noi am trăit într-un sat din Putna, cătră munte, oftă Traian, cu ochii duși. Bădia Neculăieș fusese încorporat la artilerie. Eu abia mă ridicam ; mama mă învăța buchile înainte de-a mă da la școală. Aveam eu plăcere să stau cu dînsa și să învăț și poezii. Tata zicea că să mă facă profesor. Îl chema ca pe mine. Bărbat vesel, c-o mustață mare. Era notar la primăria noastră. Iată că se face un denunț de cătră oameni răi și vine anchetă. Se găsesc nereguli la primărie. Sînt che-mați la instrucție primarele și perceptorul și, pe lîngă ei, tata. Un an și mai bine, cercetări. Cît a stat la în-

chisoare tata, eu și mama am trăit rușinați, flămânzi, goi. Bădia Neculăieș, la oaste. Se face judecata. Au scăpat ceilalți. A rămas să fie osîndit tata. I-au dat cinci ani. Atuncea ne-am scufundat cu totul. Mama a căzut bolnavă. Eu, prin ușile oamenilor milostivi, ca să-i aduc o ulcică de lapte. Dar tata nu s-a dat bătut și a luptat ca să iasă adevărul, că nu-i vinovat, că n-a făcut nici un fals în acte publice. Și apoi s-a dovedit c-așa-i, precum mărturisește el. Și după patru ani a scăpat. S-a întors în sat. Mama n-a mai trăit mult de atîta sărăcie și inimă rea. Că noi n-aveam acolo în Negreni pe nimeni; eram venetici, veniți de la Cașin. Așa că mama a murit, pe cînd era numai cu mine acasă. În scurt s-a prăpădit și tata. Ajunsesse slab, pielea și oasele; numai mustața îi rămăsese mare. Și-apoi am rămas singur, slujind pe la unii și pe la alții la viței și la mioare, după puterile mele. N-am avut un strai al meu niciodată. Apoi m-am dus după bădia Neculăieș și-am stat cu dînsul la Focșani. Pe urmă a venit războiul și frate-meu s-a dus pe front. Cînd s-a întors, m-a găsit tot unde mă lăsase, slujind la o cîrciumă a uneia Mîntuleasa. Bădia se avea bine cu dînsa. M-a asuprit destul acea Mîntuleasă. Flămînzeam, însetam; ea nu știa de asta, își făcea mendrele. Apoi, acea Mîntuleasă a fugit în altă parte de țară. Am avut noroc c-a sosit pe furtună și bădia, și m-am luat după dînsul ca un cățel; nu-i prea pasă lui de mine. Așa am ajuns la Păuna. Acuma aicea nu mai rabd de foame și poate m-oi și îmbrăca.

Traian privi în juru-i cu ochii lui ca păcura, dar nu vedea nimic. Cînd îl cuprinse de grumaz bădia Costică, se trase într-o parte c-un rînjjet stînjenit.

— Am să mă duc odată acolo unde-s îngropați ei, mama și tata, să le pun cruci. Morminte pustii... Cîte-odată îi visez : amîndoi rîd la mine. „Traiane, noi ne aflăm bine unde sîntem“... îmi zice mama. E adevărat, unde sînt ei e bine.

Au mers un timp în tăcere, pînă ce-au dat în poiana mănăstirii. Dinspre partea cealaltă, de cătră sat, venea un drumușor cu plopî subțiri. Se zărea, în fundul aceluia drumușor, înaintînd o femeie sprintenă și nălțuță. Purta cațaveică de vulpe cu fața albastră și-o broboadă albă legată ca un turban.

— Asta-i Stanca Vițelaru, zise cu voie bună bădia Costică. Aduce cu ea ce ne-a făgăduit. E fată bună. S-o lăsăm să intre ea întăi...

— ...ca să nu mă mai vadă desculț și cu capul gol...

— ...da... și noi ne-om furișa pe urmă pe porțița de la prisacă și tu intri la maica Evlampia.

Se traseră după un stejar bătrîn. Se cinchiră în păiuș, cu spatele în scoarța trunchiului. Din cînd în cînd pîndeau, ca să vadă cum s-apropie Stanca. Era încă departe.

Biserica se înălța aproape, de după uluci. Avea turn bulbucată și ziduri curate. Cătră miazănoapte, cu spatele în crivăț, chiliile maicilor. După curtea mănăstioarei, altă împrejmuire, cu odăile și acareturile gospodăriei. S-a auzit un răstimp toaca, bătînd ca un cîntec în acea margine de dumbravă.

Traian se înseninase. Se uita în juru-i, ca să mai vadă vreun cîntec ori vreun măcăleandru ; pe urmă trăgea cu coada ochiului spre drumușorul cu plopî subțiri și-și grebla cu degetele părul zbîrlit.

— Mîndră femeie ! zise el cu convingere.

Bibescu tăcea, zîmbind. Traian îl observa că i-i fața rasă din proaspăt și mustăcioara tușinată.

— Dumneata ai oglindă, bădie Costică. Se uită și alții în ea, dar n-au de ce se bucura.

Bibescu nu răspunse. Urma a zîmbi la lingușirile copilului.

— Bădie Costică, să nu te mîinii dacă am să te întreb ceva.

— Întreabă.

— Bădie Costică, la sfîrșitul iernii trecute, cînd eram la Păuna, a ieșit în sat o vorbă, mai ales printre femei, despre dumneata și despre lelea Stanca.

— Știu eu, Traiane ? Vorbele sînt vorbe ; e posibil să fi fost și adevărat.

— Mă uit acuma, bădie, cum vine legănat și mă bucur.

— Te bucuri pentru că-ți aduce ceea ce dorești tu. Iar vorbele și poveștile pe care le auzi uită-le toate, ca să nu îmbătrînești prea curînd. Văd că a intrat. Acuma ocolim pe la poarta cea mică. Roagă pe maica Evlampia să treacă pe la stăreție ca să ia pachetul și să ți-l aducă. După ce-ți isprăvești treburile cu bătrîna și cercetezi temnicul, ca să nu fi dat șoarecii la coșnițe, îți iai ale tale și te duci. Mult nu întîrzi nici eu ; te-ajung din urmă.

— Rămîn cam rușinat, bădie ; să nu te superi pe mine.

— Fii serios, Traiane ! zise rîzînd Bibescu. Hai, ia-o înainte.

Traian o luă la fugă și sări gardul printr-un loc mai ferit. Bibescu trecu prin poarta cea mică și ocoli repejor la stăreție. Căsuțele călugărițelor păreau oarbe, dar în dosul geamurilor se aflau ochi la pîndă. Era curat și înflorit pretutindeni. Dinaintea cerdacului stăreției se mai înșirau cîteva cîrciumărese cu stebila înaltă și

florile ruginii. Bibescu simți pași moi în dosul ușii, pe covorașul de cîrpe. În clipa cînd un canat se dădu în laturi, la un geam din dreapta se apropiară și se retraseră cu grabă doi ochi sprîncenați. În pragul săliții ieșise maica Nimfodora, superioara. N-avea treizeci de ani. Obrajii, bucălați și trandafirii. Haina largă de mohair negru îi ascundea rotunjimile. Cuca și broboada cernită îi acopereau părul. Nasul, cam mic ; zîmbetul descoperea larg dinți foarte albi. Bibescu îi sărută mînuța catifelată ; ea se ploconi cuvios. „N-am ce-i face, se gîndea el. Dacă aș avea de unde, i-aș da ochi mai bogheți.“

— Te văd veselă și bine dispusă, măicuță ; mă bucur cînd te găsesc așa.

— Cam rar pe aici, domnule. Nu prea ești dumneata bisericos.

— Să știi, măicuță, că sîntem niște oameni ocupați cu necazurile ; abia ne înfiripăm așezarea. Pe urmă o să fiu ceva mai liber.

Maica stareță închise ușa. Bibescu trecu în camera din dreapta, în mireasmă de mere și busuioc. Stanca Vițelaru îl întîmpină făcînd botișor c-o supărare care lui i se păru prefăcută. Purta fustă de lînă vișinie în falduri mărunți, bluză cu altițe verzi, șirag de mărgean pe sîni. Picior bine încălțat în pantofi și glezna subțire, deși ciorapul era de bumbac împletit de ea singură. Bibescu îi cunoștea mîna, mică și aspră.

— Ai cam întîrziat.

Vorbea o femeie serioasă și cuminte, cu glas liniștit.

„Așa se vede că au pe dracul unele femei, se gîndea Costică Bibescu. Mai nu-mi vine a crede să fie asta cea pe care-o știu.“

Cînd o întîlnea așa, era cuprins la început de un fel de nedumerire.

Îi zîmbi; ea rămase serioasă. Tocmai intra maica Nimfodora.

— Am adus pachetul, Bibescule, grăi femeia ca la o afacere.

— Da, surată Stancă, vine îndată să-l ia maica Evlampia. Băiatul e într-al nouălea cer. Îți sărută mîna.

— Am să-i mai găsesc eu cîte ceva. Mi se pare că-l chiamă Traian.

Costică Leventu tuși înăbușit.

Stareța știa că e vorba de băiatul care ajută la prisa. Își aduse aminte de ciudățenia lui, că se scufunda în apă înainte de a intra la albine.

— Rar pune obrăzar, după cît spune maica Evlampia. Nu se teme de muște. Mă scuzați, urmă ea răsucindu-se în loc. Lipsesc puțin. Mi se pare c-a venit maica prisăcăriță; aud mișcare în bucătărie. Cu ocazia asta aduc un fagure de miere pentru musafirii mei.

— Vai, de ce te deranjezi, maică Nimfodoră?

Vorbise Stanca Vițelaru c-un aer distins.

— Nu-i nici un deranj, mă-ntorc imediat, îi replică la fel stareța.

Cum ieși călugărița, Stanca își schimbă înfățișarea ca prin farmec. Avea un surîs dulce și ochii îi crescură sub sprîncenele arcuite. Se așeză pe divan lîngă cațaveica de vulpe.

— Vino încoace, om rău; sînt tare supărată.

— Pe cine, Stăncuțo?

— Pe dumneata, domnule.

— M-am făcut vinovat cu ceva? Și stareța m-a domnit mai înainte.

— Ba nu, Bibescule, nu ești tu vinovat. Dar am înțeles că ori nu știi ce secret am eu, care mă roade de mult, ori știi și mă împungi fără milă. Zic că, dacă știi, atunci sînt tare amărîtă.

— Cad ca din stele, Stăncuță, așa sînt de uimit.

Ea se alătură de pieptul lui și se lăasă îmbrățișată, cu ochii închiși.

— Așa mă pierd eu cu îndoielile și cu prostiile. Văd că ți-s dragă.

— Îmi ești dragă, Stăncuță. Dar despre ce e vorba? Nu ne-am văzut și ieri? Caut și nu aflu.

— Ieri nu-ți puteam spune nimic: nu eram singuri. Dar tu mi-ai spus.

— Ce ți-am spus?

— Mi-ai spus ieri nu întăia oară; mi-ai mai spus în patru-cinci rînduri că de ce nu ne vedem mai des. Cum să ne vedem? că sîntem acuma despărțiți. Zici tu că să repezi pe Traian cu scrisoare și eu să-i dau răspuns. Am tăcut; n-am ce-ți răspunde.

Bibescu o privi cu luare-aminte. Abia acum parcă avea o umbră de bănuială.

— Nu înțeleg.

— Tu oare într-adevăr n-ai știut că eu sînt oarbă și mută? Oarbă că nu pot ceti și mută că nu pot spune în scris.

— Asta este? rîse Bibescu. Nici nu m-am gîndit. Ce-are a face? Cîte femei analfabete!

Ea tăcu și-i cuprinse mînile. Îl privi aprig.

— Ți-aș fi mai dragă dacă ți-aș scrie?

— Nu.

— Călugărița știe că nici nu mă pot iscăli.

— Ce are a face?

Ea își lipi palmele de pieptul lui și îl privi țintă.

— Nu merit să pot ceti și eu o scrisoare de la dragostea mea ? Îmi spui tu vorbe plăcute, dar alea zboară în vînt. În scrisoare rămîne ca o floare presată. Altădată, cînd eram micuță, m-am cerut la școală. Taica era om cuprins, ținea cîrciumă în Păuna, avea cu ce să mă poarte. El n-a vrut și n-a vrut ; că așa hotărăște el, că să nu-i bată capul nici maica, nici învățătorul ; că femeia n-are nevoie de carte ; e destul să fie frumoasă și gospodină. Atuncea m-am supus, fiind ș-o copiliță fără minte. Pe urmă m-a și bătut cînd era amețit de țuică. Am rămas fără școală. Nu-i nimica asta, zicea și mama ; nici ea n-a știut carte ș-ar fi trăit fericită dacă n-o lua un tiran ca tata. „Nici eu n-am învățat ! striga el la urmă, umblînd după un băț ca să ne croiască. Nici eu n-am învățat, și sînt, slavă Domnului, cel dintăi gospodar din Păuna.“ „Te-ai fi ridicat mai sus“, zice maica. „Să nu vă mai aud vorbind, că vă snopesc ! O singură fată am, îi dau zestre bună ; alt moț nu-i trebuie. *Șlus !*“ Avea el vorba asta. Apoi maica m-a măritat după unul care-mi scotea ochii că-s proastă. Era funcționar ; a socotit că să dea și el în mine. Asta nu : am dat divors. Pe urmă cu banii mei s-a însurat a doua oară. E bine c-am scăpat de dînsul. Acuma vreau să ies la lumină.

Bibescu o asculta cu ochii umbriți de mîhnire.

— Ascultă, Stăncuță, vorbi el blînd, carte ai putea învăța și acuma.

— Mi-i rușine de oameni.

— Îți poate fi profesoară maica Nimfodora, fără să știe nimeni.

— Nu vreau să rîdă nici maica Nimfodora de mine. Cum să mă umilesc ?

— Sînteți prietini. O să se bucure și tu te liniștești.

— O să-ți fiu mai dragă ?

— Desigur, dar nu pentru că ai să înveți niște buchi.

— M-aș duce în lume să văd altă omenire decît la Păuna. Dar nu singură...

— Dacă ăsta-i primul rezultat al cărții, atuncea rămîi cum ești. Ai tot ce-ți trebuie ; ai al tău, căci îți închiriezi prăvălia care ți-a rămas moștenire...

— Cum să trăiesc împunsă întruna de vorbele tuturor ? Și frate-meu Pintilie mă îndeamnă să mă căsătoresc iar. Sînt atîția păuneni care așteaptă numai un semn. Dar mie mi-i drag un străin.

— Un străin sărac, Stăncuță. Lasă-i puțină vreme, să facă și el ceva, să se descurce... Crîncene timpuri... N-am decît ce-i pe mine.

Tăcură amîndoi, fără a se privi.

— Nu cunosc pe altcineva pe lume... șopti ea.

Bibescu îi cuprinse mîna, mișcat.

— Eu am multă speranță, Stăncuță.

— Crezi c-o să puteți izbîndi voi ceva acolo, la Păuna-Mică ?

— O să te încredințezi, ș-o să vii la casă nouă...

Leventu zîmbea mîngîindu-i mîna aspră.

— Așa-mi ești de drag, Bibescule ; aș vrea să strig, ca să se afle... De aceea am avut plăcere să te sărut atunci față de toți.

— Fii cuminte, vine maica Nimfodora și ne-aduce miere.

— Am eu nevoie de altă dulceață.

Se ridică și trecu spre fereastră.

— Uite, m-am liniștit și o să te-ascult. Mă înțeleg cu maica Nimfodora. O să fiu fericită cînd voi putea scrie o vorbă anume.

Se întoarse și-l cuprinse de umeri cu degetele ca în clește.

„Să fiu al dracului dacă înțeleg, își zicea Bibescu uimit și tulburat. Se vede că se schimbă lumea. Mai nainte se tînguia Sărăcilă ; îi trebuie studenție. O fi avînd dreptate Neonil că oamenii de-acuma nu mai vor să fie ca cei de ieri.“

Stareța intră rîzînd :

— Cred că nu v-ați plictisit singuri.

— Tocmai ne miram de ce-ntîrzii, măicuță dragă...

Stanca se liniștise deplin și purtă cu îndemînare lingurița în fagurele de miere.

— Cît îl rog pe Bibescu să mai stea... zice că are de lucru la Păuna-Mică.

— E drept, nu ne mai vedem capul de treburi acolo.

— Ba mai stai și pentru mine, Bibescule, rîse alb și trandafiriu maica Nîmfodora.

Costică Leventu le observa pe amîndouă. Călugărița se așezase într-un scaun cu spătar și cu rezămătoare de brațe, privind cu plăcere tot ce o înconjura, de la icoane la covoare și la divanuri. Stanca se mișca vioi, cercetînd fotografiile, cununițe de nemuritoare, horbote pe măsuțe, așa ca ochii bărbatului să-i urmărească întruna mlădierile.

În acest timp, Traian Mînecuță cercetase în grabă coșnițele, se folosise de lăutoarea pregătită de prisăcăriță și, cît ai zbate în amnar, se îmbrăcase cu straietele dăruite. Se ogîndise într-un geam. Straie de abă. Cizme din zgîrcenie cu carîmbii prea scurți, dar să mulțămim pentru ele, că altfel păcătuim. Zeghe ; baider de lînă roșă ; căciulă albă de miel.

— Nu-mi mai trebuie deocamdată nimic.

— Îți mai trebuie niște mănuși de iarnă. Putea să-ți dea, că are de unde.

Maica Evlampia se mișca, deșirată, în rasa-i cafenie, cu gura pungită și ochi iscoditori.

— Ia, Traiane maică, din colac, și din nuci, și din miere. Asta-i mîncarea noastră, a pustuiților de lume; ne mulțămim, căci e de la Domnul și e rodul pămîntului. Nu te mai minuna atîta de ce ai pus pe tine; se cuvenea și mai bun, din atîta osînză cîtă au. Dar așa e lumea asta păcătoasă, nu pregetă să strîngă cît mai mult, strîmtorînd pe sărman și lăcomindu-se la munca lui. Așa, eu numai amar și vai de mine am trăit între oameni.

Mi se pare că pisica mea și-a vîrît botul în cratița cu lapte. Așa-ți trebuie, Evlampie, dacă nu pui capac.

M-a bătut taica, m-a asuprit bărbatul, am umblat desculță și flămîndă. A murit taica, precum ți-am mai spus eu ție, căci i se împlinise sorocul vieții. Dar tot m-a mai înjurat o dată de mumă; și pe urmă a tăcut și l-am pus în pămînt; acolo nu mai înjură. Dar pe urmă m-a lovit și m-a înjurat, tot de mumă, celalalt, care zicea că mi-i soț și mă luase cu sfînta cununie. Mă trimetea la cîmp, de mă încîrligam subt osînda muncii. Venea și el de la cîrciumă cînd era soarele sus. „Te odihnești, hai? Evanghelia mă-tii de putoare!“ Mă alunga prin coceni, se împiedica de dovleci, cădea. Eram eu vinovată. El dormea acolo pe loc și, cînd se scula, își aducea aminte că are cu mine o pricină. Veneam aici la mănăstire și mă rugam Maicii Preciste să mă scape de fiară: că eu eram ca o oaie și el era ca un lup. Și a binevoit Maica Precistă să mă scape. A pierit Constantin — îl chema ca și pe tata — a pierit într-o noapte, la o încăierare. Copii n-am avut, că se

prăpădiseră de mici. Am venit și-am îngenunchiat la maica Olimpiada și am rugat-o să mă primească subt aripa ei. M-a primit, dar mulți purici n-am făcut la cuvioșia-sa. Îi plăcea să mînînce într-ascuns și să mă ție flămîndă. Zicea că datoria monahiilor e să postească ; numai astfel își pot răscumpăra păcatele vieții. Care păcate ? Tu care ai un trup poți fără hrană trăi, ca să slujești lui Dumnezeu ? Nici cînele care păzește la ușă nu mă păzește și nu latră dacă nu-i dau hrană. Ptiu ! uita-m-ar relele și demonul ! Am uitat să-l miluiesc și pe el cu ceva. Dar îi dau eu mai pe urmă ; mai poate răbda. Mă Grivei, mai răbdă și tu nițel.

Și așa am îngenunchiat la maica prisăcăriță cea bătrînă, că mă pricepeam și eu nițel la albine. Și maica Filofteia m-a primit fiică sufletească, fie-i odihna între preafericți, și mi-a rămas chilia ei și lucrez în prisacă.

Fire-ai al naibii de Grivei ! Auzi-l cum chelălăie. Na și ție ! și du-te, să nu te mai aud. Așa am chelălăit și eu, ca și tine, și fiind sărmană ființă omenească, avînd și credință, Domnul-Dumnezeu m-a ajutat. Dar tu ești animal necuvîntător. Hai, du-te ! Ți-o fi !

Nu știi ce să fac cu cățelul ăsta al meu. Cît îi dau să îmbuce, coastele tot pieptene.

Acum mă gîndeam pe cine să aduc aici, ca să rămîie după mine. Tot am stat, am cugetat și am așteptat. Venindu-mi veștile, m-am dus și m-am sfătuit cu maica superioară. Floreasca asta e din neam bun ; e înțelegătoare și nobilă, numaicît îi scapără ochii după lume. Măicuță Nimfodoro, zic, dragă stăpînă, am eu o nepoată de soră. A trăit ea ca vai de lume, bînd lacrimi și dormind pe spini. A venit o milostivire și i-a murit omul : tot Constantin îl chema. A crescut un băiat, un

derbedeu. Numai răutăți făcea, că n-avea cine-l struni. Maică-sa, ca o femeie slabă, ce-i putea face? Că asemenea sămîntă de om e și îndrăzneț și tare ca mistrețul. Numai pe sub sprîncene se uita, ca dușmanul. Venea și se uita, venea și se ducea; nu știa nimeni ce negustorie învăte. Ne-a copleșit războiul: să-i stea în gît o bubă neagră celui care l-a scornit. S-a dus la război și s-a purtat cu mare putere: a prădat, a dat foc, a omorît, de toate, cum e treaba ăstui meșteșug. Cînd s-a întors de-acolo, s-a înhăitat cu alții. Cînd le mergea, era chiolhan la cîrciumă; cînd erau domni mari cu chisoii plin, nimereau la birt la Brăila. Cînd rămînea lefter, venea la maică-sa și-o bătea să-i dea ce are. A umblat el în asemenea treburi, pînă ce-a omorît și oameni la drumul mare. Atunci au ieșit împotriva lui jandarmii și l-au vînat ca pe sălbătăciune. După ce l-au pușcat jandarmii și pe acest din urmă Constantin, s-a mai alinat biată nepoată-mea asta Rada. Și mă gîndesc s-o aduc să rămîie în locul meu cînd oi ieși din viață.

Ai isprăvit, Traiane? Să-ți mai dau, ori ți-ajunge? Ce știi, nu mai asculta. Ce nu știi, ține minte. Și să nu uiți zdrențele, ca să-ți rămîie amintire de sărăcia în care ai fost, bietul de tine. Și nu uita nici ce ți-a mai adus Stăncuța adaos: niște nădragi și un surtuc vechi, ca să-ți cruți hainele bune.

Te-ai dus? Mergi sănătos și mai vino.

Și zice Floreasca: bine; numai să fie cuminte. Are să fie cuminte, zic, că altfel cum va găsi o alinare la pedeapsa vieții? Că noi aicea trăim bine, numai că e multă cîrcotă și zavistie. Nu e mai multă vorbă și intrigă nici între cucoane la oraș, dac-or mai fi cucoane de alea. Aud că li s-a mai împutînat sămînta.

Să-nchid ușa, să nu facă cineva o glumă cu mine. Acuma Floreasca m-așteaptă, ca să-i ajut la torsul lînii. I-au venit vizite, au sporovăit, au rîs. Ce-i pasă ei ? Acuma e un ceas cînd nu-i slujbă, și toate stau două cîte două în chilii ; că ele sînt cîte două ori trei ; numai eu sînt una. Și cînd trec eu, le văd cum rîd de mine. Cică vorbesc singură. Apoi cine vorbește singur spune adevărul. Iar ele numai cu minciuni se țin : asta-i mai ales mîncarea și băutura lor.

Toc-toc ! Măicuța Nimfodoră și dragă stăpîină, am mai venit să vedem de borangic, ori de lînă, și să stăm nițeluș de vorbă, că sînt ca o cuculeasă, iar altele cîte două, cîte trei, toate mă foarfecă și nu-și pot domoli limbile din pricina unei biete bătrîne. Te-aș întreba ce ți-au mai spus de prin lume musafirii cuvioșiei-tale, dar n-avem vreme...

V

Traian grăbea spre Păuna-Mică. Nu se afla în acea zi și în acel ceas nimeni mai bucuros decît el pe lumea asta. Cînd a trecut dincolo de poiană și a dat între arbori și apoi pe lîngă niște lăstăriș mărunt, și apoi pe o cărăruie care-i scurta drumul, numai iată că-i sare iepuroiul de dimineață. Putea să arunce în el cu tăfilca pe care o ducea la subțioară, așa îi sărise de aproape. Dar dacă aruncă în el cu straietele, trebuie să se oprească și să le culeagă. Mai bine se duce cu el spre colonie, că într-acolo o apucase și iepuroiul.

— Stai, mă, să te-ajung din urmă și să mergem to-vărășie ! i-a strigat el.

Au mers o vreme așa. Îi vîjîia vînt pe la urechi. Știa că n-o să prindă iepurele, însă ajunge mai curînd acasă, și acolo or să se mire toți de el.

Sălbătăciunea a cotit spre dreapta, cătră vii. Traian a ținut fuga înainte pînă la bordeie.

Acolo nu era nimeni în băătură, să se mire de el. Toți, împreună cu bădia Costică, erau cine știe unde, la stuf. Încăreau în căruță maldăre mari, și caii erau în șleauri. În preajma bordeiului, înspre răsărit, mai fusese descărcat și alt stuf adus în aceeași zi, lîngă gireada de mai înainte începută.

Era devalle muncă grăbită și înfierbîntată. În limpezimea zilei se auzeau glasuri amestecate. Mai cu samă striga Neculăieș Mînecuță. Gheorghe Omu l-a amenințat cu furca. Neculăieș a tăcut un răstimp.

Traian a coborît pripit în locuință. A lepădat de pe el îmbrăcămintea bună și a păturit-o cu grijă, potrivind-o în cotlonul lui de lîngă sobă. A tras pe el nădragi și vestă groasă. Și-a păstrat cizmele și căciula albă și-a ieșit afară, dînd roată întăi la paseri și la purcel. A venit Tărcuș și l-a mirosit prelung.

A făcut numai un salt pînă devale.

— Ai venit? Ce isprăvi ai făcut, fire-ai să fii tu al dracului! răcni la el bădia Neculăieș. Noi muncim aici de ne rupem, și tu faci vizite pe la mănăstiri cu alt cavaler.

— M-am întors cu folos, bădie.

— Așa? Îți arăt eu ție folos, de te pun pe coaste!...

— Lasă băiatul, se amestecă Bibescu; decît să-l pui pe coaste, mai bine i-ai da partea pe care i-ai juruit-o.

— Ce să-i dau?

— Îmbrăcăminte. Îi trebuie și manta.

— N-am juruit nimic și nici nu știu.

— Cred ; văd că ești om de onoare.

— Ba eu sînt ce sînt, și muncesc la stuf și la pănușită cu palmele goale. Nu pun mănuși.

Bibescu se privi, răsucindu-se în loc. Avea pe el niște efecte militare vechi și reformate, destul de bine reparate, și bocanci în care i-ar mai fi putut încăpea o păreche de picioare. Ș-o pălărie defundată. Și mănușile, asupra cărora privea cu dispreț Mînecuță. Mănuși jerpelite, însă de piele castanie.

— Cu astea să te duci la dame !

— Ascultă, Neculăieș Mînecuță, învață-te a judeca drept, îi răspunse glumeț Bibescu. Prostie este să porți fără rost, cînd e cald și nu-ți folosesc niște pielcele de cîne și să te lovești cu ele în palma stîngă. Eu le pun pe mîna la lucru, ca să-mi cruț palmele de bătători. Am învățat asta de la secerători din țările pe unde am fost. Vreau să-mi păstrez și eu mînila în bună stare. Tu rîzi. Mai bine ai purta și tu.

— Eu n-am.

— Dacă n-ai, fură.

— Te rog, te rog ; pînă aici ! Nici nu-mi trebuie.

— Dacă nu-ți trebuie, lasă-mă pe mine în pace. Și dacă nu-i agonisești băiatului manta, îi găsesc tot eu.

— Nu vreau nici așa.

— Atuncea pune mîna pe maldăr și nu ținea lucrul pe loc.

Gheorghe Omu a dat un strigăt și s-a uitat rîzînd la cei doi. Mîne mare. Rîde Gheorghe Omu ! I-or fi trebuind și lui mănuși de piele. Îi trebuie, căci la Păuna-Mică oamenii fac după gustul lor. Sus maldărele ! Nu umpleți prea tare căruța, ca să nu tragă din greu caii la pripor. Hai, Suru-unu ; hai, Suru-doi ! Vîrtos, băieți ! Ațineți-vă cu furcile pe margini și spri-

jiniți. Când poposim sus, Traiane, le-aduci puțin orz
cailor, că au muncit astăzi și s-au luat la întrecere
cu noi.

Cine-a vorbit astfel? A vorbit Gheorghe Omu, cum
nu s-a pomenit să-l mai audă cineva vorbind astfel.
Și are fitecine bucurie că tovarășul său cel întristat se
luminează. Îi pătrunde soarele prin aripile pălăriei des-
fundate de pai de secară și-i aurește fața asudată.

Opresc sus, descarcă fără grabă. Gireada de maldări
crește. Cît o să mai crească? se întreabă, destul de plic-
tisit, Mînecuță. O să mai crească încă pe-atîta și-apoi
cît un deal.

— De ce o să mai crească încă pe atîta și apoi cît un
deal?

— Să-ți spun eu de ce, frate Neculăieș, lămurește
Neonil Roșca. E o filosofie mai mult înaltă decît
adîncă. La malul bălții, stuful e marfa cea dintăi și
mai cu folos. Faci împrumuire; faci acoperiș; iarna
pardosești închisorile vitelor; încălzești soba. Alătura
cu stuful clădim un deal de cioate. Cîte rădăcini gă-
sim, cîte trunchiuri uscate, le clădim ca să se vadă
ca un turn, de departe. Și nu uităm nici papura.

Traian pornise. La vorba asta s-a întors:

— Meșteră la împletit și țesut papură e maica Ev-
lampia!

— Meșteri sînt și alții, care au trăit între codri și
stufuri. Este unul Neonil Roșca.

„Multe ne trebuiesc, mormăie în sine Neculăieș Mî-
necuță, de aia au început a vorbi oamenii că sîntem ne-
bunii de la Adunați și Detunați.“

Acuma și filosoful ăl mic are o idee. Aicea toți au
idei.

Filosoful ăl mic zice că să se mai coboare căruța încă
o dată, să încarce iar, să se mai salte gireada c-un rînd

de maldăre. Pînă atunci s-aprinde focul, se încălzește în oala cea mare ciorba de ieri. Se taie și se rînduiește pînea.

Îți trece părul prin căciulă pînă ajungi să îmbruci ceva. Se taie și se rînduiește pînea. Se așază șase pahare și-un ulcior de apă adusă tocmai de devale. Măsuța cea joasă în preajma focului din șopru. Scaunele cele mici cu trei picioare. Apoi pînă ce te speli, pînă ce te-așezi...

— Are dreptate băiatul, încuviințează Neonil Roșca ; și Gheorghe Omu e de aceeași părere.

— Mînîncă și toată lumea odată, adaogă Traian.

Toată lumea : adică animalele, și paserile și Tîrcălabă.

Se înțelege ; toți îi caută în coarne ăstui prunc alintat. Parc-ar fi fratele lor.

Ș-apoi mînîncă încet, fiecare cu farfuria și cu furculița lui. Ce dracu ! N-au făcut și ei războiul ? N-au dat în brînci ca s-aleagă alimentele din noroi ? Nu s-au pus într-un genunchi și nu le-a fost celalalt genunchi masă ? N-au înghițit din fugă ? Numai cu ghimpi și cu sughițuri. Acuma de ce atîta boierie ?

— Apoi tocmai de asta ! zice celalalt nebun, doctorul, pe care l-a colăcit pe-aici Iosif Rafailă ; tocmai de asta, zice, a venit vremea să trăiți și voi mai ome-nește.

...că să ospătăm domol și cuviincios, căci sînt darurile pămîntului și am pus în ele inima noastră...

Ce să mai umble bietul om cu vorbe de astea ? Vorbele nu satură.

Altfel, de treabă om doctorul Calalb, dar nu știe ce-i pe lume.

...că să mîncăm în tăcere la masă, ca să ne priască.

Ce să-mi priască ? Eu mă lupt cu zevzecii și-n somn. Ei cred c-o să se schimbe lumea. Ce să se schimbe, că, de cînd țin bătrînii minte, care-i mai tare acela-i mai mare, și peștele mare înghite pe cel mic.

„Ba cel mai tare, zice doctorul, dacă vrea să ne înghită, îl dăm la o parte și, dacă tot se năpustește, îl doborîm.“

Cine vorbește așa ? Un fleac de omuleț, îmi ajunge cu fruntea la umăr. Dar îi umblă limba cu ascuțime. Poate să aibă nițică dreptate, dar n-o să îndrept eu lumea cu umărul. Cum o să facem, ce-o să dregem, nu știu. Pînă să ne dumirim, vremea trece ; uite și cea cu coasa și cu dinții rînjiți.

— Ba cîrna la vremea ei, strigă doctorul. Noi, cît sîntem în putere, lucrăm nu pentru moarte, ci pentru viață.

...Și i-a făcut colonia scăunaș anume. Nu i l-am făcut eu, i l-a făcut Neonil, care pretinde că nu se află la Brăila om mai iscusit decît doctorul Calalb.

Asta-i nebunia cea mare a lui Neonil Roșca : el zice că se închină științei. Alții se închină la icoane. El nu vrea să se plece la moaște și la zugrăveli care lăcrămează ; el se închină științei. „Dar de Dumnezeu nu știi ?“ „Ba da ; însă nu vreau să cunosc zugrăveli care lăcrămează. Voi n-ați cetit ce-au scris înțelepții de demult, că Dumnezeu e în înțelepciunea și bunătatea noastră ? Decît să spui Doamne-Doamne de zece ori, mai bine miluiești o dată pe o văduvă.“ Și mai zice el : „Decît să înjuri și să spurci cu vorba de o sută de ori, mai bine miluiești doi orfani și două văduve, că e plină lumea de ei de cînd cu măcelurile.“

La urma urmei, poate are dreptate Neonil Roșca, dar eu sînt cu mult mai înțelept, că nu mă pun de price cu lumea. Proastă o fi fiind, dar cu dînsa trăiesc.

„Așa că la nebunii de la Adunați și Detunați s-a adaos și acest doctoraș. Mă cam plictisește ș-am să-i spun eu două vorbe.“

Totdeauna avea de gînd Neculăieș Mînecuță să spună doctorului acele două vorbe, și nu le spunea. Și avea de gînd să spună altele și mai potrivite celorlalți cu care trăia în toate zilele la un loc ; dar nu le spunea. Spunea numai unele, mai ales lui Traian ; însă rămîneau în el cele mai multe, care îl înăbușeau.

Și-a aruncat țigara și s-a lăsat repede la vale după ceilalți și după căruță. Gheorghe Omu îl chema într-ajutor mai ales pe el. Asta îl bucura întrucîtva.

Costică Leventu îi striga și el ceva, din vale. Mînecuță s-a oprit :

— Ce e ?

— N-ai stins țigara și n-ai rîșnit-o cu piciorul ! Dacă se iscă un pojar, o să zici că așa ne-a fost scris !

— Dumnezeii și paștele ! a scrișnit Mînecuță pornind iar la vale. Mă învață și pricopsitul ăsta ce să fac. E bun de balamuc, mă frate-meu, pe cîntea mea ! Pune mînuși la tăiat și la încărcat stof. Ptîu ! O să-l spun la cei din Păuna, să-l fac de rîs. Se pune unul ca ăsta cu mine, care am fost gradat la artilerie, regimentul șase, bateria a treia, plotonier Rădașcă. Aoleu ! Giorapii lui sfîntu Petre și condacul lui sfîntu Haralambie și măgelele sfîntei Paraschive și a maică-ta și soru-ta și toate ale nouăzeci și nouă de închinăciuni cîte le cînta domnul plotonier Rădașcă. ăsta-i catehismul gradatului, ne striga nouă învățătură domnul plotonier. Nici n-am vreme să le spun toate pînă deval, mătrăguna mă-tii de Levent !

— Ia să mă scutești ! a răcnit el cu întăritare cătră Bibescu.

A smuncit cătră el furca înfiptă în pământ și a scui-pat în palme :

— Eu n-am mănuși.

— Văd ; nu ți se cuvin.

— Mă Leventule, nu-mi pune năduf ! s-a holbat Mî-necuță cu ochii încrucișați. Îmi vine să... îmi vină să mă dau cu fundul de pământ.

— Asta e bine. Alege un loc căptușit cu ciulini.

Din mînia lui Mîneacuță a ieșit o vrednicie cum nu se mai pomenise la el. Apuca snopii cîte doi, gîfîia, îi trînte-a și-i înjura mormăind. Ceilalți îl priveau cu coada ochiului și schimbau între ei zîmbete.

Cînd s-au urcat iarăși sus, mîncarea era gata, pentru „toată lumea“. Nu s-au spălat caii și Tîrcălabă, nici cucoșul cel alb. Oamenii s-au supus orînduiei, că altfel se supără badea Neonil.

Mîncînd, tăceau. Și asta era bună rînduială. De supărare, Neculăieș Mîneacuță a mîncat cît trei. Asta era rînduială mai puțin bună. Dar cine a aruncat cîte doi snopi în căruță ? Și el se grăbește să-și fumeze țigara. Că pe urmă se duc să se întindă pe pănuișă, în bătaia soarelui.

Stau așa, cu mădulările parcă desfăcute. Au uitat toate ; nu se mai gîndesc la nimic. Ațipesc și le bîzîie pe la urechi cele din urmă muscuțe ale anului.

Vine încet de la șopru și Băiatu. Își caută cu sfială un loc. Și-l alege între Gheorghe Omu și Costică Leventu. Cum a pus tîmpla pe brațul stîng, a și ațipit... A țipat gaia pe deasupra bordeielor ; el a tresărit și s-a ridicat în capul oaselor, cu ochii după cucoșul cel alb.

— Unde ești, Albule ? I-a chemat el.

Albu i-a răspuns din adăpost, unde își ocrotea găinile.

El a zîmbit și a aplecat iar fruntea. Somnul l-a furat într-o clipită.

Astfel au lucrat toată săptămîna, cît a mai ținut vara sfinților Arhangheli. Noaptea, lumina o lună plină care-și prefira lucirile prin ceața Dunării nevăzute și a luncilor. Mînecuță părea domolit, însă el nu-și uita mînia, numaicît își aștepta ceasul.

De la Brăila, le întărise Iosif Rafailă vestea că numai-decît va fi la Păuna-Mică, duminică la amiază. Va veni și doctorul Irimia Calalb, ca să vadă ce mai face colonia lui.

Stăteau răsturnați în locul lor din pănușită, după mîncarea de prînzișor. Traian pregătise toate mai devreme, căci după amiază aveau curățenie și spălat.

— Ca la miliție, mîrîi hursuz Mînecuță. Nu mai scăpăm de asta? Îmi aduce aminte de război și mi-i greață. De-ar veni o gospodină, să scăpăm de-o grijă...

— O să vie și vremea aceea, răspuse badea Neonil. Am eu o scrisoare, care mi-a sosit duminica trecută; o țin în chimir ca să nu se rătăcească. Dacă mi-aduce Traian ochelarii, o cetesc.

— Îi aduc! a strigat băiatul, sărind în picioare.

— Îi aflu pe poliță, subt icoane, adaose Neonil. Bagă de samă să nu se desfacă. I-am lipit cu niște clei de cireș. Pînă ce m-oi duce la tîrg, să-i repar.

— Dă-i doctorului să-i repare.

— De ce?

— Păi nu spuneți că sîntem colonia lui?

— Frate Neculăieș, e mai bine cu clonțul moale și cu ghiarele tăiate.

Fratele Neculăieș tace, dar în el mormăie un fel de tunet îndărătnic.

S-a întors băiatul cu ochelarii. Cum îi așază pe nas și le dă crenguțele pe după urechi, badea Neonil își dobîn-

dește înfățișarea adevărată. I-i fruntea înaltă din pricina pleșuvei ; pletele i-s împărțite în două, peste urechi. Sprâncene cu peri lungi, barbă căruntă, tușinată cu un foarfece vechi al oilor de la Letea. Acele oi nu mai sînt. Casa dărîmată. În vatra unde a crescut urlă lupii. Are înfățișare de profesor. Ciudată unealtă și ochelarii ăștia ! De aceea îi poartă unii fără să aibă nevoie. Alții își lasă barbă lungă cît snopul. Alții își pun ochelari cu ramă groasă neagră.

După ce și-a pus ochelarii, filosoful a scobit într-o despărțitură a chimirului și a tras cartea poștală.

— „Bădiță Neonil, iubite frate“...

Toți și-au întors urechea spre veste, ascultînd cu luare-aminte, fără a privi la nimic.

— Așa... urmează Roșca. „Bădiță Neonil, iubite frate... Am primit scrisoarea dumnitale și m-am bucurat că-mi dai vești bune. Și să știi că m-am hotărît să ies din sat de la Călugăreni în săptămîna dinaintea Floriilor. La acea vreme aici e încă iarnă, pe cînd la Dunăre se arată primăvara. Drag mi-a fost în locurile noastre, și acuma mi-i dor să văd ape și lărgime. Un frate mi-a mai rămas pe lume ; lîngă acela vreau să-mi sfîrșesc zilele. Să fii sănătos și te îmbrățișez ca o soră bună ; iar Aurica îți sărută mîna. A dumnitale, Ana Roșca“... Aici e slova mezinei... „Sărut mîna, bădiță Neonil. A dumnitale sorioară, Aurica.“

Toți s-au apropiat și și-au vîrît nasurile, ca să vadă caligrafia fetei. Roșca i-a depărtat cu mîna.

— Stați, că mai este. „Cînd va fi să vin, te vestesc. Trimit telegramă la Iosif Rafailă Vasiliu, Brăila, strada Portului, no. 55, cum mi-ai scris. Și aduc multe lucruri care vă lipsesc, ca niște becheri ce sînteți. Sărut mîna, Ana.“

Își dădu părerea Gheorghe Omu :

— Se cunoaște că-i femeie cuminte și deșteaptă.

— Câte a suferit... clatină din cap Neonil, cu ochii umezi. Fire-ar... uite, că s-au descleiat ochelarii. Du-te, Traiane, și-i pune la loc. Îi meșteresc eu iar. Ce mai aștepți ?

— Scrisoarea.

— Nu. Asta o pun iar la chimir. Am s-o mai studiez. Am pătit și eu întocmai ca și dînsa, ca niște frați ce sîntem. Scrisoarea aceea în care îmi spunea toate, cînd i s-au prăpădit bărbatul și copilul, nu știu ce s-a făcut, că n-o mai aflu.

Am poposit și eu în vremea spaimei la un sat, dincolo de Urziceni. Mă duceam spre București, avînd cu mine pe cei doi copii, paisprezece și șaisprezece ani. Se luase după mine ș-o bătrînă năcăjită, una mătușa Safta. Tot ofta și căuta ceva : nu găsea și tot ofta. Mă rătăcisem de Ana și de Calistru, și acuma îmi trebuia București, unde se sculară nemții și aruncau bombe. Stăteam cu oamenii de vorbă în curtea popii. Umblau veștile ca paseri ne-bune asupra bieteii omeniri. Ne temeam să nu vie nemții. Ba vin, ha nu vin. Vin, că-i alungă ai noștri. De ce să ocolească tocmai pe-aici ? zic eu. S-or duce pe unde le e drumul mai scurt. Ei caută ziua de ieri ; ai noștri, pe cea de mîni. Ceasul lor a stat ; al nostru merge înainte. Și cum stam așa și sporovăiam, uite-i că vin. Erau în camioane, amenințînd cu mitralierele.

Poate le trebuie ceva. Le dăm, zic oamenii, și să se ducă. Cu noi ce au ? Nu le-am făcut nimic.

Erau bărbați curat îmbrăcați și frumoși. Mie mi-au plăcut.

Încep să strige la noi. Unul vorbește românește :

— Să se adune lumea în curtea bisericii. Mai repede, că n-au timp.

Ne-au îmbulzit în curtea bisericii. Ne-au pus în rînd frumos, două rînduri, patru, zece, cîți am fost. Poate să ne vorbească ceva, mă gîndeam eu. Nu ne înjurau, nu ne loveau. Mai la dreapta, mai la stînga ; stați liniștiți.

— Fertig ! strigă maiorul. Adică gata.

Gata am fost ; a trăsnit asupra noastră furtună și ropot. Încă o dată ! Nu eram lovit ; m-am lăsat la pămînt. Și încă o dată ! S-au dus. Venise un tren blindat în gară ; erau ai noștri. Strigăte, împușcături, îmbulzeală. Cînd au ajuns ai noștri la biserică, ne-au găsit potopiți. Mai erau în viață încă vreo zece. Dar Ghiță al meu și Florea au picat chiar la cea dintăi rafală. Iar mătușa Safta a mai trăit pînă în sară. Nu voia să moară ; parcă era înșurubat în ea sufletul. Pe urmă am îngropat-o cu copiii mei și cu toți cîți au fost pieriți. Și m-am aflat singur, ca fulgul de năgară cînd îl suflă sub nouri vîntul de toamnă.

Mă gîndeam eu mai pe urmă cît mi-au fost de plăcuți la vedere acei oșteni bine îmbrăcați și spălați. Pe urmă au venit ai noștri, ne-au înjurat și ne-au cerut de mîncare. Dar ne-am înțeleș ; ne-au ajutat să ne îngropăm morții. Cîți rămăseseră ascunși prin sat au ieșit, au prăznuit, și-am plîns cu toții. Iar eu m-am tînguit cătră sufletul meu, că n-aveam cui altuia, și m-am speriat ce fiară mîrșavă se face omul cînd are în mînă armă și se îndeamnă la omor.

VI

În noaptea de 27 spre 28 noemvrie s-a tulburat vremea. A început a sufla deodată vînt din miezul nopții cu fiori de iarnă și cu stropi de zloată. Traian asculta

din șoprul lui, unde se răcea vatra, zvonul văzduhului, în care se amestecau chemări de paseri ; erau cele din urmă, călătoarele pe șuvoaiele de vînt ale înălțimii, ca pe ape ; grăbeau năprasnic spre miazăzi, căci le ajungea din urmă spaima gheții, încremenirea de stîncă a lunilor rele, și nu era de înțeles, după părerea lui Neonil, cum de întîrziaseră. Locurile lor de viață și de scos pui sînt la noi și mai cătră miazănoapte, explica filosoful, și cum se închide hrana sub capac de gheață, fug la miazăzi, unde-i mai cald ; și numaicît așteaptă soarele nou de primăvară, ca să vie înapoi cu mare larmă și bucurie din cer pînă-n pămînt. S-au tot dus, s-au tot scurs, unele în octomvrie, altele în noemvrie ; iar aceste de s-aud trebuie să fie întîrziatele, puigani mai slabi, pe care îi duc mamele lor spre hrană. Multe or să cadă pe cale, jertfe.

— Zoriți, căci vă dă sprijin vîntul, le striga Traian de jos.

Ele învîrtejau glasuri, ca și cum l-ar fi auzit.

— Poate tot s-or întoarce măcar unele din ele, a vorbit deodată, lîngă copil, badea Neonil prin întuneric ; cum ne întoarcem și noi oamenii după viforul care ne-a bîntuit și ne căutam unii pe alții.

— Așa-i, bade Neonil, îngîină copilul.

— Ce faci tu singur aici ?

— Caut caii și purcelul și-i închid bine. Le pun lacăt. Cît a fost vreme bună nu m-am temut, dar de-acuma mă tem. Nici n-a sosit bine iarna, și a prins a se auzi la Păuna de furțișaguri. Au intrat la Niță Amărăscu și i-au furat vaca. Au ridicat și purcelul Avrămesei, văduva. Oameni răi, bade Neonil.

— O veni vremea să scăpăm și de ăștia, băiete. Dacă pui tu lacăte și avem și cîne care dă semnal, n-avem de ce ne teme.

— Asta m-am gîndit și eu, bade Neonil. Am fost cu grijă, căci vîntul ăsta aduce spaimă și se tînguiesc pase-rile pe sub nouri. Cînd am ieșit din grajd și-am stîns lu-mina felinarului, am văzut om trecînd călare prin în-tunecime. Cît a ținut toamna, n-a trecut nimeni pe aici, noaptea. Am strigat spre el : „Care ești, mă ?“ El m-a înjurat. Eu nu i-am spus vorbă de dușmănie ; el m-a în-jurat. Și-atuncea m-am gîndit...

— La ce te-ai gîndit ?

— M-am gîndit să punem la îndemîină niște furci.

— Nu te-ai gîndit rău ; tu ești fecior cuminte.

Roșca dădu să-l mîngîie și lovi cu degetele peste că-ciula de miel.

— Vezi, dacă te iei cumva la trîntă cu ei, să nu ți-o smulgă din cap.

— Cînd o fi la luptă, o pun într-un dos, rîse băiatul.

Traian încarcă în brațe funduri și crătiți, anină într-un deget și felinarul stîns și se duse la bordei. Neonil Roșca pășea în urma lui rîzînd singur.

În jurul lor fugeau sunînd prin bătătură foi de cocean, ca niște vietăți.

— Mă Tîrcălabă, unde ești ?

Cînele se sculă dintr-un întunerice și veni la băiat, ca să-și primească mîngîierea.

Dădu viers cucoșul cel alb, de subt o streășină.

— Prea devreme, mă Albule.

— Cucoșul tău e cam nătîng, grăi Neonil. Cum te-aude, strigă.

— O să trîmbițeze el și cînd îi vine ceasul.

Coborîră treptele ; se deschise un patrat de lumină în care sticleau ca pietre rare ochii lui Tîrcălabă.

Ceilalți coloniști stăteau la masă, sub soarele lămpii. Ardeau înăbușit două cioate încălecate în vatră.

Se afla la masă și-un obraz nou, Iosif Rafailă Vasiliu. Văzînd că se răsucesc stihiile pe crugul lor, n-a mai așteptat pînă a doua zi, ca să nu aibă cumva năcaz cu călătoria. Avea pregătite valiza și un sac cu cîteva lucruri ce erau de trebuință la colonie. A dat de veste doctorului Calalb că el pleacă și s-a grăbit să ia autobusul „Brăila-Păuna-București-Express“. Cînd a coborît la Păuna, șfichiuia cîte-un fir de zloată. Cînd a ajuns aici, curgerea vîntului era în toi și lampa încă nu se aprinsese. Gospodarii mutau vatra și cioveiele din șopru în bordei. Iosif a lepădat ce ducea și a pus și el mîna ca să dea ajutor. Era un om subțiratic și balan, c-o bărbuță rară, cu vorba blajină și domoală. S-au grămădit toți în jurul lui ; într-o clipă a aflat toate cîte se petrecuseră aici. Băiatul a întins masa și au ospătat.

Acuma sfătuiau. Cît a stat ușa deschisă și a intrat de afară „inspecția“, au tăcut. Meșterul tot își întindea bărbuța pe după umerii celorlalți și se chiora să vadă mai bine ce se întîmplă.

— Este ceva, frățiorilor ?

— Nu-i nimic, a răspuns badea Neonil.

Traian a trecut la cele două ferestruici și le-a astupat mai bine, cu perinele lor de paie, ca să nu pătrundă afară nici un fir de lumină.

— Pe ăsta îl văd că tace, observă Iosif. Nu cumva i-i frică în singurătatea asta ?

Traian îi făcu față.

— De ce să spun că nu mi-i frică ? Noaptea e neagră catran ; îți dai cu degetele în ochi. Vîntul parcă-i dușman.

— Se teme de hoți, zîmbi Neonil.

— Apoi da, mă frățiorilor. Vorbeau în autobus oameni din Păuna, care se întorceau de la Brăila, despre unele blăstămății.

— Ce să spun, nene Iosife ? umblu pe-afară și-mi dă unul cu bâta-n cap.

— Da' cînele nu zice nimic ?

— Zice, că doar în Tîrcălabă mi-i nădejdea.

— Dar noi unde sîntem ? se oțărî Neculăieș.

Rafailă îl privi cu ochii micșorați :

— Parcă ce bravuri poți săvîrși în asemenea nopți ?

— Eu nu mă tem de nimic, mormăi Mînecuță.

— Bine, sînt unii de nu le pasă. Mi-ar plăcea și mie să fiu un Baba-Novac, dar nu sînt. Așa că m-am tot gîndit ce-i de făcut. Chiaburi nu sîntem, dar avem și noi puțină agonisită. Nu vreau să ne-o ia un dușman, iar noi să rămînem bătînd în buze, pe cînd el se bucură și se duce la biserică să dea un sărindar popii, pentru rugăciune și mulțămită. M-am gîndit să mă rog și eu lui Dumnezeu ; ce zici, Neculăieș ?

— Asta-i bine, încuviință Mînecuță. Ai auzit, bade Neonil ?

— Auzit.

— Mă rog lui Dumnezeu, urmă subțiratic mecanicul, îmi iau mantaua și mă duc să mă rog și domnului prefect.

„Uite-așa, domnule prefect, uite-așa ; am eu niște fir-tați la Păuna-Mică ; trăiesc în singurătate ; pot veni asupra lor niște lotri. V-am mai vorbit eu de ei, domnule prefect. Și mi-ați făgăduit domnia-voastră să ne ocrotiți, ca pe unii care am vrea să clădim la Păuna Mică a opta minune.“

„Desigur, vă ocrotesc, rîde prefectul ; eu sînt prietenul muncitorilor îndrăzneți ; să dau ordin postului de jandarmi Păuna-Mare să fie cu luare-aminte și să privegheze și la Păuna-Mică.“

„Nici nu se poate mai bun lucru, domnule prefect, și vă mulțam foarte, numai cît doi jandarmi de la Păuna-

Mare, care au de păzit și de patrulat 20 de kilometri încolo și alți douăzeci de kilometri înapoi, nu mai pot ajunge și la noi. Când se odihnesc și ei, vameșii de care mă tem umblă să vămuiească.“

„Atunci cum să facem, meștere Rafailă ?“

„După cât m-ajunge pe mine mintea, domnule prefect, zic, să ne dați vreo câțiva păzitori pe care să-i avem acolo.“

Domnul prefect a sărit în sus.

„Să ne dați vreo câțiva păzitori, domnule prefect. Am și adus cereri pentru permis de port-armă.“

„A !“ a zis prefectul.

Din colțul lui de lângă vatră, Traian a făcut lung :

— Bee !

— Cee ! a răspuns Costică Bibescu. Se dovedește cât de folositor e să cunoști buchile.

Iosif Rafailă a râs subțire și pe nas : hn-hn ! „Ce zici, domnule prefect ? Ne dai păzitorii ?“ „Dau, nici vorbă ; mai vino pe-aici.“ „Domnule prefect, zic, asta-i chestie urgentă. Oamenii dumnitale trăiesc în neliniște. Răufăcătorii cu arme, noi fără. Să vin mâni, domnule prefect ?“ „Vino mâni ; îmi sînteți simpatici.“ Asta este, m-am dus mâni, adică ieri. Îi sîntem simpatici.

Neonil ridică fruntea :

— După rînduiala filosofească și după părerea lui Neculăieș, nu s-a făcut nimic.

— Eu am totdeauna dreptate, se fuduli Mînecuță.

— Stai să vezi, frățioare, că am și eu cîteodată, își urmă Iosif istorisirea. Adică acuma n-am avut dreptate, căci m-am dus fără arme.

— Nu spun eu ?

— Dar după ce m-am dus fără arme, mă frățioare Neculăieș, m-am întors și am intrat numai jumătate de oră printre oamenii mei din port. Îndată s-a găsit.

Gheorghe Omu se trezi din tăcerea lui :

— Și pentru mine ?

— Și. După cum mi-ai recomandat. Un revolver de ordonanță calibrul 9.

Omu înclină fruntea. Era mulțămît. Se depărtă iar în pustia lui de gânduri. Totuși, păstra o ureche și pentru sfat.

Mînecuță se întoarse :

— Și pentru noi ?

— Negreșit, patru automate calibrul 8.

În clipa în care Rafailă a rostit cu blîndeță aceste cuvinte, afară izbucni lătratul întăritat al lui Tărcuș. Se cunoștea că se dă la om. Traian sări la furca de fier din colț.

Se auziră glasuri de pace ; dar Tărcuș nu se lăsa.

Cineva chemă :

— Ieșiți careva afară !

— Bădiță Neonil, să deschid ușa ?

— Deschide ; domolește cînele.

Traian deschise și șopti ceva în taină lui Tîrcălabă, care tăcu numaidecît. În patratul de lumină, luciră arme și curelării.

Băiatul îngînă :

— Jandarmii de la Păuna.

Coloniștii se priviră nedumeriți.

„Jandarmii și aprozii sînt ca vîntul de iarnă, gîndea Traian ; nu-mi plăc.“

Oamenii stăpînirii coborîră în bordei. Erau încinși, își păstrară capelele în cap ; se aflau deci în exercițiul funcției. Bruneți, c-o mustăcioară cît un cărăbuș sub nas.

„Asemenea mustăcioară, cugeta Bibescu, ar trebui să nu se mai poarte în vecii vecilor.“

Cel care avea un galon mai mult se prezentă cu toate formele. Vorbea repezit, dar cuviincios :

— Bună seara. De și ne cunoaștem, am plăcerea să mă prezint în calitate de agent al Ministerului Afacerilor Interne. Plotonier-major Grigorescu Tiberiu. Aju-torul meu : plotonier Amariei Dumitru.

— Tot prietini rămânem, se trezi din negura sa Gheorghe Omu.

— Am onoarea să vă salut, domnule-plotonier major Omu. Eu îmi fac datoria.

Toți întoarseră capetele cu uimire spre Gheorghe Omu. Neculăieș Mînecuță se feri puținel de lîngă tovarășul său. Cădea între ei o informație neașteptată pe care ni-meni n-o cunoscuse pînă în acea clipă. După o tăcere, ba-dea Neonil întrebă :

— Despre ce-i vorba ?

— Vă comunic imediat, își urmă vorbirea repezită plo-tonierul-major Grigorescu. Chiar în astă sară, după tre-cerea autobusului de la Brăila, s-a prezentat la mine un informator, săteanul Juravăț Tilică. Îmi raportează că în autobus a călătorit cu domnul Rafailă Iosif.

— Aici prezent...

— Am observat, am onoarea, domnule Rafailă...

— Nu mai puțin... scînci subțire Iosif.

— Cum spun, îmi raportează asta și adaogă cum că domnul Rafailă Iosif avea lîngă piciorul drept o va-liză, iar în stînga, în partea mai ferită, un sac. Cînd s-au ridicat să coboare la Păuna, Juravăț a pipăit sacul.

— De ce l-a pipăit ? scînci iar mecanicul. Îi tre-buia, ori socotea c-o să-l uit ?

— Nu asta formează obiectul cercetării, domnule Ra-failă. E adevărat că nu pot fi pretutindenți pe teren, însă cancelaria mi-o țin în bună rînduială. Dumneavoastră

zîmbiți, dar eu mă apăr, căci am inspectii destul de des. Deci am notat chestia sacului.

— E băiat binecrescut... șopti, ca să fie auzit, Neculăieș Mînecuță.

Jandarmul nu se întrerupse :

— În sac, Juravăț Tilică a pipăit arme.

Traian urmărea încordat mișcările meșterului, care, mîngîindu-și nepăsător bărbuța c-o mîină, trase cu cealaltă de sub masă sacul și deșertă sub lumina lămpii pistolul de ordonanță și automatele.

Jandarmul-șef rămase în picioare, biruitor, însă destul de modest.

— Mai am și pe al cincilea, grăi blajin Rafailă ; acela-i al meu și-l țin în buzunarul dinăuntru al paltonului. Mi-i greu să-l mai scot ; ar trebui să vă deranjez pe toți pînă la cuier ; depun în locul lui o hîrtie iscălită de mîna domnului prefect. Asta o am la îndemîină în buzunarul dinăuntru al rocului.

Jandarmul-șef făcu un pas, se aplecă și cercetă hîrtia.

— Autorizația de port-armă ?

— Întocmai. Hn-hn ! Acuma, iubite frățioare, îți închipui că sînt autorizații și pentru celelalte arme. Pof-tim. Autorizația pentru revolver : punem autorizația pe masă și revolverul deasupra. Autorizație pentru automate, pentru domnii Mînecuță, Roșca și Bibescu Constantin. Este ?

Jandarmul ridică mînile la tîmple predîndu-se.

— Este, n-am ce spune ; sînt foarte bucurosi.

Bibescu privea cu coada ochiului spre Traian, care nu-și mai încăpea în piele de voie bună.

— Ești bucuros, frățioare, urmă Rafailă ; dar spune drept c-ai fi fost mai bucuros dacă ne puteai încheia un proces-verbal de contravenție.

— Îți spun sincer că nu, domnule Rafailă. Mă cunoști, nu-i așa ? Să se facă cârlig cine minte. Acuma sînt liniștit.

Își scoase capela și-și lepădă tonul oficial.

— Mergem la post, Amariei !

— Ba mai stați cu noi, hotărî Neonil. Vă poftesc la un păhărel de țuică, adusă de prietinel nostru Rafailă.

— Însă spune drept, domnule plotonier-major Grigorescu, rînji meșterul în bărbuța lui balaie, făcînd cu ochiul ; spune drept, nu-i așa ?... fără supărare... spune drept... hn-hn !

— Pe onoarea mea, domnule Rafailă, moașă-sa pe ghiață cine minte !

Bună țuică, din oraș, de la „Mielu alb“. Încă un rînd. Și nițică brînză de Brăila, fabricată la Mangalia și adusă la Păuna de cătră un negustor din Galați, unul Iane Moscu.

— Spune drept, domnule plotonier-major Grigorescu...

— De ce mă năcăjești, domnule Rafailă ? Ca să vă încredințez că eu sînt prietinel dumneavoastră, aflați că am pus la punct situația fiecăruia. N-a fost ușor. Dumneavoastră petreceați fără grijă la Păuna, iar eu, corespondență peste corespondență ; cere informații și dă copii de pe acte ; cere copii de pe acte și dă informații. Mai mult decît atîta, domnilor. Pe lîngă condicile și registrele mele de la cancelarie, am și carnetul meu personal, aici la mine. Poftim. Să luăm pe domnul Costică Bibescu. Unde-i născut, la ce an e născut, toate... Situația militară : scutit ca fiu unic la mamă văduvă. Cînd s-a făcut revizia scutiților și reformaților, lăsat la vatră cu început de tuberculoză... Cînd a sosit la Păuna, livret de caporal francez.

— Cu livretul acela am călătorit gratis în vagoane de clasa întâia, dădu lămurire Bibescu.

Toți așteptau cu nerăbdare alte informații din carnetul jandarmului.

— Despre cine mai doriți să vă spun ?

— Spune-mi mie, ceru Mînecuță.

— Să căutăm, că sînt puse toate numele după alfabet.

— La mine nu poți să știi toate, din ce familie sînt, ori dacă am învățat la seminar. Tatăl meu a fost arendaș, ținea moșie, și am avut naș pe vlădica Ambrozie.

Costică Bibescu mîngîie fruntea lui Traian, care se grămădise la subțioara lui, rîzînd ori sughîtînd de năduf.

— Astea nu le pot ști, se învoi jandarmul. Amariei Dumitru, ia și tu din brînză, că e bună. Astea nu le pot ști. Mulțămesc pentru țuică. Am băut două. Știi însă că dumneata ai fost brigadier la Regimentul 6 obuziere. Desconcentrat în bună rînduială.

— Sînt și altele...

— Știu, dar nu sînt ținut să consemnez decît datele reglementare. Pe cine mai am la rînd ? Rafailă Vasiliu Iosif, mobilizat pe loc la fabrica de muniții „F.R.M.B.“, Brașov. În regulă ; nimic de zis. Mare năcaz și multă corespondență am avut pentru dumneavoastră, domnule plotonier-major Omu Gheorghe.

Omu își scutură fruntea.

— Hm ! Mai dați-mi un păhărel de țuică. Ale mele nu le poți ști.

— Ba știi cît îmi trebuie mie, domnule-plotonier major Omu. Să spun întâi despre sergentul milițian Neonil Roșca. Îl uitasem. Sergentul milițian Neonil Roșca a fost concentrat gardă la podurile de pe linia Galați-Tunelul Berești-Bîrlad. Trimes la vatră cînd a venit timpul. În regulă.

— În regulă și toate bune... oftă sergentul milițian.

— De dumneavoastră, domnule plutonier-major Omu, îmi scrie depozitul de la Tulcea că sînteți decedat.

— Desigur. Eu sînt omul mort, rînji ca o dihanie fostul plutonier-major.

— Ați fost mort ?

— Am fost ; dacă n-aș fi fost nu s-ar fi scris în registre.

— Așa e ; dar eu nu înțeleg ce și cum.

— Nici eu.

— Ciudat lucru. Pentru prima oară în cariera mea mi se întîmplă asemenea complicație pe care n-o pot descrie. Cum mort, cînd dumneavoastră sînteți viu ? Cu destulă greutate îmi vine în sfîrșit de la unitatea dumneavoastră referință cum că ați făcut raport să vă duceți pe front și vi s-a aprobat, dar nu v-ați prezentat decît după șapte luni ; așa că ați fost dat dezertor și trimis la Consiliul de război. Acolo magistrații văd în mutațiile dumneavoastră că sînteți mort, dar n-ați murit, deoarece ați venit la unitate.

Omu își păstra tăcerea neguroasă.

— Pe urmă ați fost rănit grav pe front, ați stat în spitalul militar de la Cotroceni patru luni și-ați fost trimis în concediu. Așa că totul e în regulă. Numai cît eu nu înțeleg cum îi cu moartea.

— Am fost trimis în concediu, că nu mai eram bun de nimic, rînji iar urît Gheorghe Omu ; iar cu moartea cea dintâi poate n-o să se mai afle niciodată. Nici Lazăr, pe care l-a înviat Iisus, n-a spus de moartea lui dintâi pînă ce i-a venit moartea a doua definitivă.

Urmă o tăcere apăsătoare. Plutonierul-major Grigorescu Tiberiu se ridică în picioare :

— Amariei Dumitru, e timpul să plecăm.

— Da, domnule plutonier-major.

Cu aceste singure vorbe ale plotonierului Amariei, s-a terminat vizita reprezentanților Ministerului Afacerilor Interne la Păuna.

Au avut onoarea să salute pe coloniști, au dat mâna și s-au retras.

Rafailă a mai aruncat o privire vicleană către plotonierul-major Grigorescu :

— Hn-hn! domnule plotonier-major Grigorescu, spune drept... te rog eu, spune drept... așa e că-ți pare cam regret cu chestia armelor ?

VII

După ce-a condus pe jandarmi cu felinarul pînă la potecă, Traian s-a întors în bățatură și s-a oprit apoi un timp, ascultînd zvonul vîntului în dumbravă. În girezile și în acoperișurile de trestie, sub zvonul grav, creștea din oînd în oînd un țuiit înalt ca al unor ființi chinuite ce rătăceau în preajmă. Sfredeleau și-l pătrundeau ca o jale din necunoscut.

A cercat la ușa cailor și purcelului. Animalele i-au răspuns dinăuntru, așa ca s-audă numai urechea lui. A coborît în bordei într-o ceață turbure. Fiecare dintre coloniști își alesese arma. Neculăieș amenința asupra lămpii. Omu cumpănea în mîna revolverul de ordonanță și avea pe obraz zugrăvită o schimă de mînie, întocmai ca o suferință crudă.

Neonil Roșca se așezase pe laviță, lîngă fostul plotonier, și-l domolea :

— Omule, tu ești fratele meu ; fii cuminte și te liniștește.

— Nu pot, frate Roșca ; mi-am adus aminte de cîte am pățimit, parc-ar fi fost ieri.

— Spune ce-a fost, leapădă din tine. A copt ca o bubă. Dac-o mai lași, te înăbușă.

— Ah ! Pe omul acela aș vrea să-l țin în aceste mâni, izbucni Omu cu aprindere. Nu-mi trebuie pentru el armă, nu vreau să-l predau. Mi-s destul brațele. Au venit băieții ăștia și mi-au adus aminte cînd eram în serviciu ca ei.

Se opri puțin.

— Am servit la jandarmi, începu el, și la sfîrșitul reangajării a doua mă aflam în Tutova. Doream să fiu transferat undeva lîngă Tulcea, unde îmi rămăsese de la o tușă, moștenire, loc cu grădină și casă. Tot acolo, în preajma orașului, trăise și tata în mare sărăcie și umilintă. Pe mama n-am cunoscut-o ; tatăl meu a fost totul pentru mine. Se trudise să mă ție la școală, muncind cu brațele unde se întîmpla și unde găsea. Dorea să mă facă preot. Așa am ajuns într-a cincea clasă de seminar, cînd el s-a prăpădit. Nu mi-am găsit scăparea decît în armată. Mi-am făcut anii datorăți, am ieșit subofițer ; am dat un examen special și am intrat în corpul jandarmilor cu o pornire, aș putea zice smintită, să lucrez cu dreptate și cu milă pentru biata omenire sărmană ; pentru omenirea din care făcuse parte bătrînul meu.

Greu lucru a fost în țara asta, fraților, să fii jandarmșef, cum am fost eu, și să nu te scufunzi în nămolul în care s-au scufundat atîția. Ori deveneai cîrpă în mîna cloncanilor care nu se mai săturau de agonisit averi pe spinarea proștilor și neluminaților, ori un bogătan pe socoteală proprie prin diferite dibăcii și tertipuri, ori un buhăit cu nasul vînat de beție. Eu am servit zece ani, fără să-mi zidesc casă, fără să-mi iau soție, fără să-mi fi agonisit nimic. Se uita lumea la mine cu în-doială : „ăsta e călugăr nebun“.

Omu se opri rîzînd răutăcios :

-- Vi se pare de mirare că din asta am pătimit ?

Neonil Roșca răspunse oftînd :

-- Nu mi se pare de mirare. În țara strîmbilor, cel drept umblă cu capul spart.

-- Să știți, tresări Omu, că prorocia asta s-a rostit pentru mine...

Cum spun, urmă el după o tăcere, pe cînd mă aflam în Tutova, am făcut raport cerînd mutare la Tulcea. Căpitanul companiei mele nici n-a vrut să audă. „Te socot element de valoare, zice, și țin să te păstrez. Să nu te mai aud vorbind de asta, că dai de dracu.“

M-am supus deocamdată, nădăjduind altă ocazie.

Era în anul cînd s-au destrăbălat acei păcătoși care-și spuneau legionari ; după întîmplarea de la Iași, cînd ieșiseră hingherii prigonind pe evrei, ucigîndu-i și prădîndu-i, și cînd au fost închiși mii de oameni în vagoane de vite, în care au pierit în sudori și spaime asfixiați ori nebuni. Primeam din toate părțile știri de asasinate. Nu-mi venea a crede că grozăviile ce se vesteau se petrec nepedepsite, sub ochii autorităților. Am dorit să aflu și părerea căpitanului Chirică, șeful meu, asupra unor asemenea blăstămății, și el părea a mă-nțelege, dar mă sfătuia să fiu prudent, să nu-mi arăt prea pe față părerile și simțămintele.

— Așa-i ceasul de față, îmi explica el. Pe de o parte legionarii, pe de alta batalioanele speciale naziste, care au ca misiune stîrpirea evreilor.

Întreb :

— Poate sînteți antișemit, domnule căpitan Chirică ?

— Nu sînt, Omule. Dar asta-i treaba celor de sus. Noi executăm ordinele.

— Știu eu, domnule căpitan, dacă mi-aș putea încărcă sufletul cu asemenea fapte ?

M-a lăsat fără să-mi dea un sfat lămurit ori un ordin precis. A strâns din umeri și s-a dus. Eu am rămas între oamenii mei. Satului îi zicea Văleni, răzăși cu documente vechi, dar cu moșia în cea mai mare parte încălcată de marii proprietari vecini. Trăiau cu rînduiești care-mi plăceau ; n-aveam decît prea arar delicvenți. Ei susțineau că așa se cuvine să fie un sat de „neamuri“. La starea asta de lucruri contribuiau în bună măsură și doi frați, bătrîni localnici, cu numele de familie Ioniță. Preotul și primarele. Primarele, mai bătrîn : Iorgu Ioniță. Preotul, Ion Ioniță. Dacă preotul n-ar fi purtat haină neagră, ci straiul de șiac sur al primarului, nimeni nu i-ar fi putut deosebi. Statură dreaptă, bărbi albe.

Stăteam de vorbă uneori cu acești doi frați și cu alți gospodari din Văleni despre veștile de urgie care soseau în sat. Eram mulțămît că atît primarele, cît și preotul se tînguiau de răutatea veacului, cum spuneau ei, și anunțau c-a ieșit iar pe lume Antihrist, despre care se vorbește în *Apocalips*. Iată că într-o zi ni se vestește telefonic de la plasă că s-a îndrumat cătră Văleni un convoi de evrei ridicați dintr-un tîrg dîn Fălciu, umblînd cale depărtată încă, spre o stație de trenuri. Erau duși cu escortă la un lagăr de concentrare, Tîrgu-Jiu.

— Ce facem ? am strigat eu cu mare tulburare.

— Fii liniștit, mi-a răspuns primarele. Adunăm oamenii, și frate-meu părintele Ion le-a mai spune odată care-i datoria noastră de creștini. Primim cum se cuvine pe năpăstuiți, pe trudiți, pe flămînzi și însetați. Îi găzduim și-i hrănim. Hotărăsc care va fi plata, ca să nu se lăcomească nimeni. Dumneata execuți programul.

— Mulțămesc lui Dumnezeu, am spus, că boala nemțească n-a spurcat sufletele oamenilor de aici.

Lumea s-a adunat ; s-au luat toate măsurile.

La asfințitul soarelui a intrat în sat coloana de pribegi. Bătrînii cei bărboși mergeau înainte, apoi copiii cu femeile, și pe urmă bărbații, în număr de cinci sute cu toții. Nu era nevoie de paza milițienilor cu baionete. Umblau în rînduială ; pluteau deasupra lor pulberile luminate de așugul lung de vară. Cîntau trăgănat cîntecele pribegici fără sfîrșit a lui Israil.

S-au oprit și-au tăcut. Bătrînii comunității au pășit cătră noi. Preotul și primarele i-au întîmpinat cu vorbe de mîngîiere.

— Ați mai trecut și altădată mări de sînge, a zis preotul. Veți trece și acum... Nădăduți în zile mai bune.

Nu m-am putut opri să nu rostesc și eu cuvintele aprige care mi se îmbulzeau în piept. Apoi, cercetînd ordinul șefului de convoi, le-am comunicat că ar putea lăsa în sat la Văleni copiii nevrîstnici, pe care oamenii au să-i ocrotească. La asemenea comunicare rostită de un jandarm, adică de un zbir, bătrînii m-au privit cu uimire și au plîns. Și îndată emoția a pătruns în adunarea satului și străinii s-au înfrățit cu poporul Vălenilor, și în noaptea aceea s-au putut bucura de odihnă și pace.

După asta acei pribegi s-au dus înainte pînă la drumul-de-fer. Fapta, ca fapta de bine, a trecut ; dar autoritățile superioare s-au supărat foarte mult pentru discursurile ce s-au fost rostit. Primarele a fost destituit telegrafic ; popa, pus la canon.

— Nenorocitele ! a prins a răcni la mine căpitanul Chirică, sosit năprasnic în inspecție, ce-ai făcut ? Nu te-am sfătuit să-ți stăpînești gura ? La comandament, foc și pară ! Colonelul pretinde să fii executat, ca să se dea exemplu. Țsta-i jandarm ? răcnește domnia-sa. E moașă ! e bocitoare ! e mitropolit ! dar nu-i ploto-

nier-major de jandarmi... După ce-a cetit foaia calificativă, s-a mai domolit : să i se facă formele de dare în judecată ; văd că-i bine notat...

— Atuncea, mă Omule, mă zevzecule, zice căpitanul, am profitat de ocazie și am propus să fii transferat disciplinar.

— Unde, domnule căpitan ? m-am tînguit eu.

— La Tulcea, nenorocitul ! a strigat căpitanul la mine.

Omu iar se opri rînjind și se răsuci în culcuș.

— Uite cum se adeverește, zise badea Neonil, vorba din bătrîni, care spune că să faci binele și să-l arunci în apă.

— Așa e, așa e, clănțani spre el Omu ; așa e, după cum se va vedea numaidecît !

Fostul plotonier-major era într-o ațîtare bolnavă a alcoolului și a amintirilor. Cu ochii ațintiți, cetea parcă în cartea cu ilustrații a nopților lui chinuite.

— Aici începe partea principală a pățaniei mele, tresări el cu vocea schimbată.

M-am prezentat la Cochirleni, nu departe de Jurilovca, undeva printre bălți. Cel mai frumos sector al județului Tulcea : pășuni, ogoare, lacuri, dumbrăvi...

Ajung acolo la sfîrșitul verii. Pe șeful secției îl chema Ionescu Onoriu. De loc, din Colentina. M-am bucurat că e bucureștean, om mai subțire. Negricios și sever la înfățișare, cu mustață groasă, tunsă englezește. Un fel de răgușală în glas. Poate bea, mă gîndesc. El zîmbea și părea a-mi ceti cugetul :

— N-o să mă vezi beat, îmi zice el rîzînd. Am nevoie de minte și nu vreau să mi-o pierd.

Mi-au plăcut aste vorbe.

Am rămas singuri în cancelarie, ca să ne comunicăm unul altuia scrisorile oficiale ce aveam.

Știam că voi servi în subordine câteva luni, pînă ce camaradul meu va trece la pensie. La prima vedere, aveam în față un om de înțelegere. I-am spus în puține cuvinte năcazul prin care trecusem și care îmi pricinuiseră mutarea.

— Da, cunosc, mi-a răspuns el, fără vreun alt comentariu.

Am încercat să aflu de la dînsul dacă nu are vreo recomandare specială în ce mă privește.

Nu, nu are nimic. Datoria lui e să mă inițieze în serviciul special al aceluia județ dobrogean. Ca bun camarad, e dispus să facă asta cu toată plăcerea. Și ar putea să mai adauge — dacă le primesc — și unele sfaturi, ca să trăim bine și să mă așez cu pace acolo la Cochirleni.

Locuință potrivită ; masă bună ; serviciul șefului meu temporar bine rînduit ; cancelaria mai ales mergea strună.

M-am simțit liniștit două săptămîni, de și în acest timp camaradul meu Ionescu Onoriu mă observa cu stăruință. Observam și eu, ca un vechi șef de secție, toate cîte se petreceau în juru-mi. Ore de serviciu stricte, procese-verbale de contravenție juste, constatări fără greș de toate neorînduielile de la cîrciumi. Toate numerotate și la zi. Lipsa însă activitatea necesară, după a mea părere, pentru reprimarea hoțiilor care bîntuiau în județ, la privaluri, la stîni și chiar în sate.

Se luau măsuri, însă prea leneșe, cu rezultate îndepărtate și îndoielnice.

Am făcut un fel de anchetă a mea, nebăgată în seamă, printre oameni și printre ceilalți camarazi ai secției. Cunoșteam din alte părți asemenea activitate prudentă față de răufăcători și îmi mai rămăseseră în amintire și ve-

chile năravuri dobrogene, de înțelegere între bandiți și autoritate, pe bază de tribut, după moda vechilor stăpînitori turci. Hoții vămuiesc nestingheriți, apoi depun cinstit procentul convenit poliției.

Stătusem într-o zi de vorbă, ca din întâmplare, c-un tatar voinic și bine legat, stricat de vărsat și cu ochii ca două vîrfuri de pumnal. Îl chema Curt Isac, adică Isac Lupu.

— Bre domn plotonier-major, zice el arătîndu-și dinții ascuțiți ; de cînd lumea și turcii, tocmeala în Dobrogea a fost ca slujbașii să apuce cît pot ; cei mari mai mult, cei mici mai puțin. Turcu plătește, — adică țăranul ; de asta-i el pe lume.

— Dar cu dreptatea cum rămîne, bre Isac ?

— Facem și dreptate, după cum ne tîrguim...

Eu l-am privit aspru ; el s-a retras zîmbind cu viclenie.

Am mers cu cercetările mele mai departe. Erau vămuți oamenii cu stare. Plăteau haraci oierii : miei și brînză. Cei care strînseseră aur trebuiau să-și deschidă sunducele. Am încercat să pășesc mai nainte, pe un teren care îndată s-a dovedit nesigur. Am vrut să iau unele măsuri, șeful meu s-a opus.

— Rămîi la locul dumnitale, mi-a hotărît el, și ascultă de un om cu experiență. Bandiții dobrogeni întrebuițează cu ușurință glonte. E necesar să cunoaștem gazele, să năimim trădători ; și să-i luăm ca din oală, mormîntul bunicii lor de derbedei !

Totdeauna rămîneam uimit de înjurăturile lui nemai-auzite. Înjurături de poet, se lăuda el. Într-adevăr, tipărise niște versuri patriotice într-o revistă de la Constanța.

Am făcut haz de celelalte înjurături care au urmat, m-am lăsat convins și-am mai servit așa un timp, culegînd informații și povești.

Cu doi ani în urmă se ridicase un bandit cu faimă : Naum Naslung. Hoțise cu pricepere și se făcuse nevăzut dintr-odată, când să puie jandarmii mâna pe el.

Acuma, la sfârșitul verii, când mă aflam eu la Cochirleni, ieșise altul : Ghindăoanu. Naslung hoțise cu seleaf și hamger, Ghindăoanu întrebuința pușcă mitralieră. La Agigea, neguțătorul de cereale Mehmet Bekîr a îndrăznit să ridice o pușcă dintr-un colț, când au pătruns hoții la el și i-au cerut aur.

Numaidecît l-au detunat. Mi se părea că am datoria să încep iarăși discuția. Îl întreb pe plotonierul-major Ionescu :

— Nu l-a văzut nimeni, nu-l cunoaște nimeni pe Ghindăoanu ? Văd că e foarte activ.

— Ba da, îl cunosc unii și alții ; vorbește lumea pretutindeni de el ; e hoț cu faimă.

— Ce măsuri ai luat după crima de la Agigea ?

Șeful m-a privit cu mirare ; apoi a încruntat sprâncana.

— Nu cumva îmi ceri socoteală ?

— Departe de mine așa gând. Aș vrea să iau parte mai curînd la prinderea criminalilor.

— Te-am mai sfătuit să ai răbdare.

— Pînă cînd ? Mă întreb dacă îi prinde cineva pe ucigași ?

— Oho, camarade ; dacă mă întrebai pe mine, în loc să te întrebi pe dumneata, ai fi aflat că au fost prinși destui. Plătesc toți cu pielea, dă-i dracului ! Să ți-i înșir pe cîtiva. De pildă, am prins pe Cătănuță al mic, strănepot al vestitului Popa Cătănuță. A lăsat cioabănia și s-a apucat de hoție. L-au împresurat sătenii într-un adăpost al lui, el a intrat în baltă. L-au hăituit pescarii, el rățăcea ascunzîndu-se ici-colo. Atunci l-am somat eu însumi. Au strigat crainicii printre stu-

furi, apoi am tras trei focuri de armă. El a venit la mine și s-a supus. „Apără-mă, domnule șef, a strigat, ăștia mă omoară.“

Ce să-l apăr, comănacul bunicu-său!? Au năvălit pescarii cu băbăicile și l-au făcut zlamac.

Pe urmă am prins pe Oprea Lungu ; apoi pe Gîdea. ăștia au fugit de subt escortă și au fost împușcați.

Îl ascultam atent. S-a oprit deodată :

— Mă faci să vorbesc ca și cum m-ai supune unui interogator. Ce urmărești ?

— Nu urmăresc nimic. Vreau să-mi fac datoria.

— Ba, dacă ți-ai fi făcut totdeauna datoria, n-ai fi venit aici pe cale disciplinară. Mama lor de șefi care-mi trimet pe cap bolșevici ! Socoți c-ai descoperit aici convenție cu bandiții ? Te înțeleg eu de cînd te studiez și te sfătuiesc să fii serios. Cum și-ar putea da cineva onoarea pe mîna unor infractori ? Mi-ai fost la început simpatic, acuma văd c-ai apucat-o razna pe-o cale greșită. N-o să ne punem cumva viețile în primejdie în fiecare clipă, cum se pare că pretinzi dumneata ? Avem soție și copii. O să te stabilești și dumneata în societate, numai să-ți vie vremea și gîndul bun. Îți pot găsi îndată o partidă faină.

— Să lăsăm, te rog, asta, nu mă însor.

— Îmi pare rău. Să știi, camarade, că ce faci dumneata nu-i sănătos. Omul trebuie să se așeze, să agonisească. Cînd vei ieși din serviciu gol ca și la intrare, cine o să se uite la dumneata ? Dă-l încolo, nene, ăsta-i un prost bun de trimes la expoziție. Așa e ori nu ?

— Recunosc ; așa e.

— Nu rîde, e chiar așa. Datoria e datorie ; dar vine o nevoie, o boală ascunsă. Îți trebuie un doctor și-o îngri-

jire specială. Ce te faci dacă n-ai nimic ? Fă-ți datoria, grijană ei, dar gîndește-te și la sufletul tău.

A tăcut, cu capul aplecat pe-un umăr și privindu-mă galeș :

— Ce zici ?

— Ce să zic decît că vreau să-mi fac datoria...

— Dumnezeu lui de Om nătîng, a strigat deodată Ionescu Onoriu. Eu cerc să-l trag la drum bun, și nu vrea să mă înțeleagă. Dumneata, plotonier-major, ai venit aici disciplinar, și am o datorie față de autorități. Aș putea să strîng din umeri și să te las dracului ; treaba dumnitale. Dar eu vreau să te salvez și să-mi fii prietin și recunoscător.

Eu n-am răspuns îndată. L-am privit batjocoritor. Apoi i-am dat lovitura pe care o socoteam măiastră.

— Aș dori să-l văd și să-l cunosc pe Ghindăoanu înainte de-a pleca și el din regiune...

Ca și cum l-ar fi mușcat de inimă o viperă, s-a încîrligat și s-a făcut negru la obraz. Ochii lui umezi au strălucit de-o flacăra mînioasă.

— A, vra să zică asta-i părerea dumnitale adevărată despre mine. Ai ajuns pînă aici cu îndrăzneala ? Imaginezi fantasmagorii, faci pe detectivul... Date-aș dracului de prostănac !

M-am ridicat în picioare indignat.

— Stai jos ! mi-a poruncit el. Să știi că situația dumnitale e destul de proastă. Înainte de a te socoti independent, cată să te reabilitezi.

Am plecat fruntea. M-a lăsat să mestec în măsele jig-nirea ca pe-o otravă.

— Ei, și-acum ce vrei să faci ?

Am răspuns aspru :

— Rămîn la hotărîrea mea ; vreau să văd pe Ghindăoanu.

Mînia șefului meu a pierit ca prin farmec. S-a apropiat de mine și m-a bătut pe umăr.

— Ascultă, mă bolșevicule, vreau să ne împăcăm. Uite, îți dau prilej să te convingi de existența lui Ghindăoanu. Pot grăbi prinderea lui, pe care mi-o rezervam mie, ca să ies cu faimă din serviciu. Putem merge chiar mîne la Stîna Albanezului, unde obișnuiește a se opri banditul. Dacă nu ți-i frică...

— Nu mi-i frică, am strigat eu, holbîndu-mă la el.

— Atunci întocmim potera și ne ducem. Mai ai ceva de spus ?

— Nu.

— Foarte bine, domnule detectiv. Îl capturezi pe Ghindăoanu, îl recunoști în carne și oase și nădărdjuiesc că o să binevoiești a-mi cere scuze.

Eram uluit ; am strigat cu avînt :

— Aș fi foarte bucuros.

Mi-a întins mîna.

— Poate la noapte te răzgîndești, a rîs el.

— Mergem, am hotărît eu cu îndărătnicie.

Fostul plotonier-major se lăsă obosit într-un cot pe culcușul lui, ascultînd oftările domolite ale vîntului.

— Am spus aproape tot ce aveam de spus, a urmat el. Isprăvesc.

A doua zi pe înserate am plecat spre Stîna Albanezului. Într-un cătun, sub dealul care ducea la stîna, trebuia să găsim pe jandarmii noștri în straie sătești. Eram deghizați și noi, eu și Ionescu. Curt Isac mîna caii. Eu și camaradul meu îndărăt, pe maldăre de fîn. Ionescu Onoriu dezarmat, Curt cu biciul, eu cu armele la mine. Îmi luasem toate măsurile și simțeam în același timp o mare stîngenire față de camaradul meu. Amurtea și zăream satul de sub culme. Și pe deal, departe tare în fund, se zugrăvea Stîna Albanezului. În singurătatea locului,

plotonierul-major Ionescu Onoriu îmi dădea lămuririle și-mi arăta calea care ducea către gazda banditului. Mișcarea de braț pe care a făcut-o el către fundul zării a fost cea din urmă legătură a mea cu lumea. Un buzdugan de plumb mi-a zdrobit țeasta.

Pe urmă, cu mult mai târziu, am căutat să-mi dau sama cum s-a putut combina și săvârși fapta. E numai părerea mea, dar nu se poate să fie altfel.

Curt Isac, zic eu, era omul lui Ionescu Onoriu și cunoștea că voi fi executat.

Cum m-am prăbușit, m-a acoperit cu țolul și m-a prăvălit spre chilna dindărăt. Ajunși la cătun, șeful a luat comanda oamenilor, ca să calce Stîna Albanezului. A lămurit că plotonierul-major Omu a coborât la o potecă mai în pripor, care duce tot la stîină. Dacă Ghindăoanu simte atacul direct, iese de la stîină și se ferește în rîpă, unde îi face față plotonierul-major Omu.

Cînd a ajuns potera la Stîna Albanezului, s-a văzut că Ghindăoanu încă nu sosise. Dacă n-a sosit, atunci vine pe cărarea priporului. A dat el peste domnul plotonier-major Omu și l-a lovit cu măciuca de plumb.

Pe de altă parte, Curt Isac s-a mișcat mai departe cu căruța, ca să nu i se întîmple vreun năcaz. Curt Isac avea poruncit să lege mortului o piatră de gît și să-l lepede într-o baltă. Ar fi fost găsit undeva, dacă s-ar fi făcut cercetare.

Însă Curt Isac a avut pe drum o spaimă, cînd a văzut cu coada ochiului că se ridică o umbră din fundul căruței. S-a înfricoșat că Dumnezeu Alah vine în sprijinul celui drept. Căci Curt înțelesese că eram suflet drept. Un prost ori un nebun, dar suflet drept.

Așa încît l-a culcat pe mort la loc, împungîndu-l cu codirișca în piept. A potrivit mai bine țolul deasupra

și a grăbit caii spre Jurilovca. Acolo, la Jurilovca, se afla un bătrîn cu barbă și plete albe, vechi fugar din Siberia, doctorul Grișa. Mare lucru nu putea face acum, căci era treaz numai dimineața, două ceasuri. Devenise alcoolic, îi tremurau mînile. Însă avea lîngă el un ucenic, fecior de pescari, medicinist, adăpostit de cîtăva vreme acolo. După cît am aflat pe urmă, era urmărit pentru activitate comunistă. Balanțov Eugen era deci ucenicul bătrînului Grigore Alexandrovici, medic chirurg. Și mînile lui Eugen Balanțov împrumutau siberianului îndemînarea de care era nevoie. Mulți oameni se perindaseră o viață întreagă prin casa lui Grigore Alexandrovici și găsiseră alinare. Acuma Curt Isac s-a dus acolo, a bătut la ușă, a deșteptat pe bătrîn și i-a lăsat în prag muribundul. Nu s-a știut cine m-a lăsat, dar bătrînul m-a luat la el și m-a îngrijit. Ca om înțelept, ca să nu se încurce situația lui Balanțov, n-a anunțat autoritățile.

Am zăcut așa, între viață și moarte, săptămîni și luni, fără să-mi dau sama ce-i cu mine. Tîrziu mi s-a luminat înțelegerea. Ce-a mai fost la Cochirleni, nu mai știu. Plotonierul-major Ionescu Onoriu plecase pe front și Isac tataru dispăruse. Postul de la Cochirleni avea alt comandant. I-am cerut să-mi înlésnească s-ajung la unitatea mea. Trebuia numaidecît să găsesc pe mișel și ucigaș. Nu mai aveam liniște nici zi, nici noapte. După cele dintăi ostenele ale drumului am căzut în febră și am zăcut multă vreme în locuri străine, prin sate și spitale de care nu-mi mai aduc aminte. Eram ca o cîrpă purtată de colo-colo. Cînd am fost deplin vindecat și mi-a venit iar mintea și memoria, am ieșit la lume și mi-am căutat regimentul. Am fost judecat pentru lipsă și achitat deoarece fusesem mort. Cu sfărîmăturile regimentului meu retras din Moldova am trecut în Ardeal și am luptat la

Turda. Întăia oară cînd am ieșit din tranșee și am strigat : „După mine !“, m-a străbătut un glonte prin furca pieptului și mi-a ieșit pe lîngă șira spinării. Iarăși n-am murit și am zăcut în spital multă vreme. Pe urmă am căpătat concediu medical și am rătăcit pînă ce s-a întîmplat să mă adun cu acești nebuni de la Păuna-Mică. Lăsați-mă, prietinelor, să mor cu adevărat. Să mor a treia oară, căci de două ori n-am putut muri. Iar dușmanul care mi-a distrus viața rîde și se bucură și nu-i pasă !

— Nu se știe, nu se știe, oftă Neonil Roșca.

— În ce mă privește, se știe. Că am vrut să-mi dobîndesc casa și locul meu cu grădină pe care le aveam la Tulcea și, vestindu-se acolo că sînt dispărut și decedat, o rudă pe care nici n-o cunosc, unul Niță Ipate, a luat moștenirea și a și vîndut-o. După ce-a primit banii, s-a dus la București să se bucure de viață. Cum a intrat, la 4 aprilie, în Gara de Nord, la amiază, s-a vestit bombardamentul. Lui nu i-a păsat. A ieșit fudul și l-a lovit un corn de clădire în risipă. Nimic nu s-a mai aflat din el ; s-a suit la stele. Trebuia să fiu eu acolo, în locul lui.

— Frate Omule, fii cuminte și te liniștește, îl alina badea Neonil Roșca.

Dar Gheorghe Omu nu se putea aștîmpăra.

— Nu pot, nu pot ! Sînt înveninat pînă în măduvă și pînă în vîrful degetelor.

Se zvîrcolea pe lavița tare, căutînd o așezare potrivită, și cerga neagră sta pe el încolăcită ca un șarpe.

Furtuna de-afară contenise. Albu cîntă de trei ori în cotlonul lui de subt o streășină.

Traian tresări de mare tulburare.

— Bădie Gheorghe, am avut o vedenie de spaimă !

Atuncea Omu a zîmbit palid și s-a tras din el amărăciunea într-un horcăit.

Neculăieș Mînecuță s-a ridicat cu mișcări cumpănite de la masă și a luat la întîmplare una din arme. A cercetat dacă e încărcată. A pășit îndesat pînă la prag, deschizînd ușa. S-a văzut afară albul celei dintăi zăpezi. Era ceva ca de vis. În fund, întunericul unei neguri.

Mînecuță s-a repezit în bătătură, pufnind în aerul răcoros. Apoi a descărcat cu grabă patru focuri.

În bordei, din culcușul lui bine orînduit, meșterul Iosif a răsărit în capul oaselor :

— Ha ! Mă frățiorilor, lăsați-mă să dorm ; în noaptea asta m-ați dat gata.

Mînecuță mai repezi două focuri.

— Iar ? se tîngui Rafailă, și umbra bărbii lui se scria pe părete legănîndu-se. Vai de noptile mele !

— Asta este ! vorbi îndesat Neculăieș, coborînd în bordei. Acum să poftească !

— Cine ? întrebă vesel Costică Bibescu.

Gheorghe Omu se mai deșertă o dată de obidă într-un geamăt. Apoi urmări cu grijă pe Mînecuță cum așează arma pe masă.

— Mi-ai luat revolverul meu, observă el cu liniște. Să-l ștergi și să-l încarci.

— Știi ce-aș spune eu, bădie Costică ! șopti Traian cu înfrigurare. Să pornim mîni cu toții să-l găsim pe plotonierul-major Ionescu Onoriu.

Vorbînd, își potrivea și-și îndesa tot mai tare căciula albă peste urechi.

Bibescu avu un căscat înfricoșat c-o falcă pînă în grindă și-și căută, pe laița lui, poclada.

— Mă Traiane, văd că lipsesc multe doage în colonie. Culcă-te.

— Bă frățiilor, urma a mormăi tot mai somnoros Rafailă, lăsați-mă să pun geană pe geană măcar cinci minute.

VIII

Cîteodată vine Dunărea mare, aducînd nomoluri amestecate cu rămășițe ale morții : animale, frunzișuri vechi, trunchiuri sfărîmate, rădăcini bătrîne. Tulbureala aceasta fără formă și fără scop vădit, adusă din colțuri depărtate ale Europei, acopere grindurile de la noi, îneacă ostroave și plăvii, preface priveliștile.

Iată, într-un corn de luncă se adună oase de lupi și căprioare, schelete de paseri călătoare oprite din zborul lor spre pol, un brad dintr-un povîrniș de munte, un piersic dintr-o livadă a cîmpiei, prundișuri ale șuvoaielor de păstrăvi. Și trei crenguțe de sălcii, care dintr-odată întind rădăcioare și scot muguri proaspeți. Întorsura gîrlei dunărene s-a schimbat, valul cotește cu sunet moale între un ostrov de demult și această plavie a verii. Ieri nu era nimic acolo ; astăzi viața naște din moarte, în alte forme. Se adaogă încă o viitură în august și brăduiul ars de soare a lunecat mai departe, cătră apele mării și veșnicie. Iar plavia spălată și rotunzită a prins putere în colțul ei. Paserile luncii o recunosc și-și fac în ea sălaș ; crapii și somnii îi cercetează dedesubturile.

Tot așa erau „adunații“ de la Păuna-Mică. Purtați de furtună, rostogoliți în volburi sîngerate, s-au văzut cu mirare unii lîngă alții, încă străini și necunoscuți unii altora, în marginea luncii și a grindului, deasupra mlaștinii și a stufurilor. Simțiri și dorinți, ca niște plăpînde mlăzi de salcie, lucrau fără știrea lor, ca să-i fixeze și să le dea un alt destin. Ei înșiși cercau să se dezlege de

nenorocirile trecutului. Simțeau că, după cutremurul înfricoșat care a zguduit lumea, se petrec schimbări pe care nu le deslușeau deplin. Oamenii de la Păuna-Mare se arătau mai liniștiți, într-un ostrov vechi zguduit numai în parte. Însă nemernicii de la Păuna-Mică fuseseră pătrunși în întregime de foc și urgie. Ei toate aveau a le porni de la capăt.

— Îmi trebuie o păreche de pantaloni ! strigă într-un rînd cu disperare Neculăieș Mînecuță.

— Îți mai trebuie și altele, îl mîngîie Costică Bi-beșcu.

— Îmi trebuie toate ! Și iarna-i peste noi ; ne închide în bordei. Ce facem ?

Neonil Roșca își ridică ochelarii pe frunte și întoarse capul de deasupra cărții pe care o cetea.

— Prietine Neculăieș, îi răspunse el, dacă lepezi gîndul că iarna-i temniță, rămîne numai să găsești ieșirea cătră lume, și toate au să ți se schimbe.

— Dar cum să ies fără ceea ce-mi trebuie ?

— Cunoscînd că nu ești atît de lipsit, socot eu că poți da la iveală bancnotele pe care le ai strîns. Dă hîrtie și ia straie.

— N-am, n-am, sînt lipit pămîntului.

Se întoarse spre el și Omu.

— Uită-te la mine, Neculăieș Mînecuță.

— Mă uit.

— Uită-te în ochii mei și mai spune o dată că n-ai. Nu sîntem bogați, dar avem toți cîte ceva ; iar la un loc cu toții avem mai mult.

— Am prea puțin.

— Nu-ți ajunge ?

— Ba da ; însă pe urmă cum mă descurc ?

Neonil veni iar spre el cu privirea.

— Te descurci tu cum ne-om descurca și noi. Uite ce scrie în cartea asta. Omul își prelungește lucrarea mâinilor și picioarelor cu unelte și își poate lungi lumina zilei cu meșteșug.

— Știu eu asta, bade Neonil. Știu toate.

— Dacă știi, prelungește lucrarea mâinilor și lungeste lumina zilelor. Se chiamă că prefacem întunericul într-un câștig al nostru.

— Mda, știu, dar una-i vorba și alta fapta. De mult mă lupt eu ca să vă arăt că sîntem într-o rătăcire, la marginea grindului ăștia ; într-o rătăcire și într-o singurătate. Și-mi trebuie pantaloni, mai ales ca să umblu și eu cu altă înfățișare în lume. Văd pe vecinii de la Păuna-Mare, îi aud ce mai spun, aflu știri...

— Păunenii au să-ți spuie că li s-au împușinat toate. Pe cînd noi am prăpădit tot. Ei au a munci mai puțin ; noi să muncim mai mult.

— Iar muncă ? și iar muncă ? Ce-am făcut într-atîția ani ? N-am servit ? n-am muncit ? Am și eu dreptul să mă bucur de viață.

— Bucură-te.

Se amestecă în vorbire Bibescu :

— Cum să se bucure dacă n-are nădragi ?

Mînecuță se îndârji :

— Ia ascultă-mă, Bibescule, dumneata să mă lași în pace. Eu cu dumneata nu mă înțeleg. Tot îmi vorbești de tovărășia noastră și de lege... Care lege ?

— Legea frăției noastre. Așa am pornit, așa am jurat. Să mergem într-o unire. Să mai glumim, să mai rîdem, dar să mergem într-o unire.

Mînecuță oftă.

— Știu eu ? Pîna acuma nu văd nici un folos. Poate să vie un timp să prefacem legea. Poate vine vremea să mă aranjez altfel.

— Se poate. Rămînem ceilalți. Găsim altul în locul tău.

Traian îndrăzni :

— Rămîn eu.

Mînecuță se întoarce cu uimire spre frate-său :

— Cum ? Tu n-ai merge cu mine ? Piele răpănoasă ce ești ! Nu te-am bătut îndeajuns...

Traian întoarce capul spre lumina vetrei și nu răspunde. Mînecuță se înnegură de mînie. Dar erau toți de față și se stăpîni.

Veni lîngă el Iosif Rafailă și se așeză pe un scaun. Îl băt看 pe spate :

— Mă frățioare Mînecuță, ascultă-mă și pe mine.

Neculăieș Mînecuță dădu din cap cu lehamite, cu nădejdea sleită :

— Ascult.

— Mă frățioare Mînecuță, dacă vrei să pleci, nu-i nici o pricină și nici o greutate. Pleci, și cînd se încheie anul pentru care am făcut între noi învoială, îți plătim arendă și ce ți s-ar mai cuveni pentru munca de pînă acuma. Dar eu am să-ți dovedesc că nu-i cuninte ce vrei să faci. Chiar dacă ai avea tot pămîntul de aici, ce-ți folosește ? Cum să-l lucrezi singur ? Cu ce ? Chiar dacă ai găsi bani, de și împrumut nu-ți dă nimeni, pierzi pămîntul dacă ești singur. Aici trebuie altfel de muncă decît la cîmp. Singurătate, sărăcie. Bucata asta de baltă și grindul au o socoteală. Valoare nu au în sine. Nu știi dacă mă înțelegi.

— Cum să nu înțeleg ? Se poate ? Valoare nu au în sine.

— N-au valoare decît dacă muncim cu pricepere. Unul nu face mare ispravă. Dar o tovărășie de cinci poate. Grîu nu poți sămăna și s-a trecut și vremea. Porumb, de-abia s-ajungă de hrană. Cu atîta nu se face nimic.

— Apoi eu ce spun ? izbucni Mînecuță. Eu asta am înțeles numaidecît.

— Ba, mă frățioare Mînecuță, se poate face. Dacă omul se gîndește și plănuiește și le pune pe hîrtie, se adună destule venituri. Ca un meșter ce mă aflu, și sfătuindu-mă cu dumneavoastră toți la început, ne-am înțeles.

— M-am înțeles eu ? nu-mi aduc aminte.

— Ai uitat, bă frățioare Neculăieș.

— Ba eu nu uit niciodată nimic.

— Atuncea nu știu eu ce spun, bă frățioare Neculăieș.

— Nici asta nu se poate.

— Ba nu știu eu ce spun. De pildă, să punem pompă, ca să facem irigație.

— Ca-n Africa ? se miră Mînecuță. Fie la ei, acolo !

— Punem pompă, mă frățioare Neculăieș, și facem irigație. Crede-mă cînd îți spun. Mă jur pe ochii mei că facem. Să fiu al dracului că facem ! Ce lucrez eu aici toată ziua în bordeiul al treilea, unde se poate aprinde foc și unde mi-am instalat forjă ? Lucrez la ajustarea pompei. Crede-mă, frate Neculăieș. Să fiu al dracului și mă jur pe ochii mei.

În jurul mesei, ceilalți rîdeau. Omu nu rîdea.

— Ei hai, să cred. Nu te mai jura.

— Pe lîngă pompă, mă frățioare Neculăieș, mai adunăm și alte mașini și scule și întemeiem o grădină de zarzavat. La primăvară.

— Ei da, să zicem că se poate. Pînă la primăvară mai este.

— Atuncea, mă frate Neculăieș, ne mai vin și brațe într-ajutor.

— Așa este ; uitasem.

— Vezi cum ești, mă frate Neculăieș, se tîngui meșterul mîngîindu-și bărbuța, ziceai că nu uiți nimic.

— Ei, mi se întîmplă și mie. Alta ce mai este la catastiful dunnilale ?

— La catastiful meu mai sînt podnojele și rogojinile. Își alcătuiește stative Neonil Roșca. N-ai văzut nici asta ? Mă mir.

— Ba am văzut. Nu-i cine știe ce.

— N-ai văzut, mă frate Neculăieș. Ascultă-mă pe mine, n-ai văzut. Traian a văzut și a și început a lucra. Dar tu n-ai văzut și nu lucrezi.

— Tot în bordeiul al treilea ?

— Tot în bordeiul al treilea, frate Neculăieș.

— Ei, acolo, spun drept, n-am coborît ; am fost ocupat cu altele.

— Așa da. Să știți, mă frățiorilor, că Neculăieș se dă la brazdă.

— Asta n-aș crede-o, se împotrivi moale Mînecuță. Ce mai este ?

— Mai este stuful. Acela-i o avere.

— Este, de ce să spun că nu este ? Și eu am lucrat la el.

— Vezi cum ești, bă frate Neculăieș ? Pe lîngă stuf, mai deschidem și ghețăria veche.

— Ce să facem cu ea ?

— S-o umplem cu ghiață. Dacă nu ne-o trebui nouă, le-o trebui altora. Toate astea, bă frățioare Neculăieș, sînt abia începute, ori nu sînt și au să fie. Dacă lucrăm fără tine, au să fie mai puține. Dacă ne-am duce cu toții, ziua, la cîrciuma din Păuna-Mare, ca să stăm la taclale cu păunenii, atuncea n-or să fie deloc. Vîntul vine și se duce ; așa și omul. Apa vine și trece ; așa și omul. Dacă pui speteze vîntului și roată cu cupe apei, faci moară. Asta-i taina muncii. O știi ; o știi, nu-i nevoie să-ți spun eu ! O știi foarte bine și mai bine decît noi toți. Asta-i taina muncii. Mîna lîngă mîna, umăr lîngă umăr.

Ceas după ceas, zi după zi, săptămînă după săptămînă. Asta-i bogăția.

— Nu sînt tocmai de aceeași părere. Dar eu mă duc la Păuna ca să mai aflu ce este prin lume. Mă duc cînd și cînd.

— Știu ; dacă ai avea nădragi, te-ai duce mai des.

— Da, m-aș duce mai des și-aș afla mai multe.

— Ai afla mai multe ; dar badea Neonil nu te scrie la condică.

— Ce condică ? Eu nu știu nimica.

-- Dacă nu știi, mă frățioare Neculăieș, să-ți spun, de și tu le știi toate. La condică, badea Neonil scrie ce face fiecare în zilele de iarnă. Unii își cîștigă mîncarea și le mai rămîne ceva pe deasupra în casa tovărășiei. Așa e că asta n-o știi ?

— Ba o știam, dar nu vroiam să fac gură. Asta nu mi se pare dreptate. Vra să zică, eu rămîn dator hrana ?

— În ziua cînd nu faci nimic, rămîi dator.

— De ce să rămîn dator ? N-o să muncesc la vară ?

— Ba da. Atuncea te răscumperi.

— Și dumneavoastră adunați ?

— Noi adunăm, frate Neculăieș, după munca noastră. La dreptul vorbind adună și cîștigă tovărășia.

— Atuncea să nu mă mai duc în sat.

— Bă frățiorilor, se tîngui subțire Iosif mecanicul, Neculăieș știe și înțelege toate.

— Înțeleg și știu, își scutură fruntea Mînecuță, dar tot nu sînt bine dumirit. Credeam că să mă duc la Galați, la nașul meu, vlădica Ambrozie. Pe lîngă pantalonii, îmi mai trebuie și palton și altele. În trei zile m-am dus și m-am întors și arăt și eu om între ceilalți oameni.

Între coloniștii de la Păuna-Mică, Neculăieș Mînecuță era ca bradul uscat și nestatornic din plaur. Își simțea mai prielnic locul și mai firească așezarea între semenii

săi vechi de la Păuna-Mare. Acolo învățăturile trecutului și îndărătnicia din veac îl mîngîiau și-l întăreau într-o stăruință care fusese a sutelor de rînduri de oameni.

Cîntă psalmistul :

*Toate suvoaiile și vijeliile tale,
Doamne,
Peste mine au trecut.*

Toți oamenii care se petrec pe acest pămînt, în această scurtă viață, ar fi să ajungă și să se întîlnească în limanul unei fericiri neclintite. Viața noastră adevărată, după care rîvnim de la naștere la mormînt, n-ar fi aici pe pămînt, ci în această amăgire, menită să adormă nefericirile noastre necontenite.

De bunurile vieții pămîntești au parte să se bucure numai cîtiva puțini ; pe cînd celor care asudă lacrimi și sînge în robie li se dă înșelarea unui vis într-un liman veșnic, unde în sfîrșit ar putea sta și ei degeaba. Însă aicea să muncească peste puteri pentru folosul stăpînilor care huzuresc ; iar noi, adică, vom huzuri după moarte.

Neculăieș Mînecuță se ducea mai cu voie bună cătră înțelepciunea robilor, cătră acea înțelepciune care socoate că Dumnezeu poate fi înduplecat cu daruri, ca un dregător neonest. *Incetul cu incetul se face oțetul*, zice înțelepciunea bătrînească ; și iarăși zice : *Graba strică treaba*. Iar cînd oamenii se supun din plăcere ori din lene unor asemenea învățăminte, uită că o altă înțelepciune a unor bătrîni și mai înțelepți spune că *lucrul de azi să nu-l lași pe mîne și fierul să-l bați pînă-i cald*.

Asta-i zicala meșterilor fauri, observa Rafailă.

Asemenea duh de critică și de neliniște îl aducea ba-dea Neonil filosoful în sfaturile de sară de la Păuna-Mică.

Zilele de dechemvrie sînt cît ceasul, zicea el, și nopțile cît anul. Înțelepciunea robilor, bătrînii noștri, spunea că omul se cuvine să doarmă, iarna, ca pămîntul și ca pădurile. Pe cînd adevărul este că munca noastră nu se cuvine să amortească niciodată. Nu-i sănătos și nu-i înțelept să rămînem și noi, cum au rămas oamenii din vechi, la car cu boi și la opaite, pe cînd lumea nouă fuge cu automobilul, cu trenul, cu aeroplanele și se luminează electric. Noi nu cunoaștem decît plictisul nopților de dechemvrie, iar lumea nouă, pe cînd noi stăm în întuneric, află cunoașterea și desfătarea în cărți, în cinematografe și radio. O mie de ani am dormit ca într-o asemenea noapte de iarnă. Dar în suta din urmă de ani oamenii iscușiți au născocit mașinile și înlesnirile vieții. Noi tot în întuneric și tot în urmă am rămas. Să fie dreptul nostru oare ca să rămînem în pustia nopții ? În singurătatea neștiinții ? cu morții din veac ? În mine s-a deșteptat duh de neliniște, adăoga badea Neonil, și vreau să am dreptul a mă înfrupta și eu din bunurile acestei vieți, aici pe pămînt. Aruncăm bîta, și fratele Iosif ne-aduce arme. Hoții au drept la arme și noi nu ? Lăsăm plugul de lemn și poftim tractoare. Nu mai ieșim cu icoanele să cerșim ploaie, ci vrem să aducem apa pe vaduri, în grădinile noastre.

— Frate Mînecuță, tu te-ai dus să stai de vorbă cu măririle de la Păuna-Mare, gustînd în cîrciumă țuică și veselindu-te de vorbele care se tot macină la aceeași moară. Dreptul plugarilor nu este numai să aibă un lot de pămînt, altădată mai mare și pe urmă tot mai mic, ci să-l facă să producă înzecit decît pînă acuma. Ai auzit de pe listă rînduielile meșterului Iosif. Dar ți-oi mai adăoga și eu altele. Cum vine soră-mea Ana aici, are să s-arate în umbrar, sub dudul cel bătrîn din cornul bordeiului, războiul de țesut. Și dac-om fi vrednici, în

altă iarnă întemeiem, după dorința meșterului Iosif, „atelierul de țesătorie de la Păuna-Mică“. Asta-i treabă de iarnă. Ne îndeletnicim și acuma, dar atunci ne vom îndeletnici mai bine. Și după ce se va așeza aici sorămea Ana, au să iasă, în smîrcul de sub grind, sute de rațe și găște; și în bățatură atîtea găini cîte-om putea hrăni. Și dăm drumul în papură la porci, cum făceam la Letea. Trăiesc singuri la mîncare sălbatică, și numai din cînd în cînd se arată în preajma grindului, ca să vadă dacă stăpînii se mai află pe lume ori ba. Și avem oi și vaci ale noastre, ca să ne îndulcim cu fructul lor. Dar toate aceste nu se fac singure.

Mînecuță scăpă vorba care atîrna în el ca plumbul.

— Asta-i nenorocirea...

— Că nu se fac ele singure? rîse badea Neonil. Da, asta-i nenorocirea, dar nu pentru noi, ci pentru cei care nu vor să cunoască progresul tehnic.

— Așa este... mărturisi îngăimat Neculăieș Mînecuță, și se socotea cum ar face să scape a doua zi mai dimineață cătră Păuna-Mare.

Își aduse aminte că a doua zi e sărbătoare și nu se lucrează nici la Păuna-Mică. Se poate, prin urmare, ținea de cuvînt și poate fi punctual la întîlnirea cu păuneni. Întinse cu voie-bună paharul să primească vin din ulciorul tovărășiei.

Bibescu scoase în lumină, de sub masă, o sticlă albastre cu clonț.

— Frate Iosife, zise el, știi că-ți place. Întinde paharul de vin spre mine, ca să-i pun un puf de sifon în coadă.

Intr-un tîrziu, Bibescu se trezi afară. Ieșise din căldura și lumina bordeiului în bățatura acoperită de zăpadă, iar Neculăieș Mînecuță îl ținea de-un umăr și i se măr-

turisea. O lună albă plutea deasupra stufăriilor și cețurilor Dunării, într-o liniște înghețată.

Neculăieș Mînecuță i se mărturisea că el e un om nobil, dar nimeni nu-l cunoaște încă și nimeni nu-i dă dreptate.

— Pe lîngă asta, eu sînt și-un om deștept și toate le știu.

— Se poate, încuviință Bibescu. Și ai declarat în astă sară că vrei să te duci la vlădica Ambrozie.

— Desigur că vreau să mă duc și te asigur că nu mă poate opri nimeni. Vrea cumva cineva să mi se puie împotriva și să mă oprească ?

— După cît știu eu, dintre noi nimeni nu vrea să te oprească.

— Atunci dintre alții. Vreau să-i cunosc care-s aceia. Căci tatăl meu moșierul și cu vlădica Ambrozie, uite-așa erau de prietini... cum îs încleștate degetele astea, unul de la mîna dreaptă și altul de la mîna stîngă, așa erau ei, nedespărțiți. Nu era zi să nu se vadă. Mai ales iarna, cînd se duceau tătuța și mămuța la Galați, unde aveau casa lor de reședință. Mămuța mea — o chema Amalia — era o frumuseță ; și purta rochii de matasă. Îi plăcea să cînte din chitară cînd o ruga tătuța. Avea o chitară adusă de la Constantinopol, de niște bunici. Acei bunici erau greci bogați și au venit în țară la noi și s-au îmbogățit și mai tare... Și au cumpărat de la Mavrogheni-Vodă ranguri de boierie. Și-apoi vlădica Ambrozie se așeza într-un jîlt și asculta ; cîteodată ofta și-și ștergea lacrimile. În tinereța lui iubise pe mămuța ; dar ea l-a preferat pe tata. Iar vlădica n-a mai voit să cunoască lumea și s-a călugărit din disperare. Auzi ce spun eu ?

— Aud.

— Ca într-un roman. Dar nu-i roman ; e adevărat.

— Atuncea ce-mi spune mie Traian ?

— Care Traian ?

— Traian al nostru.

— Ce spune ? Ce știe el și ce poate spune ?

— Apoi Traian îmi spune că părinții lui, adică părinții voștri au fost oameni sărmani și năcăjiți. Iar tatăl vostru, Mînecuță cel bătrîn, a stat la închisoare pe nedrept...

— Spune el asta ? răcni Mînecuță holbîndu-se crunt la luna albă. Legea și dumnezeii mamei lui de păcătos ! Copilul ăsta nu-i decît un mișel ! Adică stai, să-ți arăt cum este. El poate să spuie, căci acei de care vorbește sînt ai lui. Dacă vrei să știi dumneata, acei de care vorbește el au slujit la părinții mei. Și n-are decît să-i cunoască și să-i pomenească el. M-am milostivit și l-am luat sub aripa mea și am vrut să-l înalț și pe dînsul ; dar dacă el se întoarce la ticăloșia din care-a ieșit, n-are decît.

Bibescu îl lăasă singur în mijlocul bătăturii și se depărtă. Se apropie de ușă și chemă pe Traian. Copilul veni numaidecît.

— Ce este, bădie Costică ?

— Nu e nimic decît că nen-tu se duce la vlădica Ambrozie la Galați.

Lacrimile copilului sticliră în lumina nopții.

Neculăieș Mînecuță se bătu cu palma în piept.

— Mă duc !

— Bine, bădie Neculăieș, suspină băiatul ; du-te.

— Mă păcătosule ! răcni prăvălindu-se spre el nenea Neculăieș, vrei să spui că pe mamaia n-o chema Amalia ? și că tătuța n-a fost moșier ?

— Nu, bădie. Eu știu numai că tata și mama au murit în sărăcie și pedeapsă ; s-au prăpădit în brațele mele.

Bădia Neculăieș se opri cu mîinile în șolduri, cu spațele spre lună.

— Plîngi, hai ? Grijania și comîndul tău de calic !

— Plîng.

— Ei, atuncea lăcrămez și eu ! Ești un nerecunoscător și un Brutus ucigaș. Ascultă, Bibescule, se-ntoarse el în loc, ridicînd dreapta spre nas, poate are el dreptate, păcătosul și măgărețul dracului ! Dar ce-mi folosește mie dreptatea lui ? Cu aceea nu mă-mbrac și înaintez în grad. Pe cînd cu nașul meu vlădica Ambrozie pot cîștiga ceva, o moșie ori o slujbă la stat.

— E o iluzie... îi dădu definiția Bibescu.

— Asta este și să știi că acest copil e nenorocirea mea și ghiuleaua mea la picior. Cu el nu pot progresa nici într-un fel. De aceea eu rămîn cu vlădica. Și am să mă duc mîini la vlădica. Iar acuma mă duc să mai alcătuiesc un pahar de vin cu puf de sifon în coadă. Tu nici nu știi, Bibescule, ce om mare ești. Ești ca un colonel și ca un general. Așa vorbă cu puf în coadă n-am auzit niciodată.

— Haidem la culcare, îl sfătuia Bibescu.

— E o iluzie. Piei din ochii mei, Brutus ucigaș !

Mîinecuță își scutură cu greutate labele spre fratele lui mai mic și intră în bordei împleticindu-se. Bibescu îl urmă priveghindu-l. Traian rămase în lună și-n fața pustietăților de iarnă, smîrcîind. Apoi își îndesă mai bine căciula în cap, își înfundă mîinile în buzunările zăbunului și trecu pînă la bordeiul animalelor. Ascultă acolo o clipă și se întoarse rămînînd neclintit deasupra grindului. Toate vedeniile viitorului, pe care le trezise în el sfatul din bordei, îi apărură într-o viscolire de imagini, depărtîndu-l de clipa prezentă.

După un lung răstimp, auzi cîntarea cucoșului și se întoarse la cele de față. Albu vestise straja întăia : tre-

cuseră patru ceasuri de la înserat. Trîmbițarea lui avea totuși ceva deosebit de trîmbițările din alte seri. Se sfîrșise c-o bolboroseală, ca și cum ținea să împărtășească soațelor lui o taină. Traian privi spre culcușul cînelui. Tărcuș nu se afla în locul știut, sub poala de acoperiș a bordeiului, lîngă ușă. Îl văzu numai decît la o zvârlitură de băț, în mijlocul bătăturii. Părea un cojoc lepădat acolo. Păși spre el fără să-l cheme. Cînele sta încovrigat pe goliște. Îl simțise și da din coadă. La șoapta lui Traian, se ridică și veni gudurîndu-se.

— Cum ți-i botul, Tîrcălabă ?

Botul cînelui era rece. Băiatul îl mîngîie mulțămit. Tărcuș se așază iar de-a dreptul pe pămînt. După o clipă își ciuli urechile. Era atent și Traian. Departe, în stuf, bătea ascuțit o vulpe. Trăgîndu-și căciula din cap, băiatul își înălță nasul și simți adierea nopții. Vîntul aburea dinspre asfințit.

Toate semnele erau că vremea se întoarce pe moină. Curînd aveau să înceapă a picura streșinile. Învățătura asta băiatul o avea de la bădița Neonil, care o cunoștea de la oieri vechi, de la muntele Ceahlău, iar bătrînii lui bădița Neonil o aduseseră cu ei cînd se coborîseră de la munte și se așezaseră la apa Dunării.

Tot asemenea învățase de la Neonil Roșca unele stele pe care ciobanii trebuie să le știe unde se află pe cer și cum se mută. Nu le putuse încă învăța pe toate, dar cunoștea cloșca-cu-pui și mișcările ei în crucea nopții ; carul mare cu oiștea lui, ca să afle partea miezului nopții ; și luceafărul de dimineață cînd trebuie să fie în picioare plugarul și păstorii. Cînd ajungeau feciorașii la vîrsta de ajutor în gospodărie, apoi muntenii de la Călugăreni le arătau pe rînd, într-o sară una, într-o sară alta ; ori le spuneau de unde vine vîntul cald și de unde crivățul ; și de ce se culcă în goliște cîinii și aduc porcii

paie în gură, și multe altele ; și aveau obicei de-i băteau pe feciorași, ca să ție minte. Traian n-avusese nevoie să fie pișcat ca să intre în el învățăturile vechi. Le deprinsese pe toate din plăcere și se bucura, semetîndu-se, cînd putea să prooroască astfel schimbările timpului.

Tocmai ieșea din bordei meșterul Iosif, și Traian îi dădu vestea :

— Se schimbă vremea, nene Iosife.

— Aha, frățioare, știu. Ai tu semnele tale. Vină după mine, ca să văd și eu după semnele mele.

Traian îl opri o clipă în loc, ca să-l facă s-asculte lătratul vulpii. După aceea îi spuse de cîne și de direcția vîntului. Prin lucirea lunii trecură „la atelier“, cum îi spunea mecanicul Rafailă. Coborîră și intrară în întunecime. Meșterul umbla înainte pipăind cu băgare de samă. Băiatul auzi un țacănit scurt ; începu a-i bate inima. Într-un colț, pe o măsuță, Iosif Rafailă întorsese comutatorul radiofonului adus de el de la Brăila. Era un aparat mic, însoțit de acumulator electric. O luminiță tainică se aprinsese ca într-un farmec și Traian își plecă urechea, să prindă din depărtarea necunoscută vestirea.

— Vestire de la prietinii noștri oamenii... zicea cu glasul-i subțire mecanicul Rafailă. Așa-i că-ți place, Traiane frățioare ? Spune drept că-ți place.

— Îmi place, nene Iosife.

— Ai vrea să-ți faci și tu jucăria asta ?

— Are să vie vremea să mă înveți și pe mine, nene Iosife...

— Vine vremea, frățioare, pentru toate cele bune. Toate cele bune pentru petrecere și toate cele bune pentru muncă. Frate-tău Neculăieș nu prea face haz de ele. Dar îmi pare bine că le înțelegi tu. De cînd lucrăm la pompă, ți s-a dat mîna pe clește și ciocan. Tu ai să fii

ucenicul meu și am să am în tine cel mai bun ajutor. Hn-hn ! Ia vino tu încoace și pune mîna. Întoarce condensatorul variabil, pînă ce-a veni cîntecul care-ți place ție...

Traian răsuci cu sfială, pînă ce se simți în aparat un fel de gînganie prizonieră care-și căuta viersul pierdut. Acum îl găsea, acum îl pierdea. Începu deodată a suna un cîntec limpede. I se grămădi copilului bucuria în zvîcnirile inimii.

Fără veste năvăliră asupra cîntecului zgreptănări dușmănoase. Traian încercă să așeze iar o curgere lină a transmisiei, dar dihăanii o fulgerau cu ghiarele.

— Se arată bune semnele tale, rîse subțirel meșterul ; se schimbă vremea.

Îpuse el mîna, căutînd un alt post. Sunară iar înmlădieri line de vioi și flaute.

— Asta e minune mai mare decît toate minunile... șopti băiatul cu glas tulburat.

— Ba-i o minune ca și minunile tale, mă frățioare Traiane, îi răspunse meșterul. Minunea cea mai mare e mintea care le scornește pe toate, mă frățioare Traiane. Așa e că acuma crezi în poveștile mele ? Că putem duce apa unde poftim ? că motorul care va purta pompa va purta și plugul, și secerătoarea, și batoza ?..., că niște bucăți iscusite de fier o să facă munca a cincizeci de oameni ? așa e că acuma crezi în atelierul nostru de țesut și în toate ? Hn-hn ! Spune, ca să mă bucur, căci de douăzeci de ani vorbesc robilor în pustiu și ei nu vor să iasă din robia lor. Au să ajungă oamenii, Traiane, să sucească o roțiță ș-au să muncească mașinile în locul lor. Mintea ta nu-i stricată și sufletul tău e curat. Crezi ?

— Cred, nene Iosife. Cred și ceilalți toți, afară de bădia Neculăieș. Fratele meu crede în vlădica Ambrozie.

— Într-adevăr, Traiane, cred și ceilalți mai mult sau mai puțin. Fiecare crede, Traiane, după puterea de credință pe care o are în el.

Traian simțea că va purta în el toată viața dulceața aceluia glas.

— De mult am vrut eu să-mi caut frați pentru o lucrare ca aceea pe care voim s-o facem acuma. Am pierdut multă muncă și m-am chinuit în multe neliniști, și-n douăzeci de ani de multe ori am adunat bani, ca un meșter priceput ce mă aflu, ca să întemeiez tovărășia... Dar unii m-au înșelat, alții m-au furat; nimeni n-a crezut în cuvântul și în fapta mea. Eram socotit nebun. Nebun ajunseseam să mă socotesc și eu. Până ce m-am întâlnit cu doctorul Calalb, vechi prietin al meu, și m-a mîngîiat. Încă nu-i sosită vremea, meștere, îmi zicea el. Oamenii trăiesc încă ușor în țara asta, bre Rafailă. Cine nu muncește în țara asta nu pierde de foame, căci poate încă cerși. Și oamenii din țara asta s-au mulțămît cu puțin și nu vor să cunoască bunurile de astăzi pe care alte popoare le cunosc. Se mulțămesc cu terci de malai și cu zdrențe; nu știu ce-i hrana, curățenia și sănătatea... Acuma i am întors cu domnului Irimia Calalb alte vorbe: „Frățioare Emil, zic, după atîtea războaie și măceluri, și pojaruri, și risipă, toți sîntem la pămînt. Cele mai bogate nații au ajuns la sărăcie. Iar noi cunoaștem foamea și goliciumea. Și bieții țigani care au trăit bine în țară la noi, cu cîntecele lor, acuma au murit cei dinții din lipsă, căci nu mai au cui cere. Au murit mii de bărbați și sute de mii în măceluri, dar atît s-a înmulțit omenirea în sărăcia obștească, încît nu se poate să mai trăim noi cum au trăit părinții noștri. S-a umplut țara de orfani și de săraci și de oameni fără slujbă. Și acuma, zic, frățioare Emil, vine vremea mașinăriilor; acuma mă bucur eu de sărăcia obștească... Între atîția proletari și

nemernici și orfani și prigonți, s-or găsi câteva suflete drepte care să creadă pe Rafailă cel nebun"...

Meșterul Iosif stînse aparatul de radio și rămase rîzînd prin întuneric. Pipăi pe copil împingîndu-l afară, închise atelierul cu cheia și veni alături de Traian în lumina lunii.

Vîntul de apus se simțea mai bine. Cînd să intre în bordeiul oamenilor, amîndoi se opriră și-și aplecară urechea ca să audă picușurile abia deslușite ale dezghețului. Traian își aduse aminte de vorbele lui bădița Neonil și le împărtăși meșterului : iarna dintăi se duce la rîpă.

— Așa este, încuviință meșterul. Cele dintăi zăpezi se duc. Și rînduri după rînduri de oameni în sute de ani se perindă în mișelie și neștiință și cad la rîpă ca zăpezile. Și apoi vine ceasul să se puie o iarnă tare. Și după asta vine ceasul unei primăveri cum n-a mai fost.

IX

Cătră ziuă a pornit a cînta vîntul în cercevele și Neculăieș Mînecuță a avut un vis de mirare.

Părea că se află la Păuna-Mare, așteptînd autobusul, ca să se ducă spre Brăila, și de la Brăila nimeni nu mai putea să-i înfrîneze hotărîrea definitivă de a ajunge la Galați.

Iată că din autobus coboară un cleric respectabil, înfășurat într-o blană cu guler de lup. Avea camilafcă neagră și o barbă înfocată revărsată pe piept. Cum și-a întors ochii mici și veseli spre Mînecuță, i-a făcut semn cu cîrja păstorească, și Mînecuță a înțeles că e episcopul Ambrozie. A vrut să i se închine și, printre oamenii care coborau din autobus, s-a repezit să-i sărute mîna

și să îngenunchieze. Episcopul s-a întors spre cîrciumă pășind rar și săltat și strigînd cu voce puternică : „Loc preasfîntitului și preafericitului ! Loc-loc !“ Cîrciuma era gara autobusului. Din cîrciumă ieșeau oameni cu țoieri de țuică și se ploconeau. Părintele episcop se ducea spre ei, jucînd și strigînd : „Loc ! loc !“ și tot se micșora. Și s-a răsucit și i-a făcut iar semn lui Mînecuță ; și pe urmă s-a topit, n-a mai fost ; au dispărut și gara și autobusul.

Mînecuță s-a trezit în mișcarea bordeiului. Tovarășii lui își căutau straiiele și ulcioarele de apă. Unii ieșiseră afară, ca să se spele. O lumină cenușie pătrundea prin ferestruici.

Neculăieș Mînecuță a rămas în capul oaselor pe marginea laviței lui, întristat deodată și cu buza de jos atîrînd.

„Totuși, e un semn... își zicea el. Astăzi am datoria să mă duc cel puțin pînă la Brăila. Spuneau astă-noapte ceilalți că se schimbă vremea. Deci mi se schimbă și mie starea și dorința mea se va realiza. Deocamdată n-am decît o singură dorință și mi-o îndeplinesc.“

Cu mișcări leneșe trase spre el pantalonul. Îl pipăia cu grijă, ca în fiecare dimineață, cu teama să nu i se desfacă între degete. Deodată își apropie ochii, ca să-l vadă mai bine. Infățișarea straiului era mai cuviincioasă decît de obicei. E un început de minune, deci ziua e bine pornită pe calea asta. Să se fi reparat pantalonul singur ? Nu-i asta, după cum nici vlădica Ambrozie nu vine la Păuna. Va fi fiind mina neostenită a lui Traian, pe care, la miezul nopții, poftea să-l facă mii și fărîme ! De și acest copil nu vrea să știe nimic de vlădica și de chitara de la Constantinopol, totuși, se poartă ca un adevărat frate mezin. Cine știe de cînd s-o fi sculat și, într-un colț, la lumina lămpii, a lucrat cu hărnicie. Acuma e

pe-afară. Se-nvîrte într-un picior prin gospodărie și toate le rînduiește.

Neculăieș avu o clipă de înduioșare. În același timp se gîndi cu plăcere că de asemenea tovarăș și slujitor are el nevoie cînd o să se desfacă de acești nebuni care dorm cu el într-un bordei. Să îndrăznească prîslea să nu-l asculte, să îndrăznească să nu-l urmeze ! O lucire îi scăpără în priviri.

— Traiane ! strigă el cu putere. Unde ești ? N-auzi ? Vină aici, la porunca mea !

Îi răspunse Omu, din prag, plecînd fruntea :

— Îți trebuie cumva slugă care să te îmbrace ?

— Ba nu.

— Atunci scoală, ca să grijim bordeiul.

Mînecuță adună spre el straietele și încălțărilor, închinînd în gînd zece ori cincisprezece înjurături înfricoșate, care îl puteau răcori de nădufurile vieții. Ce-i de făcut ? Tuturor celorlalți le poate face față. Lui Gheorghe Omu, nu. Lui numai în gînd îi poate răspunde cu binecuvîntările învățate la regiment.

Se îmbracă în pripă. Iese în lumina de-afară. Apucă o mîna de zăpadă moale și-și răcorește fruntea înfierbîntată. Își caută ulciorul și soarbe o gură de apă rece. Se uită în juru-i ; n-are cu cine schimba o vorbă. Traian vine c-un braț de lemne. Bibescu își lustruiește cizmele. Iosif Rafailă și-a inspectat atelierul. Acest Iosif Rafailă n-are liniște nici zi, nici noapte. Cît lucrează, vorbește. Lucrează cumîntenii și vorbește nebunii. După ce-a închis atelierul cu cheia, Rafailă vine la Neonil Roșca.

Ce-i spune Roșca lui Rafailă ? Roșca spune lui Rafailă că, după ce se curăță pămîntul de neaua asta din-tăi, va să vie iarna cea adevărată, fie la Anul nou, fie la Bobotează.

— În două săptămîni vine vîtorul cel mare.

— Numai decît ! întărește meșterul.

Mînecuță se împotrivește :

— De ce numai decît ?

— Ca să se mire unii și alții, mă frățioare Neculăieș.

Supărarea lui Mînecuță crește. Toți ăștia îl socotesc pe dînsul un terchea-berchea / Cînd va avea ce-i lipsește, adică tot echipamentul, să vedem dacă n-au să-l privească cu respect... Poate să-i salute el atuncea elegant :

— La bună vedere, domnilor !

Are să le placă asta ? Desigur, n-are să le placă. Dă-i cu vorbe amabile, dă-i cu rugăminte ; mai cu samă Bibescu. Nu știu, să vedem, să mă mai gîndesc. Cred că nu-i posibil să mai rămîn în colonie.

Costoroaba de la căsuța lui sfîntu Petrea din poarta raiului !...

— Ce vorbești dumneata de costoroabă, măi frățioare ?

- Spuneam și eu așa... îngînă încurcat Mînecuță.

Nu poate fi vorba decît de gardul ăsta vechi din partea de răsărit a coloniei. Ce rost are ? Nu închide nimica.

- Nu închide, dar oprește, rîde Neonil Roșca. Trebuie să-l mai întregim și să-l mai întărim. De cînd, l-au durat niște pescari înțelepți au trecut ani.

- Ce oprește ?

— Aș vrea să știu și eu, se anină cu întrebarea Neculăieș.

Dar mecanicul și-a scuturat fruntea și și-a îndesat mai bine șapca în cap :

— Ai dreptate, Roșca ; e gardul balaurului, rîse el cătră Mînecuță.

Neculăieș s-a ferit într-o parte cu grabă, scuișînd.

— Dracu să-i înțeleagă, costoroaba lor de nebuni...

A intrat în bordei și a ieșit numaidecît, purtînd între umeri o scurtă de miel de toată frumuseța. Asta era haina cea mai de preț a lui Mînecuță, pe care și-o păstrase cu grijă și care îi da dreptul să se mîndrească în partea de sus a ființii sale.

Tot umblînd și cugetînd, a înțeles ce-i cu vlădica Ambrozie din vis. Uitase niște întîmplări și împrejurări din ajun. Acuma și le reamintește bine. Intră în dumbravă și o ia repejor pe drumeagul care duce la Păuna-Mare.

Cum de nu l-a recunoscut pe părintele Petrea cu barba lui de jar? El era vlădica. În ajun fusese martor la o dezbateră între preot și dascălul Iov, privitoare la slujbele și treburile din preajma sărbătorilor și din sărbători. Acuma e vremea cînd curge uium bun la moara lor.

Dimineața, stau în pridvor la locuința preotului treizeci-patruzeci de femei de toate vîrstele și de toate stările, mai bogătane, mai sărăcuțe, mai urîte și mai ochioase, așteptîndu-și rîndul să fie dezlegate de blesteme și jurăminte pe care și le-au făcut ele singure. Vierme să se facă, măgăriță să se facă, stîlp de piatră să se facă, dacă s-a mai lăsa îndemnată ori mîngîiată de soț, de ibovnic, de mamă și soră. Asemenea hotărîri, rostite la mînie, numai preotul le poate întoarce desăvîrșit, și e cu primejdie dacă nu vîi să-ți cetească și să te dezlege. Toate lasă un dar doamnei preotese, ori un ban părintelui.

După ceasul muierilor, trec gospodari să-l poftască pe părintele Petrea la binecuvîntarea porcului înjunghiat. Părintele se duce și binecuvîntează, dascălul pune în sac partea sfintei biserici.

Mai sînt și altele : botezuri și parastase. Trebuie găsit răgaz și pentru acelea. Se mai află cîte o lehuză care cere să-i murmure preotul stihuri din cartea sfîntă, pînă ce ațipește. Atuncea se chiamă că rugăciunea e primită. Și se mai întîmplă ca acuma, în zilele dinaintea Sfintei

Nașteri, să moară doi păumeni bătrâni, și oamenii caselor unde zac morții vor să grăbească înmormântările. Cîteodată, în asemenea împrejurare, tocmeala o face dascălul Iov ; de obicei o face preotul Petrea. Acum s-a înfățișat la părintele — după cît i-a arătat lui Neculăies dascălul Iov — un gospodar fruntaș, care, prin ce împrejurare nu se știe, a rămas cu bani puțini la o vreme ca asta, și nu poate cuprinde cu ce are cheltuielile așa de multe ale înmormântării. După sărbători, i se umple iar chimirul pe care-l poartă pe pielea goală, pe care-l desface fără rușine nu numai față de preot, ci și față de doamna preoteasă. Acest Dumitru Chiriță a venit cu cîteva lucruri să le puie zălog în mîna părintelui, ori să le lase drept plată pentru slujbele sfinte. Și i se pare lui Mînecuță că între acele lucruri s-ar fi aflînd ce-i trebuie lui. Dascălul Iov i-a făcut poate anume acest pont ; dar el, cu mîntea la cîte și cîte alte lucruri, n-a băgat de samă și n-a ținut vorba pe loc.

Acuma a prins din urmă ce era să-i scape. Vor mai fi fiind și alte treburi mîni, poimîni și în viitor ; dar treaba de azi e mai presus de toate, scop singur al vieții.

Părea că-l mîină vîntul din spate. A ajuns în mai puțin de un sfert de oră la Păuna-Mare. Zăpada se topea repede și se muiase de mîzgă drumul. Ca să-și păstreze cuviincioasă înfățișarea, sărea din piatră în piatră și din colț de cărare în colț de cărare. Pe ici, pe colo, pe linia satului sau la o răs_pîntie de ulicioară, dădea peste grupe de oameni. În ființa lui striga un episcop jucăuș : „Loc-loc !“

A ajuns cu voie bună la casa preotului. A găsit pe dascălul Iov : i s-a părut întunecat, trudit, fără vlagă. Stăpînea cu mare greutate cele cîteva femei care mai așteptau în pridvor. Două se certau : una era mai grăbită și cealaltă și mai grăbită.

Preotul Petrea își scoase pe o ușă jumătatea de sus a trupului, cu barba înflăcărată. Era un om mai mult mărunț, cu obrazul palid și ochi negri. Se închină cu prietinie spre Mînecuță și rămase ațintit cu uimire vădită spre scurta colonistului.

— Așa da, îmi place... zise el fără grabă. Ai vorbit, dascăle ? Se poate face ceva ?

— Se poate, să vedem, răspunse dascălul cu jumătate de glas.

— Atunci duceți-vă, înțelegeți-vă și-mi aduceți cele de cuviință. Nu întârziati, că și eu isprăvesc aici cu dezlegările.

Dascălul Anastase Iov se întoarse către Mînecuță.

— Atuncea să mergem.

— Unde ?

— La mine acasă. N-ai venit pentru negustoria de ieri ? Tot mi-ai spus și iar mi-ai spus că-ți trebuie cutare lucru. Și cînd am încuviințat că este și s-a găsit la Dumitru Chiriță, ai tăcut. N-am înțeles de ce taci, dar acuma văd că ești mai șiret decît toți cei de la Păuna-Mică.

Neculăieș Mînecuță dobîndi pentru sine însuși o deosebită admirație. Ca să nu și-o împruțineze, își ținu firea și își stăpîni vorba. Îl urmă pe dascăl pînă la a treia casă împotriva vîntului, și acolo dascălul Iov îi înfățișă pe o laviță nădragii de la Dumitru Chiriță, albaștri cu vipușcă de matasă neagră.

— Așa ceva nu se mai găsește astăzi... îi spuse cu melancolie dascălul.

Mînecuță dădu din cap și mormăi ceva neînțeles.

— Nici croitorii de azi nu mai știu să lucreze asemenea haine.

— S-ar putea.

— Te interesează ?

— M-ar interesa întrucîtva. Atîrnă și de preț.

— Dacă ți-oi spune că-s pe degeaba, vorbi aprins dascălul, te superi, ca un bărbat ambițios ce te afli. Dar Dumitru Chiriță se grăbește ca să scoată beleaua din casă. Noi n-avem nevoie de nădragi albaștri; numai dumnitale ți se potrivește la scurta pe care o porți. Interesul nostru e numai graba. Cu preț de două duble de grîu ne-am împăcat. Dacă o să spui că e scump și nu m-am purtat față de dumneata ca un prietin devotat, atuncea afla-m-aș mai bine în locul mortului și alții să-mi precupețească țoalele. S-a făcut?

— S-a făcut, răspunse cu stăpînire Mînecuță.

Avea în buzunarul dinăuntru al scurtei mai mult decît îi trebuia.

— Atunci ia în stăpînire marfa, îl îndemnă dascălul, și s-o porți sănătos. Iar banii îi dai în mîna părintelui Petrea. Mergem, ca să nu întîrziem.

Pînă ce-și învăli cu grijă averea în două gazete, pînă ce făcu suta de pași înapoi la pridvor, trecu timp foarte puțin, însă îndestulător ca să nu mai găsească pe părintele Irimescu acasă.

Ieși într-o întâmpinare preoteasa.

— Părintele Petrea vine numaidecît, dădu ea lămurire. Te roagă să intri în cameră și să-l aștepți.

Presvitera Constanța îl trimese pe dascăl după preot, și domnia-sa își ceru îngăduire să lipsească două minute de lîngă musafir, avînd o zi cu deosebire învăluită de trebi.

— M-am sculat înainte de ziuă, suspină ea, lăsîndu-se numaidecît într-un scaun cu spătar, și nu m-am pus jos nici o clipă. Cîte avem de făcut, de rînduit, de slujit, numai Preacurata cunoaște strădania noastră. Uite, acum a venit veste că se prăpădește și baba Evdochia. O cunoști.

— Nu cred s-o cunosc... mărturisi Neculăieș.

— Ba da ; cine n-o cunoaște ? E soacra primarului. Într-adins și-a găsit să moară acuma, ca să ne facă nouă năcaz.

— Credeți, doamnă presviteră ?

— Nu cred, rîse preoteasa cu toate trăsăturile feței ; nu cred, dar se cam potrivește...

Era tînără și trandafirie în umerii obrajilor. Cu toată truda în care se cufundase, ochii ei sprîncenați castaniu aveau în ei văpăi neliniștite.

— Tare-aș vrea, urmă ea, să mă reped pînă la Buzău, la părinți. Nașul meu, urmă ea vioi, dar fără legătură, e vlădica Chesarie.

Mînecuță tresări.

— Și nu vă puteți duce ?

— Ba da, însă nu știu cum să fac. Cînd să plec și cum să plec. Văd c-a început dezghețul. Să pun pe mine haină de toamnă, te pomenești că dă un viscol. Să iau haine groase, par caraghioasă pe așa vreme. Și nici n-am cînd să plec, așa sînt de împresurată de treburi.

— Plecați în zilele Crăciunului.

— Cum în zilele Crăciunului ? Cînd am și eu trei zile de odihnă, tocmai atunci să mă chinuiesc prin trenuri și autobuse ?

— Atunci după sărbători.

— Apoi dacă amîn, iar se mai întîmplă cine știe ce și nu mai pot pleca. Nu mi-am văzut părinții de-atîta vreme. Tot doresc să-i văd și-ntîrzii neconținut.

— Nu mai întîrziați ; plecați imediat.

— Știi că ai haz ? Cum să-l las singur pe părintele ? Nu vezi cîte treburi avem ?

— Atuncea mai amînați.

— Și să nu văd pe tata și pe mama nici de sărbătorile astea ? Ușor îți vine dumnitale...

— Să vie atunci părinții dumneavoastră aicea.

— Cum să umble oameni bătrâni, la vreme de iarnă, prin trenuri ? Unde mai pui că osteneala mea ar fi mai mare, să am și grija lor pe lângă a părintelui Petrea. Atuncea chiar să mă pun jos și să mor ca soacra primarului. N-am și n-am cu cine mă sfătui. Părintele n-are niciodată vreme...

Oftînd, presvitera Constanța se lăsă mai potopită de trudă pe speteaza scaunului.

— Ce să fac, ce să fac !... suspină ea. Nimeni nu vrea să-mi dea un sfat. Uite, vine și părintele. Îți spun eu, domnule Mînecuță, că oameni mai ocupați decît noi n-ai să cunoști de-i umbla șapte ani la toate împărățiile lumii.

Părintele intră pe-o ușă ; presvitera Constanța ieși pe alta.

— Ei, v-ați înțeles ? Ai adus ? întrebă părintele cău-tînd alte obiecte ale cultului pe măsura de subt icoane.

— Ne-am înțeles și-am adus.

Părintele Petrea primi în tăcere ce i se cuvenea. Închise într-un saltar dobînda ; vîrî cheia într-un buzunar afund și rămase privind cu blîndeță pe oaspetele său.

— Am avut mare plăcere, domnule Mînecuță, să stăm de vorbă și să cinstim un păhărel de băutură. Dar cum aş putea acuma, de pildă ? Toate pe grabă, toate pe fugă ; umblu de colo-colo ; o rugăciune ici, o aghiazmă dincolo ; un botez, o înmormîntare ; acuma trebuie să alerg la liturghia de la mănăstioară. Hai cu mine ; schimbăm două vorbe pe drum dac-oi mai avea răsuflet.

„Binecuvîntare a lui Dumnezeu a fost asupra mea, cugeta Neculăieș, alergînd după preot, căci nu m-am făcut cal de poștă și am rămas om liber“...

„Ce tot mă ține pe loc haimanaua asta ?“ se ciudea părintele Petrea.

— Îmi pare rău, domnule Mînecuță, zice preotul întorcînd barba-i de foc, că nu putem poposi la un pahar dulce. Dar puține zile au mai rămas anului ăstuia, și destule zile are anul viitor. Helbet, om găsi noi vreme și pentru asta. Acuma am înțeles că vrei să te duci la Galați...

Neculăieș făcu un gest de lehamite. Își conteni goana și își cercetă cu luare-aminte pachetul, care, după părerea lui cea mai dinăuntru, îi venise în dar tot de la vlădica Ambrozie.

X

Cel dintăi eveniment mare de la Păuna-Mică a fost viscolul din zilele Crăciunului.

Cum spunea odinioară bătrînul poet ieșan Solomon Cornea :

„De sub steaua polară
A pornit cu răcnete înalte vîntul ;
De freamătul harmasarilor lui albi
S-a zguduit pămîntul.“

De asemenea, tot el spune în încheierea acestui poem :

„După vifore de viață amară
Sărmanii lumii așteaptă
Și pentru ei o primăvară.“

Poetul Solomon Cornea, mort și îngropat acum treizeci de ani, a fost un proroc, care de pe atunci vedea semne ale prefacerii lumii de astăzi.

Pe cînd vijelia bubuia afară și zăpada se zbătea în geamul de la răsărit cu fișuit de năsip, la lumina lămpii liniștite, Neonil Roșca cetea stihurile de mai sus găsite

de el într-o publicație veche. Coloniștii ascultau cu sufletele tulburate, căci vijelia dădea nu numai glas, ci și înțeles suferințelor și nădejdelor omenirii muncitoare.

În întâia dimineață au cunoscut că lumina lumii lor se împrăștiase. Nu puteau vedea decât în preajma cea mai apropiată. Din sita văzduhului curgeau zbatându-se valurile zăpezii, fără încetare, ca și cum ar fi fost pornite să se zbată în veșnicie. Totuși, băătăura era curată; spulberul o mătura în zvâcnituri dese. Învăliți în mănțăli, meșterul Iosif și Neonil Roșca au pășit pînă la girezile de stufuri și papură. Dincolo de ele, gardul cel netrebnic, care sta înșirat în vifor, făcuse deplină opreliște nămeților. Au venit și ceilalți să vadă lucrarea păcii.

A zis Roșca :

— La bordeiele acestea au trăit cîndva oameni cumiți.

Meșterul Iosif se întoarse în loc, căutînd din ochi pe Mînecuță.

— Hn-hn ! Ce nu-ți place, frățioare Neculăieș ? Cui te pui împotriva ? Dacă ar trăi cu noi aici la bordei acel Solomon Cornea pe care l-am pomenit ast-noapte, apoi ar putea spune așa că Neculăieș nu crede nici ceea ce vede...

— Meștere, nu știu dacă la asta s-au gîndit acei pescari... filosofi, dar eu văd că mi-i tot atîta. Stăm închiși ca în temniță. Putem sta așa și douăzeci de zile. Ce-mi folosește gardul ?

— Nu vezi nici un folos și nici o ușurare ? Că n-are să fie nevoie să lucrezi cu lopata împreună cu noi ca să dezgropăm gospodăria și bordeiele ?

— Ba asta e bine, de asta mă bucur.

— Nu te bucura prea tare, frățioare Neculăieș, căci mergem să dezgropăm pe alții.

— Toate le-ntoarceți și le răstălmăciți, mormăi Mînecuță. La urma urmei, sfîrși el mai mult cătră sine însuși, întăi și-ntăi să-mi fie mie bine.

— Eu știu ce mormăiești tu, mă frățioare Neculăieș. Îți doresc să trăiești mult și să-ți fie bine. Dar socot că pescarii aceia vechi pe care nu i-am cunoscut niciodată ne-au fost cu adevărat frați, căci din lucrarea lor folosim și noi. Să știi, mă frățioare Neculăieș, că-mi scot șapca întru pomenirea lor.

Neculăieș s-a întors hursuz din „sfatul nebuniei“, cum îl porecea el. Era supărat și de asemenea vorbe fără noimă, și de singurătatea pustiei în care se afla rob. Era o pustie îngustă, plină de glasurile spaimei repezite de la oceanele de gheață. Treceau acele glasuri, soseau urletele tuturor lupilor flămânzi din veacuri și fluierături ale paserilor disperării risipite în noianul alb.

Au umblat în băătură, cercetînd animale și paseri. Toate stăteau cufundate în ascunzișurile lor, supuse stihilor, deci mai înțelepte decît unii oameni. Mîncău puțin, sau nu mîncău deloc, așteptînd alinarea pe care animalele o presimt cu mult înaintea noastră. Vifornița încă sună, și ele prind a se mișca, dîndu-ne vestire. În toată împrejurimea nu se zărea țipenie de pasere ori dihanie. Vîntul cel cumplit suna ca peste cimitire. Au intrat în mormîntul adăpostului lor și coloniștii.

Așa au petrecut trei zile. Aprindeau foc, mîncău alene, dormitau. Săgeta dinăuntru afară Băiatu, cercetîndu-și supușii. Cînta stîns cucoșul cînd îl simțea aproape. Îl chema purcelul, îl nechezau caii.

Sara se ținea sfat pînă tîrziu. Neonil își răsfoia unele bucoavne cu slovă chirilică.

— Cît ține viscolul, vremea e destul de moale, începu el a vorbi într-una din seri, ca și cum ar fi ținut o conferință.

E adevărat că ascultătorii lui îl urmăreau cu cea mai încordată luare-aminte.

— Prietinel nostru meșterul Iosif Rafailă, urmă Neonil, ne-a arătat la termometrul lui de-afară că frigul nu s-a coborât sub cinci grade. Dar îndată ce stă furtuna și se limpezește cuprinsul și se înseninează cerul, numai-decît frigul se întărește, încleștînd apele sub sloiuri.

Știu din cartea asta cu chirilice o poveste de demult, pe cînd era la împărăția grecească Alexandru Machedon împărat.

De-atuncea sînt mai mult de două mii de ani, și lume pe pămînt era cu mult mai puțină. Împărații și domnii n-aveau știri ca acuma unii despre alții. Fulgeră din telegraf la Brăila și răspunde tocmai la marginea lumii. Cîntă o muzică la Paris, și auzim și noi la Păuna-Mică. Pe-atuncea, dacă poftea să știe împăratul Roș ce se petrece la împărăția Albă, își pornea oștile și se ducea să vadă el singur cu slăviții săi ochi ce este înspre miezul nopții. Vedea și prostimea, avînd tot așa de ageri ochii cît și împăratul. Dar pe prostime n-o întreba nimeni. Căci dac-ar fi fost întrebate noroadele, n-ar fi fost atîtea războaie. Vedea și prostimea oameni cu care n-avea nici o pricină de ceartă. Dar împăratul poftea să calce cu piciorul peste grumazul lor.

Umblînd așa Alexandru-împărat cătră Dunăre, prin locuri fără drumuri, s-au petrecut vara și toamna. Și iată, a ajuns oastea la Dunăre. Se vedeau numai niște pescari săraci într-un ostrov și un cioban cu oile pe-un grind. Și a purces un viscol ca acesta de-acum. Iar oastea s-a înfricoșat îngropîndu-se în corturi de pîslă, la țarm. Cînd a stat viscolul și s-a boltit văzduhul ca un smalt albastru, gerul a prefăcut apa în cremene, și numai ce-a văzut împăratul că s-a durat de la un mal la altul al Dunării pod de piatră scumpă. Oastea sta cu țoalele în

cap, nemaiavînd putere să se ridice ; iar Alexandru-împărat a chemat pe înțelepții săi ca să-i lămurească minunea. S-au aprins focuri împrejurul lor, dar împăratul și înțelepții săi tot clănțăneau din dinți.

— Înălțate împărate, a cuvîntat cu îndrăzneală Aristotel filosof, aceste poduri din Țara Schiților sînt cele mai scumpe ; nu le poți plăti cu aurul lumii și nici un meșter nu le poate alcătui. Sînt cu atît mai scumpe cu cît astăzi le vedem în ființă și peste un timp se topesc. Dacă luminăția-ta treci, apoi te va costa și mai scump, căci la întoarcere nu va mai fi juvaierul ce se vede. De sub zări ne vor înțepa sălbaticii cu lănci și săgeți de fier și măria-ta îți vei împutîna prea tare oastea.

— Atuncea să ne întoarcem și vom veni iar la vară, a poruncit împăratul.

— Pînă ce ne ducem și pînă ce ne întoarcem, zodiile se schimbă și dăm iar de ceea ce se vede. Aici nimic n-om putea face, căci gerul iernii e în slujba schiților și mușcă oastea cu dinți ca de fiară. Om sta aici, înălțate împărate, arzînd toate stufurile care se văd, ș-apoi ne-om tot mișca înapoi arzînd pădurile, pînă ce-om ajunge la Marea Caldă. Acolo-i locul nostru. Să lăsăm pe bieții oameni de-aici în pace, căci nu ne-au pricinuit nici o supărare.

Astfel a văzut cu uimire Alexandru Machedon împărat podul de piatră scumpă de la Dunăre. A ascultat pe filosof și bine i-a priit.

— Acuma noi, a sfîrșit Neonil, după ce stă viforul, ne-om bucura de asemenea poduri fără să fim împărați. Și în scurt vom avea și drumuri lucii de argint.

— Cum se deschid pîrțile și drumurile, se amestecă meșterul Iosif, punem caii la sanie și ducem marfă la Brăila. Acuma încep a avea preț podnojele și rogojinile.

— Aşa este, se tîngui Neculăieş Mînecuţă, dar ce facem cu amărîtele de călugăriţe de la mănăstioară şi cu păcătoşii de la Păuna-Mare ?

Costică Bibescu răspunse numaidecît.

— Păcătoşii s-or dezgropa ei singuri, iar la mănăstire vom da numaidecît ajutor.

— Vrei să-ţi cîştigi comoară în cer şi pe pămînt, se ascuţi cătră el Mînecuţă. Eu socot că să răzbim şi la Păuna, deoarece pornesc acolo petrecerile şi nunţile. Mai ales este o casă la Păuna pe care musai s-o dezgropăm.

Mînecuţă se opri o clipă şi privi în juru-i. Băiatul ieşise din bordei îndată după povestirea cu împăratul.

— Dacă-i sara poveştilor, să vă spun şi eu una, vorbi el cu chef, scoţîndu-şi mai bine în lumină pantalonii de postav albastru cu vipuşcă de matasă neagră. Cît umblu eu pe la Păuna, m-am ales batîr cu istorisirea asta.

Meşterului Rafailă îi plăceau grozav poveştile.

— Mă frăţiorilor, se rugă el, să ascultăm ce vrea să spuie Neculăieş.

Neculăieş se foî privind în juru-i. Ţinea să spuie o întîmplare în pofida lui Bibescu.

— Uite cum a fost... porni el nesigur, uite cum a fost. Este în sat la Păuna o casă anume, nu vă spun care... Într-o sară s-a apropiat cineva care nu-i din Păuna-Mare...

— Poate o fi fiind din Păuna-Mică, s-a bucurat meşterul.

— Se poate, a încuviinţat Mînecuţă. Casă împresurată de nişte uluci, mă nene, ca o cetate. Şi după uluci, în curte, nişte cîni cît lupii. Şi după cîni, în casă, o zgriptoroaică de mătuşă. Şi oînd să intre pe portiţă, cîinii dau glas şi iese mătuşa în loc să iasă cine trebuie. Zgriptoroaica : aoleu ! Din odaie de la dînsul, din celalalt capăt al casei, iese şi Pintilie Viţelaru cu furca,

strigînd de s-aude pînă cine ştie unde : „Care-î acolo, bă ?“

Meşterul rîdea pîndind cu coada ochiului pe Bibescu ; Neculăieş se prefăcu uimit :

— Na ! am scăpat numele lui Pintilie !

Bibescu se ridică în picioare.

— Prietine Mînecuţă, păzea !

— Cum ai spus ?

— Am spus : păzea ! În casa aceea locuieşte o persoană pentru care eu am stimă.

Meşterul îşi înghiţi rîsul.

— Mă frăţioare Costică, zise el grav, am rîs şi eu ca o cizmă cu urechi clăpăuge, dar să ştii că ai dreptate. Ne-am deprins să bîrfim femeile, uitînd că avem mame şi surori.

Mînecuţă deveni şi el serios.

— Pe onoarea mea că n-am avut intenţia să jînesc pe cineva. Nu-mi stă în caracter. Mama a fost o persoană cu educaţie.

Bibescu păru convins. Apucă dreapta tovarăşului său şi i-o scutură solemn, lucru de care Mînecuţă, orice-ar fi putut spune, se simţi onorat.

Poveştile şi sfaturile au trecut ca fluturi fantastici şi s-au stîns. La sorocul cel fără greş viscolul a contenit.

Pornise sara şi s-a domolit în amurgul zilei a treia. Cu oftări tot mai alinate, vîntul a făcut popas ; valurile lungi ale ninsorii s-au tupilat la faţa pămîntului ; bolta cerului s-a înălţat ; la asfinţit a apărut printre grămezi de neguri mînia luminii, ca ochiul crunt al lui Gheorghe Omu.

Chiar în acea sară, spre albia Dunării au sunat chemările lupilor şi vulpilor, sub lucirea pustie a lunii. Oamenii au ieşit cu lopeţile, ca să dărîme unele viscolituri din cotloanele sălaşului lor. Au cercetat drumeagul

spre Păuna și l-au găsit curat, cu puțină zăpadă, fiind în lungul vîntului.

— Tot așa o fi și drumul la tîrg, în josul Dunării, își făcea socoteală Neonil. Mîni se rup închisorile și se-așează cale. În două zile, dacă nu se pune altceva împotriva, sania noastră va fi în bîlci, la Brăila.

În aceeași sară, la sfatul bordeiului, meșterul Iosif Rafailă a spus cîteva cuvinte care s-au legat cu întîmplările de mai tîrziu, fără ca el să-și dea sama cum, nici să lămurească legăturile ascunse dintre faptele oamenilor ; și toate s-au vădit la timp, ca și cum ar fi fost îmbinate de legile veșnice.

— Dar omul nu-i al veșniciei, măi frățiorilor, se tînguia meșterul Rafailă ; căci omul, mă frățiorilor, e ca un fir de nea pe care-l spulberă vîntul. Slabi ca fulgul și totuși uneori ne arătăm tari ca oțelul. Lucrăm la meșteșuguri felurite, ca să aducem în grădina noastră de legume apa Dunării, adică a ploilor care plouă peste multe alte țări. De ne va fi dat să ajungem soarele de primăvară... Așa sîntem de plăpînzi, mă frățiorilor, vai de noi. Și așa sîntem de tari și de îndrăzneți, de cutezăm să ne împotrivim cerului și pămîntului.

— Știți cine-i acest prietin al nostru ? a zis Neonil. Acest prieten al nostru Iosif e cel care a umblat șapte ani pe jos, ca să găsească cal fără narav.

— Dacă mai trebuie, mă frățiorilor, mai umblu șapte ani. Hn-hn ! Vă rog, nu vă supărați, dar să știți că mai umblu șapte ani.

— Acest prietin al nostru, urmă filosoful Neonil, se pune la trîntă și cu Dunărea.

— Dacă am găsit soții pe care îi caut, mă frățiorilor, să știți că mă pun la trîntă și cu Dunărea, iar voi îmi stați într-ajutor, fiecare după puterea lui, mă frățiorilor, fiecare după puterea credinții lui.

XI

„Într-adevăr, după cum a fost spusă prorocilor de mai demult și mai dincoace, după ce-a bîntuit cît i-a fost rînduiala, viscolul a stat ; și, după ce-a stat viscolul, s-a făcut liniște.

Unde s-au putut deschide pîrțiile fără multă trudă, s-au deschis ; iar unde au fost nămeții în putere, i-au lăsat oamenii să se topească atunci cînd le va veni vremea, adică în soarele primăverii. Căci așa au fost învățați pămîntenii noștri, să nu se puie de price. Bate vîntul, îl lași să bată și te dai într-un dos. Năboiește apa, te ferești într-o lature. Dă peste noi o secetă îndelungă, ne uităm urît la cerul pustiu și crîșcăm din măsele. Dacă curg ploi peste măsură, de putrezim, de asemeni crîșcăm și ne uităm urît.“

Astfel vorbeau coloniștii cînd umblau cu sania spre Brăila, în ziua de duminică pe care au fost hotărît-o. Iosif meșterul într-una arăta cu mîna și cu capul toate cîte nu-i plăceau în rîndurile oamenilor ; așa încît Neculăieș Mînecuță, care se aninase și el într-o lature a chilnei de dinainte, tot cîrnea din nas, rușinat și plictisit de atîta filosofie.

Bibescu, dimpotrivă, întărea judecățile tovarășului său ca unul care fusese și în Africa, și cîte văzuse el nu văzuse nimeni. El văzuse vifor de năsip și viscol de lăcuste ! pămînt alb și oameni negri ! femei cu obrazurile acoperite și cu dosul gol ! Nu-l mai mira nimica pe lumea asta...

Auzind asemenea bazaconii, Mînecuță se îngreșoșa de istov.

Al patrulea călător era Traian, ghemuit sub snopii de papură. Toate le asculta, toate le vedea, și era fericit.

Cînd au trecut prin sat, pe lîngă casa lui Pintilie Vițelaru, au văzut sania cu calul cel mare roib înhămat și au dat glas. Le-a făcut cineva semn c-o mînă dintr-o tindă deschisă.

— Vine și Pintilie la tîrg cu soru-sa... a lămurit Bibescu, strunind o clipă pe Suru-unu și Suru-doi și apoi îndemnîndu-i iarăși. Nu-și putea stăpîni bucuria. Nu văzuse de mult — i se părea lui — pe ființa care îi era dragă. Tăcu îndelung, înghițind aerul răcoros ca pe o bunătate dulce.

Oamenii de pretutindenii alergau la șosea. Cei din depărtări păreau gîngăni negre ieșite din taina bărăganului, sub soarele orbitor.

Au ajuns curînd la oraș. Bibescu a cotit în ulița negustorilor, la Iane Vlahopol, omul păunenilor. Au gustat ceva din picioare, după cum era obiceiul. Meșterul s-a dus degrabă după treburi ale lui și după piese trebuitoare atelierului. Traian a rămas la sanie; Bibescu a plecat la comerciantul cu care colonia trata afaceri. Neculăieș Mînecuță și-a deschiat scurta, ca să i se vadă mai bine pantalonii albaștri cu vișușcă de matasă neagră. El venise la Brăila dînd soților săi încredințare că are o întîlnire cu cineva. Totdeauna cînd venea la tîrg avea el plănuită o întîlnire cu cineva pentru ceva, și se mira că nu-l găsește pe acel cineva.

Acum acel cineva pe care nu-l cunoștea s-a arătat. Era cineva de care Neculăieș Mînecuță s-a sfiit. Venea din urmă călare și l-a împins cu scara, răcnind :

— Bagă de samă, camarade !

Cînd s-a ferit și a întors capul, i s-a arătat un bărbat voinic cu dulamă, cu calpac căzăcesc și cizme de lac. Privea supărat, cu sprîncenele aplecate pe ochi, și-și mătura gulerul dulamei cu barba-i cărămizie.

— Asta-i a treia barbă roșă... își zise Mînecuță. Nu-i semn bun.

Dar sprîncenele călărețului se arcuiră și fața palidă păru a i se înviora.

— Să mă bată Dumnezeu și Maica Precista dacă nu te cunosc... grăi el cu voce răgușită. A oprit calul murg și i-a făcut lui Mînecuță semn cu mîna să se apropie. Cu stînga ținea friul; în dreapta avea cravașa și mănușa cealaltă scoasă, ca să i se vadă strălucind un inel scump.

— De unde ne cunoaștem noi?

Mînecuță se apropie, dar nu putu da răspuns. Nu văzuse niciodată acea înfățișare ciudată. Căci omul se purta măreț în șa și în îmbrăcămintea-i fără cusur. Avea însă ceva veșted în el; pleoapele, la îmbinarea cu nasul, aveau plăci de grăsimi bolnave.

După ce ieșiră din îmbulzeala pieței, călărețul străin lovi ușor cu cravașa umărul lui Mînecuță.

— N-ai servit la Regimentul șase obuziere?

— Ba da... îngîină nedumerit colonistul.

— Nu ești brigadirul Mînecuță? Fir-ai să fii al cincilea evanghelist! Dacă nu mă recunoști imediat, te trimet la Scaraoschi cu raport confidențial, pas alergător!

Mînecuță îl privea cu gura căscată.

Călărețul părea încîntat că nu-i recunoscut.

— Grijania ta de strîmbă-nas, altădată eram fără barbă. Hai spune, că altfel te proțăpesc la fălci!

Mînecuță izbucni:

— Domnul plotonier-major Rădașcă! Acuma vă cunosc.

— Văzuși, nene? Dacă nu te-ajutam eu nițel și nu întrebuițam cîteva expresii poetice, rămîneai ca o curcă

plouată din ograda sfintei Axinia. Hai, intră aici, la casa unde mi-e domiciliul.

Strigă scurt :

— Agarici ! Vino și ia în primire calul, mă băiatule !

— Am înțeles, domnule.

Un om mărunț, subțire și uscat, cu obrazul ras și înfățișare cuviincioasă în îmbrăcăminte, luă calul și-l duse.

— Acuma să intrăm. În antret și la dreapta.

Era o odăiță cu divan și c-un dulăpior cu geam mat alături. O masă și câteva scaune. Un covor mișos pe dușamea.

— Scoate-ți haina, Mînecuță, și stai. Te văd bine îmbrăcat, sfîntulețul tău de brigadir ! Nu te uita împrejur, că n-ai ce vedea. Sînt provizoriu instalat aici. Poate să mă așez la țară.

Pe cînd Mînecuță se dezbrăca de scurtă, își arunca și Rădașcă pe divan adaosurile persoanei sale. Colonistul îl privea din cînd în cînd fără să pară și-l găsea slăbit în straiul civil. Purta ceas-brățară, și în buzunarul de la piept batistă de matasă. Părul îi era tuns așa de scurt, încît țeasta îi părea pleșuvă.

Cu nici un chip nu l-ar fi recunoscut el singur. Cu toate acestea, era Rădașcă. Băiat bun, cum îl știa ; se uita țintă cu ochii crescuți în găvane. Ce-o fi avînd ? Cu toată veselia de vorbe, pare trist. Ce-o fi dorind ? Are nevoie de vreun administrator ? Se vede c-a făcut stare.

— Ați găsit o comoară, domnule plotonier-major ?

— Bre Mînecuță, oftă Rădașcă, comoara n-am găsit-o, ci o pierd. Stai.

S-au așezat la măsută.

— Ce este ? Ați avut năcazuri ? Vă văd slăbit... Ori mi se pare mie...

— Ba mă vezi slăbit, nu te înșeli. Viață măgăreață... Altădată dădeam eu în ea cu piciorul ; acuma dă ea în mine cu copita. Am oarecare suferință. Încă nu i-au dat doctorii de rost. Pe lângă asta, mi-a murit soția. Hitleru moașă-sa de război ! Ne ia tot, trup și suflet.

— Adevărat, domnule plotonier-major, suspină Mînecuță.

Ochii lui Rădașcă se înnegurară. Urmă răstimp de tăcere.

— Bre Mînecuță, eu s-ar fi convenit să am alt destin. Se vede însă că nu mi-am murdărit scaldătoarea când m-a vîrît bunică-mea întâi în ea ; de aceea n-am avut noroc. Un timp am dus-o bine ; acuma am în mine dușman...

Conteni și ochii i se aburiră iar de pîclă.

Se sculă, deschise dulăpiorul cu geam mat și scoase o sticlă cu vin negru și două pahare. Destupă sticla și turnă o licoare groasă, pe care Neculăieș o socoti de bun preț. Împinse un pahar spre colonist. Își trase paharul său aproape și, trăgînd o sticluță azurie din buzunărașul vestei, îi răsuci astupușul și socoti cu grijă cîteva picături. Își trecu la loc, în buzunăraș, sticluța și cuprinse cu întreaga mînă paharul, îndemnînd c-o mișcare a capului și pe Mînecuță. Oaspetele gustă. Bun vin și tare ! Rădașcă îl cercă numai puțintel din vîrful limbii, și-l mai cercă o dată și încă o dată. Întrebă cu voce răgușită :

— Cum o duci, bre Mînecuță ?

— Așa și așa, domnule plotonier-major.

— Mai mult rău decît bine, bre Mînecuță. Bine de doi bani și rău de una mie lei.

Mînecuță se miră :

— De unde-ați aflat ?

— Am aflat. Întîmplările sînt întîmplări, și eu mă

mir mai mult decît oricine de ele. Am avut nevoie pentru interesele mele de un gospodar din Păuna, și, din una, din alta, am aflat de tine, precum și de alții.

— Atuncea știți c-am fost împrăprietărit ?

— Da, împreună cu oîțiva exaltați. Nu te prea împaci cu ei.

— Într-adevăr, nu prea merge ; deocamdată însă n-am ce face ; trebuie să rabd. Ția de-acolo au niște idei de te crucești. Mașinării, irigație... Să lucrăm singuri toată ferma cu sisteme tehnice... Truda asta fără răgaz mă enervează, eu, care am dorit totdeauna să fiu liber și să fac ce-mi place.

— Ai dreptate. Pe lîngă Vițelaru, mi-a vorbit și primarele Uță despre unul Bibescu ; ăsta ar fi mai cu moț.

— Cu ăsta mă încontrez eu cel mai mult.

— Am auzit. Isprăvește-ți paharul, și mai bem un rînd, ca să fie cu soț. Scot și o gustare. Alții care mai sînt ?

— Apoi, domnule plotonier-major, mai este un țăran de la Letea, care se pretinde filosof. Ne bate sara capul cu conferinți de prin cărți și gazete. Pe urmă meșterul Rafailă. Țta-i cu mașinăriile. Are mai ales aeroplane, adică planurile lui, cu care zboară prin nouri. Poștețe să ne facă pe toți comuniști, dar eu am ideile mele.

Pe urmă, unul Gheorghe Omu. Un aiurit. Țta nici nu știe dacă trăiește ori dac-a murit. Muncește cît patru, ca un bivol, să scape țara de foamete...

Fața lui Rădașcă avu o schimă care părea a răspunde unui spasm lăuntric.

— Ascultă, Mînecuță, împacă-te cu ei pînă la primăvară. Și atunci, dacă mă mut la moșie, facem o combinație numărul unu. Iar dacă nu mă mut și rămîn tot la oraș, facem altă combinație, numărul doi. Și te trimet numai pe tine. Ce zici ?

— Zic bine, domnule plutonier-major.

— Spune-mi „Rădașcă“.

— Zic bine, domnule Rădașcă.

— Dacă ne-am înțeles, batem palma și ești omul meu. Mai scot o sticlă cu gustările respective. În dulăpiorul ăsta am toate, ca să gădesc și ziua și noaptea, de și eu nu prea mîinînc. Să știi că am cu acel Omu o chestie pe care am să ți-o explic. La ce te uiți ?

— Mă uit că aveți și oarecare bibliotecă.

— Da. Ascultă. Mîinecuță, ai înțeles ce-am spus eu ?

— Am înțeles, domnule plutonier-major.

— Așa, Mîinecuță. Acuma, dacă întinzi mîna, chiar deasupra cărților mele, acolo, găsești și-o operă a mea. Cum ți-am spus, bre Mîinecuță, eu trebuia să am alt destin. Trage foaia și cetește.

Mîinecuță se grăbi să-și bea vinul.

— Îți aduci aminte, bre Mîinecuță de marșul O, *voi, fii ai țării mele*, care se cînta la regiment ?

Colonistul cetea titlul :

O, voi, fii ai țării mele...

Marș.

Cuvinte de O. I. Rad.

Muzica de A. Cancelarescu,

șef de fanfară.

— Cîte poezii n-am scris eu... îngîină Rădașcă.

Mîinecuță rămăsese uitat cu foaia în mîină. Nu știa ce să facă cu ea. Se hotărî s-o puie la loc, apoi îndrăzni să-și umple singur paharul cu vinul cel negru și dulce.

Gustă din băutură, după aceea trase iar foaia, privind-o nedumerit.

— Ce nu-ți convine, Mîinecuță ? O. I. Rad. înseamnă Onoriu I. Rădașcă.

— A, da, da, bolborosi obosit colonistul.

— Ai nevoie de ceva bani, Mîinecuță ?

— Deocamdată nu.

— Bine ; cînd ai nevoie, îmi spui. Eu cu prietinii mă port galant.

Rădașcă zîmbi stîns o clipă. Dintr-odată închise ochii, ca și cum cerceta ceva dinăuntrul său. Cînd ridică pleoapele, îi trecu prin pupile o lucire galbenă. Oftă ca după trudă.

— Acuma sînt liniștit, vorbi el cu voce scăzută. Doctoria se poartă bine ; îmi alină arsurile. Simțesc că zgreațănă ceva acolo — doctorul spune că-i la ficat — dar e ca pe lemn. E ceva în mine care nu-i al meu. Pe urmă trece și asta. Cîteva ceasuri viața e bună și pot ațipi...

— Și noaptea cum faceți ? se miră Mînecuță.

— La fel.

Rădașcă răsuflă cu plăcere. Părea că i-i somn. Mînecuță întrebă cu sfială :

— Ar fi timpul să mă duc ?

— Poți să mai stai puțin, Mînecuță. Mai aștept pe doi, pe care-i cunoști. Unul e Pintilie Vițelaru ; am cu el o afacere importantă o dată pe lună. Cu ajutorul lui dobîndesc doctoria pe care o am în sticlură. Trebuie să-i fiu recunoscător. N-a descoperit America, dar la contrabandă se pricepe. Al doilea e doctorul Calalb. Om învățat. Nici un frate bun nu m-ar îngriji ca dînsul. Dacă am răbdare, zice el, apoi mai durez un timp. Glasul lui Rădașcă avu o înfiorare. Dacă îmi iese pașaportul pînă la primăvară, poate mă duc o bucată de vreme dincolo de Dunăre. Însă doctorul nu mă lasă nici măcar pînă la București... Poate are dreptate.

Mînecuță se ridică de pe scaun.

— Atunci eu mă retrag.

— Da ; aud poarta. E Vițelaru ; el o izbește totdeauna în clampă. Uită-te pe fereastră. E cu soru-sa, nu-i așa ?

Îmi place văduvioara asta. Cît intră el la mine, ea stă neclintită în trăsura, fără să întoarcă ochii. Acum e cu sania ?

— Cu sania.

— Bine, Mînecuță ; nu uita să vii să mă vezi cît de degrabă. Am a vorbi eu și altele cu tine. Ești omul meu. Cu tovarășii tăi nici un cuvînt despre întîlnirea noastră.

— Am înțeles.

— Și mai vii...

— Vin negreșit.

Neculăieș Mînecuță se grăbi să iasă. Tot ce văzuse și auzise îl zăpăcise și-l descumpănise. Era ca și cum ar fi dat peste vlădica Ambrozie. Mare ciudățenie ; totuși, bună întîmplare... Nici Rădașcă ăsta nu-i om întreg, săracul. Dar poate pînă în primăvară să se facă bine cu doctoria pe care și-o aduce...

Vițelaru intra în săliță cu pași grei. Era gros îmbrăcat, c-o șubă de berbece, cu cizme de pîslă. Căscă ochii uimiți cînd văzu pe Mînecuță ieșind, dar nu se opri la vorbă. Dădu cu el mîna și pași în camera bolnavului.

Neculăieș trecu spre poartă, cu ochii ațintiți asupra femeii, care aștepta în sanie, învălită cu cațaveica de vulpe. Nu se mișca. Nici cînd sună țacănitul porții nu întoarse fruntea. El se opri lîngă ea.

— Am onoarea...

Stanca dădu drumul unui țipăt ușurel.

— A ! Dumneata erai, domnule Mînecuță ? Am trecut și noi pe la Iane Vlahopol. Grăbește-te, căci soții dumnilale pleacă. Nu înțelegeau unde întîrzi.

— Am avut puțină treabă la domnul Rădașcă.

— Îl cunoști demult ?

— Desigur. Am făcut serviciul împreună. E om bogat. Stanca rîse.

— Ce folos ? Își lasă barba mare și se rade pe cap.

— Ce-are a face?

— Are. Pe lîngă asta, cei care intră la dumnealui ies cam aburiți. Îi place băutura.

— Spun sincer, asta n-am observat.

— Tot așa nu observă nici frate-meu Pintilie.

Femeia îl pîndea cu coada ochiului și zîmbea ironic.

Mînecuță îi adresă în gînd binecuvîntări, pe cînd încerca să pară o statuie de granit la marginea străzii. Se mișca sania dinaintea lui ca pe valuri. Se grăbi să plece. Îl așteptau cei de la prăvălia lui Iane Vlahopol.

— Nu te mai așteaptă, rămii pe jos... Ori mergi cu noi, îl îndemna rîzînd Stanca.

Oricît de cotită i-a fost calea, tot ajunse la vreme. Îl așteptau tovarășii cu sania goală. Marfa se vînduse destul de lesne. Meșterul Iosif ținea de după cap pe Traian și-l amăgea c-o bomboană, pe care i-o apropia de gură cu mîna dreaptă și i-o retrăgea numaidecît.

— Mă frățiorilor, strigă cu glasu-i subțiratic meșterul, deacuma pornim, căci a venit și Neculăieș de la Galați.

— Am fost eu și mai departe decît Galații... mormăi Mînecuță; ș-am găsit ce căutam.

Îl priveau toți cu mirare cît era de înfoiat și de fudul.

Întîrzierea lui Mînecuță aducea o bucurie lui Costică Bibescu, de și el se frămînta supărat. Dacă Mînecuță ar fi sosit la prăvălia lui Vlahopol cu cinci minute mai curînd, nu i-ar fi putut ajunge din urmă și nu i-ar fi găsit Stanca Vițelaru. Venea singură, îndemnînd cu vioiciune calul roib.

Bibescu îi ieși numaidecît în cale.

— Ce este? Mai ai cumva treabă în oraș?

— Ba nu, îi răspunse ea bucuroasă; mă întorc singură la Păuna. Frate-meu are datoria să mai rămie.

— Bine face ; dar ce i s-a întîmplat ?

— Il oprește Rădașcă, ca și altădată. Nu-mi place mie afacerea asta...

— Lasă că-i bine. Conduc eu sania.

— Eu mă gîndeam să-l rog pe Traian.

— Bine, cum vrei, se posomorî Leventu.

— Ba mai bine suie, să-ți spun pe drum ce știu despre Rădașcă.

Au pornit pe șoseaua lucie, împotriva soarelui. Erau numai fulguri și fluturi de argint în lumina piezișă. Orașul rămase în urmă.

— Multe nu prea știu despre botgrosul ăsta de Rădașcă, vorbi deodată Stăncuța, cuibărindu-se cît mai aproape de tovarășul ei. Am aflat cum îl chiamă uitîndu-mă în hîrtille lui Pintilie, cînd nu-i el acasă. Toate le lasă împrăștiate pe masă, fără grijă, știindu-mă așa cum spuneai tu la nuntă că sîntem noi păunenii.

— Cînd și la care nuntă ?

— Atuncea cînd ți-am dat rața și rățoiul.

— Atuncea m-am bucurat eu pentru altceva.

— Știu, dar acuma nu se poate, că ne vād săniile...

Amîndoi se veseliră, privindu-se numai o clipă. Din urmă Traian îndemna cu glas pe Suru-unu și pe Suru-doi ; sania coloniștilor se apropia din ce în ce. Meșterul făcea semne c-un braț înălțat deasupra capului. Înainte, pe cale, alte sănii cu sătenii fugeau ca nălucile.

— Pintilie se miră de unde cunosc eu nume de oameni și de orașe pe care le are el în hîrtii. A și răcnit odată la mine că fac vrăji cu vreo călugăriță de la mănăstire. Cam are dreptate.

Stanca își arată dinții ageri într-un rîs tăcut. Leventu o simțea tot mai aproape. Sania din urmă a coloniștilor îi ajunsese. Suru-unu și Suru-doi trecură în galop. Traian chiui subțire și lung.

— Mai trebuie și focuri de pistoale, glumi Costică Bibescu. Nu știu dacă ceilalți și-au luat arme. Eu mi-am lăsat acasă pistolul. Se face sară și s-ar putea să ne întâlnim cu lupii.

Tovarășa circii speriată și se făcu mică subt umărul lui.

— S-ar putea, dar să nu-ți fie frică și să nu crezi poveștile care se spun la șezători ori se scriu la gazete. Ca orice fiară, și lupul fuge de om.

— Bine că mă liniștești. Dacă ai ști cum îmi bate inima!

Leventu vroi să se încredințeze. Ea îi înlătură cu dibăcie degetele și-i strecură în palmă o foaie păturită în patru. O ținea de mult pregătită.

— Cetește cât e lumină, îi zise ea tainic. E cel dintâi răvaș al meu.

Bibescu uitase de făgăduința de la mănăstire. Ochii i se înfierbîntară dintr-odată și-l învălui un fior ca al celei dintâi așteptări.

— Ține hățurile... șopti el amețit.

Îi trecu Stăncuței hățurile și el desfăcu hîrtia. Ea îl priveghea, zîmbind ca Mona Lisa, din tabloul vestit al lui Leonardo da Vinci.

Erau însemnate pe foaia albă, cu cerneală, numai cinci litere mari, într-un singur cuvînt:

TEIUS

Bibescu nu-și ridică fruntea și nu întrebă nimic. Pri-cepea că-i o criptogramă de dragoste, și misterul acelei scrisori ascunse îi sporea plăcerea.

Dezlegarea nu i se părea grea.

Desfăcu vorba scrisă în două și în trei. Lăsă la o partera litera din urmă S., care nu putea însemna decît

Stanca. În cele două silabe TE și IU, înțelesul era tot așa de vădit pe cât de naivă era viclenia.

— Cît de fericit mă faci, Stăncuță... șopti el.

— Ai înțeles ?

— Am înțeles.

— Atunci ține hățurile ca să pot bate din palme de bucurie.

Era copilăroasă cum n-o văzuse niciodată. Avîntul pentru ființa aceea care-i părea nouă trecu parcă în biciul pe care-l învîrți pe deasupra capului. Șfichiul de matasă pocni. Calul roib săltă într-o toană furtunoasă. Ajunseră sania coloniștilor și o întrecură.

Amurgul vioriu se întindea în marginea cîmpiei, spre luncile Dunării. Păuna-Mare era încă departe cînd începu a cerne înserarea pe albul ninsorii. Femeia se alătură iar de tovarășul ei, pîndind împrejurimile, o roată de lăstari, un șirag de ciurlani, o văiușă cu stuf nins, de unde ar fi putut răsări dihăniile nopților de iarnă.

— Nu mi-e frică... zise ea rîzînd. Unde-ai pus ce-am scris eu ? Nu mă așteptam să dezlegi așa de lesne.

Bibescu tăcea, copleșit. Asta era iubirea lui cea adevărată, care-i topea și-i lămurea aurul sufletului.

XII

Păuna, sat vechi de șaizeci de ani.

Bibescu Leventu, care a văzut lume, zice că, pe unde a rătăcit el, se află sate de șase sute de ani ; chiar mai vechi.

Se poate ; nu-mi vine a crede. Satul lor, din cîteva bordeie pe care nu le-au clădit ei, n-are nici un an. Să se mîndrească cu al lor, nu cu al altora. Noi ne mîndrim

cu al nostru ; de alții, de prin alte părți de pământ, nu ne pasă.

Ne-am mândri mai mult dacă am avea mai mult pământ. Când au ajuns Cojenii din Bărăgan aici și au clădit optzeci de așezări, aveau în stăpînire tot pământul cît se vede. De-atuncea pînă azi s-au clădit case pînă la patru sute ; și în patru sute de curți viermuiesc atîția copii, de nu știu ce-o să mai fie. Unde-or să se așeze și aceștia cînd or crește mari și s-or însoți și s-or puiezi și mai mulți ?

Drept spun, nu m-ajunge mintea și m-apucă groaza cînd mă gîndesc. Pământul n-are cum se întinde. E atîta cît este. Atuncea cum ? Să ajungă să se prigonească om pe om ? Să se mînințe om pe om ? Te pomenești : parcă acuma cu războaiele astea ce se întîmplă ?

Dar nici cu războaiele nu se împuținează lumea. De la noi au pierit patruzeci ; și copii s-au născut patru sute. Numai dacă s-ar isca de la Domnul-Dumnezeu niște molime, o holeră ori o ciumă, cum se aude din bătrîni că a fost în vremea veche, numai atuncea s-ar mai răcori pământul și ar vedea cei rămași împrejurul lor întinderi mai mari. Pînă atuncea, e greu.

Ca să slujească la tîrg, ies puțini. Și, după ce lucrează acolo un timp, se întorc iar aici la îmbulzeală. Ies din sat și unii din tineret, care se duc pe la școli. Avem băieți studenți ; chiar și fete, lucru care nu se cunoștea altădată. De ăștia scăpăm. Dar tot rămînem prea mulți.

Clădește școală (las' că n-am clădit-o noi), clădește primărie, lucrează șosea, spoieste stîlpii porților cu var ; acuma spune doctorul că ne-ar mai trebui și un dispensar. Cheltuieli peste cheltuieli, osînza ni se împuținează. Nu ne-am învrednicit să înălțăm o sfîntă

biserică. Se trudesc oamenii de treizeci de ani. Au pus temeliele și au stat.

Cîți căpăținoși avem noi în Păuna socotesc și zic c-om trăi, c-om îmbătrîni și c-om muri, cum au făcut și alții înainte de noi. Deosebirea e că aceia au trăit mai în lărgime, iar noi trăim mai la strîmtoare. Tot acolo ne ducem cu toții, la apa cea neagră. Să ne mîngîiem c-am scăpat măcar de boieresc, de rușfert și de alte blăstămății.

Ne mîngîiem, dar pămîntul tot nu ne-ajunge. Cîți căpăținoși avem noi în Păuna nu ne pot da o deslegare. Și iată că s-au iscat pe-un grind, lîngă o mlaștină și-o baltă putredă, niște venetici care vor să trăiască altfel decît pînă acuma și să urnească lumea din loc, cu umărul. Vine aici la cîrciumă la noi unul dintre ei, Neculăieș Mînecuță, care-i mai cu chibzuință, și ne povestește ce vor să facă ceilalți. Tovărășie la muncă, mașini în loc de vite, să ai totdeauna apă la îndemînă, să nu-ți pese de ploaie, și cîte altele neguțătorii și meserii, bune cu gura, dar să vedem cum le săvîrșești.

Au aflat unii din ei care au fost pînă departe cu războaiele că în alte părți de lume scot gospodarii din nimic fel de fel de dobînzi. Scot folos pînă și din coceni și pănuși și din toate gunoaiele. Ară, sapă, seceră, cosec, cu mașini, cum făceau și la noi unii ciocoi, dar aceia aveau bani de pe munca și spinarea noastră. Noi, cu puțin pămînt și săraci, nu ne putem bizui. Ba că aceia lucrează și iarna, la meșteșuguri anumite. Noi nu cunoaștem asemenea rînduială, cum n-au cunoscut-o nici bătrînii noștri.

Ar spune ei iarăși că, dacă avem puțin pămînt și puțini bani, să ne legăm mai mulți într-o unire și să facem cu toții împreună o tovarășie de muncă. Să arăm

pămînturile laolaltă cîştigînd răzoarele, să muncim cu rînduială, după plan, să strîngem la un loc, să vindem odată cu mai mult folos, să ne rămîie nouă ce cîştiga ciocoiul, cînd munceam tot noi, însă pentru dînsul. Noi sîntem mai mulți și am putea folosi mai mult ; ei sînt puțini și totuși îndrăznesc, bizuindu-se pe mașinăriile scornite în vremea din urmă. Să vedem ce-or face. Ce-or face ei și cu nimica e tot atîta.

De mirare mi se pare că Bibescu Leventu, care nouă ne lipsește de la nunți și cumetrii, de cînd stă la balta putredă nu se gîndește că cei mai mulți sînt mai înțelepți decît cei prea puțini cum sînt ei. Să vorbim cu primarele Uță, să-i găsim ceva la primărie lui Neculăieș. Are condei frumos. S-o găsi ceva și pentru Leventu : agent la percepție, ori cîntăreț al doilea la biserică. Nu știu ce-om face cu ceilalți. Ducă-se de unde au venit, să nu ne mai împuieze capul cu nebuniile lor, și să rămîie Păuna-Mică islaz, cum a fost totdeauna, pentru vitele noastre.

La urma urmelor, putem să le lepădăm ceva bani pentru loturile pe care le stăpînesc acești pribegi.

Este însă meșterul acela brașovean Iosif, care nu vrea s-audă de bani. Cu el, mai grea tocmeala.

— Mă cetățenilor și mă burghezilor, zice el, dacă doriți să vă fac și să vă dreg, veniți la atelierul meu, unde mi-a plăcut mie să-l întemeiez, aici, la Păuna-Mică. Eu vă lucrez orișice. Îmi aduceți voi materialele ; iar pentru lucru îmi dați bucate. Bani nu primesc ; cu banii de la voi n-am ce face. Munca e mai presus decît banul.

Dacă stau și mă gîndesc bine, are și el dreptate cu munca și cu banul. Dar la noi, păunenii, e altfel : cum

am apucat, așa mergem înainte. Mult n-avem și ne pro-
hodește și pe noi popa Petrea.

Mai ales de Leventu îmi pare rău că s-a despărțit de noi. Anul trecut, n-a fost nuntă fără el. Anul ăsta, a venit numai o dată, că era în ajun de sărbătoare. În zile lucrătoare nu-i chip să-l vedem. Afară de Mîne-
cuță, ei acolo, la Păuna-Mică, zic că lucrează și n-au vreme. Adună bețe de chibrituri, înnoadă căpestre pen-
tru purici. Treaba lor! Ei zic că omul va să-și cîștige hrana și-n zilele iernii. Că dacă mînînci iarna ce ago-
nișești vara, ai rămas pe loc, pe cînd nevoile cresc.

Atuncea odată, cînd a fost la nuntă în sat la noi, s-au mîhnit prea tare păunenii noștri că-l prăpădim pe Leventu. Își însura Zaharia Mitriță pe fecioru-său Io-
nică. Mireasa, fata lui Gheorghieș Ciomîrtan. Soacrele, să se ia de cap la nuntă, așa de bine trăiau. Le-a spus Leventu niște vorbe de le-a împăcat și le-a pus să se pupe în favor.

Cheltuială mare. După cîte am aflat, la paharul dulce s-a adunat de la nuntași de două ori cît cheltu-
iala. Așa c-a venit și mireasa și mirele de i-au mulțu-
mit lui Costică Leventu. „Sărută-l!“ a poruncit mirele. Mireasa l-a sărutat pe Leventu, căci i-a poruncit mi-
rele. Au zis unele și altele dintre muieri: „Dar nouă nu ne-o sta bine să-l sărutăm?“ „Încet, suratelor, cu rîndul, și nu vă grămădiți, a rîs Bibescu. Ascultați în-
tăi o orăție a noastră, a mea și a lui Prîslea Traian, pe care îl am eu la învățătură.“

S-a ridicat cu paharul plin și a grăit astfel :

„Oameni buni și fraților !

Cît am bătut pămîntul în lung

și-n lat

De-a mirare fapte am aflat,

Minune între minuni,
Mireasă născînd la patru luni.
Așa faptă ciudată
Se-ntîmplă numai întăia dată.“

S-a ridicat de la coada mesei Prîslea. Acuma nu mai umbla ca anul trecut, mai mult gol și cu părul cum e coama mistrețului. Cuvîncios îmbrăcat ; fecioraș frumușel.

Zice :

„Bădie,
Să se afle și să se cunoască.
Că asta-i treabă nemțească.
La Păuna altu-i învățu.
Mamele stau strajă cu bățu.

Mă gîndesc că dacă dăm bani popii pentru cetanie și cîntare, se cuvine plată și ăstora pentru orația lor. Noi păunenii ne tragem din oierii Bărăganului, care și ei au venit cu turmele de peste munte. Ne place pahar dulce și vorbă frumoasă. Așa că Leventu și Prîslea s-au întors la balta lor cu bucate pe-o săptămînă pentru toată colonia.

Numai învățătorului celui bătrîn nu-i plăcea. N-aude tocmai bine. Spunea că astea-s scornituri, și dacă nu-s din cărți scrise, atuncea nu fac parale. Auzind asta, l-a luat Leventu la întrebări. I-a spus vorbe franțuzești, de-a rămas domnul Căftănoiu cu ochii blejdiți. N-a mai avut ce spune și s-a dat bătut. La urmă a rîs și el cu voie bună.

— Și chiar a vorbit franțuzește ? mă mir eu.

— D-apoi cum... am auzit cu urechile mele.

Vorbele acestea nu erau numai ale unui păunean. Erau ale tuturor. Pe cele mai multe le rostea Ion Velican, gospodar mijlociu, orator în preajma cîrciumei, c-o pipă înțeleaptă între dinți. În acest Velican se în-

trupa toată obștea păunenilor, mai cu samă a celor cimitir, care asudaseră și trudiseră în veac pentru lămurirea și zurel stăpînitorilor. Cei în viață nu se hotărau să revizuiască asemenea înțelepciune a răposaților.

Bătrînii așteptau, cum apucaseră, voia lui Dumnezeu.

La asta le-a trimis răspuns Neonil : Lenea de a merge și a lua geta e cea mai ușoară treabă și mai grea boală.

Se sumuța Uță Oproiu :

— Primarele a fost altădată omul stăpînirii.

— Acuma să fie slujitorul obștei... i se înturna răspuns de la colonie. Iar jandarmul, adăoga Omu, să fie spaimă, ci binefacere.

Umbla vorba că și domnul prefect cel nou ar fi avut aceeași părere. Drept care Bibescu lămurea :

— A venit guvernul poporului.

Meșterul Iosif îndemna cu aprindere :

— Mă frățiorilor păuneni, scuturați de pe voi mizeria cegaiul răutăților vechi și ieșiți la soarele dreptății.

— Greu trăim, meștere, recunoștea un păunean, dar nu-l vedem. Iar Rafailă îi repara plugul. Așteptăm binele, dar în

— De la cine așteptați binele ?

— De la Domnul-Dumnezeu.

— Așteptați-l mai curînd de la voi înșivă. Ca să ieșiți la mal din vîltoare, nu spuneți „Doamne miluiește“, ci dați vîrtos din mîni și înotați.

Înțelegînd de la Velican și de la alții asemenea pînă la tîrziu, Pintilie Vițelaru s-a supărat :

— Să îndrăznească a vorbi cineva așa cu mine, să dau una de-i cufund capul între coaste, ca să se uite din mine ca maimuța printre gratii !

Mînecuță a zîmbit. Vorba asta venea de la Brăila.

Dascălul Iov, fiind sărac, se arăta mai doritor de schimbări :

— La carte scrie : Caută și vei afla, bate și îți se va deschide.

— Îi bat eu și-i deschid, urmă Vițelaru cu trufie ; să nu-mi umble mie cu politică...

— Asta este, nici mie nu-mi trebuie politică, gîfîia părintele sosind grăbit și poposind o clipă.

Se lepăda de asemenea diavol de cînd ieșise așa de prost în țară partidul „legionarilor“.

Purtase și sfinția-sa o săptămînă cămașă verde și pistol subt anterieu. Pe urmă se îngreșase de afacerea asta. Nu cîștigase decît două kilograme de orez și-o lădiță cu boia de ardei, într-o îmbulzeală la oraș.

— Nu mai fac politică, nu-mi trebuie ! Tare mă tem că cei de la Păuna-Mică sînt un fel de bolșevici.

Odată, după vorba asta, l-a oprit în drum meșterul.

— Ce, părinte ? Cei cărora le spui dumneata bolșevici au coarne ori ghiare de vorbești de ei cu frică ?

— Nu vorbesc și nu mi-i frică, se apăra părintele Petrea, dar știu că politica e cu multă primejdie și puțin folos.

— Să știi, părinte frățioare, i-a întors vorba Ra-failă, că noi nu umblăm după dobîndă personală de orez și boia de ardei, ci voim spor pentru folosul obștei.

Preotul s-a dus parcă l-ar fi detunat sfîntu Ilie, blestemîndu-și ceasul rătăcirii.

Astfel se tulbura un sat de patru sute de case pentru niște bieți coloniști săraci. Se tulburau și cuvioasele monahii de la mănăstioară, și unii brăileni. Ca și cum se îndreptau asupra Păunii-Mici proiectoare într-o noapte fără lună.

XIII

La 2 februarie cădea Sfântul Haralambie, hramul de iarnă al bisericii, și stăreția obișnuia în toți anii să întindă praznic păunilor. La asemenea masă, la care erau poftiți anume fruntașii satului și autoritățile, se puneau la cale și unele interese ale mănăstioarei: ba scutire de plata pășunatului pentru vite și oi, ba ceva daruri de icoane și vestimente, chiar și ajutoare în bani.

Era odinioară vestită prăznuirea aceasta de iarnă prin mîncărurile de pește. Pescarii trăgeau cu năvoadele sub ghiață și se aduceau la cuhnia trapezei crapii de cinci și șase kilograme. Asemenea timpuri erau pomenite cu mare părere de rău, căci atît balta mănăstioarei, cît și lacul Păunei-Mari se potmoliseră, și gîrla Strîmbuței, care se lega cu Dunărea, rămăsese departe. Între gîrlă și sat, acuma se întărea ostrovul cu luncă de sălcii tinere. S-ar fi cerut de mult deschis canalul spre Strîmbuța, dar gospodarii nu se puteau înțelege să puie odată cu toții umărul pentru interesul obștesc, așa că, din an în an, se împutinau nădejtile și creșteau părerile de rău.

Se zvonea, în preajma praznicului de care vorbim, că veneticii de la Păuna-Mică ar fi început a ciocăni cu tîrnăcoapele, în zilele de moină, ca să desfunde canalul lor. La dînșii nu era prea mare greutate; n-aveau de făcut mai mult de cinci sute de pași săpătură. Tare curioși sînt păunenii să vadă ce-or face asemenea oameni sărăcuți și puțini.

— Săraci nu sîntem, ar fi dat răspuns meșterul Iosif, căci ne bucurăm de sănătate și putere. Iar dacă lucrează într-o unire, puținii fac mult.

Păunenii făceau haz de socotelile astea.

Fuseseră poftiți la praznic și coloniștii. Păunenii se mîndreau cu obiceiul lor de a aduce la hram oale mari de sarmale, și Ion Velican poftea să afle dacă cei de la bordeie sînt în stare să facă și ei la fel.

În duminica dinainte de sfîntul Haralambie, vorbind despre asta după leturghie, Neonil Roșca dăduse lui Velican un răspuns cam acru, de-l făcuse să-și mute leul din stînga în dreapta gurii.

— Frate Velican, dacă aveți plăcere, noi venim la hram. Altfel noi ziua de 2 februarie o socotim lucrătoare, ca și coșofenele care încep a-și clădi cuibul. Dar sarmalele noastre noi le-om mîncă acasă și-om veni sătui.

— Ca să ne vedeți pe noi ospătînd ?

— Da, și ca să întîmpinăm pe domnul prefect, care e prietinel nostru. Pe cît știi, și dumnealui are dorință să vie să ne vadă cum trăim la Păuna-Mică.

— Adică vrei să spui că domnul prefect nu vine pentru praznic ?

— Cam așa.

Neonil a mai spus :

— Am aflat, cînd eram copil, despre o babă de la Călugăreni care ar fi poftit să fie într-un an toate zilele sărbători, și numai o zi lucrătoare, iar într-aceea să se ducă la praznic. Noi nu sîntem ca baba Irina de la Călugăreni.

Velican și-a cîrnit nasul înspre păunenii lui și-a mormăit, ca să fie auzit numai de dînșii :

— Boul mîngîie cu cornul.

S-a întors iar spre Neonil :

— Eu socoteam că domnul prefect vine pentru noi, cum era obicei altădată, să-l primim cu pîne și sare

și cu cîntări a școlerilor. Țin discursuri primarele și învățătorul. Dumneavoastră cu ce-l primiți ?

— Cu voie bună.

— Asta nu îngrașă : de aceea socotim c-a sta cu noi păunenii, care sîntem mai înstăriți și-i punem dinainte bucate.

— Fie și așa ; atunci om rămînea umiliți deoparte pînă ce s-a uita și la noi.

După aceea s-a lămurit, chiar de cătră autorități, că prefectul dorește să vadă cu ochii săi tancul pe care l-a montat meșterul Rafailă ; și pompa pe care o s-o puie în mișcare motorul tancului ; și plugul, și rarițele, și o batoză mică, și o vînturătoare, și alte meșteșuguri căroră mecanicul Iosif le potrivește legătura cu tancul. Domnul prefect singur a spus cătră doctor : „Vreau să văd pe acei gospodari care înțeleg să pună meșteșug mecanic în slujba agriculturii, economisind timp și sporind de zece ori munca brațelor“.

Velican s-a dus cătră păuneni :

— Ați auzit ? Vine prefectul să le vadă meșteșugurile. Ei, și ? Vedem noi ce o să se întîmple la vară ! Nouă nu ne trebuie decît ploi la vreme.

— Ba eu mă gîndesc, a adaos dascălul Iov, că bine ar fi fost să deschidem gîrla noastră cum au de gînd ei ; am fi avut acuma pește la praznic.

A strigat un străjer :

— S-aude automobilul domnului prefect !

Sfaturile au contenit, s-a făcut liniște. Cuvioasa măi-oută Nîmfodora a ieșit pe porțița de la cerdacul arhondaricului. Fruntașii păuneni s-au rînduit cuviincios în două laturi. Clopotele din turnul bisericii au prins a suna. Preotul Petrea a pășit lîngă stareță.

Automobilul face ocolul pe șoseluța prunduită și se oprește. Nu coboară nici un prefect. Coboară, rîzînd

stînjelit, doctorașul Irimia Emil Calalb. Numele lung, omul scurt. Inima e mai mare decît dînsul.

— Prefectul nu poate veni ! strigă el deschizîndu-și brațele în laturi. Vă roagă foarte mult să-l iertați.

— Cine să-l ierte ? E prefect, și gata ! Face cum crede de cuviință ; noi așa știm și așa am apucat.

— Nu-i așa, nu-i așa, lămurește doctorul Calalb ; domnul prefect s-a pregătit. Dar i-a venit telegramă. Convocat astăzi la București. Numai decît. Bucuros că are tren cu care poate ajunge în capitală înainte de amiază. Vă rog să credeți că vine cu altă ocazie. Vrea numai decît să vă vadă și să vă cunoască.

Vorbele acestea din urmă doctorul Calalb le adresa mai mult unui grup răzleț, în care se aflau coloniștii.

Păunenii au observat asta și, după un sfat nu prea lung, au socotit că se pot arăta nepăsători, bă chiar bucuroși. Dacă e vorba ca prefectul să vadă numai pe venetici, mai bine să nu vie ! Doctorul a fost mulțumit că și-a îndeplinit misiunea cu bine și a privit în juru-i cu voie bună. Avea niște ochi negri și-un nas ascuțit.

— Ce convocare să fie la București ? s-a interesat primarele Uță.

Doctorașul i-a răspuns zîmbitor, frecîndu-și mîinile :

— Asta nu se știe. Și, chiar dacă s-ar ști, nu s-ar putea spune. Eu zic să ne facem întăi datoria cătră măicuța Nimfodora stareța. Să ne ploconim înaintea cuviosiei-sale și s-o întrebăm ce alifie întrebuițează de are mîni de catifea.

— Alifie prescrisă de dumneata, doctore, s-a veselit Floreasca.

— A, atunci mă bucur și mă felicit. Și, după ce mi-am făcut datoria asta, să-mi dați voie să stau două minute

de vorbă cu cetățeanul Pintilie Vițelaru, ca să-i transmit un cuvînt de la un client al lui.

Vițelaru s-a bucurat.

— Nu te bucura, cetățene Pintilie, l-a vestit doctorul ; cuvîntul meu e cuvînt de ducă.

— Mă chiamă cumva la Brăila domnul Rădașcă ?

— Da, și numaidecît. Eu ți-aș îngădui să te îndestulezi cu ceva bucate și vin, dar să nu întîrzii. Pleci cu mașina, și după masă s-o întoarce să mă ia și pe mine. Ai înțeles dumneata ?

— Am înțeles ; plec. Știu că domnul Rădașcă are totdeauna nevoie de mine cînd e vorba de-o afacere. Acuma vrea să-și cumpere alt cal.

Tase și Uță s-au privit cu înțeles.

Stareța i-a grăbit :

— Atunci poftiți, vă rog, la masă.

Maica Nimfodora a apucat pe Stanca de mîină și a tras-o după ea.

Îndată după prăznuirea sfîntului mucenic Haralambie, care a durat pînă cătră amiază, doctorul Calalb a îndemnat spre ieșire pe meșterul Rafailă.

— Am a vorbi ceva cu tine, Iosife.

— Bine, vorbim mergînd spre casă.

— Ceva foarte important.

— Orișicît de important ar fi, mă frățioare Emil, sînt în stare să ascult. N-am prea mîncat și n-am băut.

Doctorașul și meșterul erau din același loc : Brașov. Copilăriseră împreună, se scăldaseră amîndoi în Bîrsa, se urcaseră pe Tîmpa, fuseseră conclăsani la școala comunală. Și tatăl doctorului și tatăl lui Iosif fuseseră meșteri. Rămăseseră amîndoi din tinereță cu credința că breasla mecanicilor e cea mai respectată dintre toate breslele. Deși se despărțiseră, Iosif rămînînd în rîndu-

iala părintească și Calalb trecînd la studii universitare, prietinia lor se întărise și rămăseseră legați printr-un ideal care le lumina amîndurora sufletele. Acel ideal era al socialismului, și studentul hrănea cu cărți și broșuri pe colegul său rămas brașovean. Au avut de suferit persecuții și închisoare. Iosif a îndurat toate cu îngăduință și credința lui s-a întărit.

— Despre ce e vorba ? a întreat Rafailă.

Doctorul Calalb s-a uitat în juru-i.

— Văd că ai noștri vin după noi. Păunenii au rămas să isprăvească vinul. Numai o clipă, dragă Iosife, ca să le spun păunenilor „la revedere“ și că mă întorc îndată.

Vițelaru plecase mai curînd decît se așteptau tovarășii lui. Abia își muiase buzele într-un pahar de vin. Asudase de neliniște. Stanca ieșise cu coloniștii. Ar fi dorit și măicuța Nimfodora să se alătore acelei plimbări pe-o zi așa de frumoasă, ca să cunoască și ea ce dorise a cunoaște prefectul. Ieși în prag, privind cu părere de rău în urma celor ce se duceau.

— Ne întoarcem numaidecît ! îi strigă Stanca, făcîndu-i semn cu mîna.

Măicuța răspunse mișcîndu-și în aer degetele mîinii drepte și se întoarse la oaspeții săi.

Umblau pe drumeagul dumbrăvii. Doctorul și meșterul în urmă, la zece pași. Opriseră cu ei și pe Neonil.

— Despre ce e vorba ?

— Iată despre ce, vorbi doctorul, apucînd de brațe pe soții săi și pășind la mijloc. Am ținut numaidecît să vin aici, ca să vă dau de veste și să ne sfătuim. Cunoașteți că se află la Brăila un străin, care nu prea pare cu mintea sănătoasă.

— Mă frățioare Emil, n-o fi vorba de Rădașcă, cel cu care se lauda Mînecuță ?

— Intr-adevăr. Însă voi nu știți că Rădașcă e cel despre care v-a vorbit într-o noapte Omu. Plotonierul-major cu buzduganul de plumb. Asta voiam să vă comunic.

Tovarășii doctorului erau să cadă pe spate la așa veste; apoi au șovăit înainte: doctorul Calalb i-a stăpînit. Meșterul Iosif s-a holbat cu înfricoșare:

— Adevărat să fie? Ce-i de făcut? Ce are să se întîmple?

— E adevărat, Iosife. Vreau să cunosc ce spuneți și voi.

— De unde ai aflat? Ți-a spus Mînecuță? Poate se înșală. Nouă nu ne-a vorbit nimic.

— Cred c-a înțeles și el. E omul lui Rădașcă. Il înformează de ce se petrece la colonie. Am aflat eu singur, în una din crizele groaznice ale bolnavului meu. Căci e bolnavul meu. Il îngrijesc de un cancer vechi al ficatului. După ce l-am alinat, a rămas ca o zdreanță a nefericirii. Mi-a spus tot.

— A mărturisit că l-a ucis pe Omu?

— A mărturisit. După a lui părere, se socotea în legitimă apărare. Avea și un ordin de la șefii lui. Cum e și firesc, el privește întîmplarea cu totul altfel. Socote că nu se poate produce împotriva lui nici o dovadă. Războiul a șters orice urmă.

— Și acuma ce vrea?

— Acuma se teme de răzbunarea lui Omu. Se teme mai ales ca, apărîndu-se, să nu devie cu adevărat uci-gaș. Ceva dacă mai așteaptă Omu, el, Rădașcă, „se curăță”, cum spune singur. La ce alte complicații? Să fie lăsat să-și trăiască zilele pe care le mai are. Puține zile, într-adevăr...

Neonil Roșca umbla țeapăn, cu fălcile încleștate. Nu putuse scoate încă nici un cuvînt.

— Vra să zică, graji el într-un timp, el însuși să ne tulbure pe noi, și tot el hotărăște ce avem de făcut? Ce caută aicea la mortul lui? După cum scrie la carte, cânele se întoarce la vărsătură și nebunul la nebunia lui. A mărturisit: să-și primească osînda.

— Legea mea de medic mă oprește să-l denunț.

— Atuncea cum? Să rămîie asemenea faptă nepedepșită?

— Bade Neonil, cruntă pedeapsă are acel Onoriu Ionescu Rădașcă. Îi procură Vițelaru o dată pe lună o combinație de opiu de la un farmacist din Varna. O doctorie a cărei formulă n-o cunosc. Îl liniștește, dar îi dă și spaima că i-ar putea lipsi. Iar cînd îi lipsește cu adevărat, e ca o fiară care schiaună, se zvîrcolește și zgreață. De fiecare dată criza e ca o moarte crîncenă. Cînd se alină și vede iar lumea, se gîndește că totuși trebuie să se scufunde. Pedeapsă teribilă, deși nu cred că s-ar amesteca aici vreun Dumnezeu. La pedeapsa asta se adaogă și frica de Omu.

— Ducă-se în lume; să ne lase în pace!

— Se va duce curînd, bade Neonil, într-o lume unde se stîng amintirile...

— Cum să facem? cum să facem? se tînguia meșterul, atins în inimă de vorbele doctorului.

Calalb s-a oprit în loc și a apucat de gulerele hainelor pe tovarășii săi, privindu-i pe rînd.

— Eu zic așa, șopti el, că deocamdată Omu să nu afle nimic.

Ceilalți doi rămaseră tăcuți un răstimp.

— Alta n-avem de făcut... îngîină Neonil.

— Numai de și-ar ține Neculăieș gura. De dînsul nu sîntem niciodată siguri, adăugă meșterul.

— Mă tem că are de gînd să plece din colonie, vorbi Neonil. Cred că nu-i bine ; iese de sub supravegherea noastră.

Au pornit iarăși în lungul drumeagului, pe sub stejarii bătrîni din apropierea bordeielor.

— Vorbesc eu cu Mînecuță, hotărî doctorul. Într-adevăr, m-a rugat să intervin la prefect pentru un post la primăria din Păuna. E nevoie de un ajutor al notarului.

— Visează onoruri de conțopist, rînji cu dispreț meșterul.

— Tace și plănuiește în ascuns, îngîină cu mîhnire badea Neonil. La urma urmei, poate să se ducă ; tot nu face nici o ispravă în colonie.

Meșterul Iosif oftă :

— Dacă ar avea credință cît un grăunte de muștar... Deodată își înălță fruntea și deveni atent : Ne rămîne băiatul. Uite-l. Asta are credință cu ocaua.

Traian se afla dosit într-un luminiș tînăr de stejărei, rămași în puterea iernii cu frunzele pe crengi. Prin acele frunze sîngerii pătrundea lumina soarelui amiezii. Băiatul nu se afla singur. Grăia cu cineva.

Grupul dinainte ocolise pe o cărăruie, ca să ajungă mai curînd la bordeie. Cei trei o luară pieziș, în tăcere, spre stejărei. Stăteau sus, în smicele, aplecate spre băiat ca pentru ceartă, trei coțofene.

— Ba-i așa cum spun eu, glăsuia spre ele Traian, cu supărare prefăcută.

— Ba nu-i așa ! îl înfruntau coțofenele.

— Ba au să vină cum se face primăvară.

— Ba n-au să vină !

Paserile tărcate își luară zborul. Simțiseră apropiere străină. Băiatul se întoarse, încurcat. I se părea că e dator să dea o explicație.

— Mă certam cu astea... rîse el.

— Înțeleg, se veseli meșterul Iosif. Hn-hn ! Vorbeați de privighetori. Într-adevăr, pînă la primăvară nu mai e mult, ș-au să vină.

Traian păru mai rușinat ș-o luă tiptil pe sub dumbravă, apoi o zbughi în fugă spre bordeie.

Dacă ar fi venit prefectul la hram și s-ar fi mișcat toată adunarea de la mănăstioară pînă la colonie, toți gospodarii de la Păuna ar fi rămas uimiți nu de ceea ce ar fi văzut, dar de ceea ce nu se putea vedea. Într-adevăr, bătătura era curățită de omăt, șanțulețele de scurgere a dezghețului, în rînduială ; se putea întinde horă între bordeie ; iarna se îmblînzise și adierea domoală a austrului vestea că primăvara nu va întîrzia mult. Din balta cea putredă se începuse un șanț ca de o bătaie de pușcă ; și la gîrla Strîmbuței de asemenea se pornise o lucrare nu cu mult mai întinsă decît ceastă-laltă. Era puțin. Poate va merge treaba mai bine cînd se va topi ghița toată în mlaștină și cînd va fi cu puțință să se lege săpătura de la o zi la alta.

În mlaștină se scobise cu mare greutate, în aceleași zile de moină, o fîntînă pentru sorbul pompei. Schelele de lemn erau prăvălitate pe mal și așteptau să fie încheiate.

La adăpostul închisorii de trestie, după rînduiala grădinăriilor, erau pregătite pătulele pentru răsaduri ; rogojinile de papură așteptau la îndămină, ca să ție cald răzoarelor în nopțile senine ale începutului de martie. Dar încă nu venise timpul să se așeze gunoiul și nu se sămănase nimic.

Mașinăriile lui Iosif Rafailă erau unele subt un șopru, altele în atelier. Erau niște fierării ciocănite cu ciocanul și strînse în șuruburi din toate părțile. Nu se poate

vedea nimic pe dinafară, căci puterea lor e înăuntru. Unde-i tancul? Tancul e îmbrăcat în rogojini. Acela s-ar fi desfăcut vederii, dacă ar fi venit domnul prefect. Însă dacă nu-i prefectul, rămîne sub rogojini.

„Drept să vă spun, mare lucru nu-i de capul săracușilor ăstora. Le doresc să izbîndească ceva, dar tare mă tem că, din ce se vede, mare ispravă n-are să iasă“. Așa ar fi spus un păunean cuminte. Stăncuța avea parcă în auz asemenea vorbe de batjocură și i se strînge inima. E amestecat totuși aici cineva care îi dă unele lămuriri și pune în sufletul ei multă nădejde. Inima ei iese din clește și primește putere de la dragoste.

— Să ne vindeți gunoiul cailor, zice Bibescu. Il plătim cu dreptate.

— Pintilie vi-l dă bucuros, răspunde ea ; n-are ce face cu el.

De ce-i vorbește acest om, cu numele Leventu, despre chestii care n-au nici un haz ?

— Atuncea trimetem noi căruța...

— Lasă astea, Bibescule ; să vorbim de altele, îngîna ea cu puțină amărăciune.

Bibescu nu bagă în samă năcazul ei. Așa sînt bărbații. Bibescu face semne cătră Traian, care vine în fugă din dăbravă.

— Vino încoace, Traiane !

— Aici sînt. Ce este, bădie Costică ?

Mînecușă mezinul s-a oprit gîfîind.

— Aș vrea să am, Traiane, acuma, un taraf de lăutari de la București.

— La poruncă, bădie Costică ! Numaidecît !

Leventu își apucă tovarășa de braț și-o ajută să coboare în atelier.

Stăncuța se simte ușor amețită. Aude muzică de joc. Lăutarii porunciți au sosit. Cum a coborît în umbra de

amurg a bordeiului, Costică Leventu i-a prins mijlocul. După ce-au făcut doi pași, a lovit-o o suliță de soare, răzbită prin geamul scund. Ce vorbe fără noimă rostesc păunenii? Ce îndoieli cutează ei să pună împotriva? Toate sînt bune. Și viața coloniștilor, și munca lor, și izbînda.

Cum strigă meșterul Iosif, care coboară în atelier mîngîindu-și bărbuța :

— Fără credință nu se face nimic, mă frățiorilor. Și fără voie bună ! adaogă el cu întăritare, răpind pe Stancuța din brațele lui Costică Leventu.

Traian nu crîcnea ; sta cu nasul în taina aparatului și se visa dansînd, cînd îi va veni și lui ceasul.

— Dați-mi voie ! dați-mi voie ! a strigat doctorul Calalb, lepădîndu-și pălăria în gunoiul de după ușă ; la Păuna-Mică am și eu drepturile mele ! Nu vă grăbiți, adaose el îndată. Am răbdare și-mi aștept rîndul cînd se va cînta un vals.

Stanca îi surîdea cu ochii pe jumătate închiși.

A fost o petrecere scurtă, pe cît de neașteptată pe atît de fierbinte. Pentru Stanca îndeosebi se deschidea acea lume pe care o bănuise numai. O lume în care mintea și sufletul se pot înălța deasupra mlaștinei zilnice. Mîinile ei bătătorite, urmele vechilor lovituri pe care le îndurase, asprimea înghețată din fosta ei căsnicie cădeau ca o pojghiță străină atunci cînd visul ei lăuntric se aprindea.

Cînd s-a întors la mănăstioară, a îmbrățișat fericită pe maica Nimfodora, cu dorința de a-i mărturisi că era să-și dea sufletul dansînd în brațele coloniștilor. Pe urmă voi să-și răscumpere asemenea gînd, a cărui exprimare ar fi întristat poate pe prietina ei.

— Închipuiește-ți, a zis ea stareței, că doctorul mi-a prescris și mie o rețetă. Dar la mine nu se potrivește. Eu am piele aspră de țarancă.

Maica Nîmfodora zîmbi :

— Totuși mînile astea s-au subțiat, Stăncuță, și acuma pot scrie răvașe de dragoste.

— Ah ! a suspinat Stanca, primind săgeata, eram să mor dănsînd.

— Spune-mi cum a fost...

— Cum să fie ? Doctorul a tot așteptat un vals al lui. Nu-l puteam comanda lăutarilor de la București. Pe de altă parte, Mînecuță poftea numaidecît *Dunărea albastră*, pe care îl cînta maică-sa în casa de la Galați a familiei.

— Și Bibescu ?

Stanca strînse din umeri.

— N-am băgat de samă ce făcea. Eu am dansat mai mult cu Iosif Rafailă.

— Trebuie să fi fost supărat.

— N-aș crede.

— Nu te temi de încurcături ?

— Nu.

— Ești așa de sigură de tine ?

Stanca rîdea cu puțină cochetărie.

— Ești așa de sigură de el ?

Stanca își încetă rîsul și privi la mînile catifelate ale stareței.

Se înșală cine crede că două doamne din lumea elegantă de ieri ar fi putut să-și treacă mai cu ascuțime una alteia mici răutăți.

Damele din salonașul de la mănăstioara Păuna urmau cu puține schimbări aceeași dramă a tagmei femeiești, sau, cum spuneau mai înflorit publiciștii cu monoclu, aceeași dramă a eternului feminin.

XIV

După o săptămână de moină, vremea s-a asprit. A prins a fluiera iarăși, din crivăț, iarna.

Neculăieș Mînecuță s-a întors de la Păuna mai devreme, cam cu un ceas înaintea prînzului.

Își luase obicei să se ducă în sat la două zile odată. După ce se întorcea la colonie, rămînea după-amiaza, ca să lucreze cu ceilalți. Se ducea în sat la Păuna ca să se informeze ce mai este pe lumea asta. Aducea de la păuneni un sac plin de vești felurite.

Să nu i se spuie tui că aparatul de radio dă toate informațiile din țară și din lume fără ca să te rupă de la treburi. Asculți buletinul știrilor, sara. Ce știri poate da aparatul de radio? Ba conflicte între americani și sovietici la discuția păcii; ba revoluție în China și război civil în Grecia. Ba război în Indonezia. Ba despre planuri agricole la noi în țară și măsuri pentru stăvilirea suferinții în ținuturile bîntuite de secetă. Zece minute, și gata! S-au isprăvit toate.

Chiar în ziua cînd s-a întors Neculăieș mai devreme s-a pornit ciorovăială tot despre asta.

— E altceva cînd stai de vorbă cu oameni care vin de la Brăila cu autobusul expres. Aceia s-au întîlnit în oraș cu alții care vin din capitală și din toate părțile. Să-ți spuie ei vești care nu se aud la radio, vești care se împrăștie din om în om, dar nu convin guvernului. A fost ciocnire de trenuri la Timișoara; un măcelar din București a tăiat în pivnița lui douăzeci și doi de copii și a făcut din carnea lor mezeluri. La 22 martie începe războiul americanilor cu bomba atomică. O săptămână, și gata! Încaltea să se aleagă!

— Ce să se aleagă? întreabă cu mare interes meșterul.

— Să se aleagă care pe care.

— Apoi nu s-a ales ? Alianții n-au intrat în Berlin ?

— Ba da, însă acuma e vorba să se aleagă altele.

— Drept să-ți spun, bă frățioare Mînecuță, eu asta n-o înțeleg. Îi trebuie lumii război ? Nu-i ajunge cîtă urgie a fost, cîtă moarte, cîte pojaruri, cîtă boliște și sărăcie ? Ne trebuie nouă război ? Le trebuie păunenilor război ? Îți trebuie ție război ?

— Ba mie nu-mi trebuie. Celor năcăjiți, cum sîntem noi, le-ajunge cît a fost ; o să treacă mult timp pînă ne-om veni în fire.

— Atuncea cum ?

— Vor fi fiind unii care au interes, cum am mai vorbit noi aici.

— Apoi da ! strigă cu îndîrjire meșterul Iosif. Au interes cei care au pierdut situații, pămînturi, fabrici. Au interes toți acei care doresc să mai fie iar cum a fost : să tragă din pipă și să le curgă veniturile. Dar noi muncitorii n-avem decît interesul păcii. Este ?

— Este, se învoiește cu blîndeță Neculăieș Mînecuță.

El are o veste mai mare decît cea cu bomba atomică. Vestea lui nu se aude la radio. E plin de acea veste în așa măsură, încît, dacă nu se eliberează de ea, plesnește.

Costică Leventu, care a băgat de samă asta, îl privește cu luare-aminte.

— Mi se pare mie, frate Neculăieș, că ai de comunicat ceva mai important. Te văd bucuros și neliniștit.

Atuncea toți se întorc spre Mînecuță ; par a aștepta vestea lui cu cea mai mare nerăbdare. Locul lui Mînecuță e cel mai din margine. Acuma s-a depărtat și mai tare, cu scaunul lui, de colțul mesei. Traian avea de adus tacîmurile. S-a oprit ; a întors capul cu păr uns și pieptănat cu degetele, înainte de a păși pe treptele de la ușă.

Mînecuță dă drumul vorbelor lui cu grijă și răsuflă biruitor :

— Știi că m-a numit.

— Cum se poate, frățioare ? O veste ca asta să nu ne-o spui tu mai curînd ? Cum ? Unde ?

— Am fost numit împiegat la primărie. Ordin urgent al prefectului.

Leventu își clatină capul :

— Închipește-ți dumneata, domnule !

— Asta e... urmează Neculăieș, răsucindu-și cozile de rățoi ale mustășilor.

Badea Neonil îngîmă :

— Te duci dintre noi.

— Ce pot face, întîmpină Mînecuță strîngînd din umeri. E vorba de serviciu. Am salariu. Scap de griji și de muncă.

— Înțeleg, bă frățioare Neculăieș. Unirea ta cu noi a fost numai așa, floare fără rădăcină. Cum ți se dă o trăistuță cu orz, gata, nu mai ești om liber ; munca n-o mai socotești ca singură a noastră lege, nici nu-ți pasă c-am pornit o lucrare ce nu s-a cunoscut pînă acuma pe aceste meleaguri. Pînă acuma au lucrat robii asudînd și sîngerînd...

— Știu, zîmbi Mînecuță ; chestia cu ciocoi... știu toate.

— Nu vorbesc de asta. Au lucrat robii asudînd și sîngerînd ca să biruiască țărîna. Au lucrat alături cu dobitoacele lor și li s-a luat silnic cea mai mare parte din puținele lor foloase. Acuma au pămînt, cum avem și noi. Dar rămîn tot robi dacă nu-și înmulțese puterea muncii și mai ales știința. Noi aceștia puțini și slabi pornim ai-cea o revoluție, o revoluție nu numai împotriva oamenilor dușmani, ci și împotriva secetei și a îndărătniciei ogorului, cum spune doctorul nostru Calalb.

Mînecuță oftează.

— Ce să fac ? Îngîină el, îndoindu-se cu totul acuma de sfaturile lor din serile de iarnă.

Ce plănuiește colonia o fi poate cîndva în viitor, pe cînd el poate avea chiar acuma leafă și onoruri.

Ar vrea parcă totuși să se înduioșeze. Dar pe urmă se gîndește că la urma urmei e mai bine să curme discuția.

— Te duci singur, mă frățioare Neculăieș ?

— Desigur. Ce să-mi mai iau belea pe cap ? Prîslea facă ce știe. Rămîne cu dumneavoastră. Văd că-i place.

— Și chiar nu-ți pare rău că te duci, mă frățioare Neculăieș ?

— Ba da. Îmi pare rău mai ales de baie. Ai pus-o, ai așezat-o, nici n-am băgat de samă cînd.

— Asta-i baie ? strigă cu dispreț meșterul. Să vezi tu la anul instalație !

Neonil ridică fruntea :

— Dacă ar fi și o baie pentru suflet...

Neculăieș tăcu. Omu veni și-l bătu pe umăr.

— Bine, du-te, îi zise cu asprime.

Traian își mîngîie pieptănătura și-și lăsă palmele peste pleoape. Ieși repede, c-un val de aburi, în răceala de afară.

Mînecuță se ridică în picioare :

— Trimet un om de serviciu să-mi ia lucrurile. Încolo nu mai am nevoie de nimic. Mi-am găsit gazdă bună tot unde am stat ca refugiat. La Vasile Chirtoacă. Să nu fiți supărați pe mine.

Coloniștii tăceau.

— Mai dau eu pe-aici, să vedem cum rămîne cu pămîntul.

Nu-i răspunse nimeni.

Ana Roșca a venit la Păuna-Mică în ajunul Bunei Vestiri, care cade în cap de primăvară, 25 martie.

Cea să ajungă de la Bistrița la Dunăre, sora lui badea Neonil a pus multă silință și rîvnă.

— Am avut mult de furcă, zicea dînsa, zîmbind obosit.

A trebuit întăi să ajungă la Piatra, cu un car de lucruri felurite, cîte putuse scăpa din bejenie și cîte putuse agonisi din nou. La Piatra, a așteptat răspunsurile de la Brăila, unde se afla, anume pentru asta, din vreme vestit, meșterul Rafailă. Stăruinți și ordine la stația Piatra, să i se încarce femeii Ana Roșca, cît mai în grabă, lucrurile depuse la magazia gării. Le păzea ea singură zi și noapte. Întîrziere a fost, dar s-a uitat ca orice năcaz mic ; și în sfîrșit Ana Roșca s-a grămădit în tren cu toate ale sale, împreună cu sora ei mezină Aurica, și coborîrea s-a făcut cu bine la Brăila în ziua de 23 martie. La 24, căruța cu Suru-unu și Suru-doi a adus tot calabalîcul de la Brăila la Păuna, pe o vreme de mare dezgheț ; și în sat toți păunenii au ieșit să se uite cu mirare la atîtea lucruri felurite clădite cu meșteșug, care treceau în pasul cailor. Deasupra sta înfocolită în cojoace, ca Dochia, o femeie încă tînără, cu privirea energică. Acea privire nu se abătea asupra oamenilor curioși, ci mergea înainte, cătră locul necunoscut unde avea să se facă popasul, după zbucium și trudă. În chilna de dinainte, Traian, în straietele lui cele mai bune, mîna caili, iar alături de el, într-o broboadă mare de șal, scotea frunte cu gîte balane și ochi albaștri o mutrișoară ageră de copilă.

Între păunenii amestecați în priveliște se afla și Ion Velican, care, la împrejurări deosebite, înfățișa oarecum părerea satului întreg. Sta lângă un podeț, în preajma cârciumei, cu cojocul între umeri, cu amîndouă minile vîrite în chimir și c-o lulea cu ciubucul scurt în colțul gurii. Și-a clătinat capul aducîndu-și căciula pe-o sprinceană și a rostit cuvinte înțelepte, ca să fie auzite de lumea din jur.

— Asta e lipsa de la Păuna-Mică.

Era o vorbire cu două înțelesuri, așa cum obișnuiau să lepede în vremea veche preotesele idolilor păgîni, cînd veneau la capiști credincioșii cu o rugăciune ori cu o întrebare. Oracolul lui Velican putea să însemne că la Păuna-Mică era lipsă de gospodină și acum se împlinea acea lipsă. Mai putea însemna că sărăcia de la Păuna-Mică sporește cu altă sărăcie și lipsă. Cei care au auzit asemenea cuvinte iscusite au zîmbit, înțelegînd după inima lor, iar Ion Velican a scuipat în drum pe lângă țava pipei și a intrat în cârciumă, pe cînd căruța se depărta domol, spre alți privitori și alte vorbe tot așa de binevoitoare.

Din frunza uscată a dumbrăvii începeau a răzbi cele dintăi flori și buruieni. Ana Roșca părea că nu le vede, cufundată cum era în gînduri nesfîrșite, vîrtej după vîrtej. Totuși, ochii ei primeau lumina și colorile înconjurătoare. Sub fruntea ei se întipăreau cu luare-aminte înfățișările vieții vegetale pornite în primăvara nouă. Erau aici, la malul Dunării, toate plantele de la Letea, unde trăise ea prima parte a vieții. Aceleași plante se găseau și la Bistrița ; le observase în altă primăvară ; însă în aceste zile, cînd aici toate se arătau soarelui, la Bistrița erau numai un vis, sub stîncă de ghiață. Acolo priveliștile erau moarte. Treptat-treptat, coborînd cu trenul la vale, observa că primăvara își arăta semnele.

Cînd ajunse cătră priveliștea săracă a bordeielor, i se păru că se deschide un adăpost mai luminat decît la Păuna. Strălucirea întinderii mergea pînă la un cot al Dunării, a cărui licărire în solzi nu se vedea în alte timpuri ale anului. Pe acel vâl auriu de soare pluteau zboruri de paseri. În înălțime priveghiau, dînd ocol, pajuri.

Străina își lepădă de pe ea cojoacele iernii, ca și cum și-ar fi lepădat trecutul și, întinzînd mîna, dădu la o parte șalul care masca pe copilă.

— Ce faci tu, Aurică? Socoteam că dormi; dar tu ești numai ochi.

Avea un glas moale ce nu i se potrivea cu înfățișarea. Ochii i se îmblînziră o clipă. Erau amîndouă, ea și sorioara ei, două mlăzi de salcie care veneau să se încredințeze pămîntului de la Păuna-Mică. Gospodărie săracă, nădejde bogată. Știa ce-o așteaptă. Bădița Neonil îi scrisese că tot bunul muncii coloniștilor avea să fie privegheat de ea. Nu era lămurită întru totul la ce rînduială și la ce tovărășie vine, însă avea încredere în fratele ei mai mare.

— Am ajuns la palatele noastre, zise Traian, oprind caii.

Meșterul Rafailă făcuse drumul cu autobusul expres Brăila-Păuna și sosise cu jumătate de oră mai curînd la colonie. Își căuta treabă pe lîngă drumeag, așteptînd oaspeții. Cînd căruța se opri, el dădu glas. Ceilalți trei tovarăși lăsară lucrul la răsadniți și se înfățișară.

Nevasta și fata coborîră. Ana era mai mult scundă, bine legată în toate încheieturile. Fusesse blondă. Acuma părul îi era castaniu, cu cîte un fir de argint, și ochii de un verde turbure. Purta fustă de lînă neagră foarte în-

creștită și scurteică de vulpe cu față de postav cafeniu. Îi era cafenie și broboada.

Leventu își spunea în gând, zîmbind : „E bună s-o dăm ucenică maicii Evlampia“.

Cînd Ana își întoarse spre el ochii reci și iscoditori, gîndurile lui tăcură.

Mezina era o blîndeță balaie, subțire ca o trestie, cu straie mohorîte, la fel ca ale Anei. Amîndouă purtau bocanci de munte, cu ciorapi groși de lînă.

— Bine am găsit pe frații pe care nu-i cunosc încă ! rosti Ana cu glasul-i blînd, pe care-l dezmințea într-una privirea ei. Sărut mîna, bădiță Neonil.

Veni la Neonil și-și plecă fruntea pe umărul lui. Păru că suspină cîteva clipe. Filosoful o sărută pe frunte, smîrcîind din nas și strivind două lacrimi cu dosul mîinii lui aspre. Femeia mai stătu un timp cu fruntea plecată, apoi își înălță privirile și se duse spre coloniștii ceilalți, ca să fie salutată. Meșterului Iosif îi zîmbi în chip deosebit.

Înconjurară apoi toți sfiala Auricăi. După aceea urcară la căruță. Veni și Tîrcălabă, să cunoască oamenii noi.

Cînd ajunseră la căruță, o pisică încă tînără zvîcni din catrafusele ce se găseau amestecate în chilna de dinainte. Era neagră ca un demon. Cu coada bîrzoii, făcu un salt și-și căută scăpare pe umărul lui Traian, pe cînd Tîrcălabă mîriia în preajmă. A doua mișcă, cu blana tigrată, mai voinică și mai plină, sări în partea cealaltă a căruței ; abia atinse pămîntul, și fu în clipă în furca unui salcîm, de unde slobozi un miorlăit înfricoșat către cîne.

Copilul chemă la el pe Tîrcălabă și-i spuse cîteva cuvinte de împăciuire, după care îi prezentă pisicuța neagră.

Sorioara fu uimită și încântată.

— E pisoi. Îl cheamă Roftea, zise ea. Mi l-a dat o baba de la Călugăreni în ceasul morții.

— Ce fel de nume e ăsta ? se miră Traian.

— O chema așa pe babă : Ileana lui Roftea.

— Atunci să știi că pisoiul are în el sufletul răposatei.

— S-ar putea, zîmbi copila. E bun și blînd ca și bătrîna aceea care mi l-a dăruit.

Ana își încreți fruntea :

— Să lășăm mîțele să se descurce singure. Deocamdată trebuie deșertată căruța. Vreau să văd și bordeiul pe care mi l-ați pregătit. Om așeza toate claie peste grămadă. Pe urmă, le descurc eu. Sînt așa de trudită, încît nu doresc decît hodină. Om sta de vorbă după aceea și veți hotărî ce-i cu mine. N-am venit aici la petrecere, sfîrși ea uitîndu-se la cei doi tineri.

Meșterul se socoti îndreptățit să ia cuvîntul pentru toată colonia.

— Te așteptăm de mult, mă sorioară Ana. Acuma, dacă ai venit, ne-am liniștit.

Bibescu și Omu, care nu spusese încă nimic, puseră mîna și începură a descărca lucrurile din căruță.

Ieventu își vorbea tot lui însuși : „Sora asta a noastră are glas blînd, dar știe să poruncească. Are în ea draci. Îmi place.“

Ana veni cătră Omu și-i luă din mîna niște cratiți. Le așeză cu grijă la rădăcina copacului în care se cățăraseră mița ei.

— De astea am eu grijă.

Omu încuviință din cap, înțelegînd porunca. Săltă din căruță paturile și războiul.

— Aşa-i bine ?

— Bine, bine, cîntă ea cu acelaşi zîmbet pe care îi îndreptase cătră meşter.

N-a trebuit jumătate de ceas pentru descărcare. Tot ce era în căruţă s-a mistuit sub pămînt. După ce Traian a dus caii la bordeiul al patrulea şi a împins căruţa în şopru şi după ce oamenii s-au retras la îndeletnicirea lor în dosul perdelelor de stof, Ana a mai rămas dinaintea bordeiului ei un timp, cu braţele căzute şi cu ochii duşi. Se întindea pînă departe priveliştea cunoscută ei din copilărie. Stufurile gălbii, pîlcurile de sălcii în care înviaseră mugurii mîţişorilor ca pale de fum în lumină, mlăzile roşii de sînger şi cerul sineliu proaspăt şi curat, şi apa dezgheţului în cupe de ghiaţă, licărind ca argint în fierbere... Treceau unghiuri de gîşte şi de raţe. Vîsleau, înşirate spre soare, şapte lebede scînteind ca neaua.

Asta dorise Ana : să nu piară într-o străinătate. Ştia că sub munte se află mormintele strămoşilor săi, dar inima ei era în ţara copilăriei, în lunca şi ostroavele Dunării.

Chemă lîngă sine pe Aurica şi-i mîngîie fruntea.

— Aici e ca la noi acasă... şopti copila, mişcată.

Ana urma să privească, să numere şi să judece toate ale gospodăriei de la Păuna-Mică.

Pompa era instalată. Plantele creşteau în răsadniţe. Vadurile se aliniau pe tăpşanul grindului. Mai era mult de lucru la cavalerii şi trebuiau pregătite ogoarele de porumb, orz şi nutreţ pentru irigaţie. Maşinile erau înşirate sub şoproane. Canalul spre gîrla Dunării nu era încă deschis şi primăvara pornise cu secetă. Pompa mai putea scarbe apa dezgheţului care hrănea balta ; dar curînd se va simţi lipsă. Deci trebuie tăiat în primul rînd canalul.

Cu acest gînd, Ana intră la odihnă, mînînd înaintea ei pe copilă.

Nădăjduiește că se vor putea încheia toate lucrările în câteva săptămîni. Bădița Neonil și meșterul se pricep la acest meșteșug. Ea, de asemeni, îl cunoștea de la Letea ; și în vara trecută a lucrat la o grădinărie mare înmulțindu-și cunoștințele. Se află deci la colonie trei specialiști. Ceilalți cinci vor fi elevi harnici.

— Tu să-ți cauți straie pentru lucru, a hotărît ea surorii mezine. Mîța o lași la bordei, ca să mai împutineze șoricărima. Îți aleg eu o sapă mai ușoară. Te potrivești la lucru cu Traian. Să știi că din acest băiat n-o să iasă un om de rînd.

— Poate. Ce am eu cu el ?

— Ba tu să te porți bine cu toți și să-ți vezi de treabă, că altfel ai de-a face cu mine.

Fata împunse într-o parte cu cornițele :

— Ba m-oi purta cum s-or purta și ei cu mine.

Fără să dea timp Anei s-o mai mustre, Aurica i se agăță de gît, rîzînd subțirel și alintîndu-se.

— Fugi, fugi, sfîrși Ana, că de-abia te văd cu ochii de somn.

Și-au lepădat bocancii și au intrat amîndouă în cojoace și poclăzi. Au adormit luate de apa neagră a unei Dunări de pe alt tărîm.

I se părea Anei c-o cheamă cineva de departe, dintr-un loc necunoscut și singuratic. Era ca un vaier neîntreput. Cînd deschise ochii și întoarse urechea, își simți amorțită carnea. O dureau toate mădulările, n-avea putere să miște un deget.

Nu cunoștea unde se află. A purces de undeva dintr-un întuneric și se găsește în alt întuneric ? Ori nu s-a clintit din locul ei de cînd a căzut ca într-o umbră a morții ? Strigătul de ajutor urma să sune departe, în afară de întunericul în care se afla cufundată.

În minte începură să-i licărească stihuri dintr-un psalm. Atunci își cunosc trezia și se mișcă în așternut. Murmurul glasului ei îi era străin :

„M-a luat între aripile lui îngerul morții
Și m-a purtat în pustia Sanaharului.
O sută de ani am robit acolo...”

Vaierul se depărtă ca o pasere rănită, și un glas tânăr răzbi prin ușa deschisă a bordeiului, ca și cum i-ar fi răspuns :

„Oameni ai pământului !
S-aprinde în răsărit steaua vieții.
Ridicați-vă și pregătiți-vă plugul.
Țărânei brazdă nouă aduceți-i,
Și-n capătul ei lepădați-vă jugul.”

Cunosc glasul băiatului care o adusese cu căruța la Păuna-Mică. Cel care mîna pe Suru-unu și pe Suru-doi și care îngîna paserile de sub dumbravă. Toate i se deslușiră și-i veni în minte popasul în colonie. A ațipit în bordei. Cît a dormit ?

Întinse mîna și pipăi pe Aurica. Dormea încă afund, nici nu i se auzea răsufletul. Își puse papuci de pîslă și se strecură grabnic dintre cojoace și poclăzi și ieși în prag. Alătura de ușa bordeiului, sub un șopru, Traian ațîța focul la o vatră adăpostită de cărămizi de ciamur.

Glasul lui avea o înmlădiere de cîntec. Își repeta stihurile pe care i le cetise în noaptea aceea badea Neonil.

„Oameni ai pământului !
S-aprinde în răsărit steaua vieții.”

Ana Roșca privi cerul. Cunosc stelele care vesteau apropierea zorilor. A dormit deci îndelung și greu, somn de piatră. Parcă a luat-o între aripile lui îngerul morții.

Chemarea de ajutor porni iar. Era țipătul găștelor mici sălbatice care se cheamă gărlți. La vremea aceea de sfârșit de martie erau întârziate. Cine știe prin ce furtuni potrivnice trecuseră, și acuma, după un popas scurt, se avântau iar, cu strigăt, înspre limanul libertății lor, în apele de dezgheț ale Cercului polar.

Privi înspre băiat. Traian sta pe un scăunaș cu trei picioare. Îl luminau flacărele dintr-o lature. Rupea găteje și le potrivea, ca să sporească vîlvătaia. Un timp tăcu, după aceea a început să murmure un cîntec de unul singur, fără cuvinte. Cînd simți pași în apropiere, se întrepruse și se ridică în picioare.

Cunosc pe Ana. Îi aduse și ei un scăunaș, dintr-un cotlon.

— Noapte caldă... zise femeia așezîndu-se la foc. Aici a început primăvara.

Băiatul căuta ceaunul de mămăligă, ca să-l puie plin cu apă pe pirostria : să nu ardă focul degeaba.

Ana încuviința în tăcere.

— Mîni, pe vremea asta, zise ea, plămădesc de pîne. Cuptorul cred că e în bună stare.

— Bună. L-a dres meșterul. Acoperișul l-am tocmnit eu cu bădia Costică.

— Mai sînt multe de făcut, urmă a sfătui Ana. Să știi că bordeiul e bună încăpere de locuit, numaicît trebuie să-l ții curat ca un pahar. Într-una cată să-l ungi cu lut și să-l humuiești cu humă. Să nu se vadă gînganie, să nu se arate șoarece.

— Apoi acuma s-or stîrpi și șoarecii. Dinspre partea asta a șoarecilor, am fost destul de îndestulați ; n-am avut de ce ne plînge.

Ana îl aprobă iar, zîmbind.

— Între Păuna-Mică și sat se află, după cît am înțeles, o mănăstioară.

— Este. Eu am de-a face mai mult cu maica Evlampia. Ea ne cocea pînă acuma pîne. Mă lă pe mine. Iar eu îi ajut la albine. Astăzi maica Evlampia scoate stupii de la temnic.

Cîte știa despre maica Evlampia, și mai ales despre toate năcazurile ei cu celelalte maici din mănăstioară, băiatul i le-a spus sub pecetea secretului.

Da' despre stareță ce se cunoaște ?

Nu mult, dar se cunoaște ceva și despre măicuța Nimfodora, stareța mănăstioarei. E femeie grasă și frumoasă ; se spune că-i de neam bun ; vin la cuvioșia-sa în vizită brăileni și gospodari și gospodine de la Păuna. Mai cu sămă se vede la stăreție Stanca Vițelaru.

— E o prietină a noastră, a mea și a lui bădia Costică.

— Înțeleg, înțeleg.

— Are inimă bună ; mi-a dăruit straietele pe care le port. Avem de la ea și-o păreche de rațe.

Mai cunosc coloniștii la Păuna mulți gospodari, căci au trăit acolo în refugiu. Popa Petrea, și dascălul Iov, și primarele, și perceptorul, și notaru... Și învățătorul diriginte, care strîmbă din nas cînd rostesc coloniștii orașii. Și jandarmii. Și toți cîți se află în Păuna. În trei sferturi de ceas, Ana a scos din Traian Mînecuță tot ce se poate scoate. Băiatul a mărturisit toate, cu nevinovăție ; pînă și de episcopul Ambrozie de la Galați. Se zărea geană de ziuă în răsărit. Traian se ridică de pe scăunaș și prinse a rîndui în polițele de sub șopru. Ana îl urmări și acolo. Îi puse mîna pe umăr și-l feri la o parte.

— Ascultă, Traiane, din clipa asta, toate treburile acestea cîte le-ai făcut tu rămîn pe sama mea. Locul tău acum e între bărbați.

Fecioraşul avu în el o simţire de mândrie şi se supuse numaidecît. Ana rămase stăpîină, cu mîinile în şolduri, privind cum se luminează zările zilei. Se auzea departe freamătul sălbătăciunilor aripate, care-şi porneau zborul de dimineaţă.

A cîntat şi Albu de pe culmea lui.

— Aşa de tîrziu ? întrebă cu lungă mirare Ana. Ce fel de cucuş e ăsta ?

— E cucuşul meu... răspunse cu sfiială Traian.

— Se poate, dar nouă ne trebuie altfel de ceasornic. La vremea asta cată să fim pe răzoare. Ori Albu tău cunoaşte că azi e sărbătore.

— Asta încă nu l-am învăţat, leliţă Ana. Iartă-l ; nu ne lasă inima să-l jertfim. Ne trezim noi şi fără cîntarea lui ; ne-a adus cucuş de nichel meşterul Iosif.

— Apoi dacă este ornice deşteptător, dă-i pace. Facem noi aicea, Traiane, o rînduială să se ducă faima în lume.

Astfel şi-a început sora Ana domnia la Păuna-Mică.

A aflat chiar atunci toate cotloanele, toate ascunzătorele, toate cărările.

A răsturnat pe fund mămăliguţa şi a pus-o pe poliţă sus, ca să se răcorească. A pregătit o gustare de brînză grasă, adusă de ea de la munte. Şi-a încălţat bocancii şi a dat fuga în duminică, ca să culeagă unţior şi leordă, cele dintăi legume sălbaticice ale primăverii.

În vremea asta coloniştii făceau ochi şi se grăbeau să se adune la sfatul de dimineaţă. Sora Ana le-a întins masa cît ai bate din palme şi a dispărut parcă ar fi aco-perit-o negura zînelor. S-a ghilosit, s-a gătit, s-a pieptănat, a apărut cînd era soarele pe cer de-o suliţă. A chemat două raţe şi cîteva găini ; a fost milostivă şi cu Albu lui Traian. Se mai găsea un purcel ; se mai aflau

Suru-unu și Suru-doi. S-a arătat și acestora, împreună cu Traian, ca s-o cunoască și s-o știe prietină a lor.

— Acuma, a strigat ea scuturîndu-și straietele cu palma și păturindu-le, mă duc să cunosc Păuna și mănăstirea, ca să n-aibă nimeni a spune nimic împotriva mea. Ne întîlnim la biserică în vremea liturghiei.

În Păuna, s-a dus la jandarmi și le-a înfățișat buletinele de înscriere la biroul populației, al ei și al fetei.

— Vreau să fiu în rînduială cu stăpînirea... a declarat ea.

— Îmi pare bine de cunoștință, a răspuns plotonierul-major Grigorescu Tiberiu, înapoindu-i delicat hîrțile. Vă rog, doamnă, să fiți încredințată de stima și respectul meu.

Ana s-a întors pieziș de cătră el, observîndu-l o secundă cu coada ochiului, ca să priceapă mai bine ce fel de cîntec i se cîntă. S-a închinat cătră slujitorul stăpînirii și i-a mulțămît cuviincios.

„E un tînăr alintat, îl judeca ea retrăgîndu-se ; se uimește el singur de vorbele lui“...

Cum s-a nimerit, a dat peste preotul Petrea cînd acesta tocmai ieșea de-acasă. Presvitera Constanța îl petrecuse pînă la porțiță.

S-a arătat cine e și a spus cîteva cuvinte preotului. A rămas să sfătuiască ceva mai mult cu preoteasa, dar n-a intrat decît pînă în pridvor, apărîndu-se că n-are timp, că o mîină din urmă nevoile, că o așteaptă la colonie treburile, că nu poate trece pe la mănăstioară fără să asculte sfînta evanghelie. În puțina vreme cît au stat în pridvor, preoteasa a găsit prilej să-i comunice îndoielile care o țineau atîrnată în timp și spațiu ; căci încă nu se hotărîse cînd și cum își va putea vedea părinții.

„Presvitera asta, își zicea sora Ana grăbind spre mănăstioară, îmi place și mi-i dragă, dar pînă cu dînsa tovarășie n-oi putea pune în stative.“

După ce făcu repejor drumul la mănăstire, se opri puțintel în pajiștea ogrăzii, ca să-și domolească răsufletul. Se oglinzi într-un geam, potrivindu-și mai bine pe frunte horbota de la grimea, sub casînca neagră de matasă, și intră în biserică pășind alinat, închinîndu-se la icoanele altarului cu ploconeli adînci, fără să îngenunche. Avea privirea ei de singurătate și de adîncire în sine. Dar sora Ana băga de samă cu ușurință la toate cîte se petreceau în juru-i.

Unele din oile părintelui Petrea își întorceau boturile spre urechile altora. Cînd sora Ana s-a statornicit într-un loc mai la vedere, capetele s-au răsucit pe rînd cătră ea, ațintind-o, cîntărind-o și categorisind-o.

Într-o strană lăturalnică, o călugăriță bătrîna își mișca buzele uscate într-un șopot neconținut. Ana Roșca cunoscuse numaidecît pe maica Evlampia și îndreptă spre ea un zîmbet de simpatie. Bătrîna îi răspunse și sora Ana îi tălmăcea șopotul.

„Bătrîna asta, cugeta ea, m-ar dori ucenică a ei. Dar mai întăi ar pofti să mă guste ca să cunoască ce fel de poamă sînt: dulce ori amară“...

Întorcînd fruntea spre analoghion, în dreapta, văzu pe stareță, și, în apropierea ei nemijlocită, pe Stanca. Se închină spre ele, salutîndu-le. Îi veniră dintr-acolo priviri luminate de bucurie.

„Aveți dreptate să vă bucurați, își zicea sora Ana; ați aflat că sînteți mai tinere și mai frumoase decît mine. Eu am avut parte în viața mea de odihna vîntului și de liniștea valurilor; m-au ars durerile și grijile. Oi, draghele mele, se așează și peste voi anii și o să vă scadă frumuseța și țîfna.“

După cetirea evangheliei, coloniștii care se aflau în biserică se retraseră. Erau doi : Neonil și Bibescu. Ana ieși după dînșii. Afară găsi și pe meșterul Rafailă.

— Dumneata mai rămîi puțintel, îl rugă ea pe Costică Leventu ; spune-i măicuței Nimfodora să mă ierte. N-am cînd sta acuma de vorbă. De aici aud cum mă strigă lucrurile mele, ca să vin să le pun în rînduială. Mă ostenesc eu într-o zi anume pentru cuvioșia-sa.

Chiar în după-amiaza aceea s-a făcut la Păuna-Mică o altă rînduială. Au apărut perdeluțe nouă și la ferestrele bordeiului bărbaților. În încăperea Anei și Aurei prisoseau scorțurile. Șopru sub care se făcea obișnuit focul de cum dăduse mugurul primăverii avea acum pardoseală de lăicere peste păreții de stuf dînspre răsărit și miazănoapte, ca să fie stavilă mai bună contra vînturilor reci ; și deschiderea dînspre amiazi și apus se umplea mai bine de căldura soarelui. Sora Ana se mișca mai ales în vremea prînzului cu pantofi de pîslă și în straie mai sprintene, încinsă cu șorț alb. Mezina, desculță și cu capul gol încununat de cosițe, nu trecea de colo-colo decît în fugă. Hotărîse Ana : O fată mare nu se cuvine să aibă alt umblet.

XVI

Primăvara se dezvăluia cu repeziciune. Toate plantele dumbrăvii se grăbeau să-și dea cît mai neîntîrziat floarea și rodul. Peste rîndul întăi de flori putrede creșteau, din rădăcini vechi, flori nouă. Înverzeau păpurișurile, și stufurile. Se încheia lunca din vale a Dunării. În preajma bordeielor, din ziua de Florii, a început a-și spune numele un cuc singuratic.

Seceta stăruia. Balta dădea putere întregii vecinătăți. Dar de la culmea grindului și de dincolo de dumbravă, spre vii și spre câmpurile păuneniilor, se întindea pământ sur, care-și aștepta ceasul binecuvântării.

Nu era încă vremea târzie pentru ploi, chibzuiau coloniștii. Totuși, aveau în ei o grijă pentru pînea cea de obște. Nici lucrările lor nu erau ajunse la săvîrșire. Canalul spre Strîmbuța nu era încă deschis. Mai era puțin de lucru : o zi, cu toate brațele. Dar acea zi nu putea fi luată grădinii, care-și cerea dreptul ei. Ca să prindă rădăcină, răsadurile au nevoie de apă. Pompa lucra fără întrerupere. Sapele scurtau în cavaleri înainte de sosirea apei. Coloniștii își rupeau din hodina amiezii și-și îndelungau munca pînă sara târziu. Și mai aveau de prelungit vadurile pînă la porumbiște. Răzoarele de orz începeau să pălească.

— Ne mai trebuie brațe într-ajutor... stăruia Ana. Bibescu era mai încrezător :

— Scrie la gazetă că barometrul e în coborîre și că se așteaptă ploi.

Meșterul era de părerea Anei :

— Nu ne putem bizui decît pe noi, vorbea el cu în-suflețire. Ori sacrificăm o parte din grădină, ca să punem la punct porumbul, orzul și nutrețurile, ori încheiem grădina și ne mulțămim cu zarzavaturile. Om face schimb la sfîrșitul verii : dăm legume și primim malai și grâu.

— Ba, se întorcea Leventu, trebuie să contăm și pe nișel noroc.

— Vorba asta, noroc, trebuie izgonită din dicționarul nostru, hotăra meșterul Iosif.

— Cum zici ? se veselea Bibescu, și colțurile pleoapelor i se încrețeau. O izgonim, dar ea se întoarce pe furiș la locul ei.

— Ne mai trebuiesc brațe într-ajutor...

— Știu, bre sorioară Ana ; caut doi tovarăși, dar nu-i gălesc. Am dat de știre, aștept răspuns.

— Să năimim oameni cu ziua.

— Greu și asta. Lumea-i la cîmp. Și nici n-aș vrea să întrebuițăm un sistem împotriva căruia am luptat toată viața. Aș primi cu mult mai bucuros soți, care să stea în rînd cu noi la muncă și la cîștig, după rînduiala noastră. Pentru lucrul ce-avem, mai încap cîțiva tovarăși. Unul l-am avut, dar ne-a părăsit ; nici n-a mai dat pe-aici, măcar să ne mai vadă cum mai trăim. Cei care ar intra în colonie eu îi văd cinstiți și drepti și mai ales cu un dram de credință.

Sfîrșiseră prînzul de amiază și urmau a sta sub șopru în blîndeța primăverii. De obicei se odihneau cu fața în sus, cu capul pe maldăre de papură uscată. În ziua aceea Ana îi stîrnise iar la sfatul în care ea își punea cu îndărătnicie aceeași cerere.

Cînd să-și rostească Ana a treia oară vorbele, tresări în agudul înmugurit strigătul cucului :

— Cu-cu !

Bădița Neonil zîmbi :

— Cere și ăsta ajutoare, ca și soră-mea...

După ce-au ieșit la lucru, paserea singuratică le-a mai cîntat de cîteva ori, din ceas în ceas, rotindu-se la marginea dumbrăvii.

Ei se opreau și se rezemau în coada sabelor. Rîdeau. Iar cere cucul oameni, ca și sora Ana.

Traian îi răspundea, și cucul venea în preajma lui, cumpănindu-se pe o smicea de plop.

Într-o vreme, Ana și mezina ieșiră de la isticuri, purtînd table largi cu răsad de varză. Trecură la bărbați și le împărțiră. Apucară și ele plantatoare și rămaseră un timp la răzoare, lucrînd, plecîndu-se adînc din șale

și apoi îndreptându-se. Își ștergeau mînilor de pînza de sac pe care o aveau peste haină, apoi își pipăiau și-și potriveau după urechi gîțele de păr, neliniștite de boarea zilei.

Ana era atentă, cînd se înălța în lumină, spre capătul de la vale al grindului. Își punea palma streșină la ochi, cercetînd depărtarea.

Dincolo de un foltan de stof se mișcau domol două sălbătăciuni. Le văzuse, la același ceas, și în alte zile. Nu erau două sălbătăciuni. Acuma le deslușea mai bine. Erau două ființi omenești.

Stătu un timp cugetînd. Apoi luă o hotărîre. Se abătu spre pompă, unde-și bătea motorul clipele lui. Își spală mînilor și lepădă pînza de sac. Cu sapa în dreapta, ca și cum ar fi dus o armă în cumpănă, porni în lungul bălții. Cînd ajunse la desimea de stof bătrîn, coloniștii din urmă conteniră lucrul, urmărind-o cu ochii. Băgaseră și ei de samă mișcarea ființilor străine.

Traian se desprinsese din șiragul lor și ieși într-o cărare. Fluieră haiducește și dădu glas către Tîrcălabă. După ce-i sosi cînele în goana cea mare, feciorașul își luă și el sapa și coborî după Ana.

— Nu te duce, Traiane, îi strigă Aurica. Lelița mi-a spus că s-o lăsăm singură ; să nu ne pierdem timpul.

Sora Ana auzise. S-a întors o clipă și le-a făcut cu mîna liberă semn de liniștire. După aceea s-a dus mai departe și a ocolit foltanul de stof.

Nu era nici o primejdie pentru dînsa. Doi sărmanî, cu obrazurile păroase, sarbezi și slabi, cu zdrențele curgînd de pe ei, se năcăjeau la capătul grindului scurmînd cu ghiarele în malul moale. Se descălțaseră de opinci, își lepădaseră căciulile roșcate și sumanele petice, ca să fie mai sprinteni. Își suflecaseră mînicile ; brațele le erau unse cu mocirlă pînă la cot. În locul

unde se năcăjeau ei, se prăsisse o plantă deasă, cu foile ca niște săbioare. Prindeau a se dezvăli florile, de forma stînjeneilor, însă de culoare galbenă. Ei le căutau, le alegeau pe cele mai grase și mergeau pe stebila lor cu degetele în fundul nomolului. Acolo scociorau îndelung, apoi trăgeau cu putere, pînă ce izbîndeau să scoată la lumină niște gulii pe care le caută și mistreții bălților pentru gustul lor dulceag.

— Ce faceți aicea, oameni buni?

Unul din ei tresări la glasul Anei. Cînd se întoarse, apucă de umăr pe tovarășul său. Se uitau acum amîndoi la ea, cu ochii stînși, fără frică și fără bucurie.

— V-am văzut și ieri... zise ea; ș-alaltăieri. Dacă vă e foame, de ce n-ați suit la bordei?

— N-am îndrăznit... mîrîi cel ce tresărise la glasul Anei.

Celălalt privea țintă și ager, în tăcere. Cunoscînd milă în ochii femeii, deodată repezi cîteva sunete chelălăite și neînțelese. Arăta cu mîna la gură și-și mișca fălcile, îmbucînd ceva nevăzut.

— E mut... hîrîi omul cel dintăi. Arată că i-i foame.

Ana îi privi un răstimp, hotărînd în sine ce are de făcut.

— Cum te chiamă?

— Toader Maftai. Ăstălalt mi-i frate, c-un an mai mic decît mine. Îl chema altădată Gavril. Pe urmă, toți i-au zis Mutu. N-aude și nu grăiește, dar înțelege toate.

— Mu-mu! țipă subțire Mutu.

Ana se bătu peste gură, acoperindu-și zîmbetul nestăpînit.

— Și de ce n-ai îndrăznit, Toadere? Doar la bordeie trăiesc oameni...

— Ne-am strecurat alaltăieri pînă aproape... Era la înserat... Atuncea am ajuns aici întăi. Și a venit asupra

noastră cînele lătrînd îndîrjit, prin întuneric. Noi ne-am pus la pămînt ; nu ne-a făcut nici un rău. Am auzit sus glasuri. S-au tras ~~șapte~~ focuri de armă.

— De ce n-ați venit ziua ?

Toader tăcu.

— N-auzi ce te întreb ? De ce n-ați venit ziua ? Sînteți răufăcători ?

— Nu sîntem răufăcători.

— Sînteți ucigași ?

— Da ; însă nu ne urmărește nimeni. Ne-am ispășit pedeapsa. A fost poate asupra noastră blăstăm de la părinți.

— Ați săvîrșit omor ?

— Săvîrșit.

— Din pricina dragostei ? din pricina beției ? din pricina pămîntului ?

— Ba din pricină că ne-a sefestrat cu portărelul tot porumbul care l-am muncit într-un an.

— Pentru datorie ?

— Pentru datorie, dar era cu nedreptate. Îmi rămîneau copiii pieritori de foame. Muierea mi-a murit chiar de-atunci.

— Ați săvîrșit amîndoi ?

— Amîndoi. Mutu a mers cu mine, ca un frate. Am stat închiși amîndoi nouă ani.

Ana se opri iar. Apoi porunci :

— Mergeți cu mine la deal, să vă dau să îmbucați ceva.

Porni ea înainte. Ei, cu frunțile plecate și umiliți, după dînsa. Îi duse pe cărarea de la malul bălții pînă la pompă. Acolo apa se suia sus la un jghiab de scînduri, după care se vărsa în vadul cel mare. Curgeau șuvițe de apă din toate părțile.

— Spălați-vă aici... zise Ana cu blîndeță. Uite o pînză de sac : vă ștergeți cu ea. V-aștept, ca să nu dea la voi cînele.

Pe cînd năcăjiții îndeplineau rînduielele ce li se puseseră în vedere, sosi cu grabă Aurica Roșca, să vadă ce se întîmplă. Era cu ochii mari și îmbujorată la obraz.

— Tu du-te la treaba ta ! îi porunci sora Ana. Am să dau ceva de mîncare unor oameni sărmani. Asta pot face eu singură.

Copila se depărtă făcînd botișor, iar Ana își duse oaspeții la șopru. Asfințea soarele. Cucul cel singuratic își mai rosti de două ori numele.

Flămînzii primiră bucăți mari de pîne, brînză și ceapă. Se așezară la pămînt. Stăpîna locului ațîță focul. Amîndoi se priviră. Își făcură de trei ori semnul crucii. Zdrobiră ceapa cu pumnul și o desfăcură în strachina cu brînză. Luau bucăți mici și le mestecau îndelung în dinții lor puternici. Ciuguleau cu scumpătate din pîne.

Cînd isprăveau ei, se întoarseră și bărbații de la grădină. Ana le împărtăși în puține cuvinte ceea ce aflase de la pribegi. Au făcut bine toți c-au venit mai devreme, ca să întocmească sfat. Pînă ce-or sta de vorbă cu acești trimeși ai întîmplării, fierb cratițele și ceaunul.

Bărbații își căutară ulcioarele, ca să se răcorească și să se spele. După aceea intrară subț acoperiș, așezîndu-se fiecare pe scăunașul său. Traian și mezina se furișară în colțul perdelei de stuf. Sora Ana îi îngădui și pe ei.

După părerea pribegilor, se întocmea iarăși o judecată pentru ei, la lumina focului de găteje. Se uitară cu sfială spre Neonil Roșca : acela părea judele cel mai

vîrstnic. Ceilalți trei erau împrejurul lui. Nu se uitau la dîșii, păcătoșii, cu prea mare asprime. Cel cu bărbuța zîmbea.

— Voi, străinilor, grăi Neonil Roșca, oricine-ați fi, primiți ceea ce vă putem da din puținul nostru. Sînteți flămînzi, sînteți însetați, sînteți trudiți ; mîncăți, potoliți-vă setea și vă odihniți.

După ce ascultă cu luare-aminte aceste cuvinte, Toader Maftai se ridică de lîngă foc și se așază în genunchi înaintea judecății. Mutul se alătură numaidecît lîngă frate-său. Meșterul îi privea c-o uimire înfricoșată, ca pe niște rămășițe ale unei omeniri sălbatice.

— Întrebați-ne, domnilor, oftă Toader Maftai, și judecați-ne după dreptate. Ne-au mai judecat și alți judecători din altă lume ; iar aceia ne-au osîndit cu asprime. Vinovați am fost, dar de ce am făptuit această faptă cumplită nu s-a aflat și nu s-a ținut samă. Drept a cuvîntat apărătorul nostru la judecată atunci, cînd ne-a categorisit că deznădejdea a fost mama noastră. V-aș mai spune, domnilor, că fratele acesta al meu, care acum îi mut, a fost altădată om ca toți oamenii. Dar l-a luat în vîrtej războiul cel dintăi din 1916 ; l-a apucat cum apucă hapca, la arie, snopul. L-a frămîntat, l-a izbit ; i-a intrat o schijă ascuțită pe subt o ureche și i-a ieșit pe dincolo, retezîndu-i limba. A rămas cum îl vedeți. N-aude, nu grăiește. Cînd am săvîrșit fapta noastră era beteag ca acum.

— Ce faptă ați săvîrșit ? a întrebat badea Neonil.

— Am omorît pe Ghiță Iuga, negustor și cîrciumar în sat la noi, la Văculeni, ținutul Fălciului, valea Ialanului. M-am dus la dînsul și m-am împrumutat cu o sută de lei, ca să putem face parastas la un an de cînd

o îngropasem pe mămuca. Iuga dădea bani cu camătă. Ne-a luat de la început zece lei, cum era rînduiala lui. M-am legat să-i dau cincizeci de kilograme de porumb, după ce-om tăia strujenii, toamna. S-a întîmplat că nu s-a făcut la noi porumb. Mă duc la el și-l întreb cum facem. „Uite cum facem, îmi dă el sfat. Tu îmi datorești cincizeci de kilograme porumb. Neprimind porumb de la tine, eu îl cumpăr de la alții. Prețul, ca la o vreme de lipsă. Cumpăr eu porumbul și tu îmi rămîi dator cu prețul.“ Așa a rămas. Cînd a venit toamna cealaltă, el s-a înfăoșat cu hîrtia gata de la judecată și cu portărel. Mi-a socotit porumbul în doi lei kilogramul, la suma ce dăduse el în cealaltă toamnă. A pus stăpînire pe toată recolta noastră și i-am mai rămas dator. Mutu nu s-a putut dumeri deloc. Nici eu. Ne-am dus și-am băut cîte o sîngeapă de rachiu și, cînd ne-am întors la ogor, am găsit pe Ghiță Iuga cu carăle încărcate. L-am pălit amîndoi cu secerile și l-am lăsat la marginea șleahului. Pe urmă, ne-am predat. Ne-au osîndit judecătorii la zece ani. Nu ne-au îngăduit să spunem nimica. Ne întrebă : „Recunoașteți că ați omorît?“ „Cunoaștem.“ „Bun. Zece ani muncă silnică.“ Atunci a spus apărătorul nostru vorba aceea. Întocmai așa sîntem noi.

Căci, după ce-am ispășit fapta și ne-a dat drumul, și ne-am dus în sat la noi, în valea Ialanului, copiii mei n-au vrut să ne mai sufere lîngă dînșii. Doi feciori am. S-au însurat. Le trebuie casa, le trebuie pămîntul. Ce căutăm noi în sat, ca să-i rușinăm ? Mai bine să ne ducem în lume, unde om vedea cu ochii.

Apoi unde am fost nu-i nici o ajutorință. Satele, puse-tiite de război, cîmpurile, arse de secetă. Am coborît mai

La vale, jandarmii nu ne primesc, căci sîntem pușcăriași ; ne cer dajdie. Nu ne primesc nici oamenii ; mai ales nu ne primesc femeile, că li se sparie copiii și li se bolnăvesc de ducă-se-pe-pustii.

N-avem alta de făcut decît să pierim.

Vă mulțămim de pîne și de cuvînt bun.

Toader Maftei a bătut metanie și-a sărutat pămîntul. Tot așa a făcut și mutul.

— Știți a lucra la grădinărie ? a întreat badea Neonil.

— Știm, domnule jude. Am lucrat amîndoi și cît am fost la închisoare ; pentru domnul director.

— Grădina închisorii ?

— Nu, ci grădina domnului director.

— Ați lucrat cu plată ? Ați strîns ceva bani ?

— Nu, domnule jude, nu s-a aflat de una ca asta. Dar noi om lucra cu dreptate orice, numai să ne arătați unde și cum. Ne dați simbrie cît poștiți. Sîntem la aman și în focul foametei.

La asemenea vorbe nesuferite, s-a amestecat meșterul, scuturîndu-și bărbuța cu degetele.

— Nu se poate așa, mă frățiorilor, noi nu cunoaștem simbria.

— Atuncea cum ? Cum porunciți domniile-voastre, așa facem. Numai scoateți-ne din urgie și părăsire.

— Dacă aveți credință, mă frățiorilor, și dacă lucrați cu cinste și dreptate, atuncea sînteți tovarăși la parte, scăzînd numai anuitatea mașinilor, chiria unui lot și altele cîteva.

— Nu știm cum îi asta, dar ne dăm ohavnici, căci ne-ați ocrotit în ceasul cel greu. Cum spuneți, așa facem. Și să știți că frate-meu acesta, Mutu, e cel mai bun

lucrător. Și-i tare care nu se mai află bărbat să fie așa de tare ca el.

Mutu înțelegea că e vorba despre el și începu a chelălăi, ridicînd degetul arătător de la mîna dreaptă.

— Zice că el e cel dintăi lucrător și altul nu mai este ca dînsul pe lume.

Mutul arăta și pe Toader, punînd mîna pe dînsul.

— Zice, rîse pribeagul, că altul nu mai este ca dînsul pe lume afară de mine.

Ana Roșca veni în preajma străinilor și-i atinse cu mîna.

— Slobозиți-i, domnilor judecători, de la judecată, zise ea, și lăsați-i să se așine.

Străinii se ridicară în picioare.

— Dragă doamnă, grăi Maței, noi îți sărutăm dreapta că ne-ai găsit. Și să știi că atunci cînd stam lîngă florile din papură, mă gîndeam că ar fi trebuitori doi muncitori ca noi la grădina domniilor-voastre, pe o vreme ca asta... În sara asta iese deasupra luncilor Dunării luna. La al cincilea ceas al nopții răsare și avem zare de lumină. Dormim un somn eu și Mutu și pe urmă ne ducem, cît ține luna, să rupem canalul. Ne dați cazmale și lăsați lucrarea în sama noastră, ca să se înmulțească apa în baltă, să umble mai tare pompa și s-avem cu ce hrăni pămîntul.

— Dați-vă și voi lîngă masă, oamenilor, și ospătați, îi îndemnă Ana Roșca. Vă iau pe a mea răspundere, căci am avut semn de venirea voastră.

Străinii își întinseră buzele și obrazurile păroase, ca să pupe mîna care îi miluise.

Meșterul Rafailă zise cu nemulțămire :

— Mă frățiorilor, aicea, la Păuna-Mică, să lăsați asemenea obiceiuri.

S-a dovedit și de data asta că oamenii se pot îmbăta cu apă și vorbe.

După cină, năcăjiții cei doi s-au adăpat îndelung și nepotolit, istovind ce ăra în doniți și căldări ; au apucat apoi vasele și s-au îndreptat cu mișcări piezișe la fântâna de sub grind, făcînd gălăgie în felul lor. Adică vorbea Toader Maftei și-i răspundea fratele lui cu semne repezite și silabe încîlcite. Erau așa de aprigi, încît nici nu băgau în samă pe Tărcuș, care le da ocol pe departe, mîriînd. Nu-i plăceau cînelui mai cu samă chelălăiturile sălbatice ale lui Mutu.

Gheorghe Omu a rămas uitîndu-se îndelung în urma lor. Se vedea bine că nu-i plac indivizii. Li se caută în coarne, sînt primiți fără cercetarea trebuitoare, fără a fi puși la încercare. Sora Ana vorbește despre sărăcia și suferința lor ca și cum n-ar mai fi pe lume sărăcie și suferință mai mare.

— Eu aș fi de părere să fim cu luare-aminte... Nu-i cunoaștem ; ne putem aștepta la orice de la dînșii.

Meșterul s-a alăturat și el :

— De ce, mă frățioare ? Au să-și facă probele și o să ne încredințăm. Niște bieți nenorociți.

Ana Roșca zîmbi ; socoti că poate îmblînzi pe tovarășul lor cu o glumă :

— Gheorghe Omu nu vrea să cunoască suferință mai grea decît a lui.

— Ba nu ; de ce ? mormăi Omu.

— Nu cumva dorești, mă frățioare, să te oblojim numai pe tine ?

— N-am cerut asta niciodată, meștere. Nici nu mă vorbesc despre ce mă roade pe mine.

Se apropie și Ana de Omu împăciuitoare, pricepându-i gelozia.

— Ascultă, Gheorghe ; întâmplarea dumnitale o știu de la tovarășii noștri ceilalți. Uită-te în ochii mei și cunoaște că încă nu s-a stîns spaima pe care am avut-o de aceștia... Ca de fiare care se prăpădesc. Lupii foamei...

Era în glasul femeii un cutremur care se ridica din fundul ființei ei ca din alte vieți din veacuri dispărute..

Omu oftă.

— Cred ; ai dreptate ; spui ce-ai simțit. Însă lor le-a trecut, și acuma îi aud rîzînd, parcă ar fi cu chef. N-au ei rana care e în mine.

Neonil ridică fruntea.

— În tine e ură, frate Omule, și ura e uneori o boală mai crîncenă decît toate. Nu știu dacă te-ai alina aflînd de moartea celui ce te-a ucis.

— Poate nu m-aș alina. De ce-mi spui asta ? Știi ceva ?

— Nu-i vorba despre asta. Doresc să te văd liniștit. Omu se holbă pieziș :

— S-a aflat cumva ceva despre Ionescu Onoriu ?

— Eu fac numai prepusuri, frate Omule. Să zicem că n-a murit, dar nu mai are multe zile de trăit. Dacă l-ai vedea întins la picioarele tale, l-ai mai lovi ?

Gheorghe Omu avu o zvîcnire și privi rătăcit spre Roșca și spre meșter.

— Spuneți-mi dacă știți ceva. Am băgat de samă c-ați avut sfat după ce-a fost aici doctorul Calalb.

Meșterul și Neonil tăcură înfricoșați de ce furtună stîrniseră.

— Știi dumneata ceva, Bibescule ? Fie-ți milă de mine și vorbește.

— Știu, se hotărî deodată Bibescu, că s-ar fi aflat ceva despre acel păcătos. Dar nu te mai interesează. E ca și mort.

— Unde-i ? se zvîrcoli Omu cu o chelălăitură ca a mutului.

— Nu știm. Știe doctorul.

— De ce nu mi-a spus ? Mă duc să-l caut.

— De ce ? Mai mult decît ți-am spus noi nu-ți poate spune nici el.

— Nu-mi sînteți prietini, scrișni Omu. Trebuie să aflu ! Trebuie să aflu ! Să-l privesc în fundul ochilor pe dușman : să-i smulg beregata.

Cei din jurul lui se înfiorară ca și cum fapta s-ar fi săvîrșit.

Ana Roșca își puse mîna la ochi și se depărtă. Disperatul își cuprinse tîmplele în palme.

— Vreau să-mi spuie doctorul ce știe ; vreau să aflu adevărul !

— Liniștește-te, mă frățioare ; doctorul vine peste cîteva zile. Noi nu-ți puteam ascunde mai mult că dușmanul tău e pedepsit.

— A murit ?

— Mai rău decît moartea... îngînă Neonil.

— Trebuie să aflu unde-i, să-l sfîrșesc eu.

Gîfîia. Ana îi puse mîna pe frunte, înlăturîndu-i degetele.

— Așteaptă pe doctor, să te lămurească el. Liniștește-te-te, ești viu și întreg și toți îți sîntem prietini.

Omu își plecă fruntea, cu puterile sleite.

Sara era caldă. Cei doi pribegi se întorceau pe cărare cu donițele și căldările de apă, fișîind cu opincile prin

țărîna aspră. Toader Maței mormăia un fel de cîntare. Mutu părea mai liniștit.

Cînd ei se opriră, ca să așeze la pămînt vasele cu apă, Omu avu o mișcare fără noimă spre dînșii. Ei înălțară frunțile zîbind ; Omu se feri de cătră ei dușmănos și șovăi în umbră.

— E cam băut dumnealui... grăi îngăduitor Toader Maței. Îi trebuie oleacă de hodină. Iar nouă binevoii a ne da scule. Ne ducem într-un dos și ne culcăm ; și cu un ceas înainte de miezul nopții ne trezim și coborîm unde avem treabă.

— După ce vă întoarceți aici, să căutați în poliță... îi îndemnă Ana.

Cînd pribegii se retraseră, meșterul ieși din șopru sub stelele nopții, ca să caute prin întuneric pe tovarășul lor nefericit. Avea o boală pentru care nu se putea încă întrevedea leac. Toader și Mutu renășteau la viață ca plantele. În Omu nu se putea domoli o vietate a fantaziei lui, care îl rodea fără contenire. Nici vederea hoitului lui Rădașcă nu i-ar fi putut aduce liniștea.

— Asta-i nebunia lui, vorbi meșterul întorcîndu-se. Nu l-am putut găsi. Trebuie neapărat să trimetem răspuns doctorașului să vie la noi.

Coloniștii ieșiră cu felinare în toată împrejurimea. Traian luă cu dînsul pe Tîrcălabă, și cu el găsi pe Gheorghe Omu tocmai în fund, unde se arătaseră Anei acei străini pieriți, care șovăiau spre moarte. Stătea grămădit între papuri. Cu fruntea pe genunchi, asculta parcă zvonul profund al mocirlei în care s-a plămădit cea dintăi tresărire pămîntească de viață. Mînia lui se împutinase cu cît se afla mai împovărat de singurătate.

Se supuse cu ușurință lui Traian, care-l ducea domol spre vatra de foc a șoprului, ca pe un nevîrstnic. Acolo ceilalți tovarăși erau adunați încă în sfat.

Pe zarea răsăritului ardea din adâncimea haosului răsăritul lunii.

— Mă duc și eu să lucrez cu dînșii... șopti Gheorghe Omu.

Au coborât cu toții devale, și acolo au văzut prin luciarea argintie pe viermii pământului răsucindu-se și lucrînd cu îndîrjire ca să schimbe fața mlaștinei. A fost o clacă nu îndelungă, dar înfricoșată prin tăcerea ei în care pătrundea numai gîfîitul muncii. Cătră ora două, la asfințitul lunii, apa Strîmbuței lunecă licărind tainic spre mlaștina putredă.

Canalul era deschis. Coloniștii stătură mai mult în vale, privind minunea, pe cînd pribegii se suiiau spre șopru, unde Ana Roșca le pregătise de cu sară dărăburi de pîne. Le-au mîncat lacom și s-au dărîmat în somn lîngă spuza vetrei.

La răsăritul soarelui Ana i-a văzut și s-a uitat la ei cu o rămășiță de frică pe care nu și-o putea alunga din suflet. Dormeau pe burtă, cu fruntea culcată în pulbere și cu brațele întinse în laturi, îmbrățișînd pământul.

XVIII

Cu creșterea zilelor, primăvara se încheia pretutindeni în lunci, în ostroave, pe plăvii și grinduri. Bucuria luminii strălucea în risipa de flori. Ziua, cîntau granguri și mierle în sălcii, iar noaptea, privighetorile parcă stăteau pe dunga de mireasmă a arbuștilor de tamarix din cotoane ascunse. Acolo în baltă larva acestor cîntărețe era ceva de mirare ; cîteva le răspundeau din cornul de dum-

bravă de lângă bordeie. Toate încăperile erau cu ușile deschise. În preajma șoprului oamenii stăteau pe pământul gol, sfātuind sub pulberea lunii.

Dăduseră două ploi bune în regiune și se putuseră face semănăturile păunenilor. Începea a scoate colț porumbul. Dar grădina coloniștilor era ca o insulă de pe alt tărîm. Orzul săltase bine și de mult ciorile se cufundau în valul lui. Iar porumbul era în cinci foi de un verde întunecos. Fusesse îndreptat asupra lor în două rînduri vadul. Acuma apa lacului, pe care o ridica pompa cu mișcare de ceasornic, se împărțea răsadurilor, și coloniștii umblau desculți cu sapele la spinare, ca să adape caval după caval, fiecare în sectorul său. Cei doi nemernici străini își potoliseră deplin foamea. Lucrul lor însă păstra ceva din înfricoșarea ceasurilor dintăi. Așa ridicau sapele crescînd și ei în sus, și așa loveau brazdele, încît păreau luptători meînduplecați față de un dușman. Foarte rar se odihneau o țiră. Porneau iar, ca și cum i-ar fi alungat ceva din urmă. Îi alunga suferința veche, care încă nu se istovise în ei.

Toader Maftעי și Mutu luaseră de la o vreme obicei, la conținerea lucrului la înserat, de se abăteau pe niște cărări ale lor în lunca Dunării. Acolo ciocăneau cu securile pari și nuiele groase de salcie. Alcătuiau două maldăre mari, pe care le purtau pe umeri, aplecați din șale, pînă la locul unde canalul dinspre gura Strîmbuței intra în lac. Acolo le lepădau sporind în fiecare zi marfa lor, după care suiau domol la șopru, unde îi aștepta cina.

— De ce vă pierdeți voi timpul cu asta? a întreat Omu, cu vechea lui neîncredere.

— Adunăm și noi, ca să ne prindă bine la o vreme de nevoie...

Care poate fi acea vreme de nevoie, Maftai se apăra că nu poate ști bine. Știe mai bine Mutu, care are un gând. Dar pe Mutu cine l-ar putea face să dea glas ?

Totuși Ana, ispitind cu mai multă iscusință, a aflat ceva. Cum a aflat ceva, taina a rămas iarăși închisă, deoarece părea legată de o putere mai presus de noi și străină oamenilor.

Toader Maftai a mărturisit Anei că Mutu a așezat în canal, înfiptă adânc, o trestie dreaptă, pe care a făcut semn cu un cărbune la linia apei. Vreme de zece zile nivelul canalului a rămas statornic, așa cum fusese după ce se împlinise lacul, când se deschisese comunicația cu Strîmbuța. După a zecea zi, apa crescuse în canal de-o șchioapă. Apoi creșterea se opri.

— Uite cum e socoteala, lămură Toader Maftai sorei Ana. Mutu a fost, înainte de războiul celalalt, în slujba unui boier, la un pruteț, în marginea ținutului Fălciului. Acel pruteț îl închideau în toate primăverile, când veneau mari apele Prutului și înecau lunca. Din Prut în pruteț era, tot așa ca aicea, legătură prin niște gârle. Și apoi acest meșter era cu mare luare-aminte când vin puhoaietele primăverii, după ce se desghiață omăturile grămadite în munte. La aceeași vreme se umflă și apele Dunării, și peștele purcede la boiștea lui căutându-și un liman. Când prindea a crește cu grăbire apa, era semn că va să vie crapii și în prutețul lui. Și atunci făcea pregătire să închidă balta cu gard, ca să-i rămâie peștele în stăpînire. Adică în stăpînirea boierului, căci el nu era decît slugă.

— Și acuma, aici, cum e ? a întrebat cu ascuțit interes sora Ana.

— Dragă doamnă, eu îți fac numai domniei-tale cunoscut că lui Mutu i se par bune semnele. Poate să ne aducă revărsarea Dunării o bucurie. N-aș crede să ne înșelăm în nădejtile noastre. După cît e de adîncă gârla

Strîmbuței, se vede că apele au scurgere bună. Semne de înec nu se mai cunosc în lunca de devale. Dintr-o vreme pe care noi n-o știm, puhoiul cel mare bate în altă parte, iar pământurile de aici rămîn slobode de înec. De aceea balta noastră a rămas o mlaștină săracă. Dar mai de demult a avut ea o rînduială mai bună, cînd se afla deschis canal pînă la Strîmbuța. Canalul potmolit s-a deschis acum din nou. De-om primi apă din plin, poate să ne vie ceea ce nădăjduim noi, de asta ne pregătim să închidem. Dacă intră crapul și-l închidem, apoi se chiamă că Domnul-Dumnezeu ne-a binecuvîntat.

Ana a rămas gînditoare, hotărîtă să păstreze taină față de ceilalți coloniști. Și-a adus în același timp aminte de o istorisire a lui bădița Neonil, scoasă din cărțile pe care le avea el în raft.

Zice că la vreme de sară trecea printr-o pădure tare un cioban călare, avînd, pe alți trei cai, desagi cu malai pentru stîină. Poposește într-o poiană, scoate tărnița pe care călărise, ca să și-o facă perină, și priponeste caii. Se gîndea cum va face să nu piardă, după ce va adormi, și caii și hrana tovărășiei de la stîină. Lotrii și lupii erau poate în preajma lui. Se închina rugîndu-se lui Dumnezeu, cînd, iată, trece pe lîngă el un schivnic din partea locului.

— Te rogi pentru cai ? l-a întrebat pe cioban schivnicul.

— Mă rog, părinte.

— Bine faci. Iar după ce te rogi, stăi treaz și-i păzește.

După asta se vede că schivnicii știu mai bine cum umblă treburile sfințeniei.

Așa-i cu viiturile Dunării, cu gîrla Strîmbuței și cu balta putredă. Să se închine cu toții Domnului-Dumnezeu și să se roage pentru cîștigul cel mare decît care alt cîștig mai mare nu se poate afla ; dar mai întăi să se deschidă canalul și după aceea să se gătească închisoarea lacului, și după

ce au fost lepădate icrele și s-au amestecat cu lapții, să lucreze oamenii cu hărnicie la prinderea peștelui.

Cum a putut lămuri Toader, Mutului, povestea cu cioabanul și caii, sora Ana nu și-a putut da sama. Dar i-a lămurit-o. Încît Mutu rîdea cu lacrimi, și pufnea lîngă foc, de și-a umplut genele de șperlă.

Din cea mai afundă vechime, șuvoiul Dunării și-a alcătuit o rînduială pe care o păstrează pînă astăzi și o va mai păstra cît fi-va om trăitor sub soare. Sistemul lui de canale, gîrle și lacuri, în care poposesc viiturile primăverii, a statornicit un ținut în care viața biruiește și depășește neconținut moartea. De la firul de lejnicioară pe care se leagănă pitulicea, pînă la stejarul pe care stă o clipă de veghe vulturul cel mare hoitar ; de la rășuștele dintre firele de șovar pînă la lebedele și pelicanii ce se înșiră lîngă năsișul unei lunci bătrîne ; de la viermele cît firul de păr pînă la șarpele ce se înfierbîntă la soare pe plaur ; de la gîngăniile din fundul nomolului, pînă la fluturii străluciți care joacă între florile ostrovului, toată viața nenumărată a bălții, cu mult mai bogată decît a țărîinii și a văzduhului, durează călăuzită de aceeași lege din miile de ani și de aceeași inginerie care împarte ape, uscat și mocirle ale Dunării în vederea păstrării semințiilor dintru început.

Crapii, locuitorii cei mai principali ai sistemului dunărean, trăitori în rezervoriul imens al fluviului, își caută în fiecare an căile vechi care îi poartă la limanurile împărecherii, adică la boiște. Și peștii își caută locul natal, ca multe seminții ale pămîntului. Se întîmplă ca, pe alocuri, rînduiala să se rupă și căile să se închidă. În fiecare primăvară puhoiul cel mare are înclinarea de a statornici lucrurile în norma firească. Așa că după un an, ori după cincisprezece ani, ori după un secol, revărsările ajung să restabilească echilibrul dintăi, și milioanele nenumărate

de crapi își regăsesc linia de pătrundere pe care au avut-o seriile lor din adâncimea timpului.

Toate acestea nu le cugeta Mutu. El își avea semnul lui, pe trestia înfiptă în mîlul canalului.

XIX

Ziua aceea cînd au început întîmplările ce mai avem de povestit era o sîmbătă. Sora Ana pretindea că e „nițică sărbătoare“ și s-ar cuveni ca oamenii muncitori să-și mai domolească lucrul.

— Chiar așa de hapsîni nu-i bine să fiți... Cînd a trebuit numaidecît, nu v-ați uitat ; ați lucrat și în zile tipărite cu roș la calendar. Închinați cîteva ceasuri și sufletului.

— Să vedem, să vedem, mă sorioară Ana... se împotrivea moale meșterul. E adevărat că ieri și alaltăieri a mai dat cîte-o ploiță, dar nu trebuie să ne lăsăm lenei.

Ana a rîs :

— Spălați-vă, curățiți-vă, și pe dinăuntru și pe dinafară, cum ar spune bădița Neonil...

— Aicea ne-ai biruit, s-a învoit meșterul. O să ne certe și doctorul. Are și el vorbe potrivite, ca și Neonil. Am păcătuit. Ne-om da în dimineața asta sub pompă.

Traian Mînecuță trecuse prin șuvoiul rece de care vorbea meșterul ; după porunca pe care i-o dase mai din vreme Ana, își pusese straietele cele curate și-o luă spre mănăstioară, „ca să dobîndească acolo un fagure de miere nouă“.

Ajuns la prisacă, găsi pe maica Evlampia îndeletnicindu-se c-un stup bezmetic. Lipsite de mamă, albinele tînjeau și mergeau în scădere din zi în zi. Acuma prisăcărița le pregătea un fagure cu puiet și ouă de la o matcă puternică, și chiar avea nevoie de ajutorul lui Traian.

— Uite aicea, Traiane, îl învăța ea. Auzi cum plîng lucrătoarele orfane ? Căci aceste lucrătoare neputincioase și singure sînt ca niște călugărițe sterpe. Acuma au să îngrijească și au să hrănească ouăle pe care le-am dat și-au să-și facă matcă. Îți mulțămesc că-mi dai ajutor. Și să-mi spui tu ce mai este pe la voi, la Păuna-Mică, și dacă vă merg bine grădinile.

— Merg bine, măicuța Evlampie. Am lăsat, în două răsadnițe cu geamuri, castraveți și roșii. Roșiile mai au pînă să dea în pîrgă, mult șapte-opt zile. Dar castraveții sînt gata și-l așteptăm pe domnul doctor, ca să-i închinăm lui cel dintăi rod al nostru. Doctorul e ca un frate mai mare în colonie. Nimereste la noi tocmai la timp. Ba ne doare o ureche, ba avem cîte-o troahnă, — numai ce-l auzim că strigă în băătăură : „Sănătoasă lumea în colonia noastră ?“ Vine totdeauna sîmbăta după-amiaza. Trebuie să vie și astăzi.

— Apoi vine musai, Traiane, căci Floreasca mi-a poruncit miere proaspătă. Și ea îi închină cea dintăi dulceață. N-aș avea nimic împotriva lui, căci e om de treabă și bun la inimă ; da-i păgîn. Are să se ducă, sărmanul, în focul cel nestîns. El are să ardă pe rug veșnic între bălți de smoală topită, iar eu am să stau pe pajiștile raiului. Are să strige la mine să-l scap și eu n-am să-i pot da nici o ajutorință.

— De ce zici că-i păgîn, măicuța Evlampie ?

— Mă copile, nu l-am văzut niciodată la sfînta slujbă.

Copilul zîmbi și-și aduse aminte de predicile meșterului Iosif.

— Apoi, dragă măicuța Evlampie, cînd ceilalți oameni fac cruci și bat mătăni și aprind lumînări și așează oameni, ca să fie îndestulată gospodăria lui popa Petrea, doctorul nostru Irimia Calalb scoate de la suferință o lehoză și ferește de primejdia morții un copil bolnav. Face

atîta bine pe unde umblă, încît îi rîde lui sfîntu Petrea barba, cînd se uită din cer pe ferestrele lui și vede ce se întîmplă la noi pe pămînt. Și apoi sfîntu Petrea scrie la catastif, ca să cetească Dumnezeu cînd își pune ochelarii sara și deschide terfeloagele să vadă ce s-a mai întîmplat. „Doctorul Irimia Calalb scoate de la năcaz și de la durere pe făpturile sfinției-tale de la Păuna și din alte părți din ținutul Brăilei.“ „Iar alții ce fac?“ întrebă Dumnezeu. „Alții, Doamne sfinte, fac cruce mare și se bat cu fruntea de lespezi ; iar cînd ies de la sfînta slujbă, nu văd pe cei sărmani și nu aud pe cei care suspină.“

Bătrîna rîdea într-un dinte negru :

— De unde știi tu acestea, Traiane ? Ai tu minte ageră, dar mă tem c-o să te duci și tu în focul cel nestîns, ca să fii tovarăș doctorului.

— N-aș crede, maică Evlampie.

— Da' de ce nu crezi ?

— Pentru că este și o judecată în veac și un cîntar la Dumnezeu. Și-n cîntarul acela fapta bună cîntărește ca plumbul și ca aurul, pe cînd vorbele fără fapte sînt mai ușoare decît fulgul.

Maica Evlampia scuipe ușor spre copil, cu uimire, și-i menî în gîndul ei să-l vadă mitropolit. Apoi după ce așeză la locul lui stupul, își luă custura și se duse să aleagă pentru învățăcelul ei o bucată de fagure cu miere nouă.

— Asta-i pentru poveștile mele, rîdea Traian.

— Măcar că ești și tu păgîn, am să-ți mai dau și-un roi bun, Traiane, pentru gospodăria voastră, fi zîmbi maica Evlampia. Dar nici tu să nu mă uiți cînd vine vremea și am nevoie de ajutor. Mă împovărează anii, și multă vreme nu mai pot dura. Pe lîngă mierea pe care mi-o cere acuma pentru doctorul ei, trebuie să mai dau și alt ajutor Floreascai, ori la tors, ori la cuhnie. Nu pot avea

și cu o liniște. Oi avea-o acea liniște cînd voi pune mî-nile pe piept. Mi-ar trebui ajutor, cum ți-am spus. De ce nu vine femeia aceea pe care o văd cînd și cînd la biserică ? Umblă în port cernit și-i cuviincioasă. Am merit-o eu să-mi fie ucenică.

— Aceea-i lelița Ana, răspuse băiatul. S-a face mai degrabă prefect ori primar, dar călugăriță nu.

— Alei ! Ce spui tu, copile ? Eu am crezut că stă de vorbă cu mine și mă cearcă ba așa, ba așa, — ca s-aduc cu vorba despre ucenicie. Iar eu mă țineam fudulă. De asta Maica Domnului mă pedepsește. Unde găsesc eu acum ucenică ? Fata aceea întru care nădăjduiam, și care-mi era rudă, s-a dat iarăși la ale lumii răutăți. Spune, Traiane, ce să fac ?

Feciorul își primi făgurașul alb și se duse, iar maica Evlampia rămase singură între muștele ei, sfătuind îndelung cu sine însăși.

La biserică se isprăvise slujba de dimineață. Preotul Petrea și dascălul Iov se aflau în cerdacul stăreției, vorbind cu măicuța Nimfodora, după cum era îndatorirea lor de sfătuitori. Se afla în vizită la maica stareță și Stanca Vițelaru. În dimineața lină, revărsau mireasmă dulce primii salcîmi înfloriți.

Traian veni domol și se opri la o depărtare potrivită. Maica Nimfodora îi făcu semn să se apropie, înclinîndu-și camilafca și zîbindu-i cu bunătate.

Popa Petrea se grăbea ; se pregătea să plece.

— Ce mai este la Păuna-Mică ? întrebă el.

— Mulțămesc sfîinției-tale, bine.

— La zi-ntăi iunie îmi dați roșii ?

— S-ar putea ; să întrebăm stăpînirea.

— E-he ! Stăpînirea s-a întărit la voi de cînd a venit o femeie.

— Ba li s-a întărit gospodăria, se amestecă Stanca Vitelarului, căci le merge bine. Nu-i zi în care Ana Roșca să nu scoată de la noi din sat de la Păuna ba o cloșcă cu ouă cu tot, ba un purcel. A agonisit și două vaci cu vițel de la camera agricolă. Au ceva parale ; dau tot și-și sporesc avutul. Nu mai vorbesc de grădini : nu se află ca ale lor să umbli o zi călare în toate părțile. Au nemerit-o cu meșteșugurile lor.

— Dacă le-a merge tot așa, n-o să le putem ajunge cu prăjina la nas, observă maica Nimfodora, zîmbind subțire spre Stanca.

— N-aș avea nimic de spus, se frământă în loc părintele Petrea, dar oamenii s-au purtat fals cu noi. Nu ne-au spus nimic și au păstrat secret. Am vrut să alcătuim, eu și dascălul, o înțelegere cu dînșii, și n-a fost cu puțință. Au rînjit la noi, au spus vorbe bune, dar au făcut cum au știut ei. Treaba lor !

Dascălul Iov îndrăzni :

— D-apoi și chiaburii noștri din Păuna i-au luat în răspăr ca pe niște năvlegi. Da' acuma se vede că le e bună socoteala. Oamenii săraci numai așa pot răzbi, într-o unire. Drept să vă spun, ar fi bine să se facă așa ceva și în Păuna. Iaca, n-avem cu ce ara. Dacă ne-am alcătui la un loc cei de pe coasta Povîrnei, unde am și eu două amărîte pogoane, am putea închiria un tractor.

Traian răsări în sfat :

— Vi-l putem împrumuta pe-al nostru.

— Nu mai spune, ești grozav ! Ai ajuns și tu mecanic. Mai bine ai da mai des pe la biserică, spuse preotul ; și, dînd mîna cu gazdele, o porni furtunatic spre Păuna.

Dascălul Iov îl urmă cu părere de rău. Ar mai fi vrut să stea la sfat. Femeile rămaseră singure cu feciorașul.

— Au venit doi pribegi și i-am primit în colonie, le dădu informație Traian.

— Am auzit. Ai votat și tu ? rîse stareța.

— Am votat.

— Și ați știut că sînt niște osîndiți ?

— Au arătat ei că n-au fost vinovați cît s-ar crede. Pe urmă am văzut că sînt muncitori cum nu s-a pomenit. Putem să ne închinăm în locul unde dau ei cu sapa.

— Cine spune așa ? zîmbi iar călugărița.

— Așa spun badea Neonil și meșterul. Toată săptămîna asta n-am stat cum nu stă pompa. Astăzi ne-am luat vacanța, și am făcut oleacă de rînduială. Așteptăm pe domnul doctor.

Stanca adaoase o lămurire pe care băiatul trebuia s-o treacă altcuiva :

— Cu doctorul se întorc de la Brăila frate-tău și ne-nea Pintilie. Au isprăvit cu bogătanul ăla necăjit pe care l-am poreclit eu „bot-gros“. Vai de sufletul lui cît s-a chinuit pînă ce și-a dat sufletul.

— O fi pedeapsă pentru păcate trecute... își dădu cu părerea maica Nimfodora.

Traian mormăi :

— Încă ce păcate ! Bine că l-a strîns Dumnezeu.

— Știi tu ceva ?

— Știu. Acuma se pot spune toate. O să vă povestească domnul doctor.

Stareța închise o clipă ochii, parcă o mîngîia mireasma zilei, și intră la stareție ca să se pregătească de oaspeți.

Stanca rămase o clipă în urmă, ca să strecoare lui Traian un borcănaș și-un bilețel pecetluit cu ceară roșie.

— Bagă de samă, fii cu grijă, îi șopti ea.

Curierul de la colonie își îndeplinise însărcinarea. Se întoarse la bordeie pe sub bolta încheiată a dumbrăvii.

Găsi bătătura goală. Cînele, subt o tufă de soc, cu gai-dele în sus. Găinile, la umbră de streșină. Grădinile de legume dormitau în soare. Cînd și cînd slobozeau cîte-o frîntură de viers privighetorile. În vale, pe malul canalului, umblau pribegii, cu pas rar, ca stîrcii, împungînd cu nasurile spre pămînt. Dincoace, în adîncimea dumbrăvii, sub stejari bătrîni, sunau glasuri. De pe o cărăruie veni spre el zîmbind Aura.

— Nu cumva mă căutai ? întrebă ea rîzînd cu ațitare și cu obrazul rumenit de soare.

— Ba da, de mult te caut.

Răspunsesse deodată înfiorat, plin de seva acelei zile înflorite.

— Poate vroiai să-mi spui că ți-s dragă...

Amîndoi se spăimîntară de trăsnetul cuvîntului neașteptat care căzuse între ei. În multe rînduri a voit el să rostească acele sunete, și nu s-a putut auzi decît acum, de la cel mai sfios dintre ei, datorită demonului primăverii, care lucrează din fundul pămîntului pînă în cer și ține trează pururi puterea vieții.

Își întoarseră frunțile, privind în direcții diferite.

— Nu l-ai văzut pe bădia Costică ?

— Ba da ; la stejari...

Răsună un glas în apropiere. Chema Ana. Fata porni în fugă spre bordeie. Avusese vreme totuși să arunce săgeata unei priviri furișe spre Traian.

Băiatul stătu o vreme pe loc, ca să i se domolească bătaile inimii și să i se răcorească fierbințeala ochilor. Apoi o luă pe sub streșina păduricii pînă la luminișul de stejari.

Cînd îl zări pe Traian venind, Bibescu îi părăsi pe ceilalți. Era acolo un cuiabar de iarbă ca matasa, care nici nu se băgase în samă cînd și cum crescuse.

— Veste bună, bădie Costică, zise solul, întinzînd ceea ce aducea. Apoi își înălță ochii cătră spicul unui plop tremurător, unde cucul cînta răgușit.

Leventu trecu mai departe sub dumbravă. Cînd se găsi cu totul singur, rupse pecetea biletului.

„Scumpul meu iubit, îi scria Stanca, îți trimet dulci îmbrățișări, precum și un borcănaș cu șerbet de micșunele. Doresc să ne mai întîlnim unde știi, iar de altele întrebă pe șpion.“

Unele din cuvintele femeii iubite din scrisoarea pe care Bibescu o păstra în mîna îl înfiorau de plăcerea pe care i-o făcea cîntecul ciocîrliei din înălțimea văzduhului. În același timp se stîrneau în înfățișările lui lăuntrice imagini pe care noi nu le mărturisim obișnuit semenilor noștri și pe care le mai păstrează natura în marea ei lipsă de rușine.

Cînd i se limpezi amintirea, o văzu pe Stanca în straiul ei ușor de primăvară de culoare verde, purtînd la sîn pe iie un bujor, cătră care el își apleca fruntea, trecîndu-i în același timp strîns brațul pe după mijloc. Întîlnirea lor ascunsă era dincolo de aleea de ploi, în colțul de dumbravă de cătră sat. O s-o vadă acolo, poate, și în sara aceea, după răsăritul lunii.

Trebuia să caute pe „șpion“, să-l facă să vorbească. Era o înțelegere între Stanca și el ca Traian să spuie ce-a mai aflat prin lume și ce mai spun unii și alții. Să-i spuie lui după ce vedea pe Stanca, și femeii cînd o întîlnea.

Cînd se apropie de bordeie, îl văzu pe băiat venind împotriva. Nu mai era un copil. Incepea să aibă o frumuseță bărbătească, cu pieptul desfăcut și capul gol în soare. Rîdea, ca toate ale primăverii.

— Bădie Costică, îi zise el, vreau să-ți spun ce-am auzit la mănăstire. Străinul acela, despre care s-a vorbit

aici și despre care am înțeles că e dușmanul lui Gheorghe Omu, s-a prăpădit. Săptămîna asta au stat cu el și l-au grijit nenea Neculăieș și Vițelaru. De asemenea și doctorul. S-a isprăvit tot. Nenea și Vițelaru i-au făcut îngropăciunea și slujbele și se întorc împreună cu domnul doctor Calalb.

— De la cine ai auzit ?

— A spus stareței lelea Stanca.

— Vra să zică, nu este nici o îndoială.

Prin ochii lui Bibescu trecu o umbră ca de la un nour, o clipă.

— Nu se cuvine să ne bucurăm de moartea nimănui, Traiane. Cu toate acestea, pieirea acelu străin aduce mai multă liniște în colonia noastră.

Traian oftă fără sinceritate, cu gîndul la bucuria lui proprie.

Bibescu trecu iar spre stejari, unde îi erau tovarășii. De la o vreme începu a fluiera o frîntură de cîntec. Îndată îi răspunse mierloiul acelu unghi de dumberavă. Din balta de la poalele grindului, se umflă cătră slava luminii corul înfricoșat al broaștelor. În luciul lacului simțitor crescut se răsfrîngea un cer fără pată și cuiarul soarelui, în jurul căruia fremăta ușor apa călduță. Era cea mai fierbinte zi a acelei primăveri, cea mai plină de impulsul vieții, de la dihaniile stufului pînă la gîzele care se încrucișau în zboruri de dragoste, cu fulgerări de un albastru electric.

A fost la Păuna-Mică cea dintăi lene. Coloniștii au prînzit tîrziu, așteptînd oaspeți care nu se mai arătau. Dacă ar fi ieșit pe ogoare, în vipia după-amiezii, și-ar fi dat sama că drumeții sînt siliți să caute umbră și odihnă. Într-adevăr, Traian le aduse veste că doctorul Calalb vine după ce se alină căldura zilei. Acuma e în sfat cu oamenii pentru dispensar.

— Unii se tem de muncă și dări și zic că nu le trebuie, iar doctorul se holbează la ei și-i muștră cu mînie.

— După aceea trebuie să se oprească și la mănăstioară... îngîină ca de departe Ana Roșca.

Meșterul necheză ușurel :

— Hn-hn-hn ! Să știți c-așa-i, mă frățiorilor. Unii mor, alții încep a trăi.

Gheorghe Omu hîrîi mînios :

— Eu tot nu vă cred ; și chiar adevărat să fie, n-am de ce mă bucura.

— Ascultă, prietine Omu, îi răspunse Neonil Roșca ; vai de cel care caută și nu găsește ; vai și iar vai de cel care găsește și nu-i mulțămît !

Omu mestecă în măsele vorbe nehotărîte și se răstigni iar pe pămîntul cald, cu obrazul întors încolo.

Începea să albăstrească amurgul în zarea Dunării. Oamenii au cinat. Apoi au așteptat iar un timp. Au înțeles că doctorul și-a amînat vizita pe a doua zi. Și-au căutat culcușurile. Dar nu puteau dormi de strălucirea lumii pline.

XX

Cătră miezul nopții, broaștele și-au conținut corul înfricoșat. Miliardele lor de ochi bulbucăți priveau cu aceeași uimire de la începutul lumii solzul de aur care se înălța printre stele : luna plină.

Patru ființi omenesti înaintau domol, la acest ceas, cătră Păuna-Mică.

Erau doctorul Irimia Emil Calalb, maica Nimfodora, stareța mănăstioarei, Vițelaru și Neculăieș Mînecuță. Aceștia doi din urmă se sfătuiseră pe neașteptate, în

după-amiaza acelei zile, să facă și în locul unde se aflau o pomenire prătinului lor răposat. La Brăila săvârșiseră tot ce se cuvenea. Era potrivit, s-au gândit ei, să-și arate evlavia și la Păuna. Au poftit pe preot și pe dascăl; au pregătit colac alb și vin roș și-au fost la vremea vecherniei în biserica mănăstioarei. După ce s-a isprăvit slujba religioasă, Neculăieș Mînecuță a avut o altă idee teribilă : să meargă cu colaci și damigeană de vin roș la colonie. Cu toate întîrzierile, au făcut și asta.

Făceau popasuri dese și vorbeau gălăgios. Apoi iar mai șovăiau o toană. Mînecuță explica a noua oară cum stă chestia.

— Așa au fost întîmplările între oameni, se tînguia el, care întîmplări le știm acuma cu toții, încît nu se poate să nu ducem înștiințare la Păuna-Mică și să nu facem și acolo cele cuvenite. Nu se poate spune că plotonierul-major Rădașcă n-a murit creștinește.

— Adevărat creștinește, întări Vițelaru.

— Și cum s-a gândit să ne lase bani pentru toate cheltuielile...

— Adevărat. Ne-a și rămas ceva.

— Ce ne-a rămas ? se îndârji Neculăieș. Putea să ne treacă în testament. Doar ne-am pus viața pentru dînsul.

— Adevărat... ne-am pus viața... întări cu patos Vițelaru.

Destul de departe, în urma lor, doctorul și călugărița umblau mai domol, într-o bucurie și o neliniște asupra căroră Calalb ar fi avut gust să filosofeze. Îl îndemneau la asta și privighetorile. Cîntau ici-colo în dumbrava neclintită, făcînd să clocotească melodios împrejurimea. Răspundeau din lunca Dunării alte armonii departate.

Maica Nimfodora se împotriviise la început unei asemenea plimbări. La acel ceas oamenii de la Păuna-Mică dorm.

— Imposibil, o încredința doctorul ; mă așteaptă pe mine. Pe lângă asta mîne e duminică și pot în noaptea asta să se bucure de lumina lunii, cum ne bucurăm și noi.

Lăsînd pe Mînecuță și pe Vițelaru să se tot ducă înainte, Calalb și stareța au apucat la stînga pe o căra-ruie și au avut îndată înaintea ochilor dunga de argint a canalului care lega Strîmbuța de balta Păunei-Mici. În lac era cufundată luna într-un adînc de vis. Trilurile privighetorilor parcă sporeau tăcerea. Floreasca se sprijini un timp de brațul doctorului, ca să coboare poteca. Apoi, după ce ajunsese la pajiștea de jos și în căra-rea largă, îl îndemnă să vorbească :

— Spune ceva, dragă doctore.

Doctorul își avea ceasurile lui de visare și de naivitate, dar în alt domeniu decît acel în care se simțea acum alunecînd. Simți nevoia să se împotrivescă romantismului pe care el îl socotea fără noimă.

— Dragă măicuță Nimfodoră, zise el cu delicateță : ai observat, cred, ce se întîmplă în romane și mai cu samă la teatru. În împrejurări întrucîtva asemănătoare cu acele în care ne aflăm noi în noaptea asta, personagiile găsesc de cuviință să spuie o sumă de cuvinte nefolositoare.

— Am observat, îngîmă, fără convingere, stareța.

— Autorul pune pe actor să explice lucruri ce n-au nevoie de explicație, să-și amintească trecutul, să sconteze viitorul și, ce e mai grav, să facă declarații fără urmări.

Floreasca înțelegea și nu prea. Simțea însă în filosofia doctorului o invitație. Zîmbi sticlindu-și în lună dinții.

— Doctore dragă, mi se pare că ne rătăcim. Ne-am depărtat prea tare de colonie.

Calalb se descoperi ca să-i curgă asupra frunții o adiere subțire și umedă. Veninul primăverii îi biruia scepticismul. Începu a rosti încet, c-un fel de întristare, versurile unui mare poet :

„Tu trebuia să te cuprinzi
De acel farmec sfînt...”

Dar versurile acelu mare poet se cîntau pretutindeni la Brăila și la București, ca o romanță banală, și Floreasca continuă fredonînd cu glas plăcut :

„Și noaptea candelă s-aprinzi
Iubirii pe pămînt.”

Doctorul Irimia Calalb se simți pierdut. Filosofia și principiile lui fîlfîiau spre stele, lăsîndu-i o ciudată sfială. Floreasca urma să cînte dulce. Deodată se opri, și doctorul observă, cu uimire, fața ei foarte serioasă în lucirea lunii.

— Ascultă ! șopti ea, atingîndu-i mîna.

El îi cuprinse brațul.

— Lasă asta, vorbi ea pripit. Ascultă ce s-aude.

Ajuseseră la malul canalului. La cîtiva pași de ei se înălța un plop tînăr în tufa căruia una din privighetoriile nenumărate ale luncii cînta cu o putere neobișnuită.

— S-aude privighetoarea.

— Nu-i vorba de privighetoare.

Călugărița mai făcu doi pași :

— Vino ; privește.

Foia și plescăia ușor apa plină a șanțului. Stareța se aplecase o clipă, apoi se retrase, ca să aibă vederea mai limpede sub lună. Doctorul se spăimîntă de priveliștea măreață ce avea înaintea. Treceau crapii la boiște în nu-

măr ce nu putea fi socotit, în şiraguri fără oprire, cu o iuţeală cam de doi metri pe clipă. Erau umbre de mărime aproape egală, două-trei palme, cu solzii scînteind.

— Intră crapii în baltă ! strigă maica Nimfodora cu așa glas, încît doctorul făcu un salt în laturi, și atunci dădu peste o movilă, peste un ghem mișcător, și șovăi, aproape să cadă.

De lîngă el se ridică o momîie omenească : era Mutu. Cum zări luciul canalului, străjerul cunoscă și el minunea. Se zvîrli în picioare și începu a alerga spre bordie, chelălăind cu glasul neomenesc.

După ce s-au recules din groaza pe care le-o pricinise Mutu, doctorul și stareța au urcat cărarea spre colonie. Acolo se stîrneau toți de prin coșloanele lor. Unii apucau la vale, ca să vadă cît mai curînd ce se întîmplă; meșterul și Neonil au rămas mai în urmă, ca să potolească pe cei doi întristați care sosiseră la șopru cu damigeana și colacii. Era și Ana în picioare, pregătind scăunașe, ațîțînd focul, aducînd apă proaspătă de la fîntînă.

Stareța s-a retras întovărășită de Traian și de Tîrcălabă.

La colonie a fost un timp de însuflețire pentru darul Dunării. Se arătau deasupra răsăritului zările zilei. Izvora din umezeala șesului ceață subțire ; toate păreau de un palid cenușiu.

Gheorghe Omu se întorsese de la baltă cu ochii aprinși; apoi se ofili, ascultînd știrile doctorului, care îi vestise răspicat moartea lui Onoriu Ionescu, zis Rădașcă. Nimic nu-l mai putuse susține ; elixirul din sticluța albastră se dovedise și el nefolositor în cele din urmă zece zile. Iar ceasurile ultime s-au petrecut într-o zvîrcolire disperată, în care răcnetele nu mai erau decît șuier și suspin.

— Ce mă fac eu acum ? a întrebat Omu.

Nu mai avea obiect de ură și răzbunare. I se părea că viața lui nu mai are rost.

Primi paharul de vin pe care i-l întindea Mînecuță și-l deșertă. Mai ceru unul. Mînecuță își turna și el, ca să-i ție tovărășie. Apoi ajutorul de notar scutură din amortire pe Vițelaru și-l aduse la foc.

— Grozav mi-i de sete ! a îngînat Vițelaru, primind paharul. Ce larmă s-a auzit adineaori la vale ? adăogi el căscînd lung.

— Aud c-ar fi intrînd crapii în lac, îi răspunse tovarășul său.

Vițelaru holbă ochii și lepădă paharul.

— Cum se poate ? Asta-i o avere. Tocmai lor să le cadă așa plească ! Din asta se înstăresc toți. Fire-ar al dracului de noroc !

Doctorul începu a rîde :

— Nu-i nici un noroc, Vițelarule, ci muncă și pricepere. Voi sînteți patru sute, și n-ați fost în stare să deschideți canal la balta voastră.

— Uite pe cine cade norocul ! urmă Vițelaru cu obidă, fără să asculte pe doctor. Mai toarnă-mi un pahar, mă Neculăieș, că crapă rînza în mine...

Neculăieș își bău pînă la fund paharul și-și încruntă sprînceana.

— Las' pe mine ! strigă el bătîndu-se cu pumnul în piept. Pînă într-o săptămîină, deschidem și noi canalul ! Cînd o ieși tot satul...

— Ei, multe s-ar face dacă ar ieși tot satul, oftă doctorul, gîndindu-se la dispensar.

După ce-au sfîrșit damigeana, Omu veni lîngă doctor, ca bolnavul care nu poate vorbi decît de boala lui.

— Povestește dumneata, Neculăieș, îndemnă Calalb. Mînecuță se răsuci spre Omu :

— Eu am știut cel dintăi, domnule plotonier-major Omu, cine-i Rădașcă. La începutul începutului nu știam, dar apoi m-am dumirrit. A săvîrșit o faptă criminală, dar, drept să vă spun, domnule plotonier-major Omu, a ispășit-o ca un creștin. S-a sfîrșit subț ochii mei. S-a întîmplat, în acel ceas, să fiu numai eu singur cu dînsul și a strigat niște vorbe pe care am să le țin minte cît oi trăi.

Omu a mormăit dușmănos :

— Ce vorbe ?

— Spun cum a fost întocmai, domnule plotonier-major Omu, se hotărî Mînecuță.

Păznuirea cu vin îl făcea mai îndrăzneț ca de obicei. Avea și mîndria că putea ieși înainte.

— Chiar am datoria să vi le spun, urmă el. Acel pocăit mi-a lăsat cu limbă de moarte ce am de făcut. Să spuie și domnul doctor dacă nu-i așa.

Doctorul Calalb căscă obosit.

— Așa e.

— A strigat, domnule plotonier-major Omu, acele vorbe pe care m-am mirat că a mai avut putere să le strige.

— Spune ! răcni Omu cu mînie.

— Apoi nu-i tocmai ușor să vă spun, și nici nu-i plăcut pentru dumneavoastră. Zicea că sînteți un rinocer ! îndrăzni în sfîrșit Mînecuță.

— Ce ?

— Așa striga dînsul, ca și cum ați fi fost dumneavoastră de față. „Lumînașterea maicei tale de rinocer, zice. Cum spui tu că vrei să-mi bei sîngele ?” Mai spuinea unele și altele, înjurături de-ale lui, de acele de care se mira tot regimentul nostru. „Că doar nu vin la tine, zice, să-ți fac alt rău. Ți-am făcut unul singur, zice,

și-am lucrat din ordin. Că erai bolșevic. Da' tu trăiești și eu o să mor! Mărgelele Paraschivei! papucii milostivei! doisprezece sîntioni și douăsprezece bărbi de apostoli! treizeci și trei de împărați din Bizanț și grăjania ta de rinocer! eu îți trimet vorbe bune, și tu îmi trimeți rele." Și iar înjurături. Pe onoarea mea, dacă le-aș ținea minte pe toate, aș putea tipări o gazetă. „Ce mai ai tu cu mine? zice. Că eu sînt ca o bute fără doage, nu se mai ține în mine nimica. Am trăit ce-am trăit și acum le dau toate pe una. Plec condamnat la moarte și poftesc să vii aicea, să bați cu mine laba și să ne împăcăm.“

Omu se frămînta cu mînie în cotlonul lui :

— Nu vreau.

„Să bați cu mine laba și să ne împăcăm, mă rinocele, că și tu ai s-ajungi ceasul morții. Și dacă nu mă ierți, rămîi otrăvit. Socoți că, dacă te-ai așezat acolo la Păuna-Mică și te-ai unit cu niște revoluționari, apoi au să umble în acel loc cîinii cu colaci în coadă? He-he! Voi întemeiați adică societatea pe acțiuni *Cîineni*, *Colacov* și *Codău*.“

Întăi nu pricepeam, domnule plotonier-major, dar pe urmă am priceput și-am început a rîde. Avea haz. Dar numaidecît a tăcut. Cînd m-am uitat la el, sta cu genunchii la gură și cu mîinile zgîrcite. I-au înghețat deodată ochii. N-am mai rîs; m-am înfricoșat.

Se făcuse tăcere ca la un priveghiu. Omu își plecase fruntea. Soarele intrase într-un nour și șopronul se umbrise.

— Vai de viața lui! a oftat după un răstimp meșterul Iosif. Cîți ca Rădașcă... Prea puțină milă și dreptate a putut el învăța în lumea lor de burghezi, mă frățioare rinocele...

Cu toată oboseala, s-a ridicat și doctorul Calalb, gata ca totdeauna să vorbească cu amărăciune despre „cele două lumi“, una părăsită în neștiință și lipsă, și cealaltă îmbuibată și fără nici un ideal.

Sosise și Ana, cu obrazul răcorit de la fântână, și asculta cu luare-aminte. În clipa când soarele ieși din nouri, Omu ridică privirile și văzu milă umedă de lacrimi în ochii ei. Simți deodată asupra lui lumină și-i fulgeră în inimă nădejdea că poate lepăda din el otrava trecutului.

Zîmbi când Ana împinse furiș, într-un taler, castraveții închinați doctorului.

— Nu poftiți, domnule doctor? îl îndemnă el pe Calalb.

— Ba da, ba da, răspunse doctorul, fără să știe despre ce-i vorba și urmîndu-și predica avîntată.

Coloniștii lui erau de față și păreau întrucîtva nedumeriți, observînd emoția pe care doctorul abia și-o stăpînea.

— Știți voi ce-ați făcut aici? sfîrși el cu voce coborîtă, privind în juru-i și încruntîndu-și sprînceana; voi ați făcut revoluția de la Păuna-Mică.

Auzind asta, Neculăieș Mînecuță ridică fruntea, simțindu-se bucuros că nu face parte din asemenea tabără.

— Mă frate Emil, tu glumești, se tîngui meșterul. Mă frățiorilor, n-am făcut nimica și mai avem mult. Eu vreau să văd în *Universul* tipărită o fotografie sub care să scrie așa: „Priveliști din țară“. „Casa de sfat de la Păuna-Mică“.

— Numai atîta, frate Iosife? se veseli doctorul. Nu prea ești ambițios...

Abia atunci Irimia Calalb observă talerul, constată ce are în mîna și ce înfulică lacom. La uimirea lui izbuc-

niră rîsetele coloniștilor, încît Vițelaru se răsuci în somnul lui pe grămada de papură.

Toader Maftעי veni holbat cătră adunare :

— Văd că vin oameni din Păuna ca să-și vîre nasul în balta noastră. Asta nu-mi place. Noi avem treabă fără întîrziere. Ne punem și ascuțim parii și durăm gardul, ca să închidem balta. După ce crăpoaicele își leapădă icrele și crapii își amestecă lapții, noi începem a pescui cu vîrșele. Dacă nu facem așa, apoi ei, după ce și-au împlinit datoria, ies pe unde au venit și se duc în lumea lor.

Mutu scheuna făcînd semne repezi, ca să arate că asta e treaba cea mai grabnică.

— Mai sînt și altele, mă frățiorilor, mai sînt și altele... De-abia a început... suspina cu ochii ațintiți meșterul Iosif.

XXI

Pe cînd Vițelaru își pleca iar fruntea pe braț, Neculăieș Mînecuță se trezea ieșind ca dintr-o ceață a trudei. Se mira văzînd în preajmă oameni din Păuna. Parcă nici nu le pasă de el ! Umblă așa, fără să-i dea respectul cuvenit. Nu cumva s-au adunat ca să vadă crapii ? Mare lucru niște crapi ! La Păuna se poate întocmi un lac de patru ori mai mare.

— O să-i vedeți acolo, crapii...

Dar unii gospodari, ca Velican, privesc la altele, nu la balta de devale.

— Ce e aia, mă Traiane ? întreabă el pe prîslea.

— Acolo e pompă, nene...

— Știu eu, nu mă prosti tu pe mine. Eu întreb de ogoare, unde se uită gură-cască. Îmi spuneau unii și al-

ții, dar așa ceva n-aș fi crezut să aflu. Mă Traiane, orzul vostru face acușica spic.

— Mai are nițel, nene. Am găsit în colțul de devale o iepuroaică, cu patru pui. Nu se sfiesc de mine.

— Tu tot cu jivinele tale... privi disprețuitor Mînecuță pe mezin.

— Am adus liței Ana și douăzeci de ouă de gîscă sălbatică. Le-a pus la clocit și-au ieșit șaisprezece boboci.

— Mă, tu-ți bați joc de mine ? Eu te întreb cînd s-au ridicat astea cîte le văd acuma. E ceva de speriat. Trebuia să-mi trimeți răspuns. Doar am și eu lotul meu aici.

Bibescu auzise :

— Te-am tot așteptat să ne faci vizită, rîse el.

— Cum ? se întoarse Neculăieș. Aș fi venit, dar sînt grozav de ocupat. Văd acuma și-mi pare bine, pentru băiat. Eu am serviciul meu și sînt mulțămît. Mă, păuneni mei ! strigă el cătră ai săi, ieșind pe grind. Uitați-vă și luați aminte.

— Mă frățiorilor, ieși înainte vesel și meșterul Iosif, luați aminte și după aia duceți-vă acasă și uitați !

Strigătele acestea deșteptară pe Pintilie Vițelaru.

— Tocmai visam, rosti el cu oarecare greutate, dar am uitat pe loc. Nu trebuia să deschid ochii în soare.

— Copăcel, copăcel, îl îndemnă Bibescu, sprijinindu-l.

— Ba acuma mi-aduc aminte, își luă de samă Pintilie, cînd observă pe păuneni. Văzui o apă mare și-mi năluciră subt undă crape de zece ocale cu solzi ruginii. Ce ziceți, domnilor, se întoarse el spre coloniști și spre doctor, arătînd lacul, care tremura subt aurul soarelui de dimineață ; nu-i chip de nici o afacere ? Vîrșe, bărci, pescuit, transport, legături comerciale.

Îi pierise amețeaua și privea în juru-i, sigur de sine :

— Ce ziceți ?

— Să vedem întâi realitățile... interveni Costică Bibescu.

— Poate să vedeți întâi pe preot? Cu preotul nu faceți nimica, credeți-mă pe mine.

— Meșterul zice că să vedem întâi pe prefect. Ne-o ajuta el să facem împrumut la bancă, pentru bărci și scule.

— A, dacă-i vorba de prefect, atunci se schimbă treaba.

Velican și păunenii se mirau mai ales de grădini: frumos rînduite și aliniate, cu verdele în fel de fel de fețe, cu răsadurile vii și dîrze în cavaluri, sătule de apă. Pe cînd dincolo de culme, în ogoarele lor, toate-s piper-nicite, n-are unde se tupila ciocîrlia. Bălți și pește mai văzuseră ei. Și care e pescar se duce după pește, n-are nevoie să aducă numai decît peștele înaintea ușii. Dar să aduci apă la ogorul de porumb și la tarlaua de orz, asta nu s-a mai pomenit. Clătăneste pompa zi și noapte, de parcă s-ar pune împotriva lui Dumnezeu.

— Dar iaca, au făcut rai, zice ascuțit Stanca.

...Și muncesc chiar în zilele de sărbătoare. Uite cum au ocrotit păunenii la sînul lor niște eretici, care au să se umple acuma de bani.

— Munca nu-i păcat, zice iar cu pornire Stanca Vițelăru. A avut dreptate să vă facă analfabeți...

— Vremi trecute... observă subțire maica Nimfodora, strîngînd brațul tovarășei sale. Haidem la Păuna, Stăncuțo. Aici le-am văzut toate. Să nu ne apuce ploaia...

Stanca își aruncă privirea spre un loc anumit, unde era plănuită o casă nouă pînă la toamnă, înainte de căderea frunzelor. Descoperi și ochii lui Costică Leventu, care o urmăreau de departe. Îi făcu semn de rămas bun și revedere.

Nourii covârşiseră răsăritul și se apropiau cu grabă. Făcînd felurite prepusuri gospodarii o apucară repede pe sub poala pădurii, spre sat. Soarele pălea cu putere, apoi se stîNSE, și în scurtă vreme a sosit asupra luncilor, ostroavelor și plăviilor vîntul harnic cu picături mari, în săgetări piezișe. Au scăpărat fulgerele, au duruit tunetele și totul s-a împrăștiat în scurtă vreme. Soarele a izbucnit iarăși asupra lumii.

În preajma bordeielor nu mai era nici o zurbă. În bătătură și sub șopru nu se mai afla nimeni. Unii dintre stăpînii locului s-or fi coborît în bordei. Înșă meșterul Iosif se dovedea fără hodie. Umbla cu mîinile în șolduri, lunecînd printre răzoare și desmierdîndu-și printre culturi privirile obosite. Avea în el un simțămînt de eliberare ca o putere de zbor.

Dintr-un adăpost al pompei îl urmărea cu zîmbet îngăduitor sora Ana. Neștiindu-se spionat, Rafailă îngîna un cîntec. Contenea un timp și-apoi iar pornea. Îi răspunse într-o vreme un cucuș nou porumbac, și îndată după aceea, Albu, edec al așezării. Se stîrni și cucul, care trecu fără a-și lepăda strigarea, înclinîndu-și zborul spre murmurul de bondar al meșterului și înălțîndu-se apoi deasupra luncilor din vale.

— Ai răgușit, cucule ! mormăi meșterul.

Toader Maftei și frate-său Mutu stau lipcă lîngă stiva lor de pari. Urnesc și mută din loc cu piciorul lemne, neîndrăznind încă să înceapă lucrarea gardului într-o zi oprită. Totuși, plănuiesc prin semne închisoarea crapului. S-au liniștit și s-au lungit pe stivă.

Era o tihnă blîndă, ca pe un alt tărîm.

Deodată a ieșit din adăpostul lui cînele ciobănesc al lui badea Neonil. Își înălță botul adulmecînd, pînă ce primi înștiințarea pe care o dorea. Ca după o poruncă, se lăsă la vale în lungul canalului, trecu gîrla Strîm-

buței pe o punte nevăzută și apăru departe, în lunca de sălcii.

Mergea cătră un cotlon al Dunării, unde mai stăruia ca un fum trecător o ploiță. Pe subt acea ploiță umblau două ființi, pierdute și dezlipite de tot ce era în urma lor. Umblau ca sub stăpînirea stihilor ; snopul de picături mărunte îi bucura nespus ; rîdeau fără să înțeleagă de ce. Erau Traian și Aura.

Cum s-a risipit burhaiul de deasupra și a lucit iar soarele în priveliște, li s-a arătat numai lor, pe cer, o păuniță măiastră, rotindu-și coada. Din fulgii de pietre scumpe risipiți de păuniță s-a ales curcubeul, cuprinzînd subt arcul lui acea muncă, acea pace și acea dragoste a năcăjiților vieții.

Tîrcălabă îi ajungea din urmă, ca un curier grăbit din vremea trecută cătră cea viitoare.

POVESTIRI

SORCOVA

Regimentul 1 Roșiori, Escadronul I. Povestirea soldatului Motorga Ion.

Eram schimbul al treilea de sentinelă, în post, pe Dealul Mare. Se revărsa de ziuă ; în răsărit parcă era o co-roană de foc : zorile Anului nou 1917.

Stam cu ochii cufundați în lumina aceea tainică și mă gîndeam la toate cele petrecute : la luptele și năcazurile noastre și la durerea celor rămași la căminurile căl-cate de străin.

Altădată ziua cea mare a Anului nou ne găsea la casa noastră cu masa întinsă și cu toate din bielșug. Pe uliți umblau copiii veseli cu sorcove înflorite. Acuma pragul ni l-a călcat lifta străină, în paturile noastre se lăfăjesc dușmanii, ș-ai noștri, cei altădată veseli, fugari prin rîpe și păduri, privesc cu groază zorile sîngeroase ale Anului nou. Îi vedeam parcă înainte-mi, și ochii mi se ume-ziră de lacrimi, în vreme ce simțirea răzburării îmi în-cleșta inima ca o ghiară de vultur.

Cum stam așa, iată că văd pe domnul sublocotenent venind cu sorcova pe linia sentinelilor. Ridică și spre mine crenguța cu frunze uscate. Îmi zise :

— Ce ești trist, mă Ioane ? Azi e Anul nou. Să fim toți bucuroși !

— Da, domnule sublocotenent ; dar mă gîndeam la ai mei și la vetrele noastre părăsite.

— Tărie și credință, Ioane ! îmi răspunse domnul sublocotenent, ș-atunci parcă mi s-a luminat și mi s-a întărit sufletul.

El trecu spre bordeiul domnului maior, eu mă schimbai din post. Trecui spre adăposturi, la ceilalți camarazi. Îi găsii pe unii triști, cu ochii în lumina ca de primăvară a soarelui. Alții păreau fără grijă, glumeau, își scoseseră de pe ei rufele și le ceteau ca pe niște gazete în preajma focului. Felurite vorbe și înțepături zburau din gură în gură. În larma aceea de rîsete sosi și domnul sublocotenent.

— Ei, băieți, rosti el vesel, azi e Anul nou al nostru, zi cu noroc : mergem la treabă ! Trebuie să scoatem pe nemți de pe dealul Bărăștilor !

Cînd l-am auzit, m-a cuprins un fel de bucurie. Mă uit în jur : tuturora le sticleau ochii, căci puteau plăti în ziua de Anul nou multe năcazuri îndurate. „Am să lovesc cu durere și cu sete !“ îmi ziceam eu în gîndul meu.

Am mîncat în liniște ; am băut cîte-o teică de vin și ne-am firitisit cu toții ; după aceea am strîns cătărămile pe noi și am așteptat pe domnul sublocotenent.

Pe la ceasurile trei, am plecat. Domnul sublocotenent al nostru mergea înainte, cu sorcova în mîna stîngă și cu carabina în dreapta. Au început tunuri, puști, mitraliere. Pînă sara, am ajuns pe dealul Drăgotești, la trei sute de metri de șanțurile nemților. Din locul nostru îi auzeam bolborosind în limba lor. Toată noaptea au urmat focuri rare de pușcă. Apoi, în zori, am pornit iar. Trebuia

să coborîm clina Drăgoteștilor și pe urmă să suim dealul Bărăști, la creastă.

Domnul sublocotenent ne-a zis atîta :

— Băieți, acu să arătați voi vrednicia călăreților !
Și a făcut semn cu sorcova : Înainte !

Ne-am repezit ca zvîrliți din tun. Ura ! Înainte !
trompetul sună asaltul. Ajung. Lovesc cu patul armei,
lovesc cu țeava, casc ochii și văd la picioarele mele trei
nemți căzuți. În jur veneau și ceilalți ai noștri uitîndu-se
urît. Pe coastă, dușmanii fugeau spre altă linie de tran-
șee. Curînd nu i-am mai văzut.

Domnul sublocotenent se apropie de mine :

— F foarte bine, mă Ioane ; tu ai intrat întăi în șanț...
îmi zice el cu blîndeță și mă bate ușor cu sorcova peste
fruntea asudată.

Așa de tare m-au mișcat cuvintele lui, încît îmi simții
iarăși ochii înfierbîntați de lacrimi, și nu i-am putut răs-
punde nici un cuvînt.

(*File sîngerate*, 1917)

UN VITEAZ

O povestire a locotenentului Eug. Ștefănescu din Regimentul 9 infanterie.

Aveam de străbătut un drum de vreo patruzeci de kilometri pe un viscol de nu se vedea înainte-ne la zece pași. Vîntul ne ardea fața cu biciuiri de foc. Caii de la sanie, niște roibi deprinși cu toate năcazurile, înaintau greu, dar sileau pe cît puteau, săracii. Pe părul lor promoroaca se priasese ca o spumă înghețată.

Umblam printre dealurile ondulate din nordul Moldovei, printre păduri bătrîne cufundate sub domnia albă a iernii. Drumul ne părea din ce în ce mai greu și așteptam un popas, cu sălaș cald și un pahar de băutură fierbinte.

Ajungem în sfîrșit. Trimetem caii la hodină și ovăs. Degerați, intrăm într-un local de jandarmerie.

Se ridică de la o masă, unde scria, un jandarm înalt, cu sprîncene tufoase umbrindu-i ochii și c-o mustață enormă roșă. Avu onoarea să ne salute, după obicei, și ne împinse cîte un scaun. Ne întrebă de unde venim, încotro mergem și se informă dacă n-am dori să bem un ceai. Era, cum se vede, un om cu întrebări geniale.

Cum ieși să se intereseze de această nobilă băutură, observai într-un colț, în umbră, așezat pe-o lădiță, un

soldat care se silea să se salte din locul lui. Voia să ne salute, însă nu putea. Un picior îi era aproape zgârcit, și drumul lung, pe vremea rea, îl vlăguise peste samă.

Îi făcui semn să rămîie la locul lui. Mă privi cu doi ochi plini de vioaie strălucire. Obrazu-i bronzat, cu toată suferința și truda, oglindea un suflet plin de energie.

Mă apropiai de el ; îl privii cu prietinie. Intrarăm îndată în vorbă.

— Ai fost rănit ?

— Da, domnule locotenent.

După un răstimp de ezitare, urmă :

— Am fost pînă ieri într-un spital. Acuma sînt trimis la alt spital, de convalescenți, în Botoșani. Aștept aici să treacă o sanie, să m-agăț și eu.

— Și unde ai fost rănit ?

— Am fost rănit în cinci locuri, domnule locotenent.

— Ai cinci răni ?

— Cinci.

— Cum așa ?

Fața deodată i se rumeni ușor și ochii îi scînteiară. Îi dădui o țigară. Și-o aprinse și începu să-mi povestească.

— Apoi... eu am luptat la Oituz. Era prin luna lui noemvrie și era o vreme cum nu se poate mai potrivită, cu cerul îmbrobodit de nouri și fără vînt. O vreme liniștită de toamnă.

Toată noaptea săpasem la tranșee. Cînd veni peste noi ziua albă, începurăm a ne învîrți ca guzganii prin găurile noastre pîndind pe dușman. Care cum scotea capul, pac ! îi trimeteam răvaș dulce pentru lumea cealaltă...

Cătră prînzișor, începu a bate artileria lor. Bine — las-o să bată. Noi ne vedem de treburile și pregătirile noastre.

Se sparge o căldare nu departe de mine, scurmă țărîină, împrăstie fum și m-ajunge o schijă la brațul stîng. Nu-i nimic, — pot merge ș-așa înainte. Bine că-s picioarele sănătoase.

Dar se sparge încă un obuz cu zgomot grozav, și iar îmi umple sufletul de fum și de putoare. O țandără îmi retează vîrful urechii.

— Ce vîrful, observai eu ; după cît văd, ți-a luat jumătate...

— Ce să fac ? zic : de văzut văd, de mers pot merge... Hai înainte cu toții !

Și pe cînd și artileria noastră începea a trage cu mare strășnicie, de rîdea inima în noi, văzînd ce se petrece la inamic, punem baionetele și ieșim ca fantasmеle din gropile noastre.

Facem un salt ; ne oprim într-un întăi adăpost. Foc groaznic curgea asupra noastră... Hai mai departe ! Ne ridicăm. Un glonț mă plesnește în picior. Aud : pîc ! în cizmă, — pot merge ? Da. Atunci hai înainte. Pîc ! alt glonte în genunchiul stîng. O zgîrietură... Înainte ! încă un salt. Și răpăiala de puști și mitraliere, și muget de tun, — și din urmă veneau ai noștri cu baionetele, ca valurile...

Încarc și trag. Petrec un încărcător, două. Rana din genunchi începe să mă înțepe. N-are a face. În tranșeele nemțești observ mișcare înfrigurată și pregătiri de retragere.

Atunci izbucnește ura — de la noi — ca tunetul ! Și se prăvălesc șirurile noastre cu baionetele sclipind ; inamicul fugea, parcă-l ducea un vînt rău cătră pustie...

Vreau să mă reped și eu, căci un fior aprig mă fulgera din creștet în tălpi. Picioarul mi-a înțepenit însă. O bombă se sparge iarăși în dosul meu la zece pași și-mi smulge arma din mână, făcându-i bucăți condacul...

Ce fac eu fără armă ? Încep să strig : „Măi băieți, eu nu mă mai pot purta, dați-mi o armă... să le trimet și eu de aici veste despre sănătatea mea“...

Atuncea s-au apropiat de mine brancardierii și m-au luat cu targa.

Cînd mă duceau, am băgat de samă că eram plin de sînge, care curgea din toate rănilile.

Asta-i... Pe urmă m-au dus la spital... Și mi-au dat domnii ofițeri carte.

Scociorîndu-se într-un buzunar, scoase o carte poștală, pe care mi-o întinse cu un zîmbet de mîndrie și vanitate copilărească.

— Poftim, cetiți aicea.

Luai cartea ; cetii : „Viteazului nostru camarad — amintire din 10 noemvrie 1916“ — și dedesubt erau iscăliți un colonel, un maior și alți zece ofițeri.

Eu ceteam. Rănitul dădea din cap, aprobînd.

— Săracii ! murmură el cînd cetii numele ofițerilor ; cine știe cîți au căzut dintre ei !

Și rămase cu ochii ațintiți în gol, cu gîndul la camarazii lui și la crunta vijelie de la Oituz.

(File sîngerate, 1917)

PRIETINUL MEU

Prietinul meu Alexandru Vicol era un om tăcut din fire. Cu ochii limpezi și c-un surîs blajin, sta la masa lui de lucru și aduna coloane de cifre. Căci Alexandru Vicol era ofițer de administrație. Corect și punctual la slujbă, foarte îndatoritor cu camarazii, părea un om menit să ducă o dulce viață de pace pînă la adînci bătrînețe.

Dar iată că veni războiul. Asupra țării se îmbulzără nouri negri și izbucni furtuna. Camarazii din birouri se adunau, discutau, arătau cu degetele puncte negre și neînsemnate de pe hartă; sublocotenentul Vicol stătea nepăsător la masa lui de lucru și aduna numere nesfîrșite. Unii îl priveau lung și li se părea ciudată această stăruitoare nepăsare.

— Ce să faci? zise într-un rînd un camarad; pe amicul Alexandru nu-l mișcă decît vînătoarea. Două pasiuni are: fumatul și vînătoarea. Cum are cîteva ceasuri libere, se suie în tren, se coboară la o stație singuratică și începe a colinda coclaurii. Cel mai bun trăgaci din societatea vînătorilor. Nu este așa?

— Așa e, răspunse încet sublocotenentul, ridicînd ochii de deasupra registrului.

Bătăliile din Apus și din Răsărit și de pretutindeni iar începură a fi forfecate; camaradul nostru părea pe jumătate surd pentru ele.

Într-o zi însă o simțire de îngrijorare cuprinse tot biroul. Dușmanul era la hotar. Flăcăii țării apărau cu îndîrjire pămîntul străbunilor și mureau eroic cu arma în mîină. La mese era zarvă și vorbă multă. Amicul meu Alexandru Vicol, fără să rostească nici o vorbă, ridică spre tovarăși ochii lui cei mari și buni, apoi și-i plecă iar și pusé mîna pe condei. Cu slove îngrijite, scrise încet un raport, prin care cerea, cu puține vorbe, ca să fie trimes pe front într-al 56-lea regiment, — în regimentul din locurile unde copilărise el odinioară.

Aprobarea, se înțelege, veni îndată, și sublocotenentul, într-o dimineață, veni să-și ia rămas bun de la camarazi.

— Vra să zică, te duci? îl întrebau unii privindu-l lung.

— Mă duc, răspundea el potolit.

S-a dus. A ajuns. Și-a luat plotonul în primire. Era în locuri tari, în munți prăpăstioși, unde la cele dintăi vînturi ale toamnei cădea spic rece de zăpadă. Întărituri săpate în piatră adăposteau pe ai noștri, și la cîteva sute de metri era și birlogul dușmanului. Ziua urlau tunurile, răspîndind ecouri feroase în văi. Noaptea se lă-sau pîcle dese, să le tai cu cuțitul, și soldații stăteau de veghe cu mîna pe armă, dormind iepurește. În zori, porneau patrule tari, și pocnituri de pușcă arătau că au loc ici-colo întîlniri sîngeroase.

Viață grea și aspră. Veșnic la pîndă, veșnic la hărțuială. Prietinel meu Alexandru Vicol se obișnuia cu toate.

Vorbea blînd răcanilor, îi sfătuia, îi îmbărbăta, și ei toți îl împresurau cu dragoste, ca pe un frate mai mare. Sara, după ce mînca din ciorba caldă a tuturor, îi cerceta pe toți în adăposturile lor, sta de vorbă cu fiecare, și trecea în lungul tranșeelor, ca o umbră liniștită. Numai țigara însemna un punct luminos în fumegarea serii.

Camarazii răcani îl priveau c-un nemărginit respect. Căci arma amicului Alexandru, așezată într-o creștătură de piatră, sta toată ziua încărcată, și-n dosul ei vînătorul era la pîndă. Cum se arăta un dușman lîngă șanț, ori îndrăznea să se furișeze spre izvorul din vale, arma aceea pocnea scurt. Inamicul cădea brusc. Și-n adăpostul lui, vînătorul însemna într-un carnet numărul dușmanului și ceasul întîmplării.

Căci în sufletul lui liniștit se aprinsese o ură grozavă împotriva hoardelor, care iarăși, ca-n veacurile de demult, rîvneau pămîntul țării. Pentru el, datoria era ceva zidit din stîncă. Moarte dușmanului! Nici o clipă de slăbăciune ori de cruțare!

Așa, în fiecare ceas, în fiecare clipă, în vînt, în zloată, noaptea și ziua, stătea ca o strajă neclintită în sălașul lui de piatră. Și cînd veni un glonte și-l izbi drept în mijlocul pieptului, întoarse bunii lui ochi și zîmbi prietenește cătră soldați, cătră tovarășii lui de zile bune și rele.

„Eu mă duc, voi faceți-vă datoria“... șopti el domol.

„Răcanii“ lui îl așezară pe pat de cetină și-l veghiară toată noaptea. În zori a murit. Îl purtară cîțiva spre văile mai calde și pline de soare. Iar ceilalți, întunecați, rămaseră la datoria lor, pe hotar, îndîrjiți, cu sufletele pline de hotărîre. Căci omul acela, care vorbise așa de puțin în viață, strecurase în toate inimile din juru-i

simțirea cea mare, aspră și neînduplecată : datoria și iubirea sălbatică a pământului nostru !

Mormîntul lui, cu cruce de brad, a fost ridicat în vale, lângă izvoarele cele reci și veșnice care țîșnesc din inima muntelui.

(File singerate, 1917)

FÎNTÎNA

Sublocotenentul A. Stegărescu din Regimentul 38 infanterie povestește următoarele :

Era într-o zi de septembrie 1916. Ocupam cu plotonul meu o tranșee săpată în vârful unui deal care domina ținutul. La poale se înșira, risipit, satul Arabagi. Dincolo, altă înălțime, c-o sprinceană de pădure la creastă. Acolo era inamicul. Între noi și el, satul și valea : o depărtare între opt sute și o mie de metri.

Era un început de toamnă dobrogeană, cu soare arzător.

Îmi aduc aminte că sufeream de o sete grozavă. Mîncarea și băutura ni se aduceau noaptea. Ziua drumul aprovizionării era măturat de gloanțe. Acuma de foame nu ne plîngeam noi ; mîncam noaptea ca să ne ție și ziua. Dar apa se mistuia într-o clipă, sorbită de atîtea guri arse, și ziua parcă simțeam în noi un jaratic nestins.

Stăteam în adăposturi, cu ochii țintă spre o fîntînă din marginea satului. Acolo era cea mai mare bunătate a vieții, apa, alinătoarea tuturor suferințelor noastre. Dar între ea și noi pîndeau gloanțele inamicului, pîndea moartea.

În după-amiaza aceea însă nu mai putui răbda. Cu toată primejdia, mă hotărîi să încerc pe soldații mei. Și întrebai cu glas tare :

— Ascultați, băieți ! care din voi coboară la fîntînă?

Din ascunzătorile lor s-au ridicat în picioare, privind-mă cu hotărîre, doi soldați : Andrei Nicolae și Chiva Voicu. Erau oameni tari, îi cunoșteam : puteam să-mi pun credința în ei. O clipă însă stătui la îndoială.

— Ne ducem noi, domnule sublocotenent... rosti Andrei.

— Vă bizuiți ?

— Firește ; altfel nu ne-am duce, domnule sublocotenent.

— Bine, plecați ; dar fiți cu băgare de samă.

Au luat cîte o găleată de pînză, și-au trecut armele pe după gît și s-au strecurat cu fereală din șanțuri.

Tiptil s-au lăsat la vale. Inamicul i-a lăsat să se apropie. Îi urmăream cu încordare de sus, și inima-mi bătea.

Au ajuns la fîntînă ; scripetele a început a scîrțîi deodată în tot satul. Și din gospodăriile pustii deodată au prins a ieși ș-a alerga spre fîntînă porcii și toate orăteniile însetoșate. Guițau, găgăiau, măcăiau, cotcodăceau și-și cereau partea lor. Cei doi soldați turnară întăia găleată în jghiab, și animalele și paserile dădură năvală de-a valma. Cei doi soldați rîdeau cu bunătate și le turnară ș-a doua găleată de apă. Apoi traseră din fundul fîntînei și provizia noastră.

Cînd tocmai mă miram în mine de liniștea desăvîrșită a împrejurimilor, începură împușcături întete de la inamic spre fîntînă. Un purcel începu a covița cu durere. Soldații se aruncară repede în dosul ghizdelor și începură și ei a trage spre dealul dimpotrivă. Atunci și de pe dealul nostru începu o pîrîială grozavă, care

umplea de freamăt și de sunete valea. La loviturile dușmanului, în jurul fîntîinii se răscolea și fierbea pulberea. Viețuitoarele satului fugiseră care-ncotro putuseră.

Deodată soldatul Andrei Nicolae se ridică de la locul lui cu liniște ; ia în cele două capete ale armei gălețile pe pînză, ca-ntr-o cobiliță, așează pe umăr arma și pornește cătră noi.

M-a apucat un fel de furie ș-o frică pentru viața lui. De sus am început să urlu cătră el : „Zvîrle gălețile ! adăpostește-te ! au să te ucidă, nenorocitul !“ El părea că n-aude. În juru-i, printre picioare, pulberea răscolită arăta locul căderii gloanțelor inamice. El umbla lin, în pas cadențat și suia nepăsător la deal.

— Poftim apă rece ! zise el vesel intrînd în tranșee.

Soldatul celalalt, Chiva Voicu, se făcuse și el nevăzut de la fîntînă. Intrase în sat. După o vreme, cînd era soarele spre asfințit, îl văd și pe el ieșind dintre case și suind spre noi c-un stup de miere în brațe. Venea legănîndu-se ca un urs. Bătură și spre el cîteva împușcături zadarnice.

Rîdea și acesta :

— Andrei a adus apă, zise el, punîndu-mi dinainte știubeiul ; eu, domnule sublocotenent, ți-am adus dulceți !

(*File sîngerate*, 1917)

PAJURA

Regimentul 57 infanterie lupta în valea Jiului cătră mijlocul lui octomvrie, în pozițiile de la Dobrița, Rasovița și Ursăței. Cu vrednicie și cu durere pentru țară se băteau flăcăii Olteniei. Era în acele neuitate zile când bavarezii au fost zdrobiți, risipiți și fugăriți pe toate văile și măgurile munților.

La 12 octomvrie, la amiază, batalionul domnului căpitan Bădescu ocupa înălțimea Tufaia, și lupta începu îndată cu un inamic de trei ori mai numeros decât ai noștri.

Noi ne țineam bine, povestește sublocotenentul M. Vulpescu ; dușmanii atacau cu putere. Vedeam în juru-mi soldații îndârjiți și ațîțați cercîndu-și necontenit baionetele. Tunul bubuia ca o darabană uriașă și gloanțele piuiau ca niște gîngăanii deasupra noastră.

Aveam în plotonul meu soldați tari și neînfricoșați. Mă puteam bizui pe ei. Îi cercetam cu ochii, îi îmbărbătam ; ei îmi răspundeau zîbind, își dădeau capelele pe ceafă și se grămădeau asupra armelor, împroșcînd moartea în liniile inamicului. Observ că unul, cel mai

bun, Tudor Pecingină, lipsea. Întreb pe șeful lui de secție :

— Unde-i Pecingină ?

— Trăiți, domnule sublocotenent, e dus în patrulă cu caporalul Mischie.

— L-ai trimes tu ?

— Domnule sublocotenent, s-a cerut el singur. M-a rugat chiar ; zicea că el vrea să-și facă un gust, să ia pipa lui Ianoș.

— Bine.

Am început a râde, urmărind toată linia de foc care scăpăra în nourași ușori, repede risipiți.

— Domnule sublocotenent ! domnule sublocotenent ! mă strigă deodată sergentul. Vine Pecingină.

În adevăr, din încrețitura unui dîmb, de după niște tufișuri, venea soldatul cu Mischie și cu patrula. Rîdea vesel cu toată gura, și cînd mă văzu începu să se scarpine sub capelă, cum îi era obiceiul.

— A adus bavarezi ! zise sergentul.

În adevăr, cei opt oameni mînau în dosul crestei șaptesprezece nemți cam uluiți și speriați.

— Ce-i, Pecingină ? îl întreb eu pe soldat.

— Păi, domnule sublocotenent, eu m-am lădat cu domnul caporal Mischie, după Ianoș, să-i iau pipa ; da pe drum am dat de bavarezi. Ce să fac ? Pe dînșii, băieți ! dă cu pușca, dă cu pumnul — mai omorîm, mai fugărim ; pe aceștia-i prindem și vi-i aducem plocon, trăiți, domnule sublocotenent !

— Bine, Pecingină, cu tine nu se-ntovărășește românul degeaba. Ești om de ispravă !

— Am noroc la vînat, domnule sublocotenent, îmi răspunde rîzînd soldatul. N-am dat peste Ianoș, mi-a

ieșit în cale Friț. Parc-am știut. După ce i-am prins, am și început a întreba : „Bă ! pe care-l chiamă Friț ?“ Și mi-a răspuns unul. „Uite-l : cel cu capul mare și cu nasul roș !“ Nici nu se putea să-l cheme altfel, domnule sublocotenent.

Soldatii întorceau capul spre el zîbind. Asta era specialitatea lui Pecingină de la începutul campaniei : vînătorearea. Nu era zi lăsată de la Dumnezeu să nu iasă el în poteci și țituri, cercetînd, pîndind și adulmecînd pe inamic.

Umbla în primejdie ca peștele în apă și paserea în văzduh.

— Eu știu c-am să mor, domnule sublocotenent, zicea el cu nepăsare ; dar vreau să cad cu vrednicie, ca un voinic. Bunicu-meu a fost pandur al Vladimirescului. Pe iarbă verde, domnule sublocotenent, și cu fața la cer ! Să-mi înghețe ochii ațintiți cătră Dumnezeu !

Căuta moartea.

În ziua de 13 octomvrie, după ce am schimbat poziția de la Tufaia, Pecingină nu răspunse la apel. Întreb pe caporalul Mischie :

— Ce s-a făcut Pecingină ? Unde-i ?

— La vînătoare, ca de obicei, domnule sublocotenent. A plecat la Lalești cu patru camarazi. Zicea că are o datorie cătră Ianoș. De atunci nu s-a mai întors.

— O fi căzut, mă băiete.

— O fi căzut, domnule sublocotenent. De două luni își bate joc de moarte... A înfruntat-o în fiecare clipă. A străpuns atîția dușmani cît nu le mai știu sama. Le-a pierdut și el socoteala, i-a lovit unde i-a găsit : în post, în patrulă, în șanțurile lor, la un loc, rătăciți... prăpăd a făcut, domnule sublocotenent. Acum i-o fi venit și lui vremea și rîndul...

Caporalul Mischie vorbea astfel, însă nici el singur nu credea ce spune. Nu credeau nici ceilalți camarazi. Nu credeam nici eu în moartea celui mai vrednic soldat al plotonului.

Dar Pecingină nu veni nici peste noapte.

În ziua de Sfînta Paraschiva, începurăm lupta de la Racovița. Și pe cînd făceam o recunoaștere la aripa stîngă a vrăjmașului cu plotonul, deodată, într-o vâlcică, la poale de pădure, găsii pe Pecingină.

Căzuse în adevăr. Sta cu spatele pe pat de iarbă și mușchi, cu ochii sticloși spre albastrul cerului, cu fața solemnă și severă. Sîngele cursese rîu din el prin multe răni și se așternuse în juru-i ca o pînză de purpur.

Dar nu era singur. Șase bavarezi zăceau în juru-i. Patru erau morți, fulgerați : unul cu capul zdrobit, trei străpunși de baionetă. Doi erau răniți de moarte, stăteau încovrigați, gemeau și nu se mai puteau tîrî.

Unul din aceștia îngăima românește. El ne-a spus trudindu-se că ei șase au vrut să facă prizonier pe soldatul căzut. Dar n-a vrut să se predea. A sărit ca o fiară. Cu o bucată de stîncă a zdrobit unuia capul. Cu baioneta și cu patul puștii a doborât și pe ceilalți.

— Așa om n-am văzut niciodată, zicea rănitul cu trudnic glas. L-am lovit, a rămas în picioare. Îi curgea sîngele din răni, — el urla și se bătea cu noi. Am căzut cu toții ; a căzut și el, dar cel din urmă.

Soldații, în juru-mi, ascultau în tăcere. Multora le erau ochii umezi de lacrimi.

Pecingină își dormea somnul din urmă pe iarbă verde, cu fața la cer, așa cum voise. M-am descoperit. L-am salutat fără nici un cuvînt. Apoi, fără să vreau, mi-am

ridicat privirile în sus, acolo unde părea că se uită și el. În fundul cerului curat, departe, se rotea lin o acvilă regală cu aripile întinse. Părea o cruce plutitoare pe undele înălțimilor... Și, încet-încet, se ridică sus, tot mai sus, pînă ce se mistui deodată tainic și fără de urmă.

(File sîngerate, 1917)

MANDACHE SACAGIUL

O interesantă povestire a d-lui sublocotenent de rezervă Țipoaia Vasile din Regimentul 9 infanterie.

Cînd am plecat de la regiment, aveam, firește, în batalionul nostru tot flăcăi unul și unul : tari în năcaz și semeți în fața morții. O veche prejudecată însă — de multe ori îndreptățită — ne făcea să ne uităm cu oarecare îndoială la cîțiva din camarazii noștri. Unii erau negustori din acel vechi neam care se zice că are o ciudată respingere pentru cîni ; alții erau dintr-o nobilă viță, înrudită chiar cu faraonii egipteni, mai cu samă prin culoarea pielii... Comandantul nostru căuta să întrebuițeze pe cei din categoria aceasta mai mult la servicii în dosul frontului... „Fiecare cu ale lui“... zicea el zîmbind.

Asta ar explica de ce pe Mandache Stan, camarad cam brunet, l-a însărcinat să care apă luptătorilor noștri. I-a încredințat o saca mare de zinc pusă pe două roate și i-a dat în primire o iapă blîndă și ascultătoare, care să poarte sacaua. Balana lui Mandache, așa-i ziceau toți iepei, — iapa balană, și sacagiul în culoarea ceanului.

Amîndoi se înțelegeau bine și-și făceau cu credință datoria.

Am trecut Carpații. Camarazii, după ce-și astîmpărau setea la popasuri, începeau cu felurite glume și împunsături împotriva sacagiului. Ba că apa-i neagră de-o bucată de vreme, ba că Balana pare mai albă de cînd umblă în tovărășia lui Mandache. Țiganul zîmbea șiret și avea răspunsuri potrivite la toate.

— Hei, ofta el ; apa-i cum a lăsat-o Dumnezeu, dar se tulbură și se cătrănește cînd o bea unul ce nu știe să mulțamească pentru o facere de bine !

— Dar cu Balana cum merge, Mandache ?

— Merge bine, măi frate-meu... Dac-a vrea Cel-de-Sus, are să între cu sacaua în Peșta și eu am să merg pe lîngă dînsa ș-am să mă hlizesc la unguri.

În sfîrșit, veni și ziua cînd batalionul nostru primi botezul sîngelui.

Mandache avea ordin să stea cu sacaua într-un anume loc, îndărăt. Dar lupta se înfierbînta în defileu ; s-auzeau pocnete neîtrerupte ale armelor și mugetul tunului. Țiganul cugetă că în asemenea fierbințeală e nevoie să-și aline setea frații lui c-un strop de apă ; și porni foarte liniștit cu sacaua spre linia de luptă.

— Haide, Balano, zicea el, să ducem apă la frații noștri.

Balana, dînd din cap, începu a păși liniștită pe minunata șosea care suia ca o panglică curată pe sub coastă.

— Apă curată și rece de izvor... urmă Mandache. Păcat că n-avem și niște chisele de dulceață.

Balana întorcea capul și-l privea, ca și cum voia să-i spuie că-i pare și ei rău de asemenea lipsă, dar n-are ce-i face.

Cum mergeau așa cei doi tovarăși cu sacaua prin defileu, în drept cu Turnul-Spart, deodată începe a băbăi cu repeziciune o mitralieră.

— Stăi ! zise Mandache.

Balana se opri. Sacagiul își aplecă carabina, întoarse piedica de siguranță și se dădu după saca. De-acolo începu a cerceta împrejurimile. Era după un bun adăpost. Mitraliera nemțească clămpănea și gloanțe izbeau zincul și ricoșau zbîrnîind.

Balana căzu. Se zbatu între hulube și rămase nemişcată. Lui Mandache i se făcu negru înaintea ochilor. Crîșnind din măsele și pomenind mulți sfinți din calendar, își scutură capul, își holbă din nou privirile, și descoperi deodată mogîldețe întunecate care se mișcau sus, pe ruine, la depărtare de trei sute de pași.

Atunci puse lin pușca la ochi. Trase un foc, două, trase tot încărcătorul. Peste surpăturile zidului, ca la o comedie, se dădu de-a tumba o mogîldeață, apoi încă una și iarăși una. Mitraliera amuți. Mandache pîndea de după saca. Liniște. Atunci, cu mîna pe trăgaci, sacagiul ieși din adăpost ; privi cu jale spre Balana, care încremenise pe-o coastă cu ochii ei blînzi, sticloși și înghețați ; și, ca scăpat dintr-un arc, se repezi spre Turnul-Spart.

Ajunse în scurt. Acolo găsi, între surpăturile de bolovani, trei „barbarezi“ morți și mitraliera amorțită în poziție, cu banda de cartușe trasă numai pe jumătate.

Împinse cu piciorul pe inamici în rîpă, luă în spate mitraliera și coborî la vale. Cînd ajunse în șosea, iată un automobil pufăind și împrăștiind fum. Mandache se oprește. Se uită. E un automobil de al nostru. Atunci mergem mai departe !

Da. Dar în automobil e domnul general, care dă poruncă de oprire.

— Stai ! Ce-i cu tine, băiete ?

Mandache pune mitraliera jos și salută scurt.

— Trăiți, domnule general, eu, soldatul Mandache Stan, ducînd apă cu sacaua la camarazi, am fost bătut cu focuri de *mitraliră*, care văzînd m-am pus în poziție de apărare, împușcînd pe inamic și luîndu-i *mitralira*.

Atunci domnul general întreabă de amănunte, se uită la poziție, înțelege cum a fost împrejurarea și bate pe umăr pe oștean.

— Bravo, Mandache, ești om vrednic. Mai întăi primești 100 de lei premiu. Al doilea, cinsprezece zile concediu...

— Trăiți, domnule general... atît poate răspunde Mandache, și rămîne încremenit în fața domnului general ca o stană de piatră.

După două zile l-am întîlnit pe Mandache la Cîineni fumînd țigări de lux, cu flori la capelă și pușintel cam vesel.

— Tot îs buni și *barbarezii* la ceva... îmi zice el clipind din ochi. Și pe obrazu-i de abanos se ivi zîmbetul șiret.

— De ce, Mandache ? Pentru că te-ai făcut cu concediu și țigări ?

— Aș ! nu ! am mai fumat eu și altădată țigări „dintre-club“. Dar acuma s-a văzut că sîntem și noi buni să ne luptăm în linia întăia...

Căci și *noi*, domnule sublocotenent, ne iubim cu durere pămîntul nostru care ne hrănește !...

Mandache și-a făcut concediul. Cînd s-a întors, a intrat în foc și a luptat cu o deosebită vrednicie o bucată de vreme. Apoi, într-o luptă fierbinte, pe cînd întrebuința patul puștei împotriva barbarezilor lui, a căzut rănit ca un viteaz.

De atunci l-am pierdut din vedere.

(*File sîngerate*, 1917)

FLOAREA UREI

Îmi scrie un prietin de pe front.

S-a încheiat codrul ș-au venit solii primăverii pe undele de lumină. Cireșii sălbatici sînt numai o spumă de floare. Și-n amurg, cînd au tăcut tunurile și se-ntinde pacea ca după o oboseală lungă, din misterioasa tăcere a bolților de frunze izvorăsc acordurile privighetorilor.

Pe creste au mai rămas luciri de purpură și aur. În văi se-ntind ușoare perdele de pîclă. E ceasul liniștii, cînd din fundurile lor de întuneric și spaimă ies căprioarele la margini de poieni și privesc cu sfială împrejurimile, adulmecînd vîntul. În apropiere e omul, care a adus în pașnica lor sihăstrie viforul morții...

Dar mierlele cîrcîie în tufișuri și înserarea crește. Sentinelele trec la schimb. Se aprind în locuri adăpostite focuri. Ofițerii își părăsesc sălașurile și se adună un ceas la taifas. Vorbesc cu oarecare melancolie despre o cafea imaginară, fumează cîte o țigară privind în gol, și deodată, cînd adie un vînt plin de răsufierea parfumată a florilor, multora li se umplu ochii de lacrimi.

Niciodată, — niciodată nu ne-am închipuit că ni-î așa de dragă țara aceasta a strămoșilor noștri. Cu amărăciune și cu durere o iubim. Sîntem ai ei ca brazii co-

drilor și ca florile dumbrăvilor. Sîntem legați cu morții trecutului și cu crudele suferinți ale altor veacuri. Și o iubim în amărăciunile de azi cu o pasiune mai tare decît moartea.

Cam în jurul acestor sentimente și idei se învîrtesc convorbirile noastre, pînă ce încep a ieși stelele din strunga cerului... Atunci vine pe nesimțite un artist al nostru de la compania IV, care și-a purtat lăuta la Cicsereda, Praid, Jiu și Olt, în furtunile celor patru vînturi, și ne cîntă încet, în surdină, un cîntec bătrînesc care ne place nouă :

„Frunză verde de pelin,
Tu străin și eu străin,
Hai în codru să trăim...”

După ce-și suspină cîntecul și tace, începe cineva a spune ceva despre țara îngenunchiată și cotropită de străini. Ș-atunci ne oprim, și ascultăm parcă murmurul depărtărilor... Dușmanul e aproape, îl știm, îl simțim, îl vedem zilnic și-l împungem cîte puțin. Dar în sufletul nostru *ceva* așteaptă... Este ceva grozav, ce n-am cunoscut pînă acuma. Veninul a picurat clipă cu clipă în noi ca într-o cupă a urei, și s-a închegat răzbunarea pe care o așteptăm ca pe o poruncă a lui Dumnezeu.

— Fraților... zice într-un rînd unul din tovarăși, pe întunerice, nu știu ce am, nu știu ce simt... Trebuie să mă răzbun pentru cîte am suferit și să mor... În mine a crescut floarea de sînge a urei...

Acest aspru dor al răzbunării și al morții ridică parcă înaintea-ne o zare solemnă de liniște, de pace și de izbăvire. Fără el existența noastră n-ar mai avea nici o rațiune...

(*File sîngerate*, 1917)

BĂTĂLIA DE LA RĂZOARE

Loviturile grele ale dușmanilor au lunecat neconținut ca pe niște solzi de criță, de la Cozmești spre Mărășești și spre Panciu.

În ziua de 6 august, nemții au făcut cea din urmă efortare, într-un singur punct, cu două divizii germane și o brigadă austriacă, dinspre Satul-Nou.

La 7 ore dimineața, ne lămurește domnul general P., au pornit un bombardament intens pe toată linia diviziei.

După un ceas, patrulare tari de luptă prind a se arăta ici-colo, cam la o mie cinci sute de pași de pozițiile noastre. Artileria începe a trage înaintea lor linia de foc și schijă a barajului. Curînd mase compacte de infanterie se ridică la fața pămîntului, ca și cum ar fi izvorît din măruntaiele lui, și înaintează ca niște reptile enorme.

Tunurile din pozițiile noastre încep a scuipa foc. Izbucnirile obuzelor mușcă și rup pretutindeni coloanele. Licăririle palide, fumul cenușiu, unduțațiile și tresăririle șiragurilor erau una în clipa exploziilor. Dar coloanele de măcel erau neistovite și înaintau încet-încet. Se opreau în cute de pămînt, în adăposturi naturale, răsuflau, se refăceau și porneau iar. Mitralierele și puștile noastre

prind a secera. Rînduiți acuma în valuri de trăgători, ei totuși înaintau.

Cătră ora 10, talazurile încă foarte tari ale vrăjmașului se lovira de linia noastră. Bătînd cu granate, soldații noștri se retraseră pas cu pas spre sprînceana de deal a șoselei. Apoi deodată se opriră. Rezervele veniseră pe linie. Ofițerii ieșiră și comunicară ordinul contraatacului. Din om în om, ca fulgerul, vestea trecu în lungul regimentelor.

Ș-atunci s-a petrecut un lucru vrednic de mirare, în fața căruia nemții au rămas, ca să zic așa, cu gura căscată. Puterile lor întreite — abia atunci înțelegeau — nu zdruncinaseră deloc pe țărani aceia cu obrazurile arse și cu ochii mînioși. Deodată îi văzură că pleacă arma și se zvîrl nainte la contraatac.

Nu strigau *ura*, nu făceau prea multă larmă. Unii numai înjurau plini de năduf, pomenind o mulțime fantastică de sfinți de prin calendare, arătau pumnii, apoi loveau granatele de patul puștii și le aruncau, scuipînd după ele.

— Na ! de cap și de pomană să vă fie !...

— Înapoi, mă ! în țara voastră cea leșinată ! răcneau unii.

— Măi Gligore ! măi Gligore ! țipa altul cu ochii scăpărători : nu-i lăsa ! uite-i colo cum mișună ! Trime-te-le un ou de foc ! Pogribania și parastasul !...

Brusc, toată linia zvîcni înainte și începu a bate aprig în nemți. Mitralierele cîrcîiau din toate părțile și baionetele prinseră a împunge.

Ca un freamăt de groază trecu prin rîndurile dușmanilor. Izbiți cu nădejde, dădură îndărăt și prinseră a se retrage. Ai noștri îi țineau strîns în vîrfurile baionetei și-i măcelăreau cu mînie. Îi prindeau, îi striveau și-i pisau.

Companii întregi, împresurate, ridicară mîinile și se supuseră, gîfîind și cu ochii morți de trudă.

Printre snopi de cadavre, fără isprăvenie, infanteriștii mîinoși îi urmăreau și-i sfărîmau. Cei prinși cădeau la pămînt între raniță și pușcă, își ștergeau cu mîini tremurînde fruntea de sudoare și ridicau priviri pline de amărăciune.

— Duceți-vă după ei, spuneau o samă ; împingeți-i și alungați-i pînă acasă, că noi ne-am săturat ! nu ne mai trebuie război.

Un locotenent întrebă pe unul :

— Atunci voi ce căutați aici ?

— A, noi nu venim și nu ne batem de voia noastră... Așa de trei ani ne mîină. Acuma am căzut în bot... Apoi după o clipă de cugetare, zîmbind cu stîinjenire : Astăzi ne-am cam speriat. Soldații dumneavoastră parcă au benzină în burtă, așa vin...

În această crudă și iute bătălie de la Răzoare, ofițerii, ca totdeauna de altminteri, au dat dovadă de deplină stăpînire de sine și au așteptat cu liniște clipa contra-atacului. Nici o slăbăciune, nici o șovăire. Unii au murit cu tărie și liniște, alții, căzînd, și-au ținut încă în mîină unitățile.

Locotenentul-colonel Roseti, căzînd, transmise următorul ordin regimentului său :

— Să se știe că eu sînt rănit aici. Nici un om să nu treacă îndărăt, peste trupul meu.

— Am înțeles, domnule colonel, părea a jura fiecare soldat, cu dinții încleștați și ochii neguroși.

Căpitanul Miclescu (fost deputat, doctor în drept și matematici) e adus rănit pe o brancardă.

— Unde ești rănit, căpitan Miclescu ? întrebă șeful său.

— Domnule colonel, răspunse liniștit căpitanul, batalionul meu își îndeplinește bine datoria.

Tunurile bat necontenit încă. Convoiurile de prizonieri trec îndărăt. Apoi, încet-încet, canonada se alină, și cătră sară o pace funebră se întinde peste câmpul de bătălie.

Soarele asfințește în munți într-o glorie de nouri. Luciri triste se împînzesc ca un giulgiu peste câmpul de jertfă. Într-o îngrămădire înțesată de morți dușmani, sanitarii noștri găsesc pe căpitanul Ignat, comandant al unei companii de mitraliere, și pe ofițerul său, înmărmuriți în somnul cel veșnic, cu minile încleștate de mașini.

Pe deasupra trec croncănind convoiuri de ciori. Tunul bate surd, ca în adâncimi necunoscute, în sectoarele vecine.

În liniile lor, soldații s-au întins să se hodinească o clipă cu fața spre cer în răcoarea înserării. Munții de un albastru sumbru se înalță la apus ; dealurile Siretului, la răsărit ; la miazăzi, câmpiile largi cătră Dunărea ; țara căminurilor pustii și a lacrimilor.

— Ai auzit, măi frate-meu ? murmură încet un soldat cătră camarazi : astăzi regele a privit bătălia noastră de deasupra Siretului...

Și tac apoi, cu sufletele pline de mînie și de nădejde.

(File sîngerate, 1917)

STIGLETELE

Dăscălaș petecit
Casa ne-a înveselit.

Privindu-mă cu ochi limpezi și naivi, asară, un copil mi-a spus o poveste.

A fost odată, de mult tare, o iarnă grozavă pe la noi. Vifornițele astupaseră cu omăt văile și pe unele locuri vârtejurile clădiseră munți albi. În toate casele din sat copiii cei mărunți priveau pe ferestruici și se minunau de atâta zahar. Tare ar fi vrut să iasă în drum să ieie ; dar, cum deschideau ușa, frigul cel năprasnic îi izbea și-i alunga în cotruța în care se coceau mîțele.

Atuncea întâia oară au crăpat ouăle corbului în cuib de cetină. Era frig ca într-o pustie de la mările albe. Iar paserile, înfricoșate, s-au strîns sub streșina bisericii, în sobor mare. Țipau zgribulite, și-n ochii lor sticleau săgeți mărunte de ghiață. Veniseră acolo toate locuitoarele văilor și munților, toate neamurile de zburătoare de la cîmpie și de la baltă și toți cîntăreții cei mărunți din dumbravă și livezi. Toate se rugau în limba lor, cereau milă și se văitau că înghiață în straietele lor de pene.

După mult zvon, pajura, împărăteasa cea bătrînă de la munte, a bătut cu sfîrcurile aripelor în clopotele turlei, ca să se facă liniște, și a grăit astfel :

— Alt chip nu este, dragele mele, fără decît să facem ca omul ; să furăm oleacă de foc din cer. Altfel, pierim, cum ar fi pierit el, dacă n-ar fi fost viclean și meșter.

— Foarte bine, adevărat cuvînt ! țipă neamul păsăresc, din toate părțile. Înțelept cuvînt ai rostit, măria-ta !

— Fără îndoială, răspunse împărăteasa, eu nu greșesc niciodată. În afară de asta, am dovedit totdeauna că mila mea pentru voi e nemărginită și nu v-am jertfit decît atunci cînd mi-a fost foame. Așijderea eu acum vă arăt scăparca. Rămîne numai de văzut cine se duce să aducă un grăunte de foc.

Paserile cele mici începură a țîrii cu entuziasm :

— Măria-ta trebuie să te duci. Ești împărăteasă, ai putere asupra văzduhului, singură tu poți răzbate la cer.

Pajura clătină din cap și le privi cu milă.

— Se poate una ca asta ? cloncăni ea. Cum să rămîie lumea fără stăpînire ?

— Atunci cine se duce ? întîmpină corbul. Cu dragă inimă m-aș jertfi eu, dar sînt ciolan bătrîn și nu mai pot !

Pe loc, paserile cele mari, învăluind în laturi pe cele mărunte, dovediră cu tărie și dreptate unele că sînt nevornice, altele că sînt de neprețuit folos neamului aici, pe pămînt.

Drept aceea împărăteasa, în înțelepciunea ei, hotărî :

— Se cuvine și rînduim să se ducă una din paserile cele mărunte și sprintene.

Croncăniri de pliscuri amenințătoare încuviințară. Bătaii mari de aripi aplaudau. Iar cîntărețele cele mititele se strînseră într-un cotlon, uitîndu-se înfricoșate una la alta, cu ochisorii lor de bolduri.

— De vreme ce vouă vi se cuvine această cinste, vorbi iar pajura, hotărîți. Dacă nu aduceți o fărîmă de foc,

pierim, și a voastră va fi vina ! Voi veți da sama Domnului-Dumnezeu la județul cel de apoi.

— Măria-ta, întâmpină cu subțire îndrăzneală cîntezul ; noi nu avem putere ; noi nu știm decît să cîntăm.

— Auzi dumneata cutezare și nerecunoștință ! și lipsă de dragoste de neam ! croncăniră indignate paserile cele mari. Auzi dumneata lipsă de cuviință ; auzi lașitate !

Atunci stigletele, care era cel mai mic și mai mișel din tot neamul, se arată convins și ieși înainte cu sfială.

— Nu vă supărați. De vreme ce trebuie, și tot murim altfel, iată, mă duc eu !

Și, rămînînd toți mulțămîți, deși neîncrezători, el îndată a plecat. Biserica și soborul și satul nostru rămaseră pe cîmpia albă și înghețată ; el flutura din aripioare spre cerul senin. A mers așa multă vreme, netrudit și hotărît, pînă ce intră în vârtejul soarelui. Înaintea lui, în volbură albă, fierbea un cuptor nemărginit și orbitor. Și el părea un fir de funingine rătăcită. Însuflețit în cea din urmă sfortare, se avîntă pînă la izvorul focului veșnic și prinse o rază.

Soborul de jos simți îndată ca o dulce alinare. Raza de soare adusă de sol creștea, și zăpezile, asudate deodată, începură să scadă. În curînd porni cu spumă și larmă zăporul și se arătară ostroave de iarbă. Cînd stigletele ajunse pe pămînt, cele dintăi flori ridicau cupele albe din frunzele moarte și-l salutau.

În raza de soare, soborul începu a se veseli foarte. Împărăteasa și tovarășii ei cei mai mari lăsară să cadă cîteva sunete și făcură cu șfichiurile aripilor oarecare semne de prietinie spre cîntărețul cel mititel. Apoi își luară zborul spre sălașuri, în blîndeța începutului de primăvară.

În treacăt, țarca băgă de samă goliciunea și rușinea eroului. Începu a rîde cu răutate. Rîsul ei înveseli pe celelalte. Cu chef și voie bună trecură. Iar păsărelele

rămaseră împrejurul stigletelui, privindu-l cu milă și încercînd să-l mîngîie.

Botgrosul, după o lungă cugetare, ridică un degetel, țistui și glăsui mișcat :

— Fraților și surioarelor ! să ne întovărășim cu toții și să-l îmbrăcăm, săracul ! E păcat să-l lăsăm gol pe lume...

— Să-l îmbrăcăm, să-l îmbrăcăm ! ciripiră păsărelele toate. Și să cîntăm isprava lui !

Țîrînd și săltînd, cîntărețele duseră cu alai pe stiglete în dumbrăvioara de-aproape. Acolo fiecare dădu cîte o pană și înjghebară pentru tovarășul cel sărac un strai de felurite colori. El se lăsa în voia lor, încă nedumerit și cu inimioara bătînd. De-atunci are stigletele așa îmbrăcăminte ciudată : fesuşor purpuriu și surtuc din bucăți. Poate de aceea a rămas tot rușinos și modest, și rar îl zărește omul în zilele primăverii, deși, după cum se vede, el a readus pe pămînt soarele, în plisc.

(*Dumbrava minunată*, 1926)

ÎNTUNERIC

Nu înțeleg de ce asară, stînd în cerdac cu cîțiva cunoscuți, am început a vorbi despre întîmplări ciudate. Întîmplări ciudate, nu fantastice. La cele fantastice rolul principal îl joacă iluzia ; fenomenul în sine poate fi explicat în chipul cel mai firesc, după legi fizice cunoscute. Întîmplări ciudate : adică acele care încă nu pot avea o explicație pentru înțelegerea noastră. Legea lor stă suspendată în sine, ca Dumnezeu în neființă, înaintea creației. Ascultînd asemenea povești de-ale tovarășilor mei, zîmbeam. Admiteam că sînt interesante, aș fi vrut numai să știu dacă sînt și adevărate. Voiam tocmai să formulez o obiecție ironică în acest sens, cînd dintr-odată îmi luciră în amintire, descoperite din întuneric, două fapte din categoria aceasta. Nu mai rămînea îndoială că erau adevărate. Mi se întîmplaseră mie, personal. Avînd în mine mirarea că le uitasem cu totul și-mi apăruseră așa de brusc și neașteptat tocmai cînd trebuia, ca niște ființi vii și conștiente, începui să le povestesc îndată.

Primul din aceste fapte s-a petrecut acum cîteva ierni. Precis n-aș putea spune în ce an anume. Veneam acasă de la serbarea școlară a Unirii. Intrasem în strada Ștefan cel Mare, de unde casa mi-i foarte aproape

pe o stradelă, la câteva sute de metri. În fața băcăniei „Trei brazi“ am scos cheile din buzunar ; aceste chei pe care le vedeți, în număr de șapte, trecute într-o verigă de oțel. De ce le-am scos, nu pot stabili. M-am jucat cu ele fără să-mi dau sama ? Le-am învățit pe după arătătorul mâinii drepte, cum fac uneori cînd mă plimb prin odaie ? Deodată le-am scăpat din mîna. Parcă mi le-ar fi smuls cineva. În uliță era omăt proaspăt. Nu le-am auzit cînd și unde au căzut. M-am aplecat în același moment ca să le caut. Am făcut câteva explorări, cu degetele rășchirate. Mi-a fost cu neputință să dau de ele. Am mărît raza cercetărilor sondînd cu bastonul, ceva mai departe, foarte amănunțit și circular, împrejurimea imediată. Nimic. Atunci am însemnat bine locul și m-am gîndit să cer o lumină celei mai apropiate case. Băcănia „Trei brazi“ era închisă. Am ciocănit în obloanele din față, am cercat să intru pe undeva, prin dos. M-am convins curînd că nu-i nimeni acasă. Am făcut reflecția că și familia Ionescu trebuie să se fi dus la serbarea școlară, și de-acolo se va fi oprit la niște prietini. De la lumina felinarelor noastre cu gaz nu puteam aștepta nici o ajutorare. M-am hotărît să-mi aduc ajutorul de-acasă de la mine, — foarte aproape, cum am spus. Am grăbit deci pînă acasă, am spus în două vorbe ce mi s-a întîmplat, nevastă-mea a aprins felinarul și am luat cu mine pînă la locul cu pricina pe Toma, băiatul meu cel mai mare. Ulița era tot singuratică și pustie. Nu cred să fi trecut cineva cît lipsisem. Am căutat exact în locul întîmplării, unde făcusem semn. Am răscolit toată zăpada, pe-o întindere destul de mare... N-am găsit nimic și, fără îndoială, am fost foarte mirat. E ușor de înțeles și cît de contrariat eram. A trebuit, la urma urmei, să mă las biruit ; am dat iarăși lui Toma felinarul, și am pornit amîndoi spre casă. Mă gîndeam la ce lăcătuș să trimet ca

să vie să-mi deschidă biroul. Într-un săltar, acolo, mai aveam niște chei pe care le-aș fi putut întrebuița. Și-mi făceam, cu jumătate de voce, un reproș violent că am închis cheile într-un săltar, ca și cum aș fi fost un copil ori o femeie. Atunci, probabil, ca să pun accent reproșului, am ridicat bastonul și am dat o lovitură în zăpadă, la marginea trotuarului. Am auzit în aceeași clipă un ușor țipăt metalic. M-am uitat în juru-mi și-ndărăt. Eram ca la o sută de pași de băcănia „Trei brazi“. Fără îndoială că nu putea fi vorba de cheile mele. Sunase altceva. Să vedem ce este. M-am plecat și, fără să am nevoie de felinar, am întins mâna chiar în locul unde loviseam. Și am ridicat cheile pierdute.

Întîmplarea a doua e ceva mai complicată, fără să fie mai puțin vrednică de mirare, și a avut loc în București în 1908, înaintea celei despre care v-am vorbit. Cronologicește, ar fi trebuit să v-o povestesc pe-aceasta întâi. Însă cînd mi-au apărut acum, din subconștient, aceea mi se pare c-a zîmbit și mi-a făcut un semn înaintea acesteia, deși amîndouă s-au arătat în aceeași clipă. Era tot iarnă, pe la începutul lui februarie. Debarcasem în capitală în dimineața aceea și ieșisem imediat pe Calea Victoriei, ca să caut pe-un prietin, inginerul Arapu. Îl cunoașteți unii dintre dumneavoastră, și el vă poate confirma ceea ce vă spun eu. Prietinel meu locuia la hotelul Metropol. Mergeam deci în direcția aceea, nădăjduind să-l întîlnesc pe stradă, înainte de a ajunge. Întîlniri de-acestea, voite, mi se realizează de multe ori. Am auzit că și alții le pot avea. Se poate să fie simple coincidențe. Ori poate le băgăm în samă pe acestea, și trecem cu vederea pe cele care nu se produc. Se poate. Întîlnirea pe care o doream însă și o așteptam s-a produs. Prietinel meu venea dinspre hotelul lui și eu l-am observat de departe, pe cînd eram în dreptul cofetăriei

Riegler. Ne-am oprit și ne-am strâns mîna în colțul străzii Regale. După asta, luîndu-l de braț, am vrut să-l mișc la vale, spre strada Cîmpineanu, unde ne chema pe amîndoi interesul care mă adusese la București.

Prietinul meu păru deodată intrigat și curios. Mă apucă de mînă și mă opri.

— Unde vrei să mergi ?

Eu îl privii uimit.

— Cum ? nu știi ? Doar ți-am scris. Pentru asta am venit în capitală și am căutat să te întîlnesc.

— Nu știu nimic. Cînd mi-ai scris ?

Întăi credeam că glumește. Pe urmă am văzut că vorbește serios și-i dădui explicația. Îi scrisesem recomandat cu două zile înainte. Eram sigur că mă așteaptă.

— N-am primit nici o scrisoare... îmi răspunse el cu uimire.

— Se poate ?

— Pe onoarea mea, n-am primit nici o scrisoare...

Pentru stările de lucruri dinainte de război, asemenea întîrziere era cel puțin bizară. Îi vorbeam despre o reclamație la Poșta centrală și căutam în portofoliu adeverința scrisorii. Și ne mișcam prin piața Teatrului național spre strada Cîmpineanu. Începuse a ninge, în fulgi mari și deși. În dreptul Berăriei cooperative, ne oprim amîndoi, observînd la picioarele noastre, în zăpada proaspătă, o hîrtie. Puteam s-o lăsăm și să trecem mai departe. N-am lăsat-o. Ne-am aplecat asupra ei. A ridicat-o el. A cetit pe ea adresa lui. Era scrisoarea recomandată, pe care i-o expediasem din Iași, cu două zile mai înainte.

După ce trecu tumultul de observații și-și aprinseră toți țigări, cel mai tînăr dintre noi, avocatul Gheorghiuță Marcu, îmi zise ;

— Ceea ce ai spus dumneata nu poate fi contestat. Sînt niște întîmplări extraordinare pe care le-ai trăit.

Nu pot spune *mici* întâmplări, căci în domeniul acesta n-avem încă dreptul să stabilim gradații. Fapt este că au avut loc în timpul și-n spațiul nostru. Dumneata nu ești nici nebun, nici farsor. Asta îmi dă curajul să relatez și eu o întâmplare, pe care n-aș fi îndrăznit s-o scot din întuneric.

— S-auzim ! s-auzim ! strigară tovarășii noștri.

— Să vedem, zisei eu zîmbind.

Gheorghiță Marcu tăcu, puțintel jignit de intonația vocilor.

Gheorghiță Marcu era un om pe care nu l-am auzit povestind niciodată. Fața-i de Mefistofel taciturn și trist are câteva grimase tragice când ascultă și când își debitează pledoariile. Ochii lui nu zîmbesc niciodată. Nici nu înțeleg ce căuta printre noi, toți oameni veseli și gălăgioși.

Deodată se-ntoarse cătră ușa deschisă larg, spre întunericul de-afară, compact, fără lună și fără stele. Și fără nici un murmur, ca și cum livada adormise ori murise dintr-odată.

— Mi s-a întâmplat în vremea războiului, zise el brusc, c-o grimasă de durere lăuntrică. Și era o noapte neclintită ca aceasta. Timpul și viața conteniseră. Eram mîhnit și înfricoșat, așteptînd să trec în altă stare. Adică mă temeam c-am să mor...

O clipă, tînărul avocat se opri fără să ne privească. Noi rămăseserăm neclintiți și fără cuvinte, deodată atenți.

— Trebuia să executăm un atac de noapte — reîncepu el cu glas uscat — la cota 415. Eram în 1917, în pozițiile înfricoșate din regiunea Tîrgului-Ocna. Mă stăpînea o presimțire tulbură și caracteristică. Și eram otrăvit din pricina unei întîlniri pe care o avusesem în ziua aceea. Era într-o zi din august : 13 august.

Iată despre ce întîlnire e vorba :

Eu am fost bun prietin odată, în lumea cealaltă de dinaintea catastrofei, cu unul Cozma Iepure. Poate nu l-ați cunoscut. Era proprietar și om cu afaceri multe în ținutul Fălciului. Tatăl lui, popa Iepure, om putred de bogat și politician cunoscut, îmi fusese client într-un rînd, la începuturile carierei mele. Și mă legasem și cu preotul și cu Cozma atît de mult, încît m-am hotărît să petrec într-o vară în sat la ei, în niște locuri foarte frumoase. Petrecînd acolo, firește, m-am amoretat de sora lui Cozma. A fost între mine și Lucia o iubire repede și aprigă, care în același an ne-a dus pe amîndoi în fața altarului. Căsătoria a fost pentru noi un simplu incident fără însemnătate, căci trăiam închiși în pasiunea și-n tinereța noastră ca într-o crisalidă. Era necesar să fie așa pentru că Lucia trebuia să moară. În trupul ei firav și blond se furișase o cumplită boală ce nu iartă. În ochi i s-a adîncit veșnicia neclintită. A trecut fericită prin viață și s-a dus înfășurată în dragostea mea ca într-un giulgiu. Vă previn că frazele acestea poetice sînt singurele rămășițe ale acestei iubiri din tinereță. Iubirea și disperarea mea n-au produs decît cuvinte. Însă nu despre aceasta e vorba.

Nici nu încolțiseră semințele de flori pe care le aruncasem împreună pe mormîntul Luciei, și Cozma mi se înfățișă c-o privire străină, pe care nu i-o cunoșteam. Avusesem în stăpînire doi ani zestrea surorii lui. Zestrea aceasta urma să treacă iar în patrimoniul lor — era un bun care în curînd trebuia să fie al lui ; și-mi cerea socoteli și acte justificative cu ochi înghețați și dușmănoși. Vorbele pe care mi le-a aruncat în față acest prietin nu le-am auzit de la nici unul din dușmanii mei. M-a tîrît fără milă în fața justiției ; cu limbă înveninată m-a po-negrit ; m-a sfîșiat cu bucurie sălbatică. Nu l-am cruțat

nici eu, căci nu sînt un om tocmai bun. Și de și nu mi-am îndeplinit răzbunările corsicane pe care le visam, i-am plătit cu monedă nefalșificată în nesfîrșitele procese cu răzășii din vecinătatea moșiei lui.

Așa stăteau lucrurile cînd a izbucnit războiul cel mare, despre care n-am să vă spun decît puține lucruri. Am suferit nu numai de lipsuri, de umezeală și de frig. În prima parte a campaniei am fost strivit sufletește de o înfrîngere cumplită ; am gemut de durere și de îndîrjire neputincioasă în tot timpul retragerii, pînă ce ne-am statornicit în munții Moldovei. Din acele zile negre am învățat să respect pe plugar, și am priceput ce înțeles grav se cuprinde în cele cîteva cuvinte banale : „talpa țării“, „pămîntul strămoșesc“. Căci subt ochii mei omul cel vechi, valahul cel trist, își vărsa sîngele jertfindu-se fără murmur, ca-n toate veacurile trecute.

Vin la întîmplarea mea.

Căpitanul companiei noastre îmi pusese în vedere ordinele atacului de noapte. Ca plutonier, aveam misiunea să conduc înainte, spre sîrmele inamicului, o patrulă tare de recunoaștere. Și în starea sufletească în care mă aflam, cugetam la întîlnirea de peste zi cu Cozma Iepure. Asta era întîlnirea otrăvită, în preajma ceasului morții. Căci aveam presimțirea că voi cădea.

Peste zi, la comandamentul brigăzii îmi așteptam rîndul ca să predau un raport confidențial. Atunci, dintre ofițerii din preajma mea s-a desprins unul, care, voind să treacă spre adăpostul blindat al colonelului, m-atinse cu cotul. M-am ferit ușor, ridicînd ochii. Uniforma celui ce trecea era a unui locotenent. După doi pași și-a întors capul. Era Cozma Iepure. S-a oprit, încruntînd sprîncenele.

— De ce stai în cale, sergent ?

A rostit vorbele acestea cu dispreț și dezgust, răsfărîndu-și buzele. Am simțit că ameteșc și că trebuie să pun mîna pe pistol. Amîndoi eram doi rezerviști, doi fii ai pămîntului, ca și valahii cei triști, ș-ar fi fost prilej să ne îmbrățișăm și să uităm toate. M-am stăpînit, dar aș fi vrut să-l văd zbatîndu-se în sînge la picioarele mele.

— Ai spus ceva ? mă întrebă el, rînjind și făcînd un pas spre mine.

Am tăcut. A pufnit de rîs și a intrat la colonel.

Acuma, în preajma atacului, mă rodeau neconținut, ca viermii, vorbele pe care ar fi trebuit să i le întorc — subțiri și tăioase, în aparență inofensive, înțelese însă bine de noi amîndoi. Nu le rostisem și mă socoteam umilit, mizerabil și imputinat.

La ceasurile unsprezece și un sfert, caporalul meu Neculai Moraru apăru lîngă mine și-mi șopti ușor :

— Domnule plutonier, oamenii sînt gata, trebuie să plecăm.

— Să plecăm, Morarule, tresării eu.

Era un om din partea locului, care cunoștea rătăcăniile și ascunzișurile muntelui.

Am plecat cu patrula mea, unsprezece baionete, fără gloanțe ; și ne-am strecurat prin locuri pe care nu le vedeam, spre tăcerea amenințătoare dinainte, printr-un întuneric neclintit și mort. Am găsit rețelele de sîrmă nepăzite, de și fuseseră distruse de bombardamentul de peste zi. M-am întors, cătră ora douăsprezece, și mi-am făcut raportul. Iar la miezul nopții, telefonic, s-a dat ordinul atacului.

A fost o afacere de un sfert de oră. Am urcat din nou, pe valea unui pîrău, spre cota 415, unde aveam presimțirea că trebuie să mi se întîmple ceva. Mi-a tresărit inima

în piept ca un animal străin în clipa cînd a izbucnit cea dintăi granată. Au pornit împuşcături, au tresărit rachete. Şi deodată, un val formidabil de fier ne-a izbit în întuneric şi-n locul necunoscut în care ne aflam. Bătură o clipă mitraliere furioase, apoi se dezlănţui un contraatac. Întăi am fost împins înaintea, între urale. Tremăta întreg sectorul brigăzii, sub negura punctată de scînteii şi de sorii rachetelor. Apoi am căzut într-o ripă străină, care nu era a noastră, pe rovina unui pîrau. Aveam cu mine numai un singur soldat.

Împuşcăturile conteniseră. Întreb pe soldat, în şoaptă :

— Tu eşti, Dămiene ?

— Da, domnule plotonier.

— Ce facem ? Unde mergem ?

— Trebuie să mergem la noi, domnule plotonier, la vale.

Se înţelege : era foarte simplu ; la vale. Am pornit, ascultînd încă atent ameninţările întunericului. Locurile erau însă tari şi prăpăstioase. Am avut dintr-odată simţirea că m-am rătăcit.

Dămian se opri.

I-am şoptit iar, fără să-mi dau sama cum şi de ce :

— Ascultă, Dămiene, la vale nu putem trece pe aici. Trebuie să căutăm o altă ieşire.

Această altă ieşire — lucru absolut neînţeles şi nelogic — eu am căutat-o la deal, spre inamic. Am mers ca şi cum aş fi fost orb, cu soldatul după mine. Am trecut în altă vâlcică şi m-am oprit iar. Începu dintr-odată să-mi bată inima. Atinsesem cu vârful cizmei ceva moale.

— Domnule plotonier, îmi zise soldatul, aici nu stăm bine. Aici a fost fierbinte. Sînt oameni care au căzut acum... E de-ai noştri, adăogi el după o clipă. A murit...

Înțelesei că se plecase și pipăise.

— Mergem înapoi, domnule plutonier...

Nelogic și absurd, am stărui să mergem la dreapta, în altă rîpă.

— Care rîpă, domnule plutonier ?

N-am știut, se înțelege, ce să-i răspund, dar am pipăit terenul în dreapta cu picioarele și am avut senzația că cobor în alt loc. Am mers cu luare-aminte zece pași. M-am oprit deodată.

— Aici sîntem la adăpost, zisei eu.

— Sîntem lîngă o baltă rămasă din ploile de ieri, mă lămurii Dămian.

Trăsei din buzunarul din dreapta al pantalonilor bricheta și aprinsei benzina — tot subt impresia că mă aflu într-o rîpă singuratică și adăpostită, de unde lumina nu se poate vedea. Soldatul suflă și stîNSE numaidecît flacăra, dar avusesem vreme să văd, în licărirea de fulger, o groapă de obuz mare umplută de ploi. Și un om căzuse în marginea ei și murise cu fața în jos, îmbrățișat de umbra-i din apă ca de-un dușman.

— Mergem la vale, domnule plutonier, stărui soldatul.

I-am răspuns hotărît :

— Mai avem de mers cîțiva pași la dreapta.

Am făcut cei cîțiva pași. Și atunci am auzit acea chemare stînsă pe care o așteptam. O tînguire abia perceptibilă.

— Aici moare cineva, am zis eu. Și am aprins imediat bricheta.

— Stînge-o, domnule plutonier... șuieră soldatul. Împuşcături izbucniră undeva la deal și pe vale.

Ne-am lăsat la pămînt.

În lumina brichetei văzusem foarte deslușit obrazul lui Cozma Iepure. Chemase pînă-n clipa aceea — și-n

clipa aceea murise. Urmasem pînă la el drumul unei linii încîlcite și el mă așteptase ca să moară. Pe urmă ne-am coborît imediat la șanțurile noastre. Întîmplarea am păstrat-o în mine tulbure pînă acuma ; văd că n-are explicație și nici nu i-o caut ; v-am spus-o fără scop și fără plăcere...

Gheorghică Marcu ne-a privit trist, cu ochii lui care nu puteau zîmbi, și și-a aprins o țigară, zvîrlind scînteia chibritului în întunericul opac al grădinii.

(Dumbrava minunată, 1926)

OCHII

Probabil că sînt mai mult o victimă a literaturii de Crăciun decît a realităților ; fapt e însă că sufăr și sînt o victimă. Asta e neîndoios și asta mă face să vă povestesc întîmplarea pe care o am în mine și pe care pînă acuma nu înțeleg de ce încă n-am spus-o. Se-ntîmplă că ziua de azi să fie o aniversare : ziua întăi a sărbătorilor, și să fie afară, ca și atuncea, o vreme aspră și dușmănoasă.

Mai întăi lumina se isprăvește foarte curînd. La patru și jumătate se face sară și la cinci e întuneric deplin. Ș-un vînt teribil de grăbit viscolește cu ace. Eu mă aflam — la 1916, în vremea războiului ș-a retragerii — la Podul-Iloaiei, într-un fel de birou de triaj pe care cercam să-l organizez împreună cu superiorul meu, maiorul Michidușă. Cădeau în jurul nostru, în fiecare ceas, oameni din rătăcire și din spaimă. Bătuseră săptămîni încheiate drumuri grele, înfundate de glodurile toamnei, se despărțiseră și se risipiseră de unitățile lor, ș-acuma începeau a se alina ș-a se aduna, îndrumați spre felurite puncte ale Moldovei de cei dintăi agenți ai refacerii.

Nici eu, sublocotenent tînăr, nici maiorul, rezervist cărunt, nu ne venisem încă bine în fire. Eram încă tul-

burati de întâmplări năprasnice. Maiorul Michiduță — se vede ușor că asta-i o poreclă — demonstra în fiecare zi cui voia să-l asculte cât de lesne înfrângerea noastră s-ar fi putut preface într-o mare victorie. Arăta asta pe o hartă ferfenițoasă, cu degete osoase, cu unghiile netăiate. În zece minute victoria era gata și dușmanii zdrobiți într-un punct sub degetul arătător. Statura lui pitică cerca să se avînte în sus. Își mișca cu energie sprîncenele și bărbuța. Pe urmă se-ntorcea spre o grupă de soldați care coborîseră de la tren și se înfățișau întunecoși și amăriți.

— Ce-mi stai așa ca la înmormîntare, camarade? îi apostrofa el cu vocea-i subțire și uscată. Pășește înainte cu bărbăție și-ți arată îndreptările. Pe urmă ai grijă, domnule sublocotenent, să se îndeplinească strict primul punct al ordinelor mele.

Prima operație pentru a ridica moralul năcăjiților oameni și-a reface oastea țării nu era greu de îndeplinit. Puneam pe-un milițian bătrîn să tundă pînă la piele pe noii-veniți c-o mașină americană. Oamenii rămîneau după aceea tot triști, flămînzi și slab îmbrăcați și mă trudeam îndelung ca să-i pot echipa, și discutam mult cu maiorul ca să-i pot hrăni în ziua sosirii, cînd nu erau trecuți la ordinar. Domnia sa avea dispreț pentru flanele, mînuși și hrană îmbielșugată. Acestea mai mult molesesc pe om, declara el.

Dispozițiunile celelalte ale maiorului Michiduță pentru ridicarea moralului trupei erau în armonie cu punctul întâi. În năcazul și nenorocirea acelor zile de dechemvrie, discursurile și sentințele lui în termeni tehnici erau mai mult tragice decît umoristice. Și cum venea sara grăbită, în birourile noastre strîmte, afumate și rău luminate cu lămpi chioare, toată înfățișarea lui mărunță,

cu vorbe neașteptate și absolut străine situației, îmi făcea o impresie stranie de nebunie.

De altminteri, echilibrat sufletește nici eu nu eram și nici nu puteam fi în asemenea împrejurări.

Să vedeți ce se întâmplă.

În ziua aceea întâia de Crăciun, pe o vreme tulbure și nemilostivă, maiorul meu se grăbește să plece la Iași. Avea acolo un prietin cu sărmăluțe de piept de curcan și vin roș de Uricani. Înainte de plecare deodată-i venise să cînte o arie dintr-o operetă veche. Se răsucea în călcăie și fredona fals :

„Pentru că — Pentru că
Pentru că era de plumb !“

Și cum trînti ușa, parc-ar fi pus punct și s-ar fi rupt cu totul de orice fel de îndeletniciri la Podul-Iloaiei și de orice fel de griji de pe lumea asta. Îi auzii încă murmurul cîntării pe sub ferestre și ridicai ochii de pe registru, zîmbind și ascultînd. Atunci văzui lîngă ușa un copil. Parcă izvorîse din pămînt. C-o clipă înainte nu era acolo.

— Ce-i cu tine, băiete ?

— Trăiți, domnule ofițer... scînci el.

— Ce-i cu tine ? Cînd ai intrat aici ?

— Am intrat cînd ieșea *ginaralu* cel bătrîn care cînta.

— Înțeleg ; și ce poțfești ?

El se scărpină în capu-i cu păr încîlcit și mare, își lepădă jos pe dușamele pălăria pleostită și începu să scoarască la piept, sub haina ferfenițoasă prea largă pentru el.

— Ce cauți ?

— Caut un *belert*, îmi răspunse el smîrcînd din nas.

Îl așteptai să-și caute biletul, privindu-l în tăcere. Sub redingota de căpătat, avea haine albe de țaran. În pi-

cioare, bocanci largi și gleznele înfășurate în jambiere verzi. Era un copil slăbuș și palid de doisprezece ori treisprezece ani. Nasu-i puțin pălit în sus era roș de frig. Avea o expresie extraordinară în ochii mari și negri înfloriți cu gene bogate. Cu ochii aceia de femeie mă privi încrezător, se apropie și-mi întinse hîrtia, apoi se trase îndărăt, își șterse nasul cu mînica redingotei și așteptă.

Desfăcui hîrtia și cetii : „*Neculai Corban, soldat contingentul 910, regimentul 15 Războieni, triaj Bacău*“.

Ridicai fruntea.

— Cine-i soldatu ista ?

— Soldatu ista-i tătucu, îmi răspunse copilul.

— Și ce vrei de la mine ? Biletul vorbește de Bacău.

— Așa-i, domnu ofițer, belertu vorbește de Bacău, îmi răspunse copilul, și sfiala îi pierise dintr-odată ; da' eu ți-oi spune matale că am fost la Bacău și nu l-am găsit acolo. Întăi și-ntăi să-ți spun matale, domnu ofițer, că mămuca o murit la dechemvrie în patru ș-am îngropat-o în ziua de sfîntu Neculai. Dac-am văzut așa, că rămînem patru copii fără de nici un ajutor, am venit de lîngă mănăstirea Bistriței, unde ședem noi, drept în tîrg la Piatră și m-am înfățișat la cazarmă la domnu colonel... ista, am uitat cum îi zice. Da' fiind un om bun, m-o întrebat de frații mei cei mai mititei și i-am spus că i-am lăsat la o mătușă. Mi-o dăruit bocîncii iștia, da' de tătucu nu mi-o putut da nici o știre. M-o sfătuit să mă întorc mai bine acasă, să nu mai umblu drumurile, că m-a mîncă un cîne. Așa că eu am zis : Nu se poate. Trebuie să mă duc la el, să-l scot de la slujba lui măcar zece zile, să vie în sat să vadă ce-om face, că și mătușă-i bolnavă, și dac-a muri și ea, apoi rămînem fără nimene pe lume. M-o sfătuit un milițian bătrîn să merg cu dînsu pînă la Bîrlad ; și m-am dus la Bîrlad în tren, cu milițianu. Ș-acolo, la Bîrlad, mi-au dat domnii

ofițeri belertu ista. Și m-am întors tot cu trenu la Bacău, precum scrie acolo, și nu l-am găsit pe tătuca nici la Bacău. Da' am aflat c-o fost la Bacău, și de-acolo l-ar fi trimis aicea, la Podul-Iloaiei.

— Aicea, la Podul-Iloaiei ? Soldatul Neculai Corban, de la 15 Războieni ? Nu mi se pare să-mi fi venit înainte un soldat cu acest nume.

— Trebuie să fi venit, domnule ofițer, stărui copilul.

— Nu cred. Mi-aș aduce aminte.

Eram plictisit și morocănos în ziua aceea de sărbătoare, în care superiorul meu se grăbise a pleca la o petrecere cu sarmale și vin de Uricani, lăsându-mă singur cu nefericirile și suferințele pribegilor. Totuși, copilul mă privea cu ochii lui frumoși și mari și sta în față-mi așa de hotărât și de curajos, încît avui o clipă de reculegere și făcui o sforțare. Parcă nu mi-i necunoscut numele care s-a rostit. Trebuie să-l am înscris într-un registru.

— Cum ai spus că-l chiamă pe tată-tu ?

— Soldatu Neculai Corban.

— Soldatu Neculai Corban trebuie să fie între cei pe care i-am trimes astăzi la Iași. Gavril Oancea ! Deschide ușa și strigă pe Gavril Oancea.

Copilul deschide ușa și strigă subțire numele milițianului meu. Apoi iar mă privi cu nădejde.

— Pe tine cum te chiamă ?

— Pe mine mă chiamă Niculăieș, ca și pe tătuca.

Gavril Oancea intră și se uită de sus, într-o parte, la copil.

— Ascultă, moșnege, îi zisei eu zîbind, avem între oamenii noștri pe unul Neculai Corban ?

— Din ce regiment, domnule sublocotenent ?

— Din 15.

— Neculai Corban, din 15, nu socotesc să se afle. Noi nu ținem oameni din regimentul 15. Îi trimetem la Iași.

— Atunci e așa cum spun eu. Am încredere în memoria mea. De nume îmi aduc aminte. Fără îndoială că l-am trimes la Iași, ieri ori ast-dimineață.

— Mai degrabă ast-dimineață, domnu sublocotenent,

— Atuncea hotărît, mă întorsei eu cătră copil ; nu-i aici, dar te-ai apropiat de el și-l găsești la Iași. Te înfățișezi în gară la domnu sublocotenent Savu și-l întrebi unde stau oamenii pe care-i primește de la Podul-Illoaiei.

— Vra să zică acolo îl găsesc.

— Acolo ai să-l găsești, răspunsei eu rîzînd.

S-anină în tren, mă gîndeam eu vesel, și debarcă la Iași cu maiorul meu.

Copilul se retrase. Peste un ceas, cînd îmi isprăvii lucrul, mă răsturnai pe speteaza scaunului și-mi adusei deodată aminte, surprins, de vizita pe care-o avusesem. Copil vrednic și bărbătos, — ochi stăruitori și feminini. Poate-ar fi trebuit să-l încălzesc c-un ceai, ori măcar c-o vorbă bună. Mila aceasta înțelegeam că vine mai ales din pricină că stătuse înainte-mi un copil cu totul excepțional. Ce făcea acel Niculăieș era pur și simplu eroic. Și eu îl lăsasem să treacă pe lîngă mine ca și pe oricare om de toate zilele.

— Ce-i, moșnege ?

Milițianul meu intrase nesimțit în odaie.

— Trăiți, domnule sublocotenent, îmi răspunse el ;
nu-i soldat.

— Cine ?

— Neculai Corban !

— A, omul pe care-l căuta băiatul.

— Da, domnule sublocotenent, nu-i soldat. Așa că-i zice căpuratul Corban Neculai. Și-acum, chiar în acest minut, pleacă la Pașcani cu ceilalți. De-acolo s-a duce la Cașin, pe front.

— Cine ?

- Căpuralul Neculai Corban.
- Unde zici că pleacă ?
- O plecat la Pașcani, domnule sublocotenent.
- Apoi parcă era vorba că l-am trimes la Iași.
- Nu, domnule sublocotenent, o fost o greșeală, pentru că-i căpural, nu-i soldat. Așa că n-o plecat la Iași, ș-o plecat la Pașcani.

Eu tăcui, ușurel tulburat.

— Bine, am zis milițianului, du-te.

Îmi luai dolmanul și căciula și ieșii în vîntul de-afară. Cum făcui zece pași pe ulița pustie, văzui că nu mai era vînt: era o furtună înghețată. Se mișca în juru-mi o noapte așa de sălbatică și de dezolată, încît simții o primă lovitură în piept, ca din necunoscut.

Mă grăbii să cobor la gara pustie. Intrai din vijelie în odăița caldă a ofițerului de serviciu. Îl găsii în patu-i de campanie, cu fața la părete. Îl întorsei spre mine și-l cercetai grăbit dacă a plecat trenul de Iași, cu domnu maior Michiduță. A plecat de mult. Aflai c-a plecat și trenul de Pașcani, tot de mult.

— Voiai poate să pleci la Iași și tu ? mă întrebă el căscînd și rîzînd. Mai ai un tren spital, la miezul nopții.

— Nu se poate să plec la Iași, i-am răspuns eu. Țineam să te întreb dacă ai văzut pe un protejat al meu, un țărănuș, încotoșmat într-o redingotă mare, cu bocanci în picioare ?

— Cum nu ? cum nu ? I-am făcut rost să se ducă unde are treburi. I-am dat ș-o jumătate de pîne.

— Ai văzut ce ochi are ?

— Am văzut, ochi ca toți ochii. Nu înțeleg de ce te uiți așa la mine.

Într-adevăr, poate mă uitam la camaradul meu într-un chip deosebit. Nu-mi dădeam seama, căci începeam să fiu atent la ce se petrecea în mine.

Un fapt îmi apărea vădit : copilul acela cu ochi stăruitori trecuse pe lângă tatu-său. Îl căuta, c-un eroism mai mare decît e-n firea oamenilor, de săptămîni lungi și trudnice. Și cînd ajunsese în fața mea, de fapt îl găsisse, căci n-aveam decît să controlez un registru și să n-am o încredere stupidă în memoria mea și a milițianului meu. Și din pricina mea copilul și omul se despărțiseră. Înțelesei și mai mult : că se despărțiseră poate pentru totdeauna. Nu atît pentru că omul mergea spre front, unde era în epoca aceea o liniște relativă, ci pentru că, plătînd și slăbit, copilul cădea ca într-o vîltoare în furtuna celui început de iarnă.

Viscol și noapte. Simțeam viscolul izbindu-mă ca un dușman. Presiunea lui răzbea prin blană și-mi înfiora pielea trupului. Ș-un întuneric în care mi se părea că nu mai pot să răsufli în voie. Intrai în cancelaria mea : ce-rui milițianului un ceai.

Mi-l aduse. Ca să nu-i simt mirosul de oală, îi turnai mult rom. Nu-l băui totuși și-l lăsa să se răcească în teica de tablă.

Mă ridikai din scaun, mă îmbrăcai din nou și ieși iarăși în întuneric și-n viscol. Mă chema acel întuneric ca o neliniște și ca o întrebare la care nu puteam răspunde. Așteptînd cu luare-aminte să se petreacă ceva în mine, mă coborîi iarăși la gară și așteptai, ca un om beat, un tren oarecare de la miezul nopții. Stătui neclintit, în odăița camaradului meu, totuși fără a dormita. Și fără a cugeta. Într-o vreme m-am surprins că număr sforăiturile sublocotenentului.

M-am trezit în tren, într-un ungher întunecos de vagon. Și m-am coborît în gara Iași, fără să fi văzut pe nimeni și fără să fi vorbit cu nimeni.

Pe loc, cum am dat cu ochii de cea dintăi sentinelă a peronului, m-am dezmeticit și-am văzut că drumul meu

are un scop. Am început, cu febră și cu pasiune, o re-
pede acțiune de detectiv. De la sentinelă la șeful mili-
tar al gării, de la șeful militar al gării la sergentul re-
prezentant al comendurii, am făcut, aș putea zice, nu-
mai câte-un salt.

Numai pe sublocotenentul Savu nu l-am găsit.

În primul moment nimeni nu-și putea aduce aminte
să fi văzut un copil de țăran cu redingotă. Pe peron, la
sosiri de trenuri, totdeauna era un viermăt înfricoșat de
oameni. Cina poate să bage de samă la un copil ?

— Era țăran, zici ? Atunci de ce purta redingotă ?
mă întrebă șeful.

— Un copil sărac... răspunsei eu c-o arsură de rușine
în privire.

— Un copil sărac ?... Ce s-a întâmplat ? De ce-l ur-
mărești ?

— Mă interesez de el... răspunsei eu cu greutate.

Eram gata să dau anume lămuriri asupra faptei ace-
lui copil, pe care eu o categorisiseam eroică, însă mă opri
stânjenirea care creștea în mine cu trecerea fiecărei clipe
a nopții.

În sfârșit, sergentul comendurii păru a avea o viziune
nedeslușită a umbrei pe care o urmăream eu. A trecut
în oraș cu valul de oameni și cu îmbulzeala.

Atunci e-n Iași, fără îndoială. Trecui în viforul stră-
zilor. Mă oprii în cotloanele vardiştilor. Intrai în câteva
cafenele umede pline de larmă. Pe măsură ce înaintam și
străzile se rășchirau neconținut înaintea-mi, subt întuneric
și viscol, simțeam crescând în mine, peste neliniște, o
oboseală. Nu era o oboseală fizică, ci un fel de abur greu
care mă copleșea. Am trecut pe la comenduire ; apoi pe
la toate sentinelele corpurilor de trupă tot mai la deal,

pînă ce am ajuns în zbuciumul fantomatic al teilor de la Copou. Atunci, într-un tîrziu, m-am oprit deodată. Ascultați.

M-am oprit deodată și-am simțit în mine un dublu ciocănit în partea stîngă. Ciocănit distinct, ca al unui corp străin, lăuntric. Pe urmă, sub ciocănitul acela, am înțeles că inima bate într-un chip neobișnuit. Și am avut o simțire tulbure, ca și cum aș fi fost într-o primejdie bruscă, căzut în ea din stupiditate.

După cum vedeți, literatură, așa cum v-am spus de la început. Nu se poate pretinde că am o vină deosebit de mare în această afacere. Nimeni nu mi-ar putea dovedi că acel copil a murit în viforul acelei nopți. Nimic n-ar putea să mă facă a crede că a pierit mai tîrziu. Eu totuși, trebuie să recunosc, n-am putut să dau de nici o urmă a lui în noaptea aceea și-n dimineața următoare.

În legătură cu această întîmplare neplăcută, trebuie să mai adaug un alt fapt.

Într-o noapte oarecare după asta, a doua noapte, ori a treia — bine nu-mi aduc aminte — am avut un vis impresionant. Într-un peisagiu de iarnă se făcea o apă mare înghețată. Dintre copiii nedeslușiți care se arătau înaintea-mi pe acea ghiață, unul mă privi într-un chip cunoscut; nu pot preciza cum, dar într-un chip cunoscut; și-apoi se cufundă într-o copcă a gheții. Îi dispăru capul, apoi trupul; i se zbătură și dispărură și picioarele. Și-i urmăream mai mult în închipuire umbra, ca un painjen, pe sub ghiață, ondulînd tot mai rar, tot mai rar, însă neconținut și fără istovire.

M-am trezit înăbușîndu-mă și asudat rece, dezvălit pînă la coate. Și-auzii semnalul cel străin, în stînga, deasupra inimii. Și amintirea ochilor stăruitori și-a faptului meu stătu în mine, ca și cum lovitura i-ar fi anunțat intrarea.

Visul acesta l-am avut din nou, exact la fel, în alte nopți. Și câteodată, când nu m-aștept, ciocăniturile sună și străinul intră în mine — dându-mi senzația aceea de prăbușire stupidă într-o primejdie.

Povestitorul nostru din sara de Crăciun, băiat gras și flegmatic, părăind a privi viața cu bunătațe și plăcere, era poreclit între noi *doftorașul*. Își isprăvi istorisirea brusc și-și turnă un pahar de vin.

Gazda, om cu avere nouă, socoti că trebuie să rîdă :

— Las-o dracului, doftorașule, eu credeam mai degrabă c-ai să ne spui ceva vesel. Bea-ți vinul.

Doftorașul îl privi în tăcere, fix, și împinse la o parte paharul.

(*Dumbrava minunată*, 1926)

SFAT BASARABEAN

Rîndurile acestea alcătuiesc un document omenesc, o copie după natură, cum se spunea pe vremea lui Iacob Negruzzi. Încredințăm pe onorații noștri cetitori că e ceva tot așa de interesant ca și o fantazie scriitoricească.

Oamenii din ținutul acela basarabean, pe care-l străbăteam cu prietini ai mei într-o expediție cinegetică, sînt blajini și înțelegători, în general, cum am avut prilejul să mă încredințez și în alte rînduri; mai puțin sprinteni la răspunsuri decît muntenii de pe valea Bistriței, însă mai gravi și mai îndărătnici, adică mai filozofi. Că sînt blajini și supuși rînduieșilor stăpînirii, au dovedit niște căprioare, care mi-au ieșit în preajmă la una din bătăi. (Iepurii nu-mi puteau face dovada, căci față de aceste sălbătăciuni gospodarii de dincolo de Prut au adoptat un regim special, adus din Siberia: îi prind cu lațurile, de-i potopesc.) Cum au început chioțele haitașilor, cinci căprioare s-au arătat sub umbra pădurii și au venit spre mine fără sfială prea mare. Era vădit că glasul omului nu se asocia la ele cu spaima de moarte. Stăteam într-o neclintire desăvîrșită. Tăpușorul a rămas mai în urmă: două căprioare au înaintat pînă

la cîteva pași de mine. Acolo s-au oprit, adulmecînd, fără să mă simtă.

— Duceți-vă la stînga, pe vale, le-am sfătuit eu, șoptit.

Ele au făcut cîteva copce spre țăpușor și s-au dus la stînga, în lungul unei vâlcele.

Eram cel de pe urmă pe linia vînătorilor. Hăituiala înainta cu larmă în partea cealaltă. În locul liber unde se opriseră, sălbătăciunile acestea blînde și grațioase au găsit smocuri de iarbă care răzbăteau prin frunziș vechi și zăpadă : au început să apuce de ici, de colo ; din cînd în cînd, se opreau și ascultau. Ochii lor înlăcrimați scînteiau în umbra pădurii săgetată de lumină.

Cînd s-a isprăvit bătaia, eu și prietinel meu Murat ne-am urcat într-o căruță a unui gospodar și am pornit în altă parte de pădure, ca să facem altă hăituială. Gonașii aveau de ocolit locuri depărtate ; căruțele noastre trebuiau, de asemeni, să străbată niște poteci de gloduri, pînă să ajungem unde se cuvenea ; așa încît puteam sta de vorbă cu omul nostru. Așa trebuie să-i spun : omul nostru, deoarece și el ne socotea boierii lui.

Omul nostru avea barbă, de și nu era bătrîn. Observasem că unii oameni din partea locului se purtau rași ; alții aveau o barbă suspectă. Aveam de a face, deci, cu un stilist.

I-am vorbit ceva despre căprioare. El a dat din cap : nu-l interesa chestia. L-am ispitit și dinspre partea iepurilor. Așa fel s-a uitat la noi, ca și cum nici numele acestui nemernic animal nău-l auzise de cînd era pe lume.

— Ascultă, Dumitru Nicolaievici Haram, îl apostrofez eu ; dumneata ești stilist ?

— Sîntem, mi-a răspuns el cu liniște.

— Foarte bine, am aprobat eu.

Prietinul meu a găsit de cuviință să se mire :

— Mă rog, de ce nu țineți și dumneavoastră sărbătorile o dată cu cealaltă lume ?

— Le ținem cînd e rînduiala lor, a răspuns Dumitru Haram.

— Vra să zică, dumneavoastră, aici, încă n-ați sărbătorit Nașterea Domnului și sînteți încă în post.

— Așa este ; n-am sărbătorit Nașterea Domnului și sîntem în post.

— Cum asta ?

— Nu trebuie să te miri așa de tare, m-am întors eu cătră prietinul meu Murat. Dumitru Nicolaievici Haram știe mai bine cum merge crugul soarelui, are o socoteală mai bună a sărbătorilor și a tuturor zilelor. Știe mai bine și are o mai bună socoteală și decît dumneata, și decît mine, și decît vlădica, și decît înaltpreasfințitul mitropolit de la Iași, și decît miniștrii, și decît majestatea-sa regele ; și decît toți împărații și regii creștini de pe pămînt, care cu toții au serbat Sfînta Naștere și au isprăvit postul Crăciunului. Fiind așa, mie nu-mi pare rău decît de una, că Dumitru Nicolaievici Haram n-are să poată mînce sarmale cu noi, la popasul de amiază. El postește, iar noi am isprăvit postul și putem mînce sarmale. Avem să-l rugăm să le încâlzească la foc, dar de mîncat nu poate mînce, fiind în întîrziere cu calendarul și fiind un filosof prea iscusit.

Omul nostru s-a uitat din fugă spre mine și a clătinat zîmbind din cap.

— Nu-s toți stiliști în sat la noi, a zis el după aceea. Cei tineri țin cu dumneavoastră. Unii dintre cei bătrîni s-arată mai nătîngi. Cît or trăi, nu vor să strice ce-au apucat.

— Să știi, Dumitru Nicolaievici, l-am informat eu, că, pe ceea lume, s-a descoperit, în vremea din urmă, un loc care se cheamă Vadul-Stiliștilor.

M-am oprit. El m-a îndemnat :

— Ei ?

— Acel loc, Vadul-Stiliștilor, am continuat eu, se află într-o vale strîmtă. Curge în acea vale strîmtă un puhoi de smoală topită. Cînd și cînd se deschide cale, ca-n Marea Roșie la semnalul lui Moisi, de-au trecut jidovii ; cînd și cînd se deschide cale, și cei care vin la vreme, după calendarul cel drept, trec ; iar cei care întîrzie găsesc numai volbura de smoală și se întorc cău-tînd alt loc de trecere. Așa umblă prin pustie, flămînzi și însetați ; iar de ceea parte se văd dumbrăvi cu roadă și izvoare care țîsnesc din stîncă. Iar acești întîrziați n-au să rătăcească mai puțin decît o mie de ani prin pustie.

— Adicătelea stiliștii ?

— Așa am auzit ; așa mi se pare ; dar drept anume nu ți-oî putea spune.

Omul nostru a tușit cu înțeles și și-a descoperit dinții în barba-i mare. Pe urmă și-a conținut rîsul și a stat tăcut o vreme, cugetînd. Avea și alte probleme de discutat cu noi. Lăsînd deci deocamdată chestia calendarului, Dumitru Haram a poftit să știe cînd și unde se mai dau pămînturi, căci lumea se înmulțește iar, peste samă. În vremea veche, fiind mai puțini, oamenii trăiau mai slobozi, în lărgime.

Prietinul meu a încercat să amestece în discuție chestia școlii și a agriculturii intensive. Nu-i vorba despre asta, a precizat Dumitru Haram ; plugarul are nevoie de pămînt.

— Mai vine din cînd în cînd cîte-un război, am încercat eu, și lumea se mai împuținează.

— Ași ! cu războiul nu faci nimica, a răspuns omul nostru. Aflați domniile-voastre că, în războiul care a fost, din sat de la noi au murit în totul lui tot paisprezece gospodari. Vra să zică, din cinci sute de gospodării, s-au împușinat paisprezece oameni ; iar în locul lor au rămas destui flăcăi și destule fete. Dar pe lângă asta, de la război încoace s-a născut atîta copchil, încît nu poți trece vara cu căruța pe ulițele satului : sar plodurile din toate părțile, ca broaștele. Ce-are să fie, pe mine nu mă ajunge mintea. Ascultați-mă pe mine ; cu războiul nu se face nimica. Numai dac-a da Dumnezeu o holeră, ori o ciumă. Atuncea poate s-a mai răcori lumea de atîta om.

Dumitru Haram s-a uitat la noi cu bunătate și prietinie. Tocmai ajungeam la popas, într-o margine de pădure, unde cei ajunși înaintea noastră duraseră un foc năprasnic. Prietinel meu i-a dat oala cu sarmale ca să-i găsească loc lângă jar ; i-a dovedit după aceea că rachiul pe care-l aveam în ploștile noastre nu-i de disprețuit ; după care Dumitru Nicolaievici dintr-odată a început a rîde iar, aducîndu-și aminte cu vorbe de mirare de Vadul Stiliștilor.

— Bune sarmale, a zis el apoi mirosind aburul ; mi se pare că sfinții mitropoliți, împărați și regi au dreptate.

I-au plăcut sarmalele ; am rămas prietini. Ne ducem și la anul să-l vedem. Poate l-om găsi cu barba mai astîmpărată.

(Istorisiri de vînătoare, 1937)

DIHANIA SINGURATAȚII

Mă aflu iarăși sus în pisc, la Leharcea.

Mai stătusem în Țiitoarea de acolo cu mulți ani în urmă, când vînam cu prietini ai tinereții mele în acele afunde și nesfîrșite păduri vasluiene. Avusesem acolo și o întîmplare bizară, la care mă gîndisem un timp și apoi o uitasem. Acuma amintirea aceea iese din fundul pămîntului. Nu întrebuițez o expresie figurată. Iese într-adevăr din fundul pămîntului ; face ochi și glas.

Vînătorile vasluiene erau un eveniment important în viața noastră cinegetică. Toți afiliații „Căprioarei“, cum îi spuneam noi societății noastre, se pregăteau din vreme și își făceau cele cîteva zile slobode cu jertfa intereselor lor de multe ori. Data n-o puteam statornici de mainainte, și asta aducea celor foarte ocupați un spor de complicații. Nu puteam statornici din vreme data din pricină că iernile noastre sînt de obicei capricioase și nouă ne trebuia numaidecît omăt în pădurile acelea. Cînd aveam ninsori în dechemvrie, lucrul era mai ușor. Maistrul de vînătoare făcea un drum repede pînă la Postuleni și se înțelegea cu chihaia și pădurarii terenurilor noastre ; dădea știre haitașilor și răzășilor pușcași din partea locu-

lui și fixa cele două zile. Oamenii interesați din regiune lăsau toate baltă pentru acel timp al petrecerii noastre. Gazdele la care urma să ne fie masul pregăteau odăi calde și așternuturi curate. Chihaia puneă la cale, la o crîșmă-riță vestită, ospețele de sară cu lăutari. Oamenii cu săniile își aduceau cu o zi înainte de soroc caii acasă și potriveau fîn și lăicere în coșuri pentru domnii vînători, ca să-i ducă întăi de la gară la pădure și apoi, din bătaie în bătaie, pe potecile încurcate ale codrului; și după aceea de la cea din urmă bătaie la masă și la gazde. Chihaia mai avea îndatorirea să pregătească în saci pînea haitașilor și slă-nina pe două zile și s-aducă de la o podgorie depărtată de două poște un polobocel de vin. Era o expediție în toată regula, cu greutate și destulă cheltuială. Ne trebuia nu numai zăpadă în pădure, ci și o vreme uscată și senină. Aveam nevoie să fie ger. Moloșagul era spaima noastră, pe cînd pe vreme aspră eram siguri de izbîndă. Bătălia noastră o dădeam mai ales asupra lupilor și mistreților, care trebuiau împresurați de pădurari la timp, recunoscuți la vetrele și sălașele lor, ca să se poată întocmi cum se cuvine planurile hăituielilor.

Maistrul nostru de vînătoare Nicu Vasiliu, zis și Minciună, poreclit și Escrocul, avea grijă să se afle din nou la fața locului cu douăsprezece ore înainte de venirea noastră. În acest răstimp se verificau toate rînduielile consacrate din veac de vechii vînători ieșeni în ce privește petrecerile de sară, și însuși Nicu Vasiliu Minciună prezida sfatul de război cu planul pădurilor în mînă, după ce primea de la pădurari toate înștiințările.

Nu știi dacă se mai fac la Iași și Vaslui asemenea vînători. Fără îndoială că se fac și azi tot așa cum se făceau atunci. Așa se făceau și acum o sută și mai bine

de ani — după cum arată în memoriile sale beizadè Neculai Suțu. Mi le aduc și pe cele din vremea mea aminte cu deosebită plăcere și cu întristare în același timp; căci mulți dintre prietinii cu care am hălăduit în acele singurătăți au trecut puntea de umbră către tăcerile solemne unde ne vom duce toți vînătorii. Am o ciudată încredințare că noi vînătorii vom sta într-un liman de tăcere, ca să răscumpărăm zarva pe care o făceam în liniștile sfinte ale lui Dumnezeu și gălăgiile petrecerilor de sară. Cîtă vorbă și cît vin se cheltuiiau la asemenea petreceri de sară nimenea n-ar putea măsura și socoti. Numai după ce apăreau curcanii scoși de la cuptor odată cu plăcintele „poale-n briu“, puteau să-și dea drumul glasurilor lăutarii cei negri vestiți și nelipsiți de la toate nunțile și cumătriile răzășilor vasluieni. Deprinși la acele nunți și cumătrii să fie ascultați și să li se caute în coarne, li se părea rușinos lucru, la petrecerile acelor vînători boieri, să-și cheltuiască meșteșugul glasurilor și ceterilor și să nu-i asculte nimeni. La curcani și la plăcinte le venea și lor rîndul pentru puțină vreme.

Doi dintre acei lăutari, nați și voinici și cu ochii scăpărători, deveniseră prietinii lui Topîrceanu și ai mei, pentru că întorceam o ureche atentă către cîntecele lor bătrînești. Socotind că au dat peste amatorii care le fac lor trebuință, și-au umflat piepturile și au întors-o îndată pe romanze și valsuri. Văzînd ofilirea obrazurilor noastre, și-au petrecut tot repertoriul lor pînă ce dezamăgirea noastră a ajuns greață, iar ochii lor s-au întristat de cea mai aprigă nedumerire. La urmă le-am poruncit versuri vechi de lume și cîntece hoțești. Înțelegînd ei întrucîtva ce fel de mușterii sîntem și la ce ocrotire pot nădăjdui din partea noastră, s-au silit să ne facă pe plac, cîntîndu-ne

numai nouă la ureche. Însă pentru cîntăreți ca ei, ori *Corbea*, ori *Marșul cavalerilor* sta pe același plan artistic. Deznădăjduiți că nimeni nu-i ascultă, își răscoleau val-vîrtej repertoriul, și astfel am ajuns să ascultăm pe neașteptate ceea ce ne plăcea nouă ; dar ca să-i ținem în zona aceasta interesantă trebuia să-i chemăm neconținut la ordine. Așa, izgonind cîntecele de lume ale timpului, îi opream din clipă în clipă. Ni s-a întîmplat să-i oprim de la o înfricoșată *Madama Butterfly* — ca să-i vedem trecînd cu sfială la

„Pe cel deal pe cel colnic,
Trece-o pruncă și-un voinic...”

Ce-o mai fi făcînd crîșmărița aceea care ne stătea piep-tiș împotrivă cu mîncări, plăcinte și zîmbet ? Erau serile ei fericite între acei codri, căci după ospăț urmau cîntece de danș, și unii dintre noi o luau în brațe ș-o purtau în niște vîrtejuri îndrăcite. Am băgat de samă că ardoarea ei era mai mult maliție ; ea ațîța și repezea ritmul, ca să se încredințeze de cîtă vrednicie pot da dovadă acei boieri vînători.

La epoca aceea am descoperit că încă mai dura în partea locului amintirea Șantei, prietina vameșilor de drum mare acum un veac și jumătate. Hanul Șantei fusese în acele locuri, și cineva mi-a arătat ruinele lui. Din danșurile viforoase ale gazdei noastre înțelegeam că duhul Șantei a rămas acolo moștenire.

Am să povestesc altădată cum se desfășurau acele vînători neuitate. Foarte dimineată, eram cu toții adunați la poienile rînduite. Gonași, pădurari, vînători, oameni cu săniile, moșnegi sfătuitori, copii alergători de trimes vești

se învălmășeau un răstimp în neorînduială, pînă ce se dădeau poruncile, pînă ce se trăgeau la sorti țiiitorile și pînă ce haitașii se repezeau spre ponoarele sălbatice de unde aveau a porni bătaia. După două goni, cătră amiază, ne adunam la o gustare, strîngîndu-ne împrejurul focurilor. Pînă la asfințitul soarelui ne duceam spre alte părți ale codrului. Cînd se risipea jarul soarelui pe asfințit în piscurile pădurii, găseam la cel din urmă popas săniile și făceam numărătoarea victimelor și judecata vînătorii.

Amintirea mea pe care o găsesc în pisc la Leharcea, unde mă aflu pentru alte isprăvi decît cele vînătorești, e legată și de un pădurar isteț al aceluși timp și loc, pe care îl chema Ghiță Cocor.

Porecla îi dezmințea înfățișarea. De și îl chema Cocor, era scund și bine legat; smead și cu ochii vii. Din cînd în cînd, părea că se înfierbîntă de vorbirea îmbielșugată și își scotea din cap cușma, arătînd privirilor mele un început de pleșuvie. După ce-i priveam pleșuvia, el se grăbea să și-o acopere, ca și cum s-ar fi rușinat de ea. Îmi plăcea să stau cu Ghiță Cocor de vorbă în țiiitoare, așteptînd să-nceapă goana. De multe ori așteptam cîte un ceas semnalele de corn și cele dintăi hăuliri ale haitașilor în ponoare depărtate.

Despre ce grăiam cu Ghiță Cocor n-aș pune a spune. Vorbea de toate, și mai ales de pădurile în care-și petrecuse viața. Avea vîrstă aproape cincizeci de ani, și nu știu dacă fusese în „tîrgul Ieșilor“, cum îi spunea el, de două sau de trei ori. Trăia într-un cătun dintre păduri cu numele Lupăria. Se găseau acolo, pe rîpa unei poieni, vreo treizeci de gospodării, unde își duceau viața niște români vrednici, luptîndu-se mai ales cu depărtarea de lume. Lucrau la pădure și făceau căraușie. De la 1864,

de cînd li se lepădase oamenilor de atunci acele proprietăți, trecuse vreme destulă. Muriseră bătrînii, se petrecuseră feciori și nepoți, iar cei care erau contemporani cu Ghiță Cocor își așteptau și ei vremea, lăsînd ogoare tot mai strîmte celui din urmă rînd de copii. De jumătate de veac nădăjduiau o bisericuță, însă de clădit nu și-o puteau clădi, „fiind așa de puțini și așa de departe“, cum spunea Ghiță Cocor. Școală n-aveau ; agent sanitar nu ; moașă nu. Nu ajunsese pînă la ei nici unul dintre bărbații însemnați care cîrmuiesc țara și ținutul. Nu văzuseră în cătunul lor decît pe perceptor, și acela venea numai de patru ori pe an. „Ne împăcăm cu el, ne informa pădurarul ; îi dăm ce-i trebuie, ș-apoi ne mai spune el ce mai este pe lumea asta.“

Fiind puțintel beteag de piciorul stîng, nu făcuse oaste. Însă toate isprăvile armatelor de pe cîmpiile de bătălii ale războiului trecut îl interesau nespus. Nu-l interesau din punct de vedere senzational, ci dintr-o curiozitate filosofică. Tocmai această lature a ființei omului meu din sălbătăcia de la Lupărie mă amuza mai mult decît orice, și-i spuneam, cît stam în țititoare, felurite lucruri care puteau să-i ațite cugetarea naivă. Păreră lui, fără îndoială tulbure, era că toate pe lumea asta sînt vietăți. Stînce e vietate ; focul e vietate ; roata e vietate ; de asemenea, pușca și cremenea. Vietate e și avionul. E adevărat că tren, tun și avion sînt alcătuite de om ; dar omul a lucrat la ele cum lucrează furnica în putregaiul copacului căzut. Furnica nu știe de trunchi ; de asemenea, oamenii care au săvîrșit toate aceste lucruri socot că au lucrat la niște unelte și nu-și dau samă că au făcut dihanii cu viață proprie. Ghiță Cocor nu ș-ar fi agățat, Doamne-fereste, într-un tren. Asemenea dihanie nu-i spunea nimic bun. Cît

despre avion și tun — cine ar putea să nu le pună alături cu balaurii și zmeii de care pomenesc poveștile ? Din felul acesta de a privi câștigurile civilizației noastre, am înțeles ușor atitudinea lui față de pădure. Pădurea cu toate ale ei cuprindea pentru el o taină în veci înnoită.

Deci la una din vânătorile noastre în codrii vasluieni, mi-a căzut la sorți un număr care m-a dus, la ultima goană, tocmai în piscul de la Leharcea. M-a așezat Ghiță Cocor acolo, lângă un stejar scorburos și pe jumătate uscat. Pădurarul ni l-a și arătat :

— Acuma *el* se luptă ca să izbândească și să mai trăiască un veac... Stăi dumneata aici, și fii cu băgare de samă la porci. Mistreții trec totdeauna pe sub piscul Leharcei. După ce s-a isprăvi goana, vii și dumneata cătră poiana de unde am purces. Cunoști poteca ?

— Chiar dacă n-aș cunoaște-o, mă întorc după urmele noastre, care se cunosc pe omăt.

— Așa este, a zîmbit Cocor. Drept vorbind, și acelea-niște vietăți care te călăuzesc bine. Aș sta eu, ca să mai vorbim de una și de alta, dar am poruncă de la domnul Sorocu să mă duc tocmai în cealaltă aripă, să-mi spuie ce avem de făcut la noapte și mîne în zori pentru lupi. Nu i-am găsit azi ; trebuie să-i găsim mîni. Iar dumneata așteaptă mistreții precum îți spun.

— Cine-i acela domnul Sorocu ?

— Apoi e domnul maistru al dumneavoastră de vânătoare.

— A ! Cuconu Nicu Vasiliu ?

— Da.

— Escroacu ?

— Întocmai așa ; domnul Sorocu.

Am rămas rîzînd. El s-a dus nedumerit.

Am fumat o țigară. Am cercetat cu grijă arma ; i-am pus glonte în țeava stîngă și-am rezemat-o de trunchiul cel bătrîn. Am rămas așteptînd. Drumul meu pînă în pisc fusese destul de anevoios ; îmi luase timp destul și mă ostenise. Însă, după rînduiala lui domnu Sorocu maistrul, în pisc la Leharcea trebuie numaidecît „o pușcă bună“. Era aripa din dreapta a vînătorii. Locurile prăpăstioase erau astfel așezate, încît între mine și tovarășul meu din stînga rămăsese un spațiu destul de larg. Pe acest tovarăș din stînga îl lăsasem undeva în urmă, nici nu mai știam unde ; mă aflam cu desăvîrșire desfăcut de el.

Pădurea se întindea dulce luminată în jurul meu. Pădure bătrînă, de fag amestecată cu stejar. Aveam rîpă în stînga și rîpă în dreapta. În rîpi, desimi de arbuști țesuți cu plante acățătoare. Omătul astupase potecile. Era un omăt de iarnă tare ; însă ziua nu fusese prea friguroasă. În bățăile care mai avuseseră loc în cursul zilei, împușcasem cîtiva iepuri și o vulpe ; ș-acuma eram încredințat că-mi va veni mistrețul pe care îl doream de cînd umblam la vînătorile vasluiene.

Soarele cobora destul de grabnic spre asfințit în dreapta mea. Sus, dincolo de spicele goale ale gorunilor și fagilor codrului, cerul se boltea înalt de un verde ca sticla și ca ghiața. Cînd soarele începuse să aibă o înfățișare de jar scrijelat și risipit în crengile tufărișurilor, am început a simți că iese în juru-mi, din rîpele din preajmă, frigul înserării. După rînduiala filosofică a lui Ghiță Cocor pădurarul, am încercat să-mi înfățișez frigul ca niște gînganii cu opt lăbuțe care vin nevăzut și tainic spre mine. Cum am încercat, am și izbutit să le văd pretutindeni. Le vedeam nedeslușit, mai curînd eram încredințat decît le vedeam ; apăreau și dispăreau ca niște fosfene. Aș fi dorit

să aprind încă o țigară și n-am îndrăznit să-mi mișc mâinile. Din clipă în clipă așteptam semnalele de corn și cele dintăi chiuituri depărtate și stînse ale haitașilor.

Vremea însă trecea. Eram foarte încredințat că trebuie să aștept ; amestecam oarecum în această încredințare și un drept al meu de a împușca mistrețul. Începea să mă împresure amurgul. Soarele se cufunda la un orizont nevăzut, răsfrîngînd în cer o lucoare aurie. La un moment dat, am avut conștiința unei tăceri înfricoșate în jurul meu. Era o tăcere căreia s-ar fi convenit să-i asociez un epitet mai dramatic. Nu-l găseam în imaginația mea atunci. După asta înțeleg că era o tăcere care începea să-mi pricinuiască sfială. Era o tăcere care se ridica din adîncul amortit al pămîntului în stînci și în copaci. Era tăcerea de la sfîrșitul timpurilor.

Vremea trecea, goana nu mai venea. Probabil că abătuse în alte ponoare și văi. Mă cuprinsese întrucîtva o stare de amortire a cugetării, căci nu făceam asemenea reflexie și urmam să aștept, cu toate fantezmele de umbră care se strecurau din toate părțile spre Leharcea, pe labele lor joase.

Atunci a apărut în crengile unui stejar din apropierea mea și dihania singurătății.

Cînd sosise ? Nu-i auzisem filfiitul aripelor. Părea cenușie ; părea enormă și înfoiată. Avea clonț și cu toate acestea nu părea a fi pasere, căci mă privea cu ochi de om. Se ținea pe creangă cu ghiare puternice — și totuși nu era fiară. N-aș putea spune că îmbrăcămintea ei era de pene ; părea un păr sur înfoiat și palpitînd.

Am ridicat pușca și am tras, cu țeava dreaptă. Mi-a răspuns un răcnet care m-a cutremurat. Am închis ochii și am auzit duruitul ecourilor în ponoare afunde. Cînd a

stat răsunetul acelor ecouri, m-a împresurat iarăși o tăcere compactă și am deschis ochii.

Dihania era la câțiva pași de mine, neclintită. N-am îndrăznit să mă apropii de dînsa. Eram încredințat că trebuie să mă retrag din Țiitoare și totuși nu mă puteam hotărî să plec.

Atunci am auzit hăulitura lui Ghiță Cocor. Venea să mă caute. M-a înștiințat de departe :

— S-a stricat și s-a rătăcit goana în partea asta. S-au dus și mistreții peste șapte văi. Domnul Sorocu s-o trîntit cu fundul la pămînt de supărare.

Văzîndu-mă că tac și nu mă clintesc din loc, a venit mai aproape de mine.

— Să mergem, domnule, ca să nu întîrziem.

Eu i-am arătat c-un gest abia schițat spre dihania doborîtă.

El a pășit pînă la ea repede și a atins-o cu piciorul. Mi-a aruncat o căutătură iute și a atins-o iar, mișcînd-o din loc cu baltagul lui de pădurar. S-a întors cătră mine nedumerit și a strîns din umeri.

— Ce să fie asta ? am întrebat eu.

El și-a scoș cușma arătîndu-și pleșuvia o clipă. După ce și-a acoperit iar pletele, a clătinat din cap.

— Știu eu ? Cine poate cunoaște cîte sînt în păduri ? Eu zic așa, domnule,

„Că-i o biată lighioaie
De prin codrii cei merei —
Ș-a venit la moartea ei...”

A spus aceste vorbe c-un accent trist și solemn și a ridicat ochii spre poala stejarului, așteptîndu-se parcă să vadă acolo ori o lămurire, ori sufletul trupului căzut. Fără să-mi mai ceară învoire, a pus mîna, a ridicat gră-

mada de pene ori păr, s-a uitat o clipă la ochii mari deschiși și morți și a amestecat totul în scorbura stejarului celui bătrîn.

Acum mă aflu iarăși sus, în pisc, la Leharcea. Ghiță Cocor nu se mai află în viață. Nimeni n-a putut să-mi spuie cum s-a prăpădit. Stihurile pe care mi le-a rostit el c-un glas pe care-l am încă în mine le-am regăsit într-o orăție populară. Stejarul a scos din dărîmătura lui o mladă, care acuma e copac mare. Sînt mulți ani de cînd la Leharcea s-a făcut tăiere și duhurile tăcerii și ale singurătății s-au retras în alte adîncuri.

(Tara de dincolo de negură, 1943)

VERBILA

Acum cîteva zile, în străluciri grabnice și nestatornice de martie, am fost la sitari.

Cu trei prietini am ieșit în regiunea dealurilor, dincolo de Urlați, în ținutul Prahovei, peste apa Cricovului. Am cercetat aceste locuri ce se cheamă „Hanul-Zotii“, „Valea-Cucului“, „Pădurea-Mioarelor.“

Numele acestea au ceva poetic și romantic în același timp, în contradicție cu aparițiile lumii nouă în acele priveliști arhaice, apariții de dihanii uriașe, care gîfîie, împrăștiind fum urît mirositor. Sînt sondele de petrol. Fără să-și înceteze pulsul inimii lor artificiale, noaptea își desfășoară penajurile funebre.

De cînd au apărut monștrii aceștia, a fugit blînda liniște din veac a pămîntenilor. Și-n somn și-n trezie omul simte în urechi zvicnirea acelu sfredel care trage țiteiul din măruntaiele tartorului. Apa Cricovului curge pustie înveninată de bale uleioase.

Odinioară, stătea undeva, între poieni și dumbrăvi, o mănăstire : Verbila, cu așezări pentru monahi, cu gospodării întemeiate, cu odăi, prisăci și turme. Toate locu-

rile care se vedeau în juru-mi de pe un pripor — câmpii și costișe — erau mănăstirești. Țăranii trăiau greu, munceau trudnic, cu puțin spor pentru ei și cu mult folos pentru alții, totuși se pare că viața dădea inimii lor mai multe bucurii, dintre cele pe care rugina nu le roade și furii nu le pradă.

Șoseaua prahoveană de la Albești și Urlați, care se înfundă în munte, era bîntuită pe atunci de multe răutăți. Acel faimos han al Zotii găzduia uneori hoți de drumul mare. Muntenii care pogorau cu mărfuri în câmpie erau adeseori loviți la vreme de sară. De asemeni, atît localnicii, cît și trecătorii la bilciuri cu oi și brînzeturi aveau a suferi jafurile vameșilor adevărați ai domniei, zlotași și dăbilari. Cu toate acestea, viața păstra pămîntenilor bucuriile ei, și Domnul-Dumnezeu lumina sufletele cu primăverile sale.

Toate au trecut : și stăpîniri nemilostive și lotri împlinători de dăjdii. Acuma au năzărit pe dealuri dihăniile țiteiului. Nu vor dura ; vor trece și acestea, căci pentru Cel Veșnic mia de ani e ca ziua de ieri și ca o strajă de noapte.

Au înflorit grădinile și dumbrăvile. Neschimbat a rămas și zborul sitarilor. Cum poposeau altădată în sihlele mănăstirești și lîngă vetrele haiducilor, poposesc și acuma sub fumegările sondelor. Se aflau și în primăvara nouă ca-n primăverile de acum un veac.

Umblînd prin lumina zilei și poposind prin singurătăți, mi-am adus aminte de unele lucruri care dormeau în mine : oameni și istorisiri din trecut.

Acest vocabul cu dulce sunet — „Verbila“ — l-am auzit în altă parte a țării, rostit de o gură care de mult a amuțit. Sunetul gurii amuțite trăiește în mine, și tinde

să-și ia zborul iarăși, ca un sitar care se întoarce la vechi popasuri ale generațiilor.

Cine mi-a vorbit mie de Verbila ? și în ce împrejurare ?

Am auzit acest nume acum patru decenii, în 1906, când am cercetat întâia oară sfânta ctitorie de la Neamțu.

Era pe atunci stareț al chinoviei un bătrîn cărturar, vlădica Narcis Crețulescu.

Preasfințitul Narcis nu se îndeletnicea cu treburile lumești ale vechiului lăcaș, ci sta cufundat în hîrțoage, cercetînd trecutul. Din osîrdia aceasta a preasfinției-sale au ieșit unele lămuriri pentru mănăstirile moldovenești și de aiurea. Venerabilul monah avea însă și o aplecare firească de a asculta șoaptele trecutului, care se păstrau încă în pustnicii acelor locuri ; preasfinția-sa găsea că legenda lămurește mai bine și mai frumos decît slova scrisă.

Cît am stat în minunata ctitorie a Mușatinilor, am suferit destulă mîhnire, căci pe cînd vlădica Narcis cerceta și asculta trecutul, ruina începea să pătrundă pretutindeni. Mai cu samă tiparnița lui Dosoftei era pustiită, ca și cum ar fi trecut pragul ei urmașii lui Bati-Han. Nu mai vorbesc de iazuri, livezi și prisăci. Nu mai vorbesc de însăși rînduiala strictă a vieții monahicești. Părintele Narcis păstorea cu prea multă îngăduință.

Totuși, am găsit răscumpărarea mîhnirii mele în evocările preasfințitului stareț : la glasul lui mi s-au deschis perspective de lumină spre trecutul scufundat. Mănăstirea s-a ridicat de atunci din ruină prin voia Celui care călăuzește toate, cum se va ridica din ruina sondelor și această grădină încîntată de sub munții Prahovei. Iar poveștile preasfințitului au rămas vii și vor trăi și după noi. De la părintele Narcis am auzit de Verbila.

În arhondaricul prăfuit și-n peisagiul de întristare al chinoviei de la Neamțu, vlădica Narcis a făcut să înflorească o legendă despre un alt slujitor al mănăstirii Mușatinilor, vechiul stareț Paisie sfântul, care a păstorit acolo în veacul al optsprezecelea.

— Nimenea n-a știut cine e anume și de unde vine acest ctitor înnoitor al sfântului nostru lăcaș, îmi povestea bătrînul cărturar. S-a scris viața sfinției-sale și s-a cules în tiparnița noastră acum o sută de ani ; însă cum și de ce a binevoit Dumnezeu să vie acest pribeag în Moldova, nu s-a scris. Eu am aflat despre asta o poveste pe care vreau să ți-o spun. Și de data asta se poate observa că nu-i nimic mai adevărat decît o poveste.

Am aflat că Paisie ar fi fost în vremea tinereții lui oștean în leafă. Pornind din Ucraina, a nimerit în oștile împăratului nemților și s-a bătut în războaiele cu turcii. După aceea s-a întors și a fost slujitor la niște boieri leși în Malorusia, asuprind foarte pe oamenii nevoiași, muncitori ai pămîntului.

A săvîrșit și alte răutăți, ca un trecător ce se afla prin furtunatica tinereță.

Din răutăți în răutăți, a ajuns între prădalnicii de la Pragurile Niprului.

Așa, într-o raită pe care a săvîrșit-o cu tovarășii lui, a ajuns pînă în părțile noastre. Au cutezat acei viteji a păli șchela Brăilei. Ieșind de acolo oșteni turci în număr mai mare, acei voinici au fost spîrcuiți și s-au risipit care unde au văzut cu ochii. Petrea Malorosianul a fugit toată noaptea călare și a nimerit la un loc ce se chiamă Verbila, într-o margine de dumbravă la casa unui pădurar.

Avea pălitură de sabie și pierduse sînge. Cînd a căzut la poarta românului a socotit că i-a venit ceasul pedepsei

și va pieri. Căci ajunsese la unul din pămîntenii pe care îi prădase.

Stăpînul casei a sărit din pălimar și a venit asupra lui în fugă, cu cîinii lătrînd după el.

— În numele lui Hristos — a mai putut striga rănitul — nu-mi ridica viața !

A căzut cu fruntea în țărîină.

Omul a îndepărtat cîinii și a strigat pe muiere.

Au apucat pe cel căzut și l-au purtat în casă, așezîndu-l pe laviță sub icoane.

Ca de multe ori în zilele schimbătoare de aprilie, se nimerise o vreme aspră, cu învăluri de zloată. Din munte răbufnea cu șuiet vînt înghețat.

Malorosianul a mai deschis o dată ochii, pîndind ce se întîmplă în juru-i. Gospodarul n-avea în mîină nici sabie, nici topor. Muierea pregătea pe vatră cataplasme. Un copil balan scosese capul prin očnița sobei.

Rănitul a închis ochii trudnic. Cînd i-a deschis iar, la ferestre înegrea o sară posomorîtă.

— Tot au să-mi răpuie viața, își făcea socoteală pribeagul, ori au trimes răspuns stăpînirii să mă ridice. Scrisa multor viteji de-ai noștri a fost să se înalțe în furci. Mai bine aș vrea să-mi fie sfîrșitul aici decît în zloata defară...

Mormăind așa, a început a avea vedenii tulburi și a căzut în arșița frigurilor. Nu și-a mai dat sama de nimic. A stat astfel în umbra morții cîteva zile. Cînd a deschis iar ochii, a văzut soare în ferestre. A înțeles că trăiește și că se află în același loc.

Pe ușa deschisă, în prag, a apărut deodată capul copilului. Cînd l-a văzut, pribeagul a oftat și i-a zîmbit. Pruncul a părut uimit, s-a retras și a dat strigăt :

— Mamă ! străinul cel bolnav a rîs la mine...

Îndată s-au auzit pași și din lumina de aur de-afară au intrat gospodarul și cu muierea lui. L-au cunoscut că-î întors de pe tărîmul celalalt și l-au salutat cu blîndețe într-o limbă necunoscută.

— Hristos a înviat !

El n-a înțeles. Dar poate totuși a bănuit că se sărbătorește în lume învierea Mîntuitorului. S-a încredințat de asta în același ceas, observînd pregătirile gospodinei și simțind în nări mirodenie de colac proaspăt. Omul a venit la el, îndemnîndu-l din ochi și cu semne să se ridice. L-a sprijinit de subsuori și l-a scos afară pe prispă, ca să-l bată și să-l pătrundă soarele primăverii.

În laturea casei, livada era înflorită.

Peste un pîrâu, în marginea de dumbravă, înflorise și pajiștea. Înflorea lîngă el și rîsul copilului balan.

Cu cîteva zile înainte, toate fuseseră tulburi, reci și pustii. Acum toate erau fericite dintr-odată, zîmbind lui Dumnezeu. Pribeagul a cunoscut pe Dumnezeu mai ales în mila fraților săi oamenii.

Așa s-a făcut că Petrea Velicicovski Malorosianul, îmblînzindu-și inima, a fost călugăr pe pămîntul nostru la Verbila și la Poiana-Mărului. După asta a făcut drum de ispășire la Sfîntul Munte, ca să se desăvîrșească întru cunoștințele tainei monahicești. Întorcîndu-se în această țară, a fost egumen la mănăstirea Dragomirna din Bucovina. Iar după 1775, cînd a căzut acest ținut sub stăpînire străină, a venit la Secu, și nu tîrzie vreme după asta s-a așezat stareț aici, unde mă aflu eu, umilitul Narcis.

Iar acum mormîntul lui e în naos, la dreapta, în biserica cea mare de la Ștefan-Vodă, și pe lespeda de marmoră

i se scrie sfințenia vieții, căci, cunoscînd pe Dumnezeu într-o primăvară înflorită, a înțeles că cheia acestei vieți nu-i răutatea, ci blîndeța.

Această istorisire a preasfințitului Narcis mi-a scos-o din întunericul trecutului lumina unei zile de primăvară și sonoritatea unui nume de localitate, la o vînătoare de sitari.

(Fantazii răsăritene, 1946)

MIR MIDON

O amintire veche de mulți ani : treizeci și ceva.

Am fost de câteva ori la vânătorile bătrînului boier cuconu Iordachi Catargiu, și-mi plăcea mai ales petrecerea de trei zile între sfintele sărbători de iarnă, Crăciun și Anul nou. Pentru această vânătoare mare, domnia-sa se muta din curtea de la Prunduri, pe Siret, ținutul Bacăului, și-și lua „reședință“ la o casă de vânătoare dincolo de Bistrița, între cele mai bune păduri ale sale. Acolo nu se afla sat, casa era singuratică și se chema „Pădureț“. Era o clădire simplă, c-un singur cat, cu multe încăperi și cu cerdac sub streșină largă. Prin ferestrele nalte se vedea o ogradă ușor povîrnită, șuri și șoproane, ș-un orizont de păduri și ponoare.

Cuconu Iordachi întocmise lege anumită acestor vânători ale sale de la Pădureț, la care luau parte mulți prietini și cunoscuți. Se adunau acolo cam cincisprezece-douăzeci de vânători, puști cunoscute bune. În fiecare an se arătau și două trei obrazuri nouă.

De fiecare dată, Iordachi Catargiu își decreta în aceeași termeni legea lui :

— Domnilor, vă poftesc să binevoiți a cunoaște că la mine cărți nu se joacă în zilele aceste de vânătoare. Cine

vrea să se amuzeze cu jocuri de hazard poate juca „șintarul“ : altceva nimic. Amatorilor de șintar le pot pune la dispoziție pe chihaiia Neculai Dobrotescu și pe popa Irimia de la Frăsinești. Încolo, îngăduite sînt cuviincioasele îndeletniciri de mîncare și băutură. Iar plăceri și mai mari avem noi aici două : istorisirile de vînătoare, una, iar cealaltă e tainică ș-o cunoaște oricine a mai fost o dată musafir la Pădureț. Dacă nu se află cumva meșter de povești, apoi pot aduce un pădurar dintre cei bătrîni și iscușiți la asemenea treabă. Spune acela, de nu-ți mai trebuie romanș franțuzesc. Se poate lua la întrecere și cu Nicu Ganea, care scrie asemenea istorisiri în *Convorbiri literare*. Eu altceva afară de *Convorbiri* nu cetesc, și mi-au plăcut poveștile lui Ganea ; batîr că nu-i vînător, dar spune bine... Așa că să binevoți a face domniile-voastre după legea pe care am pus-o eu aici, la Pădureț...

Această alocuție bătrînul Iordachi Catargiu o rostea cu voce groasă și cu privirile încruntate. Totuși, domnia-sa era un bărbat mare și gras și mai ales blajin din fire. Avea însă ciudățenii și încăpățînări. Poate din pricina asta era poreclit : Harambașa.

Petrecerea pe care o numea el „cealaltă“ și „tainică“ era farsa prea cunoscută de toți vînătorii de la Pădureț. Foarte cunoscută — însă păstrată în cel mai mare secret față de orice vînător care intra întăia oară în tagmă. Orice „om vechi“ păstra cu sfințenie legămîntul tăcerii față de oaspeții noi, ca să fie hazul deplin.

Era petrecerea cucoșului ascuns într-un dulap în odaia musafirului. Acel dulap încuiat bine și acoperit cu poclăzi groase se afla anume așezat în colțul cel mai îndepărtat de pat. Cînd în puterea nopții cucoșul își îndeplinea rînduiala cîntecului, se petreceau scene de toată nostimada. Toți ceilalți boieri erau la pîndă și privegheau să vadă cum se dezvoltă uimirea și spaima musafirului nou. Întăia

cîntare era cum era ; dar a doua, care trezea pe om din șomnul cel adînc al miezului nopții, pricinuia într-adevăr unora o înfricoșare care-i făcea să iasă din cameră în cămașă, cu capetele zbîrlite și privirile înfricoșate. Cei care pîndeau și această „înviere a morților“ la cîntarea trîmbiței arhanghelului în ziua de apoi se tăvăleau de rîs pe jos în odăile din preajna camerei cu pricina.

Altă rînduială bună a lui Harambașa era : sculat de dimineață, toată lumea în tăcere la locurile poruncite, dejunul la geantă, masă îmbielșugată, sara. La cina dintăi, „felul“ de rezistență îl alcătuiau sarmalele cu smîntînă. La a doua, mămăligă cu unt și cu brînză de munte. La a treia, mușchi de capră sau mușchi de porc împănat. Mai erau fără îndoială și alte multe feluri de mîncări pentru toate gusturile, dar la acestea trei ale lui Harambașa nu se cuvenea să lipsească mămăliga. Ș-aici era o socoteală. Mămăliga lui Harambașa nu era boierească. Îi plăcea să aibă la ospetele acestea ale domniei-sale felii din cea pe care o fierbeau și o lucrau cu mare pricepere pădurarii pentru mîncarea lor. O făceau într-un ceaun uriaș, în ogradă, dacă era vreme prielnică ; ori într-un șopron, dacă ninge.

Unii dintre noi ne uitam pe ferestre cum se lucrează la ceaun, cum se schimbau trei părechi de bărbați voinici, cu brațele suflecate la mestecat. Operația aceasta o făceau doi odată, învîrtind în pasta deasă doi drugi îngemănați cruciș, ținînd fiecare de cîte unul și răsucind odată, ca să ajungă capetele în toate colțurile. Era o muncă îndelungată ; siluetele atletice ale pădurarilor se frămîntau prin zbaterea și fumegarea flacărilor.

— Asta este, încuviința Harambașa ; mămăliga într-adevăr bună cată să fie îndelung fiartă, îndelung mestecată și bine coaptă.

La una din aceste vînători de iarnă a luat parte ș-un nepot al bătrînului, cu numele Grigori Catargi, care pe urmă l-a și moștenit pe Harambașa. Tînărul era consilier de legație la Paris și se întorcea în țară pentru treburi de familie, privitoare la „o bună partidă de mariaj“, care nu s-a făcut atunci, deși Grigori Catargi trecuse de treizeci și cinci de ani.

Acest nepot, „băiat de viitor“, cum îl caracteriza cuconu Iordachi, se înfățișa cu deosebire elegant și simpatic, nalt, oacheș și cu mustață ca a răzășilor de la noi. Era o mustață cătrănită ca din coadă de vidră, și la asemenea mustață i se potriveau ochii, castanii și luminați de inteligență. Îmi era foarte simpatic și din pricină că era vesel și bun camarad, fără nici o prefăcătorie și lipsit cu totul de fumuri boierești.

— Eu am afirmat totdeauna că mă trag din răzăși, zicea el ; asta îl scandaliza totdeauna pe răposatul tatăl meu. Cînd m-aude grăind așa, *maman* are ș-acuma nervi. Numai uncheșul Iordachi nu se supără...

— Cum să mă supăr, Grigori, rîdea Harambașa, dacă prin gura ta grăiește adevărul... Pe urmă noblețea asta mică a noastră e mai bună decît a multora.

La petrecerea de care e vorba, chiar în sara întăia, după sarmale, curcan și plăcinte cu brînză, la al șaptelea pahar, ne-a îndemnat să spunem careva, după datină, o istorisire de vînătoare.

— Iar dacă nu-i nimene vrednic, a adaos domnia-sa zîmbind, apoi atuncea am de gînd să aduc pe chihaia Neculai, ca să vă facă el de rușine...

— Uncheșule, a răspuns Grigori Catargi, nu ne rușina, și îngăduie-mi mie să-ți amintesc de un vînător al nostru de demult și să povestim noi amîndoi despre dînsul.

— Care vînător ? s-a încruntat Harambașa. Eu nu povestesc niciodată ; mie îmi place s-ascult. Despre cine-i vorba ? Spune repede, căci altfel numaidecît trimet după Neculai Dobrotescu.

— Cred că nu l-ai uitat, uncheșule. Vreau să-ți amințesc de unul Petrache, poreclit Mirmidon...

— A ! Mirmidon... s-a înduplecat bătrînul ; da-da... mi-aduc aminte. Era pușcă bună ; era vînător tare... Cîți ani să fie de cînd te luase el la învățătură ? Cred că douăzeci... Ai făcut la dînsul bună ucenicie, într-adevăr. Îl uitasem. Spune, ca s-audă și dumnealor toți.

Să știți, domnilor, a adaos Harambașa întorcîndu-se spre dreapta și spre stînga la șirurile de convivi, să știți că băiatul povestește bine.

— Uncheșule, lauda domniei-tale mă onorează, a răspuns Grigori zîmbind subțire. Însă, deși m-ai îndemnat să-mi scriu istorisirile și să le trimet la *Convorbiri*, asta n-oi putea-o face. Prefer să mă compromit într-un cerc restrîns. La un pahar de vin vechi, toate par mai bune.

Grigori Catargi povestea însă în adevăr bine, cu oarecare grijă în expresie. A și scris mai pe urmă lucruri care au fost prețuite de cunoscători. Unii contemporani ai mei își vor mai fi aducînd poate aminte de volumul său *Foc de păstori*...

— Mirmidon a fost maistrul și învățătorul meu, a reluat Grigori Catargi. Porecla asta i-o dăduse uncheșul Iordachi — și nu știu prin ce misterioasă legătură de asonanțe, a plăcut tuturor slujitorilor de la Prunduri și tuturor pădurarilor. Pe dînsul îl chema altfel : Machedon ori Alior, nu-mi mai aduc aminte. În vremea cînd a început a-mi fi tovarăș, nimeni nu-i spunea altfel decît Mirmidon. Eu îi spuneam și Petrache ; la chemarea asta însă nu-i prea plăcea să răspundă. Era și el convins că nu-l poate chema decît Mirmidon. S-a întîmplat că

acest nume i se și cuvenea. Era mititel și aprig, cu nas ascuțit și ochi negri ca două cireșe. Alcătuirea fizică îi era bine cumpănită. Deși ajungea cu capul numai pînă la umărul meu, făcea pași lungi, potriviți cu ai mei și umbla fără trudă. Mușchii lui păreau din coarde de oțel. Nu voia să poarte decît aceeași pălărie ponosită și veche, care-i sta pe cap ca un clopot. Însă n-o punea pe păru-i zbîrlit decît cînd ploua ori bătea soarele prea tare. Altfel și-o punea într-un buzunar. Purta straie de tîrgovăț, ca să fie „mai aproape de boieri“. După asta l-am bănuit că ar fi fost corci de țigan. Grăia puțin, însă bine.

— Cucoane, nu ține pușca de subt oțele cînd o pui la umăr.

Dintr-un obicei rău, cînd îmi sărea iepurele, eu o sprîjineam cu mîna stîngă tot de sub trăgaci. Iepurele se ducea făcîndu-mi semn din picioarele de dinapoi.

Mirmidon nu mai spunea nimic. Făcea numai : „Ț!“ și-și înălța sprîncenele, aplecîndu-și ușor capul pe-un umăr, fără să mă privească. Apuca pe prepelicar stăpînindu-l și parcă trecîndu-i la ureche o lămurire fără cuvinte : „Ai văzut dacă nu m-ascultă“...

Pe urmă se întorcea și se uita după iepure, care se ducea cu urechile pe spate în lungul unui hat, pe costișă.

— E-hei... suspina el.

Altădată :

— Cucoane, nu te grăbi. Pe iepure să-l sudui întăi, și după aceea să-l iei în țel.

Iepurele sărea din spinării, din locul anumit unde mă dusesese Mirmidon ; eu aveam o tresărire nervoasă ; duceam cu grăbire pușca la umăr, îmi aduceam aminte să cuprind mai de departe cu stînga ; greșam amîndouă focurile, și abia după aceea scuipam o sudalmă tot așa de zadarnică.

— Ihîm ! mormăia Mirmidon.

Prepelicarul o lua la goană după iepure. Mirmidon își scotea din buzunar pălăria și o trîntea de pămînt. După aceea o ridica, o ștergea de pulbere și-o punea din nou în buzunar. Cînele se întorcea gîfîind, c-o limbă lungă de-un cot atîrnată într-o parte.

— Și tu ? îl muștra el, și întorcea ochii în altă parte, ca să găsească o priveliște mai plăcută. Se aflau, în locurile unde vînam, priveliști nemaipomenite : văi blînde, pîraie străjuite de sălcii ; în capătul ogoarelor se zugrăveau pe zare dumbrăvi cu izvoare.

— Of-of ! suspina Mirmidon, vîrîndu-și mîna stîngă în părul zbîrlit.

Cu dreapta își aducea înaintea ochilor, ținînd-o ca pe-un băț netrebnic, pușca.

— Ce să fac eu cu tine ? Să te zvîrl într-o fîntînă ? Nu te zvîrl, c-atîta am.

Mie nu catadicsea să-mi mai spuie nimic.

La balta Grivnei, la rațe, în pînda de sară :

— Cucoane, cînd vine rața ca *trinu*, pune-i țelul c-un stîngen înainte.

Încearcă să fac cum spunea el ; rața se ducea.

Mirmidon îngîna un cîntec, pentru sine :

„Du-te, rață,
La mătreață !
Du-te, rățoi,
La zăvoi !“

— Mirmidoane, nu mai cînta, că-s destul de otrăvit...

— Ba cînt. Altfel, îmi vine să mă pun jos și să mor...

Încet-încet, învățăturile lui au dat roade. Îl lăsam să tragă el și-l observam. Rareori dădea greș cu „rabla lui“ c-o singură țeavă. Cînd toate s-au înîmplat după rînduierile lui, și cînd prepelicarul nu mai fugea ca un caraghios și nu se mai întorcea cu limba pînă în peria

miriștii ; cînd cădeau din cer ca niște cîrpe negre rațele în marginea bălții ; cînd făceam la sitari lovitura drept deasupra capului în lucoarea de amurg de deasupra poienii, atuncea era întru toată desfătarea...

— Cucoane, îs mai bucuros decît dacă mi-ai da o garafă de vin...

— Ba ți-oi da ș-o garafă de vin, Mirmidoane.

— Ferit-a sfîntul, nu-mi trebuie, cucoane ! Trage mata cum se cuvine și-n șitarul istalalt, care se vede venind. Tare frumos ! Mă duc și-l caut. Iaca, l-am adus și nu-ți cer pentru el decît o țigară de tutun.

Cînd era bucuros, așa vorbea, ca-ntr-o beție ușoară.

Unde n-am fost cu el ? Am bătut cu piciorul toate moșiile uncheșului. Am venit și-n aceste păduri și ne-am „ocupat“ de mistreți. Mi-a învățat prepelicari și copoi. Mirmidon m-a călăuzit pretutindeni, în mijlocul naturii, în ceeace numesc eu „bucuria de a trăi“...

Ne odihneam uneori lîngă un șipot. Alteori subt o poală de dumbravă. Îmi povestea isprăvi de-ale lui. Îl ascultam pînă ce așipeam. Cînd deschideam iar ochii, soarele își schimbase locul, frunzișurile fremătau ușurel, și el îmi zîmbea cu prietinie, așteptînd cu răbdare acea clipă.

Curios că n-am știut niciodată de unde-i, cine i-s părinții, dacă are frați și rude. Am înțeles vag că s-ar fi aflînd singur pe lume. Tot rostul lui de la o anumită vîrstă și-l îndeplinea la curțile boierești, învățînd pe cuconași la vînătoare. Îmi venise și mie rîndul cînd el era cărunt și-n pragul bătrîneții. Îi vorbeam despre o slujbă în gospodăriile uncheșului ; el mă asculta cuviincios, fără să-mi dea răspuns.

— Ce s-a făcut Mirmidon ? a întrebat deodată Harambașa, tulburat de amintiri, de emoții nedeslușite, de vinul vechi.

— Uncheșule, povestea asta ți-am spus-o ca să-ți amintesc un slujitor de demult. Am isprăvit-o. Trebuie s-adaog că nu știu cum și-a isprăvit cariera acel om cu poreclă ciudată. C-un an înainte de a pleca pentru multă vreme în străinătate, am petrecut cu dînsul primăvara la sitari. Am făcut partide frumoase. Ne-am despărțit și nu l-am mai văzut. Am mai avut apoi nevoie de dînsul la prepelițe. Am trimes un om să mi-l caute și să mi-l aducă. Mi se părea ciudat că nu se mai arătase la curte. Omul acela nu l-a găsit. Nu l-au găsit nici alții. A dispărut dintr-odată. Așa dispar unele sălbătăciuni, fără urmă ; nu li se cunoaște pieirea, nici mormîntul. „S-a fost dus la pădure“... atîta îmi puteau spune oamenii noștri. Din taina pădurii nu s-a mai întors. Pînă azi de el nu s-a mai auzit nimic.

— Îl uitasem... a suspinat bătrînul Harambașa.

Gospodinele conacului au adus cafelele și chihaiia Neculai Dobrotescu s-a înfățișat să primească poruncile pentru vînătoarea de-a doua zi.

(*Fantazii răsăritene*, 1946)

BABACURTI

La acel popas, cîtiva dintre vechii vînători și-au adus aminte de un tovarăș de breaslă lipsă și, după obiceiul pămîntului, au prins a-l judeca. Nu era vorba de vrednicia lui ca purtător de armă sub semnul sfîntului Eustație Plachidă, ocrotitorul vînătorilor ortodocși, cît despre alte ale sale omenești scăderi. Nu înțeleg de ce se înverșunau așa asupra lui.

Că și-a cheltuit moștenirea părintească într-un chip nemaipomenit...

În nouă ori zece ani, fără să iasă din Cotorăni, tîrg ticălos din Fălciu, a fost în stare să părăduiască douăzeci de milioane de lei. Aur bun — nu hîrtie-monedă. Ce-a făcut, ce-a dres, a izbutit să cheltuiască atîta sodom de bani.

La Paris n-a fost, nici în Italia, nici la Monte-Carlo, nici la Nizza. N-a fost măcar la București.

N-a catadicsit să se ducă la Iași. Pentru procesele pe care le avea aici la Curtea de apel, își trimetea avocatul său din Cotorăni, cu procură, ori nu trimetea pe nimeni. În orice caz, pierdea.

Atunci s-apuca și dicta un memoriu, în care își arăta toate dreptățile și șfichiuia în chip nemilos pe reprezen-

tanții justiției ieșene. Acel memoriu rămânea închis într-un săltar o vreme ; îl scotea din când în când și-l cetea oaspeților, care-l aplaudau cu însuflețire. După asta îl dăruia „lumii“, ca să se afle și în cercuri mai largi asemenea pățanie. Cineva îl lua, — și-l pierdea.

La casa bătrânească din marginea târgului Cotorăni era ca un fel de iarmaroc. Se țeseau tot felul de misiți și oameni de afaceri, care veneau să-i propuie schimburi de moșii, întemeieri de societăți anonime, cumpărări de fabrici, toate în vederea unor câștiguri fabuloase. Pe toți aceștia îi dădeau cu coatele la o parte, și intrau mai întâi și mai întâi la stăpîn, clienții lui de toate zilele, comeseni joviali, care, după ce se așezau la masa pururi întinsă, îl poșteau și pe dînsul. Dacă întîrzia cumva, se duceau și-l aduceau de de-asila, smulgîndu-l din ghiarele oamenilor de afaceri. La o jumătate de oră după ce puneau stăpînire pe sufragerie, acești tovarăși nedespărțiți ieșeau cu paharele în mînă în cerdac și strigau în cor cu voci înfricoșate : „Să plece escrocii ! afară escrocii ! Paraschiv ! Paraschiv ! sloboade cîinii din lanțuri !“

Escrocii se îmbulzeau la porți. Boierul se strica de rîs. Prietînii lui de masă aveau totdeauna dreptate.

De ce să se ducă la Paris, să mînințe la restaurantele cele mai faimoase din lume ?

Poruncește acelor restaurante să-i trimeată ospățul la Cotorăni, în Fălciu.

Localurile celebre prin cîntăreți și femei prea puțin îmbrăcate — nu-i nevoie să te duci tocmai la dracu-n praznic să le vezi într-o sară. Ce ne place nouă mai mult, aducem de-acolo aici. Așa că femeile galante de-acolo și de aiurea își făceau uneori apariția la Cotorăni. Asta așa, mai mult de fală, deoarece acest ciudat energumen

nu făcea nici un haz de ele ; prețuia mai mult țigăncușile drăcoase de la moșiile lui. De altminteri, damele, după ce-și făceau apariția la faimoasele lui bancheturi, se grăbeau, cu primul tren, să se întoarcă de unde veniseră.

În loc să ne ostenim noi pînă la Monte-Carlo, întemeiem aicea pe loc niște jocuri de cărți cum nu s-a mai pomenit.

Unde s-au scufundat atîtea bogății ? Poporul nostru are o mulțime de vorbe înțelepte care explică în parte fenomenul. Cîte poliți a girat ? Cîte împrumuturi fără chitanță a dat ? Mii și mii, — și totuși împlinirea pare o minune. După zece ani, omul a ajuns să cerșească de la vechii săi clienți, care de altminteri se arătau destul de generoși cu dînsul.

Era pe punctul de a cădea definitiv, cînd un escroc dintre cei alungați cu cîinii din curtea de la Cotorăni l-a poftit să vie să vadă o fabrică de sticlărie cumpărată cu fondurile lui. După ani de muțenie, escrocul dădea glas, arătînd că afacerea începe să prospereze și-i și trimetea partea din cele dintăi cîștiguri.

Acum are cu ce-și încălzi bătrînețele. Nu-i cine știe ce, dar lui îi ajunge. Între mii de hoituri, a găsit un suflet. E prea destul.

Am uitat să vă spun că totuși a ieșit odată din Cotorăni și a lipsit opt luni de zile. Singura dată. Dar nu s-a dus să vadă nici un oraș civilizată, nici ruini celebre. S-a îmbarcat la Constanța, a ajuns în Somalia și a luat comanda unei expediții de vînătoare, în Africa, pe care i-o pregătise o întreprindere nemțească. A văzut lei, elefanți, girafe și zebre, a împușcat ce i-a plăcut și s-a întors la Cotorăni. Arăta mușafirilor trofee. Încolo nu-l interesase nimic. S-a dus în Africa așa cum se duce

în bălțile Prutului. Aicea împuşcă rațe și găște ; acolo a împuşcat lei. N-a greșit nici unul : așa spune el. Însă rațe și găște greșeste : asta am văzut eu. Ce-i drept, greșeste rar : E pușcă bună.

În sfârșit, la toate acestea a adaos și Valentineanu observațiile lui de profesor.

— Mie nu-mi place mania lui de a se socoti nobil.

— Care nobil ? Nu l-am auzit niciodată lăudându-se cu așa ceva. E un om blînd și modest. Nevinovăția lui și încrederea l-au pierdut. Las', că asta-i un fel de-a spune. Omul și-a trăit viața cum a poftit. Întrucît a avea douăzeci de milioane însamnă a fi fericit ? El e mulțămît și acuma, cu puțin, dacă se poate duce în revărsările Prutului primăvara și la vînătorile de pădure la sfîrșitul toamnei.

— Am să-ți spun eu despre ce nobleță e vorba, s-a întors cu severitate Valentineanu cătră întrerupătorul său. Dă-mi voie. Nu mai spune nimic. Te-am lăsat să vorbești ; acuma lasă-mă și dumneata pe mine. Așa. S-o luăm cu metodă. Cum îl chiamă ?

— Îl chiamă Pericle Babacurti. Așa îl văd că iscălește.

— Cum l-a chemat pe tatăl său ?

— Pe tatăl său l-a chemat tot așa.

— Dar pe bunicul său ?

— Asta nu ți-aș putea spune.

— Atuncea să-ți spun eu. Pe bunicul său, răzăș de pe Ialan, l-a chemat Anton Barbăscurtă. Om vrednic. Unde-a găsit comoara care i-a fost temei averii nu se știe. Dar a fost comoară cu adevărat ; să mă credeți ce spun eu. Pe lîngă comoară a găsit ș-o nebunie, cum era moda boierilor de mult. A găsit că s-ar trage din oameni subțiri, cu sînge albastru, și că adevăratul lui nume ar fi de mîrzac tatar de la Crîm. Tătărăște, Babacurt ar fi cum am spune noi „moș Lupu“. Așa că din Barbăscurtă

a ieșit acest nume, Babacurti, cu care omul dumnitale se fălește.

— Nu-i omul meu și nu știu întrucît ce spui dumneata de Barbăscurtă e adevărat.

— E adevărat.

— Și nu știu dacă se fălește.

— Se fălește, îți spun eu.

La aceste vorbe, discuția s-a părut că ia sfîrșit. După ce cu multă luare-aminte și încetineală Ghiță Vădana, pădurarul, desfundase damigeana de vin roș, ne pregăteam să cinstim acea băutură, adusă anume de unul dintre noi de la preaslăvita podgorie a Pîhneștilor.

— Boieri dumneavoastră, a zis Ghiță Vădana ; eu am fost în slujbă la cuconu *Pelicre* Barbăscurtă. Am fost vîntătorul dumnitale mulți ani.

Noi am tăcut deocamdată, puțintel stînjiți în sfatul nostru. Profesorul l-a îndemnat evaziv pe pădurar, — să văd ce are de spus :

— Ei și ?

Pădurarul a strîns din umeri :

— Atîta am vrut să vă spun, boieri dumneavoastră, că-l cunosc și eu. Stăpîn de treabă ; pînea lui Dumnezeu. Bun vîntător : am a mă lăuda cu domnia-sa. Mare bețiv : stăteau și se mirau toți văzîndu-l. Adevăr este că a trecut prin clironomia dumnitale cît ai bate în palme, dar ce avea să facă ? Pe cea lumea n-o poate duce, — o împărțește pe lumea asta. Drept să vă spun, și eu aș face tot așa.

N-am putut pune împotrivă nici un răspuns lui Ghiță Vădana. Am tăcut, așteptînd istorisirea ce se pregătea. Căci Ghiță avea faimă că-i bun de „taclale“. Epitetul de mare „bețiv“ pe care-l dăduse lui Babacurti nu aducea, în intenția lui, fostului său stăpîn nici o scădere. Din

contra. Cum se știe, pentru pămîntenii noștri beția e faptă de vrednicie.

— Mă chiamă într-o zi boierul la curte, a început fără nici un preambul pădurarul. Ghiță — zice — trebuie să se fi umplut prutețurile de rațe și de gîște. Le aud de cîteva nopți venind de cînd bate vîntul ista de martie. Tot le-am așteptat și le-am pîndit ; acuma dau zvon pînă în naltul cerului.

— Le-am auzit și eu, cucoane Pelicre, zic.

— Atuncea dă din partea mea poroncă să fie toată gata mîni, înainte de a se face ziuă. Iordache vizitiul să ne ducă. Dimache bucătarul să umple de cele știute coșul ; Iacobachi pivnicerul să nu uite nici dumnealui cele de cuvîință. Să repeziți un om călare, să deie de știre lui Dumitrache Pescarul, să ne aștepte cu luntrea la Hatia lui Cîrloman.

— Da, cucoane Pelicre, zic, și să se milostivească Dumnezeu s-avem vreme bună.

— De asta să n-ai tu grijă, Ghiță, „bolometru“ meu arată secetă.

— Așa ? Atuncea-i bine, cucoane Pelicre, ș-om merge. Și chiar dac-ar fi s-aducă vîntul ista vreo vreme urîță, ne-om nevoi și noi cum om putea. Bate de trei zile cu mare zvoană. Am învățat de la bătrînii noștri că asemenea vînt aduce ploaia cea mare care spală pămîntul de mușiță.

— Bre Ghiță, rîde boierul, am fost eu în locuri mai depărtate și mai grele, tocmai în țara leilor, ș-am să mă tem de-o ploaie în prutețuri ?

— Adevărat, cucoane. Poruncile măriei-tale s-or plini întocmai.

După vorba asta, m-am dus și am rînduit toate. Iordache, cu caii. Dimache, cu bucatele, Iacobache, cu vinurile. Eu am ales pușca anumită a boierului meu, care avea

țevile oleacă mai lungi, făcute de tocmeală la Viena. Mi-am luat din lădițele boierești și cartușe calibrul 16 pentru mine. Aveam o pușcă tare bună, dăruită de domnia-sa la un chef : „Na, măi păcătoșule, zice, să ai și tu o armă cumsecade ; să mă pomenești“. Într-adevăr, îl pomenesc. Dumnezeu să-și aducă aminte de darul măriei-sale, la vremea de apoi, în ziua judecării vânătorilor. Am pornit de cu noapte. Vîntul tot bătea, mîinînd nourii. Iordache ne-a dus sub bătaia aceluî vînt, cu mare grabire, în două ceasuri. Cînd am ajuns la Hatia lui Cîrloman, încă nu se zărea de ziuă ; am găsit și pe Dumitrache Pescaru cu luntrea pardosită cu papură și lăicere. Boierul poruncește lui Iordache vizitiul să fie îndărăt cu trăsura cînd s-a face sară.

Cum am intrat în stuhuri cu luntrea, am și început a auzi de departe larmă de gîște.

Dumitrache Pescaru își întoarce spre boier bărboiul :

— Cucoane Pelicre, rînjește el, le-auzi cum strigă ?

— Le-aud, se bucură boierul, mă chiamă pe mine.

— Ba chiamă ploaia, cucoane.

— Care ploaie din cer senin, bade Neculai ?

— Fost-a senin as-noapte, cucoane. Da' cînd am venit cu luntrea încoace la Hatie, am văzut nourii suind de cătră amiază. După ce i-a duce pe acei nourii la locul poruncit, vîntul stă ; și ne dă Domnul-Dumnezeu ploaia de care avem sete mare, căci ne uscăm de patru săptămîni.

— Cine are sete mare ?

— Noi și pămîntul, cucoane Pelicre.

— Apoi, bre Dumitrache, se bucură iar boierul, după ce mi-oi face eu petrecerea în prutețuri și m-oi întoarce acasă, va fi și pe gustul tău și-al pămîntului și-a ploua. Azi avem vreme frumoasă.

— N-aș crede, cucoane Pelicre.

M-amestec și eu în vorbă :

— Ba să crezi, bădiță Dumitrache, zic, „bolometru“ boierului arată azi vreme bună.

— Mira-m-aș ! a îngînat pescarul.

A stupit în palme și a apucat lopețile mai cu hărnicie. Pînă ce-am ajuns la foltanele cele mari și la bălțile cunoscută nouă, au prins a se arăta zările zilei deasupra răsăritului. Dumitrache s-a săltat în două rînduri de la locul lui, ca să se uite cătră amiază. Într-o vreme l-am auzit mîrîind, dar n-a îndrăznit să ridice iar glasul asupra stăpînului nostru. Mă uitam și eu : veneau asupra dealurilor de cătră Pintilești nouri urîți, învălmășindu-se. S-au tulburat înălțimile de deasupra noastră și s-au spălăcit spre asfințit.

A sărit o păreche de rațe mari din niște păpurișuri. Boierul trage și împușcă rățoiul. S-a duș rața, dar nu prea departe, și s-a întors pe sus, dîndu-ne pe departe ocol și tînguindu-se. Cînd s-a întors a treia oară, a făcut numai o dată : mac ! și s-a cufundat în nour. Vîntul stătuse ; ploaia era asupra noastră.

A conținut dintr-odată și larma bălții. S-au stîns luciurile. Soarele n-a mai răsărit.

Dumitrache trăgea cu putere mare la lopeți, ducîndu-ne spre coliba dintre ghioluri, la o plavie. N-a mai zburat rață, nu s-a arătat gîscă. Ne-a împresurat ca o pustie sură. Și cu mult înainte de a ajunge la colibă a început să curgă o ploaie înfricoșată.

De cînd m-a făcut maica n-am văzut, boieri dumnea-voastră, asemenea ploaie. Curgea una — parcă se ridicase balta deasupra și se prăvălea pe noi, ca să ne amestece cu mîlurile și cu stuhăriile. Cînd să dăm la plavie, coliba juca pe-un val. Dumitrache Pescaru a împins mai departe luntrea, pînă la un grind înalt, unde se strîng uneori vitele, la viiturile Prutului. Cînd am ajuns, s-au învăluit

mii de găște. Au dat zvon și s-au așezat mai încolo, fără a se sfii prea tare de noi.

Cum am simțit sub picior grindul, eu și Pescaru am tras luntrea și am tîrît-o la creastă între buruieni și sălcii. Am întors-o cu fundul în sus, potrivind-o pe două scorburi de răchită. Și îndată ne-am așezat ca-ntr-o colibă. Un pătrar de ceas ne-am năcăjit, eu și Pescaru, să aprindem foc. Vai de mama lui foc ! Abia clipea, abia fumega. Totuși, era foc. Ne-am strîns împrejurul lui ca să ne uscăm ; am tras de pe boier numai petici ude și l-am învălit cu blana. Clănțănind, măria-sa mi-a poruncit să scot mîncarea și mai ales băuturile. Pînă ce-am pregătit toate, măria-sa sta și se uita cum curg în baltă potoapele lui Dumnezeu. Nu mai spunea nimic. Am îndrăznit eu a rosti o vorbă :

— Asta-i ploaia „bolometrului“...

Măria-sa și-a încrunțat sprînceana și n-a răspuns. A plouat așa, și a fiert așa prutețul, boieri dumneavoastră, vreme de trei-patru ceasuri. Pe urmă s-a domolit. Dar nu mult. A purces din nou o ploaie așezată și bogată.

Cînd mi se părea că-i mai domol, boierul se foia, ca să iasă din închisoarea noastră. Atuncea ploaia dădea un fel de înștiințare, sporind. Și străjile găștelor, din cea parte a grindului, țipau și ele :

— Stați pe loc !

Ce să facem ? Am mîncat și am băut tot ce adusesem cu noi, pînă ce măria-sa s-a veselit, iar Dumitrache era să-și ardă bărboiul în sărăcia noastră de foc. Cînd și cînd, boierul da să iasă în pielea goală din cojoc. Porunca de sus a fost să nu ne clintim pînă în sară. Iar atuncea, sporind focul, l-am alinat pe măria-sa sub cerghi, iar noi am stat în preajma lui, priveghindu-l și uscîndu-i straietele.

A doua zi, iar ploaie. Băutura s-a isprăvit și nu mai aveam cu ce ne întări corajul. Mîncare nu mai este.

Dihăniile bălții ne poruncesc să nu îndrăznim a ieși de-acolo, căci ne ducem la pieirea noastră. Să stăm, ca și ele, în adăpostul poruncit de Dumnezeu. Eu mă tîrîi pe brînci, pe sub cuptoarele malului, ca să mai agonisesc beldii și cotoare de buruieni pentru foc ; Dumitrache Pescaru își pune un țol în cap și se duce în lungul grindului, în patru labe, după mîncare. Într-un tîrziu, l-am zărit prin grătarele ploii ; venea tîrîndu-și barba prin mîzga. Ne-a adus ouă dintr-un cuiabar de gîscă. Am copt acele ouă în șperlă și le-am ospătat.

Am flămînzit și am însetat noi acolo și ne-am pîrpălit și-n ziua a doua. Iar stăpînul nostru arăta mare supărare și se uita urît la noi. Dar noi nu eram cu nimica vinovați mării-sale. Cînd s-a arătat sfîntul soare a treia zi, boierul a tras punga și ne-a dăruit cîte-un galbăn ; pe asta am cunoscut că nu-i supărat pe noi.

Apoi ieșirea noastră de-acolo s-a făcut cu mari greutate. Întăi s-a dus Pescaru cu luntrea, împungînd ici și colo, ca să cunoască pînă unde au răzbit apele potopului. Într-un tîrziu a venit și ne-a luat și pe noi. Am găsit la Hatia lui Cîrloman oameni boierești sfătuindu-se fel și chip la foc, cum să deșerte balta de prisosuri, ca să ne găsească pe noi.

Iordache vizitiul ne-a dus la curte. Am găsit acolo pe prietini mării-sale benchetuind de două zile și așteptîndu-l. Măria-sa n-a poftit să-i vadă. S-a dus de-a dreptul în iatacul său, poruncindu-mi să vin și eu după măria-sa. L-am descălțat, l-am dezbrăcat, l-am învălit în pături și am durat foc în sobă. I-am pus la fiert, într-o oală, o oca de vin cu scorțișoară și piper.

— Ghiță — zice măria-sa — așa întîmplare n-am avut de zilele mele. În prutețurile noastre a fost mai departe decît în țara leilor și-a „alifanților“...

— Aşa-i, măria-ta, am zis eu cu supunere. Ş-am rămas cu ochi boldiţi, uitându-mă la ceasornicul de vreme, aninat în părete.

— La ce te uiţi tu, Ghiţă ?

— Măi uit la „bolometru“, măria-ta.

— Ghiţă, zîmbeşte boierul, dă-mi un pocal de vin fiert ca să văd că n-am pierit, pe urmă ia bolometrul cu cleştele şi zvîrle-l afară pe fereastră.

Din această istorisire a lui Ghiţă Vădana am cunoscut eu că Pericle Babacurti a fost cu adevărat om din breasla noastră şi că nu făcuse rea întrebuinţare a milioanei sale.

(Fantazii răsăritene, 1946)

S. P. A.

Dragă, toată plăcerea zilei de azi mi-a stricat-o un sălbatic. Nu vă puteți închipui cât de tulburat am fost. Dar sancțiunea pe care a primit-o individul plătește toate paralele, face să v-o povestesc.

Dacă doriți să v-o spun... Mă rog, fără manifestații. Un tip ca mine trebuie să-și menție reputația. E ceva mai mult decît o anecdotă, are mai mult haz, căci e realitate.

Numai o clipă mă așteptați, să dau un telefon. Comunic nevestei că rămîn la club și să nu mă aștepte la cină. Întrebuițez, față de femeia mea, metodele cele mai delicate. Sînt răsplătit în schimb și mă pot număra între fericiții acestei vieți. Nu zîmbiți. Vă sfătuiesc și pe dumneavoastră să vă folosiți în aceeași măsură de invențiile lumii nouă. Ce-i un telefon ? Nimic. Ei bine, un telefon e liniștea mea domestică din astă-sară.

Permiteți ? Mă întorc numaidecît. Nu uit. Vă povestesc împlinirea ; veți vedea că are hazul ei.

...S-a supărat nițel, dar n-am ce-i face. La urma urmei, asta dovedește că mă pot încă bucura de fărămiturile lunii de miere. I-am făgăduit că nu întîrzii prea mult.

Îmi dați voie ? Cred că sînt în asentimentul dumneavoastră al tuturoră că o istorisire, oricît de modestă, pretinde și argumentul unui pahar de vin, și am poruncit lui Costaki, pivnicerul nostru, să aducă o sticlă din celebrul meu „Murfatlar 1938“. Din acest dar al dobrogeanului meu, pe care l-am apărât, cum știți, la Curtea de casație, scăpîndu-l de toate năcazurile, mi-a mai rămas ceva. „Murfatlar 1938“ e recolta care-mi place mie mai mult. Vii aprobări și aplauze îndelung repetate ? Asta-mi aduce aminte de vremea cînd eram deputat. Ce timpuri !

Așa încît toată dimineața trecuseră nouri urîți pe deasupra Bucureștiului. Eram aproape dezgustat. Dintr-o dată, un vînt neașteptat a adus o ploaie repede, cum se întîmplă uneori în septembrie. S-a spălat cerul, s-a luminat totul ca într-o poezie de Coșbuc. Am și rostit soției mele cîteva versuri. Era încîntată ; făcea haz ; zicea c-o descînt. După masă, am ieșit îndată. Aveam de urmărit niscai stăruinți pentru un client.

Am trecut prin Cișmigiu. Cînd să urc la Schitul Măgureanu, parcă m-ar fi lovit cineva în piept ; mai-mai să cad pe spate.

O căruță de lemne, la care erau înhămați un fel de „ponney“ cu coamele pline de scai. Panta, alunecoasă, după ploaie. Căluții nu puteau prinde în caldarîm cu copitele. Potcoavele, tocite. Auzeam de la distanță înjurături și mai ales plescăituri de bici. Grăbesc pasul și mă apropiu ; am cunoscut îndată cu cine am de a face. Stomahul meu a făcut o voltă ca un acrobat de la circ.

Un individ întunecat și tîmp, cu niște sprîncene cît mustățile, urît, nebărbierit, c-un glas răgușit de disperare, își lepădase zăbunul ; se zvîrcolea numai în nădragi, cu mînicile cămășii suflecate, înjurînd și hotărît să-și ucidă

caii. Bietele animale se opinteau, îngenunchiau, se ridicau și iar cădeau, apoi își plecau capetele sub lovituri. Lovitura și înjurătura. Înjurătura și lovitura.

Nu mă pot stăpîni, ce vreți ? E mai presus de puterile mele. Orice om cultivat e membru oarecum de drept în S.P.A. Eu sînt și membru de fapt. Am intervenit și-n alte împrejurări. Procedînd cum știu, îl iau și pe acesta brusc, cu violență maximă.

— Bine, mă nenorocitul, de ce-ți omori caii ? Paras-tas, grijanie, mormînt, candelă din torțile cerului, acatist, cobilița sfîntului Petru... Îți crăp capul ! te fac piftie ! Cum îndrăznești, pitecantropule ? Nu cunoști că animalele sînt apărate de lege împotriva barbariei voastre ? Avestița, baclavaua și cazanul cui mi te-a adus pe lume.

N-o să mă credeți cînd vă spun că individul, la început, mă privea cu admirație pe deasupra carului cu lemne. Apoi, înțelegînd că aș avea intenția să mă amestec în treburile lui personale, m-a lepădat oarecum din cîmpul său de vedere. A înjurat mai crîncen. Ca la un concurs, ținea să mă întreacă el pe mine. Papucii Maicii Domnului, mărgelele sfintei Paraschiva ! Și dă-i cu biciul, dă-i cu biciul.

Chiar atunci mă ajunge dinspre Cișmigiu Mitu Muca-litu, cum îi spunem noi, maistru de gimnastică, campionul de popici de la Bragadiru.

— Ce-i, domnule Mazilu ? zice.

— A ! Salutare ! Dumneata ești ? Poftim, uită-te și dumneata. Ascultă și dumneata. De ce lovești, mă, caii — parastasul și cadelnița !...

Individul ne privește pieziș ; scui-pă într-o parte :

— Sînt ai mei, zice ; fac ce vreau.

Mă holbez și răcnesc :

— Ai dreptul să-i omori ? Pogribania și împărțășania...

— Îi omor dacă-mi place.

Începe iar să dea cu codirișca peste boturile și ochii bietelor animale.

— Stai, nene Mazilu, zice cu liniște Mitu, nu te enerva, că nu folosește la nimic. Îmi dai voie să pun și eu o întrebare politicoasă individului dumnitale ? Fii bun, stimabile, și-mi explică și mie de ce-ți maltratezi caii...

— Cum ?

— De ce-ți maltratezi caii...

— De ce-mi... cum spui tu, caii ? Dar ce treabă aveți voi cu mine, mă ? Sînt caii mei, mă, ați înțeles ?

— Îți dovedesc numaidecît, stimabile, că am înțeles, zice blînd Mitu.

Îmi face semn cu ochiul. Eu mă înăbușeam.

Ne-am dus asupra lui, eu întrebuițînd cuvinte, însă Mitu cu liniște și demnitate. Singur poate aș fi rămas la cuvinte. Însă cu Mitu am pășit la război. L-am apucat pe sălbatic din două părți. Dă Mitu una, dau și eu una. Mai dau eu una, Mitu dă două, și chiar trei.

— Bine, mă păcătosule, zic eu pe cînd îl lucrăm ; de aia ți-a dat Dumnezeu minte, ca să nu pricepi ? De aia ți-a dat suflet, ca să n-ai milă ? Nu sînt, mă, și caii zidire a lui Dumnezeu ? Cu ce-ți cîștigi tu pînea cea de toate zilele ? Nu ți-o cîștigi cu cărașia ? Dacă n-ar fi caii, cu ce-ai aduce lemnele la oraș ? Nu te-a învățat nimeni să-ți fie milă de animale ? Nu te-a învățat nimeni să le grijești și să le hrănești și mai ales să nu le înjuri și să nu le bați ? În loc de ovăz, tu le dai bice, Dumnezeu și vascristu. În loc de apă, tu le dai în ochi

cu codrișca — evanghelia și cuminecătura bunică-ta ! Asta-i recunoștința ta, mormîntul maicii tale de bandit ! Bineînțeles, eu vă traduc cu eufemisme expresiile ad usum hominis pe care i le trimeteam fie o dată cu palmele, fie cu croșetele pumnilor, fie cu picioarele. Eu de o parte, tovarășul meu de cealaltă parte. Deosebirea era că Mitu opera fără să întrebuințeze locuțiuni poetice.

A fost o corecție pe care o pot numi magnifică. Individul s-a pus cu spatele la pământ, agitînd spre noi nădragii și cizmele-i rupte. L-am pus iar în picioare, sprijinindu-l din față și din coaste. Și-a căutat refugiul sub căruța de lemne ; l-am scos și de-acolo și iar l-am proțăpît din două părți. Cînd mi s-a potolit indignarea, văd că individul ne privește cu ură, ștergîndu-și cu dosul palmelor sîngele care-i curgea din nas. M-aș fi înduplecat să-l las.

El a tresărit răgușit și cu îndîrjire :

— Ce vreți, mă, de la mine ?

Mitu face pe politicianul, calm :

— Ce voim noi de la dumneata ?

— Da ; ce voiți de la mine ? Să vă dau și să mă duc !

— O să vezi numaidecît ce voim noi de la dumneata, spune Mitu. Deshamă caii !

— Cum ?

— Deshamă caii. N-ai înțeles ?

— N-am înțeles. De ce să desham ?

Eu răcnesc, scos din fire :

— Deshamă caii, ori te luăm iar în mașină, nouăzeci și nouă de sfinți mucenici !

— Nu așa, amicul meu, îmi spune Mitu cu liniștea lui. Nu așa, ci cu blîndeță.

În același timp, își pregătea iar pumnul. Niște pumni ca buzduganele.

Pe individ l-a cuprins spaima.

— Hai să vă desham, a mormăit el cailor ; ăștia neucid.

A scos caii din ștreanguri. Și-a proptit mai bine căruța cu un bolovan. Gîfîia. Își ștergea sîngele. A căutat în codîrlă un coș și a dat ovăz cailor, vorbind cu ei și înjurîndu-i în surdină. Am înțeles că ne înjura pe noi.

Am strigat cu mînie :

— Leagă cățeaua !

— Ai auzit ? l-a întrebat blînd Mitu.

— Am auzit.

— Ești dispus să taci ?

— Uite, tac.

— Nu te uita hoște la noi.

— Nu mă uit.

— Învață minte, să nu mai asuprești animalele.

— Invăț.

— Ai înțeles, omul lui Dumnezeu, din ce pricină ai pătimit ?

— N-am înțeles nimica.

Se uita pieziș, cu privirile crîncene.

— Stimabile, urmează binevoitor Mitu, dacă nu știi, află că animalele sînt apărate de lege.

— Hai ?

— Sînt, mă, apărate de lege, n-ai voie să le bați, să le ucizi, nici să le lași flămînde.

— Le-am dat ovăz... mîrîie individul.

Eu îi strig din laturea lui Mitu :

— Mă, nu te uita urît !

— Mă uit cum îmi place !

Se strînsese ceva lume în jurul nostru și-am înțeles că nu mă puteam face ridicol. Trebuia să ducem sancțiunea la bun sfîrșit. Mitu s-a alăturat iar de el, fără vorbe

de prisos, și l-a făcut să înțeleagă cum trebuie să răspundă.

— Așa, băiatule, nu-ți pretind decît să răspunzi cu-viincios.

S-a pus la pămînt :

— M-ați chinuit ca pe Hristos !

Cei ce se strînseseră rîdeau. Într-adevăr, spectacolul era interesant.

Și-a făcut loc gardianul municipal, ca să ducă pe individ la secție.

Cu blîndeța lui hotărîtă, tovarășul meu se opune :

— Care secție, domnule gardian ? Nu ne trebuie nici o secție. Secția sîntem noi. Se întoarce spre individ : Ridică-te de jos, stimabile.

— Bine, să mă ridic. Uite, m-am ridicat. Mă dor șalele.

— Lasă șalele. Descarcă o parte din lemne.

— Cît ?

— Jumătate.

— De ce să descarc ? Nu voi să descarc.

— Nu întreba, nenorocitul, am intervenit eu, pipăindu-i plexul c-un ghiont ; taci din gură și descarcă. Altfel, unde-ți stă capul au să-ți stea picioarele.

— Haoleo, maică-măicuță, de ce mă mai născuși ?

Tovarășul meu :

— N-ai auzit, stimabile, să descarci lemnele ?

Eu :

— Individule, fii cuminte și descarcă.

În jur : ilaritate generală.

Gardianul, curios :

— De ce să descarce ?

Eu :

— Domnule gardian, o să vezi numaidecît. Să le descarce jumătate, cum i s-a poruncit.

Gardianul :

— Descarcă, bă, jumătate.

— Aoleo ! Doamne, de ce mă pedepsiși ? se tînguia individul. Cine-mi plătește mie paguba ? Ho, mîrtoagele naibii ! Dați-vă la o parte. Din pricina voastră ard în foc nestins, candela și botezul ! Uite, am descărcat. V-ajunge ! Dați-mi ce mi-ți da și lăsați-mă să mă duc.

Eu :

— Ce să-ți dăm ? nu-ți dăm nimica. Și de ce să te duci ?

Mitu, cu blîndeța lui :

— Fii cuminte, stimabile ; fă ce-ți spun. Pune mîna și trage la deal căruța. Doi cai n-au putut-o duce plină ; sînt sigur că tu o duci pe jumătate goală. Dacă-i prea grea, noi te îndemnăm cu biciul. Dacă dai în brînci, te îndrept c-un ghiont. Sui așa la deal ș-acolo descarci. După asta aduci înapoi căruța goală ș-o încarci cu lemnele rămase. Le urci la deal și pe astea. Pasul și biciul ! Cum ajungi acolo, încarci și transportul întăi și-ți dau voie să înhami caii și să te duci unde știi. Să-ți fie asta învățătură, ca să nu mai asuprești animalele. Ai înțeles ?

— Am înțeles, dar nu pricep de ce v-amestecați voi în treburile mele.

— Măi ! am strigat eu ieșindu-mi iar din fire, căci altfel, din natura mea, sînt blajin ; mă ! nici acuma n-ai învățat cum se vorbește cu niște domni ?

— Ce să-nvăț ? Nu vă datoresc nimica. Caii sînt ai mei ; lemnele ale mele.

— E un tip imposibil, m-am umflat eu. Mitule, să-l luăm iar în mașină.

Omul s-a supus imediat :

— Lăsați-mă ; iertați-mă ; fac cum spuneți.

A cărat lemnele la deal. Umbla gîfîind ; îşi înfunda capu-ntre umeri, ferindu-se de bici. Mitu nu l-a iertat. Din cînd în cînd oprea şi-şi opintea greaţa din măruntaie, înjurînd înăbuşit. S-a chinuit şi s-a pedepsit ş-a doua oară. În sfîrşit, a încărcat ce lepădase. I-am dat voie să-şi puie între ştreanguri caii.

— Ooleo ! acuma pot să mă duc ?

— Du-te şi ţine minte, zic.

— Ooleo, am să ţin minte că aţi dat ca-ntr-un cîne !
Ce v-am făcut ? Cu ce vă sînt dator ?

— Să ții minte, zic, să nu mai ucizi animalele. Asta tot n-ai înţeles încă ?

— Aoleo ! maică-măiculiţa mea ! a scrişnit mizerabilul.

A mai închinat cîteva cruci ponneylor lui şi s-a dus.

Iată în ce lume trăim. Lume de primitivi şi de sălbatici.

Toată după-amiaza am fost, pot zice, bolnav. S-ar putea spune că am făcut o prostie amestecîndu-mă în asemenea tărîţe. Cum ştiţi, poţi să mă pui la rană, însă violent, cum spun moldovenii. Trebuie să-mi mărturisesc defectul. Sînt violent, şi pace !

Cred că vă împăcaţi cu acest „Murfatlar“ de şase ani.

„Mă dobitoacelor ! zicea în vremea asta Marinică Botosu, după ce descărcase lemnele în Cometa şi ajunsese într-al doilea popas, la Pantelimon ; mă dobitoacelor, să vă mai dau niţel ovăz. Poate-i mai potrivit să nu vă dau, c-am muncit eu în locul vostru, de mi-au ieşit ochii din cap cît cepele. Am crezut că acolo la Schitu Măgureanu va să-mi fie mormîntul. Dar tot vă dau, căci mi-e milă de voi. Dacă nu v-aş avea, li s-ar lipi pruncilor şi Sandei burta de şale. După aia vă dau fin. Iar eu mai beau două ţoiuri de ţuică. Am cîştigat des-

tul la lemnele noastre de cer, dar mai mare câştig am avut de la nişte nebuni : înjurături, palme şi pumni ; bani să fi fost, deschideam «bangă».

Mă fraţilor, care vă uitaţi ca proştii la mine şi nu pricepeţi, aflaţi că mi s-a întîmplat astăzi asemenea pacoste, de n-am aflat de asemenea pacoste de cînd maica m-a pus pe lume. Li se năzare la doi ăia — altfel îmbrăcaţi bine — parastasul şi grijania lor ! — li se năzare cică am furat lemnele din pădure de la mă-sa în pajişte şi mă iau la palme şi ghiont. M-au bătut, m-au muncit, m-au sucit, ce le pot face ! Ei, în oraş la ei, sînt înţeleşi ; toţi ca hoţii ; care veneau, rîdeau, nici nu le păsa de un creştin pus la cazne. Zice că eu îmiucid caili şi de aia îmi iau lemnele. Şmecherii de-ale lor ! Cînd a venit la faţa locului sergentul din post, s-au răzgîndit şi-au schimbat : că să dau afară caili din hamuri şi să car lemnele eu. Să trag căruţa din vale în deal. Le-am făcut gustul ; m-am trudit în genunchi şi în coate. Aoleo ! m-au bătut de m-au sîngerat ; mă dor coastele ; e friptă pielea pe mine. Noroc c-am dus lemnele în Cometa şi-am scăpat cu polii.

Nea Nae, mai dă-mi o ţuică, să mai topesc obida din mine. Dacă i-aş avea acuşa aici, i-aş roade de vii, de la picioare pînă la grumaz, şi capetele le-aş pune în pari. Ori poate vor fi fost nebuni !“

— Nu sînt nebuni, mă băiatule, sloboade glas din burtă nea Nae ; sînt prea şcoliţi, şi de atîtea cărţi cîte au cetit, le-a slăbit înţelegerea. Iar de cînd cu americanii şi cu aeroplanele, s-au stricat şi mai abitir, că i-a bătut toată vara în cap cu bombele. Pe urmă, ei au altă lege şi noi alta, sexapilul mamei lor de şefi !

— Or fi avînd altă lege, dar eu tot nu pricep. Mă dobitoacelor, aţi mîncat ovăzul. Poate pricepeţi voi ?

Nici caii nu pricep. Le-a nălucit să se supere că dau eu în voi cu biciul. Veți fi fiind cumva rude de pe măgărița de la stîna din deal. Vorbe ; socot că tot nebuni sînt. De aia nici nu m-am pus prea tare împotriva. Nebunul e nebun ; mai ales în vremurile astea în care trăim, numaidecît scoate automatul și te doboară la pămînt.

(Fantazii răsăritene, 1946)

ELEGIE

Juca un fluture zglobiu prin lumina primăverii, ca o foiță îngemănată de argint și azur. Ca și cum ar fi fost un vestitor al încântărilor. Subt arcul de umbră al grădinii provinciale din orașul unde-mi făceam cura, a apărut silueta grațioasă, cu față dulce-zîmbitoare, a nepoatei mele Alina. Totuși, apariția ei a fost departe de a mă bucura.

Știam foarte bine că nu mult în urma ei vin și cei doi copii „atît de amabili și atît de distinși“, pe care nepoata mea i-a dăruit acestei lumi și acestui secol : Henri și Luizeta. Îi priveghea atent o guvernantă care le adresa propoziții scurte în limbi străine.

Pentru această zi strălucită de inaugurare a sezonului trandafirilor, nepoată-mea Alina își pusese un „imprimé“ de matasă subțire naturală, ale cărei colori se armonizau perfect cu turbanul fantezie și pantofii de piele de șopîrlă. Nimeni nu ilustrează mai bine decît nepoată-mea Alina problemele complicate ale modei. Ca adaos propriu, îi scînteia o broșă de rubinuri în unghiul decolteului ; cînd mi-a întins mîna dreaptă, nu s-a putut să nu observ, căci sînt cunoscător de rarități, o brățară de aur ajurat, și în degetele-i fine briliante cu focuri vii. Rîdea

subt uşoara-i aburire de pudră, arătându-şi dinţişorii cu buzele puternic creionate şi clipind din genele-i lungi. Părea îndestul de veselă că întâlneşte pe bătrînul şi morocănosul ei unchi, şi c-o voce argintie chemă pe copii.

— Hello, Henri ! Hello, Luizeta !

Henri şi Luizeta sosiră în catifea, horbotă şi pantofiori de lac. Unul mi se agăţă de coapsa dreaptă, altul de coapsa stîngă. Rîdeau înălţîndu-şi spre mine năsuşoare lustruite şi-şi puseseră în palma mea largă mînuţele lor înmănuşate.

Mama lor le făcu fără motiv o mică mustrare, aranjîndu-le pliurile hăinuţelor, apoi, în franţuzeşte, îi îndemnă să se plimbe frumos şi să se joace cuminte. I-am privit cum se depărtează domol spre guvernanta lor cenuşie şi gravă şi mai ales deosebit de urîtă ; apoi m-am aşezat pe bancă lîngă Alina, respirînd parfumul discret care o învăluia şi ascultînd distrat glasul ei muzical. Ieşisem fără scop, mai mult ca să mi se încălzească la soare ciolanele vechi ; constatam că am mai îmbătrînit c-un an şi m-am mai apropiat c-o staţie de veşnica umbră.

Pe cînd nepoată-mea vorbea despre lipsa de distracţii a staţiunii noastre balneare, despre o partidă interesantă de bridge, despre pretenţiile scandaloase ale servitoarelor şi ceaiul cu prelungire de la madame Săndulescu (pe zi ce trece doamna Săndulescu îşi pierde silueta), despre o uşoară gripă a lui Henri şi afacerile în capitală ale lui Ghighi (Ghichi e soţul Alinei), eu priveam c-un ochi vag la alte grupe de copii care se jucau prin aleele din fund ale grădinii. Unii dintre ei erau nişte simpli golăneţi locali şi, nu ştiu de ce, simţeam pentru ei o oarecare simpatie : poate pentru că-mi aduceau aminte, din ani de demult, de propria mea copilărie liberă şi fericită. Nepoată-mea Alina observă că „grădinile publice nu trebuie să fie un loc de adunare al tuturoră“. În

logica asta, lipsită de filologie, ființa ei fină părea a străluci ca un coleopter într-o colecție. De fapt, de aceea ochiul meu se întrista la apariția ei. În vorbirea ei diversă, introducea paranteze fine atât asupra persoanelor, cât și a toaletelor din preajma noastră. Lumea fusese creată numai pentru acest punct de vedere al nepoatei mele Alina.

Încet-încet, gândurile mele au luat un drum melancolic. Într-o vreme, nepoată-mea a observat aceasta și s-a arătat îngrijată și prevenitoare, căci știe că mă va moșteni.

— Ce ai dumneata, unchiule? Pari nu tocmai bine dispus! Ai vegheat târziu? N-ai dormit bine?

Am încercat s-o înșel:

— Eu? Nu. Cred că ți se pare. Nici n-am vegheat, nici n-am avut insomnie. Te încredințez, drăguța mea, că n-am nimic.

— A, nu; eu nu mă-nșel niciodată, unchiule. Te asigur că știu să observ; și te cunosc atât de bine! Poate te neliniștește vechea dumnnitale bună.

— Nu, draga mea, îți repet că nu sînt bolnav. Soarele de primăvară nu poate să facă decît bine bătrînei mele inimi.

— Ah! cum spui vorbele astea: „bătrînei mele inimi“... Ce contrast cu primăvara, fluturii și copiii... Sigur că nu ești bolnav?

— Sigur; cine vine bolnav la băi? Și ce rost are să te-mbolnăvești aici?

— Dacă glumești, m-ai convins. Nu știu de ce, în primăvara asta eu am impresia că voi rămîne totdeauna tînără și nu voi muri niciodată.

I-am răspuns:

— Înțeleg și te aprob; dar aceeași impresie n-o mai pot avea eu.

Ea m-a muștrat făcînd botișor :

— Vezi ? Totuși, ești trist, orice mi-ai spune. Parcă nu-ți pare bine că m-ai întîlnit.

— Nu mă nedreptăți, drăguța mea Alină, i-am replicat eu. Tinereța și veselia voastră sînt mîngîiere pentru sufletul meu. În clipa cînd te-am văzut, ființa mea s-a luminat, ca și fluturile care trecea prin soare. E adevărat că îndată după asta au urmat gînduri, și gîndurile sînt dușmanii noștri. Aceste gînduri au răcit puțin căldura primei clipe.

— Ei vezi ? Ei vezi ? Ce gînduri ? Sînt foarte curioasă să aflu ! Spune-mi și mie. Nu fii rău, unchiule ; spune-mi, te rog !

Eu am tăcut un timp în lumina biruitoare a primăverii. Zîmbeam moleșit și oarecum mulțumit de ușoara mea tristeță. Cu puțină răutate ascunsă, am încercat să lămuresc starea mea sufletească. Alina aștepta, în aparență curioasă, privindu-și brățara de aur ajurat.

— N-aș putea să-ți spun c-o vorbă precisă ce am anume, am oftat eu. În ființa mea sună poate, ca o elegie, amărăciunea anilor mei bătrîni. O, de trei ori nenorocită primăvara aceasta în care n-am dorit să ajung ! Nu te șperia, drăguța mea. Ascultă. N-am dorit să mai văd acest soare strălucit și binefăcător, pentru că lumea mea de altădată, lumea învechită în rele, însă orînduită și bine ferecată, s-a prăbușit ! Nu mai am timp pentru lumea nouă care vine.

— Da ? a întrebat cu sprîncenele înălțate a mirare nepoata mea. Nu înțeleg bine.

— Da, am confirmat eu. Generația mea a trăit vremuri de huzur. Civilizația mecanică i-a pus la îndemîină atîtea descoperiri care i-au ușurat viața. Generația mea s-a folosit de ele cum te folosești tu de toaletele tale, cu multă bucurie, cu mai puțin suflet și cu lipsă totală de

cuget, aş putea zice. M-am bucurat şi eu de toate, cum te bucuri tu acum de această clipă şi avînd logica ta de adineaori că, în grădina asta înflorită, nu se cuvine să intre copiii desculţi ai mahalalei. Mai grav este că tu pari a le face o muştrare pentru faptul că n-au pantofiori de lac, ca Henri şi Luizeta. Asculţi ce spun eu ?

— Da... Da...

— Dar lumea se cutremură între volburi, draga mea Alină. „Genunea pe genune o chiamă“, cum zice poetul biblic. Trăim într-un moment de ameninţări crude din pricina barbariei războiului — pe urmă, mîni, cînd se vor potoli furtunile şi valurile, ne vom uita unii la alţii şi nu ne vom mai cunoaşte. Vremea lumii tale, a puilor tăi, va fi fost un vis. Fiecare fiinţă umană a lumii de mîni va trebui să privească subţalt viaţa şi pe semenii săi ; lenea timpului meu de altădată va rămînea ca viziunea unui veac scufundat. Aşa încît, draga mea nepoată, cugetînd cu mîhnire la aceste lucruri şi privind la tine şi la drăgălaşele tale odrasle, mă întreb de ce-am mai ajuns clipa aceasta. Nu vreau să fac o imputare mamei tale, că te-a învăţat să fii numai frumoasă şi zîmbitoare, nici nu-ţi voi reproşa ţie că faci tot ce-ţi stă cu putinţă ca îngerii aceştia ai tăi, cu pantofaşi de lac şi mănuşi, să fie mîni, în zile grele, mai nenorociţi decît copiii robilor de ieri. Tu-ţi urmezi drumul tău în virtutea unei cunoscute legi de fizică. Aş putea să te îndemn să dai acestor copii o creştere ca pentru vremea ce va să vie. Tu eşti încredinţată că faci bine altfel, pentru că ai uitat legea primară a muncii în sudoarea frunţii. Eu nu pot însă cugeta decît cu melancolie la zilele în care vor trăi aceşti strănepoţi, cînd silueta fină ce am înainte-mi se va adăoga colecţiilor de coleoptere.

Nepoată-mea Alina — abia acum băgam de samă — privea cu deosebită atenţie la evoluţiile drăgălaşe ale

copiilor ei printre alți omușori de sama lor. Grija ei era fără îndoială ca Henri și Luiteza să nu scape cumva spre regiunile de margine, unde îi aștepta primejdia contactului cu libertatea fără pantofi.

Simțind că am tăcut, mi-a zîmbit dulce, ca să cred c-a ascultat tot ce-am spus.

M-a amenințat cu degetul :

— Unchiule dragă, eu totdeauna am bănuit că ești poet. Să nu uiți că Ghighi aduce mâni trufandale de la București și te așteptăm la masă.

(Fantazii răsăritene, 1946)

HUZUR

În vremea veche, anul de la Hristos 1937, cum a-nceput a bate vînt de primăvară, am trecut Dunărea cu cîțiva tovarăși, ca să întîmpin în unele părți ale Dobrogei pasajele de sitari. Am poposit în locuri prielnice, în dumbrăvi și rediuri, ș-am făcut popas la tovarăși cunoscuți, unde m-am simțit deosebit de bine. În unele părți am căutat sitarii cu prepelicari, în alte părți cu bățăiași. Cu deosebire în satele vechi tătărăști găseam ajutători. Băieți și fete în șalvari ieșeau în păduri tinere, cu țipete ascuțite și hăuliri lungi, și îndată ce porneau focurile pe linie, hăulirile și țipetele lor creșteau într-un fel de entuziasm sălbatic. Am împușcat destui „parpadoi“ în locurile bune : după aceea am dat într-un fel de goliște de stepă. N-am mai găsit nimic. Înverzeau sămănături în întinderi, și numai în două locuri am privit de departe unghiuri de dropii sub cerul albastru. Așa simțind tot mai cald vîntul de sud, mi-am împins rătăcirea pînă la Balcic.

Frumoasă această veche cetate, cu împrejurimi așa de caracteristic orientale. Aria mării singuratică, cerul curat. Valurile Pontului curgeau lin dinspre fundul răsăritului

înspre palatul trist al reginei, așternîndu-se lin în cele din urmă undoiri moi spre grădinile de trandafiri.

În acea epocă a începutului de primăvară nu se găseau în acea stațiune europeni. Numai localnicii : primitori și blînzi ca totdeauna. Cînd am coborît de pe podiș la cișmeaua de sub rîpa de calcar, muierile și fecioarele tatarce au împuns-o în fugă la vale, unele cu bracacele pline, altele cu bracacele goale, ca să dea zvon în cuprins de sosirea noastră.

Ne-am dus fiecare la gazdele știute.

Pe prietini mei eu îi avem în rîpă, deasupra mării. Intrarea, pe lîngă cornul acoperișului de olane al casei. Cobor trepte și ajung în grădină ; din grădină, în coasta casei ; din coasta casei, în cerdac. În cerdac, prietinel meu Hasan. M-aude și prietina mea Mariam-hanâm și, din bucătărioara ei curată, iese îndată lîngă Hasan. Se ploconesc, zîmbindu-mi încremenit, apoi rămîn drepți și mă privesc cu ochii lor mari ca din fundul veacului și ca dintr-o stampă.

— Hasan-efendi și Mariam-hanâm, bine v-am găsit !

— Bine ați venit la noi ! Îngînă grav Hasan-efendi.

Mariam-hanâm tace, cu bucurie. Deodată s-a bucurat și se duce în grabă la bucătărioara ei.

Vizitiul mi-a adus boclucurile și halaturile de vînătoare. Stau un timp sub soarele de aur, privind marea și ascultîndu-i freamătul. Apoi m-așez pe divanul din cerdac, și Hasan îmi răspunde cuviincios la cîteva întrebări.

— Cum merg treburile la Balcic ?

Treburile la Balcic merg bine, laudă lui Alah.

— Dar sănătatea prietinelor mei de la Balcic e înfloritoare ?

Mulțumim lui Alah, sănătatea oamenilor de la Balcic e destul de bună ; numaicît se înmulțesc anii. Și cu cît se înmulțesc anii în urmă, cu atît se împuținează cei pe

care-i mai avem înainte. Buni au fost anii cei mulți care au trecut ; nu știm cum vor fi cei puțini care ne-au mai rămas. Așa fiind rînduiala noastră a muritorilor, nu putem schimba nimic.

Prietinul meu Hasan oftează. Eu privesc pe gînduri peisagiul cunoscut, care mi-i așa de drag. Plăcute în acest colț de lume sînt toate ale trecutului : rămășițele moarte și amintirile oamenilor.

Au trecut pe aici romanii și bizantinii ; s-au perindat stoluri după stoluri de prădalnici răsăriteni. Năzuind spre apus, au făcut ș-aici popas cîte o clipă, cît au aprins un foc și-au dat în pășune caii. Dintre toți s-au oprit mai îndelung turcii și tatarii. Se zice că și vrednicii noștri vecini bulgari s-au uitat o clipă fără mirare la peisagiu. Dar ei nu s-au oprit ; locu-i stîncos, marea-i sărată.

Pe cînd eu privesc și cuget, Hasan-efendi urmează a vorbi — domol și neconținut. Cînd mă dezmeticeșc din reveria mea, aflu că smochinii sălbatici au înflorit de mult pe stîncile țărmlui. Mariam-hanâm se pregătește să confecționeze dulceleț care-mi place mie. A ales cele din-tăi fructe fragede.

— Place la domnia-ta dulceleț de smochine ?

— Place.

Hasan-efendi a fost vreme de treizeci ori patruzeci de ani păzitor de tûrbè a sfîntului necunoscut din valea Batovei. După ce a îmbătrînit, s-a așezat aici la Balcic, și-și petrece vremea cu grădina lui de legume și cu pomii.

Îi place să stea de vorbă cu mine. Cînd sînt ocupat cu cărțile și cu manuscrisele, mă lasă în pace, dar cînd ies în cerdac, deasupra mării, își lasă răzoarele și uneltele și vine la mine, ca să ținem sfat. Își scutură șalvării, bătîndu-i domol cu palmele din dreapta și din stînga,

apoi, cu mînica ilicului, își șterge fruntea aburită de sudoare.

— Azi soare... formos... zice el, venind la cerdac. Marea, ca tablaua de argint de la Mariam-hanâm... Goală marea, goală tablaua...

— Gata îndată cafelele ! răspunde Mariam-hanâm din bucătărioara ei.

Prietinul meu Hasan rîde, arătîndu-și știrbăturile gurii.

Mă aflu în a treia zi a șederii mele la Balcic. Marea, lină pînă în negura sinilie din afundul genunei răsăritului. Sub soarele copleșitor, lucește în împrejurimi înflorirea grădinilor. Peste toate plutește o lene care mă pătrunde și pe mine. Mă gîndesc să adaog cafelei ce se pregătește o țigară de tutun de Smirna și după aceea să mă întind pe divan. Bine ar fi să ațipesc pînă la vremea mesei, pînă la vremea cînd îmi ajunge în nări mireasmă de chebap și de azimă caldă din bucătărioara unde oficiază Mariam-hanâm.

Însă a venit la sfat prietinul meu Hasan. Prietinul meu Hasan are totdeauna chef de vorbă cînd mă vede că stau așa, fără să cetesc și fără să scriu.

N-aș îndrăzni să susțin că Hasan-efendi vorbește fără greș limba noastră. Însă o colorează în chip deosebit cu expresii ale lui proprii, valorificînd-o într-un chip curios. Deci îmi place să-l aud țînîndu-mi discursuri. Cîteodată unele lucruri mi le notez chiar în carnet.

Mai cu samă această operație, a notării, satisface și încîntă pe Hasan, și-i dă curaj să se apropie totdeauna de mine cătră vremea amiezii. Cît notez, tace, cu respect. Cum am închis carnetul și l-am strecurat în buzunar, numaidecît spune altceva, după părerea lui tot așa de prețios ca și ceea ce îmi spusese cu o clipă mai înainte. Pare nespus de mirat că eu nu scot și nu deschid iar carnetul. Uneori e chiar contrariat. Se uită stăruiitor la carnet ;

dorește vorbelor lui înțelepte intrare în lumea gazetelor și a cărților.

— Prietine Hasan, îi zic eu, lucrurile bune sînt rare.

— Prea adevărat, încuviințează el. Gîndit, la noapte, de ce scris dumneata la garnet numai cîteodată ; iar cîteodată nu scris. Este mormînt sfînt la Batova, unde stat eu păzitor ani mult. Acel mormînt sfînt nu avut pareche pe lume; de asemeni, Balcic, unde fim noi, nu avut pareche sub soare ; tot astfel un verb ieșit de la minte a lui Hasan. Dacă verb este bun, dumneata, beim, scris la garnet. Dar nu este bun tot verb, de aceea dumneata nu scris pe toți. Eu gîndit, efendim, verb bun vine de la Alah. Dar Alah, — cu dumneata ruga și pacea ! — nu avut numai pe Hasan ; Alah avut credincios mult ; cît nășip avut marea, atît credincios avut Alah. Cînd venit rînd lui Hasan ca să gîndit Dumnezeu la el, atunci Hasan spune un verb bun. Dar asta rar, cînd și cînd...

— Îmi place ce-mi spui, prietine Hasan, am încuviințat eu.

— Dacă placi, atunci scris la garnet.

— Nu e nevoie, asta țin minte și fără să scriu.

— Atuncea nu fost verb bun ?

— Ba da.

Hasan a făcut : Ț ! și a încrunțat din sprîncene, cău-tînd alt sfat cu sine însuși.

— Eu aflat, Mihale-efendi, a zis el iarăși, că la noi la Balcic, — alt tîrg nu este pe lume cum Balcic... Poate spus cineva că Balcic nu este cel mai vestit tîrg ?

— E vestit, prietine Hasan.

— Eu aflat că aici la noi, la Balcic, fost trăit filosof de la noi Nasr-edin. A fost cumva alt filosof mai mare decît Nasr-edin ?

— Ba ! am răspuns eu cu hotărîre. Și eu îl socot pe Nastratin-hogea cel mai mare filozof. N-am știut c-ar fi trăit la Balcic.

— Ba da, trăit la Balcic, a hotărît cu nevinovăție Hasan. Trebuie scris la garnet. Poate spus altul și altul că Nasr-edin trăit la Ienișeir-cetate, în Anadol. Adevărat, Nasr-edin trăit la Ienișeir ; dar bătrînii de la noi, care fost cel mai iscusiți cărturari, lăsat scrisoare că Nastratin-hogea, cum spuneți dumneavoastră, a venit la noi și făcut la Balcic onoare ; trăit aici și murit aici. Adevărat, fost la Anadol și făcut muștrare lui Timurlenk sultan ; pe urmă lăsat Anadol și Timur și tot, și venit la Balcic. Venit la Balcic, ca să se hodinească de răutățile împăraților. Asta este adevăr ; alt adevăr nu este.

Am răspuns prietinelui meu Hasan :

— Nu mă-ndoiesc ; cred ; ai dreptate.

— Atunci scris la garnet.

— Bine, am să scriu.

— Este dovada, beim, a reluat prietinelui meu Hasan, este dovadă de la oameni bătrîni, care auzit de la alți oameni bătrîni, că Nasr-edin șezut într-o zi la Mihrab în moschee și vorbit așa : „Voi, drept-credincioși, — stați în genunchi și închinați cu umilință lui Alah, pentru că Alah nu pus aripi la cămile în valea Batovei. Căci dacă ar avea cămilele din valea Batovei aripi, atunci cămilele ar zbura prin văzduh, ar cădea prin grădini, pe acoperișuri, și în capetele drept-credincioșilor“. Asta spus Nasr-edin, ca să ție minte oameni de la Balcic. E bun asta ?

— E bun.

— Atunci scris la garnet.

— Am să scriu.

— Și mai spus alta, s-a însuflețit iar prietinelui meu Hasan ; spus așa la drept-credincioși, care adunat îm-

prejur : „Dați laudă lui Alah, că ghinda de la stejar nu este mare cît un harbuz și cît un zamuz. Dacă ar fi fost mare ghinda cît harbuz și zamuz, noi nu mai putut stat la umbra stejarilor.“ Asta bun ?

— E bun și asta.

— Atuncea scris la garnet.

— Am să scriu, Hasan-efendi.

— Mai spus prorocire Nasr-edin : „Voi, drept-credincioși de la Balcic, aflați că are să venit aici la locul vostru, la vestit cetate care chiamă Balcic, are să venit neamuri de om harnici și mînioși și n-are să vă ierte pe voi că trăiți aici ; se uită acei om pe sub cușmă și avut sprîncene cît musteț de gros...

Asta nu scris ?

Eu stăteam la îndoială, căci nu sînt dușman bulgarilor, cum nu sînt dușman nici unui neam ; și băgînd de samă că stau la îndoială, Hasan-efendi s-a întristat.

— Asta nu scris ? asta nu bun. Că proroc prorocit, adaogă el, asta bun ; dar nu bun că ce spus el se plinit. Cel mai potrivit proroc ești cel care nu spus adevărat. Dacă scris asta la garnet, eu murim mulțamit, beim. Dacă venit la noi om harnic și mînioși, gata, noi punem jos fruntea ; noi murim.

Am scris acestea în carnet și Hasan-efendi a oftat cu mulțămire.

Apoi ne-a poftit la masă Mariam-hanâm. Plăcută masă cu prietini mei. În aceeași zi am plecat și n-am mai văzut pe Hasan-efendi și Mariam-hanâm.

Dintr-acea zi și dintr-acel an s-au prefăcut hotarele și s-au schimbat oamenii și stăpînirile. Am dorit să cunosc ce s-a mai întîmplat în acea vestită cetate cu numele Balcic. Un cunoscut din partea locului mi-a adus în toamna trecută un răvaș de la Mariam-hanâm.

„Domnu Mihale, scrie Mariam-hanâm, tare bocorie avem ; scriem scrisoare, tare rugăm eu pe Alah să cheme pe mine unde este soția nostru Hasan-efendi. El bocorie avut că dus la Alah ; vrem și noi mergem la el. Avem tare bocorie și plîngem... Trimetem la dumneata gavanoș dulceț de smochine.“

(Fantazii răsăritene, 1946)

TOVARAȘUL MOISE

Înainte de a intra în Sinaia, mă opresc totdeauna la un izvor rece care vine din munte. Oprim automobilul, „ca să se bucure și dînsul o clipă“, cum spune conducătorul lui ; mă cobor și privesc cătînd ceva nou în rîpa Prahovei ; cercetez cu ochii pe coasta dimpotrivă, pe deasupra brazilor, o pajură măiastră, dar n-o văd decît în închipuirea mea ; după aceea mă întorc spre arcurile de apă limpede și rece ale cișmelei.

Acum cîteva zile, pe cînd îndeplineam acest ritual, a apărut la ușa deschisă spre izvor o ființă străină. Era un copil zdrențăros și oacheș. Nu băgasem de samă cum și cînd ieșise, ca din pămînt. Avea un cap mare, cu expresie inteligentă. Ochii lui, cu luciri de păcură, blînzi și puțintel vicleni, mă priveau pieziș, însă fără teamă. Nu știu de ce mi-am închipuit că sînt ochii măicuței lui.

Am intrat în vorbă cu dînsul.

— Cum te cheamă, băiețele ?

— Moise, mi-a răspuns el, sigur de sine. Stăm colea, la colibă, sub pădure. Nu sîntem de aici. Ne-a cărat taica, tocmai de la Cîmpina.

— Te chiamă Moise? m-am mirat eu. Dar lui taică-tu cum îi spune?

— Tudor.

— Și ție de ce-ți zice Moise?

— Păi așa. M-a numit tata al meu după un frate al dînsului, care a pierit în război. Mama ar fi dorit altfel.

Am stăruit :

— Ce fel de neam veți fi fiind?

A zîmbit subțire :

— Sîntem de ăi care fac coșuri din nuiete de alun. De asta ne-a adus taica aici.

Deștept băiat. Grăiește curat și frumos.

— La școală umbli?

— De unde! Nu-mi vine rîndul la școală decît la anu.

— Frați ai?

— Am doi : Niculai și Costandin.

— Mai mici decît tine?

— Mai.

— Și ajuți pe taică-tu la împletit coșuri?

— Nițel. Mai mult ies la șosea, ca să văz lumea. Am avut ce căsca gura cînd am venit cu căruța de la Cîmpina. Calu — vai de el, un costeliv. Căruța, strîmtă. Abia avea loc taica, cu uneltele și cu ăi mici. Eu cu maica pe jos, și-mi spunea ea arătîndu-mi unele și altele. Pînă se supără taica și ne înjură. Era mînios, în ziua aia n-avea tutun.

— Mînios că n-are ajutor, bag eu de samă.

— Ba îl ajută maica. Ea se duce și taie nuielușe de alun; le cară, le alege și i le pune dinainte. După aia, cine se duce cu marfa la Sinaia? Tot ea. Și cine aduce cîte ne trebuiesc nouă și mai ales lui? Tot ea. Și lucrează cîte de toate... spală rufe, scaldă pe prîslea,

fierbe mîncare. Toate sînt pe capu ei ; și o mai asu-
prește și taica, ș-o înjură. Ea vine și-și pleacă fruntea
între noi copiii ș-o văz plîngînd. Mă gîndesc că după
ce-oi învăța la școală, m-oi face inginer și-oi duce-o cu
mine, să aibă și ea în viață bucurie.

Întoarce fruntea și privește cu ochii lui mari spre
pădure, la deal, unde se află o colibă săracă, pitită un-
deva, sub brădet.

— Întăi m-am gîndit să mă fac aviator, urmează el.
Dar maica s-a mîhnit, că mă prăpădesc și rămîne fără
mine. Înțeleaptă muiere maica asta a mea...

— Cum o chiamă ?

— Cireașa. A dorit să se ducă și ea să învețe, cînd
s-a deschis școală pentru oameni mari ; dar taica n-a lă-
sat-o. Că ce-i trebuie lui de astea ? Așa că văzînd-o pe
măicuța supărată pentru aviație, mi-am schimbat pla-
nul. Tot inginer m-oi face.

N-aș putea spune cît mi-a fost de drag dintr-odată
acel prunc de șase ani din „seminția celor care fac co-
șuri de nuiete de alun“.

— Te-aș ruga, tovarășe Moise, îi zic eu, să-mi aduci
un pahar de apă de la izvor.

— Numaidcît.

Primește paharul, aleargă la cișmea, îl clătește în ar-
cul limpede al izvorului, o dată, de două ori ; apoi îl
umple și mi-l aduce cu grijă, însă destul de repede.

— Mulțămesc, Moise, îi zic. Uite plată pentru oste-
neală.

I-am dat o hîrtie de trei lei.

O ia, o privește, o pune bine.

— Cunoști ce ți-am dat ? îl întreb.

— Cum să nu ! Trei lei. Cunoșc și mai mari, de-o
sută, dar de alea nu se rătăcesc la noi.

Mă ațintește cu ochii lui umezi și zîmbește :

— Să-ți mai aduc un pahar ?

— Nu-i nevoie ; îți dau un ban și fără asta.

— Ba să-ți mai aduc unul ; să fie cu dreptate.

Înainte-vreme „ăi din seminția ălor cu coșurile“ făceau tumbe la boieri și cerșeau un ban întinzînd mîna.

Dar Moise, fiul Cireașei, va să se facă inginer.

(*Printre gene*, 1955)

NOTE

Pentru cel ce nu cunoaște decît opera unui artist, ființa acestuia e legată de cele cîteva fotografii ori portrete rămase posterității, — imagini împietrite, ce te privesc impersonale, surde, oarbe, ca tot atîtea taine ori vraje de poveste. Aștepți parcă să cadă pielea aceea blestemată ce l-a fixat într-o înfățișare străină, în dosul căreia ființa lui adevărată se ascunde.

Pe cîtă vreme, pentru cei care-am avut norocul să viețuim în preajma unei mari personalități, icoana vie a acesteia se mișcă liberă în amintirea noastră, trăind rînd pe rînd la toate vîrstele la care am surprins-o și-n toate peisajele, împrejurările și dramele în care am figurat și noi ca martori oculari ori chiar ca personaje c-un rol mai important sau mai neînsemnat, de nu ca simpli figuranți.

Așa, din mulțimea de personaje pe care le-a jucat M. Sadoveanu pe scena timpului, în stagiunea lungă dintre anii 1880—1961, mă uit întotdeauna cu uimire la cel care-a îmbrăcat o uniformă albastră de postav cazon și-a pus chipiu în cap și sabie la șold, binoclu în bandulieră, ba și-a lipit și o mustață groasă, galbenă, deasupra buzelor copilărești, ca să arate ceva mai fiiros, mai straniu, mai războinic. Cu această rechizită (minus mustața, bineînțeles) m-am și jucat adeseori, în cursul anilor 1913—1917, trăgînd-o afară din dulapul cel mare în care odihnea în vremea permisiilor și con-

cediilor ; chipiul mirosind a concentrare îmi cădea pînă la grumaz ; mantaua mătura pe jos, binoclul îmi bătea picioarele, iar sabia nu îndrăznea să se măsoare cu un biet ținc ca mine ; stătea în teacă tăcută, enigmatică și — cine știe ? — stropită poate cu război și sînge. Des-fășuram cîteodată și moletierele, albastre și din același material ca uniforma și le lăsam pe jos, ca pe șerpi morți, turtiți și încolăciți ; cît despre bolovanii bocancilor de uriaș îi lăsam în sertar, neîndrăznind să le înfrunt rînjetul gurii lor căscate.

Din piesa patriotică jucată în acei ani de tatăl meu, nu cunosc toate scenele. Le știu pe cele din permisie și cele care arătau întoarcerea din bătălie. Așa, de pildă, actele dramatice reprezentînd Războiul balcanic, început la 2 iulie 1913 și sfîrșit după 10 săptămîni, la care lua parte o figurație de 500.000 de ostași români și-n care Sadoveanu Mihail juca rolul de locotenent la Regimentul 15 infanterie, nu mi-a fost dat să le cunosc decît din relatările făcute de însuși autorul nostru în paginile cărții sale *44 de zile în Bulgaria*¹. Și, cum avea talentul să descrie oameni și locuri cu o putere de evocare excepțională, am net impresia c-am asistat și eu la scenele acelea petrecute în ținut străin, scene în care oboseala marșurilor forțate peste cîmpii, ape și munți era trăită cu adevărat, în care bocancii proști și întreg echipamentul neîndestulător lăsau să pătrundă ploaia și umezeala, în care ambulantele fără medicamente și căruțele de aprovizionare rămîneau totdeauna în urmă, ajungînd în puterea nopții ori chiar a doua zi, în care ranița de 40 de kilograme îți rupea spatele și-n care holera ce bîntuia prin partea locului te ucidea cu-adevărat ori, dacă te lăsa cu viață, îți lua dajdie întreaga vlagă.

Drept mărturie a aceluï episod ciudat — în care n-a curs sînge românesc — petrecut în ținuturile de dincolo de Dunăre, au rămas două scrisori adresate criti-cului G. Ibrăileanu :

¹ Editura „Minerva“, 1916.

„Vineri, 28 iunie 1913, Piatra-Neamț

Iubite prietino, mă aflu cu Reg. 15 Războieni, locotenent în compania XII și sînt sănătos. Lui C. C. Pastia spune-i, te rog, că, deoarece trebuie să fac o excursie care nu poate suferi amînare, cată s-o amînăm pe altădată pe cea proiectată de noi în Elveția. Salută din parte-mi pe toți amicii noștri de la V. r.; astăzi plecăm la Dunăre. O călduroasă strîngere de mînă lui Stere. *Neamul Șoimăreștilor*, dacă va trebui pentru revistă, țil va putea trimite nevastă-mea.

Te îmbrățișez,
M. Sadoveanu

Sărutări de mînă d-nei Ibrăileanu și d-nei Stere“.

„August, 1913, Bulgaria

Iubite prietino,

Am fost cu a 13 brigadă mixtă pînă la două zile de mers depărtare de Sofia, cea mai apropiată trupă de capitala Bulgariei. Acum am început retragerea și, dacă lucrurile merg normal și fără complicații, ne vedem la deschiderea repetițiilor teatrului, 15 august. Sînt sănătos; mi-i dor de Iași și de prietini. Vă îmbrățișez pe d-ta, pe Stere și pe toți amicii.

Mihail Sadoveanu“

*

Livada noastră de la Folticeni, din capul străzii Rădășenilor — pe care uneori o confund cu inima mea — era un organism fremătînd de viață, tresărînd la orice zgomot cît de mic ce se ivea în preajmă, dînd de veste c-a intrat în hanul copacilor o pasere străină, că două cizme lepăiesc prin colbul șoselei; dîrdînd de spaimă cînd o haraba trecea la deal ori la vale pe drum, plecîndu-se cu mult respect în fața vîntului de dinaintea ploii, rîzînd și chicotînd în soare, somnolînd pe după amiezile uncropite de-a valma cu gîzele mărunte din pădurea ierbii, dînd strigăte de alarmă la orice mosafir care-ndrăznea să intre-așa, neanunțat, pe poarta cu hulubărie.

Livada liniștii aceleia care scrisese *44 de zile în Bulgaria*, livada ce vibrase întocmai cum descrie autorul cărții la clopotele ce vesteau mobilizarea în acea noapte limpede de iunie, ce se înfiorase de tropotul bărbatilor ce coborau din sate la oraș, vorbind și sfătuind, care plecase îngrijat urechea frunzelor spre vorbele flăcăilor, plînsetul femeilor ce rămîneau la vetre cu copiii, livada aceea ai căreia copaci bătrîni poate că-și mai aminteau de celălalt război din 77 și care-acuma se-negrozea la gîndul celor ce puteau să se îndepline, livada noastră de la Folticeni habar n-avea atunci prin ce avea să treacă peste cîțiva ani abia, în 1916.

O veche de neprețuit imagine mai stăruie-n arhiva Bibliotecii centrale din Sibiu avînd pe verso cartonașului ei cenușiu cu floricele albe pe la colțuri specificat: „Locotenentul Mihail Sadoveanu cu ordonanța sa Ion Olteanu“. Și un autograf :

„Amintire de prietinie domnului Octavian Tăzlăuanu.
12 septembrie 913, Mihail Sadoveanu“.

E-un document care arată pe acel cu totul neobișnuit și straniu Sadoveanu, locotenent de infanterie, pe care îl priveam cu ochii-mi de copil și cu sfială și cu uimire plină de respect, la gîndul că e-n stare să plece la război cu-atîta liniște și hotărîre, lăsîndu-ne acolo în livada singuratică din margine de tîrg, în paza cînilor, a gardului cu streșină și-a glasului poruncitor și aspru al bunicii noastre. Un tată deghizat în ofițer, care de-a lungul anilor 1913—1917 a tot plecat mereu în concentrații, campanii și războaie. Și-n vremea asta neuitînd de-ndatoririle-i de colaborator al *Vieții românești* și director al Teatrului Național din Iași, după cum reiese din următoarea scrisoare adresată aceluiasi domn Ibrăileanu :

„4 februarie 1916, Folticeni

Iubite prietine,

În urma schimbărilor intervenite în «ordinea de bătaie», iată-mă comandant al companiei a 3-a la Movileni, ceva mai depărțitor decît Ciumuleștii, unde mă aflam mai înainte. Așteptînd iarăși un ordin de con-

cediu, mă gîndesc ce să dau pentru numărul viitor din *Viața românească*. Te rog fii bun și mai vezi ce este pe la teatru. Vinerea mai ales, la consiliu. Te rog să vii. Altfel se apucă d-l Momuleanu cu mîinile de cap.

Îți strîng mîna cu dragoste,
Mihail Sadoveanu“

Trimis întâi pe front, tata fusese rechemat îndată la Iași, la Cartierul general, unde avea în grijă ziarul *România*, la care era asiduu colaborator. Scrisa tot felul de-nîmplări despre soldați, sergenți, plutonieri, locotenenți și căpitani care luptau pe Valea Jiului și pretutindeni în Moldova, isprăvi de necrezut, în care vitejia, inteligența și înțelepciunea se împleteau în chip cu totul uimitor. *Sorcova, Un viteaz, Prietinel meu, Fîntîna, Pajura, Mandache Sacagiul, Floarea urei, Bătălia de la Răzoare* apar pe rînd în paginile la fel de pămîntii ca pînea noastră zilnică la vremea ceea, ca apoi să fie publicate sub titlul *File sîngerate* (1917), volum scos în condiții mai mult decît modeste, așa cum erau toate în acele vremuri de lipsuri, cumpene și spaime.

*

Cînd a murit bunica mea, coana Maria Bîlu, eram la Edineț, la buna mea prietină Valeria. O telegramă scurtă mi-a curmat șederea în acel peisaj de început de stepă: „Bunica te cheamă. Lia.“ Cu inima strînsă, am luat primul tren spre Iași, încredințată că voi ajunge prea tîrziu. În adevăr, tata — întors în grabă pentru înmormîntare, de la Tazlău, unde era de-o vreme oaspetele lui Jenică Mironescu —, m-a strîns în brațe, tăcut:

— Mama nu știe încă...

Lăsînd în urmă turnul de la Copou străjuind un peisaj strălucitor de vară, care mie mi se părea bolnav și melancolic, am plecat cătră munte, în tovărășia tatii, cu mașina unui binevoitor prietin, căci la vremea aceea Pontillacul nostru încă nu ieșise din anonimul fabricii lui.

La Tazlău, locul de baștină al bunului prietin și distinsului profesor universitar I. I. Mironescu, am găsit o tovarășie plăcută și veselă. Într-un peisaj încântat, așezarea tribului Mironescu — cuprinzînd un șir de case înfipte pe malul Tazlăului și avînd în față pălăria uriașă și veșnic verde a Măgurei — părea că se găsește acolo stabilită de veacuri, dacă nu de ere. De fapt, probabil că și era, dar nu așezarea aceea vremelnică de lemn și cărămidă, ci una nevăzută și tainică a sufletului etnic românesc, plămădit de vînturi, ploii, ninsori, și viscole, care făcuse și din prietinel nostru Jenică Mironescu un autentic fiu al Munților Carpați.

Adevărul acesta, pe care îl bănuise și-l presimțise Sadoveanu de cum îl cunoscuse pe doctorul voinic, cu ochi negri și ageri, cu grai pitoresc și colorat, savant retras de lume și în același timp strașnic tovarăș de chef între buni prietini, a devenit certitudine îndată ce-a pătruns în bîrlogul de la Tazlău.

Pe-atuncea nu-mi dădeam seama și nu aflasem că tatăl meu plănuia să-l ia pe conu Jenică drept erou de roman. Acuma, însă, perindîndu-mi pe dinaintea ochilor expresia cu care se uita pescuitorul de tipuri și imagini la toate din jur și mai cu seamă la „bătrînii“ Mironeschi și la „conu Jenică“, sînt încredințată că se hotărîse la asta; găsisse tocmai ce-i trebuia ca să vehiculeze povestirea iacutului din ținuturile gheturilor veșnice.

De cînd intraseră în casă acele grele și nenumărate volume din colecția *Le Tour du Monde*, cumpărate de la anticăria și librăria Baraș, tata făcea stranii călătorii peste tot globul pămîntesc, stînd pe divanul lui cu scoarțe basarabenești, la lumina discretă a lămpii lui de căpătăi. Citea, citea și-apoi, ridicîndu-și ochelarii pe frunte, rămînea cu ochii pierduți în necunoscute și depărtate locuri... Așa a intrat Uvar — iacutul scund cu ochii oblici — în viața lui. Il adusese hăt tocmai de pe fluviul Lena, de la Gigansc, și-acuma nu știa unde să-l găzduiască, în care colț de țară și la care gospodărie anume!

Întors de la Tazlău, a început a face o înnoire în gospodăria lui de la Copou. Întăi de toate s-a mutat în

aripa din fund a casei, la liniște. Și-a aranjat un duș, sus, la etaj, la îndemână. Și-a mobilat din nou apartamentul, modernizându-l puținel. Dar sobele? Și sobele aveau nevoie de schimbare.

Dar iată că fratele lui, Vasile, se împrietinise cu un rus, Ribalski, venit de undeva de peste Nistru, și care era antreprenor de sobe, fiind și mare vânător de felul lui. Așa s-a auzit glasul cel gros și răgușit al viitorului Anton Rohalski la noi în casă, la Copou. A făcut sobe noi de teracotă peste tot și a împrăștiat în jur tot felul de povești și anecdote. Avea și-un câine minunat dresat, de care tare ne mai minunam cu toții, — noi, copiii. Și ne mai minunam de dragostea pe care o prinsese acest pribeag de toate ale țării care-i dăduse găzduire: sarmale, frigărui, plăcinte poale-n brîu și mai cu seamă mămăliga, pe care o mânca nu numai cu borș, cu brînză cu smîntîină, caș și ceapă, ci cu orice, chiar și cu pîne!

El a fost cel care odată, la o vînătoare, pe-un ger cumplit, i-a dat să guste dintr-un rachiou năstrușnic lui Costache Botez — ca să se încălzească. Și-ntocmai ca mărunțelul profesor ieșan și doctorul Melinte — eroul cărții viitoare ce se plănuia — avea să simtă „o văpaie înfricoșată în gîtlej și să se clatine, gata să se dărîme la pămînt“.

„Mi s-a părut că înghit ținte înroșite-n foc...“

Acuma, toate elementele trebuincioase erau de față: Melinte-Mironescu, Rohalski-Ribalski, Tazlăul cu bătrîinii lui și, bineînțeles, *Uvar*¹. Le lasă să mustească în adîncuri. Și-apoi așterne romanul pe hîrtie, ușor, ca de-obicei, în două săptămîni din anul 1931. Dar pentru argumentul care leagă totul a fost nevoie, dacă nu mă-nșel, de cinci ori șase ani.

*

Dar dacă pentru un roman avea nevoie de-un popas mai lung, ca să se cuibărească în liniște acasă, rupt de la orice grijă dinafară, în restul timpului străpuns și fărîmat de diferitele lui ocupații și îndatoriri, găsea în-

¹ „Cartea românească“, 1932.

tr-una clipe de evadare pentru a satisface pe colecționarul pasionat care era. Ca și un botanist ori zoolog care presează ori înfige-n ac flori, frunze, fluturi ori gândaci, așa și el fixa în amintire orice imagine deosebită, — chipuri de oameni, peisaje, povești și întâmplări, vorbe de haz și anecdote, ciudățenii.

Desigur, multe documente omenești, ca de exemplu portretul aceluia *Mirmidon*¹ „mititel și aprig, cu nas ascuțit și ochi negri ca două cireșe“, pădurar priceput și vrednică pușcă în slujba lui „Harambașa“, de care i-a povestit Grigori Catargi, odată, la un popas de vânătoare, precum și întâmplarea năprasnică a aceluia Petrea tîlharul, devenit Paisie Sfîntul, auzită de la vîldica Narcis Crețulescu — de care vorbește în *Verbila*² — n-au fost culese ca martor ocular. La fel și extraordinara, de necrezut, poveste a aceluia *Babacurți*³, care a părăduit o moștenire de douăzeci de milioane de lei într-un tîrg păcătos din regiunea Fălciului, fără să fi ieșit din vizuina lui decît o dată, ca să împuște lei în Africa, i-a fost, fără-ndoială, relatată.

Întotdeauna, însă, aceste documente omenești împrumutate — ca să zic așa — sînt prezentate în învelișuri vii, trăite : peisaje, vînători, popasuri cu sarmale și vin de Cotnar în tovărășie plăcută ori rătăcirii pe miriști, pe baltă sau în păduri afunde.

Articularea, alcătuirea povestirilor se făcea parcă de la sine ; unei povești i se adăogau impresii proaspete ; ori invers, unei excursii cinegetice plină de pitoresc și de parfum îi mai lipsea o poantă, un picant, pe care i-l alegea din numeroasa, bogata lui colecție strînsă de ani și ani de zile. Dar cine-ar mai putea să spuie dacă într-adevăr Dumitru Nicolaievici Haram, eroul bucății

¹ *Revista vînătorilor*, 1943, nr. 12 ; *Fantazii răsăritene*, Editura de stat, 1946.

² *Revista vînătorilor*, 1944, nr. 5 ; *Fantazii răsăritene*, Editura de stat, 1946.

³ *Revista vînătorilor*, 1944, nr. 3 ; *Fantazii răsăritene*, Editura de stat, 1946.

*Sfat basarabean*¹, e-acela ce-i spusese acea ciudată și nemaipomenită frază plină de-o înțelepciune naivă, crudă și sălbatică : „Numai dac-a da Dumnezeu o holeră, ori o ciumă. Atuncea poate s-a mai răcori lumea de atîta om.“ Dar eu tare-l mai bănuiesc pe colecționarul nostru că a luat din alt sertar această perlă prețioasă, — de nu mă-nșel chiar de la moș-Ion ori moșu Filea, unul din oamenii care lucrau la curtea lui de la Copou la vremea ceea.

Ori dacă într-adevăr Ghiță Cocor, acolo-n codrii cei merei ai Vasluiului, în pisc la Leharcea, unde-mpușcase *Dihania singurățăii*², îi spusese acel vers :

„Că-i o biată lighioaie
De prin codrii cei merei
Ș-a venit la moartea ei..“

Eu știu însă întăi de toate că versul nu suna așa iaiial, ci un piculeț altfel :

„Ia o biată lighioaie
De prin codrii cei pustii
Ș-o vinit la moartea ii.“

Cît despre gura care le rostise, după cîte îmi amintesc, era a lui moș-Ion, argatul cu care făcea negustorie *Băieșel* : el îi dădea *tintiun* luat din chiseaua de pe masă a lui „conu Alecu“, și moș Ion îi spunea povești și minciuni gogonate.

Astfel de piese rare, ca cele amintite mai sus, cad greu la undișă ; de asta, cîteodată, un scriitor le întrebuițează de mai multe ori ; așa s-a întîmplat cu acel cocoș ascuns într-un dulap, din bucata *Mirmidon* ; farsă pe care scriitorul o pusese și în *Frații Jderi* ; de data ceea cocoșul fiind ascuns în horn.

De asemeni n-aș jura că cealaltă perlă : scrisoarea soției lui Hasan-efendi din *Huzur*³, a fost vînată acolo, la Bal-

¹ *Insemnări ieșene*, 1936, nr. 5 ; *Fantazii răsăritene*, Editura de stat, 1946.

² *Tara de dincolo de negură*, Editura „Cartea românească“, 1943.

³ *Revista vînatărilor*, 1944, nr. 12 ; *Fantazii răsăritene*, Editura de stat, 1946.

cic. Cine știe de unde, de pe ce meleaguri dobrogene, ori poate că din Deltă, a fost culeasă, cîndva, și i-a venit rîndul să fie folosită în acel peisaj înflorit de primăvară, în care s-a aflat cîndva scriitorul nostru. Lui Hasan-efendi îi trebuia desigur un argument tare pentru a avea dreptul a fi erou într-o nuvelă. Oricum, pentru posteritate, acel turc înțelept n-a putut viețui decît acolo la Balcic, și scrisoarea e autentică, chiar dacă va fi fost iscălită de altă mîină decît a soției lui.

Pe alte ciudățenii și stranii întîmplări scriitorul nostru are pudoarea să le treacă pe seama altora, deși probabil că i s-au întîmplat chiar lui. Puterea de sugestie a bucății *Ochii*¹ e o dovadă că el e povestitorul din seara de Crăciun, băiat gras și flegmatic, poreclit „dof-torașul.“

Pe cîtă vreme în bucata *Intuneric*², ciudățeniile sînt combinate: unele, ca cea cu cheile și poate că și cea cu scrisoarea găsită în drum, sînt trăite, cealaltă de pe front, a lui Gheorghiuță Marcu, e desigur auzită.

În *S.P.A.*³ procedeul e special; probabil că el e cel ce-a pus pe căruțaș să tragă-n locul calului cotiuga încărcată cu lemne, — cîndva; și că-nîmplarea înviată de o împrejurare asemănătoare, în care florile de stil ale înjurăturilor adăogau tocmai contrastul plin de haz de care era nevoie ca s-o facă artistică, a putut astfel ieși din negura în care zăcea cine știe de cînd.

De cele mai multe ori, însă, ca-n *Elegie*⁴, o impresie fugitivă, vehiculată de o idee e atașată unor ființi oarecum stereotipe, ca aceea a delicatei doamne Alina și a odraslelor ei Henri și Luizeta.

Cîteodată o simplă conversație cu un băiețel „din seminția celor care fac coșuri de nuiele“, întîlnit la un

¹ *Adevărul literar și artistic*, 1925; *Dumbrava minunată*, Editura „Alcalay“, 1926.

² Sub titlul *În intuneric*, la *Universul*, 1912; *Adevărul literar și artistic*, 1925; *Dumbrava minunată*, „Alcalay“, 1926.

³ *Viața românească*, 1944; *Fantazii răsăritene*, Editura de stat, 1946.

⁴ *Revista Fundațiilor*, 1945; *Fantazii răsăritene*, Editura de stat, 1946.

izvor de pe Valea Prahovei, îi e destul ca să alcătuiască un portret viu și mișcător : *Tovarășul Moise*¹.

Un loc aparte îl dețin poveștile de felul celei din *Stigletele*². Acolo imaginația povestitorului își dă frâu liber în vis, păstrînd totuși contactul cu realitatea prin portretul atît psihologic, cît și fizic al tuturor păsărilor care iau parte la acea minunată aventură a stiglețelului viteaz ce aduce, pe pămînt, raza de foc a soarelui în cioc.

*

Dar dacă imaginea unui Sadoveanu cu mustață și uniformă de militar apare ciudată, singulară, în schimb aceea de gospodar — cu scurtă îmblănită cu iepure și căciulă de miel, la vremea iernii, pelerină în falduri largi și basc de cum da primăvara și sandale romane, pantalonii de doc susținuți cu bretele și cămașă strînsă la gît cu nelipsita-i lavalieră — în timpul verii, cercetîndu-și stupăria, pomii și straturile de zarzavat, este pe cît de naturală pe-atîta de obișnuită.

Îmi închipui cît de greu trebuie să-i fi venit între 1904—1906, la București, în strada Toamnei, în grădinița lui Odobașa, cu doi butuci de vie îmbrăcînd un chioșc în care se lua probabil masa, vara, și cu cîtă bucurie s-a întors cătră zărilor libere ale Folticenilor. Dar și acolo, în căsuța de zestre a cucoanei Catincuța, aflîndu-se tot între ziduri de tîrg, a răsuflat cu sete din adînc cînd, în sfîrșit, s-a putut instala sus, „la livadă“, în casa ridicată după propriu-i plan cu buni și vrednici meșteri lemnari de la Bunești. Pe urmă, la Copou, a putut să-și desfășure în voie pasiunea-i de gospodar, întemeindu-și, pe lîngă școlile de pruni, cireși, caiși și întinsa grădinărie, crescătorii de păsări de rasă și o viișoară cu viță aleasă, destul de mare pentru a putea să-și facă și-un minunat vin Riesling, pe care îl păstra în adîncimile impresionantei sale pivniți.

¹ *Cravata roșie*, 1953, nr. 8 ; *Printre gene*, Editura tineretului, 1955.

² *Insemnări literare* ; semnează : Ion Cernat, 1916 ; *Dumbrava minunată*, „Alcalay“, 1926.

Stabilit din toamna anului 1936 la București, unde își va dărui tot mai mult timp și suflet îndatoririlor de luptător democrat, nu uită nici de vechea-i pasiune.

Astfel se face că în 1946 i se dă în folosință o proprietate la Ciorogârla — în schimbul aceleia de la Copou, pe care o pusese la dispoziția Institutului de agromonomie din Iași — ca să poată în orele-i de răgaz să se plimbe cu mâinile la spate prin livada mare de caiși, printre nucii cei bătrâni, pe cărările viei, printre straturile de zarzavat ori în pădurea din coasta casei.

Mutat aici cu totul vreme de un an — din toamna anului 1946 și pînă în aceea a anului următor, 1947 — ascultă vînturile toamnei șuierînd pe cărările pustii ale proprietății, privește ninsoarea curgînd peste așezarea un pic cam hodorogită și cam colbăită — deși foarte arătoasă — tușind din pricina fumului ce-l scot sobele prost întocmite; rămîne în miezul iernii 1947 blocat acolo pentru un timp, rupt de orice comunicare din afară și fiind nevoit să ospăteze zile la șir doar carne de cal; apoi zîmbește primăverii, care înfioară plopișorii argintii din fața casei, întinde covor verde peste toate, învie crengile făcîndu-le să ciripească și-ncheie pădurea, în care are obiceiul să se plimbe, ca să asculte gugustiucii, cucul și mierla trîmbițîndu-i în față; iar vara bucurîndu-se foarte de înfloritoarea „bulgărie“ adăpată cu bielșug de apă adusă c-un sistem de pompe din fîntîna neistovită a curții.

Căci, întocmai ca viitorii lui eroi de la *Păuna-Mică*¹, și el își pune-n minte să-și realizeze vechiu-i plan, pe care îl discutase pe îndelete cu vrednicul și priceputul gospodar de la Zorleni, Haralambie Popa, prin 1933, cu prilejul unei expediții cinegetice la care el și Topîrceanu îi fuseseră oaspeți: un sistem de pompe purtate de motoare puternice care să distribuie apa pe șanțuri multiple, aducînd-o în cele mai depărtate colțuri ale cîmpului cultivat. La început plin de ardoare, visînd o irigație grozavă pentru cultura orzului, mai apoi chel-

¹ „Cartea românească“, 1948.

tuielile prea mari pe care le solicita o asemenea întinsă gospodărie îl fac să părăsească planu-i grandios.

Se mărginește să cumpere două vechi motoare de automobil, să instaleze pompele de trebuință, să sape șanțurile necesare.

Asociația acelor necăjiți de la Păuna-Mică avea să procedeze la fel; bineînțeles, păstrînd distanța cuvenită. Ei, bieții, aveau să locuiască în bordeie, să sufere de frig trudind cu palmele de dimineață pînă seara, să doarmă pe scînduri acoperite doar cu paie, să ospăteze mămăligă cu ceapă ori cu borș.

În schimb, aveau să aibă vecinătatea Dunării și lunile poetice în preajmă, — locuri atît de dragi și-atît de bine cunoscute de scriitor.

Pînă și-o mănăstioară avea să le consolideze legătura strînsă: o mănăstire de maici, asemenea aceleia ce se afla în preajma proprietății: Mănăstirea Ciorogîrla.

Din bogata colecție de tipuri scoase la lumină, personaje botezate pe cît de original pe atît de potrivit: Neonil Roșca, Costică Bibescu, Iosif Rafailă, d-rul Calalb, Onoriu Radașcă, Traian Mînecuță — unul, Gheorghe Omu, a avut o identitate reală; el e acel plutonier de jandarmi Neculai Prisăcaru, de care amintește cu grațitudine S. Cristian în *Patru ani de urgie* — lucrare remarcabilă, consemnînd neagra epopee a evreilor din țara noastră în vremea persecuțiilor fasciste.

A plănuit o iarnă întregă cu păunenii, sub troienele acelei ierni cumplite, a trudit alătura de ei la vremea primăverii, s-a bucurat de roada muncii la sosirea verii, ca și albina de mierea ei agonisită cu mult sîrg în stupi.

Iar noi ne-am bucurat de apariția romanului *Păuna-Mică*, carte ce stă drept mărturie a preocupărilor lui Sadoveanu din acel timp, precum și-a trecerii gospodării „conu Mihai“ pe meleagurile de la Ciorogîrla.

PROFIRA SADOVEANU

CUPRINS

44 DE ZILE IN BULGARIA	7
Epilogul războiului balcanic	9
Disciplina	13
Lipsuri	20
Chemarea	27
Mobilizarea	33
La Ghighen, în avanposturi	40
Trecerea Dunării	47
Un discurs ș-un marș	54
În țara dușmană	60
Turcii de la Ghighen	68
Spre Staroseț	74
La Mahlita	81
Dediu Andrei	88
Viața în marșuri	96
Purcelul lui Leuștean	103
Spre inamic	109
Etropol	115
Trecerea Balcanilor	122
Zlatița	131
Mircovo	138
Zile liniștite	146
În retragere	153
Holera	161
Lovcea	167

UVAR	175
PAUNA-MICA	287
POVESTIRI	501
Sorcova	503
Un viteaz	506
Prietinel meu	510
Fintina	514
Pajura	517
Mandache sacagiul	522
Floarea urei	527
Bătălia de la Răzoare	529
Stigletele	533
Intuneric	537
Ochii	548
Sfat basarabean	559
Dihania singurătății	564
Verbila	575
Mirmidon	582
Babacurti	591
S.P.A.	602
Elegie	613
Huzur	619
Tovarășul Moise	627
NOTE	631

~~207~~
221

518